UNIVERSAL
LIBRARY
OU_228619
UNIVERSAL
LIBRARY

جغرافیای مفصّل ایران

۳

اقتصادی

با ۵ نقشه و ۸ گراور و ۱۱ گرافیك

تألیف

مسعود کیهان

معلّم دارالمعلّمین عالی

تصویب شورای عالی معارف

حق طبع محفوظ است

محل فروش : کتابخانه ابن سینا ـ تهران میدان مخبر الدوله

مطبعه مجلس ـ تهران ۱۳۱۱

فهرست مندرجات	صفحه
مقدمه	
تاریخ اقتصادی ایران	٣
تاریخ ارتباطات تجارتی ایران با سایر ممالك	٣
تقسیمات راجع باقتصادیات ایران	٦
مبادلات / جنگلها	٧
آفات جنگل	١٤
اصلاحات راجع باحیاء و نگاهداری وطرز استفاده ازجنگلها	١٥
نباتات طبیعی	١٨
١ ـ نباتات دهنی	١٨
٢ ـ نباتات رنگی	١٩
صورت صادرات حنا بحسب وزن	٢١
٣ ـ نباتات طبی	٢٢
٤ ـ صمغیات	٢٣
٥ ـ نباتات معطر	٢٤
شکار و حیوانات	٢٤
١ ـ شیلات بحر خزر	٣٢
٢ ـ خلیج فارس / ٣ ـ دریاچهٔ پریشان	٣٧
مروارید	٣٧
معادن	٣٩
معادن معلومهٔ ایران	٣٩
زغال سنگ	٣٩
آهن	٤٠
مس / سرب	٤١
نقره / فیروزه / نفت	٤٢

فهرست مندرجات	صفحه
طلا اکسید دوفر یاقوت سوخته	۴۳
تجزیهٔ مواد مختلفهٔ بعضی از معادن ایران	۴۵ ـ ۴۷
وضع فعلی فلات ایران	۴۸
سنگهای آهنی	۴۹
سنگهای مسی	۵۰
سنگهای معدنی سرب	۵۱
تاریخچهٔ معادن ایران	۵۱
فلاحت	۵۴
بهره برداری	۵۶
۱ ـ آبیاری	۵۷
الف ـ آب رودخانه	۵۸
ب ـ قنوات	۵۹
۲ ـ طرز شخم	۷۹
۳ ـ تعمیم اطلاعات علمی وفنی راجع بزراعت ۴ ـ بانکهای فلاحتی	۸۰
۵ ـ حفظ الصحه و ازدیاد نفوس رعایا	۸۱
۶ ـ اقدامات راجع باجاره داری املاك وتقسیم اراضی	۸۵
۷ ـ تمرکز دادن قسمتهای مختلفهٔ فلاحت برای دادن اطلاعات برعایا	۸۷
محصولات زراعتی	۸۷
گندمهای امتحانی	۹۰ ـ ۹۱
صورت صادرات برنج بحسب وزن	۹۵ ـ ۹۶
صورت صادرات برنج بحسب قیمت	۹۷ ـ ۹۸
سیب زمینی چغندر	۱۰۰
صورت واردات قند بحسب وزن	۱۰۴

فهرست مندرجات	صفحه
صورت واردات قند بحسب قیمت	۱۰۵
درختهای میوه	۱۰۶
صورت صادرات خشکبار بممالك خارجه	۱۱۳
صورت صادرات خشکبار ایران در مدت ۲۰ سال	۱۱۵
صورت صادرات خشکبار ایران بحسب وزن	۱۱۷
صورت صادرات خشکبار ایران بحسب قیمت	۱۱۸
نباتات صنعتی	۱۱۹
توتون	۱۱۹
صورت صادرات توتون و تنباکو بحسب وزن	۱۲۱ - ۱۲۲
صورت صادرات توتون و تنباکو بحسب قیمت	۱۲۳ - ۱۲۴
پنبه	۱۲۵
کرم خاردار واهمیت اقتصادی آن در زراعت پنبه	ذیل صفحات ۱۲۵ الی ۱۳۵
صورت صادرات پنبه بحسب وزن	۱۲۷ - ۱۲۸
صورت صادرات پنبه بحسب قیمت	۱۲۹ - ۱۳۰
نباتات نسجی	
کنف و شاهدانه خشخاش	۱۳۱
صورت صادرات تریاك بحسب وزن	۱۳۸ - ۱۳۹
صورت صادرات تریاك بحسب قیمت	۱۴۰ - ۱۴۱
درخت تود چای	۱۴۲
صورت صادرات چای بحسب وزن	۱۴۵
صورت صادرات چای بحسب قیمت	۱۴۶
نی شکر	۱۴۷
نباتات علوفه نباتات معطر	۱۴۸
نباتات مختلفهٔ طبی و دهنی	۱۴۹
احصائیهٔ محصولات فلاحتی ایران درسال ۱۳۰۹	۱۴۹ - ۱۸۱
گله داری و تربیت اغنام	۱۸۲

فهرست مندرجات	صفحه
تربیت اغنام	۱۸۲
گاو	۱۸۴
احصائیه قسمتی از ذبایح ایران درسال ۱۳۰۹	۱۸۵ تا ۲۰۸
شتر، قاطر، الاغ، اسب	۲۰۹
طیور اهلی	۲۱۱
ابریشم	۲۱۲
صادرات پیله ابریشم خام وفضلات آن	۲۱۶
زنبورعسل	۲۱۷
صنایع فلاحتی وحیوانی	۲۱۷
صورت صادرات روده بحسب وزن	۲۲۰
صورت صادرات روده بحسب قیمت	۲۲۱
صورت صادرات پشم کار نکرده بحسب قیمت	۲۲۳ - ۲۲٤
صنایع معدنی	۲۲۵
زغال سنگ	۲۲۷
نفت	۲۳۷
راپرت مسیوهوفمان متخصص جهت مساحی اراضی جنوب خوریان	ذیل صفحات ۲۳۹ الی ۲٤۰
متن فرانسه امتیاز نامه دارسی راجع به نفت جنوب	ذیل صفحات ۲٤۱ الی ۲٤۵
آهن	۲۵۳
۱ - ناحیهٔ قراداغ	۲۵۷
۲ - ناحیهٔ جنوبی البرز	۲۵۸
۳ - ناحیهٔ شمالی البرز	۲۵۹
مس	۲٦۱
سرب	۲٦۲
پنبهٔ کوهی، فیروزه	۲٦۳

فهرست مندرجات	صفحه
صنایع دستی	۲۶۳
صنایع مختلفهٔ ایران	۲۷۳
صنعت معماری وحجاری	۲۷۳
صنعت منسوجات ابریشمی و غیره صنعت گلدوزی	۲۸٤
صنعت قالی بافی	۲۸۵
صورت صادرات قالیهای پشمی رنك ثابت بحسب قیمت	۲۹۲ - ۲۹۳
صورت صادرات قالیهای پشمی رنك جوهری بحسب قیمت . . .	۲۹٤ - ۲۹۵
مصنوعات متفرقه	۲۹٦
صنعت نقاشی	۲۹۷
صنایع کارخانه	۲۹۸ - ۳۰۸
مبادلات	۳۰۸
تجارت و اصول علمی آن	۳۰۸
صورت خلاصه معاملات ایران بامالك خارجه درسنوات ۱۳۰۷-۱۳۰۹	۳۱۱ - ۳۱۹
بیلان تجارتی یا فوائد حاصله ازاجرای قانون انحصار تجارت	۳۲۰ - ۳۲۳
صورت مقایسهٔ صادرات و واردات ۱۱ ماهه ۱۳۱۰ نسبت به ۱۱ ماهه ۱۳۰۹	۳۲۵
صورت جوازهای صادره و میزان اعتبار و موازنه تجارت سه ماهه اول ۱۳۱۰	۳۲۷ - ۳۲۹
صورت درخواستها وجوازهاي صادره درششماههٔ سال اقتصادی تا تاریخ ۱۰ اسفند ۱۳۱۰	۳۳۰ - ۳۳٤
صورت مفصل کنتنژان درسال اقتصادي ۱۳۱۱	۳۳٦ - ۳۷۳
صورت اجناسیکه درکنتنژان وارداتسال اقتصادی ۱۳۱۱ منظورنشده و ورود آنها ممنوع است	۳۷٤ - ۳۸۲
میزان محصولات مملکتی	۳۸۲
عایدات مملکتی	۳۸۲ - ۳۸۹
اوزان و مقادیر	۳۹۰
مقایسهٔ مقیاسهای وزن	۳۹۱
مقایسهٔ مقیاسهای طول	۳۹۲
ضرابخانه و مسکوکات	۳۹۳ - ۳۹۸
بانك	۳۹۸ - ٤۱۱
گمرك	٤۱۱ - ٤۱٤

فهرست مندرجات	صفحه
صورت ادارات ودفاتر عمدهٔ پستها وشعبات گمرکی فعلی ایران	۴۱۴ - ۴۲۹
مراکز تجارت	۴۳۰ - ۴۳۲
راهها	۴۳۳
۱ - جاده و راهها	۴۳۳
۲ - کشتی رانی	۴۵۶
۳ - راه آهن	۴۶۸
۴ - خطوط پستی و تلگرافی	۴۷۴
۵ - خطوط هوائی	۴۹۰

فهرست نقشه ها	صفحه
جنگلهاي ایران	۸
معادن مکشوفهٔ ایران	۴۰
راههای ایران	۴۳۴
خطوط پستی و تلگرافی ایران	۴۷۶
مراکز و خطوط تلفنی ایران	۴۸۷

فهرست گراورها	صفحه
نقش برجستهٔ دیوارطالار صد ستون (درپرس پلیس)	۲۶۵
نقش برجستهٔ پلکان طالار خشایارشا (درپرس پلیس)	۲۶۶
نقش برجستهٔ پلکان طالار خشایارشا (در پرس پلیس)	۲۶۷
شیر بالدارکه ازکاشی برجسته ساخته شده (درشوش)	۲۶۸
شیر مفرغی که درحالت خواب است (در شوش)	۲۶۹
کوزهٔ دسته دار که بسبك ایران و یونان قدیم ساخته شده	۲۷۰
شکارگاه خسرو دوم در طاق بستان (۶۲۰ میلادی)	۲۷۱
نمونهٔ پارچهٔ ابریشمي زمان ساسانیان (نیمهٔ اوّل قرن هفتم میلادی)	۲۷۲

فهرست گرافیك ها	صفحه
گرافیك برنج ـ صادرات در مدّت ده سال اخیر	۹٤
« قند و شکر ـ واردات در مدّت ده سال اخیر	۱۰۳
« میوه جات تازه و خشک از هر قبیل ـ صادرات در مدّت ده سال اخیر	۱۱۰
« توتون و تنباکو	۱۲۰
« پنبه ـ صادرات در مدّت ده سال اخیر	۱۲٦
« چای از هر قبیل واردات در مدّت ده سال اخیر	۱٤٤
« صادرات روده	۲۱۹
« صادرات پشم	۲۲۲
« قالی وقالیچه های پشمی از هرقبیل ـ صادرات درمدت ده سال اخیر	۲۹۰
« دهنیات معدنی از هر قبیل ـ واردات در مدّت ده سال اخیر	۲٥۲
« دهنیات معدنی ازهر قبیل ـ صادرات درمدّت ده سال اخیر	۲٥۲

جغرافیای

اقتصادی ایران

بنام یزدان پاك

مقدمه

در قرون قدیمه شوکت و عظمت ملل در سایهٔ کشورستانی و جنگجوئی بوده و پایهٔ زندگانی ملّی یك قوم بر روی قدرت نظامی و مملکت گیری و تهاجم بملل دیگر استوار و جنگهای ایران بایونان وروم وغیره بهترین دلیل برای این مطلب است .

تقریباً از سه قرن باینطرف که قوهٔ بخار و برق کشف گردید و عموم ملل و ممالك اروپا بایجاد صنایع جدیده و ترویج تجارت توجّه نمودند مبنای ترقّی ملل ثروت و تجارت و عظمت صنعت آنها گردید و از این روامروزه شوکت و قدرت هرمملکت قوی و مقتدر از ترقّی صنعت و تجارت و استحکام پایهٔ اقتصادی ووسعت دائرهٔ حمل و نقل محصولات مملکتی و مبادلهٔ آنها فهمیده میشود .

مملکتی که ازثروت طبیعی ومصنوعی محروم باشد طرف توجّه نیست وازدائرهٔ ملل حیه خارج و در دنیا مقامی نخواهد داشت ، هم چنین است حال ممالکی که با داشتن ثروت طبیعی بسیار کلیّهٔ صنایع وکارخانه ها و تجارت و کشتی رانی و حمل ونقل وجنگل ها ومعادن ایشان را دیگران اداره کرده و از نتیجه و محصول آنها متمتّع میشوند و معلوم است اهالی این گونه ممالك فقط بعمل آوردن مواد خام پرداخته وشغل آنها از مزدوری تجاوز نمی کنند وروشن است که مقام این نوع اهالی از نظر اقتصادی بسیار پست وازحق حیات محروم وهمیشه دوچار اسارت و

ذلّت میباشند چنانچه استیلای انگلیس در عالم فقط در نتیجهٔ نفوذ اقتصادی و ضعف واسارت ممالك واقوام زیردست بواسطهٔ عدم قدرت وتوجّه بامور اقتصادی خودشان است .

پس ازذکر این مقدّمه اصلی راجع باقتصادیات گوئیم که برای آشنائی بحقیقت اوضاع ایران بهترین راه مطالعه و فهمیدن اوضاع اقتصادی این مملکت است که بطور اجمال بدانیم مملکت ایران چه دارد و چه میتواند داشته باشد وبرای ترقّی وتعالی خود چه راه‌هائی را دراقتصادیات که مبنای ترقّی هرملّتی است باید بپیماید.

تاریخ اقتصادی ایران

تاریخ ارتباطات تجارتی ایران با سایر ممالك

ازقدیم‌الایّام مملکت ایران شاهراه بین آسیا ودریای مدیترانه وبحراسود بوده واغلب مسافرتها ومراودات تجارتی ملل مغرب باآسیای مرکزی ازراه‌ایران انجام می‌یافته است . مثلاً فنیقیها که اوّل ملّت تاجر عهدخود بوده‌اند از راه خلیج فارس بآسیای مرکزی رفته‌وازهمان راه به صُور و صِیدا مراجعت مینمودند ولی اززمان اسکندر تا قرون وسطی راه سوئز را بر راه ایران ترجیح دادند ومراودات تجارتی از آن طریق بعمل میآمد تااینکه بعدها دردورهٔ رومن ها(۱) دوباره راه ایران رونقی بخودگرفت ورفت و آمد قوافل ازاین مملکت شروع گردید وتاوقتی که دولت روم وجود داشت راه متداول تجارت همان راه ایران بود .

انحطاط دولت روم باعث تزلزل بلکه ازبین رفتن تجارت شرق با غرب گردید و بروابط تجارتی دوقارهٔ آسیا و اروپا سکتهٔ بزرگی وارد آمد تا آنکه دوباره آمالفی‌ها (۲) و ایطالیائی‌ها وخصوصاً تجار ژِنوا (۳) واز همه بیشتر ونیزیها(٤) باز ازهمان راه ایران بنای مراودات تجارتی را با شرق گذاردند واین راه همان راهی است که از سوریه و حلب گذشته از طریق فُرات و بغداد و یا از راه دیار بکر و از روم بایران می‌آمده است .

مملکت ایران با اینکه در یکی ازشاه راه های بزرگ دنیا واقع شده معهذا چه

(۱) - *Romains* (۲) - *Amalfis* (۳) - *Genois* (٤) - *Venise*

در زمان قدیم و چه بعد ها همیشه عبور از آن فوق‌العاده مشکل بوده است زیرا در قسمت مشرق صحرای لوت از شمال بجنوب ممتد و عبور قوافل و کاروان در این صحرای بی آب وعلف معلوم است چه اندازه مشکل وخطرناك میباشد ودر سمت شمال و مغرب فلات ایران را سلسله جبال عظیمی احاطه نموده که باید برای گذشتن ازآنها از گردنه های سختی که راه آمدورفت منحصر بآنها است عبور نمود. باوجود اشکالات فوق الذّکر اقوامی که ازمراکز چین وهندوستان بطرف سواحل اقیانوس اطلس مسافرت و مهاجرت میکردند قبل از تاریخ ارتباطات بین آسیا و اروپا از راه های موازی در جنوب روسیه یعنی از دشت های مغول و مجارستان یاازطریق جنوب بحر اسود ازقفقازیه ودامنهٔ هندوکش وفلات ایران میگذشتند وازبدو تأسیس ارتباطات تجارتی کاروانها بامعیّت وراهنمائی ایلات وچادرنشینان آن نواحی طی طریق مینمودند.

جادهٔ قدیم مهاجرینیکه ازشمال ایران عبور میکردند بعدها جادهٔ شاهنشاهی شد ودراوایل اقتدار دولت روم بمناسبت تجارت زیاد ابریشم که از این راه بعمل میآمد موسوم به جادهٔ ابریشم گردید وبوسیلهٔ همین راهها وجاده‌ها است که درقرون وسطی فنیقی ها و اهالی بندر ژن (۱) با تحمّل هزاران مشقّت ارتباطات تجارتی با چین داشتند و علّت انتخاب این راه سخت و مشکل فقدان راه دیگر بوده است.

تاریخ اقتصادی ایران در نتیجهٔ این موقعیّت جغرافیائی ایجاد گردید و اگر موقعیّت ایران باوضع جغرافیائی دیگری ترکیب میشد یعنی راه‌های آن برای مسافرت سخت نبود وبرای مراودات قوافل آسان بود مسلّماً این مملکت بازار تجارت دوقارهٔ اروپا و آسیا میگردید زیرا باهمهٔ مشکلات فوق الذکر در تمام مدّتی که هندوستان بواسطهٔ منابع ثروت خود تجار را از اکناف واطراف عالم جلب میکرد راه تجارت هند منحصر بایران بود و این مملکت بازار بزرگ تجارت دنیا محسوب میشد و شهر های دور از یکدیگر آن مراکز تجارتی عالم بود و همین صحرا های بی آب و علف ودرّه وکوههای صعب العبور جاده های مهمّی را تشکیل میداد ـ امّا همینکه

(۱) - *Gène*

در اواخر قرن پانزدهم میلادی دماغهٔ امید در جنوب افریقا بوسیلهٔ واسکو دُ گاما[1] سیاح معروف پرتغالی کشف گردید راه تجارت تغییر و بازارهای ایران رونق تجارتی را از دست داده این مملکت مجبور شد که فقط از منابع ثروتی خویش استفاده نماید.

متأسفانه در این دوره نیز ایران دوچار مشکلات زیادی گردید بدین معنی که دول اروپا بعد از فراغت از جنگهای داخلی و برهم زدن اساس ملوك الطوایفی شروع به ترقّیات مادی و معنوی نموده واز راه توسعهٔ تجارت بخیال ازدیاد ثروت افتاده و بنای تجاوزات و تصرفاتی در خارج ازقطعهٔ اروپا را گذاردند: انگلیس در مشرق جانشین فنیقی ها و ونیزیها و پرتغالی ها گشته بواسطهٔ تشکیل شرکت های تجارتی نفوذ اقتصادی خویش را در تمام هندوستان مستقر نمود.

بدیهی است که در این کشمکش وتأسیس مستملکات رقابت هائی هم بین دول اروپا ایجاد گردید وهمان وضع جغرافیائی در این موقع نیز ایران را دوچار مشکلات کرد و خصوصیّاتی که در موقع مهاجرت وتهاجم قبایل وحشی بمنطقهٔ حاصل خیز بین النهرین و آسیای صغیر ایران را از سمت مشرق مورد تهدید میساخت در این موقع نیز با تغییر جهة یعنی از شمال بجنوب برای مملکت تولید مخاطره نمود.

سیاست روسیه از زمان پطر کبیر برای دست یافتن به دریای آزاد و وصول بهندوستان قوای بیشمار تازه نفس روس را همواره بطرف ایران سوق میداد و بالنتیجه قسمت مهمّی از ایالات شمالی ازایران منتزع وعهدنامهٔ گلستان وترکمانچای بما تحمیل گردید. انگلیسها هم که در هندوستان مستقر گردیده و بالاخره تمام این مملکت وسیع را متصرّف شده بودند نزدیکی روس را از سمت شمال و نفوذ آن دولت را در ایران برای سیاست خود در هندوستان خطرناك دیده بوسائل ممکنه ازپیشرفت رقیب خود بنای جلوگیری را گذاردند. روشن است در این کشمکش منافع ایران بیشتر از همه در مخاطره و در نتیجه اوضاع اقتصادی آن دوچار وقفه گردید وبازار تجارت کساد شده ومنابع ثروتی مملکت نیزمورد استفاده واقع نگشت زیرا کوچکترین قدمی که درراه اقتصاد برداشته میشد سیاست رقابت آمیز همسایه‌های

(۱) - *Vasco de Gama*

شمال و جنوب از آن جلوگیری مینمود . با ایجاد چنین وضعیتی که راه های تجارت بروی مملکت بسته شد هرقدر هم در داخلهٔ مملکت از حیث عمل آوردن مواد خام یاترقیات صنعتی وفلاحتی اقدام می‌شد بی‌نتیجه بود زیرا مخرج محصولات مملکتی که منحصر بشمال و جنوب بود مسدود و واضح است هر مملکتی که محصور و راه باز از دریا و غیر دریا نداشته باشد تجارت آزاد نخواهد داشت .

مساعی روسیه وپیشرفت آندولت درایران برای حصول همین مقصود وجدیت انگلستان برای بدست آوردن بنادر مهم آسیا وافریقا ونقاط دیگر نیز مبنی برهمین اصل است .

یك نظر به نقشهٔ ایران وضعیت جغرافیائی آن را از این حیث خوب روشن مینماید که این مملکت از دو طرف نمیتواند محصولات خود را بخارج بفرستد : یکی از طرف شمال و شمال غربی یعنی بحر خزر و آذربایجان که منتهی به بحر اسود و مدیترانه و بندرباطوم میشود که دراین قسمت روسیه و ترکها مانع هستند ، دیگر از طرف جنوب و بنادر خلیج فارس که دراین طرف نیز سیاست انگلیس حایل گردیده است(۱) .

تقسیمات راجع باقتصادیات ایران

جغرافی اقتصادی یك مملکت را میتوان بدو قسمت عمده منقسم کرد :

اوّل ـ از نظر محصولات طبیعی (سطحی و تحت‌الارضی) .

دوّم ـ از نظر مبادلات .

محصولات طبیعی نیز بدوقسمت منقسم میشود :

۱ ـ منابع طبیعی و محصولاتی که در سطح زمین یادر رودخانه و دریا بدون کمك ومداخلهٔ انسان یافت میشود مانند جنگل‌ها ونباتات طبیعی (صمغ ، کتیرا ، نباتات طبی وغیره) و شکار (طیور ، حیوانات وحشی وماهی) ومروارید .

۲ ـ محصولات تحت الارضی مانند معادن .

محصولات طبیعی که بواسطهٔ کوشش انسان بعمل میآید فلاحت است که آن نیز

(۱) ـ براه های ایران رجوع شود

بردوقسم است : قسم اول زراعت وقسم دوم محصولات فلاحتی ازقبیل گلّه‌داری و تربیت دواب و اغنام و ابریشم (درخت توت و تخم نوغان) . صنایع فلاحتی ، صنایع حیوانی ، صنایع معدنی ، صنایع یدی و صنایع کارخانه .

مبادلات در این قسمت از مسائلیکه مربوط است بمیزان محصولات ، عایدات مملکتی ، تجارت و اصول علمی آن ، اوزان و مقادیر ، ضرابخانه ، مسکوکات ، بانک ، گمرك ، مراکز تجارت ، بنادر ، خطوط شوسه ، وسائل حمل و نقل ، کشتی رانی ، راه آهن و طیاره بحث میشود .

بطوریکه درقسمت جغرافیای طبیعی اشاره‌شد مملکت ایران بواسطهٔ اختلاف طبیعت و پستی و بلندی و شرایط اقلیمی نباتات و محصولات طبیعی آن در تحت تأثیرات عوامل مختلفهٔ فوق بعمل آمده و بطوری مختلف است که نباتات مناطق معتدله و حاره هردو در آن موجود و مهمترین آنها در اینجا ذکر میشود .

جنگل ها جنگل عبارت است از مقدار زیادی اراضی که بطور طبیعی یاغیر طبیعی از اشجار انبوه مستور باشد .

جنگل هائی‌که درازمنهٔ قدیمه قسمت عمدهٔ کرهٔ ارض را مستور داشته کم‌کم بادست بشر قطع وبجای آن برای‌زراعت صحاری ایجادگردیده است و برا‌ثر توسعهٔ احتیاجات بشر و ازدیاد جمعیّت هرناحیه بروسعت اراضی‌زراعتی افزوده و بهمین نسبت نیز ازجنگل‌ها کاسته شده است ، متأسفانه در ایران بواسطهٔ مهاجرت اقوام مختلفه و تاخت و تاز قبایل وحشی و غیره و عدم مواظبت ساکنین مملکت این عمل از سایر جاها محسوس تر ونه فقط جنگل‌های طبیعی آن بمرور ایّام از بین رفته بلکه بجای اراضی‌زراعتی صحاری لم‌یزرع ایجاد گشته است .

صرف نظر ازاینکه جنگل فی‌حدّ ذاته برای هرمملکتی یك‌نوع ثروت طبیعی عمده محسوب میشود در آب وهوای‌آن مملکت نیز مؤثر است ، زیرا در نقاطی که جنگل وجود دارد بارانهای متوالی باعث ازدیاد آب آن ناحیه شده و بر اثر همین زیادتی‌آب ، هوای اطراف جنگل نیز معتدل میگردد .

جنگل های ایران را اساساً بدو قسمت میتوان تقسیم نمود :

اوّل جنگل های انبوه دست نخورده که قابل استفاده بوده ومیتوان به‌ترتیب علمی از آنها استفاده و نگاهداری کرد .

دوّم جنگل هائی که در معرض دستبرد اهالی مجاور و ایلات و گلّه داران واقع شده وکم کم از بین رفته یادر شرف ازبین رفتن است .

قسمت اول واقع است درسواحل جنوبی بحرخزر گیلان : (لاهیجان ، سردام حسن آباد ، یارکارود ، رشت ، انزلی ، طالش دولاب ، ایلالان آستارا) و مازندران (اشرف ، سوادکوه ، ساری ، آمل ، نور و کجور ، آئین محلّه ، چمنستان ، تنکابن) و استراباد (قره سو ، رازیان ، فندرسك ، گل فشاه) در کوه های لرستان نیز جنگل های انبوه یافت میشود .

قسمت دوّم واقع است درخراسان (دره گز وکلات ، سرخس ناصری ، قاینات ، تربت حیدری ، سیستان ، سبزوار ، مشهد) وکردستان (مریوان ، روانسر ، دوانرود سقز وبانه) وکرمانشاهان (سرخه دیزه) و لرستان (خرّم آباد ، الشتر ، چگینی ، خاوه ، ترهان ، اطراف رود خانهای سیمره و کشکان ، کوه دشت ، خاك جودی و قسمت عمدهٔ کبیر کوه) و اردستان و اسپاهان و فارس (اصطهبانات ، لارستان ، آباده) وکوه کیلویه وکوه‌های بختیاری وکرمان وآذربایجان (قراجه‌داغ ، ساوجبلاغ ، اردبیل).

انواع درختهائی که درکلیّه جنگل‌های ایران یافت میشود بقرار ذیل است :

اِشْبِرْ ــ برگ‌آن‌برای‌پوشش‌بام‌وچوبش‌برای‌زغال‌ومیوهٔ‌آن‌برای‌تغذیهٔ‌گاو‌است.

تُوسِهْ ــ چوب آن بادوام و برای ساختن پیپ نفتی و کرجی بکار میرود .

اَمْرود ــ چوب آن محکم است .

یَلَثْ ــ از تبریزی محکم‌تر وبرای بنا بکار میرود .

توُ ــ برای سوخت مصرف میشود .

کُوکُو ــ چوب آن شبیه به چیت است .

کُوچی ــ برای پیپ نفت و کرجی استعمال میشود .

آرْنا ــ برای ساختمان جنگلی بکار میرود .

خاک ترکمن
قفقاز
ترکیه
دریای خزر
تبریز
تهران
شاهرود
سمنان
مشهد
کرمانشاه
سلطان آباد
اسپاهان
دزفول
یزد
بندر شاپور
شیراز
کرمان
بم
بندر عباس
خلیج فارس
چاه بهار
بحر عمان
افغانستان
جنگل
نقشهٔ جنگلهای ایران

آزاد ـ برای ساختن پل وشانه و عمارت استعمال میشود .

سَرْدار یاسرخ دار ـ برک آن بمصرف حیوانات وچوب آن صنعتی است .

چَلَرْ ـ برای پاروب و دسته بیل و سوخت استعمال میشود .

طرح خُچْ ـ میوهٔ آن قابل استفاده است .

آلو ـ میوهٔ آن قابل استفاده است .

کَهرْ مازو ـ برای سوخت و نجاری استعمال میشود .

نیم دار ـ » » » » »

غلاس‌تیغ‌دار ـ برای ساختن مبل بکار میرود .

عُناب .

لله کی ـ برای چپر و پرچین مصرف میشود .

کُنوس ـ میوهٔ آن برای خوردن وچوب آن برای سوخت است .

لِوروُت ـ برای طبق و لاوك و قاشق استعمال میشود و از پوست آن پاشنه چاروق درست میکنند .

اِج ـ مصرف صنعتی دارد .

کمار ـ میوهٔ آن خوراکی وشبیه به زال زالك است .

آلَشْ ـ صنعتی است .

ِونْ ـ برای الوار و در عمارت بکار میرود .

سیب ـ چوب آن محکم است .

چنار .

انجیر ـ چوب آن صنعتی است .

اقاقیا ـ برای سوخت مصرف میشود .

شب خوش ـ برگ آن برای دواب وگل آن بمصرف تغذیه زنبور میرسد .

آغُوز ـ برای ساختن مبل بکار میرود .

تود ـ چوب آن صنعتی است .

شمشاد ـ » » » »

افرا ـ برای لاوك وطبق است .

مُوْ ـ از میوهٔ آن استفاده میشود .

توسْکا ـ چوب آن صنعتی است .

زیتون ـ از میوهٔ آن استفاده میشود وچوب آن صنعتی است .

تلخه کوچین ـ چوب آن صنعتی است .

تمشك ـ از میوهٔ آن استفاده میشود و برای چپر بکار میرود .

زرشك ـ از میوهٔ آن استفاده میشود .

تُو ـ بهترین زغال از آن تهیّه میشو د .

خرمای جنگلی ـ از میوهٔ آن استفاده میشود .

گردو ـ چوب آن صنعتی است ومیوهٔ آن بمصرف میرسد .

صَمَدْیاقره اقاج ـ چوب آن صنعتی است .

انار ـ چوب آن در خراطی استعمال میشود .

سفید پَلْتْ ـ برای سوخت وطبق استعمال میشود .

چیت ـ چوب آن صنعتی است .

تولی ـ در خرّاطی استعمال میشود وبهترین زغال را میدهد .

شغال به ـ برای سوخت استعمال میشود .

زربین ـ برای عمارت بکار میرود .

مَمْرزْ ـ برای سوخت است .

وَزَم ـ برای طبق و لاوك است .

بیدو بیدمجنون ـ پوست و چوب آن مورد استفاده است .

داغ داغه ـ برای نجاری وسوخت است .

راج چلَرْ ـ » » » »

زال زالك جنگلی ـ برای چپر استعمال میشود .

آلوچهٔ جنگلی ـ از میوهٔ آن استفاده میشود .

کیش .

مازو ــ چوب آن برای بخاری است ، برگ آن را دواب میخورند .

شَرَمْ ــ برای سوخت مصرف میشود ، برگ و پوست آن را دواب میخورند .

جَلی ــ درزمستان گوسفند از برگ آن تغذیه میکنند .

لی ــ برای نجاری است .

کُهُول ــ برای ساختمان منازل دهاقین استعمال میشود .

راش ــ برای ساختمان منازل دهاقین است .

آلوچه ــ میوه آن خوراکی وچوب آن برای سوخت استعمال میشود .

انجیری ــ » » » »

ارملك ــ » » » »

زنکش ــ برای تغذیهٔ گاو است .

مَنجر ــ درزمستان سبز است .

واش ــ یك نوع پیچی است برای تغذیه حیوانات .

اقسام بلوط ــ استفادهٔ صنعتی میشود وبرای بنا بکار میرود .

نارون ــ برای سوخت استعمال میشود .

کوپ یاکوف ــ برگ آن برای تغذیه گاو است .

اسپیدار ــ برای نجاری است .

گلابی وحشی ــ چوب آن صنعتی است .

موزی ، کلهوبید ، سنجد وحشی ، ازگل .

برابیك ــ یك نوع درختی است در لرستان .

وزم ــ » » » » »

شن ــ » » » »

کگراسِوَن ــ نوع بلوطی است در کردستان و از آن روغن مخصوص میگیرند و میوهٔ آن خوراکیست .

خُج ــ میوهٔ آن خوراکی است .

شالدون ــ استعمال طبی دارد .

لیشی ــ برای حیوانات شیرده غذای مقوی است .

چد .

نمدار یا نیمدار ــ در نجاری استعمال میشود .

شیردار ، گوجه وحشی ، ال ، اوجا ، صور ، کرات ، ولیك ، کسکام .

شاه بلوط ــ چوب آن صنعتی ومیوهٔ آن خوراکی است .

بـه ــ چوب آن برای نجاری است .

زَرْ .

بیدمشك ــ استعمال طبی دارد .

کُنکه ، سوتره ، کوتو کوتو .

صدریاسردار ــ ازآن قطران میسازند وچوب آن صنعتی است .

لیور ، گل‌ابریشم ، هلی ، کوشوار ، لرْك ، شال‌به ، هلی‌كك .

جنگل‌های قابل استفاده که‌بتوان مورد بهره برداری قرار داد فقط درایالات شمالی یعنی مازندران و استراباد و گیلان وطالش و آذربایجان واقع است ، وسعت تقریبی این جنگل‌ها یك میلیون و نیم جریب است ولی علاوه برجنگلهای مزبور معادل یك میلیون و نیم جریب اراضی مشجّر که در قدیم جنگل بکر بوده و فعلاً صورت‌جنگل خرابه‌را پیدا نموده درایالات شمالی یافت میشود وتقریباً یك‌میلیون جریب باقیمانده جنگل های قدیم در سایر ایالات مخصوصاً در سمت جنوب غربی واقع گردیده ولی این قسمت از جنگل ها بقدری مورد سوءِ استفاده واقع شده‌و خراب گردیده‌که باید بدواً فقط بحفاظت و احیای مجدّد آنها پرداخت تا اینکه در آتیه بتوان‌ازآنها استفاده کلّی نمود. پس مجموع اراضی‌مشجّر وجنگلی درایران به چهارمیلیون جریب بالغ میگردد که با $\frac{1}{24}$ وسعت مملکت مساوی است .

درگیلان ومازندران تخمیناً اراضی بوسعت پانزده هزار جریب جنگل‌قابل استفاده وجود دارد که باید بترتیب علمی‌درآن عمل شود یعنی نباید فقط باستعمال

و استفاده از مواد جنگلی قناعت نمود بلکه در عین حال تجدید و احیای آن نیز لازم میباشد.

جنگل های مزبور یا اربابی است یعنی ملك اشخاص متفرقه است که از قدیم تصرّفات مالکانه درآنها نموده و بمیل خود اشجاررا قطع یا باجاره واگذار مینمایند، و یا خالصه است که ملك دولت میباشد و تا این اواخر بهیچ وجه در صدد اداره کردن این جنگل ها نبوده و بهمین جهت قسمت مهمّ آن از بین رفته و حالیّه هم در دسترس عموم است و هرکس دخالت در سوزاندن یا قطع اشجار آن مینماید و شاید فعلاً نقاطی وجود دارد که بواسطه راه های صعب الوصول وعدم دسترسی بآنها هنوز دولت از وجود جنگل های آن نقاط بی اطلاع است.

از قدیم الایّام تا کنون میتوان گفت طرز استفاده ازجنگل ها تفاوتی نکرده زیرا سابقاً که باب مراودات بین ایران و همسایه ها مفتوح نبود ساکنین نواحی جنگل مقداری از آنرا برای سوخت مصرف و مقداری را نیز برای ساختن ابنیه خود بکار میبردند امّا پس از باز شدن راه تجارت چون خارجی ها باین قسمت از ثروت مملکت پی بردند آنرا قابل استفاده قرار داده یا بوسیله اجاره از اشخاص متفرقه ویا بوسیله کنتراتهای مخصوص بدون رعایت اصول علمی بقطع اشجار وحمل آن بخارجه همت گماشتند.

درقسمت شمالی مملکت ایران حمل چوب یکی از شعب مهمّ تجارت را تشکیل میدهد، درقسمتهای مرکزی وغربی تجارت چوب نسبةً کمتر وفقط اشجار جنگل برای مصرف زغال و سوخت اهالی و سایر احتیاجات محلّی بکار میرود.

اهمیّت این جنگلها ازراپورت اخیریکی از متخصصین فنی ادارهٔ فلاحت که فقط منحصر بیك قسمت جنگلهای شمالی ایران است بخوبی معیّن میشود:

مساحت تقریبی جنگل ازسرحدّ ترکمن تا تنکابن (حدّ غربی) در حدود (یك میلیون ودویست هزار) ۱,۲۰۰,۰۰۰ هکتار میباشد که مشتمل است برسه قسمت:

قسمت اوّل شامل جنگلهای انبوه و درهم و در آن چوب های صنعتی از قبیل شمشاد وبلوط وزبان گنجشك ونارون وافرا وزیرفون واسپیدار یافت میشود،

مساحت این نوع جنگل به پانصد هزار هکتار بالغ میگردد که میتوان درهر هکتاری صد و پنجاه متر چوب صنعتی برید پس جمعاً در این قسمت هفتاد و پنج میلیون متر مکعّب چوب صنعتی موجود است .

قسمت دوّم جنگلهای درجه دوّم دارای درختان پست میباشد و این وضع در نتیجه قطع اشجار و بی مبالاتی شده است . مساحت آن تقریباً چهار صد هزار هکتار میباشد وبطور متوسّط میتوان هفتادو پنج متر مکعّب چوب صنعتی از آن استفاده نمود که جمعاً به سی میلیون بالغ میگردد .

قسمت سوّم که پوشیده از تیغ زار واشجار خاردار میباشد ، مساحت آن سیصد هزار هکتار میشود ، این نوع جنگل از نظر تجارتی فعلاً قابل استفاده نیست .

اگر قیمت جنگل های فرانسه را که برحسب اهمیّت آنها درختهای صنعتی آن از پنجاه تا دویست و پنجاه فرانك برای هر متر مکعّب تقویم شده مأخذ بگیریم قیمت هر متر مکعّب بطور حدّ متوسّط صد و بیست و پنج فرانك ارزش خواهد داشت ، پس جنگلهای قسمت اوّل درحدود ٩,٣٧٥,٠٠٠,٠٠٠ (نه میلیارد سیصدو هفتاد وپنج میلیون) ارزش خواهد داشت وقسمت دوّم که ازحیث اهمیّت پست تر است هرمتر مکعّب آن را به ٢٥ فرانك میتوان تخمین زد که جمعاً هفتاد میلیون فرانك میشود وجمع کل آن به ده میلیارد فرانك بالغ میگردد .

آفات جنگل آفاتی که طبیعةً ممکن است باعث خسارت جنگل و از بین رفتن آن بشود عبارت است از : برق که باعث حریق میشود وسیل وپوسیدن تنهٔ درختهای قوی که تولید کرم مخصوص نموده باعث ناخوشی سایر اشجار میگردد ودیگر حشره موذیه که مخصوص درخت است وقارچهای مخصوص وبالاخره حیوانات وحشی و اهلی.

آفات غیر طبیعی قطع اشجار برای استفاده تجارتی چوب ، سوزانیدن شاخه برای زغال ، حریق بواسطه بی‌مبالاتی ، قطع اشجار برای تهیّه زمینهای زراعتی می باشد .

اصلاحات راجع باحیاء و نگاهداری وطرز استفاده ازجنگلها

در مؤسسه بین المللی فلاحتی روم که ازطرف تمام ممالك متمدّنهٔ دنیا نماینده بانجا فرستاده میشود کلیّه تجربیّات واختراعات جدیده فلاحتی وجنگلی درآنجا مطرح و تعلیمات و سرمشق هائی برای نگاهداری و استفاده ازجنگلها تهیّه شده است که بالنّتیجه جنگلها که ازنظر آب وهوا واقتصاد ثروت گرانبهائی برای نوع بشر است محفوظ بماند. عملیّات مزبور به ترتیب ذیل خلاصه میشود:

۱ ـ تعیین مساحت جنگل های مملکت و اوضاع آن و تعیین اشکال مختلفه جنگلداری وطریقه عملیّات اهالی درجنگل.

۲ ـ تعیین وضع مالکیّت جنگل.

۳ ـ تعیین جنگلهای قابل استفاده و همچنین تعیین جنگل هائی که مورد استفاده نیست ولی از حیث استفاده اقلیمی مخصوصاً برای حفظ از باد های سموم وخطرناك نگاهداری و وجود آنها لازم است.

٤ ـ تعیین جنگل هائی که در تحت تنظیم قرار میگیرد و جنگل هائی که خارج ازاین قسمت است و ترتیب نظارت دولت نسبت بآنها.

۵ ـ تعیین مقدار کلیه چوبی که در جنگل موجود است.

٦ ـ تعیین مقدار چوبی که در اثر نمو و روئیدن اشجار تولید میگردد و تعیین مصرف سالیانه چوب ازحیث مقدار وارزش آن نسبت بمساحت هرجنگل.

۷ ـ تعیین آفات از هر قبیل.

۸ ـ تجارت و اقسام مختلفه چوب.

برای اصلاح امر جنگل ها دو اقدام اساسی باید بشود: اوّلاً نگاهداری و حفظ جنگلهای موجوده واستفاده ازآنها بطریق علمی، ثانیاً احیاء جنگل هائی که در شرف از بین رفتن است برای اینکه در آتیه مورد استفاده واقع شود.

در سنوات اخیره که دولت بخیال اداره کردن جنگل ها افتاد متخصصینی از اروپا جلب ودرصفحات شمالی خصوصاً ودرقسمت های دیگر بطوراجمال مطالعاتی نموده وپیشنهاداتی بدولت داده‌اندکه خلاصه مجموع پیشنهادات مزبوره این است:

اوّلاً ـ دولت ایران برای تنظیم امور جنگل‌ها باید اصول وتجربیّات حاصله در اروپا را تا آن اندازه که موافق باوضعیّات ووسائل محلّی است بکار برد برای حصول این مقصود باصرفه ترین وسهل‌ترین طرق این است که بدواً قطعه کوچکی را در نظر گرفته طرز تأسیس جنگل و ترتیب تنظیم درخت و غرس اشجار و قطع آنها را درآنجا باهالی نشان داده و فوائد حاصله از اجرای ترتیبات علمی را درجنگل بطور کلّی بیاموزد که بعد ها بدون خرج زیاد و تحمیل برعایا بطریق فوق از جنگل استفاده نمایند.

ثانیاً ـ برای تشخیص جنگل‌های اربابی وخالصه رسیدگی وتحقیق‌کامل نسبت باسناد مالکین فعلی جنگل ها ودقت دراجاره نامه هائی که باشخاص متفرقه برای استفاده داده شده است بنماید.

ثالثاً ـ دولت باید بعد ازنقشه برداری واحصائیه کامل جنگل ها مراقب باشد که قطع اشجار بطرز صحیح علمی انجام گرفته و بنسبت اشجاری که قطع میشود اشجار جدید غرس نمایند و برای ترتیب این امر بدواً مأمورین دولت مکلف باشند هرساله درختهائی که موعد قطع آنها رسیده تعیین و از بریدن اشجاری که باید نگاهداری شود جلوگیری نمایند ، همچنین جنگل‌های منفرد و حواشی آنرا همیشه باید محفوظ نگاهداشت .

رابعاً ـ احیاء جنگل های قدیم و تأسیس آنها در نقاطی که استعداد غرس اشجار را دارد .

خامساً ـ نظارت مأمورین دولت درطرز ساختمان ابنیه جنگل که از وقوع حریق جلوگیری شود .

سادساً ـ تعیین مناطق کوهستانی ودشت که قابل تأسیس جنگل است وطرز غرس اشجار در این مناطق مطابق آب و هوا و ارتفاع آنها و جنس درختهائی که ممکن است در آنها بعمل آید .

درخاتمهٔ بحثی که راجع بجنگلها نمودیم‌چون ایجاد کارخانهٔ کاغذسازی مربوط بهمین بحث است لهذا شمه ای از آن ذکر مینمائیم .

ایجاد کارخانهٔ کاغذ سازی در حقیقت یکی از وسائل بزرگی است کـه باعث احیای جنگلها میشود زیرا اقسام چوبهائیکه مصارف صنعتی نداشته و طرف توجه نیست و در عین حال جزء عمدهٔ جنگلهای ایران را تشکیل میدهد در مؤسسه کاغذسازی مورد استعمال پیدا کرده و ذی قیمت میشود ، فقط اشکالی که هست این است که این مواد برای کارخانهٔ کاغذ سازی مخصوص اماکن معیّنی نبوده بلکه در هر جا مقداری کم یا زیاد از آنها وجود دارد.

فایده ایجاد کارخانهٔ کاغذ سازی برای احیای جنگلها وقتی محسوس میشود که در محلّ احداث آن آنچه از مواد مفیده برای کار خانه موجود بوده تمام شود و اصول صرفه جوئی اقتضای حمل آن مواد را از خارج ننماید آنوقت ناچار باید نقاطی را که از قدیم و جدید جنگل آن قطع شده مجدّداً احیا نمایند و مخصوصاً مجبور می شوند بجای اراضی تیغ زار و بیمصرفی کـه جزء عمدهٔ اراضی ساحل را تشکیل داده احداث جنگلهای متّحدالشکل نمایند.

در صورتیکه وجود کارخانهٔ کاغذ سازی مفید ولازم باشد باید مسائل ذیل را در نظر گرفت:

۱ ــ تعیین مواد لازمه برای تهیّه کاغذ.

۲ ــ تعیین بهترین و مناسب ترین محلی که باید کارخانه در آنجا دائر شود.

اولاً ــ مواد اوّلیّهٔ لازمه برای تهیّه کاغذ.

اشجاری که برای کاغذ سازی مفید میباشد عبارت از آن قسمت اشجاری که فعلاً در مازندران موجود است از قبیل: اسپیدار ، توسکا ، لرگ ، بید ، نمدار ، ون ، افرا ، اوجا ، تود ، انجیلی ، کلهر ، بی‌ولی ، انجیر ، کواست ، ولیك ، پیچك ، موزی ، چلر ، پوست اوّل و دوّم اشجار(۱).

موادیکه برای کاغذ سازی مفید میباشد سوای اشجار عبارت است از:

کاه برنج ، نی‌شکر ، بوته پنبه ، خزه که خیلی فراوان است ، نباتات باطلاقی از

(۱) ــ اشجاریکه ازآنها توده هاي انبوه و فراوان درجنگلها یافت میشود دربالای آنها خطّ افقی رسم شدهٔ است.

قبیل جگن و اقسام نی‌ها، علفهای مختلفه جنگلی، هومولوسی رازك (۱) و مخصوصاً اقسام گَزَنه.

صرف نظر از مواد مزبوره وقتی کارخانه کاغذ سازی ایجاد شد باید مواد مخصوصه کاغذ سازی را نیز متدرجاً کاشت، آنچه امروز در مازندران کاشته میشود کَنَفْ است و باید بتدریج کتان رومی سویت کا و اقسام شاهدانه و غیره نیز کاشته شود.

ثانیاً ـ انتخاب بهترین محل برای تأسیس کارخانه کاغذ سازی.

برای انتخاب محل کارخانه باید مراعات نکات ذیل را نمود:

الف ـ جائیکه بمحل زراعت نباتات لازمه کاغذسازی که الیاف طویل دارد نزدیك باشد.

ب ـ جائیکه مرکز مواد اوّلیّه کاغذ سازی باشد و همیشه بتوان تهیّه آن مواد را در آن نقطه کرد.

ج ـ قریب کوهستان یعنی نزدیك مرکز و دور از سرحدّ سیاسی باید باشد.

د ـ تأسیس قسمتهای مختلفه کارخانه باید در اماکن متناسب باشد نه دریکجا.

هـ ـ نزدیك بودن کارخانه برودخانه ای که دارای آب صاف باشد.

نباتات طبیعی

در ایران انواع و اقسام نباتات طبیعی یافت میشود از قبیل: نباتات دُهنی و رنگی وطبی و صمغی و معطّر و غیره.

۱ ـ نباتات دهنی

امروز نباتات دهنی بواسطه روغنی که از آن گرفته میشود فوق‌العاده اهمیّت پیدا کرده است و شعبه مهمّی از صادرات تجارتی محسوب میشود، صرف نظر از زیتون که علیحده ذکر آن خواهد شد نباتات دهنی که در ایران بعمل میاید از قرار ذیل است:

کرچك، بزْرَكْ، کنجد که در اغلب نقاط مرکزی ایران زراعت و بمصرف سوخت و ساختن صابون و یا مصارف طبّی میرسد، منداب که از دانه های آن روغنی بعمل آورده و برای حفظ شتر از حرارت آفتاب و نگاهداری پشم آن بکار میبرند.

(۱) ـ *Hublon*

۲ ـ نباتات رنگی مهمّ ترین نباتات رنگی ایران عبارت است از : نیل ، روناس حنا ، زعفران ، مازو ، کافشه ، سیاه‌چهره . نباتات مزبوره اغلب در مازندران ، دزفول ، بم ، خوزستان ، استراباد ، سیستان ولرستان بعمل میاید .

بوته نیل مثل بوته یونجه است و بهمان فراوانی هم بهره میدهد ، برگ نیم کوبیده آن وسمه است (سابقاً درایران مورد استعمال زیاد داشت و حالیّه مصرف آن در داخله نسبةً کمترشده وبخارجه صادروبرای رنگ وغیره آنرا عمل آورده بکارمیبرند) .

کافشه درحوالی اسپاهان وورامین میروید ـ مورد استعمالش درصباغی و تخم آن را برای ادویه طبی بکار میبرند .

زعفران در قائنات و کرمان بعمل میآید . زعفران قائنات درجه اوّل و زعفران کرمان در درجه دوّم واقع است(*) .

تجارت خارجي زعفران ، درسنه ۱۳۰۳ شمسی ۸,۰۰۰ کیلوگرم درایران بعمل آمده که ۶,۵۰۰ کیلوی آن بافغانستان و هندوستان و بین النّهرین صادر شده ، صادرات زعفران درسنه ۱۳۰۹ (۲۵۸,۱۰۵) قران بوده .

زعفران سابقاً در قائنات زیاد بعمل میآمده و حالیّه کمتر بآن اهمیّت میدهند در صورتیکه این گیاه مصرف زیاد طبی وغیر طبّی دارد و ممکن است رشتهٔ تجارت مهمّی را تشکیل دهد .

(*) طرزکاشتن زعفران ـ درخرداد ماه پیاز زعفران را اززمین بیرون میاورند وتا شهریورماه درمحلّی که آفتاب نداشته باشد نگاه میدارند دراوّل شهریور پیاز ها را درزمینی که ۲۵ سانتیمتر عمق شیار داشته باشد بفاصله های ده سانتیمتر می نشانند (از اوّل شهریور تا نیمهٔ ابان موقع زعفران است) در آذر ماه بزمین کود میدهند و شروع به آبیاری مینمایند و تااوّل فروردین سال دوّم سه مرتبه آب یاری کفایت میکند از اوّل فروردین سال دوّم الی اوّل مهر ماه برای زمین مزروع آب و کودی لازم نیست و فقط باید در مهر ماه سال دوّم مقداری کود و بعد از آن آب بدهند پس از آب یاری زمین را باید مجدداً بقسمی شبار نمایند که ضرری به پیاز های کاشته شده وارد نشود در بیستم مهرماه سال دوّم مقدار قلیلی گل میدهد و آبیاری دراین سال تا اوّل فروروین هر دوازده روز یك مرتبه است ، در سالهاي بعد طرز شیار و کود وآب یاری تاده سال مثل سال دوّم است (در بعضی اراضی تاپانزده سال هم عمل میکند) برداشت محصول زعفران از سال چهارم تا سال دهم است و از آن ببعد محصول آن روي بنقصان میگذارد ، در سال پانزدهم پیاز را از زمین خارج کرده و بترتیب فوق بزمین جدید انتقال میدهند ، چیدن گل زعفران باید قبل از طلوع آفتاب تمام شود و در هر سال قریب بیست روز از پانزدهم مهر تا پنجم آبان همه روزه چیدن گل شروع و قبل از طلوع آفتاب ختم میشود .

روناس بیشتر در آذربایجان و حوالی یزد بعمل میآید و مصرف آن در صباغی است .

حنا بهترین قسم آن از خبیص نزدیک کرمان که موسوم به‌حنای دسترولا است بعمل میاید ، نوع دیگر آنرا حنای خرمنی میگویند ، سابقاً فقط درداخله مصرف میشد ولی حالا تجارت خارجی آن هم مهم و در اروپا مورد استعمال آن روز بروز زیادتر میشود ، در سنه ۱۳۰۶ مبلغ ۱,۶۱۱,۰۰۰ و در سنه ۱۳۰۹ ۵۶۱,۰۴۹ قران قیمت حنای صادر شده بوده است .

مقدار حنای صادرهٔ ایران را بممالك مختلفه بحسب وزن در مدت ده سال اخیر ازجدول ذیل میتوان استنباط نمود .

صورت صادرات حنا بحسب وزن

ممالک	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۴	۱۳۰۵	۱۳۰۶	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹
	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار
افغانستان	۱۴	۱۰	۱۱	۴	۱۶	۱۰	۲۱	۱۸		۲۷,۹۵
انگلیس	۵۲	۷۵	۳۵	۸	—	—	—	۱		۰,۰۰۱
فرانسه	—	—	—	۲	—	—	—	۴		۱,۹۳
روسیه	۵۷	۲۹۰	۳۲۹	۵۲۰	۷۶۵	۱۷۱	۱۱۱۴	۱۲۱		۱۳,۸۰
عراق	۱۰۵۰	۱۰۴۳	۵۷۸	۴۸۹	۲۵۳	۳۱۰	۵۳۱	۴۸۱		۸۵۳,۲۳
عمان	۲۲۶	۳۳۲	۲۷۹	۵۳۰	۲۸۲	۳۲۸	۲۰۶	۳۰۹		۲۱۵,۵۲
ترکیه	۴۸	۶۲	۸۸	۶۲	۱۰۲	۱۱۵	۵۹	۶۷		۹۰,۲۶
هندوستان	۱۸	۱۰	۲	۱۳	—	۵۵	۷۰	۱۳		۶,۴۰
سایر ممالک	—	—	—	۶	۳۶	۱۰	۵	۱۲		۶۳,۳۸
جمع	۱۴۶۵	۱۸۲۳	۱۳۲۲	۱۴۰۹	۱۴۵۴	۹۹۹	۲۰۰۶	۱۰۲۶		۱۲۷۲,۹۴

مازو درختی است که درجنگل های کردستان و خراسان و لرستان بعمل میآید و ایلات وصحرانشینان جمع آوری نموده از فروش آن بهرهٔ کافی میبرند .

سیاه چهره درحوالی خراسان و قزوین بعمل میآید .

درسنه ۱۳۰۶ صادرات نباتات و مواد نباتی ۱٫۵۷۲٫۰۰۰ قران بوده است .

۳ - نباتات طبی انواع واقسام نباتات طبّی در ایران میرویند مانند : ریباس ، سنای کلّی ، اُفسنطین ، کُندر ، اسپند ، خردل ، بادیان ، رازیان ، گشنیز ، آنجوچك ، زیره ، زیره سبز ، زیره سفید ، ترنجبین که در شمال و مشرق ایران یافت میشود ، شیرخشت که از گیاهی که در کوه البرز و خراسان فراوان است بدست میآید ، شیرین بیان که ممکن است از آن استفاده کامل درتجارت خارجی ایران نمود ، ثعلب که بهترین نوع آن دردشت ایجرود زنجان است ، کحل فارسی که درکازرون ولرستان وخوزستان بعمل میآید ، گزانگبین که درخونسار و فریدن فراوان است و بهترین جنس آن معروف به گز علفی وگز خونسار (۱) و

(۱) درجنوب خونسار کوهی بلند واقع شده که درقسمت فوقانی آن سطحی جلگه مانند است که آنرا گلستان کوه خوانند (وجه تسمیه آن اینستکه پس از ذوب برف بلا فاصله سطح مزبور از گلهای معطر فراوان پوشیده میشود) .

درگلستان کوه گونهائی بطول دو گز وجود دارد که هر یك از آنها دارای شاخهای زیاد که بطور کلی وسعتی را بطول ۸ و بعرض ۳ فرسخ فرا گرفته اند : پوست گونها سیاه و خار فراوان آنها را احاطه نموده و دارای خلل و فرج نیز میباشند . این گیاه اغلب متعلّق به ۲۰۰ تا ۵۰۰ سال قبل است ، ده سال بده سال شاخهای قدیمی خشکیده و جوانه های تازه شروع بنمّو مینمایند . پشه های ریزی در اطراف گونها میباشند که اوایل عمر از گلهای معطر گلستان کوه تغذیه نموده و بعد خود را در روي شاخهای گون قرار میدهند و قبل از اینکه هوا سرد گردد در خلل و فرج ساقه ها داخل شده تخم میگذارند و کمی بعد از سرما تلف میشوند و تخم های آنها موقع بهار پشه های جدیدی شده و مقارن شروع تابستان بال در آورده و از برك های نازك تغذیه میکنند .

از ۱۵ شهریور پشه های تازه شیره گون را از جوانه ها مکیده (شیره ساقهای قدیمی غلیظ و شیره جوانه های تازه رقیق تر است) و پس از آن تار هائی مانند کرم ابریشم تولید میکنند که بساقهای گون آویزان است ، طول این تارها یك الی یك ذرع و نیم میرسد . بعد اهالي محل اسبابی شبیه بغربال که ته آن از چرم و اندکی گود است در دست چپ گرفته وبا چوبی ضخیم و کوتاه که در دست راست دارند بشاخهای گون میزنند و در نتیجه تار ها در ظروف مزبور جمع میشود ، پس از پاك کردن آنها گز خالص که بشفافی شکر است بدست میاید .

تنها آفت این محصول باران است زیرا در موقع محصول اگر باران ببارد پشه ها و گز را شسته و از بین میبرد ، مردم بومی خونسار در شب مخفیانه به محل مذکور رفته چوب های ضخیم این گیاه مثمر را از ریشه در آورده و برای سوخت استعمال میکنند .

گز معروف اصفهان است ، زرشك ، سماق که مصرف آن زیاد است و در غیر طبّ هم استعمال میشود ، جوز که ریشه آن در طبّ قدیم زیاد استعمال میشده .

۴ ـ صمغیات کلیّهٔ صمغ های ایران از حیث جنس به چهار قسمت منقسم میشود : صمغ اعلی و وسط که از کرمانشاهان و بروجرد و کردستان و نهاوند بدست میآید ، صمغ زرد که عربی میگویند در کوه های دالاهو بین ذهاب و کرمانشاهان و پشت کوه و خرّم آباد و بروجرد است .

صمغ کره که صمغ سنگی نیز میگویند و از دالاهو ، پشت کوه و خرّم آباد بدست میآید ، علاوه براین در لرستان وهمدان وفارس نیز مقدار زیادی صمغ بعمل میآید . صادرات صمغ باستثنای صمغ عربی و کتیرا وانقوزه درسال ۱۳۰۹ مبلغ ۲,٤۹۹,۸۲۵ قران بوده است .

کتیرا صمغی است که ازریشه گیاه خود روئی (گَوَنْ) که درجبال لرستان بختیاری واغلب نواحی ایران میروید بدست میآید . این متاع غالباً تجارت صحرا نشینان است و منافع کلّی میتوان ازآن بدست آورد فعلاً ازپنجاه الی هفتاد هزار من محصول آن است که از قرار منی ٤ قران الی یك تومان بفروش میرسد ، در سنه ۱۳۰٦ (۱٤,٤۰۰,۰۰۰) قران و در سنه ۱۳۰۷ (۱٥,۸٥۱,۰۰۰) ودر ۱۳۰۹ (۱٦,۱۷٦,۹۸۷) قران قیمت صادرات کتیرا بوده است .

سقّز ازجنگل های پشت کوه بدست میآید و بر سه قسم است : سفید ، زرد و سیاه .

سریش ریشهٔ نباتی است که دراکثر کوه های ایران میروید و برای چسب بکار میبرند .

انقوزه ازنباتات صحرائی بیرجند وطبس وبلوچستان ومخصوصاً یزدو کرمان وسیرجان است ودرصورتیکه بارندگی خوب بشود ازده الی پانزده هزار من ممکن است بخارج حمل شود ، بازار عمده آن هندوستان میباشد ، صادرات آن درسال ۱۳۰۹ معادل با ۱,٤٦۹,۹۷۱ قران بوده است . (ریشه و شاخه های بعضی از نباتات مزبوره نیز برای موارد طبّی بسیار مفید است) .

صمغ های دیگر نیز بین شیراز و اصفهان و کوه های لرستان یافت میشود.
صمغ مخصوصاً کتیرا از منابع ثروتی مهمّ ایران محسوب و مقدار زیادی از آن استفاده میبرند، صادرات آن همواره در ترّقی و تا میزان شانزده میلیون قران رسیده است.

۵ ـ نباتات معطر انواع نباتات معطّر در ایران بعمل میآید که ممکن است برای تهیّهٔ عطر از آنها استفاده تجارتی نمود وحالیّه فقط از گل سرخ که مقداری برای مصرف داخلی بکار میرود استفاده میشود، علاوه بر نباتات فوق انواع قارچ ها نیز در ایران فراوان است مانند دُنبلان، و قارچهای خوراکی ونوعی از پسته کوهی که برگ آن مانند پوست انار در صنعت صباغی بکار میرود.
درعمل آوردن وجمع آوری نباتات مزبوره اگر اندك ترغیبی شود ودرخارجه بازار هائی برای آن ایجاد کنند هریك از آنها ممکن است شعبهٔ مهمّی از تجارت صادرات را تشکیل دهد زیرا اغلب این نباتات مخصوص مناطق معیّن و در غالب ممالك یافت نمیشود وچون درطبّ یاغیر آن مورد استعمال دارد یا اینکه برای گرفتن روغن های مختلفه و عمل آوردن رنگ های ثابت مورد احتیاج است خریدار و طالب زیاد خواهد داشت.

شکار وحیوانات موضوع شکار اساساً دردنیای امروز دارای اهمیّت زیاد وبشعب مختلفه تقسیم میشود: اولاً ــ شکار ازنظر تجارت ازقبیل پوست ومو وگوشت شکار برای صادرات. ثانیاً ــ برای تفریح. ثالثاً ــ شکار حیوانات سبع وعظیم الجثّه مانند شیر وببر وپلنگ و فیل وغیره و در هریك از این انواع قواعد ونظاماتی است که در سایر ممالك ازآن پیروی مینمایند مثلاً برای حفظ جنس یك قسم حیوان یا یك قسم پرنده وغیره عدّه‌ای که باید ازآنها شکار شود محدود است ودر بعضی ممالك اجناس مخصوصی از حیوانات وطیور آورده وتربیت نموده جنس آنهارا زیاد مینمایند واین نکته را باید دانست که انواع حیوانات و طیور درهر مملکتی یافت نمیشود بلکه هرجنسی مخصوص منطقه معیّنی است مثلاً فیل وکرکدن بیشتر درمناطق حارّه زندگانی مینمایند ویك نوع خرس مخصوصی درمناطق بارده و حدود قطبین زیست می کنند.

درمملکت ایران انواع حیوانات وطیور که در مناطق مختلفه زیست مینمایند یافت میشود ولی تاکنون باین قسمت از ثروت طبیعی مملکت اهمیّتی داده نشده است ، شکار فقط جنبه تفریحی دارد و اگر کم و بیش از پوست حیوانات یاپر بعضی طیور استفاده میشود بقدری نیست که اهمیّت تجارتی داشته باشد وبتواند رشته مخصوصی از تجارت مملکت را تشکیل دهد .

در ایران مناطقی که حیوانات مختلفه در آن زندگانی مینماید بپنج منطقه تقسیم میشود .

۱ ــ سواحل بحرخزر ، ۲ ــ فلات مرکزی ، ۳ ــ کوه های لرستان و کوه گیلویه ، ٤ ــ خوزستان ، ٥ ــ سواحل خلیج فارس و بلوچستان .

درسواحل بحرخزر که هوای آن گرم ودارای کوهستانهائی مستور ازجنگل است حیوانات عظیم الجثّه از قبیل ببر و پلنگ و خرس یافت میشود و حیوانات کوچك مانند روباه و شغال و خوك وحشی و گراز و سمور و سگ آبی و سنجاب و خارپشت و خرگوش زیست مینماید وگاومیش وگربه وحشی نیز دیده میشود و اقسام مارهای زهردار و آبی و انواع بزکل ، مرال ، پازن و انواع لاك پشت نیز در این منطقه وجود دارد .

در فلات مرکزی پلنگ و یوزپلنگ ، کفتار ، گورخر ، آهو ، گربه وحشی ، روباه ، خرگوش ، گرگ ، شغال و در قسمت کوهستانی بزکل ، مرال ، پازن یافت میشود .

در کوهستان های لرستان وکوه گیلویه یوزپلنگ ، خرس ، وگرگ ، روباه ، گربه وحشی وندرةً پلنگ وبزکل ، پازن وآهو ودرجنگل ها مرال یافت میشود .

درخوزستان سابقاً درنیزارها شیر زیست مینموده وتا پنجاه سال قبل هم ندرةً دیده میشد ولی اکنون بکلّی تمام شده ، فعلاً آهو وانواع موشهای صحرائی درآنجا زندگانی میکنند .

در سواحل خلیج فارس و بلوچستان پلنگ و یوز پلنگ وگرگ و شغال و اقسام شکار از قبیل بزکوهی و آهو وگاوکوهی یافت میشود ودر تمام خاك ایران

آن قسمت کوهستان که گرمسیر است انواع مارهای سمّی موجود میباشد. صادرات پوست های خام پلنگ و یوزپلنگ و گرگ و سگ آبی و خرگوش و غیره در سال ۱۳۰۹ مبلغ ۸۳۵,۱۱۵ قران بوده است.

دراغلب ممالك پوست حیوانات سبع وخز وغیره ازلحاظ تجارت اهمیّت فوق العاده دارد، دراروپا و امریکا این اجناس از حیث قیمت با اشیاء تجمّلی و جواهرات برابری مینماید و بلکه در رأس آنها قرار گرفته است وصادرات پوست های خام خز و سنجاب در سنه ۱۳۰۹ معادل با ۱،۱۷٤,٤۷۷ قران بوده است.

اگرچه ایران از این حیث در درجه دوّم اهمیّت است و پوست سباع ایران خصوصیّات پوستهای نواحی شمالی سیبری و کانادا را ندارد ولی میتوان تااندازه‌ای از این تجارت بهره مند شد چه حیواناتی که پوست آنها در ممالك خارجه بمصرف لباس وغیره میرسد درایران نیز یافت میشود وچون روباه در ایران فراوان است لهذا باید اوّل از آن ذکری شود.

روباه حیوان گوشت خواری است ازجنس سك وباشکال مختلفه، تقریباً در تمام نقاط کرهٔ ارض زندگانی میکنند ونمونه های آن درایران عبارت است از روباه قرمز که شکمش سفید وگوشهایش سیاه است، روباه سیاه یا شمالی و روباه زرد که پشت آن زرد و قرمز رنگ و پهلوها و شکمش خاکستری است و عدّهٔ این قسم روباه در ایران خیلی کم و فقط در جنوب یافت میشود، روباه خالدار که قدّ آن کوتاه وپوست قرمز رنگ‌دارد، پوست آنها دارای‌موهائی است که انتهای آن سفید است (از توالد و تناسل اقسام مزبوره عدّه زیادی ازحیوانات دو رگ تولیدشده که مخصوصاً از حیث رنگ تغییر میکنند)، صادرات پوست های خام روباه در سال ۱۳۰۹ معادل ۱,۸۷۲,٤۱۳ قران بوده است.

حیوانی که درایران کمتربوده ودرنواحی شرقی بیشترزندگانی‌میکنند سنجاب‌است و از حیث رنگ سنجاب مشرق ایران سیرتر از آنهائی است که در مغرب یافت میشود.

شغال که یك نوع آن مخصوصاً در اطراف سمنان و شاهرود زیاد است، پوست آن را دراروپا برای آستر لباس استعمال مینمایند.

از جمله حیواناتی که نسبةً گرانتر ولی کمتر وجود دارد یکی سمور آبی است که در رود خانه ها زندگانی میکند ، از این حیوان یك نوع در ایران هست که در بازار های اروپا به اسم لوتر(۱) بغدادی معروف است . صادرات پوست های خام سمور در سنهٔ ۱۳۰۹ بمبلغ ۴۷,۰۰۲ قران میرسیده است .

از انواع گرگهای عالم نوعی مخصوص ایران است که پوست آن برنگ زرد و خاکستری و دارای گل های سیاه است .

موش کور حیوانی است که در اروپا و امریکا پوست آنرا برای آستر لباس استعمال مینمایند ، رنگ آن از خاکستری سیر به آبی مبدّل میشود ودر تمام ایران فراوان است .

راسو با وجود اینکه در شمال ایران زیاد است اهالی آنرا شکار نمی کنند ، پوست آن سفید و در اروپا خیلی طالب دارد .

موش سلطانی زرد رنگ و در اطراف خراسان زیاد است .

موش خرما پوست آن آبی ودر تمام نخلستانها فراوان است ، این دو حیوان کوچك در ایران از حیث تجارت اهمیّت ندارد در صورتیکه در خارجه یکی از شعب مهمّهٔ تجارت محسوب میشود .

اقسام گربه از قبیل گربهٔ صحرائی که مخصوص به کویر های جنوبی است و گربهٔ باتلاقی که در نواحی گیلان و طارم و مازندران یافت میشود و گربهٔ کوهی که در جنگل های شمالی است و بالاخره گربهٔ وحشی که دربیابانهای جنوب شرقی زندگانی می کنند ودر اروپا مواد تجارتی بزرگی را تشکیل میدهد .

حیوانات عظیم‌الجثّه در جنگل های مازندران و جنگل های نواحی بجنورد ولرستان یافت میشود .

یك قسم ببری که رنگ راههای پوست آن جلوه وبرق پوست ببرهای سلطانی بنگاله را ندارد ولی‌بواسطهٔ عظمت قد وهیکل با آن برابری مینماید درنواحی‌شمالی ایران یافت میشود .

پلنگ ایران از جنس قشنگ ترین نوع خود میباشد و در مازندران و اغلب

(۱) ـ *Loutre*

جبال ایران فراوان است.

طیور بطور کلّی اطّلاعات صحیحی درایران راجع بطیور دردست نیست و اگر تحقیقات محلّی در نواحی مختلف ایران بشود میتوان نام فارسی هر یك از آنها را پیدا نموده و از آنگذشته جنس و نوع آنانرا از نظر علمی بیان کرد.

چنانکه درجغرافیای طبیعی اشاره شد نواحی ایران ازحیث اوضاع اقلیمی و وضع پستی و بلندی یکسان نبوده و بهمین جهت طیور و پرندگان آن نیز مختلف میباشد و بطور کلّی میتوان سه ناحیه مشخّص برای طیور ایران تعیین کرد:

۱ ــ سواحل بحر خزر و قسمتی از البرز شمالی ۲ ــ فلاتهای مرکزی ۳ ــ سواحل خلیج فارس.

هر یك از نواحی فوق دارای طیور مخصوصی است که آشنائی بدانها متضمن تحقیقات علمی صحیح می باشد ولی باید دانست که بعضی از پرندگان ایران مدّت کمی در این مملکت زندگی کرده و پس از آن راه دیار دیگر پیش میگیرند چنانکه پرندگان شمالی روسیه هنگام سرمای سخت زمستان بنواحی ساحلی بحر خزر مهاجرت کرده و دراوایل تابستان بمحلّ اصلی خود مراجعت مینمایند.

بطور معمولی طیور را در ایران بدو نوع تقسیم میکنند:

اوّل طیور اهلی (که اغلب حلال گوشتند) وشامل انواع مرغ ها از قبیل: اردك، غاز، کبوتر، مرغ شاخدار، بوقلمون وغیره میباشند.

دوّم طیوروحشی (که بعضی ازآنها حلال گوشت وبرخی دیگر حرام گوشتند) حلال گوشتها عبارتند از: اردك وحشی، درنا، سیاه سنبلی، بلدرچین، یلوه، هوبره خروس کولی، کبوتر چاهی، توکا، سار، تیهو، باقرقره، زنکوله بال، کبك، کبك دری، قمری، چکاوك و غیره.

و حرام گوشتها از اینقرارند: عقاب، باز، طرلان، شاهین، بالابان، لك لك، قوش، قره قوش، قرقی، کرکس، سبزه‌قبا، هدهد، حواصیل، ماهی‌خوار واقسام جغد و موش خوار و غیره.

این تقسیم چنانکه گفته شد علمی نبوده وباید تحقیقات صحیحی دراینخصوص بشود.

اسامی پرندگان ذیل که بتوسط Heinrich متخصص طیور شناس درسنهٔ ۱۳۰۷

شمسی تهیه شده فقط متعلق بناحیهٔ ساحلی بحر خزر و البرز است ، چون اسامی فارسی بعضی از آنها پیدا نشد عیناً آنرا بهمان زبان لاتینی درج میکنیم .

Corvus corax corax L.	کلاغ سیاه
„ corone cornix L.	کلاغ دورنك
„ frugilegus tschusii Hart.	کلاغ سیاه یا خاکستری
Pyrrhocorax pyrrhocorax pontifex Stres.	کلاغ پا قرمز کوهی
„ graculus graculus L.	زاغچه پا قرمز
Pica pica pica L.	دار شکنك
Garrulus glabdarius hyracanus Blan.	زاغی
Sturnus vulgaris heinrichi Stres.	سار
Pastor roseus L.	سار سیاه
Oriolus oriolus caucasicus Sar.	پری شاهرخ
Coccothrauates coccothrauates coccothrautes L.	
Chloris chloris turkestanicus Sar.	
Carduelis carduelis loudoni Sar.	سیره
„ spinus L.	
„ cannebina persica Koud.	قناری
Serinus pusillus Pall.	سیره کوچك
Pyrrhula pyrrhula caspica Wit.	
Erythrina erythrina kubanensis Laub.	
Fringilla coeleps alexandrowi Sar.	کنجشك طوق دار
Montifringilla nivalis alpicola Pall.	کنجشك کوهی
Passer domesticus hyrcanus Sar	کنجشك معمولی
„ montanus transcaucasicus Bu.	گنجشگ کوهی البرز
Miliaria calandra calandra L.	کاکلی کوهي
Emberiza melanocephala Scop.	توکا
„ cia prageri Laub.	
„ hortulana L.	
Galerida cristata ambergi Harms.	کاکلي
Alauda arvensis schach Ehmcke.	غاز الاق
Eremophila alpestris albigula Bp.	
Anthus campestris campestris L.	
„ trivialis trivialis L.	
„ spinoletta caucasicus Laub.	
Motacilla alba duklumensis Syk.	
„ „ transcaspica Stres.	
„ cinerea caspica Gmel.	

„ flava kelinczenkii Kel.
Certhia familiaris persica Sar. & Loud.
Sitta europaea rubiginosa Tschusi u. Sar.
„ neumayeri rupicola Blanf.
Parus major karelini Sar. چرخ ریسك ابلق
„ coeruleus raddei Sar. » » آبی
„ ater gaddi Sar. » » سیاه
Aeggithalus caudatus alpinus Habl.
Lanius binor turanicus Fed.
„ collurio kobylini Bu.
Muscica pa striata neumanni Po.
„ albicollis semitorquata Hom.
„ parva colchica Dombr.
Phylloscopus collybita abeitinus Nilss.
„ nitidus nitidus Blyth.
Hippolais icterina alaris Stres.
„ pallida elaica Linderm.
Sylvia hortensis crassirostris Cret.
„ atricapilla dammholzi Stres.
„ communis icterops Menetr.
„ curruca curruca L.
„ nana nana Ehrenb.
„ mystacea Menetr.
Scotocerca inquieta striata Bro.
Turdus viscivorus L. طرقه
„ philomeles philomeles Brehm.
„ torquatus amicorum Hart.
„ merula aterrimus Mad.
Monticola saxatilis L.
Oenanthe oenanthe oenanthe L.
„ deserti atrogularis Blyth.
„ finschii barnesi Oet.
„ leucomella leucomella Pall.
„ isabellina Cret.
„ lugubris picata Blyth.
Saxicola rubetra L.
„ torquatus maurus Pall.
Phonicurus phonicurus samamusicus Habl.
„ ochruros ochriros Gm.
Luscinia megarhynchos africana Fisch. & R.
Erithacus rubecula hyrcanus Blanf.

Irania gutturalis.
Prunella collaris montana Habl.
„ ocularis Radde.
„ modularis obscura Habl.
Troglodythes troglodythes hyrcanus Sar.
Cinclus cinclus caucasicus Mad.
Hirundo rustica L.
Caprimulgus europaeus europaeus L.
„ „ unevini Hume,
Merops apiaster L.
Upopa epops epops L.
Coriacias garrulus garrulus L. — زاغی
Alcedo ispida L.
Pious viridis karelini Brand. — دارکوب
Dryobates major poelzani
„ minor hyrcanus Sar.
Driocopus martius martius L.
Jynx torquilla torquilla L.
Cuculus canorus canorus L. — کوکو
Otus scops pulchellus Pail. — جغد
Strix aluco talyschensia Sregm.
Falco subbuteo centralasiae Bu.
„ naumanni Fleisch.
„ tinunculus tinunculus L.
Buteo vulinus menchiesi Menzb.
Accipiter nisus nisosimilis Syk.
„ badius cenchroides Sewe.
Milvus milvus milvus L.
„ nigrans nigrans L.
Pandion haliaetus haliaetus L.
Strephopelia turtur turtur L. — قمری
Pterocles orientalis L.
Charadrius bdubius curonicus Gm.
Tringa hypoleucos L.
Tetraogallus caspius caspius Gm.
Phasianus colchicus dalischehsis Lor. — قرقاول قفقازی
„ „ persicus Sew. — قرقاول ایرانی

ماهی در ایران استفاده و صید ماهی در نقاط ذیل بعمل میآید :

۱ ــ بحر خزر ، ۲ ــ خلیج فارس ، ۳ ــ دریاچهٔ پریشان .

۱ ـ شیلات بحر خزر رود خانه های شمالی که بدریای خزر میریزد دارای انواع زیادی ماهیهای خوراکی است و بهمین جهة صید ماهی یکی از منابع مهمّ ثروت مملکت محسوب وایران را ازاین حیث در ردیف ممالك درجهٔ اوّل قرار داده است ، چون مجرای رود خانه های ایران و مخصوصاً مصب آن عمیق نیست لهذا اغلب ماهی را با کمال سهولت در مصب صید میکنند باین ترتیب که سد هائی از شاخ و برگ وچوب در مصب رود خانه ها می بندند ودرمواقعی که ماهی از رود خانه بدریا میرود باینوسیله آنرا صید میکنند .

اسامی رودخانه ها بزرگ و کوچکی که به بحرخزرمیریزد ومحلّ صید ماهی است بقرار ذیل است :

بهیر ، خالکانی ، کلیرویر ، کچلك ، شفا رود ، تیز رود ، طالش ، ملارود ، الکام دیناچال ، خالاسرا ، الالان ، ناورود ، گلپارود ، هنده کران ، توله رود ، کرگانرود ، دیه کری ، نارمندان ، لپار ، خطبه سرا ، شیرآباد ، حریق ، چوبار ، وزنه ، شلمان رود ، لنگرود ، چنی جان ، رودسر ، کیارود ، پلرود ، نورجان ، گزاف رود ، حسن رود ، پیربازار ، راجا ، زات خاله ، للهکا ، مبارك آباد ، سیاه درویشان ، چکور ، شوراب ، شرور ، کیلاخاله ، راست خاله ، هندو خاله ، سیاری ، وکر ، لاکار ، چومثقال ، بلکور ، کله دار ، اسپند ، بیجارخاله و نوکند .

علاوه بر رودخانه های فوق رودهای دیگری نیز ازقبیل رود ارس ، قره سو ، رود چالوس و سفید رود که رود اخیر در اراضی بین لاهیجان و رشت واقع است دارای صید گاه های ماهی است و اهالی از آن استفاده میکنند .

مراکزبزرگ شیلات ایران عبارت است : ازآستارا ، پهلوی (انزلی) ، حسن کیاده ، مشهد سر ، خواجه نفس ، خلیج استراباد (در مصب قره سو) وگمش تپه .

درگیلان چهارده قسم ماهی خوراکی صید میکنند واسامی آنها ازاینقرار است :

ماهی سفید ، سوف ، سیم ، کپور ، آزاد ، گلی ، کله ، تیان ، ماشك ، قزل آلا ، پلور ، ماشی ، بینو ، پلت .

در مازندران هشت قسم صید میکنند :

اوّلاً ماهی سفید وآزاد که برای تجارت خارج است ثانیاً ، ماهی کپور ، سوف ،

اورنج ، چکا ، سیم ، تلاوج که خوراك اهالی است .

در استراباد چهار قسم صید میکنند :

تلاجي ، لیش ، سازان وسفید .

علاوه برصید ماهیهای فوق همه ساله مقدار کثیری خاویار در صید گاههای بحرخزر بدست میآید که آنرا بشکل خاویار سفید وسیاه در خارج ایران مخصوصاً درروسیه بفروش میرسانند ومقدار کمی ازآنرا در داخلهٔ مملکت مصرف مینمایند .

صید ماهی درایران دو عنوان دارد : صید حلال و صید حرام . بعضی ماهیها که درایران مصرف میشود باسم ماهی حلال وبرخی دیگررا که درایران نمیخورند ماهی حرام مینامند که معروفترین آنها ماهی اسپاك است و دربازار اروپا مشتری زیاد دارد .

(فصل صیادّی درشمال ایران از ۲۳ آذرماه تا ۲۰ اردیبهشت سال بعداست) .

وضع شیلات ازتاریخی که دولت رسماً ازشیلات بحرخزر بهره برداری نموده تا حال به ترتیبی است که ذیلاً نگاشته میشود :

۱ ـ در هفتم ذی قعده ۱۲۹۶ (۱٤ اکتبر ۱۸۷۹) توّسط حاجی میرزا حسین خان مشیرالدوله سپهسالار و وزیر امور خارجه صید حلال و حرام شیلات ایران از رود آستارا تارود اترك بمدّت پنجسال به برادران ملیك بیلکف (۱) لیانازوف (۲) و ملیك آزاریانس (۳) ارامنهٔ تبعهٔ روسیه اجاره داده شد که سالیانه مبلغ پنجاه هزار تومان بدو قسط متساوی در ۱۵ ژانویه و ۱۵ مارس بپردازند و درضمن شرط شده بود که اگر دولت ایران بخواهد صید حلال را مستثنی کنند سالی دوازده هزار تومان از مال‌الاجاره کسر شود و نیز چنانچه پرداخت اقساط بتعویق افتد تومانی یکصد دینار فرع بآن تعلّق گیرد ، لوازم واشیاء ازگمرك معاف باشد ، پس از انقضاء اجاره لوازم صیادی متعلّق بمستأجرین خواهد بود و اگر هریك از طرفین برخلاف شرایط رفتار نمایند باید صدهزار منات جریمه بطرف دیگر بپردازند .

(۱) - *Melik Bilkoff* (۲) - *Lianazoff* (۳) - *Melik Azariants*

٢ ـ در ماه جمادی الثانی ١٣٠٠ (اوّل اوریل ١٨٨٣) کامران میرزا نایب السلطنه امیر کبیر وزیر جنگ و حاکم طهران و گیلان و مازندران و استراباد و میرزا سعید خان مؤتمن‌الملك وزیر امور خارجه شیلات شمالی ایران را به لیانازوف ساکن حاجی طرخان بمدّت شش سال سالیانه ٥٦,٠٠٠ تومان اجاره دادند، سایر شرایط مثل اجاره نامهٔ سابق است.

٣ ـ در ٢٠ ربیع الثانی ١٣٠٦ (١٢ دسامبر ١٨٨٨) میرزا عباسخان قوام الدوله وزیر امور خارجه شیلات شمال‌را بمدّت ده سال به لیانازوف اجاره داد مال الاجارهٔ سالیانه شصت‌هزار تومان که درسه‌قسط متساوی بپردازد، اگریکی از طرفین تخلّف نمایند پنجاه‌هزار تومان‌جریمه بدهد؛ سایر شرایط مثل اجاره نامهٔ ١٢٩٦ است.

٤ ـ در ٢٦ ربیع اول ١٣١١ (٢٥ سپتامبر ١٨٩٣) میرزا علی اصغر خان صدر اعظم اجارهٔ شیلات را بمدّت ده سال دیگر با لیانازوف تجدید کرد، مال الاجاره سالیانه ٤٨٢,٠٠٠ فرانك طلای فرانسه وبسه‌قسط متساوی پرداخته شود واگر طرفین تخلّف کنندششصد هزار فرانك طلاجریمه بدهند، سایرشرایط مطابق اجاره نامه ١٢٩٦ است.

٥ ـ در ١٤ جمادی الاولی ١٣١٤ (دهم اکتبر ١٨٩٦) میرزا علی‌اصغر خان‌صدا‌عظم اجاره‌را مجدداً بالیانازوف منعقدنمود، مال‌الاجاره سالیانه ٢٥,٠٠٠ نیم امپریال روسی از قرار هر نیم امپریال بیست فرانك، این اجاره نامه شرطی که اضافه بر شرایط اجاره نامه های سابق داشت این بود که مستأجر حق داشت مطابق قوانین روسیه شرکتی برای شیلات ایران تأسیس کنند.

٦ ـ در ١٧ صفر ١٣٢٤ (٣٠ مارس ١٩٠٦) سلطان عبدالمجید میرزا عین الدوله اتابك اعظم شیلات را بوراث لیانازوف بشرایط ذیل اجاره داد:

مستأجرین در ١٥ آوریل ١٩٠٦ مال الاجاره سه ساله را که یك میلیون و سیصدو هشتادهزار فرانك باشد پس از کسر تنزیل ٦٪ سالیانه بپردازند و دراوّل دسامبر ١٩٠٦ مبلغ ٤٦٠,٠٠٠ فرانك ازبابت‌مال‌الاجاره ١٩١٠ تأدیه کنند، در ١٥ آوریل ١٩٠٨ مال‌الاجاره ١٩١١ را که ٤٦٠,٠٠٠ فرانك باشد

بپردازند و هردفعه ٦٪ تنزیل سالیانه را کسر بگذارند، در مقابل این مساعدتها دولت ایران متعهّد شده است که بدون رضایت ورّاث اجاره را فسخ ننماید.

در سال ۱۲۹۷ شمسی (۱۹۱۷) لیانازوف ها که بایستی ٤٦٠,۰۰۰ فرانك مال‌الاجاره بدولت ایران بپردازند باین عذر متعذّر شدند که بواسطهٔ انقلاب روسیه و بسته شدن راههای تجارتی ماهی ایران بخارج نمیرود و نمیتوانند مال‌الاجاره تأدیه نمایند، دولت ایران هم در ۱۲ جوزا ۱۲۹۷ اجارهٔ آنها را فسخ ودرمقابل طلب خود بعضی از مؤسسات ایشان را درسواحل بحرخزر تصرّف نمود وچون بعضی از اتباع ایران ازمستأجرین مزبور مطالباتی داشتند که وثیقه آن شیلات بحرخزر بود برای تأمین این نوع مطالبات قسمتی از دارائی آنها را نیزدرسواحل بحرخزر توقیف نمود.

۷ ـ از ۱٤ جوزا ۱۲۹۷ الی ۲٤ جوزا ۱۲۹۸ شیلات بحرخزر اجاره داده نشد، در ۲٤ جوزا ۱۲۹۸ گریکورپطرویچ وانیتسف(۱) تبعه روسیه بضمانت تجارتخانهٔ برادران طومانیانس در طهران تمام شیلات بحر خزر را باین شرایط از دولت اجاره کرد:

مدّت اجاره بیست‌سال از ۲٤ جوزا ۱۲۹۸ تا ۲٤ جوزا ۱۳۱۸ سهم‌دولت ایران ۵۰٪ ازعایدات خالص مطابق دفترمستأجر بعلاوه درسال اوّل ۱۰۰,۰۰۰ تومان، سال دوّم ۱۵۰,۰۰۰ تومان، سال سوّم ۲۰۰,۰۰۰ تومان، سال چهارم ۲۵۰,۰۰۰ تومان، سال پنجم ۳۰۰,۰۰۰ تومان که جمعاً یك میلیون تومان در پنجسال باشد و پس از آن از سال ششم ببعد هر سال ۵۰۰,۰۰۰ تومان در ظرف پانزده سال آخر، سهم دولت ایران دردوقسط متساوی در ۲۳ جدی و ۲٤ ثور هر سال پرداخته شود، قلمرو اجاره از آستارا تا رود اترك است و در ضمن شرط شده بود رود هائی که کمتر از هزار پوط در سال ماهی داشته باشند از این اجاره مستثنی است.

برای رسیدگی بدفاتر مستأجر یکنفر کمیسر از طرف ایران مأمور وسالی شش

(۱) - *Grigor Petrovitch Vanitsoff*

هزارتومان حقوق او را مستأجر باید بپردازد ، ادوات و لوازم شیلات از گمرك معاف و در پایان مدّت اجاره از اموالی که قیمت آنها بحساب جاری آمده نصف و از سایر اموال ثلث بدولت ایران تعلّق خواهد داشت ، اراضی که برای تأسیس مؤسسات شیلات لازم است اگر متعلّق بدولت باشد مجاناً بمستأجر واگذار خواهد شد و اراضی که مستأجر از دیگران خریداری کرده است پس از انقضاء اجاره مجاناً بدولت ایران واگذار خواهد کرد ، مستأجر مجاز است که تلفن ، الکتریك ، دکویل و غیره در قلمرو اجارهٔ خود دائر کند و نیز مجاز است که برای شیلات ایران شرکت اسهامی تشکیل نماید .

این مستأجر هم نتوانست بتعهدات خود عمل نماید و بهمین جهت اجاره او در ۱۳ اردیبهشت ۱۳۰۰ فسخ شد و پس ازآن شیلات بحرخزر بحالت تعطیل افتاده و دولت ایران نتوانست منافع عمده از آن بر دارد .

فصل چهاردهم عهد نامهٔ مورخه ۲٦ فوریه ۱۹۲۱ منعقده ما بین ایران و روسیه که پس ازآن بموجب یك قرارداد مخصوص فصل جدیدی برای بهره برداری از شیلات گشود ذیلاً نگاشته میشود .

بموجب فصل چهاردهم عهد نامه مسئله بهره برداری شیلات سواحل جنوبی بحرخزر باید بین دولتین ایران و روسیه حل و تسویه شود ، بنا براین بر طبق قرارداد علیحده امتیازصید ماهی وتهیه محصول آن از طرف دولت ایران بشرکت مختلط تجارتی و صنعتی واگذار میشود ، شرکت مزبور را دولتین تشکیل میدهند واسم شرکت کمپانی نامیده میشود ، شرایط از این قرار است :

قلمرو عملیّات شرکت همان قلمرو لیانازوف است ، ماهیهای حرام متعلّق بکمپانی ولی ماهیهای حلال متعلق باشخاصی است که خودشان صید میکنند ، مدّت امتیاز بیست و پنجسال وابتدای آن تاریخی است که مفاد قرار داد اجرا میشود ، دولت ایران و روسیه هر کدام در کمپانی سهم متساوی خواهند داشت ، سرمایه شرکت نباید از سه میلیون تومان تجاوز کند ، حق‌الامتیاز سالیانه که باید بدولت ایران تأدیه شود اوّلاً مبلغ هشتاد هزار تومان از عایدات مطلق کمپانی است .

ثانیاً ۱۵ ٪ از بقیّه عایدات کمپانی بعد از وضع مخارج خواهد بود و بعلاوه تمام منفعت خالص کمپانی بالمناصفه بین شرکاء تقسیم میشود.

اقامتگاه هیئت مدیره کمپانی در تهران و مرکّب از شش نفر است که برای یکسال معیّن میشوند: سه نفر آنها از طرف دولت ایران وسه نفر دیگر از طرف روسیه انتخاب خواهند شد و اعضاء ایرانی سمت ریاست خواهند داشت، کمپانی مطیع تمام‌قوانین جاریه ایران است، اسباب وادوات کمپانی ازحقوق گمرکی معاف میباشد، اراضی که‌در حوزه امتیاز برای ابنیه شیلات لازم است با رضایت خاطر مالکین آن بکمپانی واگذار میشود.

۲ ـ خلیج فارس در خلیج فارس ماهی خوراکی نسبت به بحر خزر کمتر است و بهمین جهت شیلات خلیج فارس اهمیّت زیادی ندارد، ماهیهائی که درخلیج فارس یادر رودهای آن صیدمیشود مقدار قلیلی است که برای خوراك اهالی میباشد و اقسام آن از این قرار است:

ماهی قباد، حلوا، شوریده، سنکسر، شئوم، رشد، گزاف، بیدا، طار، سفید، صدف، شور.

۳ـ دریاچه پریشان معروفترین صیدگاههای جنوب ایران دریاچه پریشان است که در سه فرسخی کازرون واقع شده ودر سال تقریباً پانصد من ماهی در آن صید میکنند و بعد از آن هم رود شاپور میباشد که صید آن بی اهمیّت نیست.

مروارید بنادر وجزائر ایران که محل صید مروارید است و یا سفائن غواصی دارد بقرار ذیل اند:

بندرطاهری، عسلویه، بستانو، شیوه، مقام (هنگام)، چیرو، تاونه(طاحونه)، چارك، حسینه، مغو، دوان، بستانه و لنگه که مرکز تجارت مروارید بنادر ایران است.

جزیرهٔ‌شیخ شعیب که‌یکی ازمراکزداد وستدمروارید است، جزیرهٔ هندرابی، کیش، فرور، هنگام، قشم، خارك و بحرین.

(از سواحل ایران درسال مبالغی مروارید صید میشود) .

موسم غواصی از اوّل اردیبهشت شروع و در اوائل مهر ماه خاتمه می‌یابد . اسباب ووسائل غواصی فوق‌العاده ناقص ومتصدّیان این‌کار نمیتوانند درنقاط عمیقهٔ دریا که دارای مروارید های درشت و اعلی است کاملاً جستجو و کاوش کنند و علاوه برآن بواسطه نقص اسباب وآلات اغلب غوّاصان پس ازمدّتی ضعیف ونابینا میشوند و کمتر بسنّ پیری میرسند .

مروارید چند قسم است : رنگ سفید که کمی بسرخی مایل باشد ، رنگ سفید که زیاد بسرخی مایل باشد ، رنگ سفید که با رنگ سبز مخلوط باشد و این رقم پست‌است ، رنگ شیشه ، آسمانی رنگ وکبود وبهریك ازاین انواع هم اسم مخصوصی داده‌اندازقبیل جیون که مروارید غلطان‌است‌ودر کف دست میغلطد ، یکه ، ثانی ، سماوی ، ثانی سماوی ، بدَله و ناعمه که‌خاکه مرواریداست . مروارید سفید عموماً باروپا و سایرالوان بممالك هندوستان فرستاده میشود . مروارید خلیج فارس از حیث خوبی جنس در درجهٔ دوّم و سوّم قرار گرفته و پس از مروارید عمان و بحرین میباشد .

ایرانیانی‌که تجارت مروارید مینمایند فقط اهالی بندر لنگه و بنادر شیبکویه و جزیرهٔ کیش میباشند .

از روی احصائیهٔ گمرکی نمیتوان قیمت مروارید صادره را تعیین کرد زیرا قسمت مهمّی از آن بطور قاچاق بهندوستان میرود و آن قسمتی‌را هم که از مجرای گمرك میگذرانند برای اینکه حقوق گمرکی زیاد بآن تعلق نگیرد قیمت های خیلی کمی بآن میدهند .

روی هم رفته نسبت بمروارید تا کنون توّجه خاصی نشده و اشخاص‌مختلف از روی بی ترتیبی این متاع گران بها را از سواحل وجزائر ایران صید نموده و با پرداخت حقوق قلیلی (درصورتیکه بطور قاچاق نباشد) باروپا و هندوستان میفرستند در صورتیکه اگر بوسیله اسباب و آلات کامل و از روی قواعد صحیح وتحت نظارت‌کامله دولت صید نمایند قطعاً یك‌رقم مهمّ صادرات را تشکیل‌میدهد.

احصائیه ۱۳۰۵ و ۱۳۰۶ مبلغ صادرات مروارید را ۱,۹۶۰,۰۰۰ قران و ۲,۱۴۳,۰۰۰ قران معیّن میکند و متأسفانه بواسطه عدم توّجه باین ثروت مهمّ مقدار صادرات آن در سنه ۱۳۰۹ رو بتنزل گذاشته و بمبلغ ۱۵۱,۳۱۰ قران رسیده است.

معادن معادن ترکیباتی است شیمیائی و نباتی که بمرور زمان درقعر زمین تشکیل ومواد یرا ساخته است که موسوم به زغال سنگ و آهن و سایر فلزّات و غیره گردیده و بواسطه شکافهائی که در اثر زلزله یا آتش فشانی در زمین یافت شده از قعر بسطح آمده و قابل استفاده گردیده است.

معادن بر دو قسم است : معادن مطبّق (۱) ومعادن شکافی (۲).

در معادن مطبّق توده‌های معدنی بطور موازی رویهم قرار گرفته ولی درمعادن شکافی مواد مزبوره بطور رگه خارج میشود، معادن شکافی نیز بر دوقسم است : یکی منظم که معدن بطور رگ است و دوّمی غیر منظم که توده ای از موادمعدنی در آن موجود میباشد.

معادن از حیث وجود در اعصار مختلفه یکسان نبوده وبه ترتیب ذیل از زمین خارج شده‌است : مثلاً آهن در تمام اعصار معرفة‌الارضی یافت میشود، مس درعهد اوّل وسوّم، سرب درعهد اوّل و دوّم، طلا در رگه هائی که باسنگ‌های آتش‌فشانی همراه است وجود دارد واغلب نیز با دُرّ کوهی دیده شده است.

معادن معلومه ایران

زغال سنك تهران وتوابع: رودبار قصران، شمشك، رورته، انبارك، ابعشك، گرما بدرْ، لالون، خاتون بارگاه، دربندسر، میلو، لار، کلوکچ، الوم، ترشك‌چال، آرو، پونه زار، نمك کوثر، محل زمین، دیو آسما، کاشانك، سرخك، مرتع پیازك، آردهه، مهرك، سنگ زغالك، که‌رود، مرغ سر، بستک، گل زرد، کاجره، لواسان، کمرود، کلرم، سیاه بلاغی، طالقان، جوزانك، ستهده، دماوند، دشت هزار، مومج، ساوجبلاغ، هسیو، فشند، شاه بلاغی.

(۱) _ *Gîte stratifié* (۲) _ *Gîte fracturé*

همدان : در یك فرسخی شهر دردرّه مرادبیك معدن گرافیت موجود است .
کاشان : آب مانه ، سو ، کلهررود در نطنز .
اسپاهان: شاه سید علی اکبر درنزدیکی‌شهر ، سیاه‌چال ، باغ‌شوران و کیلارود .
یزد : پشت کوه .
شاهرود : پرسخان ، محمّد آباد ، تاشی و ممقان .
سمنان : سارو ، توهه ، دربار ، فولاد محلّه .
خمسه : قل ممکلو ، علی آباد ، زنجان رود و نظام آباد .
قزوین: رودبار ، آب یك و همایونك افشاری .
آذربایجان : ساری داغ ، حاجی‌داغ ، زنور ، قریه بورق و خلخال .
آستارا : اطراف کوه‌لندل، دامنه‌ساوالان (دریك فرسخی ابهر) وقریه‌امیربیك یك فرسخی مراغه .
کرمان و بلوچستان : اسفندقه ، کوه بادامان ، کوه‌سیدی ، رود خانه‌شهرود ، بازرگان ، بافق و کوه بنان .
مازندران : کلوگاه ، گنبدکوه و هزار جریب .
خراسان: نقندر ، طرقه ، کلات عبدل ، کوه ارومیه ، کوسار (قلعه نو) و کراجال در هفت فرسخی شهر .
لرستان : کوه نمال .

آهن تهران و توابع : دوشان تپه ، رباط کریم (منگنز) .
کاشان: جوشقان .
اسپاهان: جهرود و چهارمحال .
خمسه : پشت کوه ، کلهر رود ، سیاه رود وزنجان چای .
آذربایجان : سنگین تپه (حسن آباد) ، امیرحی کندی تپه(حسن آباد) و حوند(اهر) .
کرمان و بلوچستان : استر (بلوچستان) ، ناریگان و بافق .
مازندران : کلوگاه ومابلغ نور .

گیلان: ماسوله .

خراسان : تربت حیدری .

مس تهران و توابع : سیاه کوه و قریه دنبلی (طالقان)

کاشان : نطنز .

یزد : انارك .

قم و ساوجبلاغ : کوه مسگران .

شاهرود : میامی .

خمسه : امیر آباد ، علی آباد وپراچینه .

قزوین: لومین زرده ، زیاران ، توداران ، قریه‌حصار ، پروان وهمایونك‌افشاری .

آذربایجان : خلخال ، قراجه داغ ، مشکین (دامنهٔ کوه ساوالان) ، انگیراهر (قراجه‌داغ) ، اغجه‌قلعه (دردیزمارقراجه‌داغ) ودانقه وکوه‌منبال (قراجه‌داغ) .

کرمان وبلوچستان : بهرآسمان (کرمان) ، کوه کبود (بم) ، قریه بانت (مرنجان) واطراف رفسنجان .

مازندران : هزارجریب .

استراباد : شاه کوه .

فارس : فسا .

خراسان : سبزوار ، کوه یخ‌آباد (طبس یا گلشن) ، بیرجند ، یك فرسخی گنبد خدا بنده ، سه فرسخی مرجانه ، شش فرسخی در سرخك آباد ، چهار فرسخی در کلایه‌سرگل ، هفت فرسخی درخمار ، چهارفرسخی درخان‌سالار وهشت فرسخی در پیش کدکان .

قائنات : مزرعه کهو (چهار فرسخی‌سرخه) ، هلهلان (چهار فرسخی بیرجند) ، خور نمو (ده فرسخی) ، مزرعهٔ تولول (جنب بیرجند) و زیر کوه (بیست فرسخی آهنگران) .

سرب تهران وتوابع : پس‌قلعه ، غش (لارمرغان) ، کته‌ده (طالقان) ، کوه بی‌بی شهربانو ، کیگا (شهرستانك) ، سیاه کوه ، دوشان تپه و زندان (اطراف شهر) .

کاشان : میمه (جوشقان) و بیدهند (نطنز) .
اسپاهان : چهارمحال .
یزد : انارك و پشت کوه .
سمنان : ارشك ، توهه و دربار .
خمسه : انکوران ، سیاه رود ، پشت کوه ، طارم و علی آباد (منجیل) .
قزوین : مزرعهٔ شاه نکاه (طارم) .
آذربایجان : خلخال ، قریه شاه علی و قریه الوارکف (آذربایجان) .
کرمان و بلوچستان : کوه بمرج ، کوه نان و کوه کبود (بم) .
استراباد : شاه کوه .
خراسان : جادرکه مشهد ، اسفراین (قاسم آباد) ، نیشابور ، اخلومد و تخت مغان ، یکفرسخی گنبد خدا بنده .

نقره اسپاهان : لنجان .
بلوچستان : سرحدّ بلوچستان .
خراسان : بیرجند و ازفشك (دربلوك) .
قائنات : در فوق جنگ بیدان (۵ فرسخی قائنات) .

فیروزه قم و ساوجبلاغ : خلجستان .
قزوین : قریه درکن .
کرمان و بلوچستان : شهربابك و لشر .
خراسان : نیشابور و طبس (کلشن) .
فارس : فسا .
قائنات : شهندان (۲۳ فرسخی کوه اسفندقه) .

نفت آذربایجان : اردبیل .
بلوچستان : کهنوبالا .
سمنان : حاجي آباد ، قریه ملاّ وکوه پیغمبران .
مازندران : ساری و محال سوادکوه .
استراباد : شاه کوه .

گیلان : لاهیجان .

خوزستان : نفتون ، شوشتر ، مسجد سلیمان ، قصرشیرین و دالکی .

طلا آذربایجان : قریه مجهن ، داغلان و خوی .

کرمان و بلوچستان : کوه هزار و کوه شاه .

خراسان : کوه ملك سیاه ، بیرجند . شاهرود و قائنات (هیجده فرسخی دامنهٔ دلفین) .

دامغان : کوه‌زر درقسمت شمالی کویر ، (طلای سفید درخمسه، همدان وعراق).

اکسید دوفر بنادر ، جزیره هرمز ، کوه حجیران بستکه ، لارك و کچین .

قائنات : کند زار هشت فرسخی بیرجند .

یاقوت سوخته قائنات در حدود نهبندان (۲۷ فرسخی) .

علاوه بر معادن فوق در غالب نقاط ایران معادن ذیل یافت میشود :

معدن نمك درآذربایجان ، خمسه ، قزوین ، قم ، عراق ، کاشان ، اسپاهان ، سمنان ، فارس ، کرمان ، بلوچستان ، لرستان ، یزد وسایر نقاط مرکزی .

معادن سولفات دوسود در اغلب کویر های مرکزی مخصوصاً بین تهران و قم و تهران و قزوین و بلوچستان یافت میشود .

معادن سنگ‌آسیا درآذربایجان ، مازندران ، اسپاهان ، اطراف‌قم وسربندعراق‌و حدود بنادر خلیج فارس وسایر نقاط .

معادن خاك چینی اغلب در آذربایجان و بین تهران و قم .

معادن زاج‌سفید وسیاه درخمسه ، قزوین ، آذربایجان ، یزد ، کاشان ، شاهرود فارس ، لرستان ؛ حدود بنادر جنوبی و خراسان وسمنان .

معادن گل سفید در لرستان ، نائین ، یزد و سایر نقاط .

معادن گل سرشور در سمنان ، سیستان ، بلوچستان و گیلان .

معادن لاجورد : درکاشان و آذربایجان .

معادن‌گوگرد : دراغلب طبقات آتش‌فشانی مخصوصاً دراردبیل ، سمنان ، لارستان فارس ، آذربایجان ، خراسان و دماوند ، معادن آبهای گوگردی نیز در این نقاط یافت میشود .

معادن زرنیخ : سنگ‌قلیاب ، پادزهر، سنگ سمباده و زرنیخ زرد ، معروفترین آنها است .

شوره : در اغلب نقاط آذربایجان و خراسان .

سنگ مرمر: که غالباً در یزد ، آذربایجان . خراسان و لرستان یافت میشود .

نوشادر و آمیانت : درشبستر و کرمان و بلوچستان .

سنگِ تراش و سنگِ سبز اغلب در خراسان .

کات کبود : در شاهرود و بعضی نقاط خراسان و آذربایجان .

پنبهٔ کوهی : در خراسان و کرمان .

طلق : در گیلان .

مومیائی در بهبهان ، خراسان و لرستان .

آبهای مختلف معدنی که معروفتر ازهمه آنها آبهای گرم‌گو گردی است بیشتر در آذربایجان ، عراق عجم ، لاریجان ومازندران وجود دارد .

معادن فیلیپسیت(۱) درسهند باکمی نقره قرمز که سابقاً تصور میکردند مس است.

رگه های دُرِّ کوهی که درهر تُنی ۶۷۰ گرم نقره دارد مخلوط به‌آهك (در تخت سلیمان ودرافشار) و رِآلگار(۲) ، سولفوردارسنیك(۳) وسینابر(٤) ، سولفور دُمرکور(٥) دراین نقطه‌هست ، بعلاوه استیبین(٦) ، سولفوردانتیموان(۷) ورگه‌های نقره باکالسیت(۸) وفلوُارین(۹) که درتوده‌های میکاشیست(۱۰) مخلوط است نیز یافت میشود ، از پانزده تن سرب این محل ۳٦٦ گرم نقره بدست میاید .

معدن اسبلیت(۱۱) درکاشان ومعدن کبالت(۱۲) درجیرفت نیز موجود است .

---

(۱) - *Phillipsite* (۲) - *Réalgar* (۳) - *Sulfure d'Arsénique*
(٤) - *Cinabre* (٥) - *Sulfure de mercure* (٦) - *Stibine*
(۷) - *Sulfure d'antimoine* (۸) - *Calcite* (۹) - *Fluorine*
(۱۰) - *Micaschiste* (۱۱) - *Asbolite* (۱۲) - *Cobalt*

تجزیهٔ مواد مختلفهٔ بعضی از معادن ایران

نمونهٔ تجزیهٔ زغال سنگ شمشك

مواد تجزیه شده	علامت اختصاری	مقدار مواد درصد
آب	H^2O	١٥ درصد
خاکستر	—	٣,٥١ »
زغال	C	٨٦,٩١ »
ئیدرژن	H	٤,٤٢ »
گوگرد	S	٢,٢٦ »
ازت	Az	١,٤٠ »
اکسیژن	O	١,٢٦ »

نمونه تجزیهٔ گرافیت همدان

مواد تجزیه شده	علامت اختصاری	مقدار مواد درصد
زغال	C	٨٥,٥٣ درصد
سیلیس	SiO^2	٥ »
آهن الیژیست	Fe^2O^3	٤,٧٥ »
گوگرد	S	٣,٤٥ »

نمونهٔ تجزیهٔ آهن بندر لنگه

مواد تجزیه شده	علامت اختصاری	مقدار مواد درصد
آهن	Fe	٦٠ در صد
آهك آبندیده	CaO	١,٥٣ »
فسفر	P	٠,٣٦ »
آهن مقناطیسی	Fe^3O^4	٨٤,٢٥ »
مس	Cu	٠,٨٤ »
سیلیس	SiO^2	٠,٠٦٤ »
آهن الیژیست والومین	$Fe^2O^3+Al^2O^3$	٨٩,٢٥ »

نمونهٔ تجزیهٔ آهن بافق

مواد تجزیه شده	علامت اختصاری	مقدار مواد درصد
آهن	Fe	٦٦,٨ درصد
منگنز	Mn	٠,٤٥٢ »
فسفر	P	٠,٩٠١ »
گوگرد	S	٠,١٩١ »
سیلیس	SiO^2	٢,٥٠ »
آهك آبندیده	CaO	٤ »
منیزی	MgO	اثر کمی »
آهن الیژیست و الومین	$Fe^2O^3+Al^2O^3$	٩٦,٣ »

نمونهٔ تجزیهٔ سنگ مس بهر آسمان		
مواد تجزیه شده	علامت اختصاری	مقدار مواد درصد
مس	Cu	٥٦,٦٨ درصد
آهن الیژیست	Fe^2O^3	٤,٧١ »
الومین	Al^2O^3	٢٠,٤٣ »

ایضاً نمونهٔ سنگ مس بهرآسمان		
مواد تجزیه شده	علامت اختصاری	مقدار مواد درصد
مس	Cu	٢٧,٢ درصد
آهن الیژیست	Fe^2O^3	١,٣ »
الومین و آهن الیژیست	$Al^2O^3+Fe^2O^3$	١,٥٧ »

نمونهٔ تجزیهٔ سنگ سرب بهر آسمان		
مواد تجزیه شده	علامت اختصاری	مقدار مواد درصد
سرب	Pb	٦٧,٠٩ درصد
مس	Cu	٣,٣٣ »
آهن الیژیست و الومین	$Fe^2O^3+Al^2O^3$	٥,١٤ »
سیلیس	SiO^2	٢,٢٤ »

نمونهٔ تجزیهٔ سنگ سرب سادات در نزدیکی نخلك		
مواد تجزیه شده	علامت اختصاری	مقدار مواد درصد
سرب	Pb	٤٢,٤٨ درصد
الومین و آهن الیژیست	$Al^2O^3+Fe^2O^3$	٠,٠١ »
منیزی	MgO	٠,٠٨ »
سولفات دوباریم	SO^4Ba	٠,٢٨٤ »

نمونهٔ تجزیهٔ سنگ سرب سونجین در قرچه داغ		
مواد تجزیه شده	علامت اختصاری	مقدار مواد درصد
سرب	Pb	٢٢ درصد
مس	Cu	٢,٢٧ »
آهن الیژیست والومین	$Fe^2O^3+Al^2O^3$	١٨,٧ »

نمونهٔ سنگ سرب انارك		
مواد تجزیه شده	علامت اختصاری	مقدار مواد درصد
سرب	Pb	٣٩,٧ درصد
مس	Cu	٠,٩ »
آهن الیژیست والومین	$Fe^2O^3+Al^2O^3$	٣٨ »
جرم	—	٥٠,٠٤ »

نمونهٔ تجزیهٔ سنگ ژیپس آذربایجان		
مواد تجزیه شده	علامت اختصاری	مقدار مواددرصد
آهك آبندیده	CaO	۳٤,۹۸ «
منیزی	MgO	۰,۳۱ «
الومین	$Al^{2}O^{3}$	۰,۱۲ «
سیلیس	SiO^{2}	۰,۱۰ «
انیدرید سولفوریك	SO^{3}	٤٥,۲۳ «
انیدرید کربونیك	CO^{2}	۰,۷٦ «
آب	$H^{2}O$	۲۰,۵۰ «

نمونهٔ سنگ سمنت حضرت عبدالعظیم		
مواد تجزیه شده	علامت اختصاری	مقدار مواددرصد
آهن الیژیست	$Fe^{2}O^{3}$	۱,۰۳ درصد
سیلیس	SiO^{2}	٤,۷۳ «
آهك آبندیده	CaO	۵۰,٤٦ «
الومین	$Al^{2}O^{3}$	۱,۳۷ «
منیزی	MgO	۱,۷۰ «
جرم	—	٦,۰۳ «

نمونهٔ تجزیهٔ سنگ سمنت دوشان تپه		
مواد تجزیه شده	علامت اختصاری	مقدار مواد درصد
آهن الیژیست و الومین	$Fe^{2}O^{3}+$ $Al^{2}O^{3}$	۲,۵۰ درصد
سیلیس	SiO^{2}	۱۰,۲۵ «
آهك آبندیده	CaO	٤۸,۱۲ «
منیزی	MgO	۸,۷۵ «

نمونهٔ زرنیخ افشار آذربایجان		
مواد تجزیه شده	علامت اختصاری	مقدار مواد درصد
ارسنیك	As	۵۰ درصد
گوگرد	S	۲٤ «
جرم	—	۲٦ «

وضع فعلی فلات ایران

ایران مرکزی فلاتی است بارتفاع ۹۰۰ الی ۱۰۰۰ متر از سطح دریا که مرکز آنرا صحاری شن و کویر نمك مستور داشته ودورا دور آن کوههای مُرتفعی واقع شده که درمقابل جریانات مرطوب دریائی سدّی عظیم گشته مانع ورود آنها بداخل میشود و ازاین راه تولید آب و هوای خشک دراین ناحیه مینماید.

صحرای نمك از نظر علم زمین شناسی تا دورهٔ پنسین(۱) دریاچه‌ای بوده که پس از این عهد در اثر تبخیر خشک گشته و در هزاران سال از رسوبات کوه ها پر شده است.

در بعضی از طبقات همین اراضی موادی وجود دارد که بسیار قابل استفاده و ذی قیمت میباشد، محل اینگونه مواد موسوم بمعدن (کان) و مورد توجّه عموم ملل متمدنه است. مملکت ما ایران خوشبختانه ازاین حیث یکی از پر ثروت‌ترین ممالک روی زمین و بی‌نیاز ترین آنها بشمار میرود زیرا انواع واقسام مختلفهٔ معدن درآن موجود ولی متأسفانه تاکنون چنانکه باید مورد استفاده قرارنگرفته است(*).

در میانه معادن بعضی قابل استخراج و برخی دیگر با وسائل فعلی صلاحیّت استخراج را نداشته دخل وخرج نمیکند. معادن قابل استخراج عبارتست از: رشتهٔ احجار آهنی که دارای نیم الی دو متر ضخامت و ۳۰ الی ۵۰ در صد فلزخالص میباشد و یك قسمت اعظم مملکت ایران را احاطه کرده است.

رگه های زغال سنگ وآهن و الومی نیم(۲) ورگه‌های زغال سنگ درالبرز، از شاهرود الی قزوین ودرجنوب کویر از کرمان الی اسپاهان کشیده شده ودارای کُکی است که ۷ الی ۸ هزار کالری(۳) حرارت میدهد و ضخامت رگه های آن از نیم الی یك متر و ندرةً بدو متر میرسد.

معادن نفت و قیر حاشیه خارجي رشته های کوه را (در جنوب از شوشتر الی بوشهر و درشمال از استراباد تا بادکوبه) تعقیب مینماید.

(*) - اطلاعات راجع بمعادن ازراپورت دکتر تِیه زمین شناس که سابقاً بوزارت‌فوائد عامّه تقدیم داشته اقتباس شده.

(۱) - *Pontien* (۲) - *Aluminium* (۳) - *Calorie*

معادن نمك عهد سوّم با جزئی نفت در حاشیهٔ کوههای داخلی گاهی پدیدار می شود .

کلیّهٔ معادن قابل استخراج بخصوص معادن فلزّات متعلّق بعصر آتش فشان جوان می باشد .

معادن مزبور عبارتست از اجزائی که بعضی دارای کمی اسید و برخی دارای اندکی مواد قلیائی میباشد مخصوصاً سی ینیت(۱) که ازدورههای ائو ژوراسیك(۲) تاعهد سوّم بتدریج درروی رگههای قدیم منبسط شده و بهمین ترتیب آنْدِزیت(۳) نیز جای گرفته است .

اغلب در یك چنین معادن کوچکی معادن آهن مقناطیسی و مس وپیریت(٤) اتصّال یافته واندکی دور ازمرکز آتش فشانی بجای مس سرب یافت میشود وهمچنین ترکیب معادن فیروزه بواسطه تجزیه وترکیب مواد مختلفی است که دراثرحرارت آتش فشانی انجام گرفته و درنقاط مذکور یافت میشود .

معادن پنبهٔ کوهی که چندان مهمّ بنظر نمی آید مجاور با سنگهای سماق است و از دورهٔ ژوراسیك میباشد . رگه های آهن که غالباً مخلوط با منگنز است و همچنین منگنّز خالص نظیر معادن تورنیک(٥) (درآلمان) درقشر های انْدِزیت موجود میباشد .

سنگهای آهنی

مهمترین معادن آهنی مقناطیس که بشکل کوه سیاه مخروطی میباشد و وزن آنرا پانزده میلیون تن تخمین کرده اند دربافق کرمان وجود دارد وچون این معادن مجاورزغال سنگ میباشد اهمیت آن زیاد است .

معدن مزبور دارای ۶۲ در صد آهن و ۰٫۸ الی یك در صد فسفر(٦) میباشد و سنگهای آهکی آن متعلّق بدوره ائو ژوراسیك و مجاور با سی ینیت است .

سنگ های آهن که دارای منگنّز ولی بدون فسفر (٦ درصد منگنّز و ۳۵ الی ۴۰ درصدآهن) است در نزدیکی آن یافت میشود .

از آنجائیکه معادن مزبور در قسمت های بایر و غیر آباد و خارج از راه ها

---

(۱) - *Syenite* (۲) - *Eo-Jurassique* (۳) - *Andésite* (٤) - *Pyrite*
(٥) - *Thurnige* (٦) - *Phosphore*

درحاشیه صحاری نمك وجود دارد اهمیت اقتصادی آنها فعلاً کم است

نظیر معادن فوق ولی نسبةً کوچکتر بااحجار معدنی ، مجاور خط حاشیه جنوبی تاحاشیه شمالی کویر ازکرمان الی کاشان وازشاهرود تاحوالی تهران دیده میشود. بین سمنان ودامغان رگه های معادن آهن مقناطیسی که بعضی بافسفر وبرخی بدون آن است یافت میشودواین معادن درحدود یك میلیون تُن احجار فلزّی رادرسطح زمین تشکیل داده اند.

سنگهای مسی

معادن فوق الذّکر وقتی اهمیت پیدا میکنند که بارگه های کُبالت (۱) و مس قطع شده باشد. در جنوب کاشان معدنی وجود دارد که مخلوط با آهن وترکیبات فلزّی دیگر میباشدو در قدیم استخراج وبعضی رنگهای مخصوص که برای کاشی های مساجد اسپاهان بکار برده میشده ازاین معادن بدست میآمده است.

معادن مس قراجه داغ واقع درشمال غربی ایران اهمیت اقتصادی زیادی دارد ، دراین معادن آهن مقناطیسی وپیریت باکمی مس یافت میشود. مهمترین معادن مزبور واقع در سونجین است که دارای رگ آهن مقناطیسی بضخامت ۱۲ متر وبا ۷ درصد مس بطور متوسط مخلوط میباشد.

سنگهای معدنی سرب از ۶ الی ۲۷ درصد سرب ودوتا ۸ درصد مس درانجیر کوه واقع در شمال اهر بامتداد رگ آهن مزبور پدیدار است.

معادن مس قراجه داغ که مهمترین آنها عباس آباد وعین لو است که اولی دارای ۲۴ درصد مس میباشد وبعد معادن سبزوار وانارك ومهمتر ازهمه بهرآسمان در جنوب کرمان است که در ردیف معادن درجه اوّل مس محسوب میشود ، در خصوص معدن اخیر چندین بار بین دولت ایران و شرکتهای آلمانی مذاکرات شده است.

بغیر از جزئی مس خالص احجار فلزّی معدن اخیر عبارت است از سولفور دوکویر (۲)*(Cu S)* که تقریباً دارای ۶۰ درصدمس است ودرچندین رشته بضخامت

(۱) - *Cobalt* (۲) - *Sulfure de Cuivre*

یك انگشت الی ضخامت دست از منطقه ۱۲ متری فلزّ عبور میکند و بعد از استخراج احتمال دارد که بزودی مبدّل به کالکوپیریت(۱) $(Cu\ Fe\ S_2)$ بشود.

سنگهای معدنی سرب معادن سرب که دور از مراکز آتش‌فشانی یافت میشود بیشتر در منافذ سنگهای گچ وآهك دورهٔ کاربُنی‌فر(۲) و ژوراسیك ویا قسمتهای تجزیه شده سنگهای عهد سوم موجود است، از معادن نامحدود سرب که اغلب فلزّ قابل استفاده میباشد فقط مهمترین آنها را شرح میدهیم (هریك ازایالات ایران دارای یکدسته ازآنها است).

رگه‌های سرب که درسنگهای آهنی است درتوهه دامغان وقسمت جنوبی البرز وشاهزاده‌عبدالعظیم ومخصوصاً درانارك بضخامت ٦ و ٨٠ متر دیده‌شده . معدن‌مزبور ازکرُبنات دُپلمب(۳) $(Pb\ CO_3)$ تشکیل‌ودرمجاورت سولفات دُباریم(٤) $(So_4\ Ba)$ و سولفور دُپلمب $(Pb\ S)$ قرار گرفته است . حدّ متوسط سرب خالص در این معدن بیش از ٤٠ درصد و احتمال میرود که تمام معادن مذکور بتدریج مبدّل بسولفور دُزنک $(Zn\ S)$ گردد .

معادن‌کوه سرب بنان و کوشك و ناریکان (کرمان) وپس قلعهٔ تهران خالص نبوده وچون مخلوط با سولفور دپلمب وکالکو پیریت و پیریت و سولفور دوکویر میباشداستخراج آنهامشکل‌وبهمین‌جهت تاکنون‌مورد استفاده واقع نگردیده است .

تاریخچهٔ معادن ایران

اغلب کوههای ایران‌بواسطه خشکی زیاد مناظر مختلف پیدا کرده بدین‌معنی که رنگ آمیزی طبیعی کوهها که نشانه‌ای از معادن آنها است کاملاً آشکار وچون تقریباً همه عاری ازگیاه ونبات میباشند تشخیص معادن از دورکاری آسان‌وبهمین جهت اغلب شکارچیان و چوپانهای این مملکت بخوبی تشخیص فوق را میدهند وحتّی درقدیم استخراج معادن بواسطهٔ نظریه مذکور زودتر از سایر ملل شروع گردیده . آثار احداث معادن و کوره ها که مخصوصاً در اطراف شهر های قدیم ظاهر است این مسئله راکاملاً مدّلل میسازد .

---

(۱) - *Chalcopyrite* (۲) - *Carbonifère* (۳) - *Carbonate de plomb*
(٤) - *Sulfate de Barium* (٥) - *Sulfure de Zinc*

طریقهٔ استخراج معادن ازروی اصول قدیمی بواسطهٔ شست وشو بوده ، پیش بردن چاه با چرخ در معدن طریقهٔ معمولی است و بالعکس احداث تونل بواسطه فقدان آب و چوب حتّی در نواحی کوهستانی هم سابقه ندارد .

اوّلین فلزّی که درابتداء استخراج شده است مس بوده بطوریکه امروز اغلب ظروف را از آن میسازند ، بعد استخراج سرب و فیروزه و ترکیبات کبالت شروع شده که از ترکیبات اخیر در دوره اسلام برای زینت مساجد بکار میبردند ، در مازندران سنگ های آهن را بواسطه شست و شوی رودخانه ها بدست میآورند ، احتمال میرود که طلادر ایران بهیچ وجه استخراج نشده است .

از قرن شانزدهم باینطرف قضیهٔ استخراج معادن کم کم رو بقهقرا گذاشته و اکنون تقریباً از بین رفته است فقط استخراج سنگهای سربی در بعضی نقاط باقی مانده واستخراج زغال سنگ هم دراطراف تهران بآن افزوده شده است ، عمیق ترین چاه سربی ، چاه سادات در نخلك نزدیکی انارك بعمق ۸۰ الی ۹۰ متر است که بوسیله چاه ها و راه های مخصوص استخراج فلزّ را تعقیب نموده اند .

استخراج سنگ سرب سفید بوسیلهٔ کلنگ کوتاه سنگین انجام میگیرد ، پس ازآن سنگ را بتوسط عملجات دست بدست در کیسه‌های چرمی چهارمنی از چاه خارج میکنند و چرخ در اینجا وجود ندارد .

در معادن زغال سنگ اطراف تهران که در ۴۰ کیلومتری شمالی و ۱۰۰ کیلومتری سمت غربی شهر واقع شده طرز استخراج نسبةً جدید تراست ، درچاه‌های این قسمت بعمق ۳۰ الی ۴۰ متروبوسیله چرخ رگه‌های عمودی را تعقیب میکنند ، در هرپنج مترعمق تونلهائی ازطرفین رگها حفرمینمایندواین عمل تاوقتی که براثرعدم جریان هوا چراغهای روغنی خاموش نشود امتداد دارد . زغال سنگی که با کلنگ کنده میشود با کیسه های چرمی بطرف چاه کشیده شده‌وبعد آنرا با طناب خارج میکنند(دربعضی نقاط فعلاً طریقه مزبور مبدّل بحفر تونل شده است) پس ازاینکه زغال سنگ را سره کردند ازخاکهٔ آن درکوره‌های مربع گلی کك بعمل میآورند .

طریقه بدست آوردن فلزّات مانند استخراج آن قدیمی ، کوره های مسی از

کار افتاده و فقط کوره های آهن و سرب وجود دارد . کوره هـای مزبور عموماً عبارت از کوره های ذوب کوچکی است بارتفاع ۲ الی ۳ متر که از گل وسنگ ساخته شده و باآتش زغال چوب بکار میافتد .

در دره های مازندران سنگ های آهن را بوسیله کوره های کوچك که دم بآن داده میشود ذوب نموده و آهن خام مایع را بدست آورده و بعد در سطح زمین مبدّل بساچمهٔ تفنگ مینمایند .

در نخلك انارك قریب بیست دستگاه کوره های کوچك سرب یافت میشود که ارتفاع آنها دومتر ولوله دم سی سانتیمتر بالاتر قرار داده شده است ، متصدیان آنها روی زمین مرتفعی نشسته و با دمهای چرمی مشغول کار هستند ، مقابل سوراخی که سرب خارج میشود اجاق قرار داده شده و نزدیك آن قالب ریخته گری را بکار گذاشته اند ، سنگهای سربی که استخراج میکنند خرد کرده بعد با آب خمیر نموده وباشکال مختلفه گلوله ازآن تهیّه مینمایند ، بعد ازآن که آنهارا خشکاندند بامقدار مساوی سنگ معدنی آهن سیاه در کوره مخلوط نموده و با زغال چوبی که ازصحرا بدست میآورند آتش میزنند وهر دوساعت عمل کوره اتمام یافته و بعد سرب راروی اجاقی که در سطح آن مقدار جزئی زغال چوب ریخته اند خالی کرده و در قالب میریزند ، کوره هائی که کوتاه هستند تولید بخار سرب میکنند و بهمین واسطه تمام کارگران بی بضاعت بمرض سرب مبتلا شده اند و مشاهدهٔ چهرهٔ آنها موجب تأسف است .

کوره‌های توهه دردامغان بهتر تهیّه شده یعنی آنهارا بارتفاع دومترساخته‌اند که هم دارای آستر وهم دارای دود کش است وبخار سرب را بارتفاع دومتر خارج میکند ، کارگران بوسیله دم بزرگی کارمیکنند وسرب مایع‌را درقالب میریزند ، مواد خام کوره‌عبارت است ازسنگهای سفید سرب‌دار به‌بزرگی گردو که ازشن رودخانه‌ها بدست آمده و بعد از سره کردن روی تخته شست و شو میدهند .

یك نوع کوره‌دیگر سرب در بلا کوه نزدیکی طارم وجود داردکه ازورقه‌های بزرگ سولفوردوپلمب خالص که درسنگ آهك یافت میشود بطور امتحان سرب

بعمل میآورند. کوره مزبور بشکل کلّه‌قند ودومتر ارتفاع دارد، درقسمت فوقانی آن سوراخی برای ریختن زغال چوب قرار داده‌اند و در اطراف آن‌سه‌سوراخ دیگر جهة سنگهای خرد شده گذاشته‌اند وهمچنین درقسمت پائین سه‌منفذ برای جریان هوا تهیّه کرده‌اند ودر زیر کوره شکافی برای خارج کردن سرب تعبیه شده وعمل دم در اینجا معمول نیست.

از مطالب مذکور در فوق معلوم میشود که استخراج معادن وبعمل آوردن فلزّات در ایران کاملاً مقدماتی و بهمین جهت است که واردات فلزّات چندین برابرصادرات آن‌میباشد مثلاً واردات مس پانزده مقابل وواردات سرب سی‌مقابل بیش از صادرات آنها است.

فلاحت

همیشه گفته‌میشود که ایران مملکت فلاحتی است ولی باید دید فلاحت بمعنای حقیقی آن در ایران انجام میگیرد یا نه؟.

امروز فلاحت‌ایران درحقیقت همان اندازه زراعتی‌است‌که برای قوت‌لایموت اهالی‌بدست میاید واستفاده‌ای‌که درسایرممالك ازفلاحت میکنند درایران نمیشود. زارع‌ایرانی‌که‌طبیعةً بردبار وصبور وزحمت‌کش‌وبالاخره مطیع است بواسطه نداشتن علاقه در ملك بطوریکه‌باید بامر فلاحت نمی‌پردازد ودر واقع بین زارعین ده‌نشین وایلات خانه بردوش فرق زیادی وجود ندارد زیرا می بینیم دراثر همین بیعلاقگی غالب رعایا درحال مهاجرت وبسا دیده شده‌که بمرور یك ملك آباد بواسطه همین مهاجرتهاویران گردیده. ازاین قسمت که بگذریم مسئله عمل آوردن‌انواع محصولات فلاحتی است، عدم توجه ملاکین و اشتیاق آنها بمنافع مختصر آنی وعدم وجود مدارس فلاحتی که‌طرز تربیت وبعمل آوردن نباتات پرمنفعت رابیاموزد ومساعدت نکردن‌بارعایا ونگاهداری آنها درمحیط بی‌اطلاعی چندقرن سابق من‌حیث‌المجموع باعث شده که‌فلاّح ایرانی باهمان اسلوب هزارسال قبل بدون اندك تفاوتی‌مشغول زراعت است وبااین حال نه‌فقط برای یافتن طرقی‌که بتوان انواع زراعت رابدست

آورد کوشش نمی نماید بلکه برای ازدیاد و مرغوبی همین محصولی که فعلاً با آن آشنا است اندك توّجهی نمیکنند و فقط بهمین اندازه که معاش سالیانه اش بگذرد قناعت نموده و بهیچوجه سایر مسائل فلاحتی را مطمح نظر قرار نمیدهد .

ترتیب آبیاری وطرز شخم و عمل آوردن زمین که در نوع زراعت و جنس و ازدیاد آن مؤثر است در نظرزارع ایرانی افسانه میباشد و مانع بزرگ دیگری که فلاحت ایران را بحال انحطاط نگاهداشته مسئلهٔ مصرف محصول زراعتی است که تاکنون دراین رشتههم درایران قدمی برداشته نشده و فرضاً که محصولاتفلاحتی ترّقی نموده ورو بازدیاد گذارد جز مصرف شخصی مصرف دیگری ندارد ، فقدان وسائل حمل و نقل و راه های صحیح مانع از ایناست که محصولات فلاحتی را باندازه ای زیاد نمایند که مازاد آن بمصرف تجارت برسد بنا براین همیشه مقدار حاصله از دست رنج رعیّت فقط بهمان میزانی است که بمصرف سالیانه او رسیده و سهم مالك را نیز بپردازد .

فلاح ایرانی بچهارطبقه تقسیم میشود :

۱ ـ ایلاتی که درکوهستان زندگانی میکنند و حرفهٔ آنها گلّه داری است .

۲ ـ ایلاتی که در ییلاق و قشلاق خود زراعت مختصری مینماید .

۳ ـ قسمتی ازایلات که درمحل معینی ساکن وباندازهٔ معاش خودشان زراعت می نمایند .

٤ ـ زارعین ده نشین .

اراضی زراعتی درایران نیز برچهارقسم است :

۱ ـ املاك خالصه که ملك دولت است .

۲ ـ املاك اربابی .

۳ ـ املاك خرده مالك .

٤ ـ املاك وقف که جزء ادارهٔ اوقاف است .

املاك خالصه که عموماً یا باجاره واگذار شده و یا ازطرف مباشرین دولت اداره میشود اساساً خراب وتوجّهی برای آبادی آنها تاکنون نشده است .

املاك اربابی متعلّق باشخاص مختلف و صاحبان آنها غالباً در شهر ها ساکن وکمتر بخود ملك سرکشی مینمایند وفقط عوائد آنرا برای گذران خویش درنظر دارند ، این املاك اندکی آباد تر ازاملاك خالصه است ولی اصولا آبادی آنها بسته بطرز ملك داری مالك میباشد .

تنها قسمتی که زراعت آن نسبةً بهتر است همان قطعات کوچك خردهٔ مالکین میباشدکه رعایا درآن نقاط مالك ومراقب زراعت‌خودشان هستند ، املاك موقوفه نیز در ردیف املاك خالصه و اربابی است .

ه برداری

اصول بهره برداری در ایران به ترتیب ذیل است : پنج یك ، پنج و دو ، سه کوت ، نصف .

چون عوامل اصلی زراعت به پنج قسمت تقسیم میشود (آب ، خاك ، گاو ، عمله ، بذر) حاصل هر ملك نیز مطابق این پنج عامل منقسم میگردد یعنی اگر مثلاً مالك آب و خاك بدهد و گاو و بذر و عمله با رعیت باشد در تقسیم حاصل دو سهم ارباب از بابت آب و خاك و سه سهم را رعیّت که سایر عوامل را فراهم ساخته میبرد ولی دراغلب نقاط این اصل بطرز های مختلف اجرا میشود .

اصلاحات ذیل باید در فلاحت ایران بعمل آید .

١ ــ طرز آبیاری .

٢ ــ طرز شخم و حاضر کردن زمین و آلات و ادوات فلاحتی .

٣ ــ تعمیم اطّلاعات علمی وفنی و مخصوصاً عملی راجع بزراعت .

٤ ــ تأسیس بانکهای فلاحتی .

٥ ــ حفظ الصحّه و ازدیاد نفوس رعایا .

٦ ــ قوانین راجعه باجاره داری املاك و تقسیم اراضی خالصه .

٧ ــ تمرکز دادن قسمتهای مختلفه فلاحتی برای کسب اطّلاعات رعایا .

۱ - آبیاری (*) تهیّهٔ آب بجهة تحصیل غذا توسط زراعت برای انسان از بدیهیّات است ، وجود آب دربدو امر عدّه ای را جمع نموده و از بین رفتن آن باعث تفرقهٔ جمعیّت میگردد .

برای برداشتن نباتات دائمي ویاعمل آوردن زراعتهای همیشگی در اقلیم ایران (با تغییرات جوّی هوای خشك كه سابقاً ذكری ازآن شد) بایستی در طرز آبیاری آن تغییراتی داد تابدان ترتیب وسائل ازدیاد آب فراهم شود ، زیرا باستثنای سواحل بحر خزر (که در آنجا نیز فقط زراعت برنج آب یاری میشود) و اراضی دیم زار که زراعت آن محتاج بآب نیست درسایر قسمتهای مملکت عموماً زراعت با آب دستی باید بعمل آید . این حقیقت بقدری واضح و آشکار است که دهاقین ایرانی از قدیم الایام برای کشت و زرع خود بهر وسیله که ممکن بوده است متشبّث شده اند و خرابه های بعضی از سدها مانند ترعه هائی که در شهر شوش در زمان داریوش کبیر حفر شده ویك قسمت از آب کارون را به جلگه های نزدیك می بردند هنوز

(*) شرح ذیل نتیجهٔ مطالعاتی است که بتوسط گرات وُنْ رُژِنْ [۱] و گرتهف [۲] مهندسین هلندی که سابقاً دولت ایران استخدام کرده بود راجع به آب یاری قسمت جنوب تهیه شده وچون تاریخچه ایست متضمن آبیاری خوزستان که از نظر اقتصادی مهم میباشد عیناً درج مینمائیم .

در جریان سنوات ۱۹۰۴ و ۱۹۰۵ مسیو گرات وُنْ رُژِنْ چندین مرتبه بخوزستان مسافرت نموده اطلاعاتی برای تجدید واحیای سدهای قدیمهٔ کرخه وکارون بعمل آورده . درطی این مسافرتها مشار الیه سمت ریاست مهندسین هلندي را داشت و مسیو گرتهف که پیشنهاد و نقشهٔ سدّ اهواز و آبیاري ساحل چپ کارون بین اهواز و محمره را تهیه نمود با مشار الیه کمك میکرد . مسیو وُنْ رُژِنْ نتیجهٔ تحقیقات خود را در مجموعهٔ مطالعات هیئت علمی ایران جلد هفتم درج نمود و در این یاد داشتها مشار الیه وضعیات قدیم سدّ بندي و حالت فعلی آن صفحات را شرح داده ولی در پیشنهاد های معزی الیه قسمتی که راجع بعملیات جدید است دیده نمیشود و تصور میرود که اسناد راجعه باین قسمت از بین نوشتجات مهندسین هلندي مفقود شده باشد ؟ باینجهت امضاءکنندهٔ ذیل سعی نمود با مطالعهٔ پیشنهادات مشار الیه نتیجهٔ کار های مهندسین هلندي را که دولت ایران استخدام نموده بود جمع آوری وتدوین نماید . امضاء : گرتهف مهندس . امستردام ۱۹۳۱ .

مطالعات وپیشنهادات مهندسین هلندی

قسمت اوّل ـ وضعیّات فعلی

ولایت خوزستان درسرحدّ جنوب غربی مملکت ایران ودرشمال خلیج فارس واقع گردیده ، این ولایت سابقاً موسوم بشوش وقسمتي ازمملکت ایلام را که پایتخت آن نیزشوش بوده تشکیل میداده است .

(۱) - *D. L. Graatt von Roggen* (۲) - *A. Groothof.*

باقی است . همچنین باقیماندهٔ سدّ وپل کارون که درزمان شاپور ساخته شده و نیز عملیّاتی که در زمان صفویه برای آبیاری میشده مثل پل های اسپاهان که امروزه آثارش دیده میشود دلائل کافی برای این مسئله است .

طرق مختلفه که برای آبیاری استعمال شده به ترتیب ذیل است :

اوّل آب یاری در نشیب (بواسطهٔ قوّه ثقل) . دوّم آب یاری درفراز (توسط ادوات مختلفه از قبیل چرخ چاه ، تلمبه و غیره) . سوّم چاههای آر-تز ین (۱) .

اوّل آب یاری در نشیب دو قسم است : آب رود خانه ـ چشمه و قنات .

الف: آب رودخانه بواسطهٔ نهر هائی که در اطراف آن احداث کرده اند برای آبیاری بمزارع برده میشود این عمل در ایران بطور سطحی انجام گرفته ولی بهترین نشیب را به نهرها داده‌اند ، نگاهداری و محافظت این قبیل

از نظر جغرافیائی جلگهٔ وسیع خوزستان قسمتی ازدشت رسوبی‌است که بواسطهٔ رودخانهای کارون وکرخه‌تشکیل‌گردیده . ناحیهٔ مزبور ازکوه های پشت کوه لرستان و بختیاری شروع میشود و حاشیهٔ جنوب غربی فلات ایران را تا ساحل خلیج فارس که در ازمنهٔ قدیم بیشتر از امروز بسمت‌شمال امتداد داشته تشکیل میدهد . رودخانه های کارون ، آب‌دیز ،کرخه وجراحی در جلگهٔ خوزستان جاری ودرفواصل رودخانه‌های‌مربورار اضی‌وسیع رسی موجود میباشد . درازمنهٔ قدیمه کارون موسوم به‌پازی تیگریس یعنی ببرکوچك بوده ومصب آن در خلیج فارس واقع میشده ولی امروز این رود خانه در نزدیکی محمره وارد شط العرب که از فرات و دجله تشکیل شده میشود. دریاچه ها و مردابهائی که سابقاً در منطقهٔ ساحلی خوزستان وجود داشته بمرور از رسوبات روخانه ها پرشده و از بین رفته‌اند . فقط مردابهای جاموس در رامهرمز هنوز باقی و بواسطهٔ کیفیات جوّی و مخصوصاً کم بارانی در تمام این جلگه همین که قدری از کنار رود ها دور شوند کم آبی شروع و اگرچه اراضی فوق‌العاده مناسب برای زراعت است ولی بواسطهٔ نقدان آب قسمت عمدهٔ اراضی داخله جلگهٔ مزبور بایرمانده و آبیاری این ناحیه یکی ازشرایط لازم وحتمی برای زراعت نواحی خشك خوزستان میباشد .

درازمنهٔ قدیمه ساکنین این‌نواحی بوسائل مختلفه ازقبیل سدّبستن وجداکردن نهرهای متعدد از رودخانه ها اراضی خودرا آبیاری مینمودند ولی اغلب وسائلی که برای آبیاری بکار میبردند شاید تاریخ تأسیس آنها دوهزارسال قبل از میلاد مسیح باشد و از مدتی باینطرف بکلی منهدم و ازبین رفته و اهالی نتوانسته اند مجدداً آنهارا احیاء نمایند و باین واسطه این‌قسمت حاصلخیز امروزه بصحرای لم‌یزرع خشکی مبدّل گردیده وبجای دهات و مزارع سبز و خرم و پرحاصل

(۱) - *Artésien*

انهار پر خرج و هدر رفتن آب آن بواسطهٔ فرو رفتن بزمین یا بواسطهٔ شکستن اطراف وجدار نهر و یا بواسطهٔ تبخیر درهوای خشك وگرم ایران قابل ملاحظه میباشد، بعلاوه نظر باینکه تقسیم آبهای رودخانه برای قراء مجاور دارای ترتیب صحیحی نیست اغلب اتفاق میافتدکه دهات بالادست رودخانه نسبت بدهات پائین اجحاف وتعدّی نموده واین مسئله باعث زد وخورد وکشمکش بین رعایا میشود.

ب ـ قنوات که بوسیلهٔ آنها آبهائیکه درپای کوهها یادرزیرزمین موجوداست بمحلّ زراعت میآورند. معمولاً قنوات را در زمین حفر مینمایند، گاهی نیز بواسطهٔ سست بودن مجری با کَوَل یاسنگ چین آن را محکم و ازریزش محفوظ میدارند. قنوات برطبق طبیعت زمین ومحلّی که باید زراعت شود متفاوت است، درکوه پایه ها معمولاً قنوات کم طول وکم عمق میباشد بعکس در اراضی دشت هم عمق قنوات زیادتر و هم طول آنها بیشتر است و گاهی اتّفاق افتاده که یك قنات از محلّی که برای زراعت آفتابی میشود یعنی بسطح زمین میآید

فعلا خرابه های آثار قدیمه دراین بیابان پهناور بی‌آب وعلف دیده میشود. این دشت وسیع امروزه مسکن صحرا نشینان و ایلات است که مطابق احتیاجات خود گاهی قسمت کوچکی را انتخاب و زراعت مینمایند و بیشتر اراضی آن متعلق بطوایف بختیاری است که در این ناحیه بقشلاق آمده و درفصل گرما بطرف کوهها مهاجرت میکنند.

درسواحل رودخانه‌ها قراء وشهرهائی وجوددارد که ساکنین‌آنها بامختصر زراعتی زندگانی کرده ودرمراکز مهم باولایات داخلی تجارت میکنند. مراکز عمدهٔ تجارت کاروانهائیکه بداخله رفت و آمد میکنند عبارتست از: دزفول، شوشتر و محمّره.

محمره بندری است که کشتی های کوچك (تا هفت متر ارتفاع از آب) میتوانند بان نزدیك شوند. در اهواز مال‌التجاره کشتی های کوچك وقایقهای محلی را باید دورتر ازساحل خارج نمود زیراجریان سریع آب مانع نزدیك شدن‌آنها بساحل میباشد و در این نقطه حمل و نقل مال التجاره بوسیلهٔ راه آهنی که دارای دوکیلومتر طول، یك مترو شش سانتیمتر عرض است بعمل میآید و راه دیگری در این ولایت جز جاده های مال رو وجود ندارد که آنهم بواسطهٔ طبیعت زمین رُسی درفصل باران غیر قابل عبور میشود. این جلگه نظیر اراضی مصر و برزخ بین ایران و عربستان میباشد واهالی آن بیشتر ازاعراب تشکیل گردیده که بلسان مخلوط ازعربی وفارسی تکلّم مینمایند.

شطوط

کارون و کرخه در طرز قدیم آب یاری که بعد ها در قسمت دویّم بشرح آن خواهیم پرداخت عوامل مؤثّری بوده‌اند. کرخه ازکوه های پشت کوه نزدیك قریه ای موسوم به پای پُل ازمحال

تا سرچشمه چندین فرسخ مسافت دارد، بدیهی است نگاهداری این نوع قنوات گران تمام شده و نسبت مخارج آن بسته به جنس زمین و طول قنات میباشد.

ترتیب حفر قنات در ایران بطور ساده و عبارت از این است که ابتدا گمانه زده و محلّی که آب ده باشد معیّن و بعد آن محل را با اراضی که آب باید در روی زمین جاری شود و برای زراعت بکار رود طراز مینمایند، سپس در هر پانزده یا بیست ذرع دهانهٔ چاهی حفر مینمایند که به بستر قنات میرسد و این عمل برای تسهیل تنقیه و هوای داخلی قنات است. در جائی که قنات بچاه آبده یا مادر چاه میرسد دو سه رشته مجری در اطراف آن حفر مینمایند که آب های اطراف را در یك‌جا جمع و بجریان می اندازد.

چشمه‌هائی که دراغلب نقاط کوه‌پایه جاری‌است یابرودخانه های بزرگ‌میریزد و یا چنانچه در دسترس دهاقین باشد مورد استفاده واقع میگردد.

بختیاری سرچشمه گرفته وهمه‌جا متمایل بجنوب از جلگه عبور نموده و پس‌ازگذشتن از نزدیکهای شهر قدیمی شوش وارد مرداب جاموس میشود.

کارون که رود اصلی و مهم خوزستان است از کوه های بختیاری سر چشمه گرفته و در بالای شهر شوشتر وارد جلگه شده بعد بدو شعبه منقسم میگردد: یکی از شعبات آن که بزرگتراست از شمال شهر شوشتر عبور کرده و موسوم به آب شوشتر و شعبهٔ دیگر از مشرق شهر گذشته و موسوم به آب جرجر (گرگر) است.

در ۶۰ کیلومتری بخط مستقیم بطرف جنوب شوشتر این دوشعبه پس ازدور زدن دراطراف جزیرهٔ شوشتر بهم متصل گردیده در همان قسمت آبدیز نیز بآنها متصل میگردد و پس از آن رودخانه بطرف جنوب جریان پیدا کرده و مصب دیگر ندارد.

نزدیك اهواز بستر کارون از بین طبقات سنگی (*grés*) گذشته و در این نقطه در امتداد دو کیلومتری جریان آن سریع میشود. در دوطرف ساحل طبقات سنگی مزبور تشکیل یکسلسله تپه هائی بارتفاع ۶۰ متر که بطرف شرق وغرب در فضای چندین کیلومتر ممتد است میدهد.

نزدیك محمّره کارون وارد شط‌العرب میشود و شط مزبور هشتاد کیلومتر پائین تر بخلیج فارس میریزد. مصب شط دراین نقطه ۱۵۰۰ متر عرض دارد.

جزر و مدّ دریا در تمام شعبات مصب شط العرب محسوس و حتی از کارون تا قریهٔ اسماعیلیّه بالا میرود. در محمّره تفاوت بین جزر و مد تا یك متر و پنجاه سانتیمتر میرسد. در ایران تنها رودخانهٔ قابل کشتی رانی کارون است ولی بواسطهٔ سرعت جریان آن در اهواز و توده‌های شن متعدد که در بستر رودخانه ایجاد گردیده عبور کشتي از آن خیلی مشکل و بهمین واسطه درفصل کم آبی فقط کشتیهائی که یك متر ارتفاع از آب داشته باشند میتوانند در آن سیر نمایند. در مواقع طغیان آب دربهار و اوایل تابستان سطح کارون چهار متر بالا میآید و بعضی اوقات

دوّم آب یاری در فراز طریقهٔ بالا آوردن آب ازچاه درایران بکلّی ساده و بطرز قدیمی انجام میگیرد و آن عبارت از این است : در جاهائی که آب از عمق زیادی باید بالا بیاید دو ظرف یا مشک بدو طرف دو طناب بسته شده که طناب مزبور را بر روی چرخی نصب نموده اند و همین که چرخ را بوسیلهٔ گاو یا اسب بحرکت میاورند همیشه یك مشک خالی پائین میرود و یك مشك پر آب بالا میآید و در جاهائی که عمق محلّ آب کم باشد چرخ بزرگی که دور آن ظرفهای مجوّف گذارده‌اند وبوسیله اسب یا گاو متحرّك است در دوری که میزند همیشه ظروف پر ازآب را در نهر کنار آن حفره خالی کرده و ظروف خالی پر میشود .

اخیراً دراهواز درکنار رودخانهٔ کارون برای زراعت کم کم باستعمال تلمبه‌نفتی اهالی آشناشده‌اند که‌هر قدراین‌عمل‌تعمیم یابد برتوسعهٔ‌زراعت‌آن‌نقاط خواهدافزود.

که طغیان آب زیاداست اراضی پست سواحل رودخانه را نیز فرامیگیرد . معمولا درمواقع عادی سواحل رودخانه بیش از ٤ الی ٦ متر از سطح آب مرتفع تر و درجاهائی که ارتفاع ساحل خیلی کم است سدّ های مصنوعی برای بر گرداندن آب ساخته‌اند .

در نزدیکی مصب رودخانه آب تمام اراضی اطراف را فراگرفته و ساکنین این محل مزارع خودرا بوسیلهٔ سدّ دائماً باید حفظ نمایند وبهمین علل‌است که امروزه نیز بومیهای ساکن سواحل از سستی قسمتی از زمین استفاده نموده اراضی را مشروب میسازند و ما در موضوع این قسم آب یاری درفصل دیگر صحبت خواهیم‌کرد . آب کارون بسیار گل آلود است خصوصاً در فصل طغیان یعنی از ماه فروردین تا خرداد .

خاك

معمولا درجلگه هائی که درفصل معین آبها طغیان میکند و بارندگی زیاد میشود اراضی همیشه متمایل بطرف سواحل رودخانه ها میباشد وبهمین جهت تمام جلگهٔ خوزستان سراشیب واز سمت جنوب بطرف دریا متمایل است . این اراضی برای حفر انهار و مجاری آبیاری فوق العاده مساعد و بهمین واسطه بطوریکه بعداً ملاحظه خواهد شد در ازمنهٔ قدیم از این وضعیت زمین در خوزستان استفاده میکرده اند .

در جلگهٔ خوزستان اراضی واقعه بین رودخانه ها از یك طبقهٔ چند متری خاك رُس تشکیل گردیده که در اعماق و فواصل مختلفه طبقهٔ شنی نیز ازآن عبور مینماید . این طبقات رس وشن که همیشه بطور افقی‌است بسهولت درسراشیب های تند سواحل رودخانه تمیز داده میشود . کلیهٔ این ناحیه مخصوصاً قسمت واقع در جنوب بند قیر تا دریا از تمام قسمتهای دیگر مسطح تر وفقط بعضی از بستر های انهار وسد های قدیم جلگه را دربعضی نقاط قطع نموده گاهگاهی منظرهٔ یکنواخت این دشت وسیم را تغییر میدهد تا در نزدیکی اهواز که یك قسم بر آمدگی طبیعی در

سوّم ـ چاههای آرتزین در بعضی نواحی خصوصاً اراضی وسیعی که بین دو کوه واقع شده باشد در طبقات تحت الارضی مخازن آب وجود دارد. عمق این مخازن از سطح زمین بتفاوت محلّ از پانصد الی هشتصد یا هزار متر میشود و مخصوصاً این آب ها درطبقاتی جمع میگردد که زمین سخت و قابل نفوذ نباشد. برای آبیاری اراضی بین دو دامنه چاه آرتزین حفر مینمایند. حفر این چاهها بوسیلهٔ ماشین آلات صورت میگیرد. این چاه ها معمولاً تنگ و تمام امتداد آن از سطح زمین تا مخزن آب بوسیلهٔ لوله های فلزّی که بسر هم نصب مینمایند مربوط میشود و همین که بآب رسید از همان لوله ها آب فوران مینماید (در ایران فقط یك مرتبه به حفر چاه آرتزین در تهران اقدام شد ودرمحلّی که اکنون مدرسهٔ امریکائی است شروع باین امر نمودند ولی بواسطهٔ شکستن ماشین تعطیل شد).

صحرا مشاهده میشود و چند رشته تپه های سنگی بارتفاع ۶۰ متر از شرق و غرب ممتدگشته و شیبی که باعث سرعت جریان آب است و سابقا اشاره نمودیم ایجاد مینماید.

اگرچه وضع زمین برای زراعت مناسب است ولی بطوریکه ذکرشد شرایط جوی ومخصوصا کمی باران در قسمت اعظم این ناحیه برای زراعت غیر مساعد و بدست آوردن محصول زیاد و خوب بدون آبیاری ممکن نیست و بهمین واسطه درازمنهٔ قدیمه بوسائل مصنوعی اراضی را آبیاری میکرده اند.

فعلا قرنها است که این سدّها از بین رفته وبجای آنها ترتیب دیگری برای آبیاری نداده‌اند ونتیجهٔ این غفلت طولی نکشیدکه آشکار شده سد های سابق از بین رفت و این ناحیهٔ حاصلخیز و پرمنفعت که دائماً سبز وخرم بود بصحرای لم یزرع مبدل گست ولی فرق این اراضی با اراضی صحرای کبیر افریقا وعربستان این است که اراضی این ناحیه از شن تشکیل نشده بلکه ازخاك رس و همیشه مستعد برای حاصلخیزی میباشد.

وضع جوّی

با اینکه جلگهٔ خوزستان جزو نواحی مجاور منطقهٔ حاره بشمار میرود و تقریبا با مصب رود خانهٔ نیل هم عرض میباشد معهذا هوای آن بیشتر شباهت بهوای صحرائی دارد یعنی در تابستان فوق العاده گرم و در زمستان بی نهایت سرد است. درفصل گرما یعنی از ماه خرداد تا شهریور ابداً اثری از باران نیست و در این موقع هوای این ناحیه به منتهی درجهٔ گرما رسیده و باد های گرم صحرائی گاه گاه نیز میوزد. در زمستان هوا معتدل تر و شبها میزان الحراره تا زیر صفر تنزل میکند ولی بعد ازطلوع آفتاب حرارت بسرعت رو بازدیاد گذارده و در ظهر بمنتهی درجه میرسد. فصل باران فقط از ماه آذر تا اردیبهشت است و غالباً این باران ها برای زراعت کافی نیست مگر درکوه پایه ها که باران زمستانی برای زراعت مساعد بلکه کافی و ذوب برف

درالجزایر فرانسه ها ودر استرالی انگلیس ها بواسطهٔ حفر چاه های آرتزین بسیاری ازاراضی بایررا دایر وآبادی های زیاد نموده‌اند. مطابق تحقیقاتی که شده در صحرا های افریقا برحسب طبیعت زمین مخازن آب زیاد وجود دارد.

وضعیّت جغرافیائی ایران طوری است که باید طبعاً دارای آبهای تحت‌الارضی فراوان باشد واگر دراغلب نقاط مطالعات علمی بعمل آید واقدام بحفر چاه های آرتزین نمایند یك قسمت مهمّ از اراضی بایر را ممکن است آباد نمود و بفلاحت ایران رونقی بسزا داد (اخیراً در یزد در صدد چنین اقدام و تحصیل امتیازی بوده‌اند).

اصلاحات راجعه بآب یاری عدّه ای از رود های فلات ایران بدون اینکه ازآنها استفاده شود یاداخل مرداب ودریاچه‌ها میگردد، یابزمین فرورفته‌واز بین میرود واگرهم برای زراعت ازبعضی رودخانه استفاده میشود باز قسمت مهمّی

در تابستان وبارانهای بهاری که در این نواحی زیاد است باعث طغیان رود خانه هاي خوزستان که در فوق بدانها اشاره شد میشود.

نباتات طبیعی و زراعت دیمی

آب وهوای جلگهٔ خوزستان ومخصوصاً عدم‌کفایت باران بهیچوجه مساعد برای رستن‌گیاه های طبیعی و زراعت دیمی نیست و باستثنای اراضی اطراف مصب رود خانه که آبیاری میکنند و نواحی که از بارانهای زمستانی مشروب میشود چمن زار های کم وسعت ودرختهای تك‌تك و نخلستانها فقط درنواحی‌کنار رودخانه و اطراف مردابها دیده میشودکه تمام نباتات طبیعی قسمت اعظم جلگهٔ خوزستان‌را تشکیل میدهد. واراضی دیگری که بین رودخانه ها واقع گردیده عاری از درخت و منظرهٔ صحرای غمناکی‌را دارد زیرا بطوریکه ذکرشد در عرض سال باران بقدری کم می باردکه برای برداشت محصول منظم وبدون آبیاری فقط اراضي کوه پایه است که بواسطهٔ بارانهای زمستانی زراعت بدون آبیاری ممکن میباشد.

در حوالي شوشتر و دزفول غله و تریاك و نیل وپنبه عمل میآید.

در اراضی پست جلگه معمولا بعضی از ایلات در بستر انهار قدیمه زراعت مینمایند زیرا اراضی این قسمت بواسطهٔ پستی، رطوبت بارانهائی که نادراً میبارد نگاه داشته و باینواسطه ممکن است‌گاهی ازآن نقاط محصولی بدست‌آید ولی‌چون‌عموماً باران منظم نیست‌محصول این‌نواحی خوب نمیشود و درسنوات پرآبی در ماه اسفند وفروردین مزارع سبز جو وگندم کمتر دیده شده و بمحض شروع فصل‌گرما دشت وسیع تیره خشك بی آب و علفی درنظر جلوه‌گر میگردد.

قسمت دوّم — ساختمان های قدیم برای آبیاری

برای استفاده از آب رودخانهٔ کارون باید طرز مخصوصی بکار برد و بهمین مناسبت ترتیبی

ازآب آنها هدر رفته و بمصرف زراعت نمیرسد ، بنا بر این صرف نظر از قسمتیکه طرف استفاده است باز مقدار زیادی از منابع آب ایران باقی میماند که باید بترتیب صحیح اداره شده و بمصرف زراعت برسد .

اینموضوع مدّتها مورد مطالعه واقع گردیده و پیشنهادات متعدّده راجع بآن داده شده است . یکی از آنها راجع است به بستن سدّ رود خانهٔ جاجرود که قسمتی از آب آنرا به تهران آورده و برای الکتریك از قوّهٔ آن استفاده شود .

پیشنهاد دیگر راجع به بستن سدّ رود خانهٔ ارس است که موضوع ایندوقسمت در فصل راجعه بآبهای سرحدّی شرح داده شده است .

پیشنهاد سوّم که دراوضاع فلاحتی ایران مؤثرمیباشد عبارت است ازاتّصال آب کرِند بزاینده رودکه اهمیّت زیاد دارد وزراعت اسپاهان را فوق العاده ترقی خواهد داد و دیگری که از همه مهمتر و آبیاری خوزستان را کاملاً تأمین مینماید

که در ازمنهٔ قدیمه برای آبیاری درخوزستان بکار میبرده اند با وسائلی که در درهٔ نیل اتخاذ نموده اند تفاوت کلی داشته .

در جنوب غربی ایران طغیان رودخانه که بر اثر ذوب برف کوهها و باران شروع میشود در ابتدای تابستان محسوس گردیده و تدریجاً تا ماه خرداد وتیر باتمام میرسد ولي در مصربعکس طغیان نیل نتیجهٔ بارانهای مناطق حاره و خط استواست . در ماه خرداد شروع شده ودر آذرکه درست اول زمستان ومساعد کشت و زرع است به منتهی درجه میرسد . طرز آبیاری مصریها که از زمان فراعنه تاکنون معمول میباشد این است : که اراضی مستقیماً ازفاضل آب رودخانه در موقع طغیان مشروب میشود بدین ترتیب که آب اراضی مزروع را فرا گرفته وتا چند هفته مستور میدارد و پس از تمان شدن طغیان و فرو نشستن آب که در اول زمستان است شروع به زراعت می نمایند .

این طرزآبیاری درجلگهٔ خوزستان یعنی درسواحل کارون ورودخانهای دیگر غیرممکنست زیرا که بلا فاصله بعد از اتمام فصل طغیان آب ، تابستان شروع شده و بهیچوجه مناسب برای زراعت نیست . بهمین جهت از قدیم برای آبیاری عموماً در کنار رود چاه آب یا شادوف بکار میانداختند و ممکن نبود که اراضی راکاملا در فصل طغیان مانند مصریها آب به بندند چه باندازهٔ لزوم میتوانستند آب دستی بکشند وحتیبرای اینکه به اراضی دوردست آب برسانند بوسیلهٔهمان شادوف و چاه آب ، آب را وارد مجاری مخصوص کرده بقسمت های دوردست میبردند .

بعضی اوقات هم در امتداد رود خانه انهاری حفرمیکردند که هرقدر طول آ نها زیادتربود بهماننسبت باراضی میرسیدندکه مرتفع تر از سطح رودخانه بود دراینصورت بدون بکارانداختن شادوف یا چاه آب فقط بوسیلهٔ سد درجلوی آب ومجرای مخصوصیکه در سد میساختند آب وارد این انهار میشد ومثل این بود که انهار مزبور مستقیماً با رودخانه مربوط باشد . برای اینکه بتوانند

استفاده از رود کارون و آبدیز در نواحی شوشتر و دزفول است که بوسیلهٔ بستن سد و پلها وترعه های متعدّد فرعی آب رود خانهٔ مزبور بصحرای وسیع خوزستان جاری میشود.

اگر ناحیهٔ بحر خزر و بعضی نواحی دیگر را که جزئی است و نسبت بخاك ایران چندان قابل اهمیّت نمیباشد استثنا کنیم میتوان گفت که بهبودی زراعت ایران در قدم اوّل مربوط بجمع آوری و بکار انداختن آبهای موجودی است که

آبرا باراضی مرتفع تر برسانند ناچار در بعضی ازمحل های رودخانه سد ومانعی ایجاد میکردندکه آبرا بالاتر ببرد و باینواسطه محتاج به بلندی یا پستی سطح آب نبوده در تمام مدت سال مقداری آب برای آبیاری بدست میآوردند ومیتوانستندکه دومرتبه محصول بردارند ، این طرزرا آبیاري دائمی مینامند و برعکس ترتیب متخذه در درهٔ نیل بوسیلهٔ حوض های مخصوص ومحتمل است که اگر سطح آب را با سطح سد میزان میکردند بسهولت می توانستند قسمتی از اراضي خوزستان را کاملا مشروب سازند.

ساختمانهای قدیم ـ آبیاری زمان ایلام ها

قدیمترین ساختمانی که برای سد بندی در جلگهٔ شوش شده در زمان ایلام ها یعنی دو هزار سال قبل از میلاد مسیح بوده و چندین لوح که در شوش بدست آمده مدلل میدارد که سلاطین ایلام سد های متعددی برای آبیاری اراضی ساخته اند. خرابه هاي شوش پایتخت قدیم ایلام فعلا در جنوب شهر دزفول واقع ومخصوصاً در پائین آبدیز وکرخه آثار خرابه‌های انهار قدیمه دیده‌میشود ولی بنا هاي آجري و سنگی ازبین رفته و محتمل است که در زمان ایلام ها نهر شاور که برای اراضی پست بین کارون و کرخه بکار برده میشد از کرخه منشعب گردیده و بعد بوسیلهٔ انهار جداگانه باراضی تقسیم میشده ، امروز اغلب این انهار خشك و پرشده و ممکن است آب کرخه تامرداب جاموس میرسیده. حالیه شاور از منبع تامصب بیش از ٤٠ کیلومترطول ندارد وعرضش از پنج الی هشت متر تجاوزنمیکند. مقدار آب آن بهیچ وجه متناسب بابستر عظیمی‌که بین تپه ها حفرشده نیست. درقسمت جنوبی شوش تاکنون آثاری ازسدبندي یاحفرنهر بدست نیامده است. درسنه ٦٤٥ قبل از میلاد مملکت ایلام وتمام آبادی های اطراف آنرا اشوربانی پال پادشاه‌آشور غارت ومنهدم نمود ، ساکنین این ناحیه را بطرف آشورکوچ داد. یك‌قرن‌و نیم بعد شهرشوش‌را داریوش کبیر مجدداً بنا نموده ونام شوش‌را بان نهاد واز آنتاریخ این‌شهر مقرّ زمستانی سلاطین هخامنشی گردید. مملکت قدیم ایلام بنام شوش یکی از ایالات ایران شد و مرکز آن نیز شوش بود. سلاطین ایران سدّها وانهار قدیمه را مجدداً تعمیر وحتی مجاری جدیدی برای آبیاری آن صفحه ساختند و آبادي درآن ناحیه دوباره شروع گردید:

نهر داریوش

این نهرداراي ۳۲ کیلومتر طول ومانند شاور درروی پشتهٔ مرتفعی واقع گردیده وبراي آبیاری جزیرهٔ شوشتر واقع بین آب شوشتر و آب جرجر (گرگر) بکار میرفته. امروز نیز باغات

امروزه بطور بسیار ناقص از آنها استفاده شده ومقدار زیادی از آنها بهدر میرود ، زیرا اگر از نظر فنی ملاحظه شود در ایران زمینهای بایری که ممکن است بمحض داشتن آب دائر شود زیاد میباشد ، برای وصول باین مقصود باید درهر نقطه که ممکن باشد آبهای نزدیك کوه ها را ذخیره نموده و بعد بزمین های زراعتی تقسیم کرد ولی بدیهی است اقدام باین امر باید از روی اطلاعات صحیحهٔ فنی وپس از مطالعات دقیقه باشد. مثلاً پیشنهاد راجع برود کارون اساساً مهم امّا چون این

واقعه درجنوب شوشتر را بوسیلهٔ این نهر مشروب میسازند. این نهر از رودخانهٔ کارون در نزدیکی شوشتر منشعب شده و مجدداً واردکارون میشود اسم آن داروان است.

آبیاری زمان ساسانیان

سلاطین ساسانی خصوصاً شاپور اول که در قرن سوم بعد از میلاد مسیح سلطنت داشته کارهای مهم و عمده برای آبیاری شوش کرده اند وبرای اتمام این مقصود پل ها وسدّ ها وآب انبارهای بزرگ وحتی قنوات ومجاری متعدد ایجاد نموده اند. از مختصات پلهای زمان ساسانیان این است که پایه های پل در روی دیواری بناشده که تمام عرض رودخانه را قطع نموده وخود بمنزله سدّی است. از نقطهٔ نظر فنّی بنای این پل وسدّ فوق العاده جالب توجه میباشد. سدهای زیر پایه ها که اساساً برای استحکام پل و وصل نمودن پایه ها بهم بر آن ساخته شده بمنظور اصلی دیگری نیز که بالا آوردن سطح آب ووارد نمودن آن بانهار مجاور بوده کمك میکرده وباین ترتیب آب از فاصلهٔ زیادی وارد اراضی و برای زراعت مصرف میشده. این طرز معماری را ساسانیها درسه پل بکار برده اند. پل روی کارون نزدیك شوشتر ، ابدیز نزدیك دزفول وکرخه در مجاورت پای پل. دردزفول چندپایه خراب شده وپایههای جدیدی بجای آنها ساخته اند. اولین کسیکه سواحل رودخانه هارا در این جلگه بهم وصل نموده و راه دومرکز اصلی مملکت (پازارگاد و بیستون) را بهم مربوط ساخت شاپوراول بود. آنچه محقق است پلهای سابق الذکر ازروی معماری رومیها ساخته شده و محتمل است که شاپور از معلومات فنی صاحبمنصبان رومی که در جنگ با والرین اسیر شده بودند استفاده نموده.

پلهای شوشتر و دزفول باسنك وآجر بنا شده دارای چشمه های متعددی میباشد که پایه های آنها برروی دیواره در قعر رود خانه قرار گرفته ، یك قسمت از پل شوشتر دارای پنج چشمه ولی دیوارهٔ آن خراب گشته. درپای پل قسمت های پل وپایه های زیرآنها که دربستر رود بوده بکلی از بین رفته و فقط چند چشمه که در کنار ساحل رودخانه ساخته شده باقی است. چیزیکه در پل شوشتر قابل توجه است این است که این پل را بطور معوج و غیرمستقیم ساخته اند در صورتیکه دو پل دیگر در دزفول و پای پل بخط مستقیم بنا شده اند ، احتمال دارد که علت اعوجاج پل شوشتر این باشد که مهندسین آن درنظر داشته اند که پایه های پل در کف رودخانه برروی طبقات تخته سنك قرار گیرد و بسطح آب نزدیك تر باشد و باینواسطه همیشه برای نصب پایه تعقیب خط مزبور را نموده و ازمستقیم بودن پل صرف نظر کرده‌اند. این پل دارای

رود خانه قابل کشتی رانی و استفادهٔ حمل ونقل که خود یکی از منابع ثروتی‌است ازآن میشود ، باید پل و سدّ کارون طوری ساخته شود که درضمن آبادی زراعت اراضی اطراف به کشتی رانی آن سکته وارد نشود و باین قسمت از ثروت آن‌ناحیه لطمه وارد نیاید .

بطور کلّی برای ذخیرهٔ آب بهتر آن‌است که حتّی المقدور در نواحی کوهستانی انجام گیرد تا آنکه ساختن محلّ ذخیره سهل‌تر و تبخیر آب که دراثر دوعامل بزرگ

چهل‌چشمه یا بیشتر بوده ولی پل دزفول ۳۲ چشمه داشته‌است . درشوشتر دیوارهٔ قعر رودخانه بمنزلهٔ پی‌پایه ها و خود پایه ها از سنگ های بزرگ سخت تراشیده شده بنا گردیده وقسمت فوقانی دارای دو دیوار موازی بقطر یك متر و سقف پل ها نیز از سنگ خاراست .

در دزفول سد ها وپل عبارت از دو دیوارهٔ خارجی است که با سنگ بنا گردیده و بوسیلهٔ کلافهای آهنی بهم وصل میشده ودر وسط این دودیوار فضائی‌که خالی مانده ساروج ریخته‌اند . همین طرز بنا دز پاي پل نیز دیده میشود و بدون شك سبك معماری رومیها است .

تمام پایه بشکل مثلث و دارای دهانه در مقابل جریان آب میباشد . قطر پایه‌ها پنج الي شش متر و چهل سانتیمتر و عرض آنها متناسب با عرض قسمت فوقانی یعني راهی است که از روی پل عبور مینماید . بالاي هر یك از پایه ها یك‌طان ساخته شده‌که موازی با دماغه پائین پایه و عرض آن تقریباً مساوی با ارتفاع پایه است . مقصود از ان گویا این بوده که در مواقع طغیان راه بیشتری برای عبور آب باز و فشار زیادي بچشمه ها و پایه ها وارد نیاید .

در سیصد متری بالاتر از سدّ دهانه نهراصلی یعنی نهر داریوش واقع است که درسنگ تراشیده شده ، از این نهر هم هنوز آثاری از قبیلِ پل و سد و غیره باقی مانده ولی اساس بنا هاي مزبور منهدم گشته . در فاصلهٔ کمی بالای شهر در ساحل راست کارون مدخل یك نهر زمینی یا بعبارهٔ آخری قناتی است که امروزه بکلی از بین رفته . در محلی که رودخانه کارون منشعب میشود آثار یك سدّ قدیمی که موسوم بسدّ بند قیر یا بند امیر بوده دیده میشود ، این سدّ درست در نه میلی آب جرجر (گرگر) و ازاینرو محقق‌است که‌آب جرجر (گرگر) ازشعبات کارون نبوده و سابقاً آب آن از رودخانه‌ای که بموازات کارون بوده جریان داشته . وبطوریکه ازآثار خرابه ها مشاهده میشود بین شوشتر و قصبه بُلیه یك نهر اتصالي در سنگ تراشیده‌اند و ابتدای آن کارون و انتهای آن آب جرجر (گرگر) و شاید این نهر برای بر گردانیدن آب کارون بوده است .

عملیات قدیم برای آبیاری در اهواز

در سنوات ۱۹۰٤ و ۱۹۰۵ اینجانب در خود محل پاره ای مشخصات دیگر راجع بعملیاتیکه در اهواز شده است ملاحظه نمودم و مطالعات بعدی اینجانب راپورتهائی را که سابقاً مسیو گرات وُن رژن داده بود تکمیل نمود و ذیلا بدرج آنها مبادرت میشود .

در اهواز در امتداد ۸۰ کیلومتری پنج نقطه است که بواسطهٔ موانع طبیعی آب رود در نهایت سرعت جریان دارد و حتی در مواقع کمی آب در این نقاط آب دو متر ریزش پیدا میکند

حرارت و باد صورت میگیرد کمتر باشد و تقسیم آب نیز آسان بشود.

موضوعی که در ایران بیشتر رواج دارد مسئلهٔ آبیاری در نشیب میباشد. طبیعی است وقتی در موقع آبیاری یعنی در تابستان که آب رودخانه بزمینهای اطراف سوار میشود مسئلهٔ آوردن آب رود بواسطهٔ نشیب مورد دارد ولی وقتی زمینهای اطراف رود خانه دو یا سه ذرع یا بیشتر از بستر رود خانه بلندتر باشد نصب تلمبه لازم میشود.

در جائی که آب از تمام نقاط سریعتر جریان دارد خرابه های سد قدیم ملاحظه میشود که تکیه وپای آن برروی تخته سنگی است که ازساحل بداخل رود پیش‌آمده ، این تخته سنك داراي صد متر طول و عرض متوسط آن از ده الی سی ۳۰ متر و ارتفاعش ۸ الی ۱۰ متر است. دراین سنك پنج نقب زده‌اند و علاوه بر این نقب ها مجاری نسبةً بزرك وکوچك دیگری نیز در آن موجود وغالب این مجاری براي بردن آب ازدو رودخانه بوده چنانکه در فاصلهٔ کمی از این محل بستر نهرها که خشك شده هنوز هم مشاهده میشود ولی نهر اصلی که برای بردن آب ازرودخانه حفر شده از بالا دست اهواز تقریباً در صد متری سدّ واقع گشته ، در مدخل نهر بستر آن بکلی از گل و لای مسدود و ابداً آثاری از ساختمان آجری و سنگی در آن دیده نمیشود ، صد متر دور تر آثار خرابهٔ پل قدیمی است که در تنك ترین نقاط نهر و در جائی که از سنك مجرا را گذرانیده‌اند بنا شده از باقیماندهٔ پایه ها اینطور استنباط میشود که این پل دودهانه داشته هریك تقریباً بعرض ده متر و شاید محلی که این نهر برودخانه وصل میشده همین نقطه باشد ، ابتدای نهرازپنج الی‌هفتادمتر عرض‌دارد وازبین خرابه‌هاي شهرقدیم‌اهواز عبورمینماید. دردوکیلومتری جنوب پل قدیم پس از گذشتن از تخته سنك هائی که از خاك بیرون آمده‌اند نهر مزبور دارای صد تا صد و پنجاه متر عرض شده و بنظر میآید که مجدداً در دوازده کیلومتر پائین تر از اهواز بکارون میریزد. شاید این نهرآب برای برگرداندن آب کارون در موقع بستن سدّ بکار رفته و بعد ها مجرای آب بجهت آبیاری اراضی اطراف شهر گردیده ، بمرور ایام این نهر هم پرشده دیگر آب از آن عبور نمیکند معهذا هنوز بستر نهر از اراضی اطراف پست‌تر وبعد ازبارانهاي نادري که میبارد رطوبت را بیشتر نگاه میدارد وبهمین واسطه فعلا اهالی قدري گندم دربستر آن میکارند.

در ۱۲۰۰ متری جنوب پل قدیمی آثار سدّی در نهر دیده میشود که با سنگ ساخته اند ، این سد برای برگرداندن آب به نهر موازي دیگری بوده که فعلا خشك ولی آثار آن باقی است.

در ساحل راست کارون در مقابل اهواز آثار انهار متعددي هنوز مشاهده میشود که بطرف هویزه امتداد داشته. ازباقی‌ماندهٔ قطعات سد قدیم میتوان استنباط کرد که این سدّ بخط مستقیم ساخته نشده طول آن ۹۰۰ و عرض ٤ و ارتفاعش از بلند ترین تخته سنگهائی که سد روی آنها بناشده ازدومترونیم الی چهار متر تغییر میکند ، دراین‌سد آثار پل دیگری مانند سدّ شوشتر و دزفول و پای پل مشاهده نمیشود ، نظر باینکه این سدّرا بلافاصله از روی تخته سنگها شروع بساختن کرده وپایهٔ آنرا در روی سنگها جای داده‌اند درمقابل فشار آب مقاومت نکرده ازهم‌دررفته

برای مزید اطلاع پیشنهاد مهمّی که سابقاً از طرف یکنفر مهندس هلندی راجع به تعمیر سدّ اهواز شده است ذیلاً نگاشته میشود.

اراضی مشرق و جنوب اهواز که سمت چپ رود کارون قرار گرفته فعلاً زراعتش مقدّم و برای اجرای این مقصود اقدامات ذیل لازم است:

۱ ـ سد های رودخانهٔ کارون را که خراب شده بنوعی باید بست که باندازهٔ چهار متر آب برروی هم سوار شود.

و چون بعدها کراراً تعمیراتی درآن نموده اند درست نمیتوان معلوم نمود که ابتدا طرز ساختمان آن چگونه بوده. چیزیکه قابل ملاحظه است شکافی است بعرض سی متر که در این سدّ در ۲۰۰ متری ساحل راست پیدا شده، این شکاف را سابقاً خواسته اند مسدود نمایند زیرا آثار دو پایه ودهانه های پل که باسدّ قدیمی مرتبط شده اند مشاهده میشود ولی این پایه ها ودهانه ها درروی سدّ اصلی مانند شوشتر ساخته نشده اند، شاید این بنای جدید برای خالی کردن آب سدّ بجهت جاری ساختن آن در نهر دیگری بوده است.

قسمت سوّم ـ پیشنهادات راجع بتجدید بنای سدها

زوال و تخریب غالب این ساختمانها که برای آبیاری جلگهٔ خوزستان و مخصوصاً کار هائیکه ساسانیان کرده‌اند تقریباً از قرون وسطی یعنی از قرن سیزدهم و چهاردهم مسیحی شروع میشود. قسمتی نیز درزمان استیلای عرب رو بانهدام گذارد و دیگر کسی در صدد تعمیر واحیاي این بناها بر نیامد و مرور زمان آنچه را که برپا بود از بین برد، سد ها شکسته شد و انهار از گل و لای مستور گردید و مملکت حاصلخیز و خرم خوزستان بوادی فقیری مبدل گشت. ساکنین فعلی این ناحیه قابل احیا و عودت دادن سعادت و حاصلخیزی آن نیستند، فقط دولت ایران اخیراً بخیال افتاد و براي تجدید بنای سدهاي قدیم از معلومات مهندسین اروپائی استمداد نمودو برای انجام این مقصود درسنهٔ ۱۹۰۳ مسیو گرات‌ون‌رژن مهندس هلندی بخدمت دولت ایران داخل گردید که‌مطالعاتی براي آبیاری اراضی جنوب غربی ایران بنماید. مسیوون رژن چندین مرتبه بخوزستان مسافرت نموده و معلوم کرد که مسئلهٔ تجدید بناهای قدیم براي آبیاری آن صفحه مصادف بااشکالي نخواهد شد. اراضی که برای آبیاري و زراعت باید تخصیص داده شوند فوق العاده خوب و حاصلخیز خواهد بود، فقط برای اجرای این نیت دولت، مسائل مالي را باید درنظر گرفت ودید که دولت ایران تا چه اندازه میتواند مصارف نماید.

آبیاری این اراضی‌رابرسه قسمت بایدمنقسم‌نمود: اوّلاً آبیاری‌دشت شوش واقعه بین‌کرخه وآبدیز. ثانیاً آبیاری جزیرهٔ شوشترواقع بین آب شوشترو آب‌جرجر (گرگر) دوشعبهٔ کارون. ثالثاً آبیاری دشت اهواز و بعلاوه میتوان از مدّ دریا درمصب کارون و شطالعرب استفاده نمود.

تجدید ساختمانهای سدّ پای پل در دزفول و شوشتر و اهواز لازمست، تا آب کرخه و آبدیز و کارون را در آنها ریکه از دشت شوش و شوشتر و اهواز عبور مینماید جاری ساخت.

۲ ـ لازم است حوالی سد نهر هائی حفر شود که چون آب بالا میاید در آن مجاری داخل و باراضی تقسیم گردد.

۳ ـ آبشار ها و استخر های چندی لازم است که در اطراف سد ایجاد شود تا درموسم بهار و طغیان رود خانه ازآب پر شده و برای نهرهای فرعی ذخیره باشد بدین وسیله اراضی بسیار را میتوان آبیاری نمود.

٤ ـ اراضی که درآن نواحی قابل زراعت است بقطعات مختلفه باید تقسیم شود. مثلاً یك نهر و یك استخر هزار هکتار (۱) زمین را آبیاری تواند کرد پس باید اراضی را بمیزان آب تقسیم نمود که همه ساله قطعهٔ جدیدی بر زراعت سال قبل اضافه گردد.

مسیو گرات وُن رُزِن مخصوصاً بدولت ایران توصیه و پیشنهاد نمود که از سدّ اهواز در بستر کارون شروع نماید و دولت باو اجازه دادکه مهندسین هلندی برای آبیاری اهواز اجیرکنند. درسنوات ۱۹۰٤ و ۱۹۰۵ مهندسین هلندی در تحت ریاست مسیو وُن رُزِن مطالعاتی نموده و بعد از نقشه برداری و مساحی اراضی پیشنهادات اولیهٔ خود را بدولت تقدیم کرد.

اراضی که مناسب تر برای آبیاری و زراعت است و بعلاوه ازنقطهٔ نظرحمل و نقل نیز وضعیات آن بنظر مساعد میآید بین ساحل چپ شط کارون و درجنوب شرقی اهواز واقع گردیده.

وسعت زمینی که باید آبیاری شود تقریباً صد هزار جریب است و این اراضی را بآیشهای سه هزار جریبی باید تقسیم نمود و در هر سال لازمست دوآیش یعنی دو قطعه سه هزار جریبی برای زراغت حاضر شود. هر آیشی به بیست قسمت صد و پنجاه جریبی تقسیم میشود و هرصد و پنجاه جریب نیز به پنج مزرعهٔ سی جریبی منقسم میگردد.

برای اینکه ترتیب آبیاری بر اساس منظمی استوار گردد لازمست سد جدیدی در محل سد قدیم بین اهواز و بندر ناصری بسته شود. آثار سد قدیم موجود است، یك قسمت از سد جدید که پیشنهاد شده باید با سمنت و آهن ساخته شود و دارای دریچه هاي متحرکی خواهد بود که مقدار سطح آبرا بیك میزان نگاهدارد بعلاوه انهار قدیمه را پاك کنند و انهار جدیدی نیز برای آبیاری مزارع حفر نمایند.

برای ارتباط بین دو قسمت کارون که بوسیله سدّ از هم جدا میشوند یك راهی بجهت عبور و مرور کشتی لازمست ساخته شود. از تفاوت سطح آب وریزش آن میتوان برای بکار انداختن ماشین الکتریك استفاده نموده، روشنائی شهر را تامین و کارخانجات دیگری نیز تاسیس کرد ویك بنای مخصوصی برای کارخانهٔ الکتریك میتوان درساحل ساخت وهمین قسم بناهای متعددی برای مهندسین و اجزای اروپائی و غیره درساحل بنا خواهد شد.

---

(۱) - *Hectare*

فعلاً باید سد و بند های قدیم را که خراب شده بطول هزار متر تعمیر نمودو در تعمیر این سدّ ها باید ملاحظهٔ مجرائی بجهت خروج و دخول آب کرد تا در طرف نشیب کارون بتناسب موسم بتوان آب را کم یا زیاد نمود و نیز برای ورود وخروج کشتی‌ها دراین رود خانه وعبور ازسدها درب های مخصوصی بایدبناشود .

برای شخم اراضی وحمل ونقل محصول میتوان از قوّهٔ الکتریك که از آبشارها تولید میشود استفاده کرد ، اگر باین ترتیب عمل شود در فصل تابستان در نشیب رود کارون و هم در سطح آب تفاوتی حاصل نشده و بحالت خود باقی و از این‌رو خللی در عبور سفاین راه نخواهد یافت .

اهواز برای صدورمحصولات این اراضی بندر بسیارخوبی میباشد ولی‌لازم است در محمره که بندر مهم ناحیهٔ خوزستان و در محل التقای کارون وشط العرب واقع شده انبار های مال‌التجاره و ایستگاه کشتی تأسیس میگردد . امور زراعتی را برطبق اصولی که در کالیفرنی (۱) اتخاذ شده باید تعقیب نمود زیرا در آنجا نیز بواسطهٔ کمی عمله و رعیت بیشتر از ماشین استفاده میشود . این مسئله یعنی کمی عمله و رعیت در خوزستان خیلی محسوس و بنا بر این درآنجا باید ماشینهای فلاحتی زیادی وارد نمود.

بهترین راهی که برای زراعت و برداشت محصول دراین صفحه بنظرمیاید ترتیب دُوْری ومتناوب آن است .

غله و پنبه دو محصولی هستند که بهتر از هر زراعت دیگر متناسب باترتیب تناوبی میباشند . زیرا موقع کاشت اوّلی درزمستان و دوّمی محتاج بحرارت شدید است .

دستورالعمل تناوب محصول بترتیب ذیل باید انجام گیرد :

سال اوّل : آذر و خرداد غله ، خرداد و مرداد ذرّت یامحصول دیگر ، ابان و آذر راحت گذاشتن زمین بجهت زراعت بعد .

سال دوّم – پنبه دربهار وتابستان . پائیز راحتی زمین . بنابراین ، این تناوب دردوسال بعمل میآید که در مدّت دو سال یك محصول غلّه و یك محصول پنبه و چند محصول از درجه دوّم خواهد داد بعلاوه ممکن است درکنارنهرها نخل‌های زیادی غرس نمایند وباین ترتیب با مخارج کمی نخلستانهای متعددی احداث شود . مقدار آبی که لازمست هشتاد مترمکعب در هرثانیه برای صد هزار جریب خواهد بود (حداقل مقدار آب کارون ششصد متر مکعب درثانیه است) .

مخارج بنای سدّ و حفر انهار و سایر عملیّاتی که برای زراعت صدهزار جریب لازم است به‌سی وپنج میلیون فرانك طلا تخمین میشود که بهرجریبی سیصدو پنجاه فرانک تعلق‌خواهدگرفت.

مبلغ پنجاه فرانك طلا نیز برای منافع و استهلاك سرمایه نسبت بهر جریب باید بمبلغ سابق اضافه شود .

---

(۱) - *Californie*

که کارخانجات لازمه برای بستن عدل پنبه و بوجاری گندم و همچنین وسائل حمل و نقل مال التّجاره به کشتی ها و انبار های تجارتی در کنار این بندر بسازند تا مانعی برای پیشرفت امور زراعت در کار نباشد.

فعلاً بواسطهٔ قلّت آب وفقدان اسباب آبیاری حاصل کمی که در این ناحیه بعمل میاید از باران و طبیعی است که هر وقت بارندگی کم باشد این جزئی حاصل نیز بدست نمیاید زیرا که محصول امروزهٔ این نواحی فقط بقدر رفع احتیاج اهالی و اگر اتفاقاً حاصل کم باشد از حمل و نقل آن ممانعت بعمل میاید و بدین جهت اهالی درفشار هستند درصورتیکه اگر این اراضی را به‌ترتیب صحیح علمی زراعت نمایند این نواقص مرتفع و همه ساله اهالی قادر بصدور محصول زراعتی گردیده و ثروت آنها طبعاً زیاد میشود.

عایدات هرجریب درسال یکصدو پنجاه فرانك طلا تخمین شده است و اگر دولت نخواهد که خود متصدی این مخارج بشود ممکن است یك شرکتی بنام شرکت آبیاری مانند شرکت هائی که در امریکای شمالي تشکیل داده اند تأسیس نمود.

پیشنهاد جدید

چون تقریباً از تاریخ مطالعات سابق مهندسین هلندي بیست سال میگذرد و اکنون وضعیّات مالی و عایدات دولتی ایران مساعد وتفاوت کلی باسابق دارد لهذا موقع آنرسیده که مسئلهٔ زراعت و تمتع از یك دشت وسیعی بیشتر مورد توجه واقع گردد ومسئلهٔ آبیاری صفحهٔ خوزستان و تأسیس یك خط آهن که بحرخزر و خلیج فارس را بهم متّصل سازد توام شود.

قبل از شروع بکار های پر خرج لازمست که در مقدار کمی از اراضی خوزستان امتحانات فلاحتی راجع بمحصولات مختلفه بعمل آید. اراضی نزدیك مصبّ رودخانهٔ کارون برای این مسئله خوبست زیرا که درآن نقاط از مدّ آب برای آبیاری میتوان استفاده کرد ولی در سواحل بالا دست مطلب تغییر میکند و باید در آن نقاط ماشین هاي مخصوصی برای آب کشیدن بکار برد تا آب باراضی زراعتی سوار شود. شاید بعد از امتحانات اولیّه بجای بستن سدّ ماشین های قوی متعددی برای اراضي اطراف شوشتر ودزفول درحوالی رودخانه نصب نمود واگر این امتحانات نتیجهٔ خوبی داد آنوقت شروع بعملی ساختن مسئلهٔ سدّ بزرك اهواز در شوشتر و پاي پل کرد. امید است که دولت ایران براي تجدید اتمام مطالعات سدّ بندی و آبیاری خوزستان مجدداً بمهندسین هلندی که در اوایل قرن بیستم باین امر شروع کرده‌اند وبیشتر اطلاعات دارند رجوع نماید.

آمستردام (هلند) ژانویهٔ ۱۹۳۱

گرتهف : مهندس

مطابق تحقیقاتی که بعمل آمده دراهواز محصولات ذیل مانند بهترین قطعات حاصلخیز دنیا بعمل میآید :

۱ ــ گندم تخمی هفتاد یا هشتاد و اگر روی همرفته حدّ متوسّط آن در نظر گرفته شود تخمی چهل تخم بهره خواهد داد .

۲ ــ پنبه . ۳ ــ خرما . ٤ ــ برنج .

مطابق این حساب یعنی حدّ متوسّط حاصل یك قطعه زمین که هزار هِکتار باشد درهرسال دوازده هزار تُن خواهد بود و قیمت حاصله ازمحصول این مقدار اراضی تخمیناً یکصد هزار تومان به پول امروزهٔ ایران است .

راجع به پنبه چون فعلاً در خوزستان زراعت نمیشود مقدار محصول و قیمت تخمینی آنرا نمیتوان ذکرنمود ولی نظربانکه این اراصی مانند اراضی عراق عرب وشبیه بسواحل رودنیل وآب وهوایش نیزشباهت تامی بآن صفحات دارد میتوان گفت بهترین پنبه دنیا دراینجا بعمل خواهد آمد ومحققاً زراعت پنبه دراین ناحیه متضمن منافع بسیار است .

در این صفحه درخت خرما چهار ساله باروَر میشود ولی در بصره و بوشهر درکمتر از هفت سال درخت خرما بار نمیدهد ، رسم است بدواً خوشه گل درخت خرما را میبرند که پرقوّت شده وبار زیاد دهد ، حاصل یکدرخت خرمای سه چهار ساله تخمیناً ۱۵ فرانك(۱) (۳٤قران) خواهدبود ومصارف پرورش آن این است که فقط بطریق شایسته آبیاری شود ، درخت خرما را بفاصله پنج متر از یکدیگر می نشانند واگر فرض شود که درطول مجرای نهرها و دور استخر ها دریك قطعه هزار هکتاری پانزده هزاردرخت خرما بنشانند وهریك درسال ۱۵ فرانك حاصل دهد ۲۲۵ هزارفرانك فقط ازاین یك حاصل بی‌زحمت وخرج بدست خواهدآمد.

مقدار محصول برنج را نیز نمیتوان درست ذکر نمود .

زراعت نیشکر البته در این اراضی بسیار خوب ولی هرگاه دولت مصمّم باین اقدام باشد لازم است که کارخانجات شکر سازی بدواً احداث نماید ، زیرا

(۱) قیمت فرانك درموقع تنظیم این پیشنهاد معادل دو قران و ده شاهی بوده است

بمجرد بریدن نیشکر شیره‌اش را باید کشید. تأسیس این کارخانه‌ها مصارف زیادی خواهدداشت وبرای عمل آوردن نیشکر نیزازخارجه باید متخصصینی استخدام نمایند.

در اینکه اراضی این صفحات بسیار حاصلخیز است جای هیچ شبهه نیست مسیو دُپاریس که بریاست هیئت کمیسیون تحقیقات آثارعتیقه بایران آمدوخرابه‌های شوش را حفر کرد ودر خوزستان نیز مسافرت نمود، در حاصلخیزی این اراضی عقیده مرا تأیید نموده است، چنانکه در مکتوب خود مورّخه مارس ۱۹۰٤ می نگارد: «چقدر مایه افسوس است، سرزمینی که باین پایه حاصلخیز است بایر گذارده اند البته باید برای تعمیر بندها و سدهای قدیمی مبلغی خرج شود ولی این نکته را باید در نظر گرفت که چون آب رودخانه در این اراضی جاری شود این بیابان وسیع از زراعت مستور خواهدگردید، در این اراضی همه قسم حاصل میتوان بعمل آورد مانند نیل، نیشکر، برنج، گندم، جو، پنبه، خرما و غیره. اهالی این سرزمین با اینکه در زراعت پیرو اصول قدیمه میباشند و بوضع جدید عمل نمیکنند معهذا سالی دو مرتبه از این اراضی حاصل برمیدارند».

اراضی که باید بدواً آباد شود اراضی بایرهٔ اطراف اهواز است که در ساحل رودخانه کارون واقع شده، این اراضی در ازمنهٔ قدیمه هم معروف بحاصلخیزی و مشهور است که هارون الرشید خراج زیادی از این نواحی میگرفته، بدین واسطه هر چه دردائر نمودن این اراضی مصرف شود و در زراعت آن کوشش نمایند فوائد بسیار از آن حاصل خواهد شد چه این ایالت بر حسب طبیعت زمین و آب وهوا حاصلخیز بوده، اینك که سالها لم یزرع وبایر مانده حکم اراضی بکر را دارد، تابش آفتاب براین اراضی زیاد، آب وهوایش خوب، امراض مسریه ابداً وجود ندارد، حشرات موذیه مانندمار وعقرب وغیره نیزبندرت دراین ناحیه دیده میشود وبرای اینکه منافع بسیار اززراعت این اراضی حاصل شود جز آب هیچ چیز دربدوامر ضروری نیست وهرگاه آب دراین صحرای وسیع جاری گردد زارعین فوائد بیشمار خواهند برد واگرساکنین این ناحیه دارای علوم وفنون زراعت شوند فایدهٔ آنها دومقابل بلکه بیشتر خواهد بود وثروت آنان دراندك زمانی دو برابر قرنهای سابق میشود. عقیدهٔ من این است که بواسطهٔ خرابی سدّ اهواز و شکستن بندکارون زراعت

این نقطه نابود ومعدوم وسبب ازبین رفتن تجارت این ناحیه گردیده ، خلاصه در نتیجهٔ مطالعات وتحقیقاتی که نموده‌ام اقداماتی که لازم است بشود ازاینقرارند .

باید اراضی این نواحی را از روی علم و فن زراعت ملاحظه کرده ، نقشه تعمیرات را کشیده و سپس بر آورد مصارف لازمه را نمود . اولیای دولت اهمیت این اقدام را دانسته وبدواً هیجده هزارتومان مصارف ابتدائی‌آنرا مقرر داشته اند که فوراً مطالعات لازمه نموده درکارهای مقدماتی آن اقدام نمایند ، تصور میکنم که تا آخر سال ۱۹۰۵ نقشهٔ کلیه اقدامات را کشیده با بر آورد کلیه مخارج تقدیم دولت علیه نمایم وهرگاه دولت مخارج آنرامهیا نموده باشد ازابتدای سال ۱۹۰۶ شروع به تعمیر سد خواهد شد و اصول آبادی اراضی بترتیب ذیل است :

سال ۱۹۰۷ یکقطعه که عبارت ازهزارهکتار زمین باشد آباد ومزروع میگردد ، سال ۱۹۰۸ فایده دولت کم خواهد بود زیرا فقط ازهزارهکتار زمین سابق حاصل برداشته و قطعه دیگری بهمان مقدار آباد میشود ، سال ۱۹۰۹ ازدوقطعه اراضی فوق حاصل برداشته قطعه سوّم را آباد و زراعت مینماید ، دراین سال فایده دولت ازاین دوقطعه اراضی یك کرور فرانك خواهد بود ، سال ۱۹۱۰ یکقطعه دیگر ازاراضی‌آباد وقابل زراعت شده دو کرور وسیصد هزار فرانك نفع دولت میشود ، سال ۱۹۱۱ چهار کرور یکصد و پنجاه هزار فرانك ، سال ۱۹۱۲ شش کرور فرانك ، سال ۱۹۱۳ هفت کرورسیصد هزارفرانك ، سال ۱۹۱٤ نه کروریکصدهزار فرانك ، سال ۱۹۱۵ ده کرور وچهار صد هزار فرانك .

رویهمرفته درده سالهٔ اوّل فایدهٔ دولت ازاین محل چهل و یك کرور و دویست و پنجاه هزارفرانك خواهد گردید .

ازمیزان فوق معلوم میشود ، پس ازچهارسال که ماشین وادوات لازمه دیگر خریده شود و بکار افتد دولت منافع بسیار خواهد برد و همه ساله منافع مزبور روبتزاید خواهد رفت و تا سالهای متمادی بهمین منوال میتوان هرساله قطعه ای ازآن اراضی‌را آباد و بر دخل افزود ، فقط سال اوّل خرج و زحمت زیاد ودرسال دوّم و سوّم بنسبتی که دخل زیاد میشود زحمت کم و مصارف جزئی میگردد . این

اقدام را تا سالهای بسیار میتوان مداومت داد چه رود کارون در طرف مغرب جبال اهواز واقع و میتوان اراضی شمال غربی وشرقی را نیز آباد نمود . مسلماً پس از جریان آب درآن اراضی وغرس اشجار خرما هوای این ناحیه نیزمرطوبی شده باران بیشتر از حالا میبارد . ایلات و چادرنشین های این صفحات بواسطه آبادی در یك نقطه اقامت خواهند کرد و باموور زراعت اشتغال میورزند . هم خودشان متمدّن و هم بر آبادی شهرهای این ناحیه خواهند افزود . ثروت وامنیّت ترّقی نموده و این قسمت از مملکت که قرن ها است از آبادی بی بهره و ویران مانده بهترین وآبادترین نقاط مملکت ایران را تشکیل خواهد داد . امیدوارم که این کار بزرگ که فوائدش نسلاً بعد نسل باقی و بر قرار خواهد بود انجام گیرد و مانع و عایقی از بابت مصارف آن پیش نیاید .

سپتامبر ۱۹۰٤ (د (۱) ـ ل ـ گرات رئیس مهندسین هلندی سدّ اهواز)

ترتیب استفاده از آب سفید رود

شعبات مهمّ سفید رود عبارت است از : خمام ، کیاجوی ، نورود ، حشمت رود که هریك از این شعبات نیز بچندین نهر تقسیم میشود .

رعایا از حیث رنگ آب را دو قسمت مینمایند یکی تول آب یعنی گل آلود و دیگری روشن آب .

هریك از رود خانه های مزبور دارای سر میرآب ، نایب میر آب ، آب بند ، سالارجوی و عمله میباشد ، هرسال قبل از بهار ملاّ کین در ادارهٔ حکومتی گیلان کمیسیونی تشکیل داده وبا کثریت آراء یکنفر سر میرآب ازاهالی یاملاّکین ازبین خود انتخاب مینمایند مشروط براینکه بصیر وبا تجربه باشد و باواختیارات تامّه در خصوص تقسیم آب میدهند بعد سرمیرآب یکنفر نایب میرآب بمیل خود انتخاب و نایب میرآب هم بنظرّیه خودش دو نفر آب بند و هر آب بندی شش تا ده نفر عمله که جمعاً ۱۲ تا ۲۰ نفر عمله باشد استخدام مینماید ، نایب میر آب علاوه

(۱) - *D. L. Graatt*

برآب بند وعمله جهت هر دهی یك سالارجوی از اهل خود آن ده معین مینماید ولی حقوق سالار جوی را که از ده الی بیست تومان است رعایای خود آن محل میپردازند ، حقوق سایرین بعهده سر میرآب است .

ازهرقوطی برنج ده‌الی دوازده‌شاهی جهت حق میرآبی دریافت میدارند ، مامور وصول هم خود میرآب و یکنفر از اداره حکومتی است ، حقوق میرآب چهار صد تومان باضافه سیصد تومان خرج سفره و حقوق نایب میرآب صد تومان ، حقوق دونفر آب بند نفری پنجاه تومان وهرعمله سی و پنج الی هفتاد تومان ولی حقوق فوق جهت شش ماه کار از اوّل بهار تا آخر تابستان است .

شعبات نهر سفید رود از قبیل کیاجوی وحشمت رود و نورود را بشرح ذیل سدّ می بندند :

ابتدا کنار نهر سه پایه‌ای ازچوب ترتیب‌میدهند ، سه پایه‌عبارت ازسه چوب بلند قطوری است که طول هر یك از ده تا پانزده و قطر آن $\frac{1}{4}$ ذرع میباشد ، جنس این چوب مختلف واغلب ازچوب توسه است ، سراین چوب‌ها را باشاخه های موجنگلی بسته اطراف سه پایه‌را درقسمت فوقانی چوبهای افقی‌نصب نموده که آنرا باصطلاح پراخوب مینامند، ته چوبهای سه پایه را تیز نموده و پس از آنکه در خارج این سه پایه را ترتیب دادند تمام عمله ها بطور ایل جار و با کمك یکدیگر سه پایه‌را بدوش گرفته وبداخل نهرمیبرند ، در این موقع فقط عمله‌هائی که جهت این کار استخدام شده‌اند داخل نهر شده و با زحمت فوق العاده این سه پایه را بمحلّی که در نظر گرفته‌اند برده واگر قدری غفلت نمایند سه پایه وحتی بعضی از عمله ها را هم آب میبرد .

تمام این عملیّات و دستورات بعهدهٔ آب بند و این آب بندها فوق العاده ماهر و زبردست میباشند ، پس از زحمات زیاد سه پایه ها را بقدر یك چهارم ذرع در کف رودخانه فرو میکنند ودر این موقع ابداً ایل جار نمیتوانند با این عمله ها کمك کنند فقط این‌عملیات مختص بآب بند وعمله‌های مخصوصی‌است که استخدام شده‌اند ، سپس چوبهای نسبةً کوچکی‌بطول‌یك‌متر که قبلاً ته‌آنهاراتیز نموده وحاضر

کرده‌اند بلافاصله جلوی این سه پایه‌ها بشکل مورّب که سر آن بسه‌پایه تکیه داده شده و ته آنرا بکف نهر فرو کرده اند قرار میدهند و باصطلاح رعایا این چوب هارا داراچین مینامند ، پس از نصب چوبهای مزبور فوراً سرشاخه درخت که قبلاً حاضر کرده اند بآب بند داده آنها را طوری جلوی چوب ها میریزند که نصف آن در کف رودخانه و نصف دیگر متکّی بچوب های داراچین و سه پایه باشد ، گل و لای رودخانه روی این سرشاخه هارا گرفته و کاملاً محکم مینماید ، باید آب بند کاملاً مواظب باشد وسرشاخه هارا طوری بریزد که باعث خرابی نشود مخصوصاً میرآب که دستور میدهد مواظب است که "سد سوراخ نشود ، باین ترتیب پنجاه یاشصت بلکه هفتاد سه پایه بشرح فوق جنب یکدیگر میزنند ، تمام پایه های این سه پایه‌ها باید در میان یکدیگر قرار گرفته باشد ، در بعضی مواقع یك سه پایه جلو و یك سه پایه‌عقب قرار میدهند ووسط آنرا خاك میریزند ولی این قبیل سه پایه‌هاخیلی گران تمام میشود . در بعضی سنوات بواسطه طغیان آب ممکن است سه‌پایه هاراآب کنده و عملجات نیز تلف شوند و در نتیجه مجبور میشوند سه‌پایه های جدیدی نصب نمایند ، پس از اینکه باین ترتیب سه پایه نصب شد آب داخل نهرهای فرعی‌شده ونایب میرآب آب‌را به نهرهای کوچك دیگر تقسیم وبدهات میرساند وسالارجوی هم وظیفه‌اش تقسیم آب بمزارع است . درسالهای کم آبی بین زارعین وسالار جوی و نایب میرآب وبلکه میرآب نزاع شده و حتّی قتل هم واقع میشود و در مواقع کم آبی‌اوّل اراضی نزدیك رودخانه‌را مشروب مینمایند و بهمین جهت این قبیل اراضی بسیار گران است .

یکی ازعللی که آبیاری امروزهٔ ایران را دوچار اشکال نموده وزارع این مملکت راباانواع واقسام مصائب وزحمات وادارساخته تاآنجاکه آبرابرای آبیاری مزارع خود باقیمت ان خریدار است ، عدم توجه و بی‌مبالاتی ساکنین قدیمه ایران بوده که برای منافع آنی وفوائد جزئی بقطع اشجار وبریدن درختان جنگلهائیکه رودخانه‌ها درآنهاجریان‌داشته‌انداقدام‌نموده‌اند، چه‌جنگلهای‌برومندی که‌سابقاً دراطراف رودها قرارداشته گذشته ازآنکه في حدّذاته مانع تبخیرآب وباعث اعتدال هوا میشده بهترین وسیله برای استحکام سواحل رودها بوده‌است ومانع ازآنکه جریان رودواراضی بستر

را شسته ومجاری خود را عمیق و بالنتیجه دسترسی بآب را مشکل نماید ، زیرا در اینصورت مانند اغلب رودخانه های امروزی ایران (بخصوص رودهای لرستان) که برای زراعت اراضی اطراف خود بی اندازه مورد احتیاج هستند در مجاری عمیق جریان پیدا کرده وایجاد سدّ وموانع دیگر را که متضمّن مخارج گزافی برای آبیاریست الزام مینماید .

بنا براین ، برای جلوگیری از این اقدام که بعدها باعث مخارج دیگری نشود لازمست از قطع اشجار جنگلهای سواحل رود خانه ها جلوگیری کامل بعمل آید وازآنگذشته سا کنین سواحل رود خانه هائی که فاقد درختان سبز وخرم هستند وادار بغرس آنها بنمایند(*) .

۲ ـ طرز شخم شخم عبارت است از برگرداندن زمین و حاضر نمودن آن بوسیله ادوات مختلفه برای زراعت . مقصود از این عمل که اساس زراعت محسوب میشود اوّلاً سست نمودن زمین وثانیاً برطرف کردن گیاه ها و ریشه های بی مصرفی است که مانع نموّ زراعت میشود و بالاخره از بین بردن حیوانات وحشرات موذیه است بوسیله حرارت و نور آفتاب .

زمین را در دوموقع ازسال شخم میزنند : شخم بهاره و شخم پائیزه . درشخم بهاره زمین‌را زراعت نمی کنند زیرا باید برای زراعت زمستان آباد شود و علف‌ها وحشرات آن از بین برود ، بعد همان اراضی را که در بهار شخم زده اند مجدداً برگردانده زراعت میکنند .

طرز شخم و عمقی که برای زیرو رو کردن زمین لازم است از حیث طبیعت زمین و زراعتی که باید در ایران بشود متفاوت ولی متأسفانه در ایران این قاعده کلّی را فلاّح مورد توّجه قرارنداده وضع‌شخم اصولاً بر روی همان فواعدقدیمه و تغییر اساسی دران دیده نمیشود ویکی ازجهات عمده عدم ترقی وتوسعه‌فلاحت ایران همین موضوع است که باید کاملاً طرف توّجه واقع‌شود ، البته نباید دارای این عقیده بود که اساس شخم فعلی‌را بدون مطالعه وتعمّق تبدیل به شخم با ماشین نمود زیرا بطوریکه دیده شده در این اواخر در پارهٔ نقاط بدون ملاحظه طبیعت زمین

(*) برای طرز استفاده‌ازآبیاری رودخانه‌ها درسایرنقاط ایران بقسمت طبیعی وسیاسی رجوع شود .

و رعایت اینکه چه نوع ماشینی لازم است اقدام باین امر نموده و نتیجه گرفته‌اند، درپارهٔ نقاط برای بعضی زراعت‌ها حتماً باید بیل استعمال نمود در یزد وکاشان غالباً زراعت با بیل ودست انسان بعمل میآید اما این قس را در همه جا نمیتوان تعمیم داد زیرا خیلی پرزحمت و اگرچه محصول ا اراضی زیادتر است ولی چون شخم آن بابیل و قوّه انسانی میباشد نمیتوار زیاد استفاده نمود . پس بهترین راه انکه اساساً مسئله شخم وطرزحاضر کردر در ایران بطور کلّی مورد مطالعه قرار داد و پس از دقت کامل در نقاط زراعتهائی که مخصوص این ناحیه است درطرزشخم نواحی مختلفه اصلاح علمی بعمل آورد تااساس زراعت درست واصلاح‌شود همچنین اصلاحاتی ویجین یعنی برانداختن علفهای هرزه وموذی ازبین زراعت وطرز درووج محصول و انبار کردن وکوبیدن آن بعمل بیاید .

۳ـ تعمیم اطلاعات علمی و فنی راجع بزراعت

در این قسمت مقصود آشنا نمودن فلاّح ایرانی است ب عمومی زراعت و نوع آن یعنی باید قطعات مختلفه ایرا ناحیه تقسیم وازروی مطالعات فنی وعلمی معلوم شود ناحیه چه قسم زراعت بعمل میآید وبچه ترتیب باید زراعت نمایند وتعیین نوع کودهای مفید برای زمین وهمچنین طرز شخم برای عمل آوردن محصولا که بچه ترتیب و با چه کیفیّات و احوالی باید انجام گیرد .

۴ـ بانکهای فلاحتی

مقصود از تأسیس بانکهای فلاحتی در سایر ممالك نگاهداری خرده مالکین و رعایا است که طبعاً در ن خرده مالك یعنی رعایا علاقه ملکی دارند اراضی آباد تر و زراعت بهتر درپاره نقاط ایران نقاط خرده مالك وجود دارد ولی کم‌کم ازبین میروند فروش زمین های خود رعیّت ساده وخوش نشین می‌شوند، علّت آنهم این بواسطه آفت زراعتی یا ناخوشی مواشی رعیّت ازاداره معاش خود عاجز ناچار زمین وملك خود را با ربح زیاد گروگذاشته متدرّجاً اصل زمین او خارج میشود . برای جلوگیری از این اجحاف بانك های فلاحتی

مینمایند که با سرمایه شرکتی پول را با ربح کم و مدّت زیاد برعایا قرض داده تدریجاً از محصول مسترد دارد. پس از تجربیّات زیاد فعلاً در سایر ممالك بانکهای فلاحتی در دست رس رعایا یعنی درنقاطی است که مستقیماً با رعایا طرف معامله میتواند بود و درشهر ها یا نقاط مرکزی نیست.

در ایران تأسیس بانك اگر بوسیله شرکتهای خصوصی باشد همان معایب که ذکر شد وجود خواهد داشت زیرا بالاخره بانك با همان اعضاء شرکت صاحب ملك و اراضی شده، حمایتی که باید از رعایا شود بعمل نخواهد آمد. پس بهترآنکه این مؤسسه بوسیله خود دولت در نقاط مختلفه مملکت در مرکز قری و قصبات دائر چه منافع حاصله از آن هم برای دولت بیشتر میباشد زیرا اگر از یکطرف ربح پولی که بوسیله تأمین اراضی میدهد کم است ولی‌وقتی رعایا چنین مساعدتی را دیدند در آبادی اراضی کوشیده و طبعاً از این راه مالیات دولت بیشتر و جبران کمی ربح بعمل خواهد آمد و رعایا هم از دست رنج خود بهرهٔ کافی میبرند (اخیراً این منظور عملی شده و دولت بر حسب قانونی که از مجلس شورای ملی گذشت در صدد ایجاد بانك فلاحتی برآمده است).

۵ـ حفظ الصحه وازدیاد نفوس رعایا اگر عدّهٔ شهر های ایران را استثناء نمائیم دو ثلث و بلکه بیشتر نفوس ایران را رعایای دهات و ایلات صحرا نشین تشکیل میدهند پس باید درحفظ این قسمت که جمعیّت واقعی مملکت است کوشید وحفظ الصّحهٔ آنها را هم مثل شهرنشین ها مورد توجّه قرار داده و رعایت نمود. رعیّت ایرانی بهر اندازه که ازشهرها دور و بهمان زندگانی ساده قدیم معتاد باشد بهمان نسبت ازاتلاف نفوس وگرفتاری بامراض گوناگون محفوظ است، بطورمحسوس دیده میشود که هر قدر باب مراودات رعایا با شهرها باز و آمدو رفت آنها زیاد گردد جمعیّت قری بواسطهٔ امراض مختلفه مخصوصاً امراض تناسلی رو بنقصان میگذارد، بدیهی است دوام این ترتیب باعث قلّت تدریجی نفوس مملکت و بدین واسطه قوای مادّی و کارگرهای حقیقی مملکت از بین میرود.

قسمت عمدهٔ فلاّحین ایرانی دوچارمرض مبرم مالاریا شده اند و اقداماتی که

برای جلوگیری آن میشودکافی نیست واوّلین چاره خشکاندن باتلاقها (مولدپشه های مالاریا) و احداث جنگلهای مصنوعی بجای آنها و اصلاح مجاری میاه است . در هر سال هزار ها اطفال رعایا ودهاقین که قوای فعّالهٔ آتیهٔ ایران هستند دستخوش مرض آبله میشوند و هنوز در اغلب نقاط ساکنین دهات از کوبیدن آبله اطفال خود داری مینمایند، باید آنها را بهر وسیله که ممکن است آشنا بمصالح زندگانی نمود وفوائد حفظ الصّحه را عملاً بآنها فهماند تا بدینطریق در وضعیّات حفظ الصّحه رعایا وازدیاد نفوس آنها اصلاحات حقیقی بعمل آید ونیزوضع نگاهداری حیوانات و حفظ الصّحهٔ آنها را که یکی ازاصول حتمیه است باید رعایت نموده، بآنها نشان داد وتعلیم کرد، تأسیس مدارس روستائی کمك مهمّی دراجرای این منظور مینماید. درسنوات اخیره بواسطهٔ امراض گاومیری میلیونها خسارت متوجّه مملکت شده و از این حیث دهات و قصبات زیاد بایر و لم یزرع مانده و خلاصه اینکه اوضاع حفظ الصّحهٔ ایران بطورکلی خیلی وحشتناك، مالاریا، سل، سیفلیس، جوش چشم، تیفوئید[۱] (محرقه) در تمام مملکت شیوع تام دارد.

ازسنهٔ ۱۲۹۱ شمسی تا ۱۳۰۱ مطابق راپورت مجمع حفظ الصّحه امراض ذیل در ایران بمدّتهای معیّنه ای که ذیلاً ذکر میشود شیوع داشته:

کلرا [۲] پنجسال ــ گریپ [۳] و آنفلوانزا [٤] دو سال ــ مالاریا چهارسال ــ طاعون هفت سال ــ طاعون ذات الرّیه یکسال ــ تب ارتجاعی سه سال ــ آبله چهارسال ــ حصبه شش سال ــ حصبهٔ مطبقه سه سال.

ازامراض فوق مالاریا وسیفلیس بیش ازهمه سرایت وسوء نتیجه داشته است اوّلی در اغلب بلوکات طوری نفرات زارع را متدرجاً معدوم کرده که بسیاری از قراء بالمرّه خالی ازسکنه شده وقریه ای که یکصد و پنجاه نفر سکنه داشته پس از تفتیشات معلوم شده که از مجموع اطفال آن قریه که کمتر از سه سال داشته اند بهمه جهة دو یا سه نفر باقی مانده وهمچنین ازمردهائی که بیش ازچهل سال داشته اند فقط یکنفر در قید حیات بوده است، مسن ترین اهل این قریه بسن چهل و پنج سالگی رسیده وخود متعجب بوده که چگونه این مرحله اززندگانی را دریافته.

---

(۱) - *Typhoïde* (۲) - *Choléra* (۳) - *Grippe* (٤) - *Influenza*

گاو های کاری و شیری و گوسفند ها عموماً در دهات از مرض تا ول و سایر امراض مخصوص حیوانات دوچار تلفات زیاد میشوند وغالباً دیده شده که ۲۵ الی ۴۰ در صد این حیوانات تلف شده اند بدیهی است در مملکتی مثل ایران که حیات مادّی آن منوط بادامهٔ عملیّات فلاحتی میباشد ظهور اینگونه حوادث را نباید با نظر لاقیدی نگریست .

ترتیب ساختمان منازل اغلب زارعین ایرانی وبنای طویله واغل حیوانات آنها بی‌اندازه مورد تأسف است چه اغلب دهاقین این مملکت درقلاعی ساکن اند که بشکل چهارضلعی ودورا دور آنرا دیواری بلند وضخیم احاطه نموده ، درهرگوشه از آن برجي ساخته‌اند ، راه عبور و مرور منحصر بدر بزرگی است که در وسط یکی از چهارضلع قلعه دیده میشود ، درمحوّطه درونی قلعه ساختمانهای منازل دهاقین مشاهده میگردد که ازیکطرف متّکی بدیوار خارجي قلعه و از جانب دیگر بقسمت داخلی که دارای وسعت زیادیست مربوط میشود ، منازل مزبور شامل سه قسمت بدین ترتیب که در جلوی اطاقهای مسکونی آنها ایوانی قرار گرفته و در عقب اطاقها ساختمان دیگریست که جایگاه اغنام و احشام دهاقین میباشد ، این طویله ها راهی دیگر جز از جانب اطاقهای مسکونی زارعین بخارج ندارد بترتیبیکه حیوانات مزبور مجبورند هنگام عصر پس از آنکه از صحرا بازگشتند از ایوان گذشته واز اطاق هم عبور نموده بمنزل خود داخل گردند وصبح هم ازهمانراه خارج شده بچرا بروند، و واضح است که با همان کثافات و غیره از اطاقهای مسکونی دهاقین عبور نموده آن نقاط را هم بنوبه خود کثیف مینمایند وبعلاوه مجبورند همیشه درهمان جایگاهای متعفّن خود که ازبوی عفونت کسی را یارای عبور نیست بسر برده ودرنتیجه تولید امراض مختلفه و حیوانات موذیه از قبیل کک و کنه و غیره که نسل حیوان را به نیستی تهدید میکنند مینماید .

بنابراین لازمست طرز ساختمان فعلی این قبیل قلاع را بکلّی برانداخت ومطابق اصول حفظ الصحّه منازل تازه‌ای برای دهاقین و همچنین طویله واغل‌هائی برای نگاهداری حیوانات آنها تهیّه نمود .

موقعیّت ایران بواسطهٔ مجاورت باهندوستان وعربستان طوری است که طاعون و وبا در طبقات جوّی وارضی آن ریشه دوانیده مثلاً ازسال ۱۲۵۹ شمسی باین طرف مطابق احصائیه حفظ الصّحه معلوم میشود که این مملکت کم وبیش همیشه باین دو مرض آلوده بوده و اطبّاء متخصّص وادویهٔ لازمه برای جلوگیری وحفظ اهالی وجود نداشته ، راست است که در شهر های عمدهٔ ایران معدودی از اطبّاء خارجه یا اطباء داخله یافت میشوند ولی در دهات و مراکز فلاحت که مالاریا همه روزه هزاران نفوس را طومار مینماید و در ایلات که سیفلیس با سرعت غریبی توسعه می یابد طبیب بندرت دیده میشود . اصلاح این وضعیّات از نظر حفظ افراد و از حیث ترقّی اقتصادی و تأمین قوّهٔ فعّاله مملکت در اوّلین درجهٔ اهمیّت بشمار میرود ، نظری باحصائیهٔ ذیل یك قسمت از مخاطراتی که ساکنین این مملکت را بطرز وحشتناکی تهدید میکنند معیّن مینماید .

اسامی ایالات	عدّهٔ ساکنین	جوش چشم	گرانول (۱)	عدّهٔ کورها	ملاحظات
آذربایجان	۲،۷۵۰،۰۰۰	۱۵٪	۴۱۲،۵۰۰	۱۲۳۷	
خراسان وسیستان	۱،۲۵۰،۰۰۰	۵۰٪	۶۲۵،۰۰۰	۱۸۷۵	
فارس وبنادر	۱،۵۰۰،۰۰۰	۵۰٪	۷۵۰،۰۰۰	۲۲۵۰	
کرمان و بلوچستان	۱،۲۵۰،۰۰۰	۵۰٪	۶۲۵،۰۰۰	۱۸۷۵	
اسپاهان و بختیاری	۱،۲۵۰،۰۰۰	۱۵٪	۱۸۷،۵۰۰	۵۶۲	
کرمانشاه وکردستان	۱،۰۰۰،۰۰۰	۵۰٪	۵۰۰،۰۰۰	۱۵۰۰	
لرستان وخوزستان	۱،۵۰۰،۰۰۰	۵۰٪	۷۵۰،۰۰۰	۲۲۵۰	
تهران وعراق	۱،۰۰۰،۰۰۰	۱۵٪	۱۵۰،۰۰۰	۴۵۰	
گیلان ومازندران	۱،۰۰۰،۰۰۰	۱۵٪	۱۵۰،۰۰۰	۴۵۰	
	۱۲،۵۰۰،۰۰۰	—	۴،۱۵۰،۰۰۰	۱۲،۴۵۹	

(۱) - *Granule*

از احصائیهٔ فوق معلوم میشود که از ۱۰ چهار میلیون و یکصد و پنجاه هزار نفر از اهالی این مملکت مبتلا به درد چشم و ثانیاً دوازده هزار و چهارصد و پنجاه و نه نفر سکنهٔ ایران از چشم نابینا میباشند.

برای اینکه جلوگیری از این وضعیّت خطرناک شود اصلاحات ذیل بی‌اندازه مهمّ است.

الف ــ تفتیش صحّی دقیق و جامع و تهیّهٔ یک نقشهٔ فنّی و علمی برای اصلاحات صحّی داخلی.

ب ــ اقدامات برای تأسیس دواخانه ها که دوا و مخصوصاً گنه گنه را مجاناً برعایا بدهند.

ج ــ تأسیس سرویس منظّم قرنطین در سرحدّات.

د ــ ترقّی و ترویج تعلیمات طبّی.

هـ ــ اصلاح وضع نگاهداری حیوانات (گاو، گوسفند، شتر، قاطر واسب) از حیث چراگاه، آغل و طرز توالد و تناسل و اقدامات لازمه برای ازدیاد حیوانات مزبوره.

ـ اقدامات راجع اجاره داری املاک تسیم اراضی خالصه

خالصجات عبارت از دهات یا مراتع و اراضی است که از زمان سلطنت نادرشاه بدولت تعلّق یافته وبوسیلهٔ مأمورین دولتی اداره می شود. قسمتی از خالصجات سابقاً باشخاص متفرّقه منتقل وفروخته شده وامروز این قبیل قری باسم خالصجات انتقالی دردفاتر مالیه نام برده میشود. تااین اواخر وضعیّت این قبیل دهات غیرمعلوم ومالکین بواسطهٔ سنگینی منال دیوانی درصدد آبادی برنیامده بودند، اخیراً قانونی برای خرید اضافه مالیات این قری وضع شده که موجب تأمین و تشویق مالکین و بالنتیجه باعث آبادی آنها خواهد شد.

اساساً خالصجات دولت با اینکه از املاک مرغوبی است نسبت باملاک اربابی و خرده مالک خراب تر و عایداتش کمتر و همه ساله بطور کلّی بمیزان معیّنی باجاره واگذار شده و مستأجرین مقدار زیادی از عوائد دولت را بعنوان آفت یا خارج ازبین میبرند. اگر دولت بخواهد این املاک واقعاً آبادگشته ومنافع زیادتری

ببرد بهتر این است که با رعایا مساعدت نموده املاك مزبوره را به نسبت دارائی واعتبار هررعیّت بین آنها تقسیم وبآنها فروخته قیمت را تدریجاً ازعایدات وصول و بدینوسیله رعایا را ذی نفع در ملك داری نموده هم قیمت را در ظرف چندسال وصول و هم درسنوات بعد مطابق همین عایدی امروزه از آنها مالیات اخذ نماید و تا وقتی هم که این ترتیب عملی نشده اقلاً از اجاره دادن یك ملك به یك نفر خود داری نموده و قوانینی برای اجاره دادن خالصجات بخود رعایا وضع نماید که تا اندازه ای از اجحاف مستأجرین کل جلوگیری بعمل آید و دلسوزی رعایا برای آبادی ملك و پرداخت مالیات دیوانی بیشتر گردد.

قرائی که باسم خالصهٔ‌دولت ثبت شده بیش از ۱۳٤۵ پارچه نمیباشد که از این عدّه ۱۷۵ پارچه درایالت تهران ووسعت آنها تقریباً هفده فرسخ مربّع است به تناسب این مقیاس وسعت کلّ اراضی خالصه رامیتوان به‌یکصدوده فرسخ مربّع تخمین نمود، این برآورد راجع به کلّیه خالصجات نیست بلکه فقط آن قسمتی از اراضی است که داخل حدود دهات میباشد مثلاً درخوزستان، بنادر جنوب، قم، محلاّت، استراباد، گیلان و سمنان دولت دارای اراضی وسیعی است که مربوط بخالصجات نمیباشد.

فهرست قراء خالصه در ولایات

اسم ولایت	تعداد خالصه	اسم ولایت	تعداد خالصه	اسم ولایت	تعداد خالصه	اسم ولایت	تعداد خالصه
استراباد	۱۰۴	آذربایجان	۳٦۰	بروجرد	۱۰	فارس	٤۰
اسپاهان	۳۵	کاشان	۵۲	قزوین	۹	کرمان	۱۵
کرمانشاهان	۷۸	خمسه	۱۳	خراسان	۷۰	مازندران	۹٦
نهاوند	۳	سیستان	۱۷۰	سمنان ودامغان	۷	شاهرود	۳
تهران	۱۷۵	یزد	۲	—	—	—	—

عایدات تقریبی کلیّهٔ خالصجات دولت

در سال ۱۳۰٤	نقد ٦,٦٦٠,٤٢٧ قران	جنس ٦,٤٤٠,۰۰۰ قران	
» » ۱۳۰۵	» ٥,٩٤٣,٦٥٨ »	» ٥,٣۰۰,۰۰۰ »	

۷ـ تمرکز دادن قسمتهای مختلفهٔ فلاحت برای دادن اطلاعات برعایا

یکی از نواقص عمده که در امرزراعت ایران وجود دارد مسئلهٔ عرضه محصول است ، فلاحین ایران در این قسمت هیچگونه اطلاعی ندارند و محصول دست رنج آنها بوسائل مختلفه ازدستشان خارج ونفعی اززحمت سالیانه خود نمیبرند ، برای اصلاح این امر دواقدام اساسی لازم است یکی بهبودی وسائل حمل و نقل وراه ها که در قسمت دیگر ذکر خواهد شد، دیگر پیدا کردن بازار فروش بجهة محصولات در مراکز مهمّه .

باید کلّیّهٔ اطلاعات راجعه بانواع محصولات جمع آوری شده وهمه ساله بدهات و قراء این اطلاعات داده شود : از قبیل اینکه فروش انواع محصولات درکجا و بچه قسم انجام خواهد گرفت وهمچنین نرخ انواع اجناس و یاترتیب مبادله آنها چیست تا رعیّت مازاد محصول زراعتی خود را بسهولت بتواند بفروش رسانیده و از طرف دیگر برای تهیهٔ لوازم زندگانی و بدست آوردن موادّی که در دسترس او نیست در زحمت نباشد .

محصولات زراعتی

از نطر فلاحتی ایران دارای انواع زمین های زراعتی و آب و هوای مختلف و بنابر این دارای محصولات متنوع میباشد .

سواحل بحر خزر در شمال دارای آب و هوای معتدل و مرطوب و زمینی رسوبی و حاصلخیز است درصورتیکه سواحل خلیج فارس در جنوب دارای هوای گرم وخشك (جز درخوزستان) وبین این دوناحیه دور ازهم فلات وسیعی وجود دارد که از سلسله کوه هائی که دامنهٔ آنها رطوبت را متوقف میسازد محصور گشته و دره و جلگه های بین آنها در مقابل آفتاب سوزان واقع شده و در این نقاط آسمان باغلب صاف وگرما و خشکی حکمفرماست و باین جهت زراعتی وجود ندارد مگر در نقاطی که اهالی توانسته اند زمین را توسّط وسائل مختلفه از قبیل استفاده از

رود خانه و یا قنوات و چشمه سار ها آبیاری نمایند .

بطور کلّی فلات ایران دارای هوای خشک و زمینی بایر میباشد و فلاحت آن بسته بعملیّات زراعتی است که اهالی انجام میدهند (ممکن است بریدن و ازبین رفتن جنگلهای ایران بمرور ایام بوضعیت کنونی کمک کرده باشد) حال بخوبی معلوم میشود که علّت محدود بودن مناطق زراعتی کم بودن آب است معذلك باوجود اینکه زراعت فلات مرکزی مربوط بوجود آبیاری میباشد ولی از زراعت دیم هم در بعضی نقاط نتایج رضایت بخش حاصل میشود .

آبیاری نه فقط برای نباتات علفی لازم است بلکه برای اشجاری که در کنار جویبار ها و استحکام حواشی آنها غرس شده نافع میباشد .

درخت مو به نظر میآید که از این ترتیب مستثنی باشد زیرا اغلب بر فراز تپّه ها یا در دامنهٔ کوه ها و در مجاورت آب غرس میشود .

نباتاتی که معمولا درنواحی مختلفهٔایران کاشته میشود ویابطور طبیعی میروید عبارت است از :

۱ ـ غلاّت : (گندم ، جو ، برنج و ذرّت) .

۲ ـ بقولات : (نخود ، ماش ، عدس ، لوبیا وغیره) .

۳ ـ محصولات مختلفه از قبیل : سبزیجات ، سیب زمینی ، هندوانه ، خربزه ، چغندر وغیره .

٤ ـ درختهای : (مو ، زیتون ، مرکّبات ، خرما و خشک بار) .

٥ ـ نباتات صنعتی : (توتون ، پنبه ، کتان ، خشخاش ، نیشکر ، توت وچای) .

٦ ـ نباتات علوفه : (اسپرس ، یونجه ، شبدر وغیره) .

۷ ـ نباتات معطّر (گل سرخ و غیره) .

۸ ـ نباتات مختلفه طبّی و دهنی .

۹ ـ نباتاتی که بطور طبیعی عمل میایند .

اغلب زراعتها در مزارعی میشود کـه نزدیك دهات واقع ولی بعضی از آنها مانند اشجار میوه یا سبزیجات در باغات مخصوص عمل میآید . آنچه در فوق ذکر

شد برحسب آب وهوا وناحیه واثر اوضاع اقتصادی ازسالی بسال دیگر تفاوت کلّی میکند مثلاً بخوبی میتوان معلوم کرد که بعضی از زراعتها از قبیل درخت تود و زراعت پنبه ، کتان و توتون کمتر از قدیم قابل اهمیّت میباشد درصورتیکه زراعت خشخاش در ده سال اخیر برای گرفتن تریاك توسعه زیادی یافته است .

گندم ـ اقسام مختلفه آن که بطور کلّی زراعت میشود عبارت است از گندم : ساتی‌وم(۱) تریتیکوم(۲) پوالوس(۳) یا گلابرس(٤) و موتی کوس(٥) و اریس تس(٦).

غالباً در ایران گندم را بطور مخلوط می‌کارند : گندم خوشه سفید ، گندم قرمز ، سیاه ، سخت یانرم بدون هیچ رعایتی نه از نظر مقاومت باحشرات و نه از حیث نتیجه وحاصل آن نسبت بمنطقه ای که کاشته میشود ، بطور کلّی گندم را در پائیز میکارند و کود نمیدهند در جلگه ها آبیاری میکنند ودرتپه ها ودامنه‌هائی که در پای کوه ها واقع شده بطور دیم زراعت میشود ولی حاصل آن معمولاً کمتر است ، درسالهائیکه باران کمتر می‌بارد گندم دیم خوب عمل نمیآید ودربهار نیز باسم گندم بهاره زراعت میکنند .

اگر خشك سالی و آفت نباشد برداشت حاصل گندم بطور متوسّط در هر جریب از چهل و پنج الی پنجاه من و تقریباً تخمی هفت الی هشت تخم میدهد . بعضی نواحی ایران از این قاعده مستثنی است مانند اراضی سیستان وخوزستان که در این نواحی هر تخمی هفتاد الی هشتاد تخم بهره میدهد .

(۱) - *Sativum* (۲) - *Triticum* (۳) - *Poilus* (٤) - *Glabres*
(٥) - *Mutiqus* (٦) - *Aristes*

گندمهای امتحانی

طبقه بندی گندمهای امتحانی که درمدرسه عالی فلاحت درسال ۱۳۰۸ کاشته ودرسال ۱۳۰۹ برداشته شده ازنقطه نظر کمی و زیادی محصول بقرارذیل است

نمره ترتیب	اسم	وزن حقیقی دریك جریب (ده‌هزار ذرع) گرم	کیلو گرم
۱	کوسه	۴۰۰	۳۵۷۲
۲	گازرسنك	۵۰۰	۳۵۳۰
۳	خمین کمره	۶۰۰	۳۲۳۶
۴	گندم خوار	—	۳۱۵۱
۵	خرقانی	—	۲۷۲۳
۶	قره قلچك	۴۰۰	۲۵۲۵
۷	Arnaoutka	۴۰۰	۲۵۲۴
۸	سرخسی	۳۰۰	۲۵۱۵
۹	آمریکائی	۷۰۰	۲۵۰۴
۱۰	هشتجرد	۲۰۰	۲۴۴۵
۱۱	طهماسب آباد	۵۰۰	۲۴۳۷
۱۲	Rieti	۳۰۰	۲۴۳۳
۱۳	Redit	۵۰۰	۲۴۳۲
۱۴	Blé hybride Vilmorin	۲۰۰	۲۴۲۲
۱۵	Blé hybride de bon fermier	۵۰۰	۲۴۱۱
۱۶	Kharkoff	—	۲۴۰۰
۱۷	ساری بوغدای تبریز	۶۰۰	۲۲۹۶
۱۸	سفیدك عراق	۷۰۰	۲۰۵۷
۱۹	Gentilrosse	۱۰۰	۲۰۳۴
۲۰	زرندی	۶۰۰	۱۹۵۰
۲۱	بی‌اسم	۵۰۰	۱۸۲۵
۲۲	حنائی	—	۱۵۷۶

نمره ترتیب	اســـــــم	وزن حقیقی دریک جریب (دههزار ذرع)	
		گرم	کیلوگرم
۲۳	فراهانی	۵۰۰	۱۰۷۵
۲٤	Touzelle rouge de Provence	۵۰۰	۱۰۲۷
۲۵	بردسیری	۲۰۰	۱٤۹۹
۲٦	Hard federation	۷۰۰	۱۲۸۵
۲۷	Kanred	٦۰۰	۱۳۷۲
۲۸	گندم سیاه	٦۰۰	۱۳۷۱
۲۹	Clarendon	۵۰۰	۱۳۵٤
۳۰	Nagpur 8. A.	۵۰۰	۱۲۸۵
۳۱	Wintorka	—	۱۲۸۱
۳۲	Blé du Manitoba	۲۰۰	۱۲۲۲
۳۳	Come back	٤۰۰	۱۲۰٦
۳٤	Florence	۸۰۰	۱۰٦٦
۳۵	Japhet	۲۰۰	۱۰۲۲
۳٦	hybride Bordier	۵۰۰	۱۰۱۵
۳۷	Alborubrum	۹۰۰	۱۰۱۲
۳۸	Vulgare albidum	۱۰۰	۹۸۰
۳۹	Nagpur 122.	۵۰۰	۹۷٦
٤۰	Pundjab 11	۱۰۰	۹۷٦
٤۱	Pundjab 8. A.	۱۰۰	۹۷۵
٤۲	Hybride des alliés	۵۰۰	۹۷۲
٤۳	Pundjab 17.	٤۰۰	۹٦۷
٤٤	Leucospermum	٤۰۰	۹۵٦
٤۵	Nyngan 3.	۷۰۰	۹۵۲
٤٦	Chiddam de mars	٦۰۰	۹۲۲
٤۷	Pundjab cross.	۵۰۰	۸۷٦

آفات گندم ـ عبارت است از : زنگ ، سن و ملخ که گندم را بکلی نابود میسازد .

مقدار محصول گندم   کلیّه حاصلی که اززراعت گندم بدست آمده از ۱۳۰٤ شمسی الی ۱۳۰۵ ۳٫۷۹۶٫۰۰۰ خروار بوده است ، در تمام ولایات وایالات کاشته میشود و بیست و پنج تاسی درصد کشت سالیانه را تشکیل میدهد ، ولایاتی که دارای زراعت کلی گندم میباشند عبارتند از :

خراسان و سیستان	۵۰۰ الی ۷۰۰ هزار خروار درسال .					
آذربایجان	»	»	»	»	»	» .
فارس	۳۰۰ هزار خروار در سال .					
کرمان	۳۵۰ هزار خروار در سال .					
کرمانشاهان	۲۵۰	»	»	»	» .	
کردستان	۲۰۰	»	»	»	» .	
خمسه	۲۰۰	»	»	»	» .	
تهران	۱۹۰	»	»	»	» .	
عراق	۱۸۵	»	»	»	» .	
اسپاهان	۱۵۰	»	»	»	» .	
قزوین	۱۰۰	»	»	»	» .	

جو   هوردا م ولگار(۱) اقسام مختلفه آن: دیس تی کوم(۲) و فتراس تیکوم(۳) و هك زاس تی کوم(٤) . جو معمولاً زودتر ازگندم بدست میآید وترتیب کشت آن تقریباً مثل گندم است ، این محصول برای مصرف چهارپایان ودر بعضی نقاط اهالی نیز مصرف مینمایند .

کلیّهٔ محصول جو در ایران در سنه ۱۳۰۵ شمسی ۱٫۹۵۹٫۰۰۰ خروار بوده است .

رقم فوق محصول تمام جوئی که کاشته میشود نیست زیرا مقداری از آنرا در بهار نرسیده باسم (قصیل) درو نموده بحیوانات میدهند وزراعت آن بطور متوسط درهر جریبی پنجاه تا شصت من و ناخوشی و آفات آن مثل گندم است .

(۱) - *Hordeum vulgar*   (۲) - *Distichum*   (۳) - *Fetras tichum*
(٤) - *Hexastichum*

برنج (اُریزاسائیوا) (۱) اقسام مختلفه ای دارد که بتفاوت محل و مکان زراعت اسامی مخصوصی بآنها داده اند ومعروفترین آنها درگیلان عبارت است از : برنج صدری یا مولائی ، عنبر بو ، رسمی ، ریحانی ، اکوله ، بی نام ، چمپا و اعلا.

در مازندران : رزك ، رزك شاهك ، کل پاشاهك ، گرده و صدری که بر دو قسم است صدری سرخ ، صدری سفید زراعت میشود .

در بعضی ولایات دیگر مانند آذربایجان (حوالی دریاچهٔ ارومیّه و مشکین) . واسپاهان (لنجان) ، خوزستان (فلاحیّه) ، فارس ، کرمان ، بلوچستان ، استراباد و قسمت غربی کرمانشاهان (ذهاب) کشت و زرع آن رونقی دارد .

کلّیّهٔ محصول برنج در سال ۱۳۰۵ ۹۰۰,۰۰۰ خروار کـه هشتصد هزار خروار آن متعلق بایالات شمالی بوده است .

زمینی که زراعت برنج درآن میشود برچند قسم میباشد : رس‌شنی ، شن‌رسی ، ولی مرغوب ترین زمین ها همان رس شنی ومخصوصاً اراضی است که درکنار رود خانه واقع شده چه از رسوب آن در موقع بهار استفاده مینمایند .

اراضی چسبنده وزرد رنگ را درگیلان چغال می‌نامند . زراعت برنج در این اراضی بد ویك‌قسم ناخوشی موسوم به‌ماشه دربرنج تولید مینماید که آنراسوراخ سوراخ میکنند .

ترتیب کشت آن‌این است کـه ابتدا برنج را در یك قطعه زمین کاشته بعد در جای دیگر نشا میکنند ، در هر جریب ده هزار ذرعی ۵۵ من خزانه مینمایند ، فصل خزانه کردن منوط به سرما وگرما است (از ۲۵ اسفند الی ۱۵ فروردین) ابتدا شلتوك را در گونی یا زنبیل ریخته مدّت سه روز در آب خیس مینمایند و و بعدمیکارند . محل خزانه که باصطلاح رعایای گیلان طوم بیجار میگویند ابتدا بابیل برگردانیده و بعد کاملاً آن را لـگد مال میکنند که کلوخه های گل ازهم باز شود و بعد به کرد های دو ذرعی قسمت نموده برای هر کردی مجرای کوچکی

(۱) - *Oriza Sativa*

جهة خروج و دخول آب در دو طرف آن قرار میدهند ولی طوری باید باشد که آب درسطح این کردها بطور مساوی قرارگیرد ، سپس شلتوك های جوانه زده را درسطح زمین پراکنده نموده بطوریکه کاملاً سطح کرد ها مستور شود ، دراین موقع درداخل کردها باید چهار تا پنج سانتیمتر آب راکد باشد ، بعد ازخارج شدن آب ازکلش ، برنج را سوزانیده خاکستر آنرا روی این تخم ها میپاشند ، سپس هرروز صبح و عصر باید آب در کرد ها جریان داشته باشد و پس از سی الی چهل روز که بلندی ساقه ها به هفت سانتیمتر رسید بزمین مزرعه انتقال میدهند و نشامیکنند و بعد از پانزده روز برای برانداختن علفهای هرزه باید مزرعه را ویجین کرد. آفت بزرگ دراین موقع خشکی وبیش ازهر موقع این زراعت آب لازم دارد ، هشتاد وپنج روز بعد ازنشا اقسام زود رس شروع به سنبل دادن میکنند و پس از نود روز سنبل ها زرد شده وتقریباً ده روزبعد درو شروع میشود ، مقدارمحصول یك جریب مختلف ودرهرسال بطور متوسّط اراضی لاهیجان ۶۰ تا ۷۵ قوطی برنج میدهد.

در صورتیکه محصول یك جریب زمین دههزار ذرعی شصت قوطی و هرقوطی از قرار دو تومان برآورد شود محصول یك جریب ۱,۲۰۰ قران خواهد شد و شصت و دو تومان مخارج آن است .

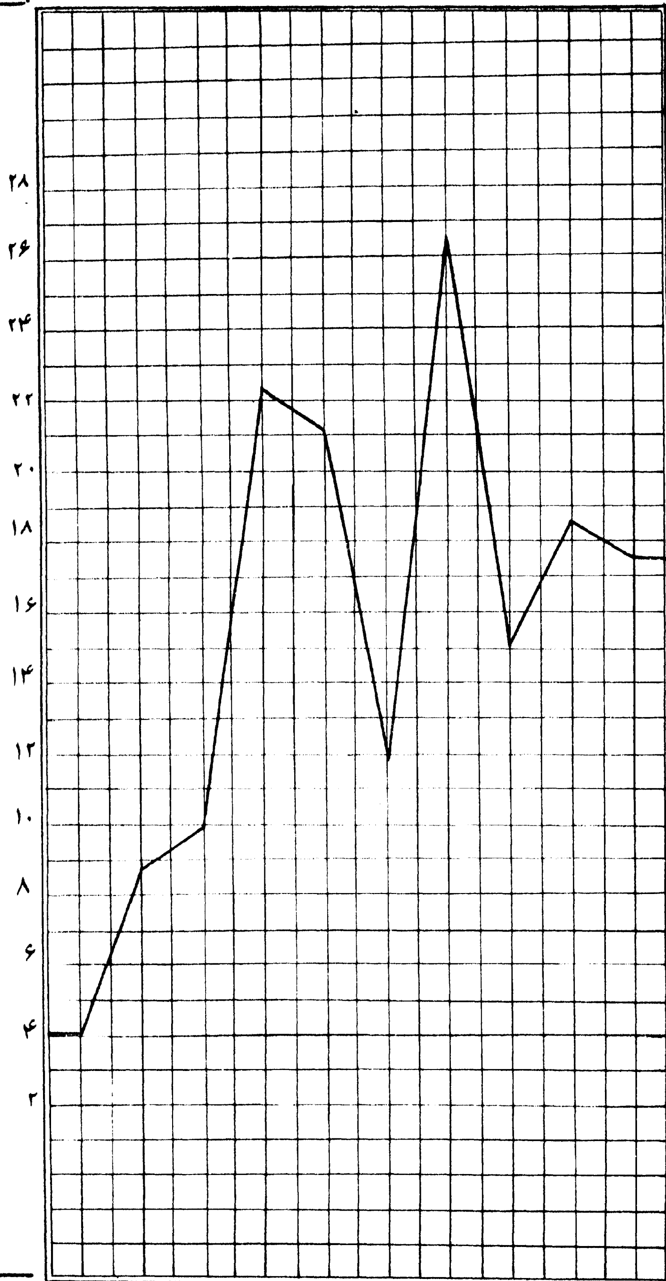
صادرات برنج بحسب وزن وقیمت درچند سال اخیرمطابق جداول ذیل است :

برنج

صادرات در مدت ده سال اخیر

واحد
میلیون من

۱۳۰۰ ۱۳۰۱ ۱۳۰۲ ۱۳۰۳ ۱۳۰۴ ۱۳۰۵ ۱۳۰۶ ۱۳۰۷ ۱۳۰۸ ۱۳۰۹

اتحاد جماهیر
شوروی

صادرات برنج بحسب وزن

اسامی ممالک	١٢٨٢	١٢٨٣	١٢٨٤	١٢٨٥	١٢٨٦	١٢٨٧	١٢٨٨	١٢٨٩	١٢٩٠	١٢٩١	١٢٩٢	١٢٩٣	١٢٩٤	١٢٩٥
	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار
افغانستان	٥		—	١	—	—	—	—	٣	—	—	٢٣	٤	٤
آلمان	—		—	٦	٢	—	—	—	٦٧٣	—	—	—	—	—
انگلستان	٢١		٧٨	١٢	١٤	—	١٣	٢٣٢	٢٧	١٣١٠	٢٩	١٤	٩	—
هندوستان	—		٤٢	٤٧	١٢	—	—	٢	—	٣	٥	—	—	—
هلند	١٠		٨	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
فرانسه	—		—	—	—	١	—	—	—	—	—	—	—	—
روسیه	١٧٠٦٦٧		٢٠٠٠٤٥	١٧٩٤٨٩	١٦٦٢٥٢	٢٠٢١٠٩	١٨٢٦٨٣	٢٣٢٣٦٨	٢٣٨٤٩٨	٢٤٨٢٨٠	٢١٢٤٤٩	٣١٣٤٤١	٣١٨٤٦٨	٣٠٦٥٠٧
ترکیه	٥٧١		٢١١	١٤٢٣	١٨٠٩	٢٢٩٩	٥٨٠	٥٧٦	٣٠١	٥٠٢	٣٨٥	٢٤٨	١٤١	٩٧
عمان	—		—	—	—	١٢	٦٤١	١	١٠٣٥	١١٤٩	٨٧٥	٦٥٤	٤٠٥	٣٣٤
مسقط	—		—	—	—	—	—	—	—	٢	—	—	—	—
سایر ممالک	—		—	٢	٢	—	٢	—	—	—	—	—	—	١
جمع	١٧١٢٧٤		٢٠٠٣٨٤	١٨٠٩٨٠	١٦٨٠٩١	٢٠٤٤٢١	١٨٣٩١٩	٢٣٣١٧٩	٢٤٠٥٣٧	٢٥١٢٩٦	٢١٣٧٥٣	٣١٤٤٩٠	٣١٩٠٢٧	٣٠٦٩٤٣
هزار قران	٢١٦٨٦	١٣٥٢٧	٣٠٩٣١	٢٥٥١٨	٢٤٠٠٠	٢٨٧٥٤	٢٤٣١٥	٢٩٢١٠	٣٤٧٧٣	٤٢٣٠٩	٤٢١٩٨	٥٧١٤٥	٦١٧٩٨	٦٣٠١٧

صادرات برنج بحسب وزن (بقیه)

اسامی ممالک	١٢٩٦	١٢٩٧	١٢٩٨	١٢٩٩	١٣٠٠	١٣٠١	١٣٠٢	١٣٠٣	١٣٠٤	١٣٠٥	١٣٠٦	١٣٠٧	١٣٠٨	١٣٠٩
	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار
افغانستان	—	—	—	—	—	١	—	—	١	—	٢١	—	١	١,٣٦
انکلستان	١	—	—	—	١٤٣	١	—	—	—	—	—	—	١٠	—
هندوستان	١	—	—	—	—	—	٣٥	—	—	—	٢٨٨٩٦	—	—	١١,٩٣
روسیه	٧٢٧٤٢	١٦٤٩	٨٥٠٣١	٦٥	٤١٦٦٧	٨٨١٨٠	٩٨٩٩٢	٢٢٥٤٦٤	٢١١٥٩٨	١١٧٣٤٧	١٧	١٥٠٢٥٦	١٨٦٥٣٤	١٥,٣٨٥,١٢
ترکیه	٢٣	١	١٣٨٥	—	٤	١٤	١٤	٩	٣٤	٤٨	—	٣٧	٤٠	٦٧,٤٥
عمان	٦٩	١٣٨	٥١٠	٢٩١	٣٠	٦٠	٣٢	٢٢	١٣	٥	—	١	—	٪٤٠
عراق	—	—	—	٧٤٩	١٤٩	٢٧١	٥١٠	١٨٩	١٤٦	١٠١	٤	١٤٩	١٥٨	١٣٠,٧٦
چین	—	—	—	—	١	—	—	—	—	—	—	—	—	—
لهستان	—	—	—	—	—	—	—	—	—	١٠٧	—	—	—	—
سایر ممالک	—	—	—	—	—	—	—	—	١	١	—	—	٦٢	١٥٢,١٥
جمع	٧٢٨٣٦	١٧٨٨	٨٦٩٢٦	١١٠٥	٤١٩٩٤	٨٨٥٢٧	٩٩٥٨٣	٢٢٥٦٨٤	٢١١٧٩٣	١١٧٦٠٩	٢٨٩٣٨	١٥٠٤٤٣	١٨٦٨٠٥	١٥٤,٢١٦,١٧
هزارقران	١٩٦٩٩	٦٥١	١١٦٢٢	٣٦٧	٥٦٤٧	١٣٧٤٠	١٢٩٠٦	٧٩١٣٢	٤٣٢٣٠	٢٠٥٢٧	٦٩٦٥	٢٨٨٦٠	٣٣١٥٧	٢٩٧٦,٨٩٩

صادرات برنج بحسب قیمت

اسامی ممالک	١٢٨٢	١٢٨٣	١٢٨٤	١٢٨٥	١٢٨٦	١٢٨٧	١٢٨٨	١٢٨٩	١٢٩٠	١٢٩١	١٢٩٢	١٢٩٣	١٢٩٤	١٢٩٥
	هزار قران	هزارقران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران
افغانستان	٢	—	—	—	—	—	—	—	١	—	--	١٩	٢	٢
آلمان	—	—	--	١	—	—	—	—	٣٧	—	—	—	—	—
انگلستان	٣	٢٢ باهندوستان	١٢	٢	٣	—	٢	٢٤	٥	٥٤	٧	٣	٢	—
هندوستان	—	—	٦	٨	٢	—	—	--	—	١	٣	—	—	—
هلاند	١	--	١	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
روسیه	٢١٦٤١	١٣٤٥٧	٣٠٨٦٣	٢٥٢٦٨	٢٣٧٧١	٢٨٤٩٥	٢٤١١٥	٢٩١٠٣	٣٤٠٠٥	٤١٩٩٥	٤١٩٢٨	٥٦٩٢٩	٦١٦٤١	٦٢٩٢٠
ترکیه	٣٩	٤٨	٤٩	٢٣٩	٢٢٤	٢٥٧	٧٧	٨٣	٥٠	٨٣	١٠٥	٦٢	٥٧	٢٧
عمان	—	—	—	—	—	٢	١٢١	—	١٧٥	١٧٦	١٥٥	١٣٢	٩٦	٦٨
جمع	٢١٦٨٦	١٣٥٢٧	٣٠٩٣١	٢٥٥١٨	٢٤٠٠٠	٢٨٧٥٤	٢٤٣١٥	٢٩٢١٠	٣٤٧٧٣	٤٢٣٠٩	٤٢١٩٨	٥٧١٤٥	٦١٧٩٨	٦٣٠١٧
خروار	١٧١٢٧٤	—	٢٠٠٣٨٤	١٨٠٩٨٠	١٦٨٠٩١	٢٠٤٤٢١	١٨٢٩١٩	٢٢٣١٧٩	٢٤٠٥٣٧	٢٥١٢٩٦	٢١٣٧٥٣	٣١٤٤٩٠	٣١٩٠٢٧	٣٠٦٩٤٣

صادرات برنج بحسب قیمت (بقیه)

اسامی ممالک	۱۲۹۶	۱۲۹۷	۱۲۹۸	۱۲۹۹	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۴	۱۳۰۵	۱۳۰۶	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹
	هزارقران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران
افغانستان	—	—	—	—	—	۱	—	—	—	—	۱۵	—	—	۰/۷۸۵
انگلستان	۱	—	—	—	۴۲	—	—	—	—	—	—	—	—	—
هندوستان	—	—	—	—	—	—	۱۲	—	—	—	۶۹۴۱	—	۲	۲,۵۳۶
روسیه	۱۹۶۸۲	۶۲۳	۱۱۲۰۶	۱۰	۵۵۵۱	۱۲۶۳۸	۱۲۷۷۳	۲۹۰۸۲	۴۳۱۸۴	۲۰۴۴۸	۸	۲۸۸۱۵	۳۳۰۹۰	۲۹۶۷,۹۳۹
ترکیه	۶	۱	۲۹۵	—	۳	۸	۸	۴	۱۰	۱۹	—	۱۴	۱۵	۲۳,۷۱۳
عمان	۱۰	۲۷	۱۲۱	۹۱	۱۰	۱۷	۷	۵	۳	۱	—	—	—	۰/۹۸۰
عراق	—	—	—	۲۶۶	۴۱	۷۶	۱۰۶	۴۱	۳۳	۲۴	۱	۳۰	۳۷	۳۵,۳۳۹
لهستان	—	—	—	—	—	—	—	—	—	۳۵	—	—	—	—
سایر ممالک	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	۱	۱۳	۲۶,۴۱۵
جمع	۱۹۶۹۹	۶۵۱	۱۱۶۲۲	۳۶۷	۵۶۴۷	۱۲۷۴۰	۱۲۹۰۶	۳۹۱۳۲	۴۳۲۳۰	۲۰۵۲۷	۶۹۶۵	۲۸۸۶۰	۳۳۱۵۷	۲۹۷۶,۸۹۹
خروار	۷۲۸۳۶	۱۷۸۸	۸۶۹۳۶	۱۱۰۵	۴۱۹۹۴	۸۸۵۲۷	۹۹۵۸۳	۲۲۰۶۸۴	۲۱۱۷۹۳	۱۱۷۶۰۹	۲۸۹۳۸	۱۵۰۴۴۳	۱۸۶۸۰۵	۱۵۴۲۱۶,۱۷

زرّت وارزن ــ زرّت درمناطق گرم ومرطوب عمل میآید، در ایران در بعضی صفحات خصوصاً فارس زرّت خوشهٔ بمصرف خوراك اهالی میرسد، قسم دیگر آن را درغالب نواحی درکنار جالیز میکارند که باصیفی آب داده شود، خوشه آنرا کباب کرده میخورند و در هرحال محصول عمده ایران را تشکیل نمیدهد.

ارزن: در نواحی سرد سیر که گندم عمل نمیآید یعنی در قسمتهای کوهستانی برای مصرف اهالی یا دانهٔ مرغ کاشته میشود.

بقولات ــ دراکثر نقاط ایران لوبیا، نخود، باقلا، ماش، لوبیا قرمز، لوبیای سفید لوبیای چشم بلبلی، خلّر و غیره عمل میآید. بعضی از آنها دربهار وبرخی در پائیز کشت و زرع میشود و برای تغذیه انسان هم بکار میرود. زراعت آن یا درمزارع یادرباغات است وساقه وبرگ خشك آنها علوفه خوبی برای دواب میباشد مقدار کمی از این حبوبات بخارج صادر میگردد.

محصولات مختلفه ازقبیل سبزیجات وغیره ــ بطور کلّی سبزیجات از قبیل پیاز، کاهو، کلم، کرفس، گوجه فرنگی، نعناع، تره، جعفری، اسفناج و غیره در دهات اطراف شهرها یادر بعضی باغات کاشته میشود ومصرف آن در شهر بیشتر وزراعت آن عموماً بطور تناوب است و عمل آوردن این نوع محصولات کود و زحمت زیاد لازم دارد.

صیفی جات از قبیل خیار، بادنجان، کدو و غیره در اغلب نقاط عمل میآید موقع کشت آنها اوّل بهار وآخر تابستان است، درسال دومرتبه محصول میدهند و مصرف آنها رو بتزاید و اراضی این قبیل صیفی جات کود زیاد لازم دارد.

خربزه وهندوانه، طالبی و گرمك مصرفشان در ایران زیاد و در غالب نقاط جنسهای خیلی عالی ازآنها دیده میشود، درایالات جنوبی بعد ازخشخاش بدست میاید، آب زیاد وکود فراوان لازم دارد. محصول آنها ازمصرف اهالی تجاوز نمیکنند و صادر هم نمیتوانند بکنند مگر خربزه اسپاهان که بسایر شهر های داخله حمل میشود. در طرف خراسان خربزه محولات را که فوق العاده شیرین و لذیذ است خشک نموده ودر زمستان مصرف میکنند. هندوانه در اراضی دیمزار نیز

عمل میاید و انواع آن در ایران زیاد و خوب میشود و این اواخر در بهبودی تخم این محصولات بطور کلّی دقّت نموده اند.

سیب زمینی یکی ازنباتات غذائی پرمحصول سیب زمینی است. تااین‌اواخر اهمیّت زیادی به توسعه زراعت و ازدیاد آن داده نمیشد و تقریباً از چند سال باین طرف در تمام نقاط ایران کم وبیش بزراعت سیب زمینی شروع نموده اند و اگر بطوریکه لازم است این زراعت توسعه یابد یکی ازمحصولات تجارتی عمده محسوب گشته و از قحطی هم جلوگیری خواهدکرد، زراعت سیب زمینی در اراضی اهکی وشنی‌باستثنای اراضی مرطوب‌نتیجه مطلوبی میدهد. جنس آن بر دوقسم: زودرس و دیر رس موقع کشت زود رس فصل پائیز است ودیر رس که اقسام زیاد دارد از ۱۵ اسفند تا اردیبهشت میباشد. سیب زمینی بذر باید ازگردو کوچك تر نباشد و سیب زمینی های خیلی بزرگ را به سه چهار قسمت میتوان تقسیم نمود و بعد بکشت آن مبادرت ورزید، آب فراوان برگ وساقه را زیاد مینماید ولی حاصل آن کم میشود، درهرپانزده روز یکمرتبه آب‌دادن بآن کافی است. یك نوع سیب زمینی دیگر هم بمقدار کم در باغچه ها میکارند که برای ترشی مصرف میشود.

باید دانست که‌زراعت سیب زمینی در برّ قدیم پس از کشف امریکا معمول گشته و بیش از دو ثلث قرن نیست که در ایران آمده است.

چغندر چغندر بر دو نوع است: یك قسم آن که فعلاً هم زراعتش در ایران معمول میباشد برای‌خوراك اهالی وبعضی‌اوقات‌بحیوانات‌هم میدهند، زراعت این قسم چغندر را میتوان گفت تفنّنی ودر کنار جالیزهای صیفی کاشته میشود. موقع کشت آن بهار ومحصول آن دراوایل زمستان بدست میاید، این‌چغندر معمولاً قرمز وسفید وریشه آن مدور میباشد، قسم دیگر که اهمیّت زراعتی و صنعتی دارد چغندر قند است. در ایران سابقاً زراعتی کمی از این قسم چغندر شده و نتیجه خوبی داده وحتّی قند و شکر هم بمقدار قلیلی ازآن بدست آمده ولی بعد کارخانه قندسازی که درکهریزك بنا شده بود تعطیل گردید(❀). این اواخر دولت بخیال

(❀) کارخانه قند سازی کهریزك که از مدتی پیش باینطرف بحال وقفه وتعطیل افتاده بود اخیراً مفتوح گردید.

این کارخانه در هر روز تقریباً ششصد من چغندر را تبدیل بشهد نموده و معادل صد و

تأسیس کارخانه قند سازی افتاد وبرای انتخاب محل زراعت چغندر قند متخصّصینی از چك اسلواکی جلب و متخصّصین مزبور در کرج و سایر نقاط امتحاناتی نموده و راپرتهائی بدولت تقدیم داشته اند که خلاصه آنها ذیلاً درج میشود .

در یك فضای ۱ ۷ ۲ متر مربع ازاراضی مدرسه فلاحت کرج امتحانات مختصری که نتیجه آن بی اندازه حیرت آور بوده بعمل آمده و حتّی چنین نتیجه در مملکت چك اسلواکی که مهم ترین مملکت صنعت چغندر است تا بحال سابقه نداشته ، برای توضیح این مطلب بی مناسبت نیست که مقایسه ای ازمحصول و مقدار قند کرج و چك و اسلو وکی بعمل آید .

مقدار قند چغندر کرج ۲۳٫۵ درصد در صورتیکه در مملکت چك اسلواکی بطور متوسّط ۱۶ و در بعضی مواقع ۲۰ در صد میباشد و هرگز از این مقدار تجاوز ننموده و مقدار محصول چغندر در کرج ۵۱ تن در هکتار و حال درمملکت جمهوری چك اسلواکی نسبت بجنس زمین و نوع زراعت بیش از ۲۰ الی ۴۰ تن در هر هکتار نمی باشد .

در تحت تأثیر نور آفتاب زراعت چغندر بقسمی در کرج نتایج فوق العاده خوب داده که میتوان این مملکت را مملکت (ایدال(۱)) کمال مطلوب صنعت قند درعالم اسم برد ، ضمناً باید درنظر داشت که نتایج فوق الذّکر اززراعت درمساحت کمی بوده که منتهای دقّت ومواظبت درآن بکار برده شده وشاید نظیراین دقّت درمساحتهای بیشتر امکان نداشته باشد زیرا مدرسه عالی فلاحت کاملاً واجد همه قسم ماشینهای لازمه برای زراعت می باشد ، درصورتیکه ممکن است پیش بینی کرد که زراعت در

(۱) - *Idéal*

دوازده من قند خالص تهیه میکنند . ولی این نکته را باید متذکر شد ، در ممالکی که صنعت قندسازی در آنها رونق و اهمیتی دارد در محوطه‌ای که برای زراعت چغندر اختصاص داده شده دکویل‌هائی بجهت حمل و نقل این محصول وجود دارد که باسرع اوقات چغندر را بمراکز مربوطه رسانده و از تلف کردن وقت جلوگیری مینمایند و در عوض بمقدار محصول روزانه کارخانه افزوده میشود بنابراین لازمست در عوض وسائل حمل و نقل امروزی این مملکت که منحصر بچهارپایان میباشد خطوط آهن جزئی در حوالی کارخانه و مزارع چغندر کشیده شود تا وسایل حمل و نقل سریعتر گردیده و بالنتیجه محصول روزانه کارخانه هم بیشتر گردد .

کارخانه قندسازی کرج هم که ازمدتی پیش بخیال دایر کردن آن بودند بزودی مفتوح خواهد شد .

يك مساحت دو هزار هكتارى بتوسط رعايا كه هيچگونه ماشين زراعتى ندارند نتيجه مطلوبه چغندر كرج را نميدهد.

براى اين كه اقدام باين امر مقرون بصرفه ومبناى صحيح و مطمئنى قرار گيرد پيشنهادات ذيل مفيد است :

از آنجائيكه امتحانات مجدّدى در اراضى وسيع تر لازم ميباشد بدين جهة استخدام يك نفر متخصّص زراعت چغندر پيشنهاد ميشود تادرزمين‌هائى كه ازطرف دولت ايران در تحت اختيار او گذارده ميشود شروع بعمليّات نمايد .

باوجوديكه اطراف كرج ازحيث دارا بودن آب بمقدار كافى و نزديكى بمعادن زغال سنگ و داشتن جاده هاى خوب براى تأسيس كار خانه قند بسيار مناسب است ولى بهتر آن كه در ساير نواحى هم امتحاناتى بعمل آيد تا براى تأسيس كارخانه هاى ديگر قند سازى نيز اساس مطمئن پيدا گردد ، با صرفه وجه مختصرى براى مسافرت متخصّصين فوق الذّكر درداخله مملكت دولت ايران ميتواند كاملاً اين نكته را درك نمايد : كه تأسيس كارخانه قند سازى دراين مملكت مقرون بصرفه هست يا نيست ، براى اينكه ازاين فرصت مهمّ كه براى پيشرفت مملكت ايران فراهم شده بفوريت استفاده شود توصيه ميشود هرچه زودتر متخصّصين فوق‌را استخدام تادر بهار ۱۹۲۹ درمزارعى‌كه باختيار آنها گذارده خواهد شد شروع بعمليّات نمايند .

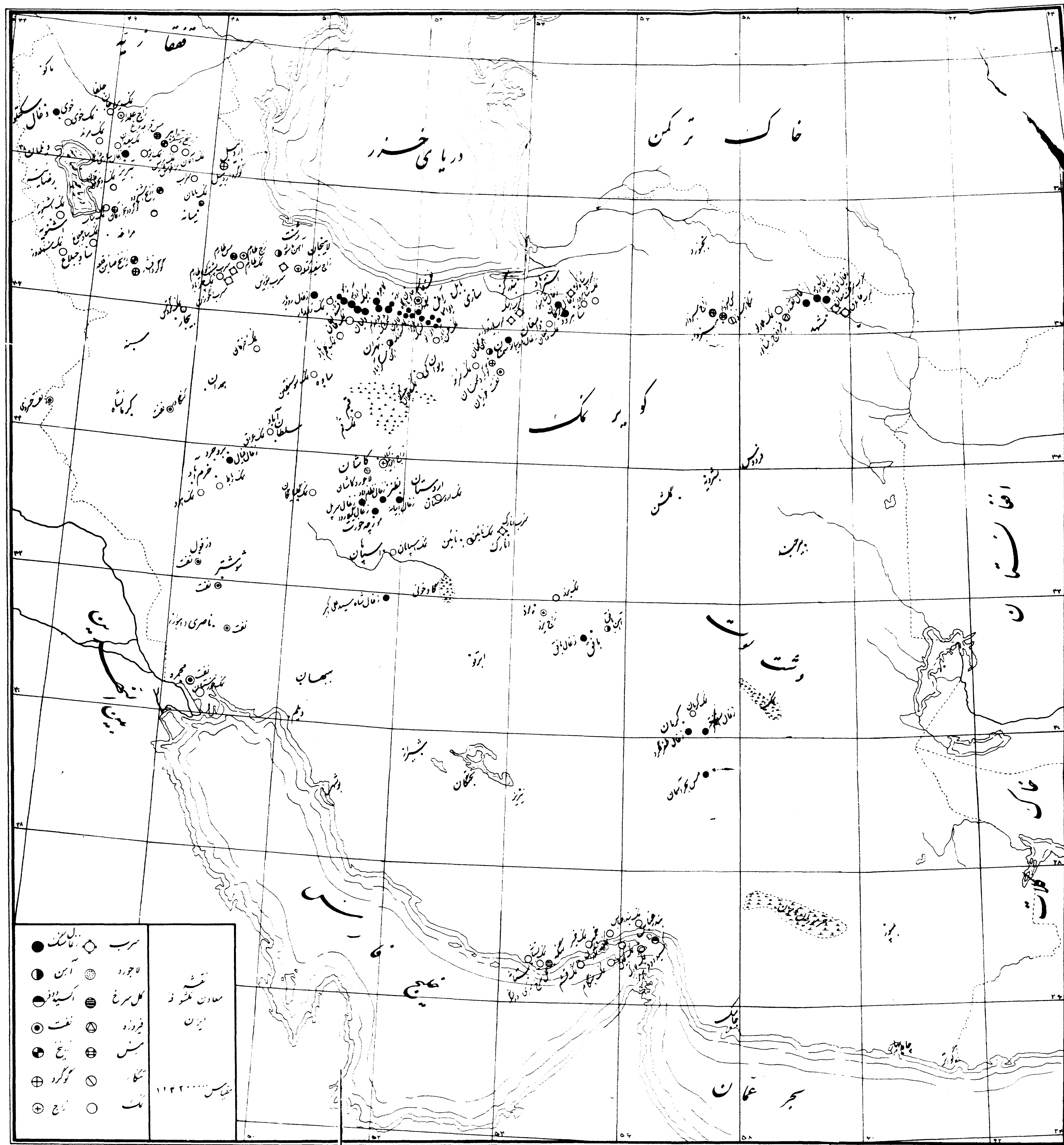
متخصّصين مزبور ميتوانند بذر لازمه را همراه خود آورده وظايف ذيل را عهده دار شوند :

۱ ــ دادن دستور و نظارت كردن عمليّات براى تهيّه زمين در نواحى مختلفه بجهت زراعت چغندر كه در مزارع يكى دو هكتارى بايد بتوسّط رعايا عمل آيد

۲ ــ نظارت در كشت و ساير عمليّاتى كه بعد از كشت لازم است .

۳ ــ ياد داشت نمودن مقدار شهد چغندر دراراضى مختلفه و موقع تكامل آن كه‌بدين وسيله اطلاّع بربعضى‌تأثيرات جوى بدست آيد وهمين قضيّه براى زراعتهاى بعد بسيار مفيد خواهد بود .

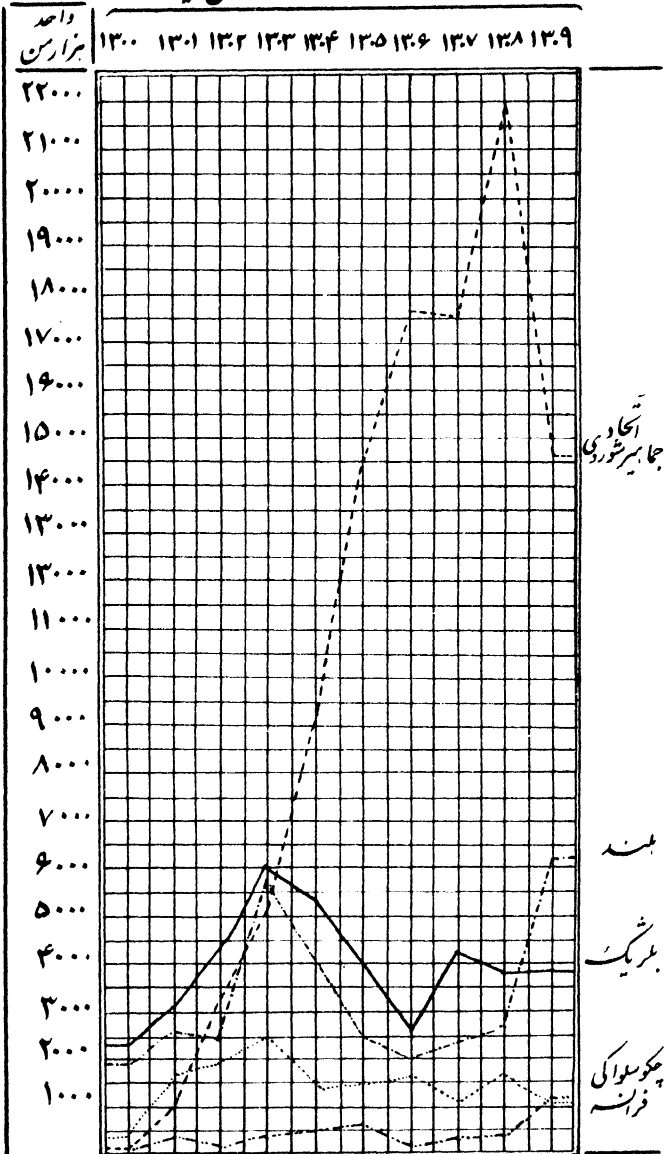
٤ ــ از بين بردن امراض محتمل‌الوقوع و سبب آنها .

قفقازیه
دریای خزر
خاک ترکمن
کویر نمک
دشت لوت
افغانستان
خاک کلات
بین النهرین
خلیج فارس
بحر عمان
تهران
مشهد
کرمانشاه
کاشان
اصفهان
شیراز
کرمان
بوشهر
سبزوار
نقشه
معادن مکشوفه
ایران
زغال سنگ
آهن
نفت
مس
گوگرد
زاج
سرب
لاجورد
گل سرخ
فیروزه
زرنیخ
نمک

قند و شکر

واردات در مدت ده سال اخیر

ح . گونیلی

ـ تعیین مقدار نقصان شهد چغندرهائیکه بطریق مختلفه پس از چیده‌شدن نگاهداری میشود تا بدین وسیله طریقه ای که از همه بیشتر مقرون بصرفه است بعدها اتخاذ گردد.

۶ ـ تعیین مقدار آب لازم برای نموّ چغندر.

۷ ـ تعیین وزن محصول چغندر در هر واحد زمین.

۸ ـ مطالعه در تأثیرات طرق مختلفه آبیاری.

۹ ـ تعیین مخارج لازمه برای بدستِ آوردن چغندر ازقبیل مرز، عمله، مدّت مصروفه و مقدار بذر.

۱۰ ـ تعیین مقدار آب رودخانه هائیکه باید ازآنها مزارع چغندر را آبیاری نمود در ازمنه مختلفه، و نتیجه ای که از اجرای وظیفه اخیرالذّکر متخصّصین بدست میآید این است که معلوم میگردد آیا آب رود خانه مکفی از برای آبیاری سایر محصولات فلاحتی خواهد بود یا اینکه بوسیله احداث سدّ ها و منابع دیگر قسمتهای وسیع حاصل خیز ایران را که تا بحال بعلّت فقدان آب بمقدار کافی مورد استفاده کامل واقع نشده قابل استفاده نمود تا بدین طریق وضعیّت مالی رعایا را رضایت بخش کرد.

از راپورت فوق معلوم میشود که اساساً زراعت چغندر قند در ایران نتیجه رضایت بخشی خواهد داشت و اگر دولت در تعقیب این اقدام مقدّماتی در جلب متخصّصین جدّیت نموده وشروع بکار کنند نتایج حاصله ازآن برای تأسیس کارخانه قند سازی زیاد وگذشته ازتوسعه این زراعت درنقاط مختلفه ایران ممکن است رشته بزرگی از صادرات را تشکیل دهد.

نتیجه تأسیس کارخانه قند سازی فعلاً این خواهد بود که تهیّه قند درداخله مملکت سبب میشود تقریباً بیست کرورتومان که برای خرید قند بخارجه میرود در خود مملکت باقی وازاین حیث کمك مهمّی بتعادل صادرات وواردات خواهد نمود.

از جداول ذیل میتوان فهمید که در مدّت ۱۳ سال چه مقدار قند از ممالك مختلفه بایران وارد ودر مقابل چه‌مبلغ هنگفتی از این مملکت خارج گردیده‌است

واردات قند بحسب وزن

اسامی ممالك	١٢٩٧	١٢٩٨	١٢٩٩	١٣٠٠	١٣٠١	١٣٠٢	١٣٠٣	١٣٠٤	١٣٠٥	١٣٠٦	١٣٠٧	١٣٠٨	١٣٠٩
	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار
آلمان	—	—	—	٣	١١٢٠	٣١١٧	٢٨٤	٢٦٩٥	١١٤٥	٢٦٩	٢١٩	٣٠٨	١٣٩٤,٢٧
اطریش	—	—	—	٨٦	٢٢	—	—	٥٧	٦٢٩	٦١٠	١٢	—	—
بلژیك	٩٣	—	١٢٢٥٤	٢٢٩٢٥	٣٠٧٣٤	٤٢٢٩٣	٦٠٤٢٢	٥٢٩٣٤	٤٠٣٣٥	٢٧٠١٥	٤٢٢٤١	٣٨٢٧٤	٣٨٨١١,٠٥
انگلیس	٨٦	١١٠	٤٨٣	٢٣٢	٦٤	٢٦	٨	٣٤	٢٠	٣٩	٩٠	٦٧	٣٠,١٠
هندوستان	١٤١٤٤	١٢٩٧٦	٩٤٣١	٧٢٨٨	٤٥٩٣	٢٦٩٧	١٩٦٣	٣٢٤	٩٧	١١٩	٩٥	٤٥	٢٢,١٩
فرانسه	٢٧	—	٢١	٣٦٥٧	١٦١٩٩	١٨٣٤١	٢٤٦١٤	١٢٦٣٣	١٤٩٣١	١٥٧٤١	١٢٠٦٢	١٦٣٠٧	١٠٩٩٨,٦١
ژاپون	٢٥٦	٣٢٨	١	٨	—	—	—	—	—	—	—	—	—
هلند	١٨	—	٢١	٣٥٩	٢٠٣١	١٣٦٣	١٥٥٥	٢٦٧٥	٢٠٨	٧٠	٢٤٢	٤٣١	١٢٠٤,٨٤
ترکیه	١٤	٥٨٧	٢٦	٧٨	١٤٦	٢٤٤	١٢٥	١٦٣	١	٢	—	—	٦٦٦,٤٦
چك‌وسلواکی	—	—	—	—	٦٧	٤٨٠	١٥٥٧	٢٥٣١	٢٤١٥	٦٦١	١٩٤٩	٣٥٠١	١٠١٤٣,٩٢
روسیه	٦١٠	٣٣	٧	٧١٧	٦٧٦٥	٩٦٣٤	٢٥٤٢٥	٥٤٣٩٣	١٠٥٩٦٠	١٤١٠٨١	١٣٩٨٧٨	١٦٩٦٤٣	١١٤٢٠٤,٢٢
مصر	٨١٠٧	٢٢٥٩٣	٢١٥٩٢	١٣٩٢٣	٦٠٧٨	١٠٤٧٥	٤٤٧٩	١١٩	١	—	—	—	—
امریکا	—	٩٨٢	١٣	١٦٦٣	٢٧	—	—	—	—	—	—	—	٣,٠٥
سایر ممالك	٢٠٦	١٨٣	١٣٨	١٨٤	٤٦	—	١	—	—	—	١	٦	٥,٠٦
جمع	٢٣٦٦١	٢٧٧٩٢	٤٣٩٨٧	٥١١٢٤	٦٧٨٩٢	٨٨٦٧٠	١٢٠٤٣٣	١٢٩٥٦٨	١٦٧٧٥٢	١٨٥٦٠٧	١٩٦٧٨٩	٢٢٨٦٨٣	١٣٧٤٨٢,٧٨
هزار قران	٢٥١٠٧	٥٠٨٠٩	٦٠٤٩٦	٦١٠٨٩	٦٢٣٢٨	٧٠٣٣٤	٨٨٤٨٧	٨٦١٤٤	٩١٤٩٣	٧٥٣٩١	٧٨٠٢٩	٩٠٧٩٢	٧٤٩٧٠,٦٤٧

واردات قند بحسب قیمت

اسامی ممالک	۱۲۹۷	۱۲۹۸	۱۲۹۹	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۴	۱۳۰۵	۱۳۰۶	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹
	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران
آلمان	—	—	—	۳	۹۰۴	۲۷۲۵	۱۷۵	۱۳۰۱	۵۰۸	۹۹	۸۴	۱۳۶	۴۹۵,۶۷۶
اطریش	—	—	—	۱۰۰	۳۲	—	—	۳۵	۱۹۳	۱۸۷	۳	—	—
بلژیک	۲۶۰	—	۱۶۳۰۳	۲۶۹۹۵	۲۶۵۱۵	۳۲۰۴۵	۳۸۵۶۰	۲۸۴۹۰	۱۷۹۸۲	۱۱۴۹۵	۱۵۹۰۱	۱۵۵۵۴	۱۴۸۷۸,۶۱۷
انگلیس	۲۵۸	۱۰۱	۱۲۳۴	۲۹۲	۶۶	۲۲	۳	۱۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۸	۱۲,۴۰۰
هندوستان	۱۱۱۷۰	۱۰۹۶۷	۱۲۴۸۰	۷۹۲۳	۳۷۷۲	۲۴۴۷	۱۳۴۱	۱۸۶	۵۹	۵۸	۴۳	۲۰	۱۱,۰۹۶
فرانسه	۱۹	—	۴۵	۳۴۷۱	۱۲۸۵۶	۱۲۲۱۱	۱۶۶۴۳	۵۵۷۲	۵۸۴۰	۴۷۵۵	۳۸۷۱	۴۹۶۳	۳۲۱۶,۳۶۰
ژاپون	۶۸۳	۵۶۷	۱	۹	—	—	—	—	—	—	—	—	—
هلند	۱۱	—	۲۵	۵۹۷	۲۲۲۲	۱۱۶۱	۱۰۳۲	۱۴۶۲	۱۰۵	۳۷	۱۱۴	۱۹۵	۶۳۱,۷۴۷
ترکیه	۶	۱۲۲۲	۴۷	۱۱۶	۱۸۵	۲۴۶	۱۴۹	۱۶۳	۱	۲	—	—	۵۰۸,۳۹۷
چکوسلواکی	—	—	—	—	۵۰	۴۷۴	۱۳۸۳	۱۲۷۸	۲۰۸۴	۳۱۴	۸۴۹	۱۵۷۶	۴۶۷۶,۴۰۱
جماهیر شوروی	۱۸۰۶	۸۳	۱۸	۹۰۳	۱۰۳۲۱	۱۱۴۰۷	۲۶۱۶۳	۴۷۴۷۹	۶۴۷۱۰	۵۸۴۲۳	۵۷۱۴۵	۶۸۳۱۴	۵۰۵۰۶,۳۰۷
مصر	۱۵۷۹۸	۲۵۴۸۶	۳۰۰۶۰	۱۷۱۹۸	۵۲۷۱	۷۵۹۶	۳۰۶۷	۶۸	۱	—	—	—	—
امریکا	—	۲۱۶۱	۲۹	۳۱۶۲	۳۷	—	—	—	—	—	—	۱	۰/۷۳۰
سایر ممالک	۹۶	۲۲۲	۲۵۴	۳۱۰	۳۷	—	۱	—	—	—	—	۶	۴,۴۱۱
جمع	۳۰۱۰۷	۵۰۸۰۹	۶۰۴۹۶	۶۱۰۸۹	۶۲۳۳۸	۷۰۳۳۴	۸۸۴۸۷	۸۶۱۴۴	۹۱۴۹۳	۷۵۳۹۱	۷۸۰۳۹	۹۰۷۹۲	۷۴۹۲,۶۴۷
خروار	۲۳۶۶۱	۲۷۷۹۲	۴۲۹۸۷	۵۱۱۲۴	۶۷۸۹۲	۸۸۶۷۰	۱۲۰۴۳۳	۱۲۹۵۶۸	۱۶۷۷۵۲	۱۸۵۶۰۷	۱۹۶۷۸۹	۲۲۸۶۸۲	۱۷۷۴۸۲,۷۸

درختهای میوه درغالب نواحی ایران درخت میوه دیده میشود ، انواع و اقسام میوه های خوب نیز عمل میآید خصوصاً در اسپاهان ، نواحی تهران وخراسان که انواع سیب ، گلابی ، هلو ، زردآلو ، انگور ، قیسی ، پسته و فندق که در باغات مخصوص میکارند و غیر از مصرف داخلی مقدار مهمّی بشکل خشکبار بخارج حمل میشود .

آب و هوای ایران طوری است که بهترین انواع میوه را میتوان درآن بعمل آورد و اگر در ترتیب غرس اشجار و نگاهداری آن مراقبت های لازمه بعمل آید در آتیه رشتهٔ مهمّی از تجارت این مملکت را تشکیل میدهد و نه فقط ممکن است ازخود میوه جات که تازه وخشک آن صادرمیشود بهره مندگردید ، بلکه از پوست بعضی از آنها مانند پسته و انار و گردو که در صنایع بکار میرود میتوان استفادهٔ زیاد کرد .

مو انواع مو دراغلب نقاط ایران عمل میآید ، قسمتی برای شراب وقسمتی برای کشمش . غرس مو تاارتفاع دوهزارمتر ودربعضی نقاط بطور دیم ودردامنه ها نیزدیده میشود . درفارس ، اسپاهان ، همدان ، آذربایجان ، قزوین وتهران شراب های خوب تهیّه میکنند . این رشته تجارت بدست ارامنه و یا یهودیها است . باوجودیکه در مملکت تاکستانهای مهمّ موجود میباشد مطابق احصائیه های گمرکی همه ساله معادل سیصد و پنجاه هزار تومان مشروبات خارجی وارد میشود والبتّه اگر در عمل آوردن مشروبات ایران دقّت زیاد تری مبذول گردد علاوه بر آنکه مصرف داخلی را تأمین خواهد کرد مقدار مهمّی هم ممکن است بخارجه صادر نمود .

درخت خرما این درخت در نقاط گرمی که آب داشته باشد رشد نموده محصول زیاد میدهد و نواحی مختلفهٔ ایران که دارای محصول خرما است احصائیّهٔ آن از قرار ذیل میباشد :

محلّ	عدّهٔ نخل	محصول (من)	قیمة (تومان)
خوزستان (آبادان ، محمره و سواحل کارون)	۵۲۳،۰۰۰	۱۸،۷۳۸،۸۰۰	۱،۱۷۷،۳۲۵
هویزه	۳۰۰،۰۰۰	۱،۰۸۰،۰۰۰	۶۷۵،۰۰۰
فلاحیه	۴۰۰،۰۰۰	۱۴،۴۰۰،۰۰۰	۹۰۰،۰۰۰
شوشتر	۱،۴۹۰	—	۲،۰۴۰
فارس (کازرون)	۶،۳۵۴	۱۱،۶۷۸	۳،۳۲۵
دشتی ودشتستان	۸۰۰،۰۰۰	۴۰۰،۰۰۰	۳۲،۰۰۰
فسا و داراب	۵۰،۰۰۰	۲۵۰،۰۰۰	۱۰،۰۰۰
جهرم	۵۷،۷۴۲	۶۶۴،۸۹۰	۶۶،۴۸۹
بهبهان	۱۵،۰۰۰	۱۲۰،۰۰۰	۹۶،۰۰۰
عباسی و میناب	۱،۸۰۰،۰۰۰	۱۸،۰۰۰،۰۰۰	۱،۸۰۰،۰۰۰
خراسان طبس (گلشن) واطراف آن	۵،۵۰۰	۲۷۵،۰۰۰	۲۲،۰۰۰
کرمان و بلوچستان (خبیص)	۲۲۰،۰۰۰	۳۸۵،۰۰۰	۳۴،۶۵۰
بم	۸۰،۰۰۰	۴۰۰،۰۰۰	۶۰،۰۰۰
جیرفت	۳۰۰،۰۰۰	۳،۰۰۰،۰۰۰	۲۱۰،۰۰۰
رودبار	۲۰۰،۰۰۰	۲،۰۰۰،۰۰۰	۱،۴۰۰،۰۰۰
ارزویه	۱۳،۰۰۰	۳۲۵،۰۰۰	۱۶۲،۵۰۰
جمع کل	۱۳،۰۸۶،۴۸۷	۶۳،۴۲۵،۳۶۸	۶۵،۵۴۹،۳۹۰

در هرجریب هزار ذرعی چهل درخت خرما کاشته میشود . مقدار محصول هر جریب ۱۶۳ من است که قیمة آن ۱۶۸ قران و مقدار زیادی خرمادرمحل بمصرف میرسد یا شیرهٔ آنرا گرفته بخارج حمل مینمایند . مقدار صادرات خرما در سنهٔ ۱۳۰۷ معادل ۱۱،۴۲۷،۰۴۵ من بوده که قیمة آن بالغ بر ۱۰،۴۹۰،۳۷۹ قران ودر ۱۳۰۹ (۹،۱۵۳،۳۴۶) من که قیمت آن ۸،۷۷۶،۴۶۲ قران بوده است .

زیتون — در ایالات ساحلی بحر خزر وجود دارد، مخصوصاً در گیلان یا در شیب های پست البرز یعنی درهٔ سفید رود در راه قزوین و رشت اشجار رشید و برومندی که خیلی قدیمی میباشد مشاهد میشود. حدّ اعلای ارتفاع درخت زیتون ۲۵ الی ۳۰ متر و بهترین نقطه ای که در ایران برای عمل آوردن آن استعداد دارد رودبار گیلان است که هوای خشک و گرم دارد. ازدیاد آن بوسیلهٔ تخم، پیوند، قلمه، یا ریشه ممکن ودرسال سه مرتبه بدرخت مزبور آب میدهند: یکمرتبه در بهار یعنی هنگام گل دادن درخت چه اگر در این موقع بدرخت زیتون آب نرسد میوه آن خشک شده از بین میرود، مرتبهٔ دوّم در تابستان ودفعه سوّم در پائیز میباشد. معمولاً یکسال محصول آن زیاد و یکسال کم ولی اگر همه ساله آنرا هرس نمایند مقدار میوهٔ سالیانه یکسان خواهدبود. روی‌همرفته میزان محصول هر درخت درصورتیکه خوب‌باشد دو الی شش من واگر درخت مسن باشد محصول آن به‌بیست الی بیست و دو من میرسد.

میوهٔ زیتون بر دو قسم است: سبز وسیاه. سبز آن برای خوردن و از میوهٔ سیاه روغن میگیرند. موقع رسیدن آن آخر پائیز وتقریباً عدّهٔ درخت زیتون رودبار ۲۵۰۰۰ اصله‌ومحصول آن سه‌خمس متعلّق به مالک ودوخمس متعلّق برعیّت است.

محصول زیتون کلیةً درایران زیاد نیست وروغن آن درخود مملکت بتوسّط ارامنه وروسهائیکه دربندر پهلوی ورشت سکونت دارند مصرف میشود وبواسطهٔ طریقهٔ ناقصی که آنرا عمل میاورند چندان خوب نیست، زیتون‌را درسرکه یانمک نگاه میدارند وبرای‌خوراك استعمال مینمایند، علّت کم اعتنائی‌اهالی نسبت بازدیاد و توّجه درخت مزبور آنستکه مصرف آن در داخلهٔ مملکت بی اندازه محدود در صورتیکه بزراعت آن ممکن است بیش از اینها توسعه داد.

مرکّبات — این محصول بطور کلّی درنواحی گرمسیر و مرطوب عمل میآید مخصوصاً درسواحل بحرخزر ودر بعضی نقاط جنوب وقسمت عمدهٔ آن که بخارجه حمل میشود از شمال است. سابقاً درگیلان و مازندران مرکّبات زیاد بوده ولی بتدریج بواسطهٔ سرما و آمدن برفهای متوالی رو به نقصان گذارده و در صفحات

جنوبی بحر خزر اراضی کوهپایه را که بادگیر نیست و ضمناً ریگ زار عیباشد برای زراعت درخت مرکبات انتخاب مینمایند، طریقه کاشتن آن یا بوسیلهٔ تخم ویا بواسطهٔ نهال ریشه داراست، درسال سوم درخت مرکبات را برای خوبی جنس و طول عمر پیوند میزنند، کلیه پیوند های مختلفه در ساقهٔ نارنج از سایر انواع درختهای مرکبات بیشتر وبرای حمل به نواحی دوردست معمولاً مرکبات را زودتر می چینند.

مقدار محصول مرکبات بواسطهٔ تنوعی که دارد متفاوت وممکن است هردرختی از ۳۰ تا ۷۰۰۰ عدد بار بدهد مثلاً:

بادرنگ	۳۰	الی	۵۰	عدد
نارنج	۴۰۰	«	۵۰۰	«
پرتقال	۳۰۰	«	۵۰۰	«
توسبز	۲۰۰	«	۲۵۰	«
لیموترش	۵۰۰۰	«	۶۰۰۰	«

حتی بار درختهای لیموترش ونارنگی ونارنج به ۲۰۰۰۰ عدد هم رسیده‌است.

انواع مرکبات عبارت‌است از: نارنج، پرتقال، نارنگی، لیموی شیرین، عباسی، لیموی‌ترش، پاتاوی، بادرنگ، نافه. درفارس لیموی ترش معطری وجود دارد که کوچکتر ازلیموی‌ترش گیلان ومازندران واخیراً پیوند آنرا بایالات مزبوره برده‌اند ولی پوست آن به نازکی پوست لیموی شیراز نمیشود.

قیمت مرکبات برحسب فصول وصدور آن بخارجه متفاوت ولی قیمهٔ متوسط آن بقرار ذیل است:

پرتقال	۱۰۰۰	عدد	۸۰	قران
نارنج	«	«	۲۰	«
نارنگی	«	«	۷۰	«
لیموی شیرین	«	«	۷۰	«
لیموی ترش	«	«	۶۰	«

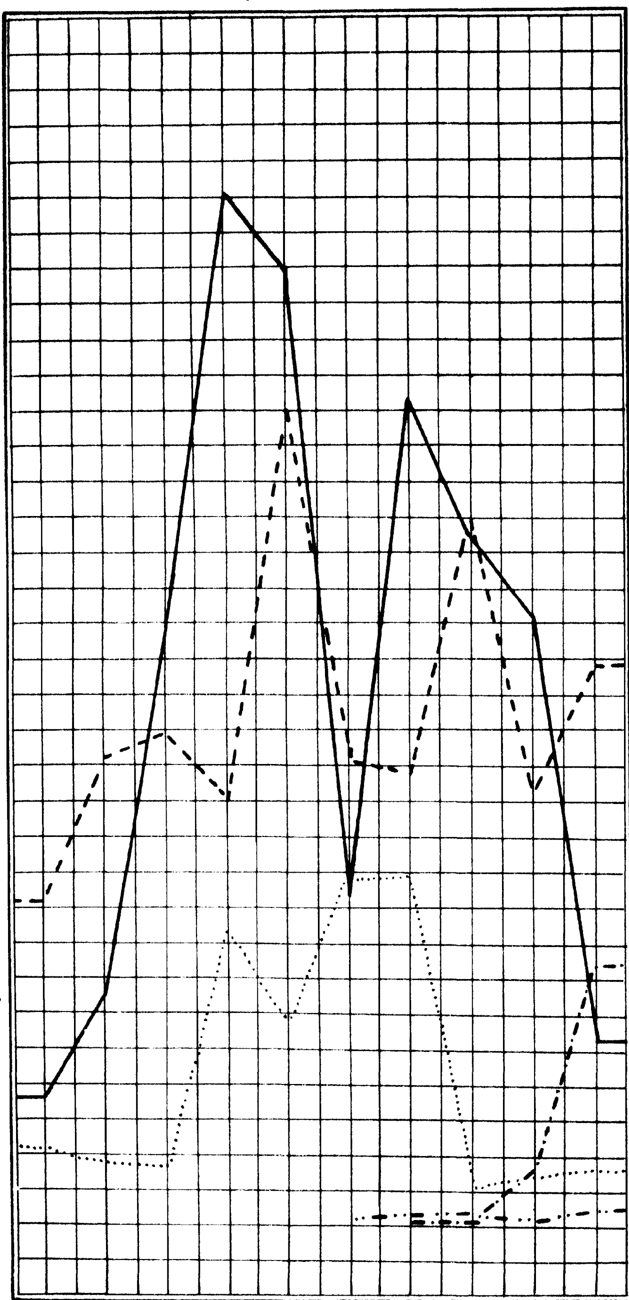
مطابق احصائیهٔ گمرکی درسال ۱۳۰۷ صادرات مرکبات ایران بخاك روسیه ۱۴۰,۸۳۱ من که قیمت آن ۱,۸۹۳,۰۳۳ قران و درسنه ۱۳۰۹ (۱۱۴,۵۴۸) من که قیمت آن معادل با ۱۳۴,۸۱۳ قران بوده است . مقدار جزئی هم بعراق و جاهای دیگر حمل شده که قابل ذکر نیست .

خشکبار بدون اغراق میتوان گفت که اختصاصات طبیعی اغلب میوه‌جات ایران بقدری مساعد است که خشکبار حاصله از آن میتواند اعلی ترین خشکبار باشد و قسمتی از خشکبار ایران که عمل آوردن آن تا اندازه ای محتاج بزحمت زیاد نیست از قبیل پسته و بادام دامغان و گردوی دماوند بواسطهٔ مرغوبیت در شمار بهترین خشکبار دنیا محسوب میشود ولی قسمتی دیگر از قبیل خشکبار حاصله از انگور و زرد آلو مستغنی از اصلاح نمیباشد ، درصورتیکه اگر در این قسمت هم توجهی بنمایند میتوان خشکبار نمرهٔ اول دنیا را عمل آورد . تنها نقصی که درخشکبار ایران دیده میشود عدم توجه درطرز عمل آوردن وحفظ نظافت و خشکانیدن آن است و بهیچ وجه مربوط به جنس و مرغوبی خود میوه نیست .

یگانه مملکتی که مصرف کنندهٔ عمدهٔ قیصی و برگه و سبزه و کشمش بیدانه و عسکری ایران است روسیه میباشد که سابقاً چندان اهمیتی به مرغوبی آن نمیداده ولی از سنهٔ ۱۹۲۲ باین طرف در بازار های روسیه دقت بیشتری در خشکبار ایران میشود .

شکی نیست که مرغوبیت جنس موجب ازدیاد مصرف آن میشود و بالطبع باعث تکثیر صدور آنرا فراهم میآورد ، مثلاً زرد آلوی خشک خراسان در روسیه رواج سابق را ندارد ، پس لازم است برای تکثیر صدور خشکبار و پیدایش بازارهای مهم تجارتی مانند سایر ممالکی که صادر کنندهٔ خشکبار هستند در ایران نیز اصلاحاتی درطرز خشک نمودن میوه‌جات عمل آید و اصلاحات مزبوره از قرار ذیل است :

اولاً اصلاح نژاد اشجار میوه .

میوه جات تازه و خشک از هر قبیل
صادرات در مدت ده سال اخیر
واحد میلیون من
۱۳۰۰
۱۳۰۱
۱۳۰۲
۱۳۰۳
۱۳۰۴
۱۳۰۵
۱۳۰۶
۱۳۰۷
۱۳۰۸
۱۳۰۹
۱۵
۱۴
۱۳
۱۲
۱۱
۱۰
۹
۸
۷
۶
۵
۴
۳
۲
۱
انگلیس
آلمان
اتحاد جماهیر شوروی
عراق
مصر

ثانیاً طرز خشک کردن میوه که باید جنس پیش رس و دیررس آن جور و مخلوط با میوه های لك دار و معیوب نباشد.

ثالثاً ترتیب عدل بندی و چیدن در قوطی های مخصوص.

رابعاً مراعات ترتیبات مخصوصه راجع بهر یك از میوه جات.

بهترین طرزی که برای خشکانیدن میوه جات ممکن است در ایران اتخاذ شود ترتیبی است که در کالیفرنی معمول میدارند. اخیراً در تبریز کارخانه ای برای تهیه خشکبار تأسیس گردیده واندك بهبودی در ترتیب خشکانیدن میوه صفحات آذربایجان حاصل شده ولی اقدام مزبور لازم است در تمام نقاط میوه دار ایران تعمیم یابد.

صورت مفصّل اقسام جداگانهٔ خشکبار که از ایران درسال ۱۹۲۵ و ۱۹۲۶ بخارجه حمل شده از این قرار است:

اسم خشکبار	وزن بحسب من	قیمت بحسب قران
۱ ـ خرما	۱۵٬۳۸۵٬۰۰۰	۱۶٬۸۳۴٬۰۰۰
۲ ـ سبزه	۹٬۳۶۹٬۰۰۰	۳۵٬۹۲۲٬۰۰۰
۳ ـ زرد آلوی خشک	۱٬۴۲۹٬۰۰۰	۹٬۱۵۵٬۰۰۰
۴ ـ بادام	۱٬۱۳۹٬۰۰۰	۱۱٬۶۲۵٬۰۰۰
۵ ـ گردو	۳۳۵٬۰۰۰	۱٬۲۰۷٬۰۰۰
۶ ـ پسته	۱۱۴٬۰۰۰	۱٬۲۳۴٬۰۰۰
۷ ـ آلوبالوی خشک وغیره	۱٬۸۶۱٬۰۰۰	۴٬۶۴۶٬۰۰۰

از مقایسهٔ اقلام فوق مشهود میشود که میزان صادرات خشکبار ایران دائماً در تزاید بوده وصادرات آن در ۱۹۲۵ و ۱۹۲۶ نسبت بصادرات ۱۹۰۵ و ۱۹۰۶ دو مقابل گردیده و یازده الی ۱۷ در صد کلیّهٔ صادرات مملکتی را تشکیل میداده و اگر میزان صادرات خشکبار با میزان صادرات سایر محصولات زراعتی ایران که ذیلاً درج میگردد مقایسه شود اهمیّت خشکبار این مملکت روشن تر خواهد شد:

صادرات سال ۱۹۲۵ و ۱۹۲۶

نام محصول	قیمت بحسب قران
خشکبار	۷۳٬۶۲۳٬۰۰۰
تریاك	۷۰٬٤۳۰٬۰۰۰
پنبه	٦۱٬۹٦۰٬۰۰۰
برنج	٤۳٬۲۳۰٬۰۰۰
سایر محصولات زراعتی	۱۰٬۹۱۰٬۰۰۰
جمع	۲٦٤٬۱٥۳٬۰۰۰

اقلام فوق معلوم میدارد که سی درصد کلیّهٔ صادرات محصولات زراعتی ایران خشکبار بوده و قسمت عمدهٔ آن چه در سابق و چه در حال حاضر بروسیّه میرفته و از ممالك دیگر که خریدار و مصرف کنندهٔ خشکبار ایران میباشند اوّل مملکت هندوستان و بعد از آن بین النّهرین و عمان است .

صورت صادرات خشکبار ایران بممالك خارجه در سال ۱۹۲۵ و ۱۹۲۶ ازقرار ذیل است :

اسامی خشکبار	میزان کل صادرات خشکبار	روسیه	صدی	هندوستان	صدی	بین النهرین	صدی	عمان	صدی
انگور	٣٥٩٢٢٠٠٠	٣٥٢٧٧٠٠٠	٩٨,٢	٤٩٢٠٠٠	١,٤	٩٢٠٠٠	—	٤٢٠٠٠	—
زرد آلو	٦١٥٥٠٠٠	٦٠٩٩٠٠٠	٩٩,١	—	—	٥٥٠٠٠	—	—	—
گردو	١٢٠٧٠٠٠	١٠٤٤٠٠٠	٨٦,٥	٥٠٠٠	—	١٣٢٠٠٠	١٠	٢٥٠٠٠	٢,١
بادام	١١٦٢٥٠٠٠	٣٩٣٨٠٠٠	٣٣,٨	٤٩٢٦٠٠٠	٤٢,٣	٤٠٠٠٠٠	٣,٤٤	٢١٠٠٠	—
پسته	١٢٣٤٠٠٠	٣٧٩٠٠٠	٣٠,٧	٧٣١٠٠٠	٥٩,٢	٩٤٠٠٠	٧,٦	١٠٠٠	١٠
خرما	١٦٨٣٤٠٠٠	١٨١٧٠٠٠	١٠,٨	٩٦٨٨٠٠٠	٥٧,٦	٢٢٣١٠٠٠	١٣,٢	٢٣٣٤٠٠٠	١٣,٩
سایر خشکبار	٤٦٤٦٠٠٠	٣٥٥٤٠٠٠	٧٦,٥	١٥٨٠٠٠	٣,٤	٥٤١٠٠٠	١١,٦	١٥٠٠٠٠	٣,٤
جمع	٧٧٦٢٣٠٠٠	٥٢١٠٨٠٠٠	٦٧,١	١٥٩٩٥٠٠٠	٢٠,٦	٣٥٤٥٠٠٠	٤,٦٦	٢٥٨٢٠٠٠	٣,٣

آنچه از جدول فوق معلوم میشود آنستکه مقدار ۹۸٪ و ۹۹ در صد خشکبار انگور و زرد آلو و $\frac{۱}{۲}$ ۸۶ گردو و ۳۳ بادام و ۳۰ درصد پستهٔ ایران در روسیه مصرف میشود و قسمت عمدهٔ صادرات بادام و پسته و خرما بهندوستان و باقی خشکبار بممالك دیگر حمل میگردد وروی همرفته دوثلث خشکبار صادره ازایران بروسیّه و یك خمس آن بهندوستان و بقیّهٔ آن که دوازده درصد میباشد بسایر ممالك و از آن جمله باروپا برده میشود .

میزان خشکبار ایران که برطبق اطلاعات گمرکی در مدّت بیست سال (۱۹۰۵ـ ۱۹۰۶) (۱۹۲۵ـ۱۹۲۶) ازایران بخارجه صادرگردیده بقرار ذیل است :

سال	خشکبار انگور		خرما		گردوو پسته وبادام		زرد آلو وغیره		جمع	
	من	قران	من	قران	من	قران	من	قران	من	قران
۱۹۰۵-۱۹۰۶	۲۳۱۱۰۰۰	۴۸۷۳۰۰۰	۲۳۶۳۰۰۰	۱۶۶۴۰۰۰	۷۸۳۰۰۰	۳۹۰۸۰۰۰	۹۱۵۳۰۰۰	۲۴۲۳۰۰۰۰	۱۴۶۱۰۰۰۰	۳۴۶۷۵۰۰۰
۱۹۱۰-۱۹۱۱	۱۲۴۹۸۰۰۰	۲۹۷۱۹۰۰۰	۳۲۴۵۰۰۰	۳۷۷۲۰۰۰	۱۹۲۰۰۰۰	۱۶۰۵۹۰۰۰	۵۳۸۶۰۰۰	۱۲۷۵۹۰۰۰	۲۳۰۴۹۰۰۰	۶۲۱۲۹۰۰۰
۱۹۱۳-۱۹۱۴	۱۰۳۶۰۰۰۰	۳۰۳۴۲۰۰۰	۲۴۶۰۰۰۰	۲۸۰۵۰۰۰	۲۴۳۷۰۰۰	۲۷۱۸۴۰۰۰	۴۵۹۴۰۰۰	۹۷۳۷۰۰۰	۱۹۸۵۱۰۰۰	۷۰۰۶۸۰۰۰
۱۹۲۰-۱۹۲۱	۵۷۵۰۰۰	۱۵۸۳۰۰۰	۵۹۵۸۰۰۰	۶۱۸۶۰۰۰	۶۵۱۰۰۰	۵۲۴۱۰۰۰	۵۱۴۰۰۰	۱۵۰۰۰۰۰	۷۶۶۸۰۰۰	۱۴۶۱۰۰۰۰
۱۹۲۵-۱۹۲۶	۹۳۶۹۰۰۰	۳۵۹۲۲۰۰۰	۱۵۳۸۶۰۰۰	۱۶۸۳۴۰۰۰	۱۵۸۸۰۰۰	۱۴۰۶۶۰۰۰	۳۲۹۰۰۰۰	۱۰۸۰۱۰۰۰	۲۹۶۳۳۰۰۰	۷۷۶۲۳۰۰۰

صادرات خشکبار ایران بنا بر اهمیّت وزن وقیمت آن که بممالك مختلفه درمدّت ۱۳ سال ازسنهٔ ۱۲۹۷ تا ۱۳۰۹ شمسی حمل شده مطابق جداول ذیل است :

صادرات خشکبار ایران بحسب وزن

اسامی ممالک	۱۲۹۷	۱۲۹۸	۱۲۹۹	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۴	۱۳۰۵	۱۳۰۶	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹
	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار
افغانستان	۴۳	۱۳۲	۶۸	۱۳۳۸	۱۱۳	۴	۱۱	۱۶	۳۶	۱۳	۸	۴۱	۳۳,۳۴
آلمان	—	—	--	—	۲	۶۱	۵۲	۱۵۶	۱۰	۳۴۲	۶۹۱	۷۷۰۵	۳۷۱۲۹,۷۰
مصر	—	--	—	—	۸	--	۳	۷	۶۴۰	۱۲۸۸	۹۸۳	۶۳۳	۲۵۰۰,۵۳
انگلیس وتوابع	۷۳	۴۷۱	۸۲۷۱	۵۰۷۹	۸۰۸۳	۲۳۸۰	۴۱۸۴	۷۹۱۳	۱۰۱۵۸	۴۹۰۳	۱۴۴۸۶	۱۱۱۹۴	۵۹۶۸,۴۲
هندوستان	۱۶۲۲۸	۲۹۷۶۲	۴۰۵۶۹	۴۰۸۹۳	۵۸۴۷۱	۶۷۳۶۹	۵۵۹۷۲	۱۰۶۸۴۹	۵۶۰۳۶	۵۹۵۲۵	۸۶۶۹۲	۵۰۳۴۴	۷۴۷۷۰,۱۶
امریکا	—	—	۲۰	۲۲	۱۷۱	۹۵	۱۲۰	۱۳	۱۷	۳۳۴	۵۹۳	۶۰	۴۵۸,۷۶
فرانسه	—	—	۱	—	۸	—	—	۲۲۵	۹۹	۲	۲۹۱	۳۴۴	۱۳۸۴,۷۸
عراق	—	—	۱۰۰۰۰	۱۱۰۶۳	۸۵۹۸	۸۰۹۳	۴۱۶۵۳	۲۸۳۶۹	۴۸۳۰۹	۴۹۷۹۱	۵۰۴۲	۶۵۷۲	۵۵۷۳,۹۸
مسقط	۱	۵	۱	۷	۴۸۴	۱۴۵	۳۱۵	۶۸	۲۸	۱۳۴۲	۲۷۴	۱۴	۵۸,۵۵
عمان	۸۸۷۸	۲۴۰۳۴	۱۳۳۵۲	۳۱۶۳۶	۲۴۷۶۷	۱۲۳۷۳	۲۲۲۶۵	۲۴۹۰۳	۱۲۴۰۵	۱۱۶۸۰	۹۴۴۷	۲۰۵۶۹	۱۴۶۰۰,۵۱
ترکیه	۱۷۸۸	۷۳۳۰	۱۶۴	۵۰۴	۱۶۵۵	۲۶۶	۲۵۱۳	۷۲۵	۱۴۴۶	۱۴۹۳	۳۳۷۵	۹۳۳۸	۱۲۸۲,۰۱
جماهیر شوروی	۴۰۹۷۱	۵۲۷۰۸	۴۸۴۷	۱۷۹۷۴	۳۴۱۶۴	۸۴۴۵۳	۱۴۰۹۱۷	۱۳۰۱۲۲	۴۶۵۹۷	۱۱۷۷۴۶	۹۷۵۵۷	۸۷۳۱۷	۶۲۴۴۱,۰۴
سایر ممالک	—	—	—	۴	۱	—	—	۱۶۹۲	۷۲۹	۳۵۸	۱۴۲۰۰	۱۲۲۹۱	۱۶۵۲۴,۴۰
جمع	۶۸۰۳۲	۱۲۵۴۴۲	۷۷۲۹۳	۱۰۸۵۲۰	۱۳۶۵۲۵	۱۷۵۲۳۹	۲۷۳۰۰۵	۳۰۶۰۵۸	۱۷۶۵۱۰	۲۴۸۸۱۷	۲۳۳۶۲۹	۲۰۳۴۲۲	۲۲۱۷۲۶,۱۸
هزار قران	۲۱۷۹۴	۲۹۹۳۹	۱۴۶۵۵	۲۶۸۲۳	۳۳۶۳۹	۳۸۹۴۸	۶۸۷۸۱	۷۹۲۹۴	۳۲۰۲۰	۴۸۳۰۵	۴۹۶۱۲	۴۶۰۶۷	۵۲۱۹۵,۴۹۷

صادرات خشگبار ایران بحسب قیمت

اسامي ممالك	۱۲۹۷	۱۲۹۸	۱۲۹۹	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۴	۱۳۰۵	۱۳۰۶	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹
	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران
افغانستان	۲۰	۷۱	۲۷	۴۴۳	۲۸	۱	۵	۸	۱۱	۷	۳	۱۸	۵٫۷۳۲
آلمان	—	—	—	—	۱	۶۶	۵۷	۱۸۵	۷	۶۷	۷۵۹	۲۹۲۰	۱۵۱۰۷٫۲۱۲
مصر	—	—	—	—	۱۱	--	—	۸	۸۳	۱۰۳	۹۹	۶۳	۱۹۳٫۸۳۶
انگلیس وتوابع	۲۱	۱۶۲	۹۴۰	۸۵۹	۲۱۹۵	۷۱۹	۳۵۸۶	۲۴۰۱	۱۴۷۷	۵۵۸	۱۹۸۲	۱۹۱۹	۱۰۸۲٫۹۷۵
هندوستان	۳۲۶۵	۷۵۳۳	۷۳۰۴	۱۰۵۶۹	۱۴۸۱۲	۱۱۷۱۲	۱۰۷۵۹	۱۵۹۹۶	۹۲۵۱	۱۱۲۲۱	۱۴۳۷۵	۱۰۸۵۹	۱۳۳۶۶٫۷۴۳
امریکا	—	—	۵	۳۶	۱۴۴	۱۵۸	۱۲۲	۱۶	۹	۳۳۹	۷۷۸	۹۲	۳۷۶٫۳۹۱
فرانسه	—	—	۱	—	۸	—	—	۳۴	۲۷	—	۳۵۲	۱۷۸	۸۷۲٫۸۹۰
عراق	—	—	۳۴۴۲	۵۶۹۸	۴۱۳۰	۲۴۱۰	۶۹۲۴	۳۵۴۸	۶۵۸۱	۴۳۲۰	۲۴۹۲	۲۲۸۶	۲۴۰۹٫۰۲۵
مسقط	—	۲	۱	۲	۵۸	۲۴	۲۴	۱۱	۶	۸۹	۲۵	۲	۵٫۱۵۰
عمان	۹۶۹	۲۶۴۹	۱۵۰۲	۳۴۸۰	۲۶۱۲	۱۴۶۱	۲۳۳۳	۲۶۱۸	۱۲۵۵	۱۱۸۱	۸۱۹	۲۱۰۱	۱۳۷۹٫۸۵۶
ترکیه	۴۵۷	۲۲۸۹	۷۵	۳۳۲	۱۰۱۴	۱۴۰	۲۰۶۱	۴۷۴	۶۷۵	۴۰۴	۴۷۳۱	۵۹۸۵	۱۰۴۰٫۲۶۲
جماهیر شوروي	۱۷۰۶۱	۱۷۱۳۳	۱۳۵۸	۵۴۰۲	۸۶۲۶	۲۲۲۵۷	۴۲۹۰۷	۵۳۷۴۰	۱۲۵۱۲	۲۹۹۶۵	۲۲۰۹۸	۱۸۲۶۹	۱۴۴۲۸٫۲۲۶
سایر ممالك	۱	—	—	۲	—	—	۳	۲۵۵	۱۲۶	۵۱	۱۰۹۹	۱۳۷۵	۱۹۲۳٫۱۹۹
جمع	۲۱۷۹۴	۲۹۹۳۹	۱۴۶۵۵	۲۶۸۲۳	۳۳۶۳۹	۳۸۹۴۸	۶۸۷۸۱	۷۹۲۹۴	۳۲۰۲۰	۴۸۳۰۵	۴۹۶۱۲	۴۶۰۶۷	۵۲۱۹۵٫۴۹۷
خروار	۶۸۰۳۲	۱۲۵۴۴۲	۷۷۲۹۳	۱۰۸۵۲۰	۱۳۶۵۲۵	۱۷۵۲۳۹	۲۷۳۰۰۵	۳۰۶۰۵۸	۱۷۶۵۱۲	۲۴۹۹۱۷	۲۳۳۶۳۹	۱۰۳۴۲۲	۲۲۱۷۲۶٫۱۸

نباتات صنعتی

توتون (نی‌کوتیاناتوباکوم)[۱] زراعت تنباکو و توتون مدتها است که درایران متداول ویکی برای قلیان و دیگری برای چپق استعمال میشود ، توتون سیگار درقرن اخیر ازاروپا وامریکا بایران آمده وزراعت آن درغالب نقاط ایران بطرز های مختلفه معمول و در بعضی نقاط بطور تناوب پس از بر داشت محصول برنج یاخشخاش کاشته میشود . پرورش آن هوای معتدل لازم دارد که‌زیاد گرم و خشک نباشد . در زمینهای شنی و رُسی یا آهکی و رُسی کشت آن خوب میشود .

توتون چپق دراشنو ، سلوانه ، جرمی‌لاهیجان ، ساوجبلاغ مُکری ، سنندج ، کرمانشاهان ، سقّز و بانه ، همدان ، دهخوارقان ، نهاوند وتویسرکان عمل میآید .

تنباکو از فارس ، کاشان ، اسپاهان ، خراسان ، کرمان ، گلپایگان و خونسار ، ملایر ، تویسرکان ، نهاوند وسمنان بدست میآید .

توتون سیگار در گیلان و آذربایجان کاشته میشود .

نواحی مختلفهٔ ایران برای زراعت اقسام توتون استعداد دارد وبااینکه مقداری تنباکو وتوتون سیگار وچپق بخاك ترکیّه و مصر صادر میشود ولی بیشتر مصرف آن درداخلهٔ مملکت واگر درتوسعهٔ این زراعت دقّت وسعی شود درآتیه ممکن‌است قسمت مهمّی از صادرات ایران را تشکیل دهد .

تا سنهٔ ۱۳۰۷ تجارت توتون ایران در داخله وصدور آن بخارجه آزاد بود ، امّا ازآذرماه ۱۳۰۷ بموجب قانون‌مصوّبهٔ مجلس شورای ملّی وارد وصادر کردن و خرید وفروش و تهیّه و نگاهداری و حمل و نقل اجناس دخانیه و انواع کاغذ سیگار در کلیّهٔ مملکت منحصر بدولت گردیده است .

محصول ایران ازحیث موادّ دخانیه مطابق صورت ذیل میباشد :

محلّ	توتون سیگار	توتون چپق	تنباکو
خراسان	– من	– من	۲،۹۶۱ من
آذربایجان	۵۰۰۰ «	۹۰۰،۰۰۰ «	–

(۱) - *Nicotiana Tobacum*

محلّ	توتون سیگار	توتون چپق	تنباکو
گیلان	۱,۰۰۰,۰۰۰ من	– من	– من
فارس	– «	– «	۳۰۰,۰۰۰ «
کرمانشاهان	– «	۱۰۰,۰۰۰ «	– «
کرمان	– «	۱,۶۱۷ «	۴,۲۵۶ «
مازندران	– «	۵۹,۳۸۴ «	– «
همدان	– «	۹۷۵,۰۰۰ «	– «
گلپایگان و خونسار	– «	– «	۱۱۳,۱۳۹ «
اسپاهان	– «	– «	۲۰۶,۶۰۹ «
ملایر و تویسرکان	– «	– «	۴۰,۰۰۰ «
سمنان	– «	– «	۳۰,۰۰۰ «
نهاوند	– «	۲۰,۰۰۰ «	۸۰,۰۰۰ «
تهران	– «	۴۳۸	

متأسفانه بااینکه ایران ازحیث زراعت توتون میتواند اهمیّت خاصّی حاصل نماید معهذا بین صادرات توتون داخله وواردات توتون خارجه تفاوت کلّی حاصل و بموجب احصائیهٔ گمرکی ۱۳۰۷ صادرات توتون سیگار در سنهٔ ۱۳۰۶ ۱,۹۴۸,۰۰۰ قران ودر سنهٔ ۱۳۰۵ (۲,۸۲۲,۰۰۰) قران و واردات آن درسنهٔ ۱۳۰۶ (۲,۲۴۸,۰۰۰) ودر سنهٔ ۱۳۰۵ (۲،۲۵۰،۰۰۰) قران بوده ولی در سنهٔ ۱۳۰۷ صادرات برواردات فزونی داشته و واردات ۱۳۰۷ (۱،۱۳۲،۰۰۰) وصادرات ۲،۶۲۳،۰۰۰ قران بوده است .

از جداول ذیل میتوان مقدار کلیّهٔ تنباکو و توتون ایران را که درمدّت ۲۷ سال یعنی از سنهٔ ۱۲۸۲ تا ۱۳۰۹ بحسب وزن وقیمت بممالك مختلفه صادر شده است استنباط نمود .

صادرات توتون و تنباکو بحسب وزن

اسامی ممالک	١٢٨٢	١٢٨٣	١٢٨٤	١٢٨٥	١٢٨٦	١٢٨٧	١٢٨٨	١٢٨٩	١٢٩٠	١٢٩١	١٢٩٢	١٢٩٣
	خراور	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار
مصر	٢٠٢٤		٤٢٢	١٢٦٨	٦٨٢	٣٣٨	—		١٤٨	٩٤	١٠٧٧	٣٨٧
انگلستان	١٣٣		٢٤٦	٣٩٤	٣٨٨	٢٣٨	—		٥٦٠	٩٠٩	٦٢٣	٢٧٢
فرانسه	٤٦		٢	١٧	—	—	—		--	٢٧	—	٤٤
ایطالیا	٣٧		—	٥	—	—	—		٣	—	—	—
روسیه	٩٠		٢٤٧	٢٣٢	١٤٤	٣٢	٨٥		١٤	٣٠٥	٨٢٥	٥٧
ترکیه	٨٠٧		٤٨٧٨	٤٢٦٢	٤٦٧٩	٣٨٢٤	٩٦٩		٣٥٣٥	٤٠٩٦	٢٥٣١	١٤٣٥
هندوستان	—		٤	٩٥	٣	٢٢	١		١	١٨	—	—
امریکا	—		—	٢٦	٢١	٨	—		٧٢	٤٣	٤٦	٤
آلمان	—		—	—	—	٦	—		—	—	٢٤	٢
عمان	—		—	—	—	٦	٨٣		—	١	٥١	٢٠
یونان	—		—	—	—	—	—		٧٨	٢٧١	٣١٠	٥٤
سایر ممالک	—		—	—	١	—	—		١	٣	—	٤
جمع	٤١٣٧		٥٧٩٩	٦٢٩٩	٥٩١٨	٤٤٧٤	١١٣٨		٤٤١٢	٥٧٦٧	٥٤٨٧	٢٢٧٩
هزارقران	١٣١٧	٨٨٠	١٦٠٣	٢٢٨٦	١٨١٩	١٦١٤	٢١٤١	٢٨٧٩	١٨٥٦	٢٤٢٨	٢٧٩٧	٩٩٠

صادرات توتون و تنبا کو بحسب وزن (بقیه)

اسامی ممالک	١٢٩٤	١٢٩٥	١٢٩٦	١٢٩٧	١٢٩٨	١٢٩٩	١٣٠٠	١٣٠١	١٣٠٢	١٣٠٣	١٣٠٤	١٣٠٥	١٣٠٦	١٣٠٧	١٣٠٨	١٣٠٩
	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار
مصر	٣٢٧	٥١	٢٢	٤	٢٧٦	٢٣٩	٨٥٩	١٦٤٣	٣٧٤٠	٢٨١٤	٣١٤٢	٢٨٦٨	٢٥٢٢	٢٧٣٦	٣٨٥٥	٢٤٤٠,٣٠
انگلستان	١٣٥	٦٩	٧٦	٨	١٣٨	٣٥	١٣٣	١٨٦	٦٥	٨١	٢	١٣	١٨٩	١٣٢	١٨٥	٢١٠,٢٤
فرانسه	—	—	٢١	٤٩	—	—	—	—	—	—	٥	—	—	—	١٠	—
روسیه	٢	٤	٤٨٠	٩٥	١١٠٦	١٠	١٣	٢٧	٥٤	١٢	٥٦٠	١٩٧	٥٧	١	١١٨	١,٠٢
ترکیه	١٢٢٥	١١٥٥	٩١٩	١٦٤٠	٢٢٧٢	٤٠	١١	١٩	٤١	٦٦	٧٥	١٢٨	٨٧	٢٤	—	—
هندوستان	٦	١٣٩٣	٥٣٠	٨٢٣	١٧٧٣	٢٠٨٥	١٤٩٠	١٨٢٥	٧٠١	١٥٦	٣٣	—	٢	٩٠	١	٠,٦٩
آمریکا	—	٢٣	٤٩	٢	٤٣	٦٠	٩٣	١١	١٤	—	٣٦	٤	٤	٥٧	٥	٢,٤٣
آلمان	—	—	—	—	—	—	—	١١	—	—	—	١٥	٤	١٧	—	٤,٣١
عمان	٥٣	١٨٧	١٢٠	٧٩	٦١	٢٠	٥٦	٢٢	٣٢	١٣	٢٧	٢٧	١٨	٧٥	٢	٠,٣٤
مسقط	—	—	—	—	—	—	—	—	١	٥	—	—	—	١	—	—
عراق	—	—	—	—	—	١٤٠٦	٦٨٦	٥٦٨	٧٧٤	٥١٣	٤٥٠	٦٠٨	٦٢٧	٨٤١	٤٩٢	٢٢٤,١٨
عربستان	—	—	—	—	—	—	٢٨	—	—	—	—	—	—	—	—	—
سایر ممالک	١	—	—	—	١٤	—	—	—	—	٩	٨٥	٤٥	٢٧	١٨٦	٧١	٥٨,٠٦
جمع	١٧٤٩	٢٨٨٢	٢٢٢٧	٢٦٩٦	٥٦٨٣	٣٨٩٥	٣٣٦٩	٤٣٢٢	٥٤٢٢	٣٦٦٩	٤٤١٥	٣٩٠٥	٣٥٢٧	٤١٦٠	٤٧٣٩	٣٠٤١,٥٧
هزار قران	—	٥٣٥٧	٢٠٣١	١٨٧٤	٤١٨٤	٣٧٢٦	٣٢٠١	٤٣٠٩	٥٢١٩	٣٤٧٩	٣٩٠٣	٢٨٢٢	١٩٤٩	٢٦٢٤	٢٤٧٦	٢٢٢٦٤٤٨

صادرات توتون و تنباکو بحسب قیمت

اسامی ممالک	۱۲۸۲	۱۲۸۳	۱۲۸۴	۱۲۸۵	۱۲۸۶	۱۲۸۷	۱۲۸۸	۱۲۸۹	۱۲۹۰	۱۲۹۱	۱۲۹۲	۱۲۹۳
	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران
مصر	۱۰۱۵	۱۰۰	۱۵۹	۴۵۶	۲۴۴	۱۱۵	—	۱۳۵	۵۴	۴۳	۴۵۳	۱۷۹
انگلستان	۲۷	۵۶ با هندوستان	۷۰	۱۰۳	۱۰۰	۵۸	—	۳۷۲	۲۰۵	۳۵۵	۴۱۴	۱۰۲
فرانسه	۱۶	۸	۱	۶	—	—	—	۳	—	۱۸	—	۲۶
ایطالیا	۳۱	—	—	۲	—	—	—	—	۲	—	—	—
روسیه	۳۹	۱۷۵	۱۵۴	۱۶۰	۶۵	۱۴	۱۵۸	۳۲	۱۰	۱۶۱	۵۹۸	۴۲
ترکیه	۱۷۹	۵۳۲	۱۲۱۱	۱۵۲۷	۱۴۰۳	۱۴۱۵	۱۹۱۳	۲۱۷۶	۱۴۹۷	۱۶۰۷	۱۰۵۸	۵۹۷
هندوستان	—	—	۸	۲۴	۱	۶	۲	۲	—	۸	—	—
امریکا	—	—	—	۸	۶	۳	—	۳	۳۸	۱۷	۲۳	۲
آلمان	—	—	—	—	—	۲	—	—	—	—	۱۶	۶
عمان	—	—	—	—	—	۱	۶۸	—	—	—	۱۳	۱۲
یونان	—	—	—	—	—	—	—	۱۵۵	۴۴	۲۱۷	۲۲۲	۲۳
سایر ممالک	—	—	—	—	—	—	—	۱	۱	۲	—	۱
جمع	۱۲۱۷	۸۸۰	۱۶۰۳	۲۲۸۶	۱۸۱۹	۱۶۱۴	۲۱۴۱	۲۸۷۹	۱۸۵۶	۲۴۲۸	۲۷۹۷	۹۹۰
خروار	۴۱۳۷		۵۷۹۹	۶۲۹۹	۵۹۱۸	۴۴۷۴	۱۱۳۸		۴۴۱۲	۵۷۶۷	۵۴۸۷	۲۲۷۹

صادرات توتون وتنباکو بحسب قیمت (بقیه)

اسامی ممالک	۱۲۹۵	۱۲۹٦	۱۲۹۷	۱۲۹۸	۱۲۹۹	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰٤	۱۰۳۵	۱۳۰٦	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹
	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزارقران	هزار قران
مصر	۱٤٤	۳٦	—	۲٦٥	۱۸۲	۷۱۷	۱۵۰۵	۳۷۸٦	۲۷۱۳	۲٦۲٥	۲۱۳۹	۱۳۵۹	۲۰۱۹	۲۰٦۰	۱۸۹٦,۲٤٥
انگلستان	٤۰	٦۹	٤	٦۸	۳٦	۱۰۵	۲۰۳	٤٦	۷۲	۲	۷	۱۱۱	٤۱	۱۲٦	۱۱۸,۱۱۲
فرانسه	—	۲٥	٦۹	—	—	—	—	—	—	٤	—	—	—	٥	—
روسیه	٤	۲٥٦	۸٤	٤۲٥	۷	۱۲	۱۲	٤۰	۹	۷۲۳	۲۸۷	۹۹	۲	٦۰	۲,۱۰۰
ترکیه	۱۸۱۳	۱۰۷۳	۱۱۸۰	۲۰۲۳	۳۷	٥	۱٥	۲٫٦	٦۲	٤۷	٦۳	۳٦	۱۳	—	—
هندوستان	۳۲۱۳	٤٦۷	٤۹۸	۱۳۰٤	۱۸۲۹	۱٥۳٥	۲۰٥۳	٦٦۹	۱٤۳	۳۲	—	۱	۳۷	—	۲,۱۲٥
امریکا	٥۸	٤٥	۱	۳۸	٤۰	۱۱۹	۱۱	۱٤	—	۲٦	٤	۳	۲۲	٥	۱,٦۲۷
آلمان	—	—	—	—	--	—	۱۱	—	—	—	٤	۱۲	۱٤	—	٦
عمان	۸٥	٦۰	۳۷	٤۷	۱۹	۳٦	۱۷	۳۱	۱۰	۲٤	٤۰	۷	۲۳	۱	۱,۱٥۰
عراق	—	—	—	—	۱٥۷٦	٦٦٤	٤۸۲	٦۰۷	٤٥۷	۳٤۳	۲۷۰	۲۹۲	۲۹۰	۱۹۱	۱٥٤,۸۲۲
سایر ممالک	—	—	۱	۱٤	—	۸	—	—	۱۳	۷۷	۲۸	۲۹	۱٦۳	۲۸	٤۰٤,۲٦۷
جمع	٥۳٥۷	۲۰۳۱	۱۸۷٤	٤۱۸٤	۲۷۲٦	۳۲۰۱	٤۳۰۹	٥۲۱۹	۳٤۷۹	۳۹۰۳	۲۸۲۲	۱۹٤۹	۳٦۲٤	۲٤۷٦	۲۲۲٦,٤٤۸
خروار	۲۸۸۲	۲۳۲۷	۲٦۹٦	٥٦۸۳	۳۸۹٥	۳۳٦۹	۳۳۲۲	٥٤۲۲	۳٦٦۹	٤٤۱٥	۳۹۰٥	۳٥۳۷	٤۱٦۰	٤۷۳۹	۳۰٤۱,٥۷۰

پنبه پنبه کشت بهاری است که مواظبت زیاد لازم دارد و متناوباً بعد از گندم یا جو باید کاشته شود(*). در نواحی جنوبی ایران بندرت بعد از محصول خشخاش میکارند. موقع کشت آن اواخر فروردین واوایل اردی بهشت و پس از بیست و پنج یا سی روز آب میدهند واقلاً شش مرتبه باید آب داده شود (مقدار آب لازمه برای پنبه دوبرابر گندم وخشخاش است) . حاصل قوزه های رسیدهٔ آن از آخر مرداد شروع و تا مهر و آبان طول میکشد تا قوزه های نرسیده آن تمام برسند .

در ایران اقسام مختلفه پنبه زراعت میشود ودر کرمان، رفسنجان، یزد، اسپاهان، کاشان، قم ، محلات ، کمره ، دلیجان ، ساوه ، زرند، تهران، خوار ، سمنان ، دامغان ، شاهرود ، استراباد ، سبزوار ، نیشابور ، ترشیز ، مشهد ، مازندران ، قزوین و تبریز عمل میاید .

بهترین جنس آن از مازندران ، کاشان ، محلات بدست میاید .

محصول کلیهٔ پنبه درتمام نقاط ایران ۱۱،۰۰۰،۰۰۰ من میباشد ، قیمهٔ پنبه از خرواری شصت تا هشتاد و پنجتومان و پنبه خوب ماشینی به نود تومان هم میرسد ، وقیمت قوزه از خرواری شانزده الی بیست و پنجتومان است .

(*) کرم خاردار(۱) واهمیت اقتصادی آن درزراعت پنبه(*)

آفات فلاحتی از نقطه نظر تشکیلات عملی معمولاً بدو دسته تقسیم میشود

۱) آفات محلی که از قدیم در داخلهٔ مملکت شیوع داشته .

۲) آفات خارجی که سابقاً در مملکت وجود نداشته و از ممالک دیگر که محل نشو و نما و اقامتگاه دائمی آنها است سرایت کرده است .

درموضوع عملیات فلاحتی دنیا وخصوصاً درباب زراعت پنبه مکرر اتفاق افتاده است که آفت فلاحتی از مملکتی به مملکت دیگر سرایت نموده است و بروز آفات خارجی در نواحی جدید در صورتیکه وضعیت آب و هوای نواحی مزبوره جهت نشو ونما و توسعهٔ آن متناسب باشد معمولاً خسارات عمده را در نواحی مزبوره که جدیداً مبتلا شده است ایجاب نموده و در این گونه موارد حتماً لازم است بهرقیمتیکه باشد اقدامات جدی برای دفع آفت مزبور چه ازطرف دولت وچه از طرف اهالی محل بعمل آید . مثال برجسته‌ای که دراین‌باب میتوان بیان نمود موضوع آفت انگورموسوم به فیلوکسرا (۲) است که از امریکا به اروپا سرایت نموده و این حشره که از حیث جثه خیلی کوچك (يك‌میلیمتر) است بسرعت تاکستانهای اروپا که مورد سرایت آن واقع شد معدوم‌ساخته

(۱) - *Farias Insulana* (۲) - *Phylloxera Vastatrix*

(*) - شرح کرم خاردار ازشرکت پنبه روس وایران اقتباس شده است

تخم پنبه امریکائی در تمام نقاط ایران عمل میاید ولی تخم پنبه مصری بواسطهٔ اینکه حرارت زیاد لازم دارد در مناطقی که حرارت و رطوبت زیاد باشد خوب بهره میدهد . اراضی خوزستان اگر باترتیب صحیحی آبیاری شود معادل تمام محصول فعلی ایران پنبه خواهد داد وجنس آن نیز ازبهترین جنس پنبهٔ دنیا خواهد گردید .

درنتیجهٔ جنگ عمومی محصول پنبهٔ ایران بکلّی ازبین رفته بود بطوریکه درسنهٔ ۱۲۹۹ شمسی صادرات پنبه ایران از ده ملیون من قبل ازجنگ به ۴۶۱٬۰۰۰ من تنزّل نمود ولی درسنوات بعد بزراعت پنبه اهمیّت زیاد داده شد ورقم صادرات درسنهٔ ۱۳۰۶ معادل ۵٬۴۷۵٬۷۱۲ من ودرسنه ۱۳۰۷ مقدار ۶٬۵۰۰٬۰۰۰ من بوده است .

مملکت ایران استعداد عمل آوردن چهار برابر محصول فعلی پنبه‌را دارد واگر در جور کردن تخم و ترتیب زراعت وپاك کردن وبستن عدل وغیره اقداماتی بشود یکی از مهم ترین صادرات مملکت را تشکیل میدهد. صدی هشتاد صادرات پنبهٔ ایران بخاك روسیّه وازجداولی که ذیلاً بدرج آنها مبادرت میشود میتوان مقدار کلیّهٔ صادرات پنبهٔ ایران را که بحسب وزن وقیمت بممالك مختلفه در مدّت ۲۸ سال صادر شده است استنباط نمود .

و بزراعت انگور اروپا خسارت عمده وارد نموده است .

فعلا در امریکا و آفریقا و هندوستان و آسیای صغیر و بلوچستان و بین النهرین و هند و چین و اسپانی و بعضی ممالك دیگر یك سلسله حشرات موذیهٔ متشابهی وجود دارد که خسارات عمده به زراعت پنبه وارد نموده ضمناً ممالك دیگر را که هنوز به آفت مزبور مبتلا نشده است بسرایت خود تهدید میکنند .

بروز این آفت ممکن است در ممالك مزبور نیز در آتیه سکتهٔ مهمی بتوسعهٔ طبیعی زراعت پنبه وارد سازد .

حشرهٔ نوك دراز (۱) کرم پشت گلی (۲) را در امریکا وکرم پشت گلی و همچنین کرم خاردار را در مصر و هندوستان میتوان از این قبیل آفات محسوب داشت .

از این به بعد ما توجه خود را به موضوع کرم خار دار تمرکز خواهیم داد چه ممکن است انتشار آن در ایران توسعه یافته و اسباب خسارت زیادی گردد .

اولین دفعه که کرم خاردار درایران مشاهده شده درسنه ۱۹۲۷ بوسیلهٔ متخصص حشره شناس شوروی موسوم به م . م . سیازف بوده ومشار الیه آفت مزبور رادرنواحی بم وکرمان ورفسنجان کشف کرده است . ازسنهٔ ۱۹۳۰ کرم مزبور بمقدار خیلی کم درسایرنقاط ایران نیز (بقیه‌ذیل صفحهٔ ۱۳۱)

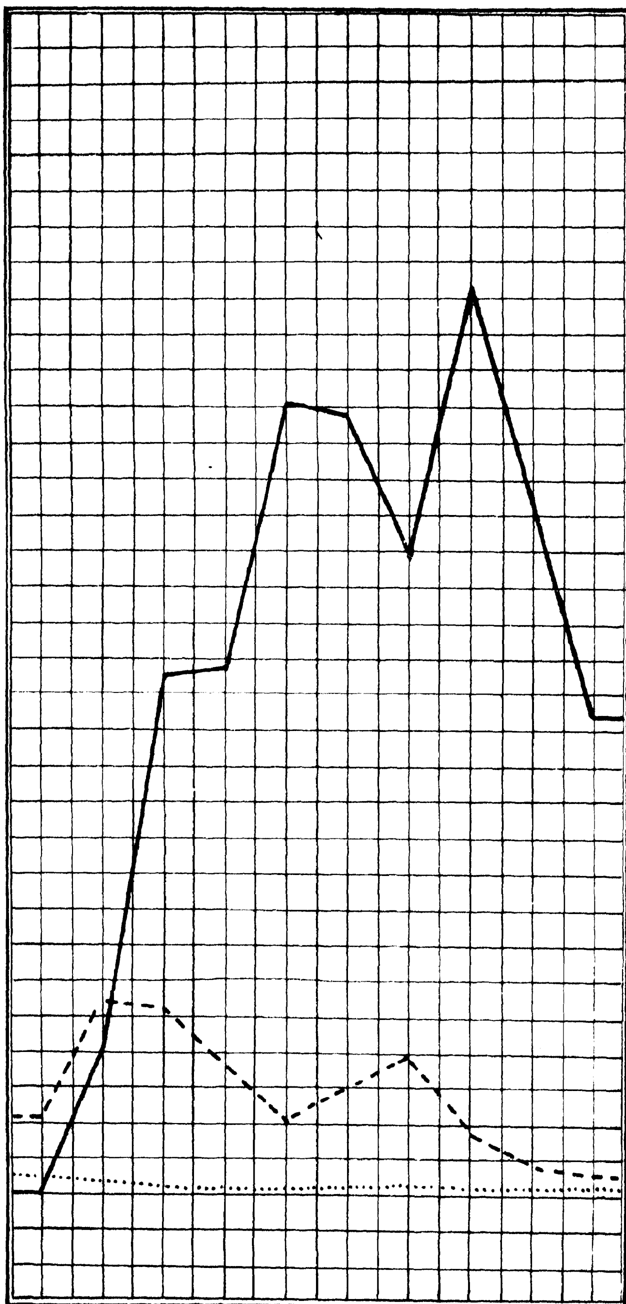
(۱) - *Antonomus Grandis.* (۲) - *Pectinephora Grossypiella*

پنبه

صادرات در مدت ده سال اخیر

واحد هزار من

۱۳۰۰ ۱۳۰۱ ۱۳۰۲ ۱۳۰۳ ۱۳۰۴ ۱۳۰۵ ۱۳۰۶ ۱۳۰۷ ۱۳۰۸ ۱۳۰۹

صادرات پنبه بحسب وزن

اسامی ممالک	١٢٨٢	١٢٨٣	١٢٨٤	١٢٨٥	١٢٨٦	١٢٨٧	١٢٨٨	١٢٨٩	١٢٩٠	١٢٩١	١٢٩٢	١٢٩٣
	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار
انگلستان	٢٢٩		٥٨	٢٦٣	١٠٢	٣٥	٢١		٤٣	١٤٢	٥٦	١٢
روسیه	٤٠٦٥٥		٥٦٧٩٠	٦٣٤٧٨	٦١٠٨٥	٥٦٦٨٠	٨٨١٨٩		٧٧٣١١	٩٥٩٥٩	٨٦٠٩٨	٧٧٦٤٠
ترکیه	٢٠٣		٧١٥	٢٢٥	١٩٩	١٥٠٨	٢١٣		٩٦	٢٠٣	١٦٢	٧٩
هندوستان	—		٢٢٤٩	٢٦٧٣	٣١٨٢	٣٠٦٣	٤٩٨٤		٣٢١٠	٢٤٩٧	٣٩٣٥	٢٢٠
آلمان	—		—	٨	—	—	—		٦	—	—	—
چین	—		—	—	٧	—	—		—	—	—	—
مسقط	—		—	—	٨٤٠	١٣	—		—	١٨	—	—
عمان	—		—	—	٦٠	٩	٣٢		٢٦	٢١٢	٣٠٥	٢٩
افغانستان	—		—	—	—	٣	٢٧		١٥	—	—	—
جمع	٤١٠٨٧		٥٩٨١٢	٦٦٧٤٧	٦٥٤٧٥	٦١٣١١	٩٣٤٦٦		٨٠٧٠٧	٩٩٠٣١	٩٠٠٥٦	٧٧٩٨٠
هزارقران	١٩٤٣٩	٨٣١٧	٤٠٨٠٧	٤٦٦٨٩	٤٥٠٨٨	٤٢٣٧٨	٧٠٠١٤	٧٠٣٨٠	٧٣٩٦٤	٩٣٨٤٤	٨٥٢٣٦	٧٣٤٨٤

صادرات پنبه بحسب وزن (بقیه)

اسامی ممالک	١٢٩٤	١٢٩٥	١٢٩٦	١٢٩٧	١٢٩٨	١٢٩٩	١٣٠٠	١٣٠١	١٣٠٢	١٣٠٣	١٣٠٤	١٣٠٥	١٣٠٦	١٣٠٧	١٣٠٨	١٣٠٩
	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار
انگلستان	—	—	٤	٩٥	١٧٥	٥١	١٤	٤١	٣١	٤٠	١٢	—	٤٥	—	—	١,٧٧
روسیه	٧٦٨٥٩	٦٠٥٤٦	٢٩٧٩٣	٨٣٠	٣٢٩٩	٢٨٨	٥	١٠٤٧٦	٣٦٤٧٢	٣٦٧١٧	٥٥٦٦٥	٥٤٣٦٧	٤٤٥٦٤	٦٣٢٩١	٤٧٨٩٨	٣٣٣٦,٨٠
ترکیه	٢٢٥	٣١٩	٢١٧	٣٨٥	٩٨٨	٤٩٠	٢٩	—	—	—	١٥	١	—	—	—	—
هندوستان	٢٥٠٢	١٦٢٣	٢٥٤٧	٥٦٧٧	٣٧٤٨	١١١٣	٥٠١٦	١٣٤٨٣	١٣٠٦٢	٨٢٠٢	٥٠٨٨	٧٤٣٨	٩٧٧٦	٤٤١٨	٢٣٥٥	١٥٧٣,٩٩
عمان	١٠٤	٤١	٨١	٢٠	١٣٥	٤٢٢	٨٩٠	٩٦	—	—	٥٤	٩١	٤٧	٤٣٢	١٣٧	٤٧,٨٦
افغانستان	—	—	٧	٢٦	٣	٣٦	٥٧٢	٢٤٣	٤٢	٩٨	—	٤	—	—	—	١
عراق	—	—	—	—	—	١٨١١	١١٨٩	١٠٨٦	٣٥٩	٢٤٣	٢٤٠	٣٠٤	٣٢٤	١٥٦	٢٤٤	٤١٨,٥٣
عربستان	—	—	—	—	—	—	١٣	—	—	—	—	—	—	—	—	—
سایر ممالک	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	٢٠	٤	١	٤٣	٥٦	٢٩,٠٦
جمع	٧٩٦٩٠	٦٢٥٢٩	٣٢٦٤٩	٧٠٣٣	٨٣٤٨	٤٢١١	٦٩٢٧	٢٥٤٢٥	٤٩٩٦٦	٤٥٣٠٠	٦١٠٩٤	٦٢٢٠٩	٥٤٧٥٧	٦٨٣٤٠	٥٠٦٩٠	٥٤٠٩,٠١
هزار قران	٧١٢٨٩	٥٣٤٧٥	٢٤٠٦٠	٣٧٢٠	٤٥٧١	٣٣٤٣	٣٠٤١	١٦٩٣٤	٤٩٤٠٠	٥٢٩٥٦	٦١٩٦٠	٥٦٤٩٣	٤٧٠٤٨	٥٢٦٨٠	٣٠٨٥٢	٣١٢٥٢,٨٤١

صادرات پنبه بحسب قیمت

اسامی ممالک	۱۲۸۲	۱۲۸۳	۱۲۸۴	۱۲۸۵	۱۲۸۶	۱۲۸۷	۱۲۸۸	۱۲۸۹	۱۲۹۰	۱۲۹۱	۱۲۹۲	۱۲۹۳
	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران
انگلیس	۸۳	—	۳۸	۱۸۶	۵۶	۱۶	۱۲	۵۴	۲۳	۱۱۱	۴۸	۹
روسیه	۱۹۲۱۴	۷۵۷۱	۳۹۳۰۵	۴۵۲۹۴	۴۲۹۳۴	۴۰۱۶۲	۶۸۱۷۹	۶۹۳۱۴	۷۲۶۳۷	۹۲۵۶۶	۸۳۹۵۹	۷۳۲۹۴
ترکیه	۱۴۲	۲۰۶	۵۷	۱۴۲	۲۰۹	۹۸۵	۸۲	۷۰	۵۲	۱۴۷	۱۱۳	۴۹
هندوستان	—	۵۴۰	۸۹۴	۱۰۶۲	۱۴۰۶	۱۲۰۱	۱۷۰۹	۸۵۶	۱۲۰۶	۸۹۶	۹۷۶	۱۱۰
آلمان	—	—	—	۵	—	—	—	—	۳	—	—	—
چین	—	—	—	—	۳	—	—	—	—	—	—	—
مسقط	—	—	—	—	۳۵۱	۵	—	—	—	۱۴	—	—
عمان	—	—	—	—	۲۹	۵	۱۷	۱۳	۲۰	۱۱۰	۱۴۰	۳۲
افغانستان	—	—	—	—	—	۳	۱۵	۷۲	۱۳	—	—	—
جمع	۱۹۴۳۹	۸۳۱۷	۴۰۸۰۷	۴۶۶۸۹	۴۵۰۸۸	۴۲۳۷۸	۷۰۰۱۴	۷۰۳۸۰	۷۲۹۶۴	۹۳۸۴۴	۸۵۲۳۶	۷۳۴۸۴
خروار	۴۱۰۸۷	—	۵۹۸۱۲	۶۶۷۴۷	۶۵۴۷۵	۶۱۳۱۱	۹۳۴۶۶	۸۱۷۰۵	۸۰۷۰۷	۹۹۰۳۱	۹۰۰۵۶	۷۷۹۸۰

صادرات پنبه بحسب قیمت (بقیه)

اسامی ممالک	۱۲۹٤	۱۲۹۵	۱۲۹٦	۱۲۹۷	۱۲۹۸	۱۲۹۹	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰٤	۱۳۰۵	۱۳۰٦	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹
	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزارقران	هزارقران	هزارقران
انگلستان	—	—	٤	۹٤	۱٦۱	٤٦	۹	٤۰	۳۰	٤۰	۱۲	—	۱۸	—	—	۱,۹۰۰
روسیه	۷۰٤۵٤	۵۲۸۳۹	۲۲۹۸٦	۳۸۱	۱۵۲۹	۱۰٦	۱	٦۵۳٤	۳۹۲٦۳	٤٦۳۷۲	۵۷۰۵۸	۵۳۰۷۸	٤۰۸۳۱	۵۰۷۹۸	۲۸۸۹۸	۳۰۵۲۲,٦۸۳
ترکیه	۱۱٤	۱۷٦	۱۵۱	۳۰۱	۷۲٦	۱۹۷	۱۵	—	—	—	۱٦	۱	—	—	—	—
هندوستان	۷٦۹	٤۳۲	۸۵۰	۲۹۱۰	۲۰۳۱	٦٦۲	۲۰۱۸	۹٤۷٤	۹۸۰۱	٦۲۲۹	٤٦۰۲	۳۰۹۸	٦۰۱٦	۱٦۵۸	۷۲۸	۳۵۲,۰۷۸
عمان	۵۲	۲۸	٦۵	۲۱	۱۲۳	۳۰٦	٦۸	۹۰	۳۵	۹۷	٤٤	٤۸	۲۷	۱۳۲	۷۳	۲۷,۰٦۲
افغانستان	—	—	٤	۱۳	۱	۱٦	۲٤۱	۱٤۰	—	—	—	٤	—	—	—	۱
عراق	—	—	—	—	—	۱۰۱۰	٦۷۷	٦۵٦	۲۷۱	۲۰۸	۲۰۷	۲٦۱	۱۵۵	۷۳	۱۲۰	۳۱۷,۹٦۰
عربستان	—	—	—	—	—	—	۱۲	—	—	—	—	—	—	—	—	—
سایر ممالک	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	۲۱	۳	۱	۱۹	۳۳	۲۰,۱٤۲
جمع	۷۱۳۸۹	۵۳٤۷۵	۲٤۰٦۰	۳۷۲۰	٤۵۷۱	۲۳٤۳	۳۰٤۱	۱٦۹۳٤	٤۹٤۰۰	۵۲۹۵٦	٦۱۹٦۰	۵٦٤۹۳	٤۷۰٤۸	۵۲٦۸۰	۲۹۸۵۲	۳۱۲۵۲,۸٤۱
خروار	۷۹٦۹۰	٦۲۵۲۹	۳۲٦٤۹	۷۰۳۳	۸۳٤۸	٤۲۱۱	٦۹۲۷	۲۵٤۲۵	٤۹۹٦٦	٤۵۳۰۰	٦۱۰۹٤	٦۲۲۰۹	۵٤۷۵۷	٦۸۳٤۰	۵۰٦۹۰	۵٤۰۹,۰۱

نباتات نسجی

کنف و شاهدانه بیشتر درولایات ساحلی بحرخزر کاشته میشود . موقع کشت آن ماه دوّم بهار (آخر اردیبهشت) است . درهرجریب ده هزار ذرعی ده الی پانزده من تبریز تخم افشان دارد ، پس از پانزده روز نبات بخوبی نموّ نموده وبعد ازیکماه باید وجین کنند . درصورتیکه هوا خیلی خشک باشد محصول آن خراب میشود ، بطور متوسّط یك جریب دویست الی چهار صد من کنف حاصل میکنند . مصرف آن بیشتر در روسیّه ومقداری هم درداخله است که برای درست کردن طناب و تور ماهی گیری و حصیر و گونی بکار میبرند . در سنه ۱۳۰۵ (۱,۱۸۲,۰۰۰) ودرسال ۱۳۰۹ (۲,۰۲۵,۲۷۸) قران بروسیّه صادر گردیده است .

خشخاش از اقسام مختلفهٔ خشخاش یك رقم در ایران زراعت میشود (پاپاورسومنی فروم) (۱) ولی رنگ گل آنها مختلف وارتفاع

(بقیّه از ذیل صفحهٔ ۱۲٦)
دیده شده است اهالی ازوجود آفت مزبور بکلی بی اطلاع وتصور میکنند خساراتیکه بوسیلهٔ کرم خار دار وارد میشود نتیجهٔ تأثیرات آب و هوا وقارچهای دودی رنگ وشاید هم میکربهای طفیلی میباشد در صورتیکه علت اصلی آفت مزبورهمان کرم خار دار است که فوقاً ذکر شد .

کرم خاردار از نقطهٔ نظر اقتصادی جهت زراعت پنبه اهمیت فوق العاده‌ای را حائز است و بموجب مطبوعات و کتب خارجه کرم خار دار یکی از مهمترین آفات سه گانهٔ زراعت پنبه است (حشرهٔ نوك دراز و کرم پشت گلی دوآفت مهم دیگر میباشد) و بر حسب اطلاعاتیکه در دست است در هندوستان کرم خار دار از ۱۰ ٪ الی ۷۰ ٪ قوزه‌های پنبه را فاسد میکند ومیگویند درمصر خسارتیکه ازکرم خاردار وارد میشود تا ۲۵ ٪ محصول میرسد ودر سنواتیکه این آفت شیوع کلی داشته باشد تا به ۳/٤ محصول هم ممکن است خسارت وارد شود .

بوسیلهٔ کرم خاردار هم باقسام پنبهٔ محلی و هم باقسام پنبهٔ تخم آمریکا صدمه وارد میشود .

(خلاصهٔ اطلاعات راجع بمراحل نشو و نمای کرم خاردار)

پروانهٔ کرم خاردار که طول پرهای باز آن ۲۲ میلیمتر بوده وطول بدن آن تا ۹ میلیمتر میرسد رنگ پرهای جلوی آن سبز گلابی رنگ و کاهی زرد و قهوهٔ رنگ است و علت سبزی رنگ آن بواسطهٔ این است که کرم مزبور در اواخر تابستان و پائیز تولید میشود و پرهای عقبی آن سفید رنگ و حاشیهٔ پرهای مزبوره تیره رنگ است .

تخمهای پروانهٔ مزبور مدوراست وساختمان مخصوص دارد واندازهٔ آن ها ۰,۵ میلیمتراست . رنگ تخمها بدواً کبود آسمانی است و بعد به آسمانی سربی رنگ و سربی مبدل میشود کرمهای

(۱) - *Papaver somniferum*

متوسط این گیاه یك ذرع است .

قبل از قانون انحصار تریاك در تمام ایران تقریباً درسیصد هزار جریب زمین زراعت تریاك رونقی داشت ، در یازده ولایت ذیل غیر از ولایات ساحلی بحرخزر این محصول عمل میآید :

فارس ، اسپاهان ، خراسان ، بروجرد ، خوزستان ، کرمانشاهان ، یزد ، کرمان ، ملایر ، تویسرکان و تهران ولی در سنوات بعد از ولایات سابق‌الذکر تجاوز کرده در ولایات دیگر نیز انتشار یافت بطوریکه هیجده ولایت باین زراعت مفید اقدام نمودند .

مقدارمحصول تریاك درتمام نقاط ایران درسنه ۱۳۰۳ ششصد هزارمن بوده که قیمة آن بطور متوسط یکمن پنجاه تومان وازهرجریب دومن وکسری حاصل بدست میآمده است .

جلگه های فلات ایران برای تریاك مساعد ولی گاهی بواسطه یخ بندان و

خار دار تا ۱۵ میلمتر طول یافته و رنگ آن‌ها سبز زیتونی و قهوهٔ قرمز رنگ است و خالهای تیره رنگی دارد .

روی بدن کرم مزبور برآمدگیهای کوتاه ضخیمی (مانند خار) است که شکل مخصوص کرم خاردار نتیجه وجود آنها است ، شفیره های کرم خاردار از ۹ الی ۱۱٫۵ میلیمتر طول داشته و تبدیل کرم خاردار به شفیره بوسیلهٔ پیله‌های ضخیم مانند ابریشم که بشکل کرجی کوچك ودارای سکانی است صورت میگیرد و رنگ پیله‌های مزبور سفید ویا قهوهٔ رنگ روشن است .

طریقهٔ زندگی کرم خار دار در ایران تقریباً هیچ مطالعه نشده است ولی در ضمن عملیات آتیه باید توجه مخصوص به تعیین وصف حال وزندگی کرم خاردار مبذول گردد ودر جلوگیری آن اقدامات علمی و عملی بشود .

درباب شرح حال کرم خاردار در ایران میتوان اطلاعات خیلی مختصری را بیان نمود . کرم خار دار دراواسط ماه های شهریور ومهرماه به زراعت پنبه بطور محسوس صدمه میزند . مرحلهٔ شفیرهٔ کرم مزبور ۱۷ الی ۲۲ روز طول میکشد .

تا بحال مشاهده نشده است که از کرم مزبور جز بقوزه های پنبه بقسمتهای دیگر بوتهٔ نبات یعنی بساقه های جوان آن صدمه وارد آید .

بموجب اطلاعاتیکه از نشریات خارجه بدست آمده میتوان نتایج ذیل را اخذ نمود :

پروانهٔ کرم خار دار در موقع شب پرواز نموده و روزها درمزارع پنبه و یاآین علفهای‌هرز و غیره پنهان میشود . پروانه های مزبور پس از رسیدن بحد بلوغ در طول مدت ٤ الی ٥ شب متوالی برروی غنچهٔ گل و قوزه و سایر قسمتهای بوته تخم میگذارد و تخم گذاری پروانه های

خشکی زیاد بزراعت آن صدمه میرسد. عموماً تخم را در پائیز و گاهی نیز در بهار میکارند، کودهائی که بمزارع خشخاش میدهند برای زراعتی که بعد از آن کاشته میشود بی‌اندازه مفید است.

تنها در ایران زراعت خشخاش باترتیب صحیح علمی دیده میشود: بدین ترتیب که زمین را قبلاً حاضر نموده و بعد با کمال دقت شخم زده سپس آبیاری مینمایند، در بهار وجین شروع ودر موقع برداشت حاصل چندین مرتبه آنرا آب میدهند، حاصل آن درنواحی مختلفه متفاوت و دراردی بهشت یاخرداد شروع به برداشت محصول میشود، برای استخراج تریاك ازخشخاش زارعین مجرّب گماشته میشوند تا خشخاش راقبل ازرسیدن تیغ زده وصبح روزبعد شیره‌ای که روی خشخاش گرد آمده باقاشق مخصوص جمع نمایند. این عمل چندین مرتبه مکرّر میشود ولی جنس تریاك دفعهٔ اوّل بهتر زیرا مرفین آن زیادتر است. اگر بعد از تیغ زدن شب گرم وصبح

مذکور بیشتر روی گیاه پنبه و بامیه و کنف و سایر نباتات متعلق بخانوادهٔ پنیرك (۱) صورت میگیرد. عمر آن پروانه ها قریب بیکماه است وهر یك از ۱۴۰ الی ۲۴۰ عدد تخم میگذارد. از تخمهای مزبور پس از مدت ۳ الی ۱۲ روز (بتفاوت اوضاع آب و هوا و درجهٔ حرارت و رطوبت آن) کرم‌تولید میشود ودرطول مدت یکسال ازحشرهٔ مزبور ٤ الی ٥ نسل تولیدمیگردد.

کرم های مزبور قوزه های پنبه را سوراخ کرده بدان داخل میشوند و خودرا به تخمهای پنبه رسانده واز پنبه دانه های سالم تغذیه میکنند وکرمهای مزبورپس ازدخول بقوزه الیاف پنبه‌را کثیف‌و فاسد میکنند بقسمی که الیاف مزبور دراثر عملیات مضرهٔ آنها یا بکلی ویا تا حدي از حیز انتفاع اقتصادی می افتد. تخمهائیکه صدمه دیده‌است الیاف‌پنبهٔ‌اطراف آن مرده‌وفاسدمیشود وبوسیلهٔ سوراخهای فوق الذکر که کرم خاردار بداخل قوزه کننده است قارچهای دوده و شاید هم بعضی میکرب های دیگر داخل شده وسایر قسمتهای الیاف پنبه را نیز که درقوزهٔ مزبور سالم‌مانده است کثیف و بکلی فاسد میکنند.

بطوری که در نشریات مربوطه تذکر داده شده است در ممالك خارجه کرم خاردار نه تنها بقوزهٔ پنبه بلکه بشاخه های جوان آن نیز صدمه میزند بدین ترتیب که ساقهٔ جوان را سوراخ کرده ودراثر آن شاخه های جوان خشك شده وازبین میرود وعلاوه براین نیز اظهار شده است که کرمهای مزبور غنچه هـای گل پنبه را نیز سوراخ میکنند و غنچه هاي مزبور بالمآل سیاه و خشك میشود.

طول مدت زندگی کرم خاردار از ۱۵ الی ۲۸ روزاست وجریان نشو و نمای شفیرهٔ آن از ۱۰ الی ۵۲ روز طول میکشد.

---

(۱) - *Malvanis*

هوا خنك باشد شیره بسهولت خارج میشود ولی اگر شب بارانی باشد ممکن است تمام شیرهٔ تریاك از بین برود . بعد از جمع نمودن شیرهٔ تریاك آنرا درظرف مخصوصی ریخته و در محل‌های معیّنی که از طرف دولت تعیین شده میبرند و در تحت نظارت ادارهٔ انحصار تریاك را عمل آورده و پس از آن تحویل میدهند .

عللی که باعث ترویج و توسعهٔ زراعت تریاك در ایران شده عبارت است از :

۱ ــ خشخاش زراعتی‌است پائیزه و موقعی به‌آبیاری محتاج میگردد که در آن موقع آب بقدر کفایت موجود است .

۲ ــ با مزد کم عدّه ای زیاد مستخدم مجرّب میتوان استخدام نمود .

۳ ــ زیادی قیمت آن یعنی هرقدر هم محصول کم باشد مقدار کم بقیمهٔ زیاد فروش رفته و مانند سایر محصولات محتاج بوسائل حمل ونقل فراوان نبوده وعموماً بازار آن در دسترس رعیّت است .

مبارزه با کرم خار دار و دفع آن عمل بسیار مشکلی است و حتّی در ممالکی که کرم مزبور شیوع کلی داشته ووصف حال وشرح زندگانی آن‌مورد مطالعه واقع شده هنوز ترتیبات اساسی جهت دفع آن بدست نیامده است وعلّت آن این‌است که آفت مزبوز در موسمی که‌مضراست یعنی درموقعی که تشکل کرم خاردار میباشد زندگی مستوری داشته و بدین سبب استعمال مقادیر زیاد مواد شیمیائی جهت دفع آن میسر نیست . در ممالك فوق‌الذکر عملیات دفع کرم خار دار بوسیلهٔ معدوم ساختن آن درمحل‌اقامتگاه زمستانی‌صورت میگیرد بدین معنی‌که جبراً اهالی را بجمع‌آوری وسوزاندن باقی مانده‌های مزارع پنبه ملزم نموده ویا اقدامات دیگر فلاحتی (از قبیل ایجاد مزارع مخصوص جهت جلب کرم مزبور ویا شخم زدن مزارع پنبه) بعمل می‌آورند . موضوع جمع‌آوری و سوزاندن قوزه های آفت زده توصیه میشود .

برای جلوگیری از توسعهٔ کرم خاردار در ایران و برای اینکه در زراعت پنبه از آفت مزبور کاسته شود لازم است که پنبه کاران واشخاص ذینفع اقدامات سادهٔ ذیل را بموقع اجراء بگذارند :

۱) مزارع پنبه که ازنقطهٔ نظرفلاحت دارای اهمیتی است از روی کمال دقت معاینه شده و تفحصات مخصوص در مزارع نمونه که جهت تجربهٔ اقسام مختلفهٔ پنبه است بعمل آید .

۲) معاینهٔ مزبور درمزارع مختلفه صورت گیرد (ازحیث ارتفاع ونوع زمین وآبیاری ونوع پنبه که زراعت شده است و غیره) .

۳) در موقع معاینه باید حتی الامکان قسمت عمدهٔ سطح مزارع پنبه کاری را مورد معاینه قرارداد تا اینکه مساحت وسیعی از مزرعهٔ مزبور تحت معاینه و تفحص قرارگیرد .

٤) باید قوزه های آفت زده را جمع آوری نموده وسوزانند .

مصرف تریاك در دنیا بر دو قسم است : اوّل مصارف طبّی و دوّم مصارف تدخینی.
اخیراً که مسئلهٔ تریاك در جامعهٔ ملل مطرح گردید مملکت ایران را نیز در شمار ممالکی قلمداد کردند که صادر کنندهٔ عمدهٔ تریاك است و نمایندهٔ ایران در جامعهٔ ملل بر طبق مدارك و احصائیه های دقیق این اشتهارات را تکذیب نمود زیرا $\frac{۷۷}{۱۰۰}$ از تریاکی که در ظرف چهار سال اخیر بممالك انگلستان و امریکا و سویس و فرانسه وارد گردیده متعلّق به ترکیّه بوده و $\frac{۷}{۱۰۰}$ محصول هندوستان و $\frac{۷}{۱۰۰}$ محصول یونان و ممالك بالکان و $\frac{۵}{۱۰۰}$ محصول اروپا و $\frac{۳}{۱۰۰}$ محصول سایر ممالك و محصول ایران کمتر از نیم درصد بوده‌است . با این تفصیل و باوجودیکه دولت ایران برای تقلیل زراعت خشخاش تعهّدی ننموده ازنقطهٔ نظر رفاه وصلاح انسانیّت اولین قدمی که برداشت گذراندن پیشنهاد قانون انحصار دخانیات از مجلس شورای ملّی بود که درنتیجهٔ این اقدام مقدار صادرات ایران که درسنه ۱۳۰۵ به ۹۶،۱۱۶،۰۰۰ قران رسیده بود در سنه ۱۳۰۶ یکمرتبه بمبلغ ۴۳،۲۶۸،۰۰۰ قران تنزّل نمود و معادل

۵) در موقع معاینهٔ مزارع پنبه باید هریك از بوته های پنبه که معاینه میشود تمام قوزه‌های آن را یکایك و بدقت معاینه نمود .
۶) باید از تعداد بوته های پنبه که معاینه شده است و همچنین از تعداد بوته هائیکه ازآفت مزبور خسارت دیده و نیز از قوزه های آفت زدهٔ آن با دقت تمام ثبت برداشت و ضمناً باید حد متوسط تعداد کلیهٔ قوزه های مزرعهٔ مزبوره را معین نمود .
۷) باید کلیهٔ مزارع پنبه خصوصاً مزارعی را که دوچار آفت کرم خاردار شده است پس‌از جمع آوری محصول با دقت تمام آتش زده و بوسیلهٔ شخم زیر و رو نمود .
۸) باید موضوع جلب کرم خاردار را بوسیلهٔ زراعت نباتات دیگری که بیشتر به آنها مایل باشد امتحان و نوع این نباتات را معین کرد .
اگرچه‌هنوز معلوم نیست اوضاع طبیعی ایران تاچه‌اندازه توسعه و نشو و نمای‌مقدارزیادی از آفت مزبور را تقویت نموده و یا مانع خواهد شد و اگرچه در اثر تفحصات و عملیات اکتشافی میتوان گفت که فعلا توسعهٔ کرم خاردار درایران هنوز خیلی جزئی وغیر مهم است ولی درهرحال موضوع ذیل بنفع زارعین پنبه خواهد بود که دربدو امر و در ابتدای توسعهٔ آفت مزبور همه‌گونه اقدامات مربوطه جهت جلوگیری از توسعه و سرایت آن ازمحلی بمحل دیگر بعمل آید .
سوزاندن قوزه های آفت زده و آتش زدن حتمی مزارع آفت زده و از کلیهٔ نباتات آن‌پس از جمع آوری محصول و زیر و رو کردن مزارع بوسیلهٔ شخم اقداماتی است که بوسیلهٔ آنها ممکن است مزارع پنبه را جهت سنوات آتیه بحد معتنابهی از آفت فوق الذکر مصون داشت .
در خاتمه ما توجه زارعین ذینفع پنبه کار را بدین نکته جلب مینمائیم که اجرای اقدامات و عملیات دفع این آفت پنبه نهایت ضرورت را داشته و باید بموقع خود عملی گردد .

۵۲,۸۴۸,۰۰۰ قران دولت ایران در ظرف یکسال متحمّل خسارت گردید و معلوم نیست ممالکی که ۷۷ در صد یا ۷ و یا ۵ در صد تریاك کلّی دنیارا صادر کرده ومیکنند بهمین میزان متضرّر شده‌اند یا خیر ؟ درصورتیکه اقدام برای تقلیل زراعت خشخاش مخصوص ممالکی است که هم از حیث اقتصادیات وضعیّت آنها بهتر و هم صادرات آنها زیاد تر میباشد .

فعلاً صدمهٔ بزرگی باین رشته ازصادرات وارد آمد. ودر نتیجهٔ از دست دادن بازارهای خارجه که درسال های متمادی بدست تجّار ایرانی بود هراقدام دیگری بشود باز چندین سال وقت لازم خواهد داشت که تجارت ایران بمیزان سابق بر گردد .

راجع باین قسمت دکتر میلیسپو مستشار سابق مالیهٔ ایران در سنهٔ ۱۳۰۲ اینطور راپرت میدهد : « ازچندماه باین طرف تریاکهای ایران دربازار خارجه رونق فوق‌العاده پیدا کرده وباین‌واسطه درمقدار تریاکی که این‌مدّت صادر گردیده یك تکثیر عمده بوقوع پیوسته و رواج عمده تریاك ایران درخارجه نتایج ذیل را بخشیده است :

۱ ــ قیمة تریاك به‌تناسبی که درسال گذشته درهمین اوقات بوده بیش‌ازصدی صد ترقّی نموده است .

۲ ــ بواسطهٔ ترقّی فوق تقریباً تمام تجّار ازفروش تریاك برای مصرف محلّی صرف‌نظرکرده وبخارجه میفرستند وحتی تریاکهای لوله را به‌چونه تبدیل نموده‌اند که بخارجه بفرستند زیرا قیمة بازاری تریاك در خارجه بقدری زیاد است که بعد ازوضع مخارج حمل و نقل وبیمه وغیره بازهم یك سود عمده برای صاحب تریاك حاصل‌میگردد. نقداً تریاك‌چونه‌ای‌یکمن‌یکصدوبیست‌تومان‌ارزش داردرصورتیکه سال گذشته چهل‌وپنجتومان بیش نداشته است . اگر این‌مقدار هنگفت تریاك بازار رواجی چنانکه تاحال در خارجه داشته باز هم داشته باشد تجارت صادره طبعاً رو به تزاید خواهد بود ولی اگر پیش آمد ناگهانی این‌تجارت‌را بحال وقفه درآورد

البتّه تجارت تریاك به بازار های داخلی برگشت خواهد نمود و آنوقت دولت باید بواسطهٔ اقدامات جدّی از خطر این باز گشت تازه جلوگیری بعمل آورد ».

مقدار صادرات تریاك ایران که برحسب وزن وقیمت آن بممالك مختلفه در مدّت ۲۸ سال حمل شده مطابق جداول ذیل است :

صادرات تریاك بحسب وزن

اسامی ممالك	١٢٨٢	١٢٨٣	١٢٨٤	١٢٨٥	١٢٨٦	١٢٨٧	١٢٨٨	١٢٨٩	١٢٩٠	١٢٩١	١٢٩٢	١٢٩٣
	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار
بلژیك	٣٣	—	—	٨	١٣	٢٥	٤	—	٤	٩	—	—
چین	٨٠٣	—	١٩٣	٣٥٣	١٩٠	٤١٥	٣٤١	—	٢٠٧	٩٨	٢٤	—
انگلستان	١٤٨	—	٣٧	١١٠	٥٢٠	٢٤٢	٣١١	—	٤٧٨	٥٦٣	٤٣٧	٨٨١
جماهیر شوروی	٣٨	—	—	٧٠	٤١	٤٢	٤٤	—	٥١	١٢٢	١١٢	١٨١
ترکیه	٢٠٥	—	٤٥	٢٣٨	٢٨٠	١٣٢	٢٩٨	—	٥٠	٢٣٧	٢٠١	١٥٨
مصر	—	—	٣	١٠	٨	١٨	٤	—	٣	—	١	٩
هندوستان	—	—	٦	٢٣	١٥	٢	١	—	—	—	٢	٦٣
سویس	—	—	٥٧	—	—	—	—	—	—	—	—	—
هلند	—	—	—	١٠	٩	—	—	—	٦	٥١	٣٩٨	٥٣
امریکا	—	—	—	—	١٤	—	—	—	—	—	—	—
سایر ممالك	—	—	٢	—	١	١	—	—	—	٧	—	١
جمع	١٢٢٧	—	٣٤٣	٨٢٢	١٠٩١	٨٧٧	١٠٠٣	—	٧٩٩	١٠٨٧	١١٨٥	١٣٤٦
هزار قران	١٦٥٢٠	٢٩٧٥٣	٨٦٦١	١٤٨١١	١٦٩٢٠	١٤٣٨١	١٧٥٩٧	١٣١٧٠	٢٢٥٠١	٢٤٩١٦	٢٧٧١٤	٤١٤٤٦

صادرات تریاك بحسب وزن (بقیه)

اسامی ممالك	١٢٩٤	١٢٩٥	١٢٩٦	١٢٩٧	١٢٩٨	١٢٩٩	١٣٠٠	١٣٠١	١٣٠٢	١٣٠٣	١٣٠٤	١٣٠٥	١٣٠٦	١٣٠٧	١٣٠٨	١٣٠٩
	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خراور	خروار
چین	-	—	—	٤	١٠	٢٠	٢٥٢	٢٥٦	٢١١	٢٠٦	٤٧	١٧٨	٣٨	٢٧٨	٦١٠	١٩٥,٦٦
انگلستان	٧٤٨	٤١٤	٦٢٠	٤٦٣	٢٩٨	٤٢٠	٨٢	٤٤٦	١٥	١٤	٤	١٢٤٣	١٦٥	٥٩٥	٤٨١	١٢,٢٥
جماهیر شوروی	٢٨٧	٦٠٢	٣٨٨	٦٦	٥٧	٥١	٣٨	٢٢٠	٦٩٤	١١٢٦	١٤٨٦	٨٠٩	٨٦٣	٣٠٢	٦٧	١٦٨,٢٥
ترکیه	٦	٦	٣	٧	١٧	—	—	—	—	—	٢	—	—	—	—	—
مصر	٨	—	—	—	—	٢	١٠	٢	—	—	—	—	—	—	—	—
هندوستان	١٧٦	١٣٢	٨٢	١٤	١٤	١٧	١١	٥٧	٤	٤	٣٠	١	—	١	—	—
هلند	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	١٠٤	١٩	—	—	—
امریکا	٢	٢٧	٣١	١	—	—	—	—	١٢	—	١	—	—	—	٢٥	—
آلمان	—	—	—	—	—	—	—	—	—	٢٢	٢	—	١	—	١٥٤	٣,٤١
ژاپن	—	—	٢٩	٧	١٠٣	٣٩	—	٣٣	٥٥	٢٥٠	١٥٩	١٠٩	٩٢	٤٣٠	١٢١	٨٠٩,٩٥٠
عراق	—	—	—	—	—	١٣	—	٢	١	٥	—	٥	٢	١	١	١,٠٢
سایر ممالك	٢	—	—	—	—	—	—	—	٧١	—	٨	٤	—	—	١٩٠	٦٤
جمع	١٢٢٩	١١٨١	١١,٥٣	٥٦٢	٤٩٩	٥٦٢	٣٩٣	١٠١٦	١٠٦٣	١٦٢٧	١٧٣٩	٢٤٥٣	١١٨٠	١٦٠٧	١٦٤٩	١٢٥٤,٥٤
هزار قران	٤١٧٢٢	٤١٥٩٧	٤٤٧٨٣	٢٨٥٩٦	٢٤١٦٦	٢٢١٧٨	١٥٤٤٥	٤٠٩٠٨	٦٠٢٢٠	٧٩٥٨٨	٧٠٤٣٠	٩٦١١٦	٤٣٢٦٨	٦٥٠٤١	٨٠٢١٣	٤٩١٣٠,٢٩٧

صادرات تریاك بحسب قیمت

اسامی ممالك	۱۲۸۲	۱۲۸۳	۱۲۸۴	۱۲۸۵	۱۲۸۶	۱۲۸۷	۱۲۸۸	۱۲۸۹	۱۲۹۰	۱۲۹۱	۱۲۹۲	۱۲۹۳
	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران
بلژیك	۳۹۹	—	—	۱۶٤	۲۸۲	٤۹۹	٦٦	—	۸۱	۲٦٦	—	—
چین	۱۰٦۹۷	۱۲٦۷۰	٤۸۲۷	٦٤٤٥	۲۹۵۰۰	٦٦۹۲	۵۵۹٤	۲۳۳۱	٦۸٦۸	۳٤۵٦	۱۱۳۸	—
انگلستان	۱۸۸۲	۷۲۵	۹۰۰	۲۱۲۲	۷۸٤۸	۳۷٦۳	۵۱٦۷	۱۷۹۱	۱۱۱۷۹	۱۸٤۱۵	۱۳۵٤۱	۲۸٤۱۹
روسیه	۷۱۲	—	—	۱۵۰۰	٦۹۱	۸۱۹	۹۰۰	۲۱٦۰	۲۵۸۰	۳٤٤۸	۳٤۵۱	۵٦۱۵
ترکیه	۲۸۳۰	۲۷۳٤	۱۰٤۵	۲۷۹٦	٤۳۱۱	۲۲۳۱	۵۷٤۵	۳۷۹۷	۱٤۰۳	٦۹۷۲	۵۷۳٦	۳۱٦۵
مصر	—	۱۱٤	۹۱	۱٦۸	۱٤۳	۳۲٦	۱۰۵	۱۹۰	۹۰	—	۲٤	۲۹۵
سویس	—	۱۳۵۱۰	۱٦۳۹	—	—	—	—	—	—	—	—	—
هندوستان	—	—	۱۱۷	٤٤۷	۲٦۲	۳۲	۱۸	۱۹۹۰	—	—	٦٦	۲۱۷۸
فرانسه	—	—	٤۲	—	—	—	—	—	—	—	—	—
هلند	—	—	—	۱٦۹	۱٤۲	—	—	—	۳۰۰	۲۱٤۰	—	۱۷۲۰
امریکا	—	—	—	—	۲۸۸	—	—	—	—	—	۱۳۷۵۸	—
ژاپن	—	—	—	—	—	—	—	—	—	۲۱۵	—	—
سایر ممالك	—	—	—	—	۳	۱۹	۲	۹۱۱	—	٤	—	۵٤
جمع	۱٦۵۲۰	۲۹۷۵۳	۸٦٦۱	۱٤۸۱۱	۱٦۹۲۰	۱٤۳۸۱	۱۷۵۹۷	۱۳۱۷۰	۲۲۵۰۱	۳٤۹۱٦	۲۷۷۱٤	٤۱٤٤٦
خروار	۱۲۲۷	—	۳٤۳	۸۲۲	۱۰۹۱	۸۷۷	۱۰۰۳	—	۷۹۹	۱۰۸۷	۱۱۸۵	۱۳٤٦

صادرات تریاك بحسب قیمت (بقیه)

اسامی ممالك	١٢٩٤	١٢٩٥	١٢٩٦	١٢٩٧	١٢٩٨	١٢٩٩	١٣٠٠	١٣٠١	١٣٠٢	١٣٠٣	١٣٠٤	١٣٠٥	١٣٠٦	١٣٠٧	١٣٠٨	١٣٠٩
	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران
چین	—	—	—	١٧٠	٢٩١	٨٠٠	٩٩٦٧	١١٠٠٥	١١٦٠٥	١٠٢٧٤	١٨٧٢	٧١٤٩	١٥٣٨	١١١٢٥	٢٥٢١٢	٧٨٢٦,٧٠٠
انکلستان	٢٥٢٥١	١٢٩٥١	٢٣٥٢٠	٢٤٧٧٠	١٤٩٣٩	١٧٤٥٩	٣٤١٤	١٨٠٩٩	٨٤٢	٥٢٣	٦٢	٤٩٣٢١	٦٦٠٣	٢٣٣٣٢	٢٢٤٠٢	٤٩٠
جماهیر شوروی	١٠٢٤٥	٢٣٥٦٠	١٦٠٧٠	٢٤٦٤	١٧٤٥	١٢٣٦	١٢٨٧	٨٣٧٣	٤٠٩٩٥	٥٣٤٧٠	٦٠٦٣٥	٣٠٨٢٠	٣٠٥٦٩	١٢٥٥٣	٢٦٩٦	٦٧٢٩,١٢٠
ترکیه	١١٣	١٥٢	١٧٢	٢٦٧	٤٦٧	—	—	—	—	—	٧	—	—	—	—	—
مصر	٢٩٠	—	—	—	—	٩٧	٤٢٢	٧٠	—	—	—	—	—	—	—	—
هندوستان	٥٦٣٣	٤٠٢١	٣٠٩٤	٦٤٢	٥٠٤	٦٢٣	٣٥٤	٢٠٩٢	١٤٨	١٦٤٥	١١٩٩	٣٩	—	٤٦	١	—
هلند	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	٤١٥٨	٧٧٦	—	—	—
امریکا	٧٦	٩١٣	١٠٤٥	٦٨	—	—	—	—	٦٠٠	—	٤٩	—	—	—	١١٢٠	—
آلمان	—	—	—	—	—	—	—	١	—	١٠٨٩	٧٣	—	٤٨	—	٦٦١٨	١٣٦,٥٠٠
ژاپن	—	—	٨٨١	٢١١	٦٢٢٠	١٥٧٤	—	١١٨٠	٣٠٦٨	١٢٣٩٧	٦٢٣٥	٤٣٨٨	٣٦٨٦	١٧٩٤٧	٤٧٩٥	٢١٣٧٣,٣٤٠
عراق	—	—	—	—	—	٣٧٩	—	٨٨	٤٢	١٧٦	٥	١٢٢	٤٨	٣٦	٢٨	٤٠
سایر ممالك	١٢٤	—	١	٤	—	—	١	—	٢٩٢٠	١٤	٢٩٣	١١٩	—	٢	٧٣٤١	٢٥٣٤,٦٣٧
جمع	٤١٧٣٣	٤١٥٩٧	٤٤٧٨٣	٢٨٥٩٦	٢٤١٦٦	٢٢١٧٨	١٥٤٤٥	٤٠٩٠٨	٦٠٢٢٠	٧٩٥٨٨	٧٠٤٣٠	٩٦١١٦	٤٣٢٦٨	٦٥٠٤١	٧٠٢١٣	٤٩١٣٠,٢٩٧
خروار	١٢٢٩	١١٨١	١١٥٣	٥٦٢	٤٩٩	٥٦٢	٣٩٣	١٠١٦	١٠٦٣	١٦٢٧	١٧٣٩	٢٤٥٣	١١٨٠	١٦٠٧	١٦٤٩	١٢٥٤,٥٤

درخت تود این درخت در تمام ایران برای تربیت کرم ابریشم کاشته میشود . ازقدیم درخت تود دارای اهمیّت مخصوصی بوده ومدّتهاست بواسطهٔ ناخوشی کرم ابریشم ازاعتبارسابق افتاده . درخت تود مخصوصاً دراوایل رشدآب زیاد لازم دارد ، ازاین جهة در نقاط گرم آنرا درکنار جویبارها وکنار خیابانها که دارای رطوبت زیاد تری میباشد غرس مینمایند . در سواحل بحرخزر که اراضی طبعاً مرطوب است درجا هائی که مخصوصاً تهیّه شده اوّل بهار نهال یکساله نو را از زمین خزانه خارج نموده بدان نقاط انتقال میدهند وتامدّتی که درخت جوان است اززمینهائی که در مجاورت آن قرار گرفته استفاده نموده و صیفی میکارند .

درختهای تود گیلان عموماً متوسّط و ارتفاع آن تقریباً یك متر و چیدن برگ آن برای تغذیهٔ کرم ابریشم آسان تر است ، تقریباً از برگ تود یك جریب زمین ۹ جعبه تخم نوغان را میتوان پرورش داد ، درسایر نقاط که این درخت را برای محصول میوهٔ آن عمل میاورند بعکس خیلی قوی وتنومند میشود ، درخت جوانرا پیوندزده و تود خوب میدهد ، مقداری ازمیوهٔ تازهٔ آنرا مصرف نموده مقداری‌هم خشك مینمایند که در زمستان بکار میآید ، دربعضی نقاط شیرهٔ آنرا گرفته یا تازه استعمال مینمایند و یا همان شیره را خشك کرده بجای قند مصرف میکنند .

چای زراعت آن از سنهٔ ۱۲۷۵ شمسی در ولایات ساحلی بحرخزر مخصوصاً درلاهیجان ، لنگرود ، تنکابن ، رودسر وفومن معمول گردیده . کشت‌چای بواسطهٔ فقدان وسائل‌وعدم بضاعت زارعین ترقی‌شایانی نکرده . تقریباً وسعت‌اراضی که چای کاری میشود درگیلان و مازندران از یك ملیون وپانصد هزار ذرع مربع تجاوز نکرده و ترتیب زراعت آن اینست که نهالهای دوسالهٔ ریشه دار را در زمین می نشانند ، درهرجریبی شش الی هشت هزار بوته چای نباید بیشتر موجود باشد ، زمین را قبلاً خوب آباد میکنند و کود میدهند ولی چون در سواحل بحر خزر زمینهای زراعت چای محل جنگل بوده و دارای رسوبات کافی است چندان محتاج به کود دستی نیست ، زمین آهکی ومرطوب برای زراعت چای خوب نیست واغلب

اراضی که دارای اکسید دفر(۱) باشد محصول فراوان میدهد .

در ایران دو قسم چای عمل میآورند : چای سبز و چای سیاه . قسم ثانی بواسطهٔ تخمیر سیاه میشود ولی چون این عمل را از روی قواعد علمی انجام نمیدهند چای گیلان دیر دم است .

درسال چهارم شروع به چیدن برگ چای مینمایند ولی در بعضی باغها درسال سوّم میتوان برگ را چید وعموماً سه فصل برگ را می چینند : بهار ، تابستان و پائیز ، درهر فصلی دو یا سه مرتبه این عمل تکرار میشود ولی چین بهاره بهتر ازسایر فصول است . نظر باینکه عمل آوردن چای درسه سال اوّل متضمن مخارج عمده وهیچ فایده برای رعیّت ندارد لهذا رعایای خرده پا کمتر باین زراعت راغب هستند و با اینکه از سال سوّم و چهارم عوائد عمدهٔ آن شروع میشود معهذا زراعت چای تا کنون توسعهٔ زیاد پیدا نکرده .

مخارج و عایدات تقریبی ده جریب باغ چای کاری شده به ترتیب ذیل است :

سال اوّل	۴۷۹۷۰	قران	مخارج		عایدات	ندارد
» دوم	۱۴۹۰۰	»	»		»	»
» سوّم	۹۰۰۰	»	»		»	»
» چهارم	۱۵۳۰۰	»	»		۳۰۰۰۰	قران
» پنجم	۱۷۶۱۰	»	»		۴۱۰۰۰	»
» ششم	۲۱۹۱۰	»	»		۶۱۵۰۰	»
» هفتم	۲۱۰۷۵	»	»		۵۷۵۰۰	»
» هشتم	۲۳۷۰۰	»	»		۷۰۰۰۰	»
» نهم	۲۳۷۰۰	»	»		۷۰۰۰۰	»
» دهم	۲۳۷۰۰	»	»		۷۰۰۰۰	»
جمع مخارج وعایدات	۲۱۸,۸۶۵	»			۴۰۰,۰۰۰	»

بموجب احصائیه های گمرکی در سنوات ۱۳۰۵ و ۱۳۰۶ شش ملیون

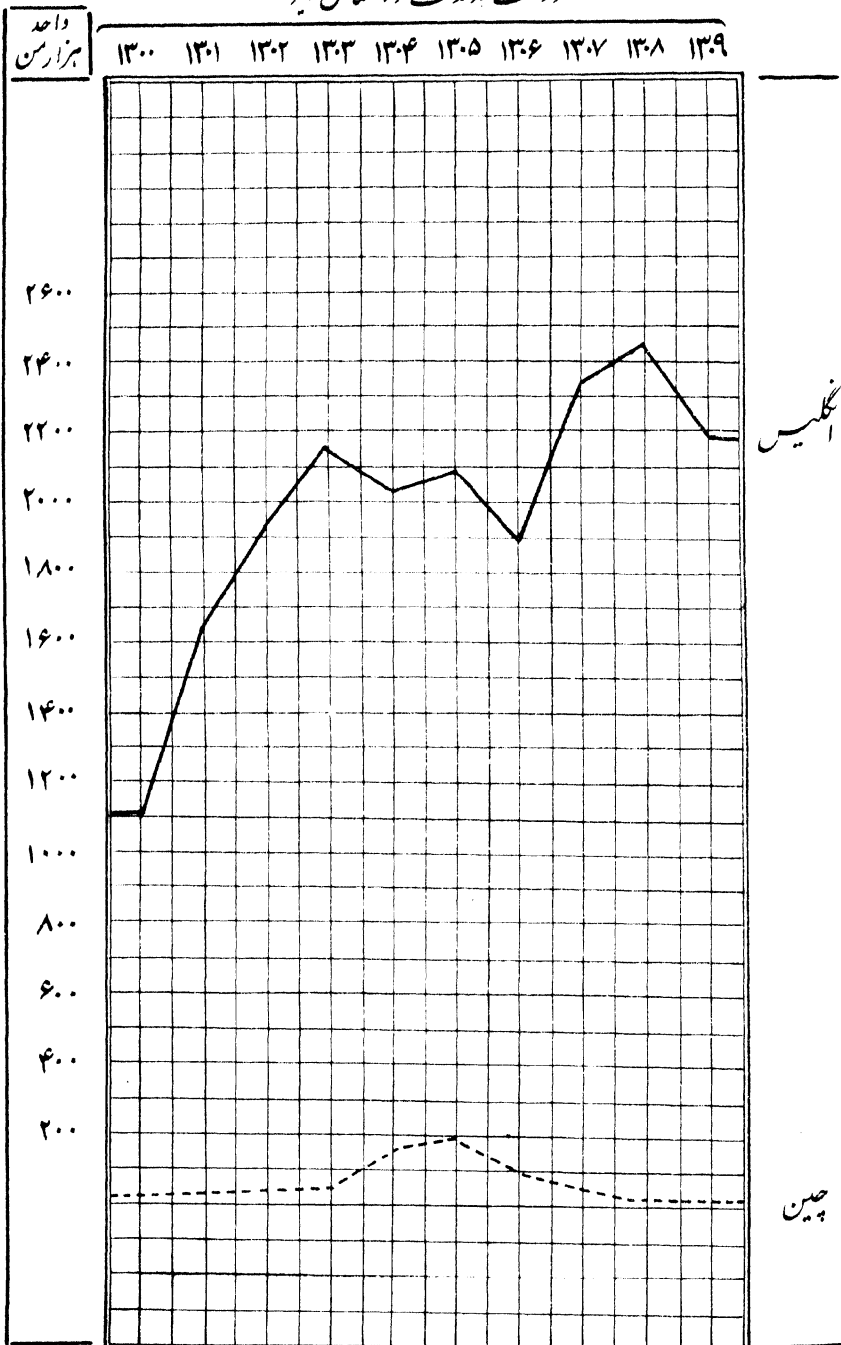
(۱) - *Oxyde de fer*

تومان تقریباً واردات چای بایران بوده ، هرگاه عطف توجهی به توسعهٔ زراعت چای بشود یا تحمل مخارج ابتدائی میتوان این ثروت هنکفت را در داخله مملکت نگاهداشت واز آن گذشته مازاد محصول را هم بخارجه صادر کرد .

واردات چای در ظرف ۱۱ سال اخیر یعنی از سنهٔ ۱۲۹۹ تا ۱۳۰۹ برحسب وزن و قیمت و ذکر اسامی ممالك مختلفه ای که این محصول را بایران وارد کرده اند مطابق جداول ذیل است :

چای از هر قبیل

واردات در مدت ده سال اخیر

واردات چای بحسب وزن

اسامی ممالک	١٢٩٩	١٣٠٠	١٣٠١	١٣٠٢	١٣٠٣	١٣٠٤	١٣٠٥	١٣٠٦	١٣٠٧	١٣٠٨	١٣٠٩
	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار
چین	١٨	١٥٤	٢٧٢	٣١٢	٤٢٣	١٥٧٦	١٨٨٢	٩٨٨	٤٢١	١٩٧	١٤١,٧٥
انگلستان	٧٥	٥	١٣	٨	٤	١	٢٩	٢٤	١٤	—	٨,٦٥
هندوستان	٩٩٢٩	١١٠٤٢٢	١٦٧٠٨	١٩٢٩٨	٢١٥٦٧	٢٠٣٠٩	٢٠٩٠٣	١٨٩٣٣	٢٣٤٦٥	٢٤٦٥١	٢١٨٨٢,٢٤
هلند	٣١	١١٠	١٩٨	١٣٠	٥٨	٨٣	٢٤٥	٢٣	١٤	٢٣	٧٢,٢٨
ترکیه	٩	١٥	٦٧	٥٥	٩٤	٧٠	١٨	١٣	—	—	١,١٥
عراق	٢٩	٢	—	٢	—	—	٢٨	—	٣	٢	٠,٩٩
عمان	٢٣	٩	٣٤	—	—	—	—	—	—	—	—
جماهیرشوروی	—	٤	٣	—	—	٢٨	٥	١	—	٢٠	٠,٠٢
ژاپون	—	—	٥	—	—	—	—	—	—	—	—
افغانستان	—	—	—	—	١	٣	—	—	—	—	—
آلمان	—	—	—	—	—	—	٢٠	—	١	—	—
جمع	١٠١١٤	١١٣٤١	١٧٣٠١	١٩٨٠٥	٢٢١٤٧	٢٢٠٧٠	٢٣١٣٠	١٩٩٨٢	٢٣٩١٨	٢٤٩٠٣	٢٢١٠٧,٠٨
هزارقران	٢٥٣٧٩	٣١٢٩٢	٥١١١٧	٦٠١٧١	٦٤٣٠٢	٦٥٣٢٩	٦٩٧٤٧	٥٦١٧٠	٦٨٨٠٨	٧٠١٢٧	٦٥٧١٣,٦٨٩

واردات چای بحسب قیمت

اسامی ممالك	١٢٩٩	١٣٠٠	١٣٠١	١٣٠٢	١٣٠٣	١٣٠٤	١٣٠٥	١٣٠٦	١٣٠٧	١٣٠٨	١٣٠٩
	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران
چین	٣٩	٤٢٩	٩٤٠	٩٤٧	١٤٤٩	٤٤٢٢	٥٤٠٧	٢٨٦٨	١١٧٩	٤٦٨	٤٨٦,٣٢٣
انگلستان	٢٨٦	٩	٢٧	٢١	١٢	٤	١٠٤	١٠٠	٣٨	—	٢٨,٢٧٠
هلند	٤٧	٢٢١	٤٤٤	٣٥٤	١٦٧	١٨٠	٦٢٧	٦٣	٤٠	٩٤	٢٢١,٦٢٩
هندوستان	٢٤٨٩٦	٣٠٥٣٦	٤٩٣٥٣	٥٨٦١٠	٦٢٢٩٧	٦٠٣٥٥	٦٣٣٤٧	٥٣٠٩٠	٦٧٥٣١	٦٩٤٧٤	٤٦٩٦٧,٢٩٨
ترکیه	٢٦	٦٠	٢٥٢	٢٣٦	٣٧٤	٢٨٩	٦٩	٤٧	—	—	—
عراق	٥٥	٣	—	٣	—	—	١١٢	—	١٠	٨	٤,٤٨٧
عمان	٣٠	١٧	٧١	—	—	—	—	—	—	—	—
افغانستان	—	٢	٨	—	٣	—	٩	—	—	—	—
جاهیر شوروی	—	١٥	١٢	—	—	٨٩	١٨	٢	١	٨٣	٠,٠٨٢
ژاپن	—	—	١٠	—	—	—	—	—	—	—	—
آلمان	—	—	—	—	—	—	٥٤	—	٩	—	—
جمع	٢٥٣٧٩	٣١٢٩٢	٥١١١٧	٦٠١٧١	٦٤٣٠٢	٦٥٣٣٩	٦٩٧٤٧	٥٦١٧٠	٦٨٨٠٨	٧٠١٢٧	٦٥٧١٣,٦٨٩
خروار	١٠١١٤	١١٣٤١	١٧٣٠١	١٩٨٠٥	٢٢١٤٧	٢٢٠٧٠	٢٣١٣٠	١٩٩٨٢	٢٣٩١٨	٢٤٩٠٣	٢٢١٠٧,٠٨

توجّه بنکات ذیل برای اصلاح زراعت چای و توسعهٔ آن لازم میباشد .

۱ ــ فرستادن چند نفر شاگرد بممالك حاصل کنندهٔ چای برای تحصیل و تحقیقات راجعه بزراعت و ترتیب عمل آوردن آن .

۲ ــ احداث باغهای جدید و بسط زراعت آن در تنکابن و مازندران و اطراف آن .

۳ ــ استخدام چند نفر متخصّص چایکار .

٤ ــ خواستن بهترین نهال و تخم چای از هندوستان و سراندیب و چین وغیره .

۵ ــ تأسیس اداره برای ترتیب بکار انداختن باغات مزبوره بوسیلهٔ متخصّصین فلاحت و ترویج آن بکمك متخصّص چایکار خارجی و دادن جایزه باشخاصی که در مدّت قلیلی در اراضی معینی چایکاری کرده و محصول خوبی بدست میآورند .

٦ ــ احداث کارخانه جهة خشك کردن چای و عملیّات راجعه باین محصول .

۷ ــ تخفیف مالیات اراضی چای کاری از تاریخ احداث باغات الی سه سال .

نی‌شکر کلیةً نی‌شکر محصولی است که در نواحی گرم و مرطوب بعمل میآید. در ایران این زراعت مخصوص سواحل جنوبی بحر خزر یعنی گیلان و مازندران یاخوزستان و بلوچستان است که سابقاً تااندازه‌ای توسعه داشته ولی اکنون رو بنقصان گذاشته ونظر باینکه زراعت نی شکر آب زیاد لازم دارد سهلتر آن خواهد بود که در اراضی برنج کاری زراعت‌شود وازهمان آبی‌که به برنج داده میشود استفاده‌نمایند چه زراعت آن از برنج باصرفه‌تر و از پشّه مالاریا هم جلوگیری مینماید .

بهترین نواحی ایران برای عمل‌آوردن نیشکر خوزستان میباشدکه‌میتوان زراعت نی شکر را بقدری درآن صفحه توسعه دادکه علاوه بر رفع حوائج داخله ازحیث واردات قند و شکر یکی از صادرات مهمّ مملکت را نیز تشکیل دهد و این اقدام مستلزم تأسیس کارخانجات تصفیهٔ نی‌شکر وقند سازی است که درهمان نواحی ایجاد گردد .

طرز کشت آن در گیلان اینطور است که زمین را مثل زمین سیب زمینی برای زراعت حاضر نموده نهرهای کوچکی درآن درست مینمایند وبفاصلهٔ سی‌الی پنجاه سانتیمتر آنرا میکارند (یا بطور نشا یا ریشه یا قلمه ای که از بند نی میزنند) اطراف بوته

را هم گل میزنند و بدیهی است هرقدر گل زیادباشد ریشه قوی تر و نموّ آن بهتر انجام گرفته ودر نتیجه محصول آن رو بازدیاد میگذارد. اگر هوا خشک باشد بیست روز یکمرتبه باید آب داد که کم آبی به بوته های آن صدمه نرساند، از یك جریب زمین ده هزار ذرعی میتوان ده هزار کیلو قند بدست اورد ولی در شمال ایران بواسطهٔ کیفیّت جوّی کمتر از این مقدار محصول برداشت میشود و رویهم رفته منفعت آن از برنج بیشتر وموقع کشت آن بهار و برداشت محصول در پائیز است. درقسمتهای گرمسیر ممکن است بوتهٔ آن دوسال دوام کنند.

نباتات علوفه درزمینهائیکه آبیاری امکان دارد نباتات علوفه کاشته میشود ولی‌مقدارآن محدود ودارای‌انواع‌واقسام مختلفه میباشد مثل‌یونجه، شبدر، اسپرس.

در اسپاهان و دربعضی نقاط یونجه درسال پنج یا شش چین میدهد.

شبدر و اسپرس چهار چین و درهرجریب ده الی پانزده خروار علف ازآنها حاصل میگردد. در ۱۳۰٤ مقدار محصول علف مزبور ۸٤۰،٦۰۰ خروار ودر سالهائی که بارندگی زیادتر است تا ۱،۰۰۰،۰۰۰ خروار هم ممکن‌است برداشت نمود. دربعضی ولایات مانند فارس چاودار ودوسر وچغندررا بخصوص دراسپاهان برای علوفهٔ چهار پایان میکارند.

یونجه را معمولاً خشک و دسته کرده در زمستان‌با کاه مخلوط و بحیوانات میدهند علاوه بر علوفهٔ مزبوره که کشت و زرع میشود درنقاط مرطوب علفهای طبیعی هم وجود دارد که‌برای حیوانات دربهار از آن استفاده نموده ودرزمستان نیز خشک آنها را به دواب میخورانند.

نباتات معطر با وجود اینکه گل سرخ ایران از قدیم معروف و دارای درختهای عالی در باغات میباشد و اقسام مختلفهٔ معطّر دارد درصنعت این گل را بکار نبرده و ازعطر آن که بی اندازه قیمتی میباشد استفادهٔ تجارتی نمیشود، فقط دراسپاهان و کاشان و غیره از یك رقم آن که موسوم به گل محمّدی است گلاب میگیرند وبعضی مالکین آنرا تقطیر مینمایند ولی نه برای تجارت کلّی درصورتیکه میتوان ازنباتات معطّر ایران مانند همین گل سرخ وبنفشه وغیره که دراین مملکت

فراوان است استفادهٔ کلّی نموده و مانند ممالک بالکان که یکی از منابع عمدهٔ صادرات‌شان عطر گل است بهرهٔ کافی برد و علاوه برآنکه مصرف داخلی را از حیث عطر تأمین کرد مبالغ زیادی برای خرید عطر بخارجه نفرستاد وبلکه مقدار کلّی هم صادر نمود.

نباتات مختلفهٔ طبی و دهنی شرح انواع آن در قسمت نباتات طبیعی داده شده است.

احصائیه محصولات فلاحتی ایران در سال ۱۳۰۹

(اقتباس از ادارهٔ کلّ فلاحت)

محصولات فلاحتی ایران و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		برنج		حبوبات		برگهای مختلف	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران
تهران	۲۷۹۰۰۰	۱۰۸	۱۴۷۰۰۰	۶۷	—	—	۱۸۸۰۰	۱۲۶	۱۱۰۳۵	۱۱۶
آذربایجان	۸۰۲۳۳۰	۷۰	۲۱۴۷۹۷	۴۳	—	—	۱۵۲۱۰	۱۴۵	—	—
خراسان	۷۶۰۵۰۸	۱۰۳	۲۹۸۸۰۶	۴۷	۵۵۰۰	۱۲۸	۲۲۸۷۰	۱۹۶	—	—
کرمان	۱۵۹۲۵۷	۱۹۵	۵۷۹۴۸	۱۲۸	—	—	۱۲۰۳۰	۲۵۰	—	—
سیستان	۸۵۰۰۰	۵۰	۳۵۰۰۰	۳۰	—	—	۵۰۰	۵۰	--	—
فارس	۱۰۰۰۰۰۰	۱۲۵	۱۲۵۰۰۰۰۰	۷۰	۲۰۰۰۰۰	۳۰۰	—	—	—	—
خوزستان	۹۹۴۰۰	۱۲۰	۵۶۰۲۰	۵۴	۱۳۵۱۵۰	۲۳۱	—	—	—	—
قزوین وهمدان	۳۴۷۸۷۷	۸۸	۲۰۶۵۹۶	۴۵	۸۷۰	۲۰۰	۸۷۸۰	۲۰۴	۱۰۰	۱۵۰
کردستان ولرستان	۶۲۲۵۸	۶۷	۲۵۴۸۳	۳۶	۷۰۰۰	۱۰۵	۵۰۰	۱۵۰	---	—
گروس و نهاوند	۷۵۰۰۰	۵۵	۴۵۰۰۰	۳۲	۲۰۰۰	۲۵۲	۲۰۰۰	۱۵۰	۵۰۰	۲۰۰
عراق وگلپایگان	۳۶۹۳۸۰	۱۰۰	۸۱۲۲۰	۴۵	—	—	۱۱۶۱۵	۹۳	۱۱۰	۱۷۰
اسپاهان	۱۲۰۰۰۰	۱۰۰	۶۰۰۰۰	۶۲	۱۵۰۰	۱۰۰	۱۵۰۰	۱۰۰	—	—
قم و کاشان	۱۴۷۸۰۰	۱۱۵	۴۵۷۹۵۰	۶۶	—	—	۱۸۹۵۰	۱۴۹	۳۷۱	۲۲۳
سمنان و دامغان	۳۲۴۱۸	۱۳۲	۱۱۰۵۰	۸۰	—	—	۲۶۰	۱۷۰	۳۰۰	۸۰
شاهرود واستراباد	۶۸۲۶۸	۱۰۰	۱۲۶۳۱۵	۵۵	۶۸۵۴۸	۸۰	۱۳۲۰۸	۱۴۰	۵۰۰۰	۷۰
مازندران وگیلان	۵۵۳۳۳	۸۰	۵۲۱۰۰	۵۰	۹۵۲۰۷۷	۱۴۶	۹۰۰۵	۱۹۰	—	—
بنادر و خلیج فارس	۴۷۷۳۰	۱۷۵	۵۲۲۰۰	۱۲۰	۲۰۰۰	۳۰۰	—	—	—	—

چون از بعضی نقاط اطلاعات خواسته شده و واصل نگردیده تعیین جمع کل ممکن نشد

محصولات فلاحتی ایران وقیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	انگور		کشمش		بادام		گردو		پسته	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	هزارعدد	قران	خروار	قران
تهران	—	—	۶۱۰۰	۱۱۲	۵۱۵۰	۲۱۴	۶۰۰۰	۵	—	—
آذربایجان	۴۵۰۰	۶۹	۱۵۹۰۰	۱۷۰	۱۱۲۰	۷۰۰	—	—	—	—
خراسان	—	—	۳۳۲۲۵	۱۶۵	۳۴۹۹	۳۶۸	۲۲۴۳۲	۷	—	—
کرمان	—	—	—	—	۳۴۰	۲۳۰	۱۰۵۰	—	—	—
سیستان	۱۰۰۰۰	۲۰	—	—	—	—	—	—	—	—
فارس	۱۳۰۰۰	۷۵	۴۵۰۰	۱۲۵	۴۰۰۰	۳۵۰	—	—	—	—
خوزستان	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
قزوین وهمدان	۱۴۸۵۸۵	۵۱	۳۶۸۴۰	۱۰۰	۴۷۰	۳۰۰	۷۷۷۵	۴	۵۰	۱۵۰۰
کردستان ولرستان	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
کروس و نهاوند	۶۰۰۰	۳۵	۲۵۰	۱۵۰	—	—	—	—	—	—
عراق وگلپایگان	۱۶۰۰۰	۳۳	۱۱۵۰	۱۲۵	۲۱۵	۲۶۵	—	—	—	—
اسپاهان	۵۰۰۰	۴۰	۱۰۰۰	۱۷۰	۲۰۰۰	۵۰۰	—	—	—	—
قم و کاشان	—	—	۳۵	۲۲۵	۸۴۰	۲۹۳	۳۰۰	۵	—	—
سمنان و دامغان	۳۹۲۵	۵۰	—	—	۱۵۰	۱۰۰۰	۵۴۴۰	۵	۵۰۲	۱۰۵۰
شاهرود واسترآباد	۷۸۲۰	۵۵	—	—	—	—	—	—	—	—
مازندران وگیلان	—	—	—	—	—	—	۱۰۴۰۰	۴	—	—
بنادر خلیج فارس	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

محصولات فلاحتی ایران و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹										
	خرما		فندق		مرکبات		پنبه		ابریشم	
	خروار	قران	من	قران	هزار عدد	قران	خروار	قران	من	قران
تهران	—	—	—	—	—	—	۱۹۴۵۰	۴۲۸	—	—
آذربایجان	—	—	—	—	—	—	۳۰۹۲	۸۵۴	—	—
خراسان	—	—	—	—	—	—	۴۱۳۰۰	۲۵۰	۲۲۳۰۰	—
کرمان	—	—	—	—	—	—	۲۰۸۵	۲۲۵	—	—
سیستان	—	—	—	—	—	—	۱۵۰۰	۱۲۰	—	—
فارس	—	—	—	—	—	—	۱۰۰۰	۸۰۰	—	—
خوزستان	۱۲۵۱۰۰	۱۱۵	—	—	—	—	—	—	—	—
قزوین وهمدان	—	—	—	—	—	—	۶۰۹۰	۸۶۵	—	—
کردستان ولرستان	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
گروس و نهاوند	—	—	—	—	—	—	۲۵۰	۸۰۰	—	—
عراق وگلپایگان	—	—	—	—	—	—	۹۵۰	۶۵۰	—	—
اسپاهان	—	—	—	—	—	—	۲۵۰۰	۲۰۰	—	—
قم و کاشان	—	—	۲۰۰	۲۵۰	—	—	۱۱۲۶۰	۷۲۵	۱۱۰۰	—
سمنان و دامغان	—	—	—	—	—	—	۳۴۶۰	۸۰۰	—	—
شاهرود و استراباد	—	—	—	—	۲۰۰۰	—	۱۹۴۹۳	۳۱۵	۲۰۹۰	—
مازندران وگیلان	—	—	—	—	۲۱۷۰۰	—	۴۱۹۵۰	۴۸۵	۱۱۶۴۴۲	—
بنادر و خلیج فارس	۷۸۰۵۰	۱۰۵	—	—	—	—	—	—	—	—

محصولات فلاحتی ایران و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	کنف		تریاک		کتیرا و سایر صمغ‌ها		توتون		مازوج	
	خروار	قران	من	قران	من	قران	خروار	قران	خروار	قران
تهران	—	—	۲۰۶۲	۱۶۰	۴۰۲۰۰	۱۱	—	—	—	—
آذربایجان	—	—	—	—	۲۵۰۰۰	۳۵	۱۰۱۶۶	۳۱۷	۲۰۰۰	۸۰۰
خراسان	—	—	۳۶۷۳۱	۱۶۵	—	—	—	—	—	—
کرمان	—	—	۲۴۱۰	۱۶۰	۴۹۱۵۰	۸	—	—	—	—
سیستان	۱۰۰۰	—	۱۲۰	۱۴۰	—	—	۱۰۰۰	۶۰۰	—	—
فارس	—	—	۹۵۰۰۰	۲۲۰	۲۵۰۰۰۰	۲۵	—	—	—	—
خوزستان	—	—	—	—	۶۱۰۰۰۰	۵	—	—	—	—
قزوین و همدان	—	—	۲۵۰۰	۱۴۰	۲۵۰۰	۴۰	—	—	—	—
کردستان و لرستان	—	—	۴۲۸۰۰	۱۷۲	۴۰۰۰۰	۳۵	۳۸۰۶	۳۵۰	۵۰۰۰	۴۰۰
کروس و نهاوند	—	—	—	—	۵۱۰۰۰	۲۴	۲۰۰۰	۶۰۰	—	—
عراق و گلپایگان	—	—	۱۰۱۰۰	۱۵۵	۵۵۰۰	۴۷	۴۰	۱۵۰	—	—
اسپهان	—	—	۷۴۳۰۰	۲۱۰	۲۰۰۰۰	۱۷	—	—	—	—
قم و کاشان	—	—	۱۵۴۰	۲۰۰	۶۴۰۰	۴۷	—	—	—	—
سمنان و دامغان	—	—	—	—	۲۱۰۰۰	۹	—	—	—	—
شاهرود و استراباد	۱۰۰۰	۲۵۰	۳۷۰	۱۶۵	۳۰۰	۹	۷۰۰	۳۴۰	—	—
مازندران و گیلان	۱۲۱۹	۲۴۱	—	—	—	—	۷۸۰۹۱	۱۴۰۰	—	—
بنادر و خلیج فارس	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

محصولات فلاحتی ایران و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	کنجد		حنا		روناس		زعفران		
	خروار	قران	من	قران	خروار	قران	من	قران	
طهران	—	—	—	—	—	—	—	—	
آذربایجان	—	—	—	—	—	—	—	—	
خراسان	—	—	—	—	—	—	۲	—	
کرمان	—	—	۲۰۰۰۰۰	—	۲۳۵	۳۵۰	۲	۱۲۸۰	
سیستان	—	—	—	—	—	—	—	—	
فارس	—	—	—	—	٤۰۰۰	٤۰۰	—	—	
خوزستان	—	—	—	—	—	—	—	—	
قزوین و همدان	—	—	—	—	—	—	—	—	
کردستان و لرستان	—	—	—	—	—	—	—	—	
گروس و نهاوند	—	—	—	—	—	—	—	—	
عراق و گلپایگان	—	—	—	—	—	—	—	—	
اسپاهان	—	—	—	—	—	—	—	—	
قم و کاشان	—	—	—	—	—	—	—	—	
سمنان و دامغان	—	—	—	—	—	—	—	—	
شاهرود و استراباد	۵۰۰۰	۲۰۰	—	—	—	—	—	—	
مازندران و گیلان	—	—	—	—	—	—	—	—	
بنادر و خلیج فارس	—	—	۵۰۰۰۰	۱۵	—	—	—	—	

محصولات فلاحتی تهران و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		برگه‌های مختلف		حبوبات		تریاک	
	خروار	قران	خروار	ده/ر	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
خوار	۲۴۰۰۰	۸۰	۲۰۰۰	۵۰	—	—	۱۰۰	۸۰	۲۴	۱۶۰
ورامین	۶۰۰۰۰	۱۲۰	۶۰۰۰۰	۸۰	—	—	۱۲۰۰۰	۱۵۰	۲۰۰۰	۱۶۰
ساوجبلاغ	۵۰۰۰۰	۱۵۰	۲۰۰۰۰	۷۰	—	—	۱۰۰۰۰	۱۲۰	—	—
ساوه	۵۰۰۰۰	۸۰	۳۰۰۰۰	۴۴	۲۵	۱۰۰	۷۰۰	۱۲۰	۱۰	۱۶۰
غار وپشاپویه	۵۰۰۰۰	۱۲۰	۳۰۰۰۰	۷۰	۱۰	۱۵۰	۳۰۰۰	۱۵۰	۳۰	۱۶۰
دماوند	۳۵۰۰۰	۱۰۰	۵۰۰۰	۹۰	۱۱۰۰۰	۱۰۰	۲۰۰۰	۱۴۰	—	—
جمع کل	۲۷۹۰۰۰	۱۰۸	۱۴۷۰۰۰	۶۷	۱۱۰۳۵	۱۱۶	۱۸۸۰۰	۱۲۶	۲۰۶۳	۱۶۰

محصولات فلاحتی تهران و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		کتیرا و سایر صمغ‌ها		بادام		گردو		کشمش	
	خروار	قران	من	ده/ر	خروار	قران	هزار عدد	قران	خروار	قران
خوار	۸۲۰۰	۲۷۵	—	—	—	—	—	—	—	—
ورامین	۵۰۰۰	۳۰۰	—	—	۳۰	۲۰۰	—	—	۱۰۰۰	۵۰
ساوجبلاغ	۱۰۰۰	۲۰۰	—	—	—	—	—	—	۱۵۰۰	۱۰۰
ساوه (قیمت پنبه پاک کرده)	۵۰۰۰	۸۰۰	۲۰۰۰۰	۸	۴۹۷۰	۲۷۵	۶۰۰۰	۵	۳۵۰۰	۱۰۰
غار و پشاپویه	۲۵۰	۵۰۰	۲۰۰	۶	۵۰	۲۰۰	—	—	۱۰۰	۲۰۰
دماوند	—	—	۲۰۰۰۰	۲۰	۱۰۰	۱۸۰	—	—	—	—
جمع کل	۱۹۴۵۰	۴۲۸	۴۰۲۰۰	۱۲۱	۵۱۵۰	۲۱۳	۶۰۰۰	۵	۶۱۰۰	۱۱۲

محصولات فلاحتی آذربایجان و قیمت متوسط سر خرمن در ١٣٠٩

	گندم		جو		توتون		حبوبات		مازوج	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران
سراب	١٧٥٠٠	٨٣	٧٨٠٠	٣٨	١٠٠٠	٦٠٠	—	—	—	—
هشترود	٥٠٠٠٠	—	٣٥٠٠٠	—	—	—	—	—	—	—
رضائیه	٤٥٠٠	٦٠	١٥٠٠	٤٠	١١٠٠	١٠٠	٥٠٠٠	٢٥٠	—	—
ساوجبلاغ	٢٠٠٠٠٠	٦٠	٢٠٠٠٠	٤٠	٥٥٠٠	٢٥٠	١٠٠٠	٢٥٠	٢٠٠٠	٨٠٠
خوی	٢١٩٨٨،	٩٠	١٠٩٩٤	٥٠	٩٨	١٧٠	٣٠٠٠	—	—	—
دهخوارقان	١٢٠٠٠	٨٧	٤٥٠٠	٤٩	٢٠٠٠	—	٥٠٠	٧٠	—	—
قراچه‌داغ	١٢٩٩٠٧	٦٧	٦٦٧٨	٣٨	٣٠	٢٠٠	١٥	١٦٠	—	—
خلخال	٦٠٠٠٠	٨٠	٢٠٠٠	٤٠	٢٠	٦٠٠	١٠٠٠	١٠٠	—	—
مرند	١٨٥	٨٠	١٨٥	٥٠	—	—	١٨٥	—	—	—
ماکو	٨١٧٠٠	—	٢٩٠٠٠	—	٤٠	—	—	—	—	—
گرمرود	٦٤٠٠٠	٤٠	٣٢٠٠٠	٢٥	٣٨	٣٠٠	٥٠٠	٦٠	—	—
افشار	٥٠٠٠٠	٣٥	٢٠٠٠٠	٢٥	٣٠٠	—	—	—	—	—
مراغه	١١٠٠٠٠	—	٤٥٠٠٠	—	٣٠	—	٣٥٠٠	—	—	—
شاهپور	٢٥٠	١٠	١٠٠	٥٠	١٠	—	٥٠٠	—	—	—
آستارا	٣٠٠	١٠٠	٤٠	٦٥	—	—	١٠	١٢٥	—	—
جمع کل	٨٠٢٢٣٣	٧٠	٢١٤٧٩٧	٤٣	١٠١٦٦	٤١٧	١٥٢١٠	١٤٥	٢٠٠٠	١٠٠

محصولات فلاحتی آذربایجان و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		کتیرا و سایر صمغ‌ها		بادام		انگور		کشمش	
	خروار	قران	من	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران
سراب	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
هشترود	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
رضائیه	—	—	—	—	۲۰	۳۰۰	۱۵۰۰	۵۰	۱۵۰۰۰	۲۰۰
ساوجبلاغ	۵۵	۸۰۰	۲۵۰۰۰	۳۵	۱۰۰	۳۰۰	—	—	—	—
خوی	۸۲۷	—	—	—	—	—	—	—	—	—
دهخوارقان	۱۰۰	۱۰۲٤	—	—	۱۰۰۰	۱۵۰۰	۲۰۰۰	٦۰	۵۰۰	۱۲۰
قراچه‌داغ	۱۷۵	۷۰۰	—	—	—	—	۲۵۰	۷۵	—	—
خلخال	—	—	—	—	—	—	۳۰۰	۱۲۰	—	—
مرند	۱۸۵	۱۰۰۰	—	—	—	—	—	—	٤۰۰	۲۰۰
ماکو	۱٦۵۰	—	—	—	—	—	—	—	—	—
گرمرود	۱۰۰	۷۵۰	—	—	—	—	۱۰۰	٦۰	—	—
افشار	—	—	—	—	—	—	۲۰۰	۵۰	—	—
مراغه	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
شاهپور	—	—	—	—	—	—	۱۵۰	—	—	—
آستارا	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
جمع کل	۳۰۹۲	۸۵٤	۲۵۰۰۰	۳۵	۱۱۲۰	۷۰۰	٤۵۰۰	۹۹	۱۵۹۰۰	۱۷۰

محصولات فلاحتی ایالات خراسان و قیمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		برنج		حبوبات		تریاك	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
فردوس	٢٠٤٥٠	١٢٠	٧٧٥٠	٨٠	٣٠٠	١٦٠	١٠٢٢٠	١٣٠	٢٠٠٠	١٦٠
ترشیز	٥٣٠٠٠	٨٠	١٥٠٠٠	٤٠	—	—	٢٠٠	١٥٠	١٨٠٠	١٦٠
گناباد	٤٨٥٨	١٠٠	٢٤٥٦	٦٠	—	—	٣٠	٥٠٠	٣٠٠٠	١٦٠
نیشابور	١٠٠٠٠٠	١٢٥	٢٠٠٠٠	٧٥	—	—	٥٠٠٠	١٦٥	٣٠٠٠	١٦٠
سبزوار	٥٠٠٠	١٠٠	١٠٠٠٠	٧٥	—	—	٣٠٠٠	٢٥٠	٢٠٠٠	١٨٥
بجنورد	٩٠٠٠٠	١٠٠	٥٠٠٠٠	٥٠	٥٠٠٠	١٢٥	٢٠٠٠	١٢٠	١٥٠٠	١٥٠
تربت حیدری	١٧٨٠٠٠	٨٠	٧٦٠٠٠	٥٠	—	—	٢٦٠	٢٠٠	٥١٠٠	١٦٠
قوچان	٩٥٠	١٤٠	٤٦٠٠	٤٥	—	—	—	—	٢١	٤٠٠
شیروان	١٠٠٠٠	١٠٠	٥٠٠٠	٥٠	—	—	٥٠٠	١٠٠	٦٠	١٥٠
قاروج	١٠٠٠٠	٩٠	٥٠٠٠	٥٥	—	—	—	—	٢٠٠	١٢٠
بام وصفی آباد	٧٠٠	٧٠٠	٤٠٠٠	٦٠	—	—	—	—	—	—
لطف آباد	٢٠٠٠٠	١٠٠	٢٠٠٠	١٠	—	—	١٠٠	—	١٠٠٠	١٦٠
سرخس	٢٠٠٠٠	٩٠	١٠٠٠٠	٤٥	—	—	—	—	٥٠	١٦٠
باخرز	٢٤٠٠٠	١٠٠	١٢٠٠٠	٤٠	—	—	٥٠	١٥٠	٥٠٠٠	١٤٠
مشهد	١٦٠٠٠٠	١٢٠	٧٥٠٠٠	٦٠	٢٠٠	١٠٠	١٥٠٠	٢٠٠	١٢٠٠٠	١٥٠
جمع کل	٧٦٠٥٠٨	١٠٣	٢٩٨٨٠٦	٤٧	٥٥٠٠	١٢٨	٢٢٨٧٠	١٩٦	٣٦٧٣	١٦٥

محصولات فلاحتی ایالت خراسان و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		ابریشم خام		بادام		گردو		کشمش	
	خروار	قران	من	قران	خروار	قران	هزار عدد	قران	خروار	قران
فردوس	۱۲۰۰	۶۰۰	۲۶۰۰	—	۵۱۰	۴۵۰	—	—	۱۰۰۰	۳۰۰
ترشیز	۸۲۵	۵۵۰	۲۰۰۰	—	۲۰۰	۳۰۰	۱۰۰۰	۸	۲۰۰۰۰	۱۷۰
گناباد	۱۵۰	۱۵۰	۳۰۰۰	—	۱۰	۵۰۰	۳۰۰	۸	۴۰۰	۲۰۰
نیشابور	۲۵۰۰۰	۲۵۰	۱۰۰۰	—	۱۰	۳۰۰	—	—	۱۰۰	۲۷۵
سبزوار	۵۵۰۰	۷۵۰	—	—	۲۰	۲۵۰	—	—	—	—
بجنورد	۱۰۰	۶۰۰	۳۵۰	—	—	—	۲۰۰۰۰	۴	۱۰۰	۹۰
تربت حیدری	۲۹۸۰	۲۰۰	۱۰۸۰۰	—	۲۵۲۷	۶۰۰	۱۳۲	۸	۲۲۵	۱۵۰
قوچان	—	—	۵۰	—	۱	۵۰۰	—	—	—	—
شیروان	—	—	—	—	۱۰۰	۳۰۰	—	—	۶۰۰۰	۱۰۰
قاروج	—	—	—	—	—	—	—	—	۱۰۰۰	۱۰۰
بام وصفی آباد	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
لطف آباد	۳۸۰۰	۲۵۰	۱۰۰	—	—	—	—	—	۴۴۰۰	۱۰۰
سرخس	۵۰	۲۰۰	۱۰۰	—	۱	۳۰۰	—	—	—	—
باخرز	۵۰۰	۲۰۰	—	—	۲۰	۳۰۰	۱۰۰۰	۶	—	—
مشهد	۱۲۰۰	۱۰۰	۲۲۰۰	—	۱۰۰	۲۵۰	—	—	—	—
جمع کل	۴۱۳۰۰	۲۵۰	۲۲۳۰۰	—	۳۴۹۹	۳۶۸	۲۲۴۳۲	۷	۳۳۲۲۵	۱۶۵

محصولات فلاحتي ایالت کرمان و قیمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹										
	گندم		جو		پسته		حبوبات		تریاك	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
زرند	۱۳۴۹۰	۲۰۰	۷۷۵۶	۱۶۰	۱۱۲۰	۱۰۰۰	٤٥٠	٤٠٠	۳٥٠	۱٦٠
رفسنجان	۲۰۰۰	۱۷۰	۱۰۰۰	۱۱۰	۷۰۰	۱۲۰۰	۸۰	۲۰۰	۱۲۰	—
حمل‌حوم	۹۰۰۰۰	۲۷۰	۱۵۰۰۰	۱۷۰	۲۰	۱۲۰۰	۱۰۰۰	۳۰۰	۱۳۰۰	۱۸۰
سیرجان	۲۰۰۰۰	۱۸۰	۱۵۰۰۰	۱۲۰	۱۰۰	—	۵۰۰۰	—	۵۰۰	—
بردسیر	۱۲۵۰۰	—	۵۰۰۰	—	۰,۷	—	۱۰۰۰	—	٤٠	—
بم و نرماشیر	۱٤۲٦۷	۱۲۵	۸۱۹۲	۹۰	—	--	۵۰۰	۱۵۰	۳۰	—
اقطاع	۷۰۰۰	۱۸۰	٦۰۰۰	۱۲۰	—	—	٤۰۰۰	۲۰۰	۷۰	۱٦٠
جمع کل	۱۵۹۲۵۷	۱۵۹	۵۷۹٤۸	۱۲۸	۱۹٤۰۷	۱۱۳۰	۱۲۰۳۰	۲۵۰	۲٤۱۰	۱٦٠

محصولات فلاحتی ایالت کرمان و قیمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹	پنبه		کتیرا		بادام		گردو		روناس	
	خروار	قران	من	قران	خروار	قران	هزار عدد	قران	خروار	قران
زرند	۱۶۵	۵۰۰	۱۵۰	۱۲	۳۰	۳۰۰	—	—	۱۰۰	۴۰۰
رفسنجان	۱۵۰۰	۴۵۰	۱۰۰۰۰	—	—	—	—	—	۱۰۰	—
حمل حوم	۲۰	۲۰۰	۵۰۰۰	۷	۲۰	۲۵۰	—	—	۳۰	۳۰۰
سیرجان	۲۰۰	—	۱۰۰۰۰	—	۲۰۰	—	۵۰۰	—	۵	—
بردسیر	—	—	۴۰۰۰	—	۱۰	—	۵۰۰	—	—	—
بم و نرماشیر	۲۰۰	۱۵۰	۱۰۰۰۰	۶	۵۰	۲۰۰	—	—	—	—
اقطاع	—	—	۱۰۰۰۰	۵	۳۰	۲۰۰	۵۰	—	—	—
جمع کل	۲۰۸۵	۳۲۵	۴۹۱۵۰	۸	۳۴۰	۲۳۰	۱۰۵۰	—	۲۳۵	۳۵۰

محصولات فلاحتی سیستان وقیمت متوسط سرخرمن در ١٣٠٩

	گندم		جو		برنج		حبوبات		تریاك	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
سیستان	٨٥٠٠٠	٥٠	٣٥٠٠٠	٣٠	—	—	٥٠٠	٥٠	١٢٠	١٤٠
جمع کل	٨٥٠٠٠	٥٠	٣٥٠٠٠	٣٠	—	—	٥٠٠	٥٠	١٢٠	١٤٠

بقیه محصولات فلاحتی سیستان وقیمت متوسط سرخرمن در ١٣٠٩

	پنبه		توتون		انگور		کتیرا		کنف	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران	خروار	قران
سیستان	١٥٠٠	١٢٠	١٠٠٠	٦٠٠	١٠٠٠٠	٢٠	—	—	١٠٠٠	—
جمع کل	١٥٠٠	١٢٠	١٠٠٠	٦٠٠	١٠٠٠٠	٢٠	—	—	١٠٠٠	—

محصولات فلاحتي ايالت فارس و قيمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		برنج		کتیرا		تریاك	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران	من	قران
فارس	۱۰۰۰۰۰۰	۱۲۵	۱۲۵۰۰۰۰	۷۰	۲۰۰۰۰	۴۰۰	۲۵۰۰۰۰	۲۵	۹۵۰۰۰	۲۲۰
جمع کل	۱۰۰۰۰۰۰	۱۲۵	۱۲۵۰۰۰۰	۷۰	۲۰۰۰۰	۳۰۰	۲۵۰۰۰۰	۲۵	۹۵۰۰۰	۲۲۰

بقیه محصولات فلاحتی ایالت فارس و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		روناس		بادام		انگور		کشمش	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران
فارس	۱۰۰۰	۸۰۰	۴۰۰۰	۴۰۰	۴۰۰۰	۳۵۰	۱۳۰۰۰	۷۵	۴۵۰۰	۱۲۰
جمع کل	۱۰۰۰	۸۰۰	۴۰۰۰	۴۰۰	۴۰۰۰	۳۵۰	۱۳۰۰۰	۷۵	۴۵۰۰	۱۲۰

محصولات فلاحتی خوزستان وقیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		برنج		خرما		کتیر وسایر صمغ ها	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
فلاحیه	١٤٠٠	٨٥	٤٣٠٠	٤٥	٧٤٠٠	—	٥٠٠٠٠	٤٧	—	—
خفاجیه	٢٢٥٠	١٠٠	٢٧٠٠	٥٠	١٨٧٥٠	—	—	—	—	—
آبادان	—	—	—	—	—	—	٧٥٠٠٠	١٠٠	—	—
محمره	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
بهبهان	٤٠٠٠	١٥٠	٣٠٠٠	٦٠	—	—	١٠٠	٢٠٠	٢٦٠٠٠٠	٦
دزفول	٦٠٠٠٠	١٤٠	٣٠٠٠٠	٧٥	١٠٠٠٠٠	١٠٢	—	—	—	—
رام هرمز	٣١٧٥٠	١٢٥	١٦٠٢٠	٤٣	٩٠٠٠	٣٥٠	—	—	٣٥٠٠٠٠	٥
جمع کل	٩٩٤٠٠	١٢٠	٥٦٠٢٠	٥٤	١٣٥١٥٠	٢٣١	١٢٥١٠٠	١١٥	٦١٠٠٠٠	٥

محصولات فلاحتي قزوين وقيمت متوسط سرخرمن در ١٣٠٩

	گندم		جو		برنج		حبوبات		پسته	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
طارم سفلی	٩٧٧٧	٧٠	٤٧٩٦	٤٠	١٧٠	٢٠٠	٢٧٠	١٠٠	—	—
افشاریه	٤٦٠٠	٨٥	٤٦٠٠	٣٨	—	—	١٥٠	٢٠٠	—	—
خرقان	٣٥٠٠٠	٧٠	٣٠٠٠٠	٣٠	—	—	—	—	—	—
رودبار	٦٠٠٠٠	٨٠	٣٠٠٠٠	٤٥	٥٠٠	٢٠٠	٨٠٠	١٢٠	—	—
الموت	٤٠٠٠٠	٨٠	٢٠٠٠٠	٤٥	٢٠٠	٢٠٠	٢٠٠	١٢٠	—	—
قاقزان	١٥٠٠٠٠	٨٠	٥٠٠٠٠	٤٠	—	—	٢٠٠٠	٢٠٠	—	—
اقبال وبشاریات	١٢٠٠٠	٧٠	٤٠٠٠	٤٠	—	—	١٢٠٠	١٧٠	—	—
دشتابی	١٥٠٠٠	٧٣	٦٠٠٠	٤٠	—	—	٦٠٠	١٦٠	—	—
قهپایه	٢٥٠٠	٨٥	٢٢٠٠	٤٢	—	—	٦٠	١٦٠	—	—
دامنه زهرا	١٨٠٠٠	٧٧	٥٠٠٠	٤١	—	—	٢٠٠٠	٢٠٠	٥٠	١٥٠٠
جمع کل	٣٤٧٨٧٧	٧٧	١٥٦٥٩٦	٤٠	٨٧٠	٢٠٠	٧٢٨٠	١٥٨	٥٠	١٥٠٠

محصولات فلاحتی ایالات قزوین و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		گردو		بادام		انگور		کشمش	
	خروار	قران	هزارعدد	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران
طارم سفلی	۴۵	۶۰۰	۲۰۰۰	۲	—	—	۱۰۰	۵۰	—	—
افشاریه	—	—	۵۰۰	۸	۴۰	۲۵۰	۲۰۰	۲۰	۱۰	۱۰۰
خرقان	—	—	۲۰۰	—	۱۰	۲۰۰	۱۰۰	۲۰	—	—
رودبار	۳۰	۱۰۰۰	۳۰۰۰	۳	—	—	۵۰	۴۰	—	—
الموت	—	—	۲۰۰۰	۳	—	—	۳۵	۵۰	—	—
قاقزان	—	—	۵۰	۵	۲۰۰	۴۰۰	۳۰۰۰۰	۳۰	۸۰۰۰	۸۰
اقبال وبشاریات	۱۵۰۰	۶۰۰	—	—	۵۰	۳۰۰	۸۰۰۰	۳۰	۵۰۰	۶۵
دشتابی	۵۰۰	۶۰۰	—	—	—	—	۵۰۰۰	۳۰	۳۰۰	۶۵
قهپایه	۱۵	۸۰۰	۲۵	۵	۲۰	۲۵۰	۱۰۰	۲۵	۳۰	۸۰
دامنه زهرا	۳۰۰۰	۸۰۰	—	—	۵۰	۴۰۰	۲۰۰۰۰	۳۰	۳۰۰۰	۱۰۰
جمع کل	۵۰۹۰	۷۳۰	۷۷۷۵	۴	۳۷۰	۳۰۰	۶۳۵۸۵	۳۲	۱۱۸۴۰	۸۱

محصولات فلاحتي همدان و قيمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		حبوبات		برگهای مختلف		تریاك	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
همدان	۲۰۰۰۰۰	۱۰۰	۵۰۰۰۰	۵۰	۱۵۰۰	۲۵۰	۱۰۰	۱۵۰	۲۵۰۰	۱۴۰
جمع کل	۲۰۰۰۰۰	۱۰۰	۵۰۰۰۰	۵۰	۱۵۰۰	۲۵۰	۱۰۰	۱۵۰	۲۵۰۰	۱۴۰

بقیه محصولات فلاحتی همدان و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		کتیرا		بادام		انگور		کشمش	
	خروار	قران	من	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران
همدان	۱۰۰۰	۱۰۰۰	۲۵۰۰	۴۰	۱۰۰	۳۰۰	۷۵۰۰۰	۷۰	۲۵۰۰۰	۱۲۰
جمع کل	۱۰۰۰	۱۰۰۰	۲۵۰۰	۴۰	۱۰۰	۳۰۰	۷۵۰۰۰	۷۰	۲۵۰۰۰	۱۲۰

محصولات فلاحتي كردستان و قيمت متوسط سر خرمن در ١٣٠٩

	گندم		جو		حبوبات		توتون		مازوج	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران
سقز و بانه	٤٠٠٠٠	٥٠	٨٠٠٠	٤٠	٥٠٠	١٥٠	٢٢٥٠	٣٠٠	٤٠٠٠	٥٠٠
سنندج	—	٤٨	—	٢٦	—	—	—	—	—	—
كردستان	١٩٥٨	٦٠	٣٨٣	٤٠	—	—	١٥٥٦	٤٠٠	١٠٠٠	٣٠٠
جمع كل	٤١٩٥٨	٥٢	٨٣٨٣	٣٥	٥٠٠	١٥٠	٣٨٠٦	٣٥٠	٥٠٠٠	٤٠٠

محصولات فلاحتي لرستان و قيمت متوسط سر خرمن در ١٣٠٩

	گندم		جو		برنج		كتيرا		ترياك	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران	من	قران
چاپلق	—	٧٥	—	٣٧	—	١٥٠	—	٤٠	٨٠٠	١٥٥
خرم آباد	٥٣٠٠	٩٠	٢١٠٠	٥٥	٧٠٠٠	٦٠	٤٠٠٠٠	—	٢٨٠٠٠	٢٠٠
بروجرد	١٥٠٠٠	٧٠	١٥٠٠٠	٤٠	—	—	—	٣٠	١٤٠٠٠	١٦٠
جمع كل	٢٠٣٠٠	٧٨	١٧١٠٠	٤٤	٧٠٠٠	١٠٥	٤٠٠٠٠	٣٥	٤٢٨٠٠	١٧٢

محصولات فلاحتي کروس و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		انگور		کشمش		کتیرا	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
کروس	۲۵۰۰۰	۵۰	۲۰۰۰۰	۳۰	۱۰۰۰	٤۰	۵۰	۲۰۰	۱۰۰۰	۹
جمع کل	۲۵۰۰۰	۵۰	۲۰۰۰۰	۳۰	۱۰۰۰	٤۰	۵۰	۲۰۰	۱۰۰۰	۹

محصولات فلاحتی نهاوند و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		برنج		حبوبات		توتون	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران
نهاوند	۵۰۰۰۰	۶۰	۲۵۰۰۰	۳۵	۲۰۰۰	۲۵۲	۲۰۰۰	۱۵۰	۲۰۰۰	۶۰۰
جمع کل	۵۰۰۰۰	۶۰	۲۵۰۰۰	۳۵	۲۰۰۰	۲۲۵	۲۰۰۰	۱۵۰	۲۰۰۰	۶۰۰

بقیه محصولات فلاحتی نهاوند و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		انگور		کشمش		برگه‌های مختلف		کتیرا	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
نهاوند	۲۵۰	۸۰۰	۵۰۰۰	۳۰	۲۰۰	۱۰۰	۵۰۰	۲۰۰	۵۰۰۰۰	۴۰
جمع کل	۲۵۰	۸۰۰	۵۰۰۰	۳۰	۲۰۰	۱۰۰	۵۰۰	۲۰۰	۵۰۰۰۰	۴۰

محصولات فلاحتی عراق وقیمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹										
	گندم		جو		حبوبات		توتون		تریاک	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
عراق	٢٦٤٣٨٠	١٠٠	٦٦١٢٠	٤٠	٩٩١٥	٥٠	٤٠	١٥٠	١٥٠٠٠	١٥٠
جمع کل	٢٦٤٣٨٠	١٠٠	٦٦١٢٠	٤٠	٩٩١٥	٥٠	٤٠	١٥٠	١٥٠٠٠	١٥٠

بقیه محصولات فلاحتی عراق وقیمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹										
	پنبه		کتیرا		بادام		انگور		کشمش	
	خروار	قران	من	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران
عراق	٢٥٠	٦٠٠	٣٥٠٠	٦٠	١٥٠	٢٠٠	٧٠٠٠	٢٥	١٥٠	١٠٠
جمع کل	٢٥٠	٦٠٠	٣٥٠٠	٦٠	١٥٠	٢٠٠	٧٠٠٠	٢٥	١٥٠	١٠٠

محصولات فلاحتي کلپایگان و قیمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		حبوبات		کتیرا		تریاک	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران	من	قران
کلپایگان	۲۵۰۰۰	۱۰۰	۵۰۰۰	۵۰	۶۰۰	۱۶۰	۱۰۰	۳۵	۷۰۰۰	۱۶۰
خونسار	۲۰۰۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۵۰	۱۰۰	۱۵۰	—	—	٤۰۰	۱۶۰
کمره	۶۰۰۰۰	۱۰۰	۱۰۰۰۰	۵۰	۱۰۰۰	۱۰۰	۱۰۰۰	۳۵	۱۲۰۰	۱۶۰
جمع کل	۱۰۵۰۰۰	۱۰۰	۱۵۰۰۰	۵۰	۱۷۰۰	۱۳۶	۲۰۰۰	۳۵	۸۶۰۰	۱۶۰

بقیه محصولات فلاحتي کلپایگان و قیمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		بادام		انگور		کشمش		برگه‌های مختلف	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران
کلپایگان	۲۰۰	۷۰۰	۵	۲۵۰	۵۰۰۰	٤۰	۵۰۰	۱۵۰	۱۰	۱۵۰
خونسار		—	۶۰	۲۶۰	۱۰۰۰	٤۰	—	—	۱۰۰	۲۰۰
کمره	۵۰۰	۶۵۰	—	—	۳۰۰۰	٤۰	۵۰۰	۱۵۰	—	—
جمع کل	۷۰۰	۷۰۰	۶۵	۲۲۰	۹۰۰۰	٤۰	۱۰۰۰	۱۵۰	۱۱۰	۱۷۰

محصولات فلاحتي اسپاهان و قيمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		برنج		حبوبات		تریاک	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
شهر رضا	۲۰۰۰۰	۱۰۰	۱۰۰۰۰	۷۰	۱۵۰۰	۱۰۰	۱۵۰۰	۱۰۰	۳۰۰۰	—
فریدن	۱۰۰۰۰۰	۱۰۰	۵۰۰۰۰	۵۵	—	—	—	—	۱۳۰۰	—
بقیه اسپاهان	—	—	—	—	—	—	—	—	۷۰۰۰۰	—
جمع کل	۱۲۰۰۰۰	۱۰۰	۶۰۰۰۰	۶۲	۱۵۰۰	۱۰۰	۱۵۰۰	۱۰۰	۷۴۳۰۰	۲۱۰

بقیه محصولات فلاحتی اسپاهان و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		بادام		انگور		کشمش		کتیرا	
	من	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
شهر رضا	۲۵۰۰	۲۰۰	۲۰۰۰	۵۰۰	۵۰۰۰	۴۰	۱۰۰۰	۱۷۰	۲۰۰۰۵	۱۷
فریدن	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
جمع کل	۲۵۰۰	۲۰۰	۲۰۰۰	۵۰۰	۵۰۰۰	۴۰	۱۰۰۰	۱۷۰	۲۰۰۰۵	۱۷

محصولات فلاحتي قم و قيمت متوسط سر خرمن در ١٣٠٩

	گندم		جو		حبوبات		کتیرا		تریاک	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران	من	قران
قم	١٥٠٠٠	١٠٠	٣٥٠٠٠	٦٠	—	—	—	—	٥٠	١٦٠
محلات	٨٠٠	١١٠	٢٠٠	٥٥	٥٠	١٥٠	٤٠٠	٦٠	٧٢٠	١٦٠
کنار رودخانه	٤٠٠٠	٩٠	٤٠٠٠	٤٥	٢٠٠	١٧٥	١٠٠٠	٨٠	—	—
جمع کل	١٩٨٠٠	١٠٠	٣٩٢٠٠	٥٣	٢٥٠	١٦٢	١٤٠٠	٧٠	٧٨٠	١٦٠

بقيه محصولات فلاحتی قم و قيمت متوسط سر خرمن در ١٣٠٩

	پنبه		بادام		فندق		گردو		برگه‌های مختلف	
	من	قران	خروار	قران	من	قران	هزارعدد	قران	خروار	قران
قم	٨٠٠	٧٠٠	—	—	—	—	—	—	—	—
محلات	٣٠٠	١٨٠	٤٠	٣٠٠	١٠٠	٤٠٠	—	—	١	١٥٠
کنار رودخانه	٦٠	٧٠٠	١٠٠	٢٧٥	١٠٠	٣٠٠	٣٠٠٠	٥	٧٠	٢٧٥
جمع کل	١١٦٠	٥٢٦	١٤٠	٣٢٧	٢٠٠	٣٥٠	٣٠٠٠	٥	٧١	٢٦٢

محصولات فلاحتي کاشان و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		حبوبات		کتیرا		تریاک	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران	من	قران
نطنز	۸۰۰۰	۱۵۰	۳۷۵۰	۷۸	۳۷۰۰	۱۲۵	۲۰۰۰	۲۰	۱۶۰	۳۲۰
کاشان	۱۲۰۰۰۰	۱۲۵	۴۱۵۰۰۰	۷۵	۱۵۰۰۰	۱۵۰	۳۰۰۰	۳۰	۶۰۰	۱۶۰
جمع کل	۱۲۸۰۰۰	۱۳۷	۴۱۸۷۵۰	۸۱	۱۸۷۰۰	۱۳۷	۵۰۰۰	۲۵	۷۶۰	۲۴۰

بقیه محصولات فلاحتی کاشان و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		ابریشم خام		بادام		برگهای مختلف		کشمش	
	خروار	قران	من	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران
نطنز	۱۰۰	۱۲۰۰	۱۰۰	—	۲۰۰	۲۰۰	۲۰۰	۱۷۵	۵	۲۵۰
کاشان	۱۰۰۰۰	۶۵۰	۱۰۰۰	—	۵۰۰	۳۰۰	۱۰۰	۲۰۰	۲۰	۲۰۰
جمع کل	۱۰۱۰۰	۹۲۵	۱۱۰۰	—	۷۰۰	۲۵۰	۳۰۰	۱۸۵	۲۵	۲۲۵

محصولات فلاحتي سمنان دامغان وقيمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		حبوبات		برگه‌های مختلف		کتیرا	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
دامغان	۲۰۰۰۰	۱۲۰	۸۰۰۰	۶۰	—	—	۲۰۰	۸۰	۲۰۰۰۰	۹
سمنان	۴۳۱۸	۱۲۵	۱۶۵۰	۹۰	۲۶۰	۱۷۰	—	—	۱۰۰۰	۹
سنگسر	۵۵۰۰	۱۲۵	۵۰۰	۹۰	—	—	—	—	—	—
سرخه و غیره	۲۶۰۰	۱۲۵	۹۰۰	۸۰	—	—	—	—	—	—
جمع کل	۳۲۴۱۸	۱۲۲	۱۱۰۵۰	۸۰	۲۶۰	۱۷۰	۲۰۰	۸۰	۲۱۰۰۰	۹

بقیه محصولات فلاحتی سمنان و دامغان و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		پسته		بادام		گردو		انگور	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	هزارعدد	قران	خروار	قران
دامغان	۲۰۰۰	۸۰۰	۵۰۰	۱۲۰۰	۵۰	۸۰۰	—	—	۳۰۰۰	۴۰
سمنان	۵۵۰	۸۰۰	۲	۹۰۰	۱۰۰	۱۲۰۰	—	—	۸۰۰	۵۰
سنگسر	۱۰	۸۰۰	—	—	—	—	۵۴۴۰	۵	۷۵	۵۰
سرخه و غیره	۹۰۰	۸۰۰	—	—	—	—	—	—	۵۰	۵۰
جمع کل	۳۴۶۰	۸۰۰	۵۰۲	۱۰۵۰	۱۵۰	۱۰۰۰	۵۴۴۰	۵	۳۹۵۰	۵۰

محصولات فلاحتی شاهرود وقیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		حبوبات		ابریشم خام		تریاک	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران	من	قران
پشت بسطام	۲۰۰۰۰	۱۳۰	۸۰۰۰	۷۰	۲۰۰	۱۹۰	—	—	۲۷۵	۱۷۰
میامی	۷۰۰۰	۱۰۰	۲۰۰۰	۶۰	—	—	۵۰	۱۴۰	۹۵	۱۶۰
بیارجمند	۲۵۰۰	۱۴۰	۸۰۰	۹۵	۸	۲۰۰	۴۰	۱۲۰	—	—
جمع کل	۲۹۵۰۰	۱۲۰	۱۰۸۰۰	۷۱	۲۰۸	۱۹۵	۹۰	۱۳۰	۳۷۰	۱۶۵

بقیه محصولات فلاحتی شاهرود وقیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		انگور		برگهای مختلف		توتون		کتیرا	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
پشت بسطام	۲۰۰	۶۰۰	۲۰۰۰	۴۵	۵۰۰۰	۷۰	—	—	۳۰۰	۹
میامی	۷۰۰	۵۰۰	۷۰۰	۴۵	—	—	—	—	—	—
بیارجمند	۲۵۰	۱۳۰	۱۲۰	۸۰	—	—	۷۰۰	۲۴۰	—	—
جمع کل	۱۱۵۰	۴۱۰	۲۸۲۰	۵۶	۵۰۰۰	۷۰	۷۰۰	۲۴۰	۳۰۰	۹

محصولات فلاحتي استراباد وقيمت متوسط سرخرمن در ١٣٠٩	گندم		جو		برنج		حبوبات		انگور	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران
استراباد	١١١٥٦	٨٠	٦٨٨٨	٤٠	٦٨٥٤٨	٨٠	١٣٠٠٠	١٥٠	٥٠٠٠	٥٥
صحرا	٢٧٦١٢	٧٥	١٠٨٦٢٧	٤٠	—	—	—	—	—	—
جمع كل	٣٨٧٦٨	٧٦	١١٥٥١٥	٤٠	٦٨٥٤٨	٨٠	١٣٠٠٠	١٥٠	٥٠٠٠	٥٥

بقيه محصولات فلاحتي استراباد و قيمت متوسط سرخرمن در ١٣٠٩	پنبه		ابريشم خام		كنف		مركبات		كنجد	
	خروار	قران	من	قران	خروار	قران	هزارعدد	قران	خروار	قران
استراباد	٩٠٠٠	١٨٠	٢٠٠٠	٨٠٠	١٠٠٠	٢٥٠	٢٠٠٠	٧	٥٠٠٠	٢٠٠
صحرا	٩٣٤٣	٢٢٥	—	—	—	—	—	—	—	—
جمع كل	١٨٣٤٣	٢٠٢	٢٠٠٠	٨٠٠	١٠٠٠	٢٥٠	٢٠٠٠	٧	٥٠٠٠	٢٠٠

محصولات فلاحتي مازندران و قيمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		برنج		حبوبات		توتون	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران
مشهدسر	۵۰	۸۰	۱۰۰	۵۰	۸۰۰۰	۱۰۰	۵	۱۵۰	—	—
بارفروش	۲۰۰۰۰	۶۰	۳۰۰۰۰	۴۰	۲۵۰۰۰۰	۱۵۰	۵۰۰۰	۱۷۰	۱۵	۸۰۰
آمل	۳۵۰۰	۱۰۰	۲۴۰۰	۶۰	۱۰۰۰۰۰	۱۸۰	۴۰۰۰	۲۵۰	—	—
اشرف	۳۰۰۰۰	۷۵	۱۹۰۰۰	۳۰	۱۲۵۰۰۰	۲۰۰	—	—	٦	۲۰۰۰
جمع کل	۵۳۵۵۰	۸۰	۵۱۵۰۰	۵۰	۴۸۳۰۰۰	۱۴۳	۹۰۰۵	۱۹۰	۲۱	۱۴۰۰

بقيه محصولات فلاحتی مازندران و قيمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		ابريشم خام		گردو		مرکبات		کنف	
	خروار	قران	من	قران	هزارعدد	قران	هزارعدد	قران	خروار	قران
مشهدسر	۱۹۵۰	۳۵۰	۷۰۰	—	--	—	۷۰۰	—	۳۵۰	۲۵۰
بارفروش	۲۰۰۰۰	۳۰۰	۸۵۰	—	۴۰۰	۴	۱۰۰۰	—	۱۰۰	۳۰۰
آمل	—	—	۱۰۰۰۰	—	۱۰۰۰۰	۵	۱۰۰۰۰	—	۴۰۰	۳۰۰
اشرف	۱۰۰۰۰	۸۰۰	—	—	—	—	۱۰۰۰۰	—	—	—
جمع کل	۴۱۹۵۰	۴۸۵	۱۰۲۰۰	—	۱۰۴۰۰	۴	۲۱۷۰۰	—	۷۵۰	۲۸۳

محصولات فلاحتي گيلان وقيمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		برنج		حبوبات		کنف	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران
فومنات	—	—	—	—	۱۱۹۸۹۳۰	—	—	—	۲۹	—
طوالش	۳۰۰	—	۶۰۰	—	۶۶۲۰۰	۱۷۰	—	—	—	—
لاهیجان	۱۴۸۳	—	—	—	۶۱۱۹۸	۱۱۰	—	—	۴۴۰	۲۰۰
لنگرود	—	—	—	—	۲۷۸۸۰	—	—	—	—	—
خمام	—	—	—	—	۱۵۰۰۲۱۰	۱۱۰	—	—	—	—
جمع کل	۱۷۸۳	—	۶۰۰	—	۴۱۹۰۷۶	۱۳۰	—	—	۴۶۹	۲۰۰

بقیه محصولات فلاحتی گیلان و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		ابریشم خام		توتون		بادام		کشمش	
	خروار	قران	من	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران
فومنات	—	—	۷۵۴۳۷	—	۷۷۰۵۵	—	—	—	—	—
طوالش	—	—	—	—	۲	—	—	—	—	—
لاهیجان	—	—	۲۸۸۷۵	—	۶۳	—	—	—	—	—
لنگرود	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
خمام	—	—	۱۹۱۰	—	۹۵۰	—	—	—	—	—
جمع کل	—	—	۱۰۶۲۲۲	—	۷۸۰۷۰	—	—	—	—	—

محصولات فلاحتي بنادر خليج فارس وقيمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		برنج		خرما		حنا	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
بندر لنگه	۷۰۰	۱۵۰	۴۳۰۰	۱۲۵	—	—	۵۰۰	۱۰۰	—	—
بندرعباس	۳۰۰۰	۱۲۵	۱۵۰۰	۷۵	—	—	۱۰۰۰	۵۰	—	—
دشتي ودشتستان	۴۰۰۰۰	۲۰۰	۴۰۰۰۰	۱۰۰	۲۰۰۰	۳۰۰	۷۰۰۰۰	۱۵۰	—	—
ميناب	۴۰۰۰	۲۰۰	۶۰۰۰	۲۰۰	—	—	۶۲۵۰	۱۰۰	۵۰۰۰۰	۱۵
جزاير	۳۰	۲۰۰	۴۰۰	۱۰۰	—	—	۳۰۰	۱۲۵	—	—
جمع کل	۴۷۷۳۰	۱۵۷	۵۲۲۰۰	۱۲۰	۲۰۰۰	۳۰۰	۷۸۰۵۰	۱۰۵	۵۰۰۰۰	۱۵

گله داری و تربیت اغنام

(دواب ، طیور اهلی ، ابریشم و زنبور عسل)

تربیت اغنام اغنام یکی از منابع ثروت مهمّ ایران و فوائد حاصله از آن رشته های مختلفهٔ تجارت را تشکیل میدهد .

تربیت اغنام و بعبارهٔ اخری گلّه داری در ایران بر دو قسم است : یکی آنکه درقراء وقصبات مالکین وزارعین مقداری گوسفند و بز ومیش نگاه میدارند وفوائد حاصله ازآن بمصرف احتیاجات شخصی آنها رسیده و نمیتوانند بخارج بدهند و فقط ازشیروروغن یاگوشت وپشم آنها برای حوائج ضروری خود استفاده مینمایند . این گلّه های کوچك ومعدود را هنگام تابستان درمزارع ومراتع اطراف ونزدیك چرانیده و در زمستان در طویله های مخصوص نگاه میدارند و بآنها علوفهٔ خشك میدهند ، ودیگری که مهمتر ازاوّلی است قسمت گلّه‌داری ایلات وغیره میباشد که گلّه های بزرگ نگاهداری کرده وهمیشه باخود به ییلاق و قشلاق برده واز فوائد آن استفادهٔ کلّی مینمایند .

مملکت ایران بطور کلّی برای گلّه داری مناسب و با مخارج کم و مراقبت و توجّه جزئی ممکن است باین قسمت توسعه زیادیّ داده و فوائد کلّی از حیث صادرات حاصل نمود ، متأسفانه درنقاطی که گلّه داری میکنننداز حیث جنس گوسفند وازدیاد آن ومحفوظ داشتن ازامراض مراقبتی نمینمایند وبسادیده‌شده که خشکسالی مقدار زیادی از گوسفند ها را تلف نموده واز حیث تغذیه شهر هائی که احتیاج بگوشت دارند درزحمت میافتند وحال آنکه روغن وشیر وپنیر وماست وبالاخره گوشت گوسفند قسمت عمدهٔ موادّ غذائی اهالی مملکت ایران را تشکیل میدهد پس لازم است دراین باب دقّت زیادتری بعمل آمده و در نواحی که متناسب با گلّه‌داری میباشد برای خوبی‌جنس گوسفند وازدیادعدّهٔ آن وجلوگیری ازامراض حیوانی اقدامات مجدّانه بیشتری بشود والبتّه‌اگر مراقبت بیشتری مبذول گردد و جنس گوسفندرا ترقّی‌دهند طبعاً پشم‌خوب عمل خواهدآمد وهمین‌خود بزرگترین خدمتی است که به صنعت قالی بافی مملکت خواهد شد .

فوائد حاصله از گوسفند از اینقرار است :

۱ ـ گوشت : که قسمت مهمّ اغذیهٔ عمومی را تأمین مینماید .

۲ ـ پشم : که برای قالی بافی و پارچه های مختلف درداخله بکار میرود وخام آنرا بخارجه صادر مینمایند .

۳ ـ مواد لبنی : روغن (برای مصرف داخله وخارجه) پنیر و ماست وغیره .

٤ ـ کود : که برای زراعت بی اندازه مفید است .

٥ ـ پوست برّه وگوسفند وروده وشاخ آنها که تجارت مهمّی‌را تشکیل داده و بخارجه صادر میشود .

گوسفند سنگسر اگر چه از حیث قد کوچك است ولی گوشت آن در ردیف اوّل و دارای دنبه های خوب و محصول گوشت آنها تقریباً ٦۰ درصد میباشد ، این منطقه گوسفند خیز وقسمت عمده کار اهالی تربیت ونگاهداری گوسفنداست .

خاك ترکمن نیز دارای گوسفندهای فراوان که حامل دنبه‌های کوچك (برزخ بین زل وگوسفند) است میباشند ، گوشت آن بخوبی گوشت سنگسر نیست ولی پشم آن مرغوب تر از آنست .

گوسفند مازندران بدون دنبه و این گوسفند از حیث گوشت درردیف دوّم و محصول گوشت آن ٤۰ درصد و از حیث پشم در ردیف سوّم واقع گشته .

ناحیهٔ بختیاری از نقاط گوسفند خیزیست که مقدار زیادی باطراف میفرستند ، گوسفندهای این ناحیه عظیم الجثّه و دنبه های آنها بزرگ وبواسطه شکاف وسط به دو قسمت تقسیم میشود امّا باوجود بزرگی محصول گوشت آن بطور متوسّط ٤۰ درصد و پشم آن خشن و در درجهٔ سوّم قرار گرفته است .

گوسفندهای لرستان نیز مثل بختیاری منتها با این فرق که دنبه‌های کوچك دارند و پشم آن در درجهٔ دوّم است .

محال خمسه دارای گوسفندهای فراوان وبزرگ میباشد ، پس از آن گوسفند افشار نیز مهمّ ومقدار زیادی برای نقاط مختلفه میفرستند ، از کردستان وگرّوس هم گوسفند

زیاد بنقاط دیگر فرستاده میشود ، از حیث پشم و گوشت در ردیف دوّم میباشد .

گوسفند خراسان دارای دنبه های کوچك و شبیه به زل و پشم آنها را نسبت به پشم سایر گوسفند های ایران میتوان در ردیف اوّل محسوب داشت .

از جاف و افشار بز های بزرگ و عظیم‌الجثّه تهیّه میشود که گوشت آنها بهتر از سایر بز ها است .

مرغز که ازنژاد (آنگرا) ودارای پشم ابریشمین‌است درکردستان (مریوان بانه و سقّز) فروان و پشم آنها بمصرف پستك وعبا ویا پونچی و سایر پارچه های قیمتی میرسد .

تعداد حقیقی اغنام (گوسفند ، بز ، میش) ایران معلوم نیست ولی با درنظر گرفتن مقدار روغن و ماست وروغن وماست وپنیری که درایران مصرف میشود و قسمت کشتاری که همه روزه درشهرها و دهات مینمایند رویهمرفته میتوان عدّهٔ متوسّط آنها را بیست و پنج الی سی میلیون تخمین نمود .

گاو درایران دونوع گاو وجوددارد : اوّل گاو کاری که درزاعت برای شخم زدن زمین وکوبیدن حاصل گندم وجو بکار برده میشود وبعضی اوقات هم برای حمل ونقل استفاده ازآن مینمایند ، دوّم گاو شیرده که فقط برای روغن از آن نگاهداری میشود و علاوه براین دو قسم یك نوع گاو میش هم در سواحل بحرخزر ونواحی باتلاقی ودرخوزستان وسیستان موجوداست که جنس آن قوی‌تر ازسایر اجناس وشیر آنها هم فراوان‌تر میباشد .

چون یکی از عوامل مهمّ زراعت ایران گاواست باید در پرورش وازدیاد آن مراقبت شود و البتّه اگر این اقدام بعمل آید میتوان همه ساله عدّهٔ زیادی از آن بخارجه صادر و بر ثروت مملکت هم مقداری افزود .

احصائیهٔ قسمتی از ذبایح ایران درسال ۱۳۰۹

احصائیه ذبایح ایران و قیمت متوسط هررأس بقران در ۱۳۰۹

	بز		گوسفند		بره		گاو و گوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس
تهران	۱۷۰۲۲۱	۲۵	۲۰۹۰۶۰	۳۰	۲۷۸۲۷	—	۶۷۶۰	۲۵۰	۵۷	—
شیراز	۴۷۶۲۷	—	۵۴۷۹۲	—	۱۶۰۲	—	۶۱۶۷	—	—	—
لارستان و کازرون	۱۵۰۸۷	—	۲۱۴۷	—	۸	—	۳۶۵	—	—	—
بوشهر	۱۱۰۳۹	—	۷۵۸۸	—	—	—	۴	—	۱۴	—
قزوین و همدان	۳۲۷۵۲	۱۵	۵۷۲۲۵	۳۵	۱	—	۱۲۵۴	۳۲۵	--	—
سلطان آباد عراق	۱۶۸۰۷	۳۰	۲۶۰۶۲	۴۰	—	—	۶۱	۲۰۰	—	—
بروجرد و خرم آباد	۱۳۴۵۶	۲۰	۲۶۲۲۹	۵۰	۱	—	۱۸۳۰	۲۰۰	—	—
شاهرود	۴۲۹۳	۱۵	۶۴۲۷	۳۵	۱۴۳۵	—	۱۸۳	۲۰۰	۱	—
استراباد و بندرجز	۴۹۹۸	—	۱۰۷۹۳	—	۱	—	۱۷۵	—	---	—
بارفروش و آمل	۴۸۵۹	۱۵	۹۴۶۵	۲۵	—	—	۷۷۲	۲۰۰	۳۳	—
ساری و اشرف	۱۷۴۱	۱۵	۶۰۲۷	۱۷	—	—	۷۵۲	۱۵۰	—	—
مشهدسر و شهسوار	۵۶۷	۱۵	۱۸۱۷	۱۵	—	—	۳۳۷	۱۲۰	۲۴	۳۰۰
شوشتر	۹۱۷۱	۱۵	۷۳۳۰	۲۵	—	—	۲۰۶	۲۰۰	۲۲۷	—
یزد و نائین	۱۱۷۴۲	—	۱۵۳۳۹	—	۳	—	۴۵	—	—	—
اردکان ـ ابرقو ـ نافق	۴۳۲۰	—	۷۷۹	—	۲	—	۱۰۹	—	—	—
گرمرود	۱۰۲۹	۱۵	۱۰۲۶	۳۵	—	—	۱۴۷	۱۰۰	—	—
جمع کل	۳۴۹۷۲۸	۱۸	۴۴۲۹۹۶	۳۰	۳۰۸۸۰	—	۱۴۶۶۷	۱۹۵	۳۵۶	۳۰۰

احصائیه ذبایح شهر تهران در ١٣٠٩ وقیمت متوسط هرراًس بقران

	بز		گوسفند		بره		گاووگوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس
فروردین	٦٣٦٣	٢٠	١٥٧٠٨	٣٠	٥٠٧٩	—	٦٣١	٢٥٠	١١	—
اردیبهشت	٨٣٥٠	»	١٨٨٣٤	»	١١٥٠١	—	٦٢٢	»	—	—
خرداد	١٦٣٧٩	»	٢٠٨٧٠	»	١٨٦٩	—	٣٣٥	»	—	—
تیر	١٤٥٠٨	»	١٧٢٦٦	»	٢٩٩	—	١٨٦	»	—	—
مرداد	١٥١٥٥	»	١٤٢٤٠	»	٧٣	—	١٨٠	»	—	—
شهریور	١٩٢٩٠	»	١٥٦٥٣	»	٢٩٩	—	٢٨٣	»	—	—
مهر	٢١٤٤٠	»	١٥٢٦٤	»	١٠٢٤	—	٤٦٢	»	—	—
آبان	٢٤٤٤٢	»	١٦٥٢٢	»	٦٩٣	—	٦٩٤	»	—	—
آذر	١٧٧٧٦	»	١٩٧٠٧	»	٨٣٠	—	٩٥٧	»	٥	—
دي	١٤٥٥٨	»	١٩١٥٦	»	١٠٣٧	—	٨٣٦	»	١٩	—
بهمن	٦٩٧٠	»	١٧٩٢٥	»	١٥٥٣	—	٨٤٦	»	١٣	—
اسفند	٤٩٩٠	»	١٧٨١٥	»	٣٥٦٠	—	٧١٣	»	٩	—
جمع کل	١٧٠٢٢١	٢٥	٢٠٩٠٦٠	٤٠	٢٧٨٢٧	—	٦٧٦٠	٢٥٠	٥٧	—

احصائیه ذبایح شهر شیراز در ۱۳۰۹ وقیمت متوسط هر رأس بقران

	بز		گوسفند		بره		گاووگوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس
فروردین	۲۸۵۷	—	۶۰۴۵	—	۱۶	—	۸۳	—	—	—
اردیبهشت	۳۰۷۱	—	۵۵۹۵	—	۲۳	—	۱۱۴	—	—	—
خرداد	۴۵۹۶	—	۵۰۰۰	—	۱۳	—	۱۲۶	—	—	—
تیر	۴۲۳۴	—	۴۱۳۶	—	۱۰	—	۱۳۹	—	—	—
مرداد	۵۱۱۳	—	۳۵۱۸	—	۱	—	۱۰۵	—	—	—
شهریور	۵۸۷۸	—	۳۷۱۵	—	۲	—	۱۵۸	—	—	—
مهر	۵۲۷۹	—	۴۶۷۶	—	۵۴	—	۱۵۱	—	—	—
ابان	۵۰۹۶	—	۴۶۷۱	—	۳۴۵	—	۱۶۷	—	—	—
آذر	۳۸۲۵	—	۴۵۳۸	—	۴۱۸	—	۱۵۲	—	—	—
دی	۳۴۱۲	—	۴۵۷۳	—	۳۳۹	—	۱۷۴	—	—	—
بهمن	۲۳۶۷	—	۴۱۲۳	—	۱۸۱	—	۱۶۳	—	—	—
اسفند	۱۸۹۹	—	۴۱۹۲	—	۲۰۰	—	۱۴۵	—	—	—
جمع کل	۴۷۶۲۷	—	۵۴۷۹۳	—	۱۶۰۲	—	۱۶۶۷	—	—	—

احصائیه ذبایح شهر آباده ـ لارستان ـ فسا ـ کازرون در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هر رأس بقران

	بز		گوسفند		بره		گاو و گوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس
فروردین	۱۵۲۸	—	۶۷۱	—	—	—	۱۱	—	—	—
ادریبهشت	۱۸۰۰	—	۵۲۷	—	—	—	۸	—	—	—
خرداد	۲۵۰۳	—	۳۴۳	—	—	—	۹	—	—	—
تیر	۹۹۶	—	۹۶	—	—	—	۹	—	—	—
مرداد	۱۳۴۴	—	۵۶	—	—	—	۱۸	—	—	—
شهریور	۱۲۱۲	—	۵۹	—	—	—	۳۰	—	—	—
مهر	۱۲۱۵	—	۶۸	—	—	—	۳۵	—	—	—
ابان	۱۰۸۸	—	۷۷	—	۳	—	۲۳	—	—	—
آذر	۹۰۷	—	۷۰	—	۱	—	۵۶	—	—	—
دی	۷۱۷	—	۵۷	—	—	—	۵۴	—	—	—
بهمن	۷۹۲	—	۷۶	—	—	—	۶۴	—	—	—
اسفند	۹۸۵	—	۴۷	—	۴	—	۲۸	—	—	—
جمع کل	۱۵۰۸۷	—	۲۱۴۷	—	۸	—	۳۶۵	—	—	—

احصائیه ذبایح شهر بوشهر در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هررأس بقران

	بز		گوسفند		بره		گاووگوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هرراس	تعداد	قیمت هرراس	تعداد	قیمت هرراس	تعداد	قیمت هرراس	تعداد	قیمت هرراس
فروردین	۵۲۹	—	۹۳۶	—	—	—	—	—	—	—
اردیبهشت	۳۹۱	—	۱۲۸۵	—	—	—	—	—	—	—
خرداد	۳۵۳	—	۱۲۰۸	—	—	—	—	—	—	—
تیر	۷۸۷	—	۱۰۲۰	—	—	—	—	—	—	—
مرداد	۹۲۶	—	۵۵۰	—	—	—	—	—	—	—
شهریور	۱۲۲۲	—	۵۲۳	—	—	—	—	—	—	—
مهر	۱۰۵۳	—	۳۳۵	—	—	—	—	—	—	—
ابان	۱۵۸۸	—	۴۰۸	—	—	—	۳	—	۱	—
آذر	۴۴۵	—	۲۱۸	—	—	—	—	—	۱	—
دی	۱۱۰۳	—	۲۲۵	—	—	—	۱	—	۱۲	—
بهمن	۱۲۳۶	—	۲۶۸	—	—	—	—	—	—	—
اسفند	۱۳۹۶	—	۵۴۰	—	—	—	—	—	—	—
جمع کل	۱۱۰۲۹	—	۷۵۸۸	—	—	—	۴	—	۱۴	—

احصائیه ذبایح شهر قزوین در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هررأس بقران

	بز		گوسفند		بره		گاووگوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس
فروردین	۲۴۴	۱۵	۱۳۰۸	۳۰	—	—	۲۹	۲۵۰	—	—
اردیبهشت	۵۳۸	«	۱۱۲۹	—	—	—	۱۷	«	—	—
خرداد	۷۸۱	«	۱۳۰۸	—	۱	—	۷	«	—	—
تیر	۱۱۵۷	«	۱۲۰۸	—	—	—	—	«	—	—
مرداد	۱۳۲۹	«	۱۰۵۱	—	—	—	—	«	—	—
شهریور	۱۹۰۰	«	۹۹۶	—	—	—	—	«	—	—
مهر	۲۰۹۴	«	۸۸۵	—	—	—	—	«	—	—
آبان	۱۹۳۲	«	۱۰۹۱	—	—	—	۱۰	«	—	—
آذر	۱۵۵۴	«	۱۱۱۱	—	—	—	۲۴	«	—	—
دی	۱۰۹۳	«	۱۲۱۶	—	—	—	۳۶	«	—	—
بهمن	۶۰۴	«	۱۶۲۲	—	—	—	۴۴	«	—	—
اسفند	۳۰۹	«	۱۷۵۸	—	—	—	۴۵	«	—	—
جمع کل	۱۳۰۲۵	۱۵	۱۴۷۵۵	۳۰	۱	۲۱۲	۲۵۰	—	—	—

احصائیه ذبایح شهر همدان در ١٣٠٩ و قیمت متوسط هررأس بقران

	بز		گوسفند		بره		گاو و گوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس
فروردین	١٥٣	١٥	٢٦٣١	٤٠	—	—	١٦٠	٤٠٠	—	—
اردیبهشت	٢٩١	»	٣٣٢٦	»	—	—	١٠٦	»	—	—
خرداد	٧٣٤	»	٤٥١٨	»	—	—	٣٥	»	—	—
تیر	١٧٧٠	»	٣٨٣٩	»	—	—	٨	»	—	—
مرداد	٢٥٦٢	»	٣٠٦٣	»	—	—	٤	»	—	—
شهریور	٣٦٨٣	»	٣٦٤٧	»	—	—	٨	»	—	—
مهر	٣٧٧٥	»	٣٣٣١	»	—	—	٢٦	»	—	—
ابان	٣١٦٥	»	٣١٩٥	»	—	—	٣٨	»	—	—
آذر	٢٣٦٤	»	٢٧٠١	»	—	—	٨٥	»	—	—
دي	٤٣٤	»	٣٧١٣	»	—	—	١٨٧	»	—	—
بهمن	١٠٣	»	٣٤٩٦	»	—	—	١٩٧	»	—	—
اسفند	١٨٣	»	٣٩٦٠	»	—	—	١٨٨	»	—	—
جمع کل	١٩٢١٧	١٥	٤٢٤٧٠	٤٠	—	—	١٠٤٢	٤٠٠	—	—

احصائیه ذبایح شهر سلطان‌آباد عراق در ۱۳۰۹ وقیمت متوسط هر رأس بقران

	بز		گوسفند		بره		گاو و گوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس
فروردین	٢٤	٣٠	٢٢٤٢	٤٠	—	—	٩	٢٠٠	—	—
اردیبهشت	٦٦٢	»	٢٤٨٠	»	—	—	٩	»	—	—
خرداد	١٢٠٦	»	٢٥٩٩	»	—	—	—	»	—	—
تیر	١٢٢٩	»	٢٣٨٩	»	—	—	—	»	—	—
مرداد	١٦٧٦	»	٢٠٥٥	»	—	—	—	»	—	—
شهریور	٣٢٠٥	»	١٢٦٢	»	—	—	—	»	—	—
مهر	٣٠١٣	»	١٢٦٧	»	—	—	—	»	—	—
آبان	٢٧٧٧	»	١٦٢٨	»	—	—	٣	»	—	—
آذر	٢٣١١	»	١٩٦٦	»	—	—	١٠	»	—	—
دي	٣٢٦	»	٢٦٤٣	»	—	—	١٢	»	—	—
بهمن	٢٦٣	»	٢٦٥٩	»	—	—	١٢	»	—	—
اسفند	١١٥	»	٢٨٧٢	»	—	—	٦	»	—	—
جمع کل	١٦٨٠٧	٣٠	٢٦٠٦٢	٤٠	—	—	٦١	٢٠٠	—	—

احصائیه ذبایح شهر بروجرد وجاپلق وبختیاری در ۱۳۰۹ وقیمت متوسط هر رأس بقران	بز		گوسفند		بره		گاو وگوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس
فروردین	۵۵	۲۰	۱۴۸۸	۵۰	—	—	۳۵	۲۰۰	—	—
اردیبهشت	۲۲۳	«	۱۶۱۱	»	—	—	۲۴	»	—	—
خرداد	۵۲۰	»	۱۵۴۱	»	—	—	۲۲	»	—	—
تیر	۸۷۸	»	۱۹۲۵	»	—	—	۱۹	»	—	—
مرداد	۱۳۵۴	»	۱۵۵۱	»	—	—	۲۶	»	—	—
شهریور	۱۹۲۳	»	۱۴۲۷	»	—	—	۲۳	»	—	—
مهر	۱۳۳۵	»	۱۵۴۲	»	—	—	۴۳	»	—	—
آبان	۱۳۵۱	»	۱۹۰۶	»	—	—	۴۲	»	—	—
آذر	۸۹۲	»	۱۹۱۷	»	—	—	۴۴	»	—	—
دي	۳۸۵	»	۱۸۰۸	»	—	—	۳۰	»	—	—
بهمن	۷۶۴	»	۱۹۵۸	»	—	—	۴۰	»	—	—
اسفند	۱۰	»	۱۶۴۵	»	—	—	۳۵	»	—	—
جمع کل	۹۷۰۵	۲۰	۲۰۳۱۸	۵۰	—	—	۳۸۳	۲۰۰	—	—

احصائیه ذبایح شهر خرم آباد در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هر رأس بقران

	بز		گوسفند		بره		گاو و گوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس
فروردین	۱۱۰	۲۰	۵۰۲	۵۰	—	—	۲۲	۲۰۰	—	—
اردیبهشت	۱۹۵	»	۷۱۲	»	—	—	۷۶	»	—	—
خرداد	۱۹۹	»	۵۴۷	»	—	—	۹۳	»	—	—
تیر	۲۸۰	»	۵۳۷	»	۱	—	۱۰۵	»	—	—
مرداد	۲۸۰	»	۴۸۲	»	—	—	۱۳۸	»	—	—
شهریور	۳۶۶	»	۴۸۴	»	—	—	۱۵۶	»	—	—
مهر	۴۲۰	»	۴۵۰	»	—	—	۱۶۸	»	—	—
ابان	۴۶۹	»	۴۸۶	»	—	—	۱۴۸	»	—	—
آذر	۴۸۶	»	۴۸۶	»	—	—	۱۵۲	»	—	—
دی	۴۳۶	»	۴۱۸	»	—	—	۱۲۹	»	—	—
بهمن	۳۲۱	»	۴۷۱	»	—	—	۱۶۷	»	—	—
اسفند	۱۹۲	»	۳۳۵	»	—	—	۶۳	»	—	—
جمع کل	۳۷۵۴	۲۰	۵۹۱۰	۵۰	۱	—	۱۴۴۷	۲۰۰	—	—

احصائیه ذبایح شهر شاهرود در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هر رأس بقران

	بز		گوسفند		بره		گاو و گوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس
فروردین	۵۱	۱۵	۱۸۳	۳۵	۱	—	۲۰	۲۰۰	—	—
اردیبهشت	۱۲۷	»	۵۶۲	»	۳۴۵	—	۱	»	—	—
خرداد	۱۱۵	»	۶۳۶	»	۴۲۱	—	—	»	—	—
تیر	۲۶۰	»	۵۷۶	»	۴۵۸	—	—	»	—	—
مرداد	۳۸۸	»	۵۹۵	»	۱۴۹	—	۱	»	—	—
شهریور	۵۲۱	»	۵۶۳	»	۴۱	—	۱	»	—	—
مهر	۴۷۸	»	۴۲۳	»	—	—	—	»	—	—
ابان	۳۷۰	»	۴۷۷	»	—	—	—	»	—	—
آذر	۲۶۳	»	۶۰۶	»	—	—	۴	»	—	—
دی	۲۰۹	»	۵۸۶	»	—	—	۱۱	»	—	—
بهمن	۲۰۴	»	۴۴۷	»	—	—	۲۰	»	—	—
اسفند	۸۵	»	۳۲۰	»	—	—	۳۸	»	—	—
جمع یکساله قصبات	۱۲۷۱	»	۴۵۳	»	۲۰	—	۸۷	»	۱	—
جمع کل	۴۲۹۲	۱۵	۶۴۲۷	۳۵	۱۴۳۵	—	۱۸۳	۲۰۰	۱	—

احصائیه ذبایح شهر استراباد و بندرجز در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هر رأس بقران

	بز		گوسفند		بره		گاو و گوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس
فروردین	۶۵	—	۶۸۳	—	—	—	۱۸	—	—	—
اردیبهشت	۱۷	—	۱۲۹۶	—	۱	—	—	—	—	—
خرداد	۵۸	—	۱۷۴۳	—	—	—	—	—	—	—
تیر	۱۲۷	—	۱۴۴۵	—	—	—	—	—	—	—
مرداد	۲۲۶	—	۱۱۰۸	—	—	—	—	—	—	—
شهریور	۴۹۷	—	۹۴۰	—	—	—	۲	—	—	—
مهر	۹۰۰	—	۵۶۴	—	—	—	۱۸	—	—	—
ابان	۹۱۸	—	۶۲۱	—	—	—	۲۱	—	—	—
آذر	۸۲۲	—	۶۳۴	—	—	—	۲۸	—	—	—
دی	۷۱۰	—	۵۹۱	—	—	—	۳۲	—	—	—
بهمن	۴۵۶	—	۵۱۱	—	—	—	۳۴	—	—	—
اسفند	۲۰۲	—	۶۵۷	—	—	—	۲۲	—	—	—
جمع کل	۴۹۹۸	—	۱۰۷۹۳	—	۱	—	۱۷۵	—	—	—

احصائیه ذبایح شهر بارفروش در ١٣٠٩ و قیمت متوسط هر رأس بقران

	بز		گوسفند		بره		گاو و گوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس
فروردین	١٠٤	١٥	٢٣٣	٢٥	—	—	٤١	٢٠٠	٣	—
اردیبهشت	١٥٠	»	٢٥٧	»	—	—	٣٠	»	٥٠	—
خرداد	١٩٢	»	٤٣١	»	—	—	١٣	»	١	—
تیر	١٤٦	»	٣٤٨	»	—	—	١١	»	٣	—
مرداد	١٧٤	»	٣٦٠	»	—	—	١٦	»	—	—
شهریور	٢٤٥	»	٤٣٢	»	—	—	٤٩	»	٣	—
مهر	٢٤٦	»	٤٦٣	»	—	—	٩٠	»	١	—
ابان	٢٠٢	»	٤٦٣	»	—	—	٨٤	»	٢	—
آذر	١٨٣	»	٤٣٧	»	—	—	٧٢	»	—	—
دي	١٩٧	»	٥٧٣	»	—	—	٥٢	»	—	—
بهمن	١٧٠	»	٥٤٩	»	—	—	٦٦	»	—	—
اسفند	١٣٠	»	٣١٥	»	—	—	٦١	»	—	—
جمع کل	٢١٣٩	١٥	٤٩٦١	٢٥	—	—	٥٨٥	٢٠٠	١٨	—

احصائیه ذبایح شهر آمل در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هررأس بقران

	بز		گوسفند		بره		گاو و گوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس
فروردین	۲٤۱	۱۵	۱۰۰	۲۵	—	—	۷	۲۰۰	—	—
اردیبهشت	۲٦۷	»	٤۰٤	»	—	—	۷	»	—	—
خرداد	۱۹۸	»	۵۳٤	»	—	—	—	»	—	—
تیر	۳۳۹	»	٤٦۰	»	—	—	—	»	—	—
مرداد	۲۳۵	»	۲۷٦	»	—	—	—	»	—	—
شهریور	۱۲٤	»	۳۲۸	»	—	—	۲	»	—	—
مهر	۱۷۸	»	٦۰٦	»	—	—	۱	»	—	—
ابان	۱۹٦	»	٦۱۳	»	—	—	۲۷	»	۱	—
آذر	۱۹۷	»	۵۱۸	»	—	—	۲٦	»	۸	—
دی	۲۰۸	»	۳۲۹	»	—	—	۵۲	»	۵	—
بهمن	۲٦۹	»	۱٤٦	»	—	—	۳۸	»	۱	—
اسفند	۲٦۸	»	۱۹۰	»	—	—	۲۷	»	—	—
جمع کل	۲۷۲۰	۱۵	٤۵۰٤	۲۵	—	—	۱۸۷	۲۰۰	۱۵	—

احصائیه ذبایح شهر ساری و اشرف در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هررأس بقران

	بز		گوسفند		بره		گاو و گوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس
فروردین	۱۲۲	۱۵	۳۸۰	۱۷	—	—	۷۸	۱۵۰	—	—
اردیبهشت	۱۲۲	»	۴۳۰	»	—	—	۵۰	»	—	—
خرداد	۱۳۳	»	۵۱۴	»	—	—	۳۹	»	—	—
تیر	۱۱۶	»	۴۲۲	»	—	—	۳۸	»	—	—
مرداد	۱۳۷	»	۴۰۵	»	—	—	۲۶	»	—	—
شهریور	۱۶۴	»	۵۵۱	»	—	—	۴۳	»	—	—
مهر	۱۶۵	»	۵۴۹	»	—	—	۴۷	»	—	—
ابان	۱۷۸	»	۵۶۱	»	—	—	۸۶	»	—	—
آذر	۱۵۷	»	۵۵۹	»	—	—	۹۳	»	—	—
دي	۱۱۸	»	۵۷۳	»	—	—	۹۹	»	—	—
بهمن	۱۶۲	»	۶۲۶	»	—	—	۸۵	»	—	—
اسفند	۱۶۷	»	۴۵۷	»	—	—	۶۸	»	—	—
جمع کل	۱۷۴۱	۱۵	۶۰۲۷	۱۷	—	—	۷۵۲	۱۵۰	—	—

احصائیه ذبایح شهر مشهدسر در ۱۳۰۹ وقیمت متوسط هر رأس بقران	بز		گوسفند		بره		گاو وگوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس
فروردین	۱۶	۱۵	۷۳	۱۵	—	—	۵	۱۲۰	۲	۳۰۰
اردیبهشت	۱۶	»	۱۰۵	»	—	—	٦	»	۱	»
خرداد	۱۳	»	۹٤	»	—	—	۳	»	—	»
تیر	۲۱	»	۱۲۷	»	—	—	۵	»	۵	»
مرداد	۳۳	»	۹٦	»	—	—	٦	»	۱	»
شهریور	۳۰	»	۱۰۸	»	—	—	۱۲	»	٤	»
مهر	۱۳	»	۸۳	»	—	—	۱۵	»	٦	»
ابان	۲۱	»	۷۵	»	—	—	۱۹	»	٤	»
آذر	۲۱	»	۵۷	»	—	—	۲٤	»	—	»
دی	۲٤	»	۸٤	»	—	—	۲۲	»	—	»
بهمن	۳۹	»	۱۰٦	»	—	—	۲۰	»	—	»
اسفند	۱۲	»	۸۲	»	—	—	۲۰	»	—	»
جمع کل	۲۵۹	۱۵	۱۰۹۰	۱۵	—	—	۱۵۷	۱۲۰	۲۳	۳۰۰

احصائیه ذبایح شهر شهسوار در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هر رأس بقران

	بز		گوسفند		بره		گاو و گوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس
فروردین	۴۲	—	۵۰	»	—	—	۹	»	—	—
اردیبهشت	۳۵	—	۵۴	»	—	—	۱	»	—	—
خرداد	۲۱	—	۴۷	»	—	—	—	»	—	—
تیر	۲۸	—	۵۸	»	—	—	۳	»	—	—
مرداد	۷	—	۳۲	»	—	—	۱۸	»	—	—
شهریور	۱۳	—	۵۷	»	—	—	۷	»	—	—
مهر	۲۶	—	۷۳	»	—	—	۱۴	»	—	—
ابان	۳۴	—	۶۷	»	—	—	۲۹	»	۱	—
آذر	۱۲	—	۴۲	»	—	—	۲۱	»	—	—
دي	۴۲	—	۱۲۴	»	—	—	۳۵	»	—	—
بهمن	۲۷	—	۷۵	»	—	—	۲۴	»	—	—
اسفند	۲۰	—	۴۸	»	—	—	۱۹	»	—	—
جمع کل	۳۰۸	—	۷۲۷	—	—	—	۱۸۰	—	۱	—

احصائیه ذبایح شهر شوشتر در ۱۳۰۹ وقیمت متوسط هررأس بقران

	بز		گوسفند		بره		گاووگوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هرراس	تعداد	قیمت هرراس	تعداد	قیمت هرراس	تعداد	قیمت هرراس	تعداد	قیمت هرراس
فروردین	٥١٦	١٥	٤٩٦	٢٥	٥	—	٢٨	٢٠٠	٥	—
اردیبهشت	٧٤٩	»	٦٢٧	»	—	—	٢١	»	٨	—
خرداد	٧٣٦	»	٨١١	»	—	—	٢٠	»	١١	—
تیر	٧٩٥	»	٩٧٨	»	—	—	٤٢	»	١٥	—
مرداد	٧٩٠	»	٨٠٨	»	—	—	٢٨	»	١٢	—
شهریور	٩٠٢	»	٨٤٠	»	—	—	١٤	»	١٩	—
مهر	٩١٨	»	٧٤١	»	—	—	٦	»	٣٠	—
ابان	٩٢٨	»	٦٨٧	»	—	—	٤	»	٢٨	—
آذر	١٠٨٢	»	٣٩٦	»	—	—	٢	»	٣٠	—
دی	٧٤١	»	٢٥٨	»	—	—	٤	»	٢٤	—
بهمن	٥٦٣	»	٣٢٧	»	—	—	١٧	»	٣٣	—
اسفند	٤٥١	»	٣٥١	»	—	—	٢٠	»	١٢	—
جمع کل	٩١٧١	١٥	٧٣٢٠	٢٥	٥	—	٢٠٦	٢٠٠	٢٢٧	—

احصائیه ذبایح شهر یزد در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هررأس بقران	بز		گوسفند		بره		گاو و گوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس
فروردین	١٥٠	٢٠	١٣٤٨	٣٥	—	—	٦	٢٠٠	—	—
اردیبهشت	٧٤٢	»	١١٦٦	»	—	—	١	»	—	—
خرداد	١١٤١	»	١١٥٥	»	—	—	١	»	—	—
تیر	١٢۴٦	»	١٠٠٩	»	—	—	—	»	—	—
مرداد	١٣٤١	»	٩٢٦	»	—	—	—	»	—	—
شهریور	١٧٠٦	»	٧٤٧	»	—	—	١	»	—	—
مهر	١٧٠٥	»	٩٧٤	»	—	—	٥	»	—	—
ابان	٩٣٦	»	١٣٨٥	»	—	—	١	»	—	—
آذر	١٠١٢	»	٢٠٢٤	»	—	—	٣	»	—	—
دي	٦٧٠	»	١١٩٩	»	—	—	٤	»	—	—
بهمن	٢٨٣	»	١٤٥٦	»	—	—	١٣	»	—	—
اسفند	٨١	»	١٥٦٩	»	—	—	٤	»	—	—
جمع کل	١١٠٠٣	٢٠	١٤٩٥٨	٣٥	—	—	٣٩	٢٠٠	—	—

احصائیه ذبایح شهرنائین در ۱۳۰۹ وقیمت متوسط هررأس بقران

	بز		گوسفند		بره		گاووگوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هرراس	تعداد	قیمت هرراس	تعداد	قیمت هرراس	تعداد	قیمت هرراس	تعداد	قیمت هرراس
فروردین	۱۴	»	۲۶	»	—	—	۲	»	—	—
اردیبهشت	۱۲۹	»	۱۰	»	—	—	—	»	—	—
خرداد	۳۶	»	۲۴	»	—	—	—	»	—	—
تیر	۴۶	»	۷۷	»	—	—	—	»	—	—
مرداد	۹۷	»	۲۵	»	—	—	—	»	—	—
شهریور	۹۱	»	۵۳	»	—	—	—	»	—	—
مهر	۹۰	»	۵۶	»	—	—	—	»	—	—
ابان	۷۱	»	۱۶	»	۱	—	—	»	—	—
آذر	۴۶	»	۱۴	»	۲	—	—	»	—	—
دی	۵۷	»	۱۳	»	—	—	۱	»	—	—
بهمن	۴۰	»	۲۱	»	—	—	۲	»	—	—
اسفند	۲۲	»	۴۱	»	—	—	۱	»	—	—
جمع کل	۷۳۹	—	۳۸۱	—	۳	—	۶	—	—	—

احصائیه ذبایح شهر اردکان در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هررأس بقران

	بز		گوسفند		بره		گاو و گوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس
فروردین	۶۹	—	۸۷	—	—	—	۶	—	—	—
اردیبهشت	۲۱۸	—	۲۱	—	—	—	۳	—	—	—
خرداد	۲۷۸	—	۴۵	—	—	—	—	—	—	—
تیر	۱۷۹	—	۹۵	—	—	—	۱	—	—	—
مرداد	۲۳۰	—	۵۰	—	—	—	—	—	—	—
شهریور	۲۳۵	—	۱۱	—	۱	—	۱	—	—	—
مهر	۲۳۱	—	۱۴	—	—	—	—	—	—	—
ابان	۲۴۳	—	۹	—	—	—	۳	—	—	—
آذر	۱۸۲	—	۳۶	—	—	—	۲	—	—	—
دی	۱۴۲	—	۳۶	—	—	—	۲	—	—	—
بهمن	۷۸	—	۵۶	—	—	—	۳	—	—	—
اسفند	۶۷	—	۵۸	—	—	—	۴	—	—	—
جمع کل	۲۱۵۲	—	۵۱۹	—	۱	—	۲۵	—	—	—

احصائیه ذبایح شهر ابرقو در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هر رأس بقران

	بز		گوسفند		بره		گاو و گوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس
فروردین	١٤	—	١٠	—	—	—	٦	»	—	—
اردیبهشت	٤٥	»	١٠	»	—	—	٢	»	—	—
خرداد	١٢٦	»	٢٩	»	—	—	١	»	—	—
تیر	٢٥٥	»	١٠	»	—	—	١	»	—	—
مرداد	٢١٢	»	١٢	»	—	—	—	»	—	—
شهریور	١٣٥	»	٦	»	—	—	٣	»	—	—
مهر	١١٣	»	٢٧	»	—	—	١١	»	—	—
ابان	٨٥	»	٤٠	»	—	—	١٢	»	—	—
آذر	٩٩	»	٥٢	»	—	—	١٢	»	—	—
دی	٤٨	»	٢٤	»	—	—	٦	»	—	—
بهمن	٢٢	»	١٢	»	—	—	٥	»	—	—
اسفند	١٧	»	١٣	»	—	—	٧	»	—	—
جمع کل	١٢٠٧	—	٢٤٥	—	—	—	٦٦	—	—	—

احصائیه ذبایح شهر بافق در ۱۳۰۹ وقیمت متوسط هر رأس بقران

	بز		گوسفند		بره		گاو وگوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس
فروردین	٤٣	»	٦	»	١	—	٥	»	—	—
اردیبهشت	٣٤	»	١	»	—	—	٣	»	—	—
خرداد	١٤١	»	—	»	—	—	١	»	—	—
تیر	١٢١	»	٣	»	—	—	—	»	—	—
مرداد	٩٧	»	١	»	—	—	—	»	—	—
شهریور	٩٩	»	—	»	—	—	—	»	—	—
مهر	٩٦	»	—	»	—	—	—	»	—	—
آبان	٨٩	»	—	»	—	—	٢	»	—	—
آذر	٩١	»	—	»	—	—	—	»	—	—
دي	٧٢	»	—	»	—	—	—	»	—	—
بهمن	٥٧	»	—	»	—	—	—	»	—	—
اسفند	٤١	»	٤	»	—	—	٧	»	—	—
جمع کل	٩٨١	»	١٥	»	١	—	١٨	»	—	—

احصائیه ذبایح شهر کرمرود در ۱۳۰۹ وقیمت متوسط هررأس بقران

	بز		گوسفند		بره		گاووگوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس
فروردین	۵۰	۱۵	۹۷	۳۵	—	—	۲	۱۰۰	—	—
اردیبهشت	۳۰	»	۹۲	»	—	—	۵	»	—	—
خرداد	۷۹	»	۱۲۹	»	—	—	٤	»	—	—
تیر	۸۸	»	۱۱۱	»	—	—	—	»	—	—
مرداد	۸۸	»	۱٦۸	»	—	—	—	»	—	—
شهریور	۱۰۹	»	۲۳۲	»	—	—	—	»	—	—
مهر	۹۸	»	۱۹۹	»	—	—	—	»	—	—
ابان	۱۰۵	»	۲۱۸	»	—	—	۱٦	»	—	—
آذر	۷۹	»	۱۹۹	»	—	—	۲٤	»	—	—
دی	۸۸	»	۱٦٦	»	—	—	۲۷	»	—	—
بهمن	۱۰۳	»	۱٦۱	»	—	—	٤۷	»	—	—
اسفند	۱۱۲	»	۱۵٤	»	—	—	۲۲	»	—	—
جمع کل	٤۲۹۲	۱۵	۱۹۲٦	۳۵	—	—	۱٤۷	۱۰۰	—	—

شتر این حیوان بسیار کم خوراك وقانع ودرنواحی خراسان، خلیج فارس ، کرمان ، بلوچستان بیشتر ودرسایر نقاط کمتر وبرای حمل ونقل بکار میرود. درجنوب ایران قسمتی از آنرا برای سواری نیز تربیت مینمایندکه بهترین آن در سیستان و بلوچستان یافت میشود. پشم شتر برای بافتن پارچه وقالی وغیره مورد استفاده قرار میگیرد.

قاطر حیوانی است قوی که تاپنجاه من بار حمل میکند، عموماً برای بارکشی ولی برای سواری هم تربیت مینمایند، بهترین جنس قاطرهای ایران درنواحی جنوبی ومخصوصاً در بروجرد زیاد میباشد. قاطرهای ایران اغلب کوچك وضعیف وباید برای اصلاح آن چند رأس الاغ تخمی از ممالکی که معروف بداشتن این نوع حیوان هستند خریداری نمود.

الاغ باقسام مختلفه در همه جای ایران وجود دارد که تعیین تعداد جنس آن خالی از اشکال نیست. الاغ های ایران اگر چه از حیث جثّه کوچکتر ازالاغهای سایر ممالك اند لکن کارکن‌تر و بردبارتر میباشند، بهترین الاغ سواری در بوشهر و بنادر خلیج فارس موجود و رنگ آن فلفل نمکی و کوچك اندام ولی سریع و زرنگ است.

اسب مملکت ایران سابقاً دارای بهترین اسب ها بود بطوریکه در ممالك خارجه ایران‌را موطن اصلی اسبهای خوب دنیا میدانسته‌اند. درقرن هفدهم لوی ۱٤ پادشاه فرانسه از پادشاه ایران تقاضای فروش چند رأس اسبهای تخمی جهة اصلاح نژاد اسبهای فرانسه نمود، ولی شاهنشاه ایران فقط اجازه دادکه از ایلخی های متفرّقه چند رأس اسب بفرانسه فرستاده شود وخروج اسبهای تخمی دولتی و اسبهای دم قرمز را از مملکت قدغن نمود و بموجب قرارداد منعقده همه ساله فرانسوی ها هشت رأس اسب تخمی و چهار رأس مادیان از ایران میبردند. نادر شاه افشار نیز توّجهی مخصوص راجع باصلاح نژاد اسب معطوف داشته و برای تهیّهٔ اسب جهة قشون اقدامات مؤثّری نمود وبوسیلهٔ اسبهای تخمی معروف

که در تعقیب فتوحات بداخل مملکت وارد کرده و از آن گذشته در داخل مملکت از راه اصلاح و اختلاط نژاد اقدامات مهمّی بعمل آورده است ولی اکنون از حیث اسب مملکت ایران فوق العاده فقیر و حتّی در ایلات و عشایر هم که در اسب و مادیان داری و سواری معروف بودند بر خلاف سابق جز عدّهٔ معدودی مادیان دیگر اسب دیده نمیشود و اگر کار بدینمنوال بگذرد بیم آن میرود که تاچندی بعد نژاد این حیوان زیبا بکلّی منقطع گردد.

برای ازدیاد نوع اسب باید اقدامات سریع و اساسی نمود و سه نوع اسب برای مملکت تهیّه کرد:

اولاً اسب سواری، ثانیاً اسب ممتاز، ثالثاً اسب بارکش.

نژادهای خالص اسبهای ایران‌را برای خدمات سه‌گانهٔ فوق میتوان باینطریق تقسیم کرد:

اسبهای عربی برای سواری و ترکمنی ممتاز و قراباغی را بجهت بارکشی میتوان بکار برد. برای نوع اوّل و دوّم فعلاً احتیاجی نیست که از خارج وارد گردد چه هنوز نمونه‌ای از اسبهای سابق شکیل و نجیب ایرانی در مملکت باقی و ممکن است با جدّیت در اصلاح نژاد هریك یا اختلاط آنها (مثلاً فرستادن اسبهای عربی به ترکمن یا بالعکس) اسبهای بزرگ و زیبا تهیّه کرد ولی راجع به نوع سوّم که مورد احتیاج مملکت میباشد باید از خارجه وارد نمود و میتوان با کمال دقّت و برطبق اطّلاعات لازمهٔ علمی از ممالکی که معروف بداشتن اسبهای سنگین بار کش هستند برای تخم کشی انتخاب نموده و باندازهٔ لزوم و احتیاج این نوع اسب را خریداری کرد و ضمناً برای تکثیر آن باید ایلخیهای اهلی تشکیل داد و دستجات مادیان جهت جفت‌گیری با مادیانهای اهالی نگاهداری نمود و ضمناً مراقبت تامّه در حفظ‌الصحّه آن کرد تا متدرّجاً اصلاحاتی در سراسر مملکت راجع باین حیوان نفیس بعمل آید.

بطور کلّی سابقاً در ایران به تربیت دواب اهمیّت زیاد داده میشد زیرا بواسطهٔ فقدان راه‌های شوسه یگانه وسیلهٔ حمل ونقل همان دواب بود، بعلاوه عادت مردم بسواری در شهرها و دهات بی‌اندازه زیاد و مخصوصاً ایلات در عمل آوردن اسب‌های خوب مراقبت کامل مینمودند، از چندی باینطرف که بتدریج احتیاج اهالی از حیث

مسافرت و حمل و نقل مال‌التّجاره ازدواب رفع شد بتربیت آن نیز اهمیّتی داده نمیشود در صورتیکه در ممالك دیگر با داشتن همه قسم لوازم برای مسافرت و حمل و نقل مانند راه آهن ، اتوبوس ، طیّاره و غیره باز همه روزه در پرورش اسب های خوب و ازدیاد آن سعی و کوشش مینمایند .

طیور اهلی مرغ ، خروس ، بوقلمون ، مرغ شاخدار ، کبوتر ، اردك ، قاز ، انواع طیوراهلی را تشکیل میدهد . درچهل سال قبل اقسام مختلفه‌ای ازاروپا وارد نموده‌اند . نژاد کاکلی روسی وغیره بانژاد محلّی مخلوط شده . مرغ وخروس خانگی بحدّ وفور در ایران دیده میشود و در بعضی نقاط که شرایط اقلیمی مساعد باشد مرغ ها دو مرتبه جوجه میدهند . مرغ شاخ دار از روسیّه بایران آمده و نادر است . کبوتر اقسام و انواع دارد که برای سرگرمی وتفریح تربیت میشود (در اروپا در مواقع جنگ بجهة فرستادن اخبار از کبوتر استفاده میکنند) . بوقلمون یکی ازمنابع ثروت فلاحتی است که در حوالی تهران فراوان میباشد (در زمان شاه عبّاس بایران آورده اند) . اردك وقاز برای گوشت وپر درمراکز تجارتی پرزیاد وبخوبی نشو و نما میکنند . اقسام مرغابی و قاز درمازندران وگیلان واطراف دریاچه‌های سیستان وبعضی نقاط ایران بی‌اندازه زیاد ومیتوان ازتجارت پرآنها استفاده نمود . درمازندران اقسام زیاد مرغابی وجود دارد ، ازمیان آنها مرغابی گوش‌دراز ومرغابی شانه بسر زمستان را دراطراف بحرخزر بسر میبرند ، این دو قسم حیوان بواسطهٔ رنگ زیبای نقره‌ای خود امتیاز ودرزمستان کلیّةً بواسطهٔ سرمای‌شدید روسیّه تنها پناه گاه طیور نواحی شمالی بحر خزر و سواحل جنوبی ایران است وباین‌واسطه در این فصل طیور سواحل گیلان و مازندران فوق‌العاده زیاد میگردد .

وسیلهٔ ازدیاد طیور در ایران هنوز بطرز طبیعی یعنی خوابانیدن طیور روی تخم و ندرةً بترتیب جوجه‌گیری با ماشین اقدام مینمایند . پرطیور خیلی گران و طرفِ احتیاج و در سال مقدار زیادی از سواحل بحرخزر وسرحدّات شمالی تخم مرغ بروسیّه حمل میشود . گوشت طیوررا درداخله مصرف میکنند واگروسائل حمل و نقل فراهم شود بخارجه میتوان فرستاد .

بطور کلّی بواسطهٔ وضعیّت آب وهوا اقسام مختلفه طیور اهلی درصفحات شمالی ایران زیاد و به قیمهٔ نازل خرید و فروش میشود و استفادهٔ تجارتی اهالی از پر و گوشت و تخم آنها انجام میگیرد.

ابریشم تربیت کرم ابریشم یکی از منابع بزرگ ثروت ایران وتجارت آن همواره دارای اهمیّت زیاد بوده و میباشد و مخصوصاً از جمله تجار تهائی است که در ترقّی اقتصادی مملکت فوق العاده اهمیّت دارد چه صادراتش زیاد تر از واردات آن وکلیّهٔ ایالات شمالی ایران وچند ایالت مرکزی بعمل آوردن آن مشغولند مانند: گیلان، مازندران، استراباد، خراسان، آذربایجان، یزد، کاشان، خوزستان. ولی گیلان درتجارت ابریشم مقام اوّل را دارا و بتنهائی نه قسمت از یازده قسمت صادرات ابریشم را تشکیل میدهد.

تجارت ابریشم و نسّاجی آن ازابتدای قرن اوّل میلادی در ایران معمول بوده ولی معلوم نیست که این ابریشم در آن عهد از چین می آمده یادرخود ایران بعمل میآورده‌اند. بعضی معتقدندکه ایران مانند هند و چین مولد کرم ابریشم میباشد چنانکه دکتر پاریزه(۱) ایران وترکستان‌را وطن پیلهٔ زرد وچین‌را مولد پیلهٔ سفید و درخت تود سیاه را ازشمال ایران و تود سفید را از مشرق آسیا میدانند.

از مقدار ابریشم ایران و تجارت آن تا قرن هشتم میلادی اطّلاع صحیحی دردست نیست وهمینقدر معلوم است که پس ازقرن هشتم میلادی تربیت تخم نوغان در تمام ممالك توسعه یافته و ایران نیز در عداد یکی از آن ممالك محسوب گردیده مخصوصاً تجارت ابریشم گیلان درقرن ۱۳ میلادی اهمیّت پیدا کرد واهالی معاش خودرا ازراه زراعت وصنعت ابریشم تأمین مینمودند. مارکوپولو(۲) واستخری هردو در نوشتجات خود از اهمیّت تجارت وپارچه های ابریشمی ایران که بوسیلهٔ تجار ژن صورت میگرفت سخن رانده‌اند و شرف‌الدّین مورّخ و رئیس معارف تیمورلنگ مینویسد که بهترین غنائمی که ابراهیم شاهزاده شروان در سنهٔ ۱۳۰۸ مسیحی درضمن هدایای خود بفاتح مغول تقدیم نمود مقداری ابریشم وپارچه های نفیس ایران بود.

---

(۱) - *Pariset* (۲) - *Marco Polo*

در قرون ۱٤ و ۱۵ میلادی منسوجات ابریشمی ایران مخصوصاً مخمل های خراسان ازبهترین منسوجات دنیا وتجارت ابریشم خام ومنسوجات ابریشمی ایران در بازارهای دنیا مقام مهمّی را احرازومشتری زیادداشت چنانکه ژیوزافابار بار(۱) و کنت رانی(۲) سفرای ونیز در ایران از پارچه های ابریشمی یزد و آذربایجان که بخارجه حمل میشد تعریف زیاد نموده‌اند ودرنتیجه تجّاراروپائی بایران آمده و شروع بمبادلهٔ نوغان کردند و محصول نوغان ایران درآن زمان ترقّی فوق‌العاده نمود بطوری که درسال دو میلیون کیلو گرم ابریشم ایران بخارجه حمل می شد وگیلان نصف آنرا تهیّه مینمود . میل(۳) که درسال ۱۶۲۲ ازخلیج فارس با کشتی عازم لندن بوده میگوید « کشتی من حامل ۹۷ هزارلیره ابریشم ایران‌است که باروپا حمل میگردد » . درسال ۱۶۲۳ درعهد سلاطین صفوی کمپانی هلندی موسوم بهند شرقی درایران تأسیس وشروع بخریدابریشم نمود ودرسال ۱۶۵۲ باپادشاه ایران قرار دادی منعقد ساخته متعهّد شد که درسال معادل ششصد عدل ازقرار هرعدلی ٥٦ لیره انگلیسی از شاه خریداری کند و در مقابل مجازشد چهل هزار لیره مال‌التّجاره با معافیّت مالیات بایران وارد نماید .

مطابق گفتهٔ شاردن(٤) سیّاح معروف فرانسوی که در زمان شاه عباس کبیر بایران آمده محصول ابریشم ایران تقریباً ٦۳۳،۰۰۰ من بوده و از این مقدار ٤۳۳،۰۰۰ من محصول گیلان واین منتها درجه ترقّی ابریشم ایران است . در سنهٔ ۱٦۰۰ مسیحی کمپانی انگلیسی ایست‌اندیا(۵) که بنای رقابت را درایران با کمپانی هلندی گذارد مطابق راپورتهائی که درسنهٔ ۱٦٦۹ داده است محصول ابریشم ایران ۱،۹۰۰،۰۰۰ کیلوگرم بوده ودو ثلث آن باروپا حمل میشده ولی این ترقّی چندان ادامه پیدا نکرده است .

در موقعی که در تمام ممالك نوغانی اروپا و آسیا مرض پبرین (٦) بروز نمود زراعت نوغان ایران هم رو به انحطاط نهاد بطوریکه در سال ۱۸۷۷ بصد هزار کیلوگرم رسید . درسنهٔ ۱۸۹۰ مقداری تخم نوغان بغدادی وارد نمودند وکم کم

(۱) - *Giosafat Barbaro* (۲) - *Contrani* (۳) - *Mill* (٤) - *Chardin*
(۵) - *East India* (٦) - *Pébrine*

استعمال تخم نوغان خارجه در ایران رواج یافت تا در سنهٔ ۱۹۰۳ سیصد هزار جعبه تخم نوغان در گیلان و چهل هزار جعبه درسایر نقاط ایران بمصرف رسید وزراعت ابریشم گیلان طوری اهمیّت پیدا کرد که تجّار داخلی و خارجی بیش از هفتاد تلمبار ولوازم خشک کردن و خفه کردن پیله در گیلان تأسیس نموده وبکار انداختند و مطابق احصائیه دفاتر گمرکی قریب بدو میلیون و نیم پیله خشک حمل بخارجه گردید.

این دورهٔ ترقّی نیز چندان دوامی پیدا نکرد زیرا درنتیجهٔ جنگ بین المللی در نقاط ساحلی بحر خزر مخصوصاً گیلان حوادثی پیش آمد که مؤسسات نوغان منهدم وزراعت و تجارت آن موقوف گردید، پس از ختم جنگ واعادهٔ وضعیّات عادّی در گیلان کم کم باز تودکاری شروع ومشغول به تربیت نوغان گردیدند. درسال ۱۳۰۲ قریب به چهل هزار جعبه تخم نوغان در ایران مصرف شده ودرسنهٔ ۱۳۰۶ یکصدو پنجاه هزار جعبه تخم تربیت کردند وبااینکه زارعین و مالکین در تربیت تخم نوغان بی مبالاتی مینمایند و بیش از چندین جعبه در تلمبار هائی که گنجایش سه جعبه را ندارد میگذارند و در قسمت برگ هم دوچار زحمت وصدمه میشوند معهذا فعلاً محصول پیله تازه قریب بدو میلیون کیلوگرم رسیده است.

توجّه مخصوص و تشویق دولت و مالکین عمده به توسعهٔ زراعت ابریشم و تربیت نوغان فوائد زیادی برای مملکت خواهد داشت زیرا مدّت کار کم و منفعت زیاد وخریدار بسیار ودربازارهای تجارت دنیابدون مشتری نخواهدماند ودرنقاطیکه عدّهٔ جمعیت وعمله کم است میتوان زراعت نوغان‌را ترقّی فوق‌العاده‌داد زیرا مانند سایر زراعتها از قبیل چای و توتون و برنج عملهٔ زیاد لازم ندارد و ازطرف دیگر چون بهار موقع عملیّات زراعتی‌است وتمام زارعین مشغول کار هستند وابداً برداشتی از محصول خود ندارند در این موقع پرورش نوغان امور روزانهٔ آنها را تا دسترسی بمحصول پائیز تأمین مینماید بعلاوه مقدار سرمایه ای که برای تأسیس یك باغ تود باید بکار رود بسیار کم و بنا بر این هر رعیّتی میتواند مقداری توتستان داشته باشد وممکن‌است درنقاطی که استعداد پرورش نوغان دارد درکنار نهرها درعوض درختهای بیمصرف که جز فائدهٔ سوخت بهرهٔ دیگری ندارد درخت تود غرس نمود

و غالب زنهای دهات را که بیکار هستند به پرورش تخم نوغان وادار کرد.

ترتیب پرورش تخم نوغان این است که سی الی چهل روز بعد از عید که درخت توت شروع بجوانه زدن مینماید در جعبهٔ تخم را باز کرده مدّت دو روز درمعرض هوا قرار میدهند و اگر هوا سرد باشد دراطاق مسکونی که حرارت داشته باشد میگذارند پس از دو روز رنگ تخم‌ها تغییر کرده وباصطلاح دهاقین (کاس) میشود بعد تخم هارا با پارچه‌ای که درجعبه است خارج نموده درروی ظرف سفالی یاطبق چوبی که روی پارچهٔ تمیزی باشدقرار میدهند، بعد که کرم‌ها بحرکت آمدند بامقداری کلش برنج یاعلف دیگری روی‌آن‌ظرف‌را میپوشانند، کرم‌های اولیّه بعلف چسبیده و آنها را بعد بظرف دیگر انتقال میدهند و این عمل را تاسه مرتبه تکرار مینمایند که تمام کرم‌های ظرف اوّلی بظروف دیگر منتقل ورشد آنها مطابق هم ودرتلمبار تفاوت سن دیده نشود.

تلمبار عبارت‌ازاطاق چوبی‌است که سقف‌آن ازکلش برنج یاگالی بشکل‌شیروانی پوشیده شده، داخل آن یك ذرع مرتفعتر ازسطح زمین وعرض وطول آن مساوی میباشد، معمولاً تلمبار را دروسط توتستان بنا مینمایند، دراین موقع خوراك پیله برگ کاهو یا برگ جوانهٔ توت است. ازموقعی که کرم‌را به‌تلمبار میبرند تا وقتیکه داخل پیله‌شود چندین مرتبه تلمباررا تمیز مینمایند. مدّت پرورش کرم‌چهل الی چهل و دو روز ومقدار محصول منوط بخوبی و بدی هوا است. معمولاً از تلمباری که‌سه جعبه تخم خوابانده باشند چهل و هشت من تبریز محصول عمل میآید. بعد ازآنکه پیله بدست آمد آنها را در یك جا جمع نموده وپس ازعملیّات مختلفه‌ای که برای خفه کردن کرم وغیره لازم است شروع بکشیدن ابریشم مینمایند، یك زن در یك روز یك من الی یك من و نیم پیله را ابریشم میکند.

از ده من پیله تقریباً یك من ابریشم وسه چارك الی یك من لاس بدست میآید، هر یکمن ابریشم را بدوازده کلاف تقسیم و مزد ابریشم کشی یکمن ابریشم چهار تومان است.

قیمة پیله یك من شاه بیست الی بیست و پنجقران و قیمة ابریشم بیست و

هشت الی سی و دو تومان وقیمهٔ کج ده الی چهارده تومان است .

اکنون درایران درحدود دویست هزار من ابریشم عمل میآورند که سه ربع خالص آن جزو صادرات بخارجه میرود . درسنهٔ ۱۳۰۶ معادل ۶٬۳۹۸٬۰۰۰ قران پیلهٔ ابریشم و ۱٬۱۰۱٬۰۰۰ قران ابریشم خام بخارجه صادر شده است .

مقدار پیله و ابریشم خام و لاس و فضلات آن که بممالك خارجه صادر شده بحسب وزن و قیمت درسنه ۱۳۰۹ مطابق جدول ذیل است :

صادرات پیلهٔ ابریشم خام و فضلات آن

اسم ممالك	پیلهٔ ابریشم		ابریشم خام		لاس و فضلات ابریشم	
	مقدار وزن	قیمت قران	مقدار وزن	قیمت قران	مقدار وزن	قیمت قران
اتحادجماهیرشوروی	۱۹۰,۸۹۳	۱۱,۵۸۴,۴۲۰	۱۶	۲,۱۵۰	۶	۱۶۰
افغانستان	—	—	۶۷۲	۱۷۲,۵۴۰	—	—
هندوستان	—	—	۱۹	۴,۰۸۰	۲۹۰	۴,۰۰۰
ایطالیا	۲۴,۶۸۹	۲,۷۴۳,۵۹۰	۹	۸۵۰	۱۲۵	۵,۰۰۰
عراق	۴	۴۰۰	۱,۵۰۴	۱۳۶,۵۲۰	۱۳۷	۷,۷۵۵
فرانسه	۵,۸۴۳	۳۹۰,۰۰۰	—	—	۴,۳۳۶	۱۰۳,۲۲۰
ترکیه	—	—	—	—	۶۰	۲,۴۰۰
سویس	—	—	—	—	۸۹۰	۲۰,۰۰۰
متفرقه	—	—	۸	۵۰۰	—	—
جمع	۲۲۱,۴۲۹	۱۴,۷۱۸,۴۱۰	۲,۲۲۸	۳۱۵,۷۹۰	۵,۸۴۴	۱,۰۴۲,۶۳۰

ابریشم ایران بصورت های متعدّده و مختلفه بخارجه میرود و مهمترین آنها عبارتست از :

۱ ـ پیله ابریشم و لاس آن و تار های شانه شده و شانه نشده ؛
۲ ـ ابریشم روی (زنده) و مخلوع (مرده) و رنگ شده یا رنگ نشده .
۳ ـ منسوجات ابریشم خالص .

علاوه بر این بعضی از مال التجاره های دیگر نیز متعلق بابریشم است که روی همرفته مقدار عمده بخارج حمل میشود ازقبیل تخم نوغان ، قلاب دوزی و ملبوس و قالی و غیره .

درسنوات اخیره ابریشم ایران بیشتر بین فرانسه و ایطالیا قسمت شده ولی بطور کلی در تجارت ابریشم مملکت فرانسه مقام اول را داراست .

واحد وزن برای خرید و فروش ابریشم در گیلان درهم است که معادل شش مثقال و نیم میباشد .

زنبور عسل حیوانی است از خانواده حشرات و بسیار با منفعت و دراغلب نقاط ایران آنرا پرورش میدهند لکن کندو های ایران چندان پسندیده نیست و عسل گیری از آنها بی اندازه مشکل ، در صورتیکه اگر از روی ترتیبات جدید علمی عمل شود مقدار جنس آن تفاوت کلی خواهد نمود . معمولاً زنبور عسل یکساله ودو ساله مقدار عسلی که میدهد چندان زیاد نیست ولی از سال سوم ببعد مقدار آن فراوان تر میشود . اخیراً معمول شده است که کندو های جدیدی تهیه مینمایند و بدین ترتیب زنبور مدتی مشغول ساختن موم برای جای عسل نخواهد بود ومقدار عسل آن نیز روز بروز رو بازدیاد خواهد گذاشت .

صنایع فلاحتی و حیوانی

صنایع فلاحتی و حیوانی عبارت از کار و تصرفاتی است که انسان برای حصول فایده و احتیاجات زندگانی در زمین و نبات و حیوان بعمل میآورد .

مواد اولیه بواسطه زراعت و اعمال دیگر بدست آمده و مستقیماً بمصرف میرسد مانند میوجات ، شیر و غیره ولی وقتی تصرفاتی در آن شد این گونه تصرفات را صنایع فلاحتی و حیوانی گویند (چنانکه در چغندر تصرفات مختلفه لازم است تاشیره آن مبدل بقند و شکر گردد یا کتان و ابریشم که باید بعد از عملیاتی مورد استفاده واقع شود) .

صنایع فلاحتی و حیوانی ایران بطور کلّی عبارت است از :

۱ ـ آرد : که خوراك عمدهٔ اهالی مملکت و گندم یا جو را بوسیله آسیا های آبی و حیوانی (شتر ، گاو ، الاغ) آرد میکنند ، مقدار آردی که هر آسیا میدهد منوط بزیادی آب وبزرگی سنگ آسیا است چه هرقدر آب زیاد تر وسنگ بزرگتر وتنوره عمیق تر باشد مقدار آرد زیاد تر خواهد بود .

اقسام نانهائی که برای خوراك تهیّه میشود بدین قرار اند : نان سنگك ، نان تافتون ، نان لواش ، نان روغنی ، نان شیرمال ، نان ساجی واقسام نانهای قندی وشکری وغیره .

۲ ـ نشاسته : که از گندم استخراج شده و برای حلویات و آهار پارچه و خوراکهای متفرّقه و پالوده و باسلق بکار میرود .

۳ ـ لبنیّات : چون اغلب گلّه های بز و میش مخلوط است شیر های حاصله ازآن نیز مخلوط میباشد واز شیر ماست ، دوغ ، کشك ، قره قوروت ، پنیر ، روغن ، سرشیر ، کره وخامه عمل میآورند .

٤ ـ میوجات : از انگور سرکه و شیره و مقدار کمی شراب در نقاط مختلفه بدست میاورند و کلیّهٔ استفاده الکلی وغیره که در سایر نقاط ازمیوه‌جات میشود در ایران معمول نیست مثلاً در اروپا از سیب زمینی نشاسته و الکل میگیرند واز سیب یکنوع مشروبی تهیّه مینمایند(۱) .

۵ ـ رنگهای مختلفه : که ازنباتات گرفته میشود مانند : حنا ، پوست انار ، پوست گردو ، پوست پسته ، مازو ، روناس ، قرمزدانه ، اسپرك که ساقه و برگ وگل آن استعمال میشود و این گیاه بیشتر در خراسان فراوان است . زلیل که در کرمان معمول واز خراسان میاورند ودیگر ملیلهٔ سیاه که اهمیّت طبّی دارد .

٦ ـ صابون : که ازپیه وقلیاب بعمل میاید وصابونهای معروف ایران درآشتیان ، یزد ، اطراف تهران ، قم واسپاهان تهیّه میشود ، اخیراً هم کارخانه صابون پزی در تهران ، تبریز و اسپاهان دایر شده ولی بواسطه رقابت صابون های خارجی ترقّی نکرده است .

---

(۱) - *Cidre*

۷ ـ پوست وچرم که از حیوانات بعمل آمده و اقسام آن از اینقرار است :
ا ـ چرم برای کفش و زین و برگ وغیره . ب ـ ساغری برای چرم های عالی . ج ـ تیماج . د ـ پوست برّه برای آستر ویقه وکلاه ومقداری هم بخارجه حمل میشود که معروفترین آنها پوست برّه شیرازاست . ه ـ پوست روباه وحیوانات دیگر که در قسمت طبیعی ذکر شده .

بطور کلّی مسئلهٔ دبّاغی و عمل آوردن چرم و پوست در ایران رونق کلّی ندارد وپوستهارا با آهك یا نمك وجو با ترتیبات معیّنی دبّاغی میکنند ، چند سال قبل کارخانه چرمسازی درتهران بنا نمودند ولی فوق‌العاده کوچك وکار هم نکرد . معروفترین نقاط ایران ازحیث تهیّه پوست همدان میباشد وبااینکه درمسئله پوست توجّه کاملی نمیشود معهذا صادرات پوست های دبّاغی شده در ۱۳۰۶ چهارده میلیون و هشتاد و نه هزارقران وپوستهای خام خشگ یانمك زده ۴،۹۲۹،۰۰۰ و پوست خام برّه ۷،۶۴۶،۰۰۰ وپوست های خام سنجاب و روباه و خز وغیره ۷،۹۵۰،۰۰۰ قران بوده است . در ۱۳۰۹ مطابق احصائیهٔ گمرکی صادرات پوست های خام خشگ یانمك زده معادل ۴،۳۰۹،۰۲۶ وصادرات پوستهای خام برّه و برّه شیراز و خراسان و سایر انواع پوست خام برّه و پوست گوسفند و بز بمبلغ ۱۳،۱۵۸،۷۴۴ قران رسیده است .

۸ ـ روده : که سابقاً اهمیّتی به تجارت آن داده نمیشد ، درسنوات اخیره صادرات آن رو بازدیاد نهاده و اگر در طرز تهیّه و عمل آوردن آن به ترتیب علمی اقدام شود و در تمام مسلخ ها منظماً جمع آوری نموده وجور کنند رشتهٔ مهمّ صادرات مملکتی‌را تشکیل خواهد داد . صادرات آنرا درمدّت یازده‌سال میتوان بحسب وزن و قیمت و ممالك مختلفه ای که طرف تجارت بوده اند از جداول ذیل دریافت .

صادرات روده بحسب وزن

اسامی ممالک	۱۲۹۹	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۴	۱۳۰۵	۱۳۰۶	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹
	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار
آلمان				—	۱۴	۲۵	۴۸	۳۱۴	۴۱۷	۳۱۵	۴۷۵,۲۵
اطریش		۹	۴			۱۰	۱۸	۳۴	۲۵	۳۹	۵۷,۹۸
انگلیس	۱		۱۷	۸	۵	۳۱	۲۵	۳۷	۳۲		۴۶,۹۰
هندوستان		۱۷	۳۰۰	۱۹	۲۶	۶۷	۲۶	۵۳	۴۷	۴۰	۳۰,۴۹
امریکا	۴۲	۸۳		۲۶۵	۴۶۴	۶۷۲	۲۸۹	۲۱۸	۱۷۵	۳۰۰	۲۲۲,۹۲
عراق	۱۰۷	۱۶۱	۱۷۷	۱۳۶	۱۵۹	۱۲۱	۵۰	۴۵	۶۵	۸۴	۹۱,۳۳
ایطالیا						۴	۵	۲۳	۸	۱۳	۴,۰۳
سویس			۲		۴۲	۱۲					—
ترکیه	۳۳	۳۵	۸۱	۷۹	۱۳۴	۱۸۲	۱۱۴	۱۶۶	۱۹۱	۸۶	۵۳,۲۶
روسیه		۱	۱۵	۲	۳۵	۱۵۰	۷۹	۱۶۸	۲۲۶	۲۷۵	۴۰,۰۹
فرانسه	۳	۱۸	۲۰	۱۶	۱	۱				۵	—
مصر				۵						۵۱	—
متفرقه			۱	۱			۱	۱	۱	۳	۲,۸۰
جمع	۱۸۶	۳۲۵	۶۱۶	۶۳۱	۸۸۰	۱۲۷۵	۶۵۵	۱۰۵۴	۱۱۸۷	۱۲۱۱	۱۰۲۵,۱۱
هزار قران	۴۷۶	۱۰۶۵	۴۳۳۶	۵۲۹۳	۱۱۶۹۸	۱۵۷۷۴	۵۵۹۰	۸۷۱۷	۱۲۳۵۸	۱۳۶۶۳	۱۰۶۷۲,۴۴۰

صادرات روده بحسب قیمت

اسامی ممالک	۱۲۹۹	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۴	۱۳۰۵	۱۳۰۶	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹
	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران
آلمان	—	۱	۱	۳	۱۴۴	۳۶۸	۵۵۷	۲۹۹۳	۵۶۸۸	۴۸۷۲	۵۱۷۸,۷۷۷
اطریش	—	—	—	—	—	۱۲۸	۱۸۲	۴۲۸	۳۱۶	۴۵۲	۶۱,۷۶۲
انگلیس	۳	۴۸	۳۸	۸۶	۴۹	۳۰۴	۲۲۴	۳۵۸	۳۲۷	—	۴۰۶,۷۴۶
هندوستان	—	۵۶	۱۰۷	۱۶۸	۲۹۶	۵۴۸	۲۳۲	۳۵۴	۳۶۳	۲۷۹	۲۸۲,۱۳۵
امریکا	۸۲	۱۹۷	۲۴۷۱	۳۰۷۰	۶۵۱۱	۱۰۰۵۹	۲۶۶۵	۲۰۲۵	۲۲۸۱	۴۰۱۵	۲۵۱۳,۸۷۹
عراق	۲۰۹	۳۱۳	۴۷۸	۶۲۴	۱۴۲۱	۸۴۹	۲۸۳	۲۶۰	۳۹۰	۶۵۶	۷۸۴,۰۴۰
ایطالیا	—	—	—	—	—	۴۰	۴۳	۲۱۷	۶۸	۱۹۹	۵۸,۸۲۵
سویس	—	—	۳۰	—	۹۰۲	۱۴۰	۱	—	—	—	—
ترکیه	۱۶۵	۳۰۸	۹۸۶	۱۰۸۳	۲۰۸۲	۲۳۰۸	—	۱۵۲۱	۱۸۳۷	۱۰۷۷	۶۶۹,۳۴۷
روسیه	—	۷	۶	۳	۲۷۴	۱۰۱۵	۱۰۳۶	۵۵۶	۱۰۷۹	۱۵۰۳	۱۰۵,۷۱۵
فرانسه	۱۷	۱۳۳	۲۱۹	۲۰۳	۱۵	۱۰	۳۶۲	—	—	۵۸	—
مصر	—	۲	—	۵۲	۴	۴	۲	—	—	۵۲۱	—
متفرقه	—	—	—	۱	—	۱	۳	۵	۹	۳۱	۲۲,۲۲۵
جمع	۴۷۶	۱۰۶۵	۴۳۳۶	۵۲۹۳	۱۱۶۹۸	۱۵۷۷۴	۵۵۹۰	۸۷۱۷	۱۲۲۵۸	۱۳۶۶۳	۱۰۶۷۳,۴۴۰
خروار	۱۸۶	۳۲۵	۶۱۶	۶۳۱	۸۸۰	۱۲۷۵	۶۵۵	۱۰۵۴	۱۱۸۷	۱۲۱۱	۱۰۲۵,۱۱

۹ ـ پشم که برای مصرف قالی بافی در داخله (در قسمت صنایع یدی ذکر خواهد شد) و مقداری هم بخارجه حمل میشود و از گوسفند ، میش ، بز و شتر بدست میاید و صادرات آن بحسب قیمت در مدت ۲۷ سال مطابق جداول ذیل است :

صادرات پشم کارنکرده بحسب قیمت

اسامی ممالک	۱۲۸۲	۱۲۸۳	۱۲۸۴	۱۲۸۵	۱۲۸۶	۱۲۸۷	۱۲۸۸	۱۲۸۹	۱۲۹۰	۱۲۹۱	۱۲۹۲	۱۲۹۳
	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران
افغانستان	۳۳	۲	۱	—	۴	۱۳	—	—	—	—	۸	—
آلمان	—	—	۷	۸	—	۶	۳۰	—	—	۴	—	—
انگلستان	۷۸۵	۲۱۹۹	۱۵۷۷	۶۷۱	۳۵۴	۵۸۵	۲۸۱	۲۶۷	۲۴۵	۱۲۳	۲۳۰	۲۰۲
روسیه	۲۷۸۱	۷۷۲۹	۸۸۷۰	۱۱۴۲۵	۹۳۴۲	۷۶۸۰	۶۵۴۷	۸۰۶۱	۸۹۰۶	۸۷۸۱	۹۲۸۹	۹۵۷۴
ترکیه	۵۹۰۶	۹۵۵	۹۶۵	۱۱۲۴	۷۴۹	۲۹۶	۸۹۶	۷۸۶	۵۹۶	۲۴۵	۲۸۸	۱۰۴
هندوستان	—	—	۱۷۹۳	۱۵۵۵	۱۶۰۵	۱۷۹۹	۱۲۴۲	۱۲۶۷	۱۷۷۵	۲۱۳۸	۲۵۸۹	۲۳۲۵
فرانسه	—	—	—	۱۴۵	—	—	—	—	—	—	—	—
مسقط	—	—	—	—	۸	۵	۱	—	—	—	—	—
عمان	—	—	—	—	۱۶	۲	۱۴	۳	۱	۹	۴	۲
جمع	۹۵۰۵	۱۰۸۸۵	۱۳۲۱۳	۱۴۹۲۸	۱۲۰۷۸	۱۰۳۸۷	۹۰۱۱	۱۰۴۸۴	۱۱۵۲۳	۱۱۳۰۰	۱۲۴۰۸	۱۲۲۰۷
خروار	۱۷۹۰		۱۸۵۵۱	۱۸۵۶۷	۱۵۹۲۰	۲۰۶۰۳	۱۵۷۶۷	۱۶۸۹۱	۱۰۴۱۸	۱۴۴۱۴	۱۵۱۷۱	۱۴۴۲۷

صادرات پشم کار نکرده بحسب قیمت (بقیه)

اسامي ممالك	۱۲۹۵ هزار قران	۱۲۹٦ هزار قران	۱۲۹۷ هزار قران	۱۲۹۸ هزار قران	۱۲۹۹ هزار قران	۱۳۰۰ هزار قران	۱۳۰۱ هزار قران	۱۳۰۲ هزار قران	۱۳۰۳ هزار قران	۱۳۰٤ هزار قران	۱۳۰۵ هزار قران	۱۳۰٦ هزار قران	۱۳۰۷ هزار قران	۱۳۰۸ هزار قران	۱۳۰۹ هزار قران
افغانستان	—	٦	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
آلمان	—	—	—	—	—	—	٦	۲	—	٦	—	—	—	٥	۸,۹۹۰
انگلستان	۱٦۲۰	۲٥	۱	—	—	—	۱	۱۰	٦٥	۹۹	۱۲۲	—	۸	۳٦	۹۳,۲۹۷
روسیه	۱۳۱۲۷	٦۰٤۳	۱	۱۰۸	—	۱۱۸	۳٥۲	۱۰۹۹۳	۱٦٤۰۳	۱۰۸٤۷	۱٥۰۷٦	۱۰۱۳۱	۱۲۱۷۱	۱۱۸۷۹	۲۱٦۳۸,۸۲۰
ترکیه	۲٦٤	۷۳	۱۲٥	۲٤۰	۱	—	—	۲	۲	۲۰	۱۱	۱۱	—	—	—
هندوستان	٤۰۷۹	۱۹۳۹	۹۰٤	۱۰٤۲	۲٤٥۳	۹۸۰	٤۳٦۱	۱۹۹٤	٦۲۲۳	۹۸٥٤	٦۷۹٦	۲۱۷۹	۲۲۱۸	۳۳۱۲	٦۸٥,٤٦٦
عمان	۲۰۰	۱۲	٦۱	٦	۷	—	—	۳۰	—	۱	۱	٥	۳	۱	۳,٤۳۹
عراق	—	—	—	—	۱۱۲	۱۰	٦۸	۳۰٤	٤٥٥	۹٥۹	۱۳٥٤	۱۱٤۱	۲۱٦	٤۰٤	۸۰۱,٤۷۹
سایر ممالك	—	—	—	۱۲	—	۱	۲۰	—	۹	۷	—	۱	—	۱۳۹	۳۳
جمع	۱۹۲۹۰	۸۰۹۸	۱۰۹۲	۱٤۰۸	۲٥۷۲	۱۱۰۹	٤۸۰۸	۱۳۲۲۳	۲۲۱٥٦	۲۱۷۹۳	۲۳۳٦۰	۱۳٤٦۸	۱٥٦۱٦	۱٥۷۷٦	۲۳٤٦٤,٤۹۱
خروار	۲۱٤۷٦	۱۰۲۹۷	۲۰٥۰	۲۳۸۰	٥٥۷۰	۱۹٦٤	٦۱۱٦	۱۲۲٥٤	۱۸۷٤۲	۱۸٦۹۸	۲۰٦۰۲	۱٥۲۰۰	۱۸٦۱۹	۱۷۸۸۹	۱۹۲۷,٥۰۹

۱۰ ــ مو و کرک حیوانات که اهمیّت فوق العاده دارد و در سال ۱۳۰۹ مبلغ ۸۵۷٬٤۱۹ قران بخارجه صادر شده است.

بالاخره توتون، تنباکو، توتون چپق، پنبه، کتان، ابریشم، رُبّ گوجه فرنگی، لواشك، رُبّ سیب، رُبّ انار، به‌لیمو، آب‌لیمو، انواع مربّاجات و شربت آلات، شیره توت و انواع شیره که ازانگور میگیرند، گزانگبین، ناردان، بهدانه، زعفران، سنتونیا، درْمنه ترکی و غیره است که درشمار صنایع فلاحتی محسوب میشود و تنها اهمیّت بهدانه بقدریست که در سال ۱۳۰۹ معادل ۱٬٤٦۹٬۹۷۱ قران بممالك مختلفه صادر شده است.

صنایع معدنی

معادنی که در ایران یافت میشود درفصل سابق ذکر شده و بطور کلّی مملکت ایران دارای انواع معادن است و هر وقت وضعیّت اقتصادی مملکت طوری شود که باستخراج معادن واستفادهٔ ازآنها بپردازند ثروت زیاد عاید این مملکت خواهد گردید. در این فصل مقصود ذکر معادنی است که کم و بیش در ایران بکار افتاده و بطرز هاي مختلفه از آنها استفاده مینمایند.

ایجاد صنعت منوط بوجود زغال‌سنگ ونفت وآهن است که میتوان این‌سه را مولد اصلی صنعت نامید زیرا بمدد زغال سنگ باید فلزّات را آب نمود و از آنها کلیّه اسباب و لوازم صنعتی را تهیّه کرد و ماشین آلات و کارخانجات بخار وبرق را که بیشتر آنها از آهن وفولاد است بکار انداخت وبعلاوه اززغال سنگ ونفت مواد دیگری استخراج میشود که مورد استعمال آنها درطبّ وصنعت میباشد مانند قطران که از زغال سنگ بدست میآید وقسمت اعظم رنگ ها ازقبیل انیلین(۱) وعطریات مختلفه واغلب گازها مانند فرمن(۲)، استیلین(۳)، ئیدرژن(٤) واکسیددوکربن(٥) ودرقسمت طبّی انتیپیرین(٦)، سولفنال(۷) وامونیاك(۸) وموادّ دیگر اززغال سنگ گرفته میشود.

---

(۱) - *Aniline* (۲) - *Formène* (۳) - *Acétylène* (٤) - *Hydrogène*
(٥) - *Oxyde de carbon* (٦) - *Antipyrine* (۷) - *Sulfonal* (۸) - *Ammoniac*

ایران از حیث نفت و زغال و آهن (بموجب تحقیقات اخیره متخصّصین فنّی وزارت فوائدعامّه) دارای منابع بی‌شمار ولی بواسطه فقدان وسائل حمل و نقل و غیره تابحال در صدد بکار انداختن واستفاده از آن بر نیامده‌اند، بدیهی است اگر رشته های خط آهن و طرق سهل‌العبور ساخته شود دولت ایران از معادن خود منافع بیشمار خواهد برد زیرا نه فقط باید بفکر استخراج معدن بود بلکه استفادهٔ از آن مستلزم دو شرط اساسی است که یکی راه و دیگری مخرج باشد: مثلاً اگر در وسط کویر معدن بزرگ زغال سنگ یا نفت پیدا شود باید دید که مخارج استخراج و کرایه حمل آن بنقاطی که باید مصرف کنند چه میزان وبعلاوه ملاحظه نمود که تا چه اندازه میتوان برای مصرف استخراج کرد و اگر زیادتر از میزان مصرف بدست آمد و برای استخراج کننده باقی ماند البتّه چنین معدنی خرج و دخل نکرده محکوم بتعطیل خواهد بود.

دو موضوع مهمّ که راجع بمعادن عموماً باید در نظر گرفت این است که اوّلاً چون مخارج استخراج معادن غالباً زیاد و اغلب اتّفاق افتاده که معادن مهمّ درممالك کوچك پیدا شده که توانائی استخراج واستفادهٔ از آنرا نداشته‌اند وامتیاز استخراج را بشرکتهای خارجي داده اند شرکتهای مزبور برای جلب نفع بقدری دائره عملیّات خودرا وسیع کرده‌اند که بالاخره نواحی معدنی‌را ملك خود محسوب و از این رو مداخلات سیاسي پیش آمده‌است مانند معادن طلای استرالیا و معادن الماس جنوب افریقا و غیره.

ثانیاً معادن فلزّات که مسائل اقتصادی ملّی در این قسمت همیشه تابع سیاست بین‌المللی است، زیرا اساساً مسائل اقتصادی هرمملکت بیشترمربوط باوضاع مالیّه آن مملکت وتغییرات نرخ درپول رایج آن میباشد ومیتوان گفت که مخازن فلزّ اساساً داخل در قسمت اقتصادی بین المللی و کاملاً مربوط بتاریخ سیاسي میباشد.

برای معادن دو خطر موجود است: یکی اتمام که با استخراج زیاد آن انجام میگیرد زیرا هیچ معدنی را نمیتوان تصوّر کرد که ابدی و هر قدر از آن استخراج شود باز باقی خواهد ماند، دیگری که مهمتر و ممکن است اساساً تولید یك انقلاب

اقتصادی در عالم نماید مسئله درست کردن مواد معدنی از مواد دیگری میباشد که سهلتر و کم خرج تر است و باین واسطه اززحمت استخراج معدنی بی نیاز میشوند خصوصاً معادن پر قیمت مانند طلا و الماس و فیروزه و نفط و غیره .

از مدّتی پیش در ایران مسئله معادن مطرح و همه کس معتقد است که از این ثروت طبیعی باید استفاده نمود ولی اقدام باین امر کار سهلی نبوده بلکه مستلزم مخارج گزافی خواهد بود ، پس باید با در نظر گرفتن نکات مزبوره هروقت موقع استفاده ازآنها برسد ووضعیّت اقتصادی اجازه استخراج بدهد ابتدا باید متخصّصینی جلب شوند که تدقیقات کاملی اوّلاً ازمعرفة الارض ایران کرده ونقشهٔ کاملی از این قسمت تهیّه و تقسیم بندی صحیحی از کلیّه معادن ایران بکنند و طرز استفاده از آنها را پیشنهاد نمایند و بعد از مطالعات دقیقه اقدام باستخراج در هر قسمتی که مقرون بصرفه باشد بنمایند .

بطور کلّی اجسام دیگری که از حیث وزن سبك و قیمتشان زیاد تر است مانند توریوم(۱) ، کبالت(۲) و کرُم(۳) و منیزی(٤) و جیوه و غیره ممکن است با سرمایه های کوچك استخراج و حمل ونقل آنها نیز آسان خواهد بود .

زغال سنگ اصل آن از بقایای نباتاتی است که بطور توده دراعصار مختلفهٔ معرفة الارضی درقعر زمین جایگیر شده و بصورت زغال در آمده وآنرا بچند قسم تقسیم مینمایند :

سنگهای زغالی عبارت است ازتورب(٥) ولینیت(٦) وزغال سنگ وآنتراسیت(۷) وگرافیت(۸) و الماس .

۱ ـ **تورب** از خزه های مخصوصی تشکیل شده که نوع عمدهٔ آن اسفن(۹) میباشد ، این خزه ها پیوسته ازبالا روئیده و ازپائین ریشه وبرگ وساقه های آنها متراکم شده ومبدّل بزغال تورب میگردد ومورد استعمال آن نه تنها برای سوخت است بلکه برای ساختن نوعی کاغذ و پارچه بکار رفته و اغلب در نواحی باتلاقی یافت می شود .

---

(۱) - *Thorium* (۲) - *Cobalt* (۳) - *Chrome* (٤) - *Magnesie*
(٥) - *Tourbe* (٦) - *Lignite* (۷) - *Anthracite* (۸) - *Graphite*
(۹) - *Sphaigne (Sphagnum)*

۲ ـ **لیینیت** دارای ۵۵ تا ۷۵ در صد زغال ، رنگش سیاه یا تیره والیاف آن شبیه بزغال چوب بوده باشعله بلند ودود غلیظی می سوزد .

۳ ـ **زغال سنگ** ۷۵ تا ۹۰ در صد زغال دارد وبدونوع تقسیم میشود : یکی زغال چرب که برای گرفتن گاز چراغ استعمال میشود و دیگری زغال سنگ خشك که برای سوخت و ذوب فلزات بکار میرود و اگر در مکان سر بسته بآن حرارت داده شود گاز چراغ و یك نوع زغالی موسوم به کوك بدست می آید .

٤ ـ **گرافیت** زغالی است خالص که ازخود اثر سیاهی در روی کاغذ گذاشته و برای ساختن مداد بکار میرود .

۵ ـ **الماس** زغالی‌است خالص ، متبلور وبسیار سخت که شیشه‌را خراش داده و بشکل هشت سطحی منتظم و گاهی محدّب میباشد .

استعمال واستفاده از زغال سنگ تا این اواخر درایران شیوع نداشت ، فقط بعد از ایجاد کارخانهٔ چراغ گاز (که کمی پس ازتأسیس متروك گردید) و سپس تأسیس کارخانهٔ چراغ برق در تهران استفاده از زغال سنگ شروع شد ولی این استفاده عمومیّت نداشت . چندیست که زغال سنگ برای سوخت رواج یافته و مردم باستفاده از آن آشنا گردیده اند ، متأسفانه ترتیب استخراج آن بطور علمی انجام نمیگیرد و در هر جا که طبقات زغال سنگ بطور طبیعی مرئی و بعمق بیست الی بیست وپنج‌متر رسیده باشد بهره برداری کرده اند وبعد معادن مزبوره سالهای متمادی‌متروك وبواسطهٔ سیل و غیره از بین رفته ونظر باینکه طبقات زغال سنگ مستقیماً در دسترس اهالی نیست و از طرفی هم روز بروز برعدّهٔ مصرف کنندگان آن افزوده میشود طالب‌زیاد دارد لهذامعدن چیان ومستأجرین معادن سعی میکنند بوسیلهٔ نقب‌های‌افقی بطبقات آن برسند ، اگر چه باین ترتیب مجدّداً مقداری زغال استخراج مینمایند ولی میتوان پیش بینی کرد که عملیّات مزبوره همیشه مفید و مقرون بصرفه نیست زیرا این ترتیب فاقد اصول علمی وبدیهی‌است بدون عملیّات اکتشافی و مصالح فنّی و ماشینی نمیتوان باستخراج و استفاده از معدن ادامه داد .

چنانکه در قسمت معرفة الارضی ذکر شد جزائری که سابقاً در فلات ایران وجود داشته دارای جنگلهای انبوه بوده که بمرور از بین رفته و در قعر زمین مستور و توده های زغال سنگ امروزی را تشکیل داده است .

مناطق زغال سنگ ایران به حوضه های ذیل تقسیم میشود :

۱ ـ حوضه آذربایجان و قراداغ .

۲ ـ حوضهٔ البرز که از آستارا شروع و بشاه کوه ختم میشود و بدو ناحیهٔ متمایز تقسیم میگردد : قسمت شمالی (واقعه در دامنه کوههای مشرف به بحر خزر که نواحی طالش ، گیلان ، مازندران واستراباد جزء این منطقه است) وقسمت جنوبی .

۳ ـ حوضهٔ خراسان یا جزائر توران .

٤ ـ حوضهٔ الوند که شامل همدان و کرمانشاهان است .

٥ ـ حوضهٔ مرکزی که شامل اسپاهان ، کاشان نطنز و یزد میباشد .

٦ ـ حوضهٔ زاگرس (معادن زغال سنگ این منطقه هنوز بطور صحیح کشف نشده و اطلاعات کاملی از آن در دسترس نیست) .

۷ ـ حوضهٔ جنوب شرقی که کرمان و بلوچستان جزو آنست .

۱ ـ حوضهٔ آذربایجان: در این حوضه هنوز مطالعات دقیقی راجع بقسمت زغال سنگ نشده و فقط در نقاط مختلفه مانند ساری داغ ، حاجی داغ ، زنوز ، قریه بورق وخلخال رگه های زغال موجود واهالی برای مصرف خود بطرز عادي یعنی کندن چاههای کم عمق از آن استفاده مینمایند و بواسطهٔ فقدان راه های فرعی و سرمایه های بزرگ باستخراج و استفادهٔ کلی از این معادن هنوز نپرداخته اند . بکار نیفتادن معادن زغال سنگ این ناحیه باعث از بین رفتن جنگل های صفحات آذربایجان است واگر در این باب اقدام کاملی نشود در مدت قلیلی جنگلهای این نواحی رااهالي برای سوخت مصرف وازاین راه ضرر کلی متوجه مملکت خواهد شد .

۲ ـ حوضهٔ البرز: الف ـ قسمت شمالی ـ رگه های زغالی که در این قسمت کشف شده در آستارا ، گیلان ، مازندران (گلوگاه ، گنبد کوه و هزارجریب) و آمل است . مطابق تحقیقات اخیر متخصصین رگه های زغال سنگ مازندران بقدری ضخیم است که در سایر نقاط ایران کمتر دیده شده و رگه های خالص بعرض ۸۰

سانتیمتر بدون ترکیبات خارجی در این ناحیه فراوان و بعضی از رگه‌های زغال‌سنگ که در وسط رگه‌های سنگ لوح بعرض پنج الی چهل سانتیمتر قرارگرفته مشاهده میشود و همین امر باعث نا پاکی زغال شده است و رگه های مزبور تا سه متر عرض پیدا مینماید. جنس زغال‌مزبور از قرارمعلوم خوب است، درحوالی‌زرکه وماهان تقریباً دوازده رگه زغال سنگ موجود است که عرض آنها از ۶۰ سانتیمتر الی ۱٫۹۰ سانتیمتر تغییر میکند. تا کنون استفادهٔ علمی بطرز جدید از معادن فوق بعمل نیامده و چون در این نواحی قسمتهای معادن‌آهن نیز با رگه های زغال توأم است میتوان استفادهٔ کافی در این نقاط از آهن برد .

ب ـ قسمت جنوبی ـ که شامل معادن رودبار ، هسیو ، فشند ، اردهه ، آبیك ، در بند سر ، کاجره ، شمشک ، روته ، لالون ، گرماب در ، کاشانک ، خاتون بارکاه ، یونه‌زار ، سفیدرك ، بستك ، دیواسما ، آرو ، سمنان، شاه کوه، شاهسوار ، و پری خان . در رودبار و طارم رگه های زغال سنگ نسبةً اعلائی موجود میباشد که هنوز باستخراج کلّی و استفادهٔ از آن شروع نشده است .

در تپه و ماهور های شمال غربی آب یك چاه هائی که بطور قوسی در روی تپه حفر شده و نقب هائی که زده اند دوقسمت رگهٔ زغال سنگ را نشان میدهد که دویست و پنجاه متر ازهم فاصله دارند ودر این دوقسمت پنج رگه قابل استخراج موجود ودربین آنها رگه‌های کوچك دیگری نیز وجود دارد که دارای اهمیّت زیاد نمیباشد . محل استخراج ازنقطه‌ای که درچهار کیلومتری شمال غربی آب یك دردرهٔ کوچکی واقع است شروع میشود ، رگه‌های این قسمت دارای چهل سانتیمتر ضخامت درقسمت‌پائین وازدو رگهٔ‌قسمت بالا که بمسافت ۱۰۰ مترازیکدیگرواقع شده‌اند زغال استخراج میشود ودو رگه دیگر دربین آنها دیده شده که‌بعرض ۳۰ سانتیمتر است و رگه های فوقانی که فقط سه متر از یکدیگر فاصله دارند ضخامتشان از ۴۰ الی ۶۰ سانتیمتر وتایك متر است . درسطح تپه ماهور مزبور که پیروی از رگه‌های زغال شده‌است بدره‌ای رسیدند که‌شاهرك زغال بقطر ۸۰ الی یکمتر دیده میشود و نقب‌های سابق این نقاط فعلاً خراب میباشد . رگه‌های فوق خیلی ممتد و اگر در نقطه ای اتفاقاً قطع شود مجدداً در درهٔ نزدیکتری بهمان قطر یا زیادتر شروع میگردد .

زغال سنگ آب یك دارای ۷۵۰۰ کالری حرارت است که بسهولت میتوان آنرا بکوك تبدیل نمود.

زغال‌سنگ زیاران را سابقاً تبدیل بکوك مینمودند ولی تقریباً بیست و پنجسال است استخراج زغال سنگ این نقطه متروك گردیده . استفاده از این معادن ابتدا به ترتیب حفرچاه شروع و در دوطرف رگه بفاصلهٔ چند متر زغال سنگ را استخراج نموده اند و درعمق ۸ متر زغال سنگ خوبی بدست آمده و درعمق ۲۰ الي ۳۰ متر بآب رسیده اند که مانع ادامه استخراج زغال شده و بهمین جهة اغلب چاه‌ها تعطیل وغالباً دراثر باران زیاد یا سیل ازبین رفته است.

زغال سنگ اسکنان : چاه هائیکه در دامنه های کوه دیده میشود معلوم مینماید که رگه های زغال سنگ بطرف جنوب متمایل و دو ردیف چاههائی که بفاصلهٔ چهل متر در قسمت فوقانی پائین درّه واقع شده است خط سیر دو رگه را نشان میدهد . دراین نقطه بوسیلهٔ چاه های زیاد ودالانهائی که خراب شده در ارتفاع یکصد وبیست متری پنج رگه استخراج نموده واین رگه ها تاپنجاه سانتیمتر ضخامت دارد ولی غالباً قطر آنها از ۴۰ سانتیمتر تجاوز نمیکند. رگهٔ دوّم ۳۰ و رگهٔ سوّم ۴۰ سانتیمتر قطر پیدا میکند، رگهٔ چهارم که شاهرگ باشد دارای ۶۰ سانتیمتر ضخامت است و رگه ای که ازهمه بالاتر واقع شده وخط سیر آن دردامنهٔ کوه میباشد بقطر ۴۰ سانتیمتر میرسد.

دو ردیف چاه که سابقاً حفر نموده‌اند درشمال معادن مزبوره دیده میشود و ازتمام رگه‌های موجوده هفت رگ آن قابل استخراج وبرای آن‌ها بطور متوسط میتوان ۴۰ سانتیمترضخامت حساب کرد. جنس این زغال‌سنگ بسیارعالی ودارای ۸۰۰۰ کالری حرارت و ۴۸ درصدآن زغال‌سنگ خالص وفقط ۵ درصد خاکستر دارد و بهمین جهة برای ساختن کوك در درجهٔ اوّل قرار گرفته است.

رجحان معدن اسکنان بسایر معادن زغال سنگ ایران اینست که راه شوسه‌ای بطول یك فرسخ و نیم داردکه معدن اسکنان را بجادهٔ تهران وصل مینماید. کرایهٔ حمل و نقل از اسکنان بتهران که یکصد کیلومتر است تقریباً ۲۸ قران می باشد.

معادنی که در مشرق اسکنان در خور واقع شده بیشتر در زیر خاك و شن

مستور وفقط درقسمتهای علیای رودخانه که ثلث فرسخ درغرب خور از کوهستان پائین می آید بعضی تحقیقات بعمل آمده و وضع اراضی در این نقطه مانند آب یك واسکنان است . دردامنهٔ جنوبی رشته جبال این ناحیه سه ردیف چاه کنده ورگه های زغال سنگ را تعقیب نموده‌اند . درقسمت شمال باز بوسیلهٔ چاه هائی که حفر شده پیروی رگه‌ها میسّر و ازقرار معلوم این رگه ها جزو قسمت پائین زغال سنگ آب یك است . ازدو رگه پائین که فقط دوازده‌متر ازیکدیگر فاصله دارد رگه بزرگتر آن ۱۵۰ سانتیمتر و رگهٔ دوم که ۷۵ متر با اوّلی فاصله دارد فقط ۳۰ سانتیمتر عرض دارد ، دراین معدن فعلاً کار نمیشود .

رودخانهٔ خور درقسمت علیا درّهٔ سفیدرك را تشکیل میدهد ، درنزدیك دهکدهٔ سفیدرك بوسیلهٔ چاه هائی که حفر نموده اند یك رگ زغال سنگ پیداست که عرض آن جمعاً یك متر وده سانتیمتر واین رگ از زغال سنگ وسنگ لوح ترکیب یافته و قسمت زغال آن ۲۵ الی ۴۰ سانتیمتر عرض‌دارد ولی مخلوط باموادخارجی و استفاده از آن فقط در درّهٔ سفیدرك است .

درطرف شرق قصبه مزبور در درّه ای که ازطرف شمال ممتداست رگهٔ زغال‌سنگ دیگری دیده میشود که آنهم یك متر عرض دارد ، این رگه ها دربستر رودخانه که از درّه عبور مینماید قطع و مجدداً درکوه های طرف مقابل نمایان میگردد .

درنقاط فوق از آبیك الی اردهه مقدار مهمّی زغال سنگ اعلی که برای کوك سازی بسیار مفید است موجود ولی استخراج آنها تا اندازه‌ای مشکل است و اگر بطور صحیح بخواهند استخراج نمایند باید دالانهای تحت الارضی ایجاد کنند . از حیث حمل و نقل موقعیّت این معادن بمراتب بهتر از معادن شمشك و لواسان است زیرا فاصله آن از جادّه شوسه قزوین به تهران بیش از یك الی یك فرسخ و نیم نمیباشد و تا تهران هفده و تا قزوین ده فرسخ است .

منطقهٔ زغال سنگی شمشك و توابع آن که در شمال غربی تهران واقع گردیده بیش از ده فرسخ امتداد داشته و از سمت مغرب بمشرق ممتد و کلیهٔ طبقات زغال سنگی این ناحیه از دو طرف معین از بالا و پائین محدود است به دوطبقه از

نمك های ضخیم معیّن و معلومی که طبقهٔ تحتانی آن در کلیهٔ طول خط در بندسر ، شمشك ، روته ، لالون ، انبارك ، گرم آب در ، بونه زار و خاتون بارگاه نمایان واز اقسام اشجار گل رسي و شني میباشد وطبقهٔ فوقانی طبقات زغال سنگی عبارت است از احجاری که با احجار آهکی مخلوط میباشد طبقهٔ زغال سنگی بانضمام طبقات فوقانی و تحتانی آن در طول خطّ بواسطه رودخانه ها و درّه ها قطع و در بعضی نقاط کوهستانی طبقات فوق بوسیله شستشو در زیر احجار رسوبی مستور گردیده بترتیبي که در نقاط مزبوره دیگر اثری از طبقات فوق‌الذکر پدیدار نیست .

طبقات مزبوره بترتیب ذیل است :

الف ــ شاهرك .

ب ــ طبقهٔ غیر مهمّ که بیش ازچند سانتیمتر قطر ندارد .

ج ــ طبقه‌ای به‌قطر ۷۵ الی ۸۰ سانتیمتر .

د ــ دوطبقه یکی بقطر ۴۰ ودیگری بقطر ٦ سانتیمتر .

ه ــ یك طبقه بقطر یك متر .

و ــ دو طبقه یکی بقطر ۴۰ سانتیمتر و دیگری بقطر ۸۵ سانتیمتر .

ترتیب طبقات مزبوره در سمت راست جنوبی درّه بهم خورده ولی در سمت چپ رودخانه بطور منظّم مداومت دارد ودر محلّ مزبور ازطبقات مهمّ زغال‌سنگی آنها بهره بر داری شده و بطور کلّی مطابق مطالعات اخیر متخصّصین کلیّهٔ طبقات حوضهٔ معادن زغال‌سنگ ازلار الی اسکنان وآبیك در منطقهٔ شمشك تمرکز میبابد و فقط در محلّ مزبور میتوان تعداد طبقات زغال‌سنگی را بآسانی شمرده وآنهائیکه قابل بهره برداری‌است تشخیص‌داد وخواص طبقات‌را ازنظر فنّی مطالعه ومسلّم نمود . طبقاتی که فعلاً در شمشك موجود است با تعیین قطر آنها بقرار ذیل است :

۱ ــ طبقه علي‌اعظم بقطر ۷۹ سانتیمتر .

۲ ــ طبقه توسرکانی » یك متر

۳ ــ » شاهرك » دو متر

۴ ــ » بدون‌اسم » ۷۸ سانتیمتر

۵ ـ طبقه روی‌مهر بقطر یك متر .
٦ ـ » بدون‌اسم » ۷٦ سانتیمتر الی یك متر .
۷ ـ » لازیس » یك متر الی ۱٤ متر .
۸ ـ » » » ۷۵ سانتیمتر .
۹ ـ » بدون‌اسم » یك‌متر .
۱۰ ـ » » » یك متر .

چهار طبقه دیگر غیر از طبقات فوق موجود میباشد که دنبالهٔ این طبقات بوده واسامی آنها بقرار ذیل است :

احمدی بقطر ۱,۲۵ متر ، اسدی بقطر ۱,۳ متر ، شوراب بقطر ۱ الی ۱,۵۰ متر ، شوراب بقطر ۲,۷۵ الی ۳ متر .

اخیراً نظر باهمیّت معادن شمشك وخوبی جنس زغال آن پس ازمعاینه و مطالعات متخصّصین ازیکطرف دولت شروع به شوسه نمودن‌راه شمشك به تهران نموده و از طرف دیگر بوسیله مهندسین به ترتیب علمی شروع باستخراج زغال کرده اند و فعلاً علاوه بر آنچه که دولت بجهت ادارات‌لازم دارد مقداری نیز برای فروش باشخاص متفرّقه تهیّه میشود و اگر راه شوسه شمشك تمام گردد زغال سنگ این ناحیه‌را که برای سوخت تهران کمکی بزرگ است از حیث ارزانی در دست رس عامّه خواهند گذارد وبعلاوه برای مؤسسات چراغ برق و غیره نیز سوخت کافي ارزان تهیّه خواهدشد ودرآتیه ممکن‌است این نقطه بواسطه همجوار بودن بامعادن آهن وغیره یکی ازمراکز صنعتی مهمّ ایران گردد .

سمنان ودامغان وشاهرود : مطابق تحقیقات سطحی‌که بعمل آمده است رگه های کوچك مختلفي در اطراف سمنان و دامغان و شاهرود وجود دارد ولی از همه مهمتر رگه های زغال سنگی است که در بیست کیلومتری شمال شرقي سمنان در سارو نزدیك‌کوه پیغمبران واقع شده . محلّ معدن تقریباً یك کیلومتر و نیم در مغرب سارو در دامنه کوهی در عمق چهار متری است در گودال مزبور رگه های زغال سنگ بعرض ۳۰ الي ۵۰ سانتیمتر هویدا ولی استفادهٔ کامل ازان نمیشود ،

فقط در محل برای رفع احتیاجات خود رعایا استفاده مینمایند، ولی بعد از عملیّات منظّم ممکن است به رگه‌های مهمتری برخورد . باید دانست که در این قسمت بواسطه چین خوردگیهای متعدّد رگه های زغال غیر منظّم گردیده است .

در قریهٔ دردارو آستانه رگه‌های زغال بعرض ۲۰ سانتیمتر پیدا میشود ولی اهمیّت زیادی ندارد . در بیست و پنج کیلومتری شمال غربی دامغان رگه های زغال اعلا و پاك که بدون موادّ خارجی است بعرض ۶۲ سانتیمتر موجود میباشد. بالای رگه های مزبور یك رشته سنگ های سیاه رنگ بعرض یك متر و ۶۵ سانتیمتر واقع که در داخل آنها نیز رگه‌های کوچك زغال بعرض ۳ الی ده سانتیمتر موجود و در قسمت فوقانی این رگه سنگ‌های کلوخه که دربین آنها نیز رگه های کوچك زغال بعرض ده الی پانزده سانتیمتر قرار گرفته دیده میشود و مرغوبی جنس آن باندازه‌ایست که برای استخراج اقتصادی کافی میباشد . اگر چه حمل ونقل زغال سنگ معادن مزبور بواسطه ارتفاع زیاد و مسافتی که از آستانه دارد (یك فرسخ و نیم) مشکل است ولی اشکال آن بیشتر از سایر نقاط کوهستانی نیست .

معادن زغال مزبور فعلاً عبارت است ازسه کودال که در آن بادست کار میکنند و چون عملیات منظم نمیشود گاهی هم باعث اتلاف عملجات میگردد .

۳ ـ حوضه خراسان یاجزا یر توران: در این حوضه مطالعات فنّی برای کشف معادن زغال تاکنون بعمل نیامده است ، فقط در شمال مشهد یعنی دراق دربند سه رگه مهم هویدا ودر قسمت شمال غربی مشهد نیز دراَرْدهه رگه‌های مختلف موجود ودر سر راه قوچان بمشهد در مشرق چناران معادن زغال سنگ دیده میشود ولی استفاده از آن منحصر بمحلّ و اگر در آتیه استخراج علمی شود برای ناحیه خراسان شاید خیلی مفید وبه رگه های مهمّی بر بخورند .

٤ ـ حوضه الوند : (کرمانشاهان و همدان) در این حوضه محقّقاً زغال سنگ موجود ولی چون مطالعات وتفتیشاتی تاکنون نشده اطّلاعات صحیحی از محلّ معدن و مقدار آن در دست نیست .

۵ ـ حوضه مرکزی: (کاشان، نطنز، اسپاهان، یزد) رگه‌های عمدهٔ این حوضه

واقع است در قصبه (سُوْ) که امتداد آنها در نطنز و حوالی کاشان هم دیده شده و در دامنه شمالی گردنه سر پل تقریباً دویست متر در زیر ترکیبات آهکی یك رگه زغال سنگ موجود و میتوان تا یك کیلومتر رگهٔ مزبور را تعقیب نمود و در طرف مشرق شاید زغال سنگ ازحیث جنس و مقدار بهتر وبیشتر باشد. در درّه‌ای که از سرپل بطرف شمال میرود رگه‌ای بقطر پنجاه ورگهٔ کوچکتری بضخامت پنج الی پانزده سانتیمتر پیداست. در دره ای که در هشتصد متری مشرق سر پل واقع است قطر زغال به شصت سانتیمتر میرسد ولی زغال خالص آن قطرش ازچهل و پنج سانتیمتر تجاوز نمیکند. جنس این زغالها با جنس زغالهای دامنه البرز یکی ودرجهٔ حرارت زغال (سُو) ۴۱۰۸ و حدّ اقلّ آن ۳۹۶۴ کالری میباشد. تحقیقات مزبوره راجع به زغالهائی است که درسطح معادن مذکور دیده‌شده وبدیهی‌است که بواسطه وقوع درمعرض هوا وآفتاب گاز آنها تمام شده و اگر بعمق بیشتری برسند البتّه جنس مرغوب تری بدست خواهد آمد.

دراین حوضه درمحال نظام آباد، گیلارود و آبیانه رگه های مهمّی وجود دارد که قطر آنها بیك متر وشصت سانتیمتر (در گیلارود) میرسد وتقریباً یك متر آن زغال سنگ خالص است.

بزرگترین نتیجه‌ای که از مطالعات اخیر متخصّصین بدست آمده این است که رگه های زغال‌سنگ واقعه درکوهستانهای البرز در کویر بسمت جنوب ممتد وحتماً در وسط کویر زغالی موجود است که در زیر رسوبات مخفي و مربوط به رگه های مرکزی وحوضهٔ البرز میباشد و منتهی به آباده و شمال شیراز میگردد.

۶ ـ حوضه زاگرُس: درجنوب بروجرد وفیال درکوه های دنا رگه هائی موجود است که جزو حوضهٔ زاگرس محسوب میشود ومخصوصاً درلرستان درناحیهٔ طرهان و غالي (در امتداد شوسه بین تنگ تیر وکلهر) معادن زغال سنگ کشف گردیده است.

۷ ـ حوضه جنوب شرقی: (کرمان وبلوچستان) سلسله کوه های واقعه‌بین کرمان وبافق بدون‌استثنادارای رگه های‌زغال‌سنگ‌قابل‌استخراج میباشد

ولی اغلب آنها درزیر رسوبات مستور ورگه های زغال بازرکان درسه فرسخی شمال کرمان در سلسله کوههای دور مانو واقع ودارای موادّ جیوه دار نیز میباشد و در جنوب غربی کرمان درمغرب شمس آباد رگه های مهمّی دیده میشود که شصت الی هفتاد سانتیمتر قطر دارد و کاملاً قابل استخراج است . در امتداد درهٔ رود خانه شوراب واقعه در شمال شرقی موادّ زغالي موجود و در شمال جلال‌آباد نیز معادن دیگری دیده میشود که بواسطه شکافهای زمین از بین رفته . در چهار فرسخی شمال کوه بنان در سعید آباد رگه های کوچك قابل استخراجی وجود دارد که قطر یکی ازآنها تا ۴۰ سانتیمتر میرسد . کلیّةً کوه بنان رگه های مختلف زغال زیاد دارد و اگر باترتیب صحیح استخراج شود ممکن است درآتیه برای معادن سرب وآهن و مس ناحیهٔ کرمان اهمیّت اقتصادی زیاد داشته باشد .

مطالب فوق راجع بمعادن زغال معلومه امروزی ایران و مسلم است که هنوز مطالعات کاملی درباب کشف معادن کلیه نقاط بعمل نیامده و اگر مطالعاتی اخیراً متخصصین درنقاط مختلفه نموده انداساساً بطور سطحی انجام گرفته و شاید درنتیجه مطالعات و تحقیقات بیشتری‌معادن مهم زغال دیگری نیز کشف گردد . فعلاً استفاده‌ای که از این معادن میشود منحصر باشخاص متفرقه است که در محل های خود یا بطور اجاره یاامتیاز به‌ترتیب غیرعلمی‌باستخراج زغال اقدام نموده‌اند و بمصرف احتیاجات داخلی میرسانند .

نفت

نفت مخلوطی‌است از : ریگولین (۱) ، گازلین (۲)، اسانس (۳) ، اتر (۴) وبنزین (۵) ونفت‌معمولی وروغن های سنگین و پارافین (۶) و اغلب‌یامخلوط باشن وآهك‌است و یا اینکه در حفره‌های زمین جایگیرشده وباگازهای مختلف و مواد نمکی وآب ممزوج میباشد و بهمین دلیل تصورمیرود که نفت از بقایای حیوانات ونباتاتی است که در قعر دریا ومردابهای سابق بوده و بواسطه تبخیر آب مواد فوق در قشرهای

(۱) - *Rhygoline* (۲) - *Gazeline* (۳) - *Essence* (٤) - *Ether*
(۵) - *Benzine* (٦) - *Paraffine*

تحت الارضي مستور و تشکیل معادن نفت امروزه را داده اند . اگرچه بواسطه عملیات شیمیائی موفق بدرست کردن نفت مصنوعی شده‌اند ولی بدست آوردن این جنس نفت خیلی گران تمام میشود .

زمینهای ایران اغلب از سنگ گچ (ژیپس)(۱) و مواد نمکی تشکیل شده و چون فلات ایران قعر دریای قدیمی بوده میتوان حدس زد که مواد نفتی در اغلب نقاط آن موجود میباشد . معادن نفت مکشوفه ایران بقرار ذیل است :

در شمال ۱ ـ نزدیك شور دره در مغرب بندر پهلوی (انزلی) ودر اطراف طالش دولاب .

۲ ـ نزدیك لاهیجان در طرف جنوب .

۳ ـ در اطراف سخت‌سر (امیرآباد) بین گیلان و مازندران .

٤ ـ در نفت‌چاله چرکه رود .

٥ ـ دربیست‌و پنج کیلومتری شمال شرقي بارفروش .

٦ ـ نزدیك ده اعظم در چهل کیلومتری جنوب شرقی ساری .

۷ ـ درجنوب شرقی بندرجز و سمت جنوب شرقی بحرخزر .

۸ ـ در مشرق بندرجز درنقطه معروف به گود محلّه .

۹ ـ درجنوب خلیج حسینقلی .

۱۰ ـ درشاه‌کوه و درجنوب استرآباد .

۱۱ ـ درآذربایجان (خوی واردبیل) .

۱۲ ـ درسمنان (خوریان) .

در نواحی فوق در بعضی قسمت ها چاه های کم عمق معمولی حفر و اهالی استفاده‌های مختصری ازنفت آن مینمایند ، از برخی چاه‌ها گاز نیز خارج میشود ، اساساً دراین منطقه تحقیقات علمي دقیق و جزءبجزء نشده‌وممکن است‌درنتیجهٔ‌تفتیشات صحیحه وحفریات علمی غالب این معادن مخازن مهمی ازنفت را تشکیل داده باشد . وتنها نقطه‌ای که درطرف شمال مشغول عملیات صحیحه علمی وفني شده اند ناحیهٔ

(۱) - Gyps

خوریان است و همان است که فعلاً شرکتی بنام شرکت خوریان تشکیل و برای استخراج نفت مشغول اقدامات مقدماتی هستند . شرح معادن نفت خوریان از راپرت مسیو هوفمان متخصص مساح که درسال ۱۳۰۸ برای بازدید بدان ناحیه مسافرت کرده است معلوم میشود(۱) .

جنوب غربی قسمت عمدهٔ معادن نفت خیز ایران درسمت جنوب غربی در دامنه کوههای زاگرس واقع شده ، این معادن خطی را تشکیل می دهد که

(۱) **راجع بمسافرت سمنان جهت مساحی اراضی جنوب خوریان**

درتاریخ ۱۳۰۸،۲،۳۰ ازتهران حرکت و از طریق فیروزکوه بسمت سمنان عزیمت نمود ودر ساعت شش بعد ازظهر وارد سمنان شده حکومت محل را ملاقات ودر باب اجرای عملیات بامشارالیه مذاکره وتقاضای مساعدت کرد .

درتاریخ ۱۳۰۸،۲،۳۱ قبل ازظهر بحاجی آباد وخوریان عزیمت نموده وحفریات کویر واقع در جنوب خوریان وهمچنین اراضی حوالی آنرا بازدید نمود .

دراثر مذاکره بااهالی محل معلوم شد که اصطلاح کویر خوریان صحیح نیست وشاید بتوان آنرا کویر جنب کویر خوریان نامید ، شوره زار بزرگی که از سمنان وحاجی آباد خوریان بسمت شمال تاجندق (تقریباً سی فرسنگ) واز سمت جنوب تا ملا آباد واز مغرب تاسنگ سر واز مشرق تقریباً تا ۷۰ فرسنگ امتداد دارد در روی کلیه نقشه جاتی که این جانب تابحال بدست آورده است فقط کویر نامیده شده است واهالی محل نیز آنرا کویر جندق مینامند وصحرای دیگری که درسمت جنوب آن واقع است دشت لوط نامیده میشود ، محل حفر چاه های نفط بقسمی که از روی نقشه نیز دیده میشود از حدود آخرین دهات جنوبی واقعه در جلوی کویر حاجی آباد و خوریان است وضمناً باید نکته ذیل را درنظر گرفت که حدود دهات در قسمت اراضی بایر یعنی کویر خالی از اطمینان است زیرا که اظهارات اهالی راجع بحدود دهات خود متفاوت میباشد .

ادارهٔ عملیات روسها درحاجی آباد معتقد است که از اول امتیاز شرکت حفریات محدود بحدود ذیل میباشد :

درشمال بسمنان و درجنوب به جندق ، درمغرب به ده نمك ودرمشرق به آلاف . ولی صحت وکیفیت این موضوع از اطلاعات این جانب خارج است .

راجع بحفریات روسها مراتب ذیل را بعرض میرساند :

بطوریکه ازروی نقشه نیز ملاحظه میشود دوحلقه چاه حفرشده است ، چاه اول که ۴۰۰ متر عمق دارد بدون رسیدن به نفط متروك شده است ، چاه دوم فعلا درعمل است وبرجی را که روی آن جهة عملیات حفاری ساخته اند درچند روزقبل جمع نموده اند تااینکه بجای آن برج دیگری

(بقیه درذیل صفحهٔ ۲۴۰)

ازشمال غربی بجنوب شرقی ممتدد وابتدای آن ازمعادن نفت موصل شروع ومنتهی الیه آن در شاه کوه نزدیك قصر شیرین است . این خط بسمت شمال و جنوب نیز امتداد می یابد زیرا در نواحی پشت کوه و کبیر کوه و ناحیهٔ بختیاری و رامهرمز و مسجد سلیمان و خوزستان نیز آثار معادن نفت موجود میباشد .

معادن نفت مسجدسلیمان که فعلاً مرکز ناحیهٔ نفت‌خیز جنوب میباشد دربین درّه های طویل و باریك مختلف الشکلی واقع شده که آنها هم بنوبهٔ خود در میان چند رشته تپّه هائی که بتدریج مرتفع شده قرار گرفته و همین ارتفاعات است که جبال عظیم جنوب ایران را تشکیل میدهد . طول این درّه‌ها تقریباً هشت فرسخ وهریك ازآنها اسم مخصوصي دارد مانند زلوی که دریك‌کوشه وچوب سرخ که در کوشه دیگر آن موجود است ولی کلیّه این نقاط به مسجد سلیمان و میدان نفتون موسوم میباشد .

را که دومرتبه مرتفع تر از اولی خواهد بود سوار کنند و از قرار معلوم برج جدید باندازهٔ برجهای معادن نفط بادکوبه خواهد بود .

وماشین بزرگتری که قوه ۱۲۰ اسب دارد جهة عملیات حفاری جدید تهیه شده وفعلا مشغول سوار کردن آن میباشند .

عملیات ساختمانی تقریباً مدت یکماه طول خواهد کشید و بعد از مدت مزبور چاه دوم را که عجالتاً آن نیز متجاوز از ۴۰۰ متر عمق دارد عمیق تر نموده وبحفر آن ادامه خواهند داد . در نزدیکی چاه دوم سه دستگاه عمارت ساخته شده و در عمارت مزبور آهنگری و چلنگری و نجاري و استاسیون الکتریك و انبار و مغازه و همچنین دفتر مؤسسه قرارگرفته است . موسسهٔ مزبور داراي چراغ الکتریك است وآب خوراکی را ازمحل استاسیون تلمبه که جنب دهکده خوریان برقرار نموده اند تامحل کار بمسافت چهار کیلومتر بوسیله لوله می آورند و چنین لوله نیز بحاجی آباد جهة بردن آب کشیده شده . درحاجی آباد یك سلسله ابنیه جهة ادارهٔ مؤسسه و منزلگاه خانواده های روسها وچندین خانواده ازعملجات ایرانی ساخته شده ودودستگاه عمارت مخصوص نیز جهة حمام و گاراژ بنا شده است . یك رشته سیم تلفن نیز اقامتگاه مزبور را بمحل کار وهمچنین به استاسیون تلمبه آب ارتباط میدهد .

بین اقامتگاه مزبور و محل عملیات حفازی (تقریباً بمسافت نیم کیلومتر) راه اتومبیل رو خوبی ساخته شده است وهمچنین راه‌بین سمنان وحاجی آباد را نیز براي اتومبیل‌قابل عبورومرور نموده‌اند ، هرگاه نفط بمقدارکافی بیرون آید درنظر دارند آنرا بوسیله لوله کشی درمسافت ۱۶۰ کیلومتر تاکنار دریای خزر ببرند .

تهران ۱ ، ۳ ، ۱۳۰۸

امضاء مسیو هوفمان متخصص مسّاح

در قعر ناحیه مذکور قشری از سنگ آهك متخلخل بشکل کمر بند عریضی قرار گرفته که درسمت جنوب غربی این معادن قشر مزبور بواسطهٔ چین خوردگی بیرون آمده و تشکیل کوه اسماری داده است . قشر مزبور دارای مقادیر کثیر نفت میباشد و هنوز حدود این معادن بطور قطع معیّن نشده و بنابراین مقدار نفتی که ذخیره گردیده معلوم نیست .

اگر چه وجود نفت در ایران در طی قرون گذشته بهمه کس مسلّم و درزمان قدیم ایرانیها عادت باستعمال آن داشتند وگاهی آنرا مانند اندود به زورقها میمالیدند که ازنفوذ آب جلوگیری نماید وبعضی اوقات بجای ساروج در بنا ها بکار میبردند وبندقیر معروف درخوزستان بهمین مناسبت باین‌اسم موسوم گشته و نفت شوشتری که درسابق معمول ودرنقاشي براى روغن هاى مختلف استعمال میشده است ولی کسي باهمیّت محصول نفت و استفاده کلّی که از آن حاصل میشود پی نبرده و تاسنهٔ ۱۳۱۹ هجری (۱۹۰۱ مسیحی) درصفحات ایران عملیّات فنّی شروع نشده بود و فقط ازنفتهائی که درسطح زمین پیدا بود استفاده محلّی مختصری برده میشد .

درسنهٔ ۱۹۰۱ مطابق صفر ۱۳۱۹ امتیاز معادن نفت ایران باستثنای ایالات خراسان، استراباد، مازندران، گیلان، آذربایجان بموعد شصت‌سال به‌ویلیام دارسي (۱) واگذار شد و برای امتحانات اوّلیّه در سال ۱۳۲۱ کمپانی با ششصد هزار لیره سرمایه باسم کمپانی استخراجات تشکیل وبرطبق امتیازنامه شروع بکار کردند .

نظر باهمیّت خاصّی که نفت درایران حائز گردیده عین امتیاز نامهٔ ذیلاً درج واز آنجا که بعضی اصطلاحات متن امتیازنامه فارسي صحیح ندارد متن فرانسه آنهم در حاشیه نوشته میشود .(❀)

(۱) - *William Knox D'Arcy*

(❀)The D'Arcy Concession.

Entre le Gouvernement de Sa Majesté Impériale le Schah de Perse d'une part et William Knox D'Arcy, rentier demeurant à Londres, No. 42, Grosvenor Square (ci-après désigné par l'expression "le Concessionnaire") d'autre part.

Il est par ces présentes convenu et arrêté ce qui suit, à savoir :—

Art. 1.

Le Gouvernement de Sa Majesté Impériale le Schah octroie au Concessionnaire par ces présentes le privilège spécial et exclusif de rechercher, obtenir, exploiter, déve-

مابین دولت اعلیحضرت شاهنشاهی از یکطرف و ویلیام کنکس دارسی رانتیه شهر لندن نمره ۴۲ گرس ونر (من بعد در تمام امتیاز نامه بجای اسامی و محلّ توقّف وغیره مختصراً صاحب امتیاز ذکر خواهد شد) ازطرف دیگر موافق این امتیازنامه تفاصیل ذیل مقرّر شده است .

فصل اوّل دولت اعلیحضرت شاهنشاه ایران بموجب این امتیاز نامه اجازهٔ

---

lopper, rendre propres pour le commerce et emporter et vendre le Gaz naturel, le pétrole, l'asphalte et l'ozokerit, dans toute l'étendue de l'Empire Persan, pour une durée de soixante années à découler de la date des présentes.

ART. 2

Ce privilège comprendra le droit exclusif d'installer les "pipe-lines" nécessaires des gisements, où il serait trouvé l'un ou plusieurs des dits produits jusqu'au Golfe Persique, ainsi que les embranchements de distribution nécessaires. Il comprendra aussi le droit de construire et entretenir tous puits, réservoirs, stations et services de pompes d'accumulation et de distribution, usines et autres travaux et agencements qui seraient jugés nécessaires.

ART. 3

Le Gouvernement Impérial Persan concède gratuitement au Concessionnaire tous les terrains non cultivés appartenant à l'Etat que les Ingénieurs du Concessionnaire jugeront nécessaires pour la construction de tout ou partie des travaux ci-dessus mentionnés; quant aux terrains cultivés appartenant à l'Etat, le Concessionnaire devra les acheter au prix équitable et courant de la Province.

Le Gouvernement accorde également au Concessionnaire le droit de faire acquisition de tous autres terrains ou bâtiments nécessaires pour le même objet, du consentement des propriétaires, aux conditions qui pourront être arrêtées entre lui et eux sans qu'il leur soit permis d'élever des prétentions de nature à surcharger les prix ordinairement en usage pour les terrains situés dans leurs localités réspectives.

Les lieux saints et toutes leurs dépendances dans un rayon de deux cents Archines Persan sont formellement exclus.

ART. 4.

Comme trois mines de pétrole situées à Schouster, à Kassre-Chirine—province de Kermanschahan—et Dalcki près de Bouchie, sont actuellement affermées à des particuliers et produisent annuellement un revenu de deux mille tomans au profit du Gouvernement il a été convenu que ces trois susdites mines sont comprises dans l'acte de Concession conformément à l'Art. 1, à condition que, outre les seize pour cent mentionnés à l'Art. 10, le Concessionnaire paiera chaque année la somme fixée de 2,000 (deux mille) tomans au Gouvernement Impérial.

ART. 5.

Le tracé des "pipe-lines" sera fixé par le Concessionnaire et ses Ingénieurs.

ART. 6.

Nonobstant ce qui est contenu ci dessus, le privilège accordé par les présentes ne s'étendra pas aux Provinces d'Azerbadjan, Ghilan, Mazendaran, Asdrabad et Khorassan, mais à la condition explicite que le Gouvernement Impérial Persan n'accordera à aucune autre personne le droit de construire un "pipe-line" aux fleuves de Sud ou à la côte méridionale de la Perse.

مخصوص بجهة تفتیش وتفحّص واستخراج وبسط دادن وحاضر کردن برای تجارت
و نقل و فروش محصولات ذیل که عبارت از گاز طبیعی ونفت و قیر و موم طبیعی
باشد در تمام وسعت ممالك ایران بمدّت شصت سال از تاریخ ذیل اعطا مینماید.

فصل دوّم صاحب این امتیاز دارای حقّ بالانحصار کشیدن لوله های
لازمه ازسر چشمه های نفت و قیر و غیره تا خلیج فارس و همچنین شعبات لازمه

ART. 7.

Tous les terrains accordés par ces présentes au Concessionnaire ou qui seront acquis par lui de la manière prévue aux articles 3 et 4 des présentes, ainsi que tous les produits exportés seront francs de tous impôts et taxes pendant la durée de la présente Concession. Tous les matériaux et appareils nécessaires pour l'exploration, l'exploitation et la développement des gisements et pour la construction et le développement des "pipe-lines" entreront en Perse francs de tous les droits de douane.

ART. 8

Le Concessionnaire devra faire partir immédiatement pour la Perse et à ses propres frais, un ou plusieurs experts dans le but d'explorer la région où existent, comme il le croit, les dits produits, et dans le cas où le Rapport de l'Expert serait, selon l'opinion du Concessionnaire d'une nature satisfaisante, ce dernier devra envoyer immédiatement en Perse, et à ses propres frais, tout le personnel technique nécessaire avec le matériel d'exploitation et les machines nécessaires pour forer et foncer des puits et prouver la valeur de la propriété.

ART. 9.

Le Gouvernement Impérial Persan autorise le Concessionnaire à fonder une ou plusieurs Sociétés pour l'exploitation de la Concession.

Les noms, les statuts et le Capital de ces Sociétés seront fixés par le Concessionnaire et les Administrateurs seront choisis par lui, à la condition expresse qu'à la constitution de chaque Société, le Concessionnaire donnera avis officiel de cette Constitution au Gouvernement Impérial par l'intermédiaire du Commissaire Impérial et remettra les statuts avec l'indication des lieux où cette Société doit fonctionner. Cette Société ou ces Sociétés jouiront de tous les droits et privilèges accordés au Concessionnaire, mais elles devront prendre à leur charge tous ses engagements et responsabilités.

ART. 10

Il sera stipulé au contrat entre le Concessionnaire d'une part, et la Société d'autre part, que cette dernière devra dans le délai d'un mois à partir de la constitution de la première Société d'exploitation, payer au Gouvernement Impérial Persan une somme de vingt mille livres sterling espèces, et une somme additionnelle de vingt mille livres sterling en actions entièrement libérées de la première Société, fondée en vertu de l'article précédent; elle devra payer également au dit Gouvernement, annuellement, une somme égale au Seize pour Cent des bénéfices annuels nets de toute Société ou de toutes Sociétés qui pourraient être constituées conformément au dit Article.

ART. 11.

Le dit Gouvernement sera libre de nommer un Commissaire Impérial lequel sera consulté par le Concessionnaire et les Administrateurs des Sociétés à former; il fournira

لوله های فوق‌را بجهت توزیع و تقسیم نفت بجا های دیگر خواهد بود و نیز حق
بنای چاه‌های نفت و حوض ها و محلّ تلمبه ومواقع جمع و تقسیم وکارخانه وغیره
از هر چه که لازم باشد خواهد داشت .

فصل سوم — دولت علیّه ایران اراضی بایرهٔ خود را در نقاطی که مهندسین
صاحب امتیاز بجهت بنا وتأسیس کارهائی که درفوق مذکور است لازم بدانند مجاناً

---

tous les renseignements utiles en son pouvoir et leur indiquera la meilleure ligne de conduite à suivre dans l'intérêt de l'entreprise. Il établira d'accord avec le Concessionnaire le contrôle qu'il jugera utile pour sauvegarder les intérêts du Gouvernement Impérial.

Les susdites attributions du Commissaire Impérial seront indiquées dans les Statuts des Sociétés à créer.

Le Concessionnaire paiera au Commissaire ainsi nommé une somme annuelle de mille livres sterling pour ses services à partir de la date de la constitution de la première Société.

ART. 12

Les ouvriers employés au service de la Société devront être sujets de Sa Majesté Impériale le Schah, exception faite du Personnel Technique tel que les Directeurs, Ingénieurs, Perforateurs et Contre Maîtres.

ART. 13

Dans tout lieu où il pourrait être établi que les habitants du pays obtiennent actuellement du pétrole pour leur propre usage, la Société devra leur fournir gratuitement la quantité de pétrole qu'ils se procuraient eux-mêmes auparavant: cette quantité sera établie d'après leurs propres déclarations, sous la réserve du controle de l'Autorité locale.

ART. 14.

Le Gouvernement Impérial s'oblige à prendre toutes les mésures qui seraient nécessaires pour assurer la sureté et l'exécution de l'objet de cette concession, du matériel et des appareils dont il est fait mention pour les objets de l'entreprise de la Société et protéger les Représentants, Agents et Employés de la Société. Le Gouvernement Impérial ayant ainsi exécuté ses engagements le Concessionnaire et les Sociétés créées par lui ne pourront, sous aucun prétexte, réclamer des dommages-intérêts au Gouvernement Persan.

ART. 15.

A l'expiration de la durée de la présente Concession tous les matériaux, bâtiments et appareils dont il serait fait alors usage par la Société pour l'exploitation de son industrie deviendront la propriété du dit Gouvernement et la Société n'aura droit à aucune indemnité de ce chef.

ART. 16.

Si dans le délai de deux ans à partir de la présente date, le Concessionnaire n'a pas établi la première des dites Sociétés autorisées par l'article 9 de la présente convention, la présente Concession sera nulle et non avenue.

ART. 17.

Dans le cas où il viendrait à s'élever entre les parties intervenant à la présente concession toute question ou tout différend au sujet de son interprétation ou des droits

بصاحب امتياز واگذار خواهد كرد و اگر آن اراضي داير باشد صاحب امتياز
بايد آنهارا از دولت بقيمت عادله خريداري نمايد ودولت عليّه بصاحب امتياز نيز

ou responsabilités de l'une ou de l'autre des parties en résultant, cette question ou ce différend sera soumis à deux Arbitres, à Teheran, dont l'un sera nommé par chacune des parties, et à un tiers Arbitre qui sera désigné par les Arbitres avant de procéder à l'arbitrage. La décision des Arbitres, ou dans le cas où ces derniers ne tomberaient pas d'accord, du tiers Arbitre, sera concluante.

ART. 18.

Cet acte de Concession fait en double est écrite en langue française et traduite en langue persane avec la même signification.

Mais dans le cas où il viendrait à surgir toute contestation relative à cette signification, ce sera le texte français qui seul prévaudra.

Opposite the signature of William Knox D'Arcy, under the Persian, is a signature in Persian. The following certificate is written opposite the signature: —

"Certified that this writing is the visé or sign-manual of H.I.M. Muzzaffer es Din Shah of Persia.

(Sgd.) GEORGE GRAHAME,
Vice-Consul,
Tehran,
6th June, 1901."

Teheran le Sefer 1319 de l'Hégire soit le Mai Mil-neuf-cent-un

WILLIAM KNOX D'ARCY,
by his Attorney
ALFRED L. MARRIOTT.

Certifié que les signatures ci-dessus ont été apposées en ma présence au Consulat Général Britannique à Gulahek prés Teheran ce quatrième jour du mois de Juin 1901 par Alfred Lyttelton Marriott fondé de pouvoirs de William Knox D'Arcy conformément à l'Acte de Notaire daté du 21 Mars 1901 et vue par moi.

GEORGE GRAHAME,
Vice-Consul.

(Stamp 5s. Consular Service, 4/8/1901.)

Certified that this Seal is that of Amin-es-Saltan Atabeki-i-Azam, Prime Minister of Persia.

Sgd. GEORGE GRAHAME
Vice-Consul,
Tehran,
6th. June, 1901.

Certified that this Seal is that of Mushir ed Douleh Minister of Foreign Affairs. Persia.

GEORGE GRAHAME
Vice-Consul,
Tehran,
6th. June, 1901.

Certified that the writing in the Persian and French languages on this and the preceding seven pages was registered in the Archives (Register Book) of H.M.'s Legation Tehran on pages 117 to 124 on the 5th June, 1901. Dated at Gulahek, near Tehran, this sixth day of June, 1901.

(Stamps 10s., 5s. and 2s. 6d. Consular Service 6/6/1901.)

GEORGE GRAHAME,
Vice-Consul.

Seal of
British Consulate
Tehran

حق میدهد که اراضي واملاك لازمه را بجهت اجرای این امتیاز ازصاحبان ملك برضایت آنها ابتیاع کنند و معلوم است که این ابتیاع موافق شرایطی خواهد بود که بین صاحب امتیاز ومالکین ملك مقرّر خواهد شد ولی صاحبان املاك مجاز نخواهند بود که ازقیمت عادلانه لیراضي واقعه درحول وحوش تجاوز نمایند.

امکنه متبرّکه وجمیع متعلّقات آنها دردائره ای که دویست ذرع شعاع آن باشد مجزّا و مستثنی خواهد بود.

فصل چهارم چون معادن نفت شوشتر وقصر شیرین و دالکی وبندر بوشهر که فعلاً دایر ومبلغ دوهزارتومان جمع دیوانی آنها و متعلّق بدیوان همایونی است ودولت بموجب فصل اوّل بصاحب امتیاز واگذار مینماید مشروط براینکه علاوه برصدی شانزده مذکوره در فصل دهم که باید بدولت برسد صاحب امتیاز همه ساله دو هزار تومان عایدی حالیّه معادن مذکوره را نیز بدولت کار سازی دارد.

فصل پنجم طرح ریزی ونقشهٔ کارگذاشتن لولهها بتوسّط مهندسین صاحب امتیاز و یا خود او خواهد بود.

فصل ششم قطع نظر ازآنچه در فوق ذکر شده این اعتبار شامل ولایات آذربایجان وگیلان ومازندران وخراسان واسترآباد نخواهد بود بشرطیکه دولت علیّه بهیچکس اجازه ندهد که لوله هائی درطرف رود خانه ها وسواحل جنوبی ایران تأسیس نمایند.

فصل هفتم تمام اراضي که بصاجب امتیاز واگذار شده وهمچنین اراضي که صاحب امتیاز بموجب مادّه سوّم استملاك خواهد کرد و نیز تمام محصولات آنها که بخارجه حمل میشود ازهر نوع مالیات و عوارض در مدّت این امتیاز نامه معاف خواهد بود و تمام اسباب و آلات لازمه برای تفتیش و تفحّص و استخراج معادن و بسط آنها و تأسیس لولهها در وقت دخول بایران بهیچوجه من الوجوه حقوق گمرك را نخواهد پرداخت.

فصل هشتم صاحب این امتیاز نامه مکلّف است که بدون تعلّل و تأخیر بخرج خود یك یا چند نفر را از اهل خبره بایران بجهت تفتیش صفحاتی که احتمال

وجود معادن مزبوره درآنها میرود بفرستد و در صورتیکه راپورتهای اشخاص مزبور بعقیدهٔ صاحب امتیاز کافی باشد صاحب امتیاز موظف است که بدون تأخیر و بخرج خود اجزای علمی لازمه با اسباب وآلات و ادوات استخراج بجهة حفر و کندن چاه ها و امتحانات بفرستد .

فصل نهم دولت علیّه ایران بصاحب امتیاز اجازه میدهد که یك یاچند شرکت بجهة انتفاع از امتیاز خود تأسیس نماید اسامی و نظامنامه و سرمایه آن شرکت ها بتوسّط صاحب امتیاز معیّن خواهد شد مشروط بر اینکه در ایجاد هر شرکتی صاحب امتیاز آن ایجادرا رسماً بتوسّط کمیسر بدولت اطّلاع بدهد ونظامنامهٔ آن شرکت را باتعیین محلّی که شرکت مزبور باید درآنجا کارکنند بدولت اظهار دارد و مدیر های شرکت ها نیز بتوسّط او انتخاب خواهند شد این شرکت یا آن شرکتها تمام حقوق صاحب امتیازرا خواهند داشت ولی ازطرف دیگر آنها باید تمام تعهّدات و مسئولیّت صاحب امتیاز را نیز درعهده خود گیرند .

فصل دهم بین صاحب امتیاز از یکطرف و شرکتی که تشکیل گردد از طرف دیگر قرار داد خواهد شد که یکماه بعد از تاریخ تأسیس رسمی شرکت اوّل صاحب امتیاز مکلّف است مبلغ بیست هزار لیره انگلیسي نقداً و بیست هزار لیره دیگر اسهام پرداخته شده بدولت علیّه بدهد علاوه بر آن شرکت مزبور و تمام شرکتهائی که ایجاد خواهند شد موظّف خواهند بود که از منافع خالص سالیانه خود صدی شانزده بدولت علیّه سال بسال کارسازی نماید .

فصل یازدهم دولت علیّه مختاراست که یکنفر کمیسر معیّن نماید که آن کمیسر طرف شور صاحب امتیاز ومدیر آن شرکتها خواهد بود و محض خیر این تأسیس هرگونه اطّلاعات مفیده داشته باشد بآنها داده وهمه نوع راه نمائی بآنها خواهد کرد و برای حفظ حقوق خود دولت متّفقاً با صاحب امتیاز هرگونه تفتیشي که مفید بداند بعمل خواهد آورد . حقوق و مشاغل کمیسر دولتی صریحاً در نظامنامهٔ شرکتی که تشکیل شود معیّن خواهد گردید . صاحب امتیاز همه‌ساله ابتدا ازتاریخ تشکیل شرکت اوّل مبلغ یکهزار لیره انگلیسي به کمیسر دولتی خواهد داد .

فصل دوازدهم عمله و فعله که در تأسیسات فوق کار میکنند باید رعیّت اعلیحضرت شاهنشاه باشند باستثنای اجزای علمی از قبیل مدیر و مهندس و حفر کنندگان و مباشرین .

فصل سیزدهم در تمام نقاطی که مدلّل شود که اهالی ساکن آنها اکنون از نفت آنجا منتفع میشدند شرکت باید بآنها مجاناً همین مقدار نفت را که اهالی سابقاً جمع میکردند بدهد این مقدار باظهار خود آنها و بتصدیق حکومت محل معیّن خواهد شد .

فصل چهاردهم دولت علیّه متعهّد میشود که اقدامات لازمه را در حفظ امنیّت و اجرای مقصد این امتیاز و اسباب و آلات و ادوات مذکوره در فوق را بعمل آورد وهمچنین نماینده ها و اجزای علمی وکلای شرکت را در تحت حمایت مخصوصه خود گیرند و چون دولت علیّه این تکالیف خود را ادا کرد صاحب امتیاز و شرکتهای تشکیل شد دیگر بهیچ اسم ورسم حقّ مطالبه خسارت از دولت علیّه ندارند .

فصل پانزدهم بعد از انقضای مدّت معیّنه این امتیاز تمام اسباب و ابنیه و ادوات موجوده شرکت بجهة استخراج و انتفاع معادن متعلّق بدولت علیّه خواهد بود وشرکت حقّ هیچگونه غرامت از این بابت نخواهد داشت .

فصل شانزدهم اگر در مدّت دو سال از تاریخ این امتیاز نامه صاحب امتیاز نتواند شرکت اوّلی مذکوره در فصل هشتم را تأسیس نماید این امتیاز از درجه اعتبار بکلّی ساقط است .

فصل هفدهم در صورتیکه مابین طرفین متعاهدین منازعه واختلافی در تأویل و ترجمه این امتیاز نامه ونیز درباب حقوق ومسئولیّت طرفین مشاجره اتّفاق افتد حلّ مشکل درتهران بدو حکم رجوع خواهد شد و آن دو حکم بتوسّط طرفین معیّن خواهند شد و آن دو قبل از مبادرت بمرافعه حکم ثالث را معیّن خواهند کرد حکم آن دو حکم و یا در صورتیکه حکمین مزبورین متّفق نشوند حکم حکم ثالث قطعی خواهد بود .

فصل هیجدهم این امتیاز نامه در دو نسخه بفرانسه نوشه شده و بهمان مضمون بفارسی ترجمه شده است اگر اختلافي در مضمون این امتیاز نامه مابین دوزبان حاصل شود متن فرانسه اولویت دارد و بان متن باید رجوع کرد.

محل امضاء شاه محل امضاء اتابك اعظم میرزا علی اصغر خان محل ثبت وزارت خارجه و امضاء مشیرالدوله محل امضاء نظام الدین وزیر معادن)

تاسنهٔ ۱۳۲۷ حوضهٔ عملیات محدود بوده به یك میل مربّع درمیدان نفتون و چون بموجب قرارداد جداگانه هرکمپانی که در داخل اراضی بختیاری برای استخراج نفت تشکیل شود باید صدی چهار بخوانین بختیاری بدهد برای تسهیل عملیات این قرار داد یك شرکت امدادیه با سرمایهٔ چهارصد هزار لیره انگلیسی تأسیس گردید موسوم بشرکت نفت بختیاری و برای اینکه عملیات را از آن یك میل مربع بمابقی اراضی بختیاری توسعه دهد کمپانی بختیاری ضمیمهٔ استخراج اولیه گردید.

اراضی که متعلق باین امتیاز گردیده قریب به ۳۳۱٤۰ فرسنگ مربع است که پانصدهزار میل مربع میشود وتابحال قسمت کوچکی ازحوضه این امتیاز بمعرض امتحان در آمده و اولین دفعه نفتی که از میدان نفتون استخراج شد در بهار ۱۳۲٦ بود.

مسیو دارسی بعد از تحصیل امتیاز ابتدا در قصر شیرین مشغول حفاری شد وتقریباً پانصد هزار لیره بدون حصول هیچگونه نتیجه بمصرف رسانید وبعد کمپانی بیرمانی را که شرکاء اوبودند وبصیرتی درامورنفت داشتند تشویق نمود که دراستخراج نفت ایران بااوشرکت جویند تااینکه دردرهٔ بی‌آب وعلفی دروسط تپه‌های بختیاری که خرابه‌های مسجد سلیمان درآن واقع است وچشمه های متعدد نفت دارد شروع باقدام کردند. در این نقطه درخرداد ۱۲۸۷ شمسی یك‌چاه نفتی زده شد و چاه مزبور باندازه‌ای فوران داشت وبقدری نفت آن زیاد وسرشار بودکه ازفراز منجنیق آهنین گذشته وباطراف میریخت کشف این چاه اسباب امیدواری شرکت نفت گردید. مسجد سلیمان در درهٔ رام هرمز و تقریباً بمسافت چهل فرسخ از ساحل دریا

واقع گردیده جمعیت آن فعلاً به بیست وپنجهزار نفر رسیده . شرکت نفت برای بسط معادن وازدیاد محصول نفتی هرسال برای تجربه مقداری عملیّات حفاری مینماید وچاههای جدید حفر میکنند . در سال اخیر چاه‌های متعددی در نواحی واطراف میدان نفتون ومیدان نفتک ومسجد سلیمان حفر گردیده ونواحی امتحان شده قریب به هشت فرسخ ونیم است بعضی ازاین چاه‌ها استعداد زیاد دارد وازیك چاه موسوم به (F . ۷) متجاوز از بیست و دوملیون خروار نفت تاکنون استخراج گردیده و اکنون چاه مزبور تحت الشعاع چاه های دیگر واقع گشته و ازهمین رو میتوان عظمت این معادن را فهمید .

برطبق راپورت مدیرکل شرکت نفت که در لندن درمجمع عمومی شرکاء قرائت شده چنین گفته است « بدون هیچ شبهه و تردیدی نظیر این‌معادن ازحیث وسعت وازحیث مولد بودن درهیچ جای دنیا یافت نمیشود ، فقط گازی که تواماً همه روزه بانفت خارج میشود بیش‌از ۱٤ میلیون مترمکعب است که چندان مورد استفاده واقع‌نگردیده‌ولی شرکت درصدد ایجاد موسسات لازمه برای استفادهٔ گاز میباشد » .

معادن مسجد سلیمان بامنتها درجه‌دقت و مطابق آخرین اصول علمی کاوش شده و مرکز عمدهٔ فعالیت امور معدنی واستخراجي است . منطقهٔ نفت دراین‌قسمت تقریباً پنج فرسخ و نیم طول دارد و چاه (F . ۷) سابق الذکر پس از یك عمر ۱۵ ساله دائمی تزازل ناپذیر برای حفظ گاز مسدود گردید . لولهٔ نفت بکمك تلمبه های مخصوص هفده‌هزارتن نفت‌را جریان میدهد ولی قدرت تلمبه های‌مزبور بیش از اینها است .

درجنوب شرقی مسجدسلیمان ناحیه‌ای جدیداً کشف وعملیات حفاری درآن شروع گردیده‌واخیراً چاهی درآن حفر شده‌که محصول روزانهٔ آن هشصدتن (تقریباً دوهزارو پانصدخروار) است . عملیّات درناحیهٔ هفت‌گل که تقریباً در ۹ فرسخی جنوب‌شرقی مسجدسلیمان واقع‌است روز بروز توسعه می‌یابد و در ۱۳۰۹ محوطهٔ تحت‌الارضی محتوی نفت که طول آن تقریباً بالغ بر دوفرسخ ونیم وعرض آن‌نزدیك به‌نیم فرسخ وعمق عمودی آن متجاوز از ۱۶۰۰ پا میباشد کشف گردیده ، یکی

ازچاههای هفت‌کل درموقع امتحان ۵۴۰۰ تن نفت در ۲۴ ساعت بیرون داده ، اگر سر این‌چاه باز شود محصول آن مطابق بابزرگترین چاه‌های دنیا خواهد شد ، درماه نوامبر ۱۹۲۸ معادن هفت‌کل باخط لوله به ابادان وصل واکنون منظماً از محصول آن استفاده میشود .

چاه های نفت ایران فوق العاده سرشار و بافشار زیاد نفت را خارج میکنند . تصفیه خانه در جزیرهٔ آبادان درمصب شط‌العرب ورودکارون ساخته شده وقریب ششصد فرسخ لولهٔ آهنی برای عبور نفت ازمیدان نفتون تا آبادان کشیده شده است ، تصفیه خانهٔ آبادان در سنهٔ ۱۳۰۶ دومیلیون ونهصدو پنجاه هزار تن نفت تصفیه نموده است . تصفیه خانهٔ مزبور به تنهائی روزی ۱۳ هزارتن تصفیه مینمایدودارای سه دستگاه کارخانجات تقطیر میباشد که هریك میتواند درهرروز ٤ هزارتن تقطیر کنند وانبارهای نفت نیزگنجایش دومیلیون تن نفت را دارا میباشد .

برای پاك کردن دهانهٔ شطّ‌العرب ونزدیك شدن سفاین برای حمل و نقل نفت اقداماتی شده وباین ترتیب هرماهه درآبادان سفاین قریب صدهزار تن بارگیری مینمایند . یکی ازتغییرات عمده‌ای که درتصفیه‌خانه بعمل آمده عبارت ازتقطیر نفت خام است که‌سابقاً دو دوره در آن عمل میشد واکنون با یك عمل صورت میگیرد بعلاوه آلات وادواتی تهیّه شده‌است که برای تبدیل نفت خام به بنزین وغیره بکار میرود. عمل تصفیه بعبارت ساده ازاینقرار است که نفت داخل ظرف بزرگ یاسماوری میگردد وباندازه‌ای بآن حرارت داده میشود که تبخیر شده وازلوله هائی که ازوسط آب‌سرد عبور میکنند گذشته سپس مبدّل بمایع میشود اولین بخاری که ازسماور مزبور خارج میگردد بنزین است که چون بمایع تبدیل گردد تمام اجزاء متعفّن و کثیف آن از بین می رود ، بعد درجهٔ حرارت سماور را زیاد می کنند تا بخار ثانی که نفت چراغ است از آن خارج شود ، باز بهمان طریق سابق ابن بخار نیز مایع شده و بوسیلهٔ اعمال شیمیائی تبدیل به نفت میشود که بدون بو وباروشنائی خوب میسوزد .

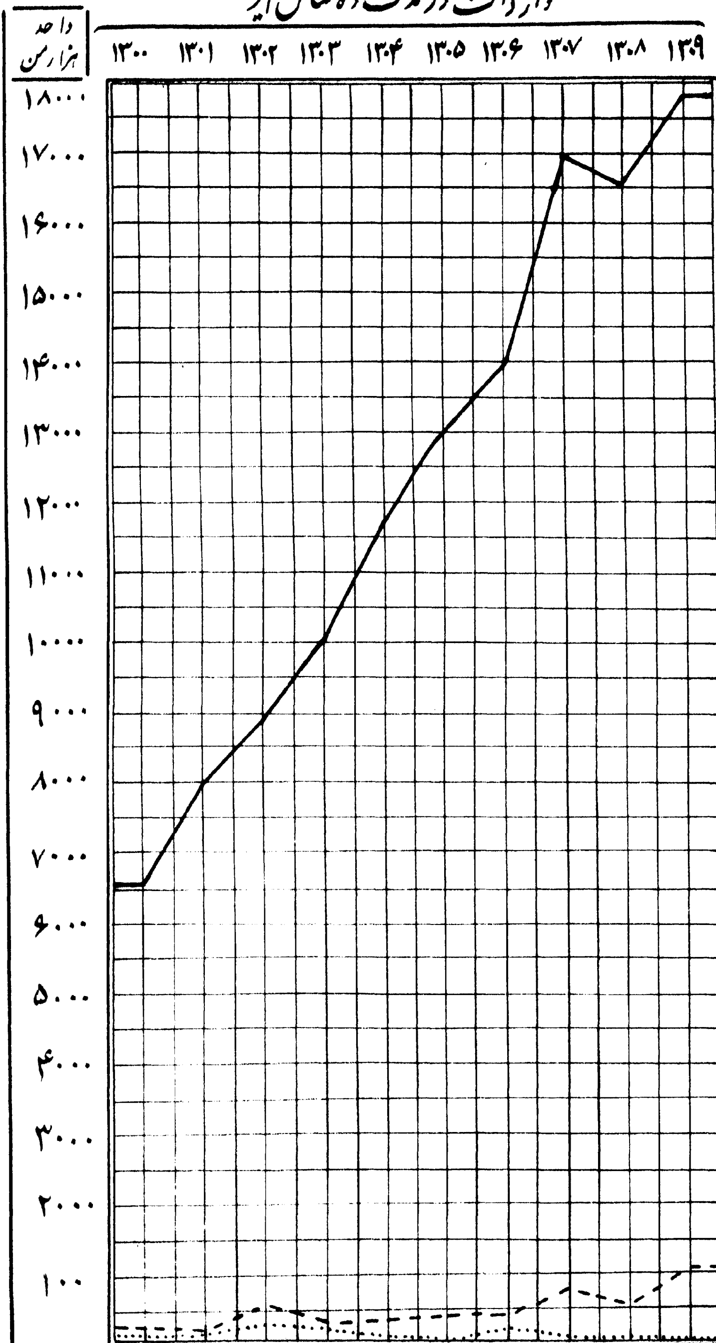
صورت ذیل محصول نفت مستخرجه درسالهای اخیر وحقّ‌السّهم دولت ایران‌را تا سنهٔ ۱۹۳۰ نشان میدهد :

سالي كه به ۳۱ مارس ختم ميشود	مقدار وزن بحسب تن	حق السّهم دولت (ليره)
۱۹۱۲	۴۳'۰۸۴	
۱۹۱۳	۸۰'۸۰۰	
۱۹۱۴	۲۷۳'۶۳۵	
۱۹۱۵	۳۷۵'۹۷۷	۱'۳۲۵'۵۵۲
۱۹۱۶	۴۴۹'۳۹۴	
۱۹۱۷	۶۴۴'۰۷۴	
۱۹۱۸	۸۹۷'۴۰۲	
۱۹۱۹	۱'۱۰۶'۴۱۵	
۱۹۲۰	۱'۳۸۵'۳۰۱	۴۶۸'۷۱۸
۱۹۲۱	۱'۷۴۳'۵۵۷	۵۸۵'۲۸۹
۱۹۲۲	۲'۳۲۷'۲۲۱	۶۲۴'۲۰۰
۱۹۲۳	۲'۹۵۹'۰۲۸	۵۶۶'۷۴۴
۱۹۲۴	۳'۷۱۴'۲۱۶	۳۲۷'۵۲۳
۱۹۲۵	۴'۳۳۳'۹۹۳	۸۲۹'۰۰۰
۱۹۲۶	۴'۵۵۶'۱۵۷	۱'۰۵۴'۰۰۰
۱۹۲۷	۴'۸۳۱'۸۰۰	۱'۳۴۲'۰۰۰
۱۹۲۸	۵'۳۵۷'۸۰۰	
۱۹۲۸ (نه ماه تا آخر دسامبر)	۴'۲۸۹'۷۳۳	۵۲۳'۸۱۳
۱۹۲۹ (سالی که باخر دسامبر ختم میشود)	۵'۴۶۰'۹۵۵	۱'۴۵۰'۷۵۲
۱۹۳۰	۵'۹۳۹'۳۰۲	۱'۳۲۳'۶۷۹
بابت تصفیه حساب ۱۹۲۴ ـ ۱۹۲۹		۱۰۹'۶۵۰

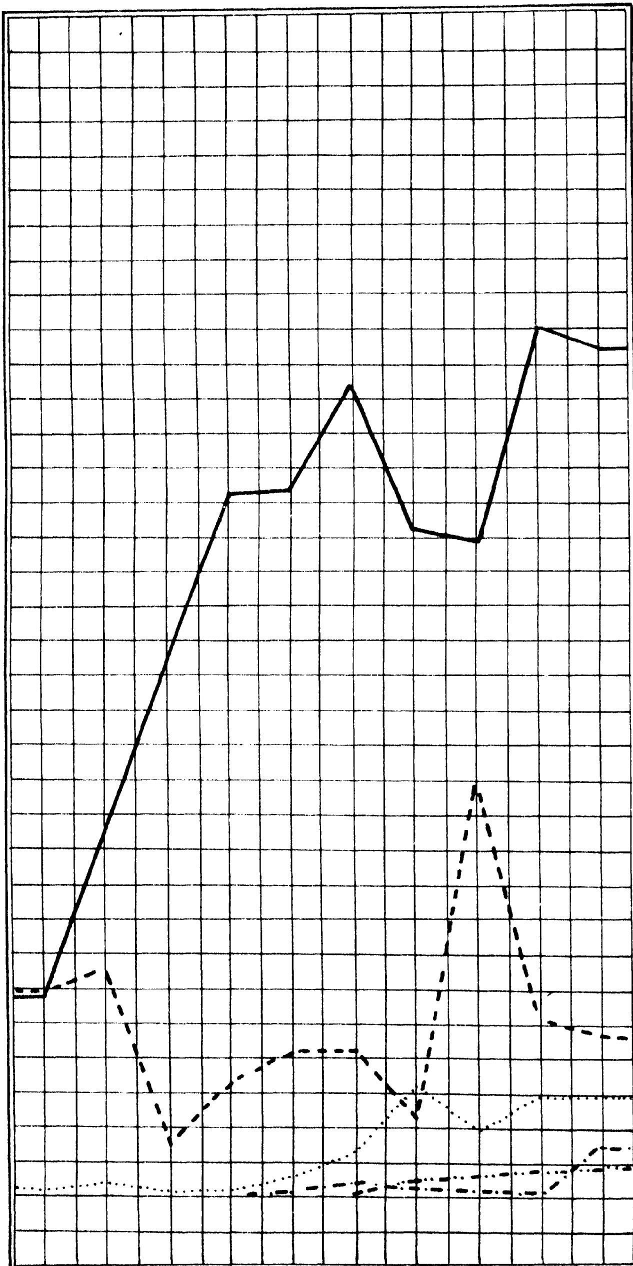
اضافه بر مبلغ فوق هر سال منافع ۲۰'۰۰۰ سهمی که دولت در یکی از شرکت های فرعی مؤسسه آنکلو پرشین موسوم بشرکت استخراج اوّلیّه دارد داخل شده است.

کلیّهٔ نفت استخراجی دنیا در سال تقریباً ۱۴۵ میلیون تن است که از این

دهنیات معدنی از هر قبیل.
واردات در مدت ده سال اخیر

دهنیات معدنی از هر قبیل
صادرات در مدت ده سال اخیر

نقشه مراکز و خطوط تلفنی ایران

مقیاس ۱/۲۳۰۰۰۰۰

خوی
سلماس
رضاییه
مرند
شبستر
تبریز
اردبیل
آستارا
زنجان
میانه
قزوین
تهران
تجریش
شمیران
ساوه
قم
کاشان
نطنز
اصفهان
نجف آباد
شهرضا
آباده
اقلید
ده بید
شیراز
کازرون
فسا
جهرم
لار
یزد
کرمان
رفسنجان
سیرجان
سمنان
دامغان
شاهرود
بسطام
استرآباد
گنبد قابوس
مشهد
قوچان
سبزوار
نیشابور
شریف آباد
قدمگاه
همدان
کرمانشاه
قصر شیرین
سنندج
بروجرد
خرم آباد
ملایر
نهاوند
سلطان آباد
گلپایگان
خمین
دزفول
شوشتر
ناصری (اهواز)
محمره
آبادان
بندرعباس

ح. کوثیلی

مقدار هفتاد درصد متعلّق بامریکای شمالی و ایران چهارمین یاپنجمین مملکت نفت خیز دنیا محسوب میشود.

شرکت نفت ایران و انگلیس دارای هشتاد کشتی است که ظرفیّت هر یك ده هزار تن میباشد، بندر آبادان یکی از بنادر مهمّ وهمه ساله متجاوز از ششصد کشتی برای حمل نفت بآنجا وارد و خارج میشود و هر ماهه چهل الی پنجاه کشتی دراین بندر بارگیری مینمایند وتقریباً روزی یك کشتی که حامل نفت ایران است از کانال سوئز عبور میکنند. این شرکت همه ساله در ایران دویست و پنجاه هزار تن مصالح کار میکنند. تقریباً سیصد فرسخ راه درمحوّطهٔ معادن نفت جنوب ساخته شده که یکصد و پنجاه فرسخ آنرا میتوان در عداد راه های درجهٔ اول دنیا محسوب داشت. تخمیناً سی فرسخ راه آهن در اراضی نفت خیز تا کنون کشیده شده، در سنوات اخیره چند باب مدارس فنّی در مراکز عمدهٔ عملیّات احداث گردیده و این مدارس عبارت از مراکز مخصوصی است که برای تعلیم و تربیت صنعتگران در مسجد سلیمان وآبادان بکار میرود و دو مقصود عمده انجام میدهند: درقسمت اوّل عدّه‌ای بعنوان شاگرد باین مدارس داخل شده وتعلیمات صنعتی میآموزند ودر قسمت دوّم صنعتگرانی که مشغول خدمت و مستخدم شرکت هستند تعلیم میشوند واز ۱۹۲۵ تا ۱۹۲۶ عدّه‌ای که دراین مراکز تعلیم شده وقسمت های مختلفهٔ فنّی‌را آموخته‌اند بالغ بر پانصد نفر بوده‌اند.

آهن

آهن(*) یکی از فلزّاتی است که بیشتر از هرقسم فلزّی مورد استفاده

(*) ـ درنتیجهٔ تحقیقات اخیر مسیو مارتین متخصّص معروف و راپرتهائی که او راجع بایجاد کارخانهٔ ذوب آهن وصنایع فولاد سازی و مخارج آن بوزارت فوائد عامّه داده است معلوم میشود که استفادهٔ مهمّی از معادن آهن ایران میتوان برد بنا بر این راپرتهای نمرهٔ ۱۰ و ۹ متخصّص مزبور را که درخصوص مراتب فوق تنظیم شده است عیناً درج میکنیم.

راپرت نمرهٔ ۱۰

نقشهٔ تاسیس ادارهٔ ذوب آهن ـ در تحت همان شرایطی که درجداول راپرت نمرهٔ ۹ ذکر شده است این راپرت تنظیم میشود.

اساس حساب یك سرمایهٔ محدودی است که عبارت باشد درسال اول یك میلیون وسالهای بعد هم

انسان بوده و ندرةً بحالت خالص یافت میشود بلکه همیشه با سایر اجسام مخلوط و ترکیب گردیده با وجود اینکه این فلز بمقدار زیادی موجود میباشد معهذا در ترکیبات باسایر اجسام طوری است که مقدار آن جزئی وبدست آوردن مقدار خالص

متواتراً نیم میلیون تومان و تعیین اینکه با سرمایهٔ فوق الذکر چه ساختمان و چه ماشین آلاتی ممکن است ایجاد نمود برای مدت تأسیس هفت سال درنظرگرفته شده است .

منظور اینستکه حتی‌المقدور واردات سالیانه‌آهن وفولاد مملکت که ۲۰۰۰۰۰ تُن‌است بواسطهٔ محصولات این مؤسسه بکلی از بین برداشته شود :

برای موفقیت باین نتیجه :

یك کورهٔ ذوب آهن ویك دستگاه کوك پزی با محصول روزانه ۸۰ تُن آهن خام ویك‌فولاد سازی ولامینوار های ذیل پیشنهاد میشود .

قیمت تقریبی ماشین آلات ازاینقرار است :

۱ ـ یك دستگاه‌کوك پزی بامحصول روزانه ۱۰۰ تُن	۴۰۰۰۰۰۰	مارك
۲ ـ یك‌کورهٔ ذوب‌آهن با محصول روزانه ۸۰ تُن	۹۵۰۰۰۰۰	»
۳ ـ یك دستگاه فولاد سازی بطرز مارتین وسه کوره با هر کدام ۲۰ تُن ظرفیت	۱۰۰۰۰۰۰۰	»
۴ ـ یك دستگاه لامینوار برای صفحهٔ آهن ، ورقه ، آهن های مدور و چهار گوش ، ریل های ۱۵ کیلو متری ، آهنهای میله و سیم جمعاً	۵۰۰۰۰۰۰	»
۵ ـ یك دستگاه لامینوار برای جنس نازك	۲۵۰۰۰۰۰	»
۶ ـ آهن ریزی تعمیر خانه وساختمانهای دیگر	۶۵۰۰۰۰۰	»
۷ ـ یك مرکز الکتریسته برای اخذ قوه وروشنائی		
جمع کل	۴۰۵۰۰۰۴۰۰	»

قیمت هائیکه بمبلغ مارك حساب شده است .

نظر بخرید اشیاء وماشین‌آلات فوق ازممالك خارجه ومخارج حمل ونقل وعدل بندی وسوار کردن بمبلغ تومان تمام خواهد شد واز اینقرار ۴۰۵۰۰۰۰۰ تومان سرمایه لازم خواهدبود .

تقریباً یك چهارم این مبلغ برای تسطیح زمین کارخانه وبنا و ساختمانهای مختلفه در داخلهٔ خود مملکت خرج خواهد شد و عجالتاً برای توسعه کارخانه درآتیه فقط زمین وساختمان بطور وسیعی تهیه میشود .

برای مدت تاسیس بطوریکه فوقاً ذکر شده است و با عطف نظر باوضاع نا مساعد مالیه هفت سال در نظر گرفته شده است . مؤسسهٔ فوق الذکر مطابق نقشه‌ای که ارائه داده شده است ساخته خواهد شد (از ترسیم نقشهٔ کار خانه صرف نظر شد) برای شروع بکار لازم خواهد بود :

آن عملیات و مخارج زیادی لازم دارد .

آهن در تمام نقاط کم و بیش وحتی در نباتات و ابهای معدنی وغیره یافت میشود؛ این فلز باندازه ای طرف احتیاج بشر گردیده که میتوان آنرا اساس صنایع عمده

در اول سال چهارم	۶۰	نفر عمله
در اول سال پنجم	۱۵۰	« «
در اول سال ششم	۳۰۰	« «

مخارج مزد عملجات وحقوق مستخدمین درسالهای فوق ۲۰۰۰۰۰ و ۵۰۰۰۰۰ و ۱۰۰۰۰۰۰ تومان خواهد شد .

دخلی که ممکن است بدست آید فقط با قسط استهلاك وربح جمعاً در حدود ۳۰ در صد تمام سرمایه خواهد بود . مؤسسهٔ آهن وفولاد سازی فوق طوری بنا خواهد گردید که امکان توسعهٔ آن بطوریکه در راپرت نمرهٔ ۹ شرح داده خواهد شد درآتیه محفوظ بماند .

صورت خرج وعایدات کارخانهٔ آهن وفولاد سازی با محصول سالیانه ۵۰۰۰۰۰ تُن .

مخارج :

۱۵ درصد ربح قسط استهلاك ۱۲ میلیون تومان سرمایه	۱۰۸۰۰۰۰۰	تومان
برای تعمیرات وخرید اوازمات یدکی و روغن‌های مختلفه	۲۰۰۰۰۰۰	«
حقوق برای ۶۰۰ نفر عمله واجزا	۲۰۰۰۰۰۰	«
قیمت آهن ۱۴۰۰۰۰۰ تُن ، هر تُن ۵ تومان	۷۰۰۰۰۰۰	«
قیمت زغال ۱۰۰۰۰۰۰ تُن هر تُن ۹ «	۹۰۰۰۰۰۰	«
قیمت آهك ۵۰۰۰۰۰ تُن ، هر تُن ٤ تومان	۲۰۰۰۰۰۰	«
جمع کل	٤۰۰۰۰۰۰۰	«

عایدات ۵۰۰۰۰۰ تُن

ریل های مختلفه ، پروفیل ، آهن های چهار گوش و مدور ، صفحه های آهن ، سیم ، آهن های میله ، حلبی‌های نازك وضخیم و غیره .

بر طبق اطلاعاتی که ازمنابع مربوطه وموثقه از بازار بدست آمده است امروز آهن وفولاد هر تُن ۸۰ الی ۳۰۰ تومان بمعرض فروش میرسد درصورتیکه کمترین قیمت متوسط یعنی ۱۰۰ تومان برای هر تُنی اساس حساب قرار داده شود کارخانهٔ آهن و فولاد سازی در سال پنج میلیون تُن وقیمت آن معادل با ۵۰۰۰۰۰۰۰ تومان خواهد بود .

دخل -

ودخلش خرج در رفته در سال ۸۰۰۰۰۰۰ تومان و بنا بر این خرج تاسیس کارخانه باسرع اوقات بدست خواهد آمد .

تاریخ تقدیم ۱۳۰۵۱۱۰۹

مارتین متخصص ذوب آهن

راپرت نمره ۹

صنایع آهن وفولاد درایران - درصورت موجود بودن مواد آهن و زغال با جنس

محسوب داشت و شاید بدون کشف آهن معدن امروزی وجود نداشت .

اعلا ومقدار کافی کارخانهٔ آهن و فولادسازی ذیل پیشنهاد میشود :

درسال ۱۳۰٤ وارداتآهن وفولاد ایران برطبق احصائیهٔ گمرکی ۲۰۰۰۰ تُن بوده‌است و اشیاء مختلفه ازقبیل شمش ، پولاد ، آهن ، میله ، صفحه ، سیم آهن ، ورقه و آهن‌ساختمان و صفحه های حلبی وغیره وارد شده است و برای ساختن راه آهن هم در سال ۶۰۰۰۰ تُن ریل خوب با لوازمات آن سفارش خواهد شد . نظر باینکه بعد از ایجاد راه آهن ما یحتاج ولوازم آهن ترقی خواهد نمود محصول سالیانهٔ کارخانهٔ آهن و فولاد با رعایت مقداریکه درنتیجهٔ گداختن و غیره بهدر میرود از اینقرار خواهد بود :

۱۰۰۰۰۰ تُن ریل هاي مختلفه وآهن پروفیل .

٤۰۰۰۰ تن ملیه آهن ، ورقه و حلبی های مختلفه و سیم و غیره .

درسال ۵۰۰۰۰ تن فولاد یا درروز ۱۶۵ تن . براي این مؤسسه اشیاء ودستگاه‌های ذیل لازم خواهد بود .

۱ ـ یکدستگاه کوك پزی با لوازمات آن	۵۰۰۰۰۰۰ مارك
۲ ـ دو کورهٔ ذوب آهن با محصول روزانه هرکدام ۱۶۵ تُن	۳۰۰۰۰۰۰۰ «
۳ ـ یك ماشین بخار	۱۰۰۰۰۰۰ «
٤ ـ یك کورهٔ فولاد سازي بطرز مارتین و دو کوره برای مخلوط کردن ویك کوره برای اقدامات اولیه و امتحان جمعاً	۲۰۰۰۰۰۰۰ «
۵ ـ یکدستگاه آهك و دولومیت پزی و لوازمات آن	۱۰۰۰۰۰۰ «
۶ ـ یکدستگاه لامینوار ریل‌سازی و یك دستگاه لامینوار برای میلهٔ آهن و یکدستگاه لامینوار برای سیم و صفحهٔ آن و غیره جمعاً	۳۰۲۰۰۰۰۰ «
۷ ـ یکدستگاه برای ساختن حلبی های نازك و ضخیم	۱۶۰۰۰۰۰ «
۸ ـ یك دستگاه آهن ریزي	۳۰۰۰۰۰۰ «
۹ ـ یك دستگاه تعمیر و آهنگری و آسبابهاي مختلفه	۳۰۰۰۰۰۰ «
۱۰ ـ یك دستگاه ماشین برای تلمبه وغیره	۱۵۰۰۰۰۰ «
۱۱ ـ یك مرکز الکتریسیته برای اخذ قوه و چراغ ها	۵۰۰۰۰۰۰ «
۱۲ ـ یك دستگاه راه آهن دستی درکار خانه	۵۰۰۰۰۰ «
جمع	۱۲۰۲۵۰۰۰۰۰ «
برای ساختمان لابراتوارها ، دفترخانه ، امتحان خانه ، جای عملجات ، حمام ، سیم کشی ، لوازمات دیگر	۳۵۰۰۰۰۰ «

مخارجی که در آلمان بمبلغ مارك برای تأسیس کار خانهٔ فوق لازم است در ایران بواسطهٔ ۱۲۰۶۰۰۰۰۰ مارك خرج های حمل و نقل وعدل بندی وسوار نمودن ماشین آلات تقریباً بمبلغ تومان تمام خواهد شد و این مبلغ معادل با ۱۲۰۰۰۰۰۰ تومان است . این قسم خیال شده که عملجات کارخانه در لابراتوار های مختلفه بطرز تبدیل کار بنمایند .

در ایران معادن آهن در بسیاری از نقاط وجود دارد منتها تاکنون در اغلب آنها مطالعات علمی نشده که مقدار آهن و کیفیّت معدنی آن بدست آید. نقاط عمده‌ای که معدن آهن در آنجا دیده شده درفصل سابق ذکر گردید ودراینجا فقط معادنی که از آنها استفاده میشود و مطالعاتی که اخیراً متخصّصین راجع بمعادن آهن ایران نموده اند شرح داده میشود.

۱ ـ ناحیهٔ قراداغ در شمال اهر معدن آهنی است که در مجاورت سنگ آهک و مخلوط با مس میباشد. معدن مزبور که بوسیلهٔ کندن غار ها استخراج شده بد نیست و بنظر میآید که مقداری آهن داشته باشد و از وجود کوره‌های نزدیك بآن استنباط میشود که درقدیم آهن این معدن را ذوب واستعمال مینموده‌اند چنانکه درسال ۱۲۵۳ درشهراهر یك شرکت اسکاتلندی کار میکرده است.

در ناحیهٔ سنگین تپّه (حسن‌آباد) نیز معدن آهن وجود دارد که ارتفاع آن چهل و عرض آن بیست و پنج متر میباشد و بهترین قسمت آن دوازده متر عرض دارد که دارای رگه های خوب آهن و مس ومنگنز نیز میباشد. این معدن بهترین معادن این نواحی و بطور حتم قابل استخراج است.

ناحیهٔ کانتال درجنوب ارس که کوهستانی ودارای دوهزارو پانصدمتر ارتفاع است سنگهای آهن دارد که با آهك مخلوط و در مغرب کانتال معدن آقا علی واقع شده که از پیریت (۱) ممزوج و با مس کلوخه ترتیب گردیده. در مقابل آن در دره آهکی دامنهٔ کوهستانی کانتال معدن دیگری است که قدری بالا تر قرار گرفته. وصول باین معادن بواسطهٔ سختی راه آنها بسیار مشکل وباوجود دارا بودن موادّ طلا و نقره استفادهٔ از آنها منوط بنزدیك بودن خطّ راه آهن باین نقطه است.

مابین سلطانیّه وقزوین اراضی وسیعی است که دارای سنگهای آهن زیاد میباشد و بنظر میآیدکه تمام این اراضی یك تخته سنگ آهن باشد و در یك مسافت دوساعتی راه همه جا سنگهای آهنی تا وسط زمین آمده است.

---

(۱) - *Pyrite*

۲ـ ناحیه جنوبی البرز در هفت کیلومتری شمال شرقی سمنان بین صحرای شن زار و جبال البرز اراضی واقع است که از تپّه‌های آتش فشانی قدیمی تشکیل شده، در وسط این اراضي بفاصلهٔ سه الی چهار کیلومتر سه تپه سیاه موجود است که از سنگ آهن خالص میباشد. چند رشته برآمدگی سنگ آهن هم بآن تپه ها پیوسته است. تپهٔ جنوبی که در نزدیك صحرای شن زار واقع است سطح فوقانی آن ۲۵ الي ۳۵ متر و در شمال غربی آن مقدار زیادی رگه های آهن نمایان و در زیر ماسه بهم اتّصال دارد. تپهٔ آهن دوم تقریباً یك کیلومتر و نیم در شمال غربی تپهٔ آهن اوّلی قرار گرفته و پنجاه متر ازسطح زمین ارتفاع دارد. از شمال بجنوب بطول ۵۲ و عرض ۱۰ الی ۹ متر کشیده شده و در این نقطه هم در مسافت ۱۲۰ الی ۱۵۰ متر دو رشته برآمدگی دیگر بمسافت ۶۰ الی ۱۸۰ متر ازقسمت شرقی بر آمدگی فوق از زیر ماسه هویداست. سه عدد از بر آمدگی ها از جنس آهن پست وچهارمی سنگی است لعلی رنگ، تپهٔ مزبور ازچندین صفحه آهن تشکیل شده که از نیم الي هفده متر عرض دارد و بیش از سیصد متر در دامنهٔ کوه بسمت مغرب ادامه یافته وارتفاع آن تاسه متر متمایل بجنوب میباشد. آهن مزبور بی‌اندازه پاك و سایر موادّ معدنی آن کمتر است و تقریباً شصت در صد آن آهن خالص میباشد.

تپهٔ آهن توهه تقریباً درقسمت شمالی قصبه‌ای که بهمین اسم موسوم است واقع وطول قصبهٔ مزبور سه کیلومتر میباشد واز دور این تپه مرئی و سنگ آهن توهه سیاه مایل برنگ آبی و بواسطهٔ مخلوط بودن باگچ و غیره بخوبی آهن سمنان نیست ولی باوجود این پنجاه در صد آهن خالص دارد. مقدار صحیح آنرا هنوز نمیتوان معیّن نمود شاید تا میزان دویست هزار تن در این نقطه بتوان آهن بدست آورد زیرا رگهٔ آن تقریباً دارای پنجاه‌متر عمق واگر تفتیشات بیشتری شود ازاین مقدار هم ممکن است تجاوز نماید. درقسمت شرقی قصبهٔ (دردار) رگه های آهن سیاهی دیده میشود که دردور کوه بفاصلهٔ کمی ممتد ویك متر و ده الی یك متر و نیم عرض رگه‌های مزبور است و ۲۵ الی ۳۵ در صد آهن خالص دارد، این رگه ها تا ده الی پانزده

متر عمق پیدا میکند، استخراج این معدن به تنهائی باصرفه نیست ولی اگر با معدن توهه تواماً در آن کار شود قابل استفاده خواهد بود.

درقصبه کلانه نزدیك قهوه خانه ناحیهٔ سیصد متری است که ازسنگهای کلوخه تشکیل شده و در قسمت پائین رشته های زیادی از سنگهای آهنی یافت میشود که همجنس باکلوخه هائی میباشد که دردرّه‌های مازندران دیده میشود. این کلوخه‌های آهن دار معمولاً نیم الی سه ربع متر عرض و یك الی دو متر طول دارد ودرفاصلهٔ یك الی یك مترو نیم واقع شده ولی رشته های ممتد تا پانزده متر نیز امتداد یافته. جنس خالص آهن مزبور باید همان باشد که درمازندران موجود است، آهن دراین نقطه زیاد هرگاه جنس خالص آن نیز فراوان باشد استخراج آن برای کوره های مرتفعه قابل اهمیّت وچون منگنز داخل دارد و این فلزّ هم برای ساختن فولاد لازم است از این جهة استفادهٔ کلّی میتوان از آن نمود.

نتیجهٔ مطالعات متخصّصین راجع به آهن ناحیهٔ سمنان این است که چون برطبق تحقیقات سطحی معدن آهن این ناحیه ده الی پانزده سال میتواند برای مصرف کوره‌ای که روزانه پنجاه تُن آهن بدهد کافی باشد این‌شهر را (سمنان) باید برای تأسیس کوره های ذوب آهن درنظر گرفت وقبلاً نقشه بر داری و مساحی صحیحی نمود. سنگهای آهن را ممکن است بوسیلهٔ سیم نقّاله یا خطوط آهن فرعی به کورهٔ ذوب آهن رسانید. اهمیّت این نقطه بیشتر بواسطهٔ مجاورت با معادن زغال سنگ آستانه میباشد که سهولت حمل زغال را آسان‌کرده است وبعلاوه در نتیجهٔ تفتیشات سطحی علائم وجود نفت و مس و طلا نیز در این ناحیه بدست آمده و ممکن است در آتیه این محل یکی از مراکز بزرگ صنعتی ایران شود.

۳ - ناحیهٔ شمالی البرز آهن و زغال سنك درحاشیهٔ شمالی کوه های البرز (مازندران) درطبقات لیاس(۱) یافت می شود ودر اطراف معادن مزبور بشرح ذیل قرار گرفته است:

آهنی که دراین نقاط وجود دارد عبارت از کلوخه های کوچك و بزرگی است

(۱) - *Lias*

که بعضي از آنها تقریباً یك تن وزن دارد ، کلوخه های مزبور پشت سر هم مانند اینکه در یك رشته کشیده شده باشد در کوه جای گرفته ، بعضی از آن ها در دامنهٔ رود خانه در نقاط مختلف دیده شده و از اینقرار تا مسافت بعیدی امتداد دارد. این رگه های کلوخه در بعضی جا ها بعرض پنج الی پانزده سانتیمتر و جنس آن نسبةً خوب وتقریباً سی الی چهل درصد آهن خالص دارد. بهترین نقطه دراین ناحیه ازحیث وجود معادن آهن وزغال سنك لاریج است که در این محل بواسطهٔ نبودن درخت رگه های آهن و زغال سنك خوب نمایان و رگه های سنك آهن دارای سی سانتیمتر عرض میباشد. در قسمتی که رود خانه آبشاری تشکیل میدهد در پنج نقطه رگه های سنك آهن پیداست که هریك چهل سانتیمتر عرض و یك متر و نیم طول دارد. چون ترکیبات مزبور درحاشیهٔ شمالی البرز درمسافت زیادی ممتد است میتوان حدس زد که در سایر دره ها رگه های سنك آهن بحد وفور یافت می شود. در این ناحیه از قدیم استفاده از کلوخه های آهن انجام میگرفته و اکنون هم کم وبیش تا میزان ده تن در سال استخراج مینمایند.

ترتیب استفاده ازسنك های آهنی باین شکل است که در کوره های کوچك تنگهٔ لاریج سنك آهنی را که بواسطهٔ جریان آب از کوه جدا شده جمع نموده ذوب مینمایند. بعقیدهٔ متخصصین فعلاً ایجاد مؤسسهٔ بزرك صنعتی آهن را در این نقاط نمیتوان در نظر کرفت لیکن میتوان کوره های طرز قدیم را کم کم وسعت داده بطرز جدید ترتیب داد و بدو طریق ممکن است از استخراج آهن مزبوراستفاده نمود:

۱ ــ بواسطهٔ مجاورت رگه های زغال سنك و کلوخه های آهن هردو را باهم استخراج کرد که از عایدات زغال سنك مصارف استخراج آهن تامین گردد و بدین وسیله یك کارخانهٔ کوچك آهن ذوب کنی در نزدیکی زرکه دائر کرد.

۲ ــ راه سهل تر عبارت است از نگاهداری کورهٔ فعلی که با چوب گرم میشود ولي با مختصر تغییراتي بطرز جدید.

مس

معادن مس در ایران بحدی زیاد است که میتوان گفت در تمام نقاط مملکت موجود میباشد. ایالت آذربایجان دارای معادن مس زیاد و مخصوصاً در کوه‌های سهند رگه های مس پاك وصافی دیده شده است. درقراجه داغ معادن مس بسیار مهمّی موجود که امتیاز و استخراج آن سابقاً بروسها واگذار شده بود ولی مدت آن منقضی و کار زیادی درآن معادن نکردند. آنچه معلوم است معادن مس کلوخه عباس آباد قراجه داغ دردره‌ای واقع شده وعرض رگهٔ آن یك الی سه متر است.

درخراسان درنیم فرسخی میان دشت درتنکه شوردار معادن مس متعدّد میباشد و چنین معلوم میشود که سابقاً کوره هائی برای ذوب مس بوده‌است. درکوههای خانه دودی بین میان دشت و دشت بی‌ارجمند معادن مس موجود که فقط اهالی استفادهٔ خوبی ازآن مینمایند. مس این ناحیه باگوگرد مخلوط وسی درصد مقدار خالص آن است.

در تپهٔ گورخان دستگرد در درّه بسیار حاصل خیزی معادن متعدّد مس قرار گرفته که سابقاً در آنهاکار نکرده‌اند و فعلاً بایر میباشد.

درکوه‌های جغتای (جوین) چندین معدن مس وجود دارد که دارای مقدار مهمّی مس است و دامنهٔ آنها تا سبزوار ادامه دارد.

درجنوب زیاران رگه‌های مختلف مس کشف شده که دوانگشت عرض وتقریباً شصت درصد مس خالص دارد و هرگاه این رگه ها دروسعت زیادی امتداد یابد چون سوخت نزدیك و ارزان است ممکن است قابل استفادهٔ کلّی گردد.

درکاشان وانارك و بهر آسمان کرمان معادن مس زیاد یافت شده که دراغلب آنها سابقاً کار نکرده‌اند و فعلاً مورد استفاده اهالی است.

اساساً راجع بمعادن مس متخصّصین خارجی که از طرف دولت استخدام شده ومطالعات نموده‌اند راپرتهای جامعی نداده‌اند ونتوانسته‌اند کاملاً ازکیفیّات معادن مس و مقدار آنها اطّلاعاتی بدست بیاورند.

سرب

در ناحیهٔ سونگین (قراجه داغ) معدن سربی مخلوط با گوگرد که در منتهی الیه درّه واقع است دیده شده این معدن با پیریت(۱) ممزوج و رگهٔ آن بضخامت یك الی هو متر ولی فقط در قسمت شرقي قابل استخراج میباشد .

در ده‌فرسخی شرقی انارك رگه های سرب موجود و در تمام اطراف کوه چاه‌هائی حفر نموده‌اند که بر گه های سرب برمیخورد . این رگه‌ها باریك وفقط یك الی چهار انگشت ضخامت دارد و در بعضی نقاط تانیم متر هم عرض پیدا میکند که متدرّجاً کوچك شده از بین میرود .

از عمق چاه هائی که برای استخراج سرب حفر نموده‌اند و بقیّهٔ کوره های موجوده میتوان حدس زد این معادن مهمّ میباشد ، بزرگترین معدنی که در این محل استخراج شده معدن سادات‌است ، درقسمتهائی که سابقاً کار کرده‌اند چاههائی بعمق ۸۵ متر حفر نموده اند وبنظر میرسد که رگهٔ سرب بطور عمودی پائین رفته و ضخامت سرب در این معدن در بالا نیم الی یك متر در صورتیکه در پنجاه متر عمق به دو یاسه متر میرسد ودربعضی نقاط به شش‌متر هم رسیده است ، دور نیست که بعد از عملیّات جدیدی ذخائر مهمّ سرب کشف گردد .

عملیّات استخراجي این‌معادن بطور ساده میباشد باین‌معنی که رگه‌های سرب را بوسیلهٔ نقبهای تنگ وچاه های متّصل بهم استخراج میکنند وچون جنس سرب سفید ونرم‌است کندن آن با کلنك آسان و تقریباً بیست کورهٔ کوچك در اطراف این معادن یافت میشود که فقط در یکی از آنها سرب را بوسیلهٔ چوب گز ذوب میکنند . بواسطهٔ کوتاهی دیوار کوره ونداشتن دودکش اغلب عملجات مریض ومبتلا بمرض معروف سرب شده گاهی هم نا بینا میگردند . استخراج این معدن با وجود اهمیّت آن دوچار اشکال‌است زیرا اطراف آن بیابان لم‌یزرع ومخصوصاً بواسطهٔ گرمای کویر و فقدان آب عملجات دوچار سختی و اشکال و از آنجا که در سیزده فرسخی انارك و بیست و شش فرسخی نائین واقع شده با ساختن راه میتوان وسایل حمل

(۱) - *Pyrite*

و نقل را سهل نمود ونظر باینکه بعد از تمام شدن جنگل کز تهیهٔ سوخت مشکل است باید زغال سنگ سیاه کوه که در پانزده فرسخی انارك میباشد استخراج و باین محل حمل گردد و هر گاه بطور علمی اقدام شود نه تنها معدن نخلك (معادن فوق) بلکه سایر معادن مس وسرب انارك‌را نیز میتوان بااستفادهٔ کلّی استخراج کرد . در اطراف بافق نیز معادن سرب مهمّی کشف شده است .

پنبهٔ کوهی

رگه های پنبهٔ کوهی دریك فرسخی شمال کوچار (اطراف کوه بنان) که مخلوط با توده های آهکی وگچی است دیده شده واز نقطه ای که کار کرده‌اند بقطر بیست و پنج سانتیمتر رگه دیده میشود . عظمت تمام این معدن شاید ازدویست متر تجاوز ننماید ، در دو فرسخی معدن فوق رگه های دیگری که باریکتر است کشف گردیده و قطر آنها در اغلب نقاط یك سانتیمتر میباشد ولی این معادن بواسطهٔ قلّت وکمی ثروت قابل استفاده نیست .

فیروزه

بهترین فیروزهٔ دنیافیروزهٔ ایران‌است . معادن عمدهٔ آن در شمال شرقی در دهکده‌ای موسوم بمعدن در دامنهٔ کوه علی میرزائی هفت فرسخی نیشابور واقع و از ۸۰۰ سال قبل باینطرف در معادن مزبوره کار زیاد کرده اند . این اواخر در کرمان‌نیز معدن فیروزه کشف گردیده ، در نواحی ساوه هم آثار وجود معدن فیروزه دیده شده است .

رنگ فیروزه مختلف واز همه آنهابهترآبی سیر است ، فیروزه را بیشتراعراب میخرند و صادرات مهم فیروزهٔ ایران مخصوصاً ببغداد و مصر است ، سابقاً باوروپا هم صادر میشده ولی فعلاً بواسطهٔ ساختن فیروزه مصنوعی فیروزهٔ ایران رواجی ندارد ، تنها معدنی که امروزه ازآن فیروزه استخراج میشود معدن نیشابور است وبهترین فیروزه درعمق یك الی دو ذرع یافت میشود و درعمق شش ذرع فیروزه‌بدست نمیاید .

صنایع دستی

تاریخ صنعت ایران بسیار قدیم و در تمام ازمنهٔ تاریخی صنعت ایرانی کامل‌ترین

و طبیعی ترین نشانهٔ روح انسانی است . ایرانیان در ادوار مختلفه که این مملکت دوچار هجوم قبایل و تسلّط بیگانگان بوده روح صنعتی خودرا درهرحال محفوظ داشته‌اند ، فقط دراثر اختلاط وآمیزش بااقوام مهاجم ودرنتیجهٔ فتوحات سلاطین ایران از صنایع خارجي نیز اقتباس کرده و روح تازه مطابق ذوق آن روز بصنعت خود میدادند . اغلب سلاطین ایران مروّج صنایع خصوصاً حجّاری و معماری بوده‌اند وکارگران ایرانی نیز همیشه خواسته‌اند که عظمت سلاطین وتجمّل پادشاهان را با مهارت خود جلوه‌گر سازند واین معنی بخوبی از آثار ابنیهٔ قدیمه هویداست .

تاریخ صنعتی ایران را به سه دوره مختلف میتوان تقسیم نمود :

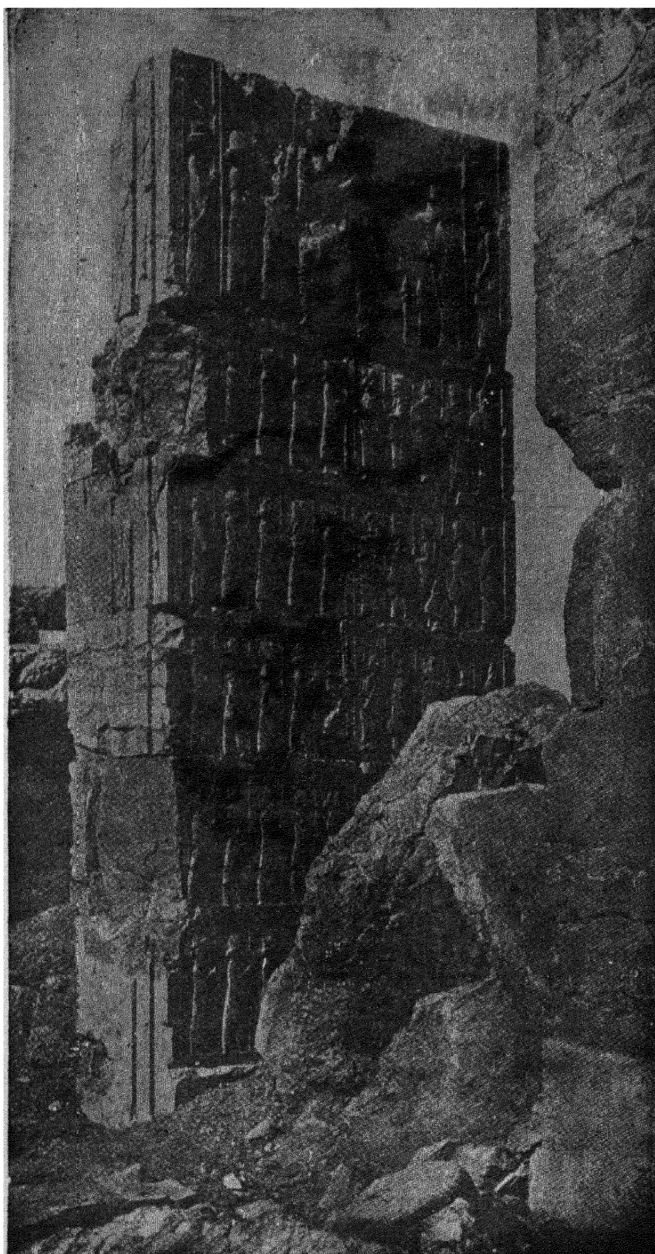
۱ ـ هخامنشی ۲ ـ ساسانیان ۳ ـ صفویه

(دوره های مابین این سه قسمت مخصوصاً زمان مغول را واسطهٔ انتقال ادوار ثلاثه به یکدیگر باید دانست) .

از دورهٔ هخامنشی آثاری که از صنایع ایران باقی مانده فقط راجع بحجّاری و معماری است ولی دراین صنعت نیز اقتباساتی از یونان و مصر و کلده کرده اند و جز سرستونهای پرس پلیس که از ابداعات خود حجّاران ایرانی و نفیس ترین آثار قدیمه است در سایر قسمتها ابنیه قدیمهٔ ایران شباهت تامي بمعماری ملل مجاور دارد .

دورهٔ ساسانیان درخشان ترین ادوار صنعتی ایران وصنایع ایران که درنتیجهٔ تسلّط بیگانگان (یونانی‌ها وسلوکی ها) درحال وقفه ویا ازبین رفتن بود ساسانیان آن را تکمیل نموده و نظیر بناهای پرس پلیس وشوش‌را در فیروزآباد وطاق بستان و تیسفون جلوه‌گر ساختند .

صنعت عهد ساسانی‌را میتوان موجد صنایع دورهٔ اسلام دانست باین معنی‌که ایرانیها در زمان خلفای عبّاسي شاهکارهای صنعتی ایران را در دستگاه خلفا رواج دادند ، سبك معماری مساجد و کاشی‌کاری و تزیینات با گچ از صنایع مخصوصهٔ ایران و حتی بوسیلهٔ اعراب این صنایع باقصی بلاد غرب نیز سرایت کرده نمونهٔ آن قصر الحمراء در اسپانیا میباشد .

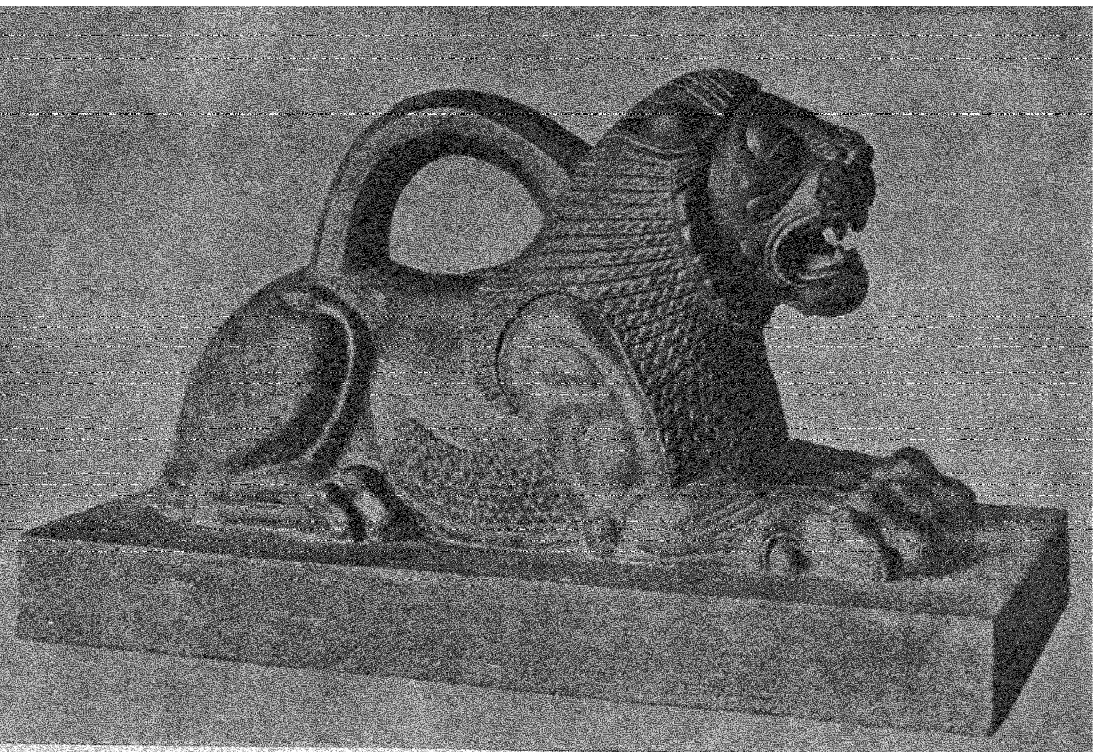
نقش برجستهٔ دیوار طالار صد ستون (در پرس پلیس)

کوزه دسته دار که بسبك ایران و یونان قدیم ساخته شده

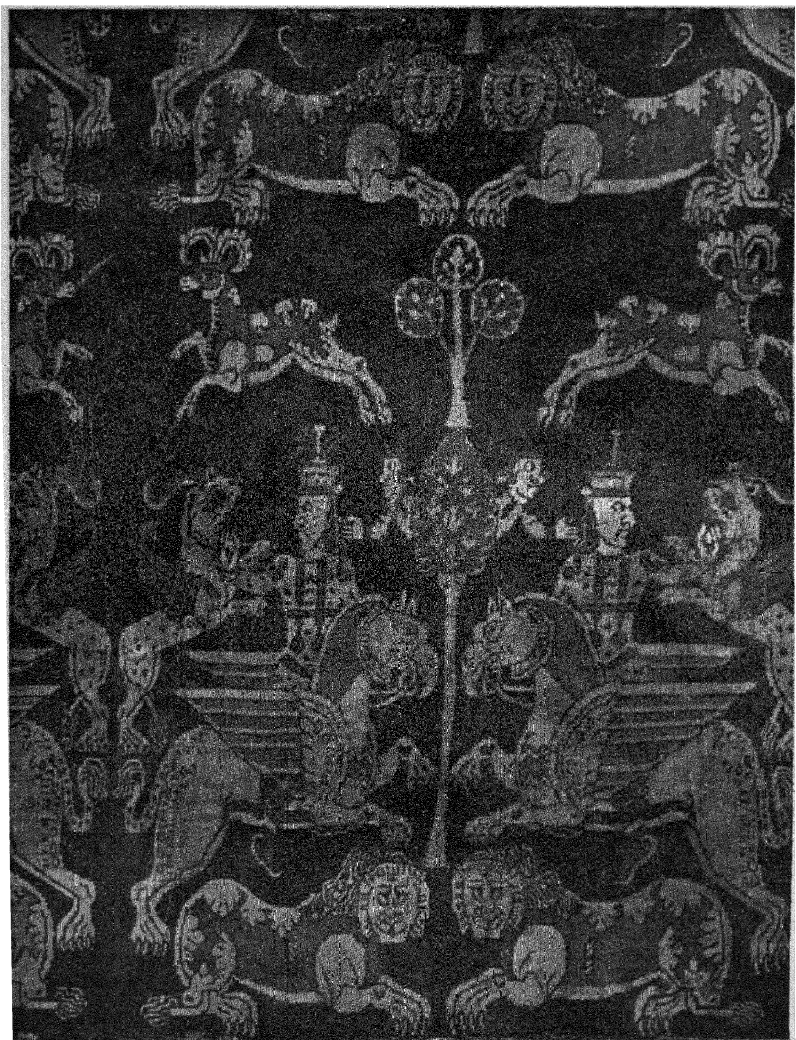
شکارگاه خسرو دوم در طاق بستان (۶۲۰ میلادی)

شیر مفرغی که در حالت خواب است (درشوش)

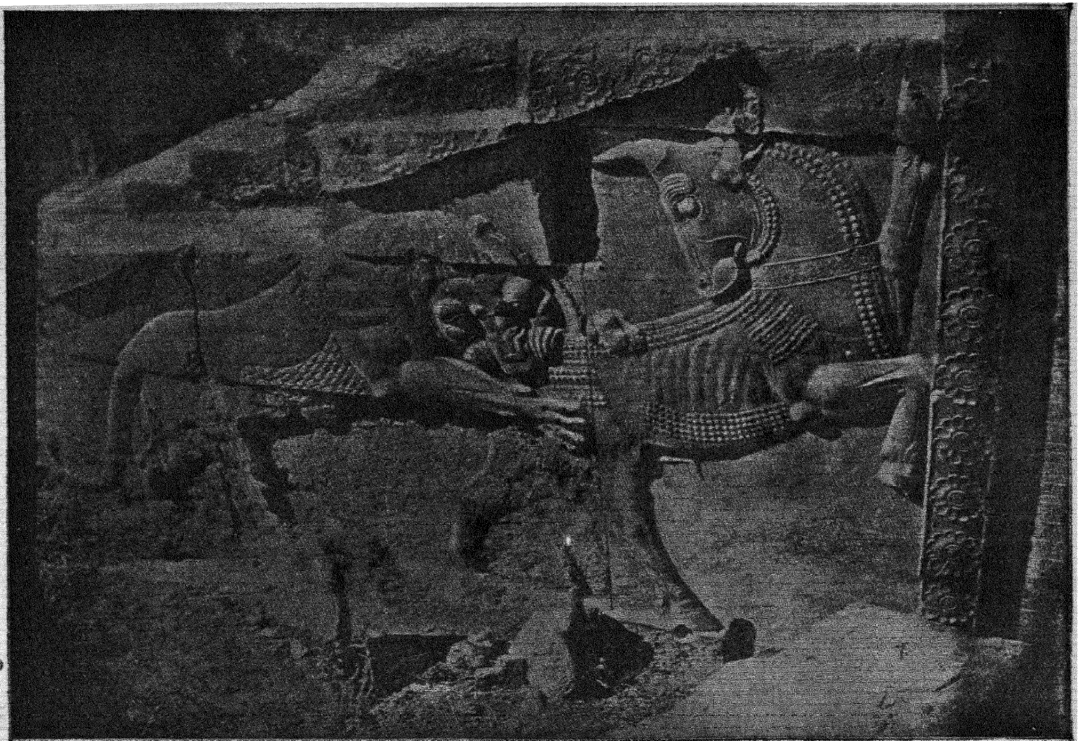
نقش بر جسته پلّه کان طالار خشایارشا(درپرس پلیس)

نمونهٔ پارچهٔ ابریشمی زمان ساسانیان (نیمه اوّل قرن هفتم میلادی)

شیر بالدار که از کاشی برجسته ساخته شده (در شوش)

نقش برجسته پلکان طالار خشایارشا (در پرس پلیس)

ناخت و تاز مغول ها در ایران مجدداً صنایع این مملکت را مدتی از اهمیّت سابق انداخت تا اینکه دورهٔ صفویه شروع گردیده و در این دوره با اینکه اثراتی ازدورهٔ تسلّط اعراب وتسلّط مغول که نمونه صنایع چینی‌را آورده بودند درصنایع ایرانی باقی بود و از طرفی هم عقاید مذهبی تغییرات کلی در افکار واذهان وروح صنعتی ایران داده بود معهذا تا حدّی که ممکن بود صنعت ایران در زمان صفویه از قید تقلید ملل غالبه بیرون آمده خود مستقلاً بصورت زیبا و کامل تری ظاهر گردید. روی‌هم رفته ایرانی‌ها درهمان حینی که ازاقوام دیگر اقتباس صنایع مینمودند همیشه روح ابداع آنان را مقید میداشته که در همان صنعت مطابق ذوق و سلیقه خود تغییراتی بدهند واین فکر همیشه ودر هرعصری وجود داشته است.

صنایع مختلفهٔ ایران

صنعت معماری و حجاری اگر ابنیه و آثاری که از ده قرن باینطرف در ایران بنا شده مورد مطالعه قرار دهیم ملاحظه میشود که از دورهٔ اسلام تا امروز صنعت معماری درایران ترقی وتنزّل محسوسی داشته و تابع تحوّلات و و انقلابات پی در پی مملکت بوده باستثنای چند مسجد و مقبرهٔ مهم و مناره‌هائی که‌اززمان تسلّط مغول‌ها درایران باقی‌مانده وامروزه‌غالب آنها درشرف انهدام است اغلب بنا های با عظمت و زیبا که امروزه نمونه روح صنعتی ایران است از زمان صفویه میباشد که دورهٔ آنها نسبةً ممتد و مملکت قرین آرامش و سکونت بوده واگرچه بعد از ظهوراسلام در ایران بواسطهٔ تغییرات فکری ساختن‌مساجد مهمّ جانشین قصور و عمارات دوره های قبل از اسلام گردید ولی سلاطین صفویه نه فقط در ساختن مساجد با شکوه جدّ و جهد میکرده اند بلکه عمارات عالیه و سدّهای بزرگ و حتّی‌کاروانسراها وآب انبارهای زیاد برای رفاهیّت مسافرین در تمام‌نقاط مملکت ازخود بیادگار گذارده‌اند: میدان شاه‌اسپاهان، مسجدمادرشاه، مسجد شاه اسپاهان، مدرسه چهارباغ ومدارس یا مساجد متعدّده دیگری ازقبیل مسجد شیخ لطف الله وغیره در این شهر بنا شده که امروزه باعث حیرت ناظرین و تقلیداز آنها ممتنع است. در قزوین و مازندران و کاشان و اردبیل آثار ابنیه

صفویه موجود است . طرز معماری این بناها غالباً متشابه و کاشی کاری های مساجد و مدارس اسپاهان طوری است که از حیث رنگ آمیزی و زینت و نقوش مختلفه جالب توجه عموم گردیده است .

ازآثار زمان صفویه پلهای معروف اسپاهان میباشد که یکی بنام پل اللهوردیخانی و دیگری بنام پل خواجو در روی زاینده رود ساخته شده ، عظمت و استحکام این دو پل طوری است که بعد از این مدّت هنوز شکستی بآنها وارد نشده .

سدّ های معروفی که در ایران ساخته شده ونمونهٔ فکر معماری ایران است سدّ هیرمند (بند رستم) و سدّ ساوه که درزمان شمس الدین جوینی ساخته شده وبه‌اسم بند عباسی معروف میباشد ، سدّ رام گرد که قدیمی و سدّ بند امیر که در زمان عضد الدوله دیلمی بنا شده است .

بعد از دورهٔ صفویه تقریباً صنعت معماری رو بانحطاط گذارده و از دوره‌های بعد دیگر آثار مهّم وبنای با عظمتی موجود نیست ، اگر چه درسنوات اخیره صنعت معماری مطابق اصول علمی قدری ترقی کرده است ولی متأسفانه باید گفت آن‌حس ابداع که سابقاً در صنعتگران ایران وجود داشته بکلی از بین رفته و تقلید ناقص معماری اروپا کم کم جای صنعت وطرز ساختمان قدیم ایران رامیگیرد ، درعمارات سابقاً ملاحظهٔ استحکام نمیشده است حالیه بواسطه فراهم بودن وسائل و مواد لازمه اگرچه بیشتردقت میشود ولي بناهای فعلی ایران نیز براساس محکمی نیست وامروزه طوری این‌صنعت در ایران رو بانحطاط گذارده که میتوان گفت ایران روح صنعت معماری قدیم را از دست داده و در تقلید هم بحد اکمال نرسیده است .

قسمتی از امکنهٔ تاریخی ایران که فعلا باقی است با ذکر محل وقوع آنها در نقاط مختلفه ایران ذیلاً درج میگردد :

اشرف : ۱ ــ باغات و قصور شاه عباس کبیر (بنا های باغ شمال ــ باغ تپه ــ صاحب الزمان چشمهٔ عمارت ، آب انبار) . ۲ ــ عمارت صفی‌آباد .

بنائیکه نادرشاه بجای عمارت محروقهٔ شاه عباس درداخل باغ شاه ساخته است جزء ابنیه تاریخی نمیشود .

آمل : ۱ ـ مشهد میر بزرگ . ۲ ـ گنبد ناصرالحق . ۳ ـ بقعهٔ سه سید .
٤ ـ بقعهٔ شمس تبریزی . ۵ ـ امام زاده ابراهیم .

اردبیل : ۱ ـ بقعهٔ شیخ صفی وابنیه متعلق بآن (مسجد ـ مدرسهٔ چینی خانه ـ مقبرهٔ شیخ جبرائیل) .

استراباد : ۱ ـ تورانك تپه .

اسپاهان : ۱ ـ مسجدجمعه که ازسنهٔ ۱۴۳ تا ۱۵۳ درزمان خلافت المنصور عباسی بنا شده است وملکشاه سلجوقی و شاه عباس هریك بنوبهٔ خود آنجارا توسعه داده یا تعمیر کرده اند . ۲ ـ مسجد علی . ۳ ـ دروازهٔ درب کوخ .
٤ ـ منارهٔ خواجه علم . ۵ ـ مقبرهٔ سلطان سنجر وملکشاه وخواجه نظام الملك (این سه مقبره دریك بقعه است) . ٦ ـ مقبرهٔ باباقاسم . ۷ ـ ایوان ومقبرهٔ پیر بکرام واقع در پنج فرسخی اسپاهان که از ۷۰۳ تا ۷۱۰ ساخته شده است .
۸ ـ میدان شاه . ۹ ـ نقاره خانه و بازارهای زمان صفویه . ۱۰ ـ عالی قاپو .
۱۱ ـ طالار اشرف . ۱۲ ـ مسجد شیخ لطف الله . ۱۳ ـ مسجد شاه .
۱٤ ـ عمارت چهل ستون . ۱۵ ـ چهار باغ . ۱٦ ـ پل الله وردیخان .
۱۷ ـ پل بابا رکنی الدین . ۱۸ ـ مسجد شایا . ۱۹ ـ مسجد سلتاخی .
۲۰ ـ مدرسهٔ امامیه . ۲۱ ـ مناره در دشت . ۲۲ ـ مدرسهٔ مادر شاه .
۲۳ ـ منارجنبان که در قریه کلادان دربلوك ماربین واقع شده است .

بارفروش : ۱ ـ امامزاده محمدطاهر درنیم فرسخی بارفروش کنار جادهٔ ساری .

بسطام : ۱ ـ مسجد شیخ بسطامی که درسنهٔ ۵۱۳ بناشده است . ۲ ـ مقبره ای که بشکل برج ساخته شده و نزدیك مسجد جامی است (از آثار قرن هشتم) .

بیستون : ۱ ـ حجاری و کتیبه ها .

تبریز : ۱ ـ خرابه های مسجد کبود که در سنهٔ ۸۷۰ باتمام رسیده است .
۲ ـ خرابه های مسجد وزیر علیشاه . ۳ ـ مسجد جمعه .

پل دختر : ۱ ـ پلیکه شاه صفی بر روی رودخانهٔ قزل اوزن درسنهٔ ۱۰٤۲ میان میانج و زنجان ساخته است .

تربت شیخ جام : ۱ ـ مقبرهٔ شیخ جام و بناهائیکه متعلق بآن هستند .

تربت حیدری : ۱ ـ مقبره ای که خواجه نظام الملك در گرگان نزدیك تربت حیدری ساخته است .

جلفای اسپاهان : ۱ ـ کلیسای (سن سوور) (کنیسهٔ بزرگ) .

خارگرد (خراسان) : ۱ ـ مسجدجمعه که خواجه نظام‌الملك درحدود سنهٔ ۸۵۰ ساخته است . ۲ ـ مدرسه که درقرن نهم بنا شده است .

خسروگرد : ۱ ـ میل خسروگرد که یکی از امرای سلجوقی در سنهٔ ۵۰۵ ساخته است .

دامغان : ۱ ـ مقبرهٔ پیرعلمدار که در ۴۱۷ بنا شده است . ۲ ـ مسجد و منارهٔ چهل‌ستون (قرن پنجم) . ۳ ـ منارهٔ مسجدبزرگ دامغان که درحدود سنهٔ ۵۰۰ بنا شده‌است . ۴ ـ امام زاده جعفر . ۵ ـ مقبرهٔ چهل دختران که در ۴۴۶ بناه شده است .

دزفول : ۱ ـ پل معروف زمان ساسانیان .

رادکان (درنزدیکی بندرجز) : ۱ ـ برجی که ازسنهٔ ۴۰۷ تا ۴۱۱ بنا شده است .

رادکان (درنزدیکی قوچان) : ۱ ـ برج‌مقبره‌ای که‌در ۶۸۰ ساخته شده‌است .

ری : ۱ ـ برج معروف بطغرل . ۲ ـ برج نقار خانه .

ساوه : ۱ ـ مناره مسجدمیدان که در ۴۵۳ بناشده‌است. ۲ ـ مسجدجمعه. ۳ ـ مناره که درنزدیك مسجد جمعه است و درسنهٔ ۵۰۴ بنا شده است .

سبزوار (خراسان) : ۱ ـ مناره که در کنار راه نزدیك شهر سبزوار واقع گردیده ودرسنهٔ ۶۰۰ بنا شده است .

سلماس : ۱ ـ در شهر حجاری های اردشیر بابکان و شاپوراوّل .

سرپل : ۱ ـ دو حجاری روی کوه که تاریخ آنها ۲۸۰۰ سال قبل ازمیلاد مسیح است . ۲ ـ حجاری دیگری که مربوط بزمان پارت ها است .

سرخس : ۱ ـ مقبره که تقریباً در نیم فرسخی مشرق شهر واقع و در قرن هشتم بنا شده است .

سلطانیه : ۱ ـ مقبرهٔ سلطان محمد خدا بنده . ۲ ـ مقبرهٔ ملاّ چلبی اوغلو.

۳ ـ مقبرهٔ ملاّ حسن شیرازی .

سمنان : ۱ ـ منارهٔ عهد سلجوقیان . ۲ ـ مسجدی که در زمان سلطان شاهرخ بنا شده است .

سنگ‌بست : ۱ ـ مقبره و منارهٔ عهد غزنوی .

شاپور : ۱ ـ حجاری زمان ساسانیان . ۲ ـ مجسّمهٔ شاپور که در مغارهٔ کوهی واقع شده است .

شوشتر : ۱ ـ پل معروف زمان ساسانیان .

شیراز : ۱ ـ حجاری‌های عهد ساسانیان که در مجاورت تخت مادر سلیمان میباشد نزدیك شهر شیراز . ۲ ـ خرابه های مسجدالعتیق که در زمان سلطنت عمر بن لیث صفّاری درقرن سیّم ساخته شده‌است . ۳ ـ مسجدنو که اتابك سعد بن زنگی دراواخرقرن ششم ویااوائل قرن هفتم ساخته‌است . ٤ ـ باغ وعمارت هفت تن که درزمان سلطنت کریم خان ساخته شده است . ٥ ـ مدرسهٔ خان که اللّٰهوردی خان فرمانده قشون شاه عباس آنرا ساخته است . ٦ ـ مقبرهٔ معروف بمقبرهٔ دختر اتابك .

صحنه : ۱ ـ مقبره‌ای که در کوه وبین بیستون و کنکاور واقع واززمان سلاطین ماد است .

طاق کسرا : ۱ ـ بنائی که متعلق بزمان اشکانیان است

طاق بستان : ۱ ـ طاقها و حجاریهای زمان ساسانیان .

طوس : ۱ ـ مقبرهٔ معروف بگنبد هارونیّه .

فراش آباد : ۱ ـ بنای گنبدی معروف بعهد اشکانیان .

فیروز آباد فارس : ۱ ـ قصری که اردشیربابکان ساخته است . ۲ ـ پلی که اردشیر بابکان بنا کرده است .

فیروزآباد خراسان : ۱ ـ منارهٔ عهد سلجوقیان .

قزوین : ۱ ـ مسجد جمعه . ۲ ـ مسجد شاه .

قم : ۱ ـ بقعهٔ حضرت معصومه سلام‌الله علیها وبقعهٔ شاه صفی اول وشاه‌عباس ثانی . ۲ ـ مقبرهٔ قرب دروازه کاشان که در ۵۱۹ بنا شده است .

قمشه (شهرضا) : ۱ـ مقبره شاه رضا که ازبناهای شاه اسمعیل است .

کاشان : ۱ ـ مسجد میدان . ۲ ـ مناره که در قرن هفتم بنا شده است (واقع درشهر) .

کاظم آبادسیستان : ۱ ـ مناره که در عهد سلجوقیان بنا شده است .

کرکرسیستان : ۱ ـ خرابهٔ های معبدی که مربوط بعهد ساسانی است .

گرات : ۱ ـ برجی است مربوط بقرن پنجم یاششم .

کرمان : ۱ ـ گنبد سبز (قرن نهم) .

کیشمار (خراسان) : ۱ مقبره که درقرن هفتم بنا شده است .

جرجان : ۱ ـ گنبد قابوس (قرن چهارم) .

ماهان : ۱ ـ مقبره شاه نعمت‌الله واقع درچهار فرسخی جنوب شرقی کرمان .

محلات : ۱ ـ در شمال خمین خرابه های معبدی که در زمان اشکانیان بنا شده است .

مراغه : ۱ ـ قرمز گنبد که درسنه ۵٤۲ بناشده است . ۲ ـ مقبرهٔ دختر هلاکوخان . ۳ ـ مقبرهٔ مستدیری که در مجاورت مقبرهٔ دختر هلاکوخان واقع ودرسنهٔ ۵٦۰ بنا شده است . ٤ ـ مقبره جعفریه که درعهد سلطان ابوسعید بهادرخان ساخته شده است . ۵ ـ کوی برج « برج کبود » .

مرند : ۱ ـ محرابی که ابوسعید بهادرخان درسنهٔ ۷۲۱ درمسجدمرندساخته‌است .

مشهد : ۱ ـ کلیّه بناهای حرم وصحن مقدّس حضرت رضا علیه السلام .

۲ ـ مصلی . ۳ ـ مقبره خواجه ربیع .

مالمیر : ۱ ـ حجّاریها و کتیبه ها .

نرماشیر کرمان : ۱ ـ میل معروف بنادری که در عهد سلجوقیان ساخته شده است .

نائین : ۱ ـ مسجدی که در قرن سیم بنا شده است .

ورامین : ۱ ـ مسجد جمعه قدیم وکهنه که درقرن هشتم بناشده است (واقع در شهر) . ۲ ـ برجی که مقبره علاء الدین است و در حدود سنهٔ ٦۸۰ بنا شده است (واقع درشهر) .

برای آنکه اهمیّت معماری سابق ایران بیشتر مبرهن شود عین نطق پروفسور پوپ را که درمدرسهٔ انگلیسی اسپاهان ایراد نموده‌است درج مینمائیم ، مشارالیه ازعلمای درجه اوّل صنایع مستظرفه و در یکی از دارالفنونهای بزرگ ممالك متّحده امریکا در این رشته تخصّص یافته است .

« من باسپاهان نه برای صحبت بلکه برای تحصیل آمده‌ام، زائرین بسیار بزیارت اماکن مقدّسه مانند روم و مکّه و کربلا و اورشلیم و جاهای دیگر میروند ولی من برای زیارت اسپاهان آمده‌ام ، زیرا بنظرمن هرکس که علاقمند بصنایع مستظرفه باشد میتواند این شهر را محلّ زیارتگاه خود قرار دهد چه بقدری در این شهر بناهای دیدنی است که شاید یکسال وقت برای تماشای آنها کافی نباشد .

اگر چه حاضرین مجلس من از پیر و جوان تشکیل و دارای عقاید و افکار مختلف میباشند و مشکل است که در این خصوص سخن گفته شود ولی صنایع مستظرفه بقدری نفیس است که هر کس میتواند از آن تمتّع روحی حاصل نماید . منتظر نطق مفصّلی ازمن نباید بود چه کار من بسیار ومدّت توقّفم چند روزی بیش نیست ولی دوستانه بعضی قسمتها را گوشزد مینمایم :

ایران مملکت مشهوری است ویکی ازدلائل شهرت آن همان صنایع مستظرفه آن میباشد، ایران تاریخی مشعشع وپر از اتّفاقات وحوادث گوناگون داشته است، مملکت مصر بعظمت و بزرگی رسید امّا چیزی نگذشت که از اهمیّت افتاد ، یونان سرآمد ممالك عصر خود بود ولی چندی بعد جز نام ازاو چیزی باقی نماند درصورتیکه اثرات علمی‌نیز دردنیا بیادگار گذارده است ، روم یگانه مملکت قدیم جنگجوی اروپا بود لکن پس از چند قرن امپراطوری معظم خودرا ازدست داد ولی ایران با وجود مصائب تاریخی بسیار باقی مانده است ؛ ایران‌اغلب روم را مغلوب نموده و در مقابل امپراطور های بزرگ آن مقاومت بخرج داده و اکثر اوقات پیشرفت حاصل کرده است .

اوّلین کوزهٔ سفالی زیبا در دو یا سه هزار سال قبل در ایران ساخته شده و مطابق کشفیّاتی که بعمل آمده‌است درپنج یاده هزار سال پیش ایران دارای تمدّن درخشان و مهمّ بوده واقسام ظروف و کوزه های سفالی را با نقش آمیزی حیرت‌-

انگیزی تهیّه نموده است .

اتّفاق بزرگ تاریخی ایران ظهور زرتشت بود که از مذاهب بزرگ دنیا بشمار میرود ، نفوذ این پیغمبر و عقایدش در عالم منتشر گردید از این گذشته در قرون سابق ایران در علم طبّ و حقوق و علوم دیگر نیز برای دنیا یك رشته اکتشافات مهمّ نموده است و از تمام آنها جالب توجّه تر صنایع مستظرفه آنست .

اگرچه امروز دیگر صدای سمّ اسب هزاران هزار لشکریان کوروش وداریوش و خشیاریا شنیده نمیشود ولی ساختمانهای آنها از قبیل سر ستونها و غیره بیادگار باقي و آثار ذیقیمتی ازقبیل طاق بستان ونقش رستم باعث تعجّب دنیا گردیده‌است. در عالم عدّه معدودی میتوانند از ادبیّات لذّت ببرند ولی از صنایع مستظرفه همه بهره‌ور میگردند ، چه هرکه یك نظر بزیبائی کاشي کاری گنبد شاه کند ازهرملّت وقومی که باشد محظوظ میگردد وازآنجا که صنایع مستظرفه ایران این مملکت را دردنیا مشهور ومعروف نموده لازمست ایرانیان تاریخ آنرا دانسته وتکلیف خودرا نسبت بدان بعمل آورند .

تاریخ صنایع مستظرفه را در ایران بچندین دوره مختلف میتوان تقسیم کرد :

۱ ــ دورهٔ قبل از تاریخ که ایرانیان انواع واقسام ظروف وکوزه‌های سفالین بسیار زیبا از خود بیادگار گذارده و حتّی امروز دنیا را بحیرت افکنده است .

۲ ــ از ۱۵۰۰ سال قبل ازمیلاد مسیح که در این دوره ایرانیان بر روی صخره ها و مجسّمه ها نقشهای بسیار عالی از خود باقی گذارده‌اند .

۳ ــ موقع تاریخی یعنی موقع سلطنت مادیها وهنگام فرمانفرمائی کوروش و داریوش و خشایارشا که ابتدای صنایع مستظرفه حقیقی ایران از آنها شروع میگردد وازاین قبیل است مجسّمه هائی که درتخت جمشید موجود وچنان بامهارت ساخته شده که ناظرین را بحیرت و تعجّب می افکنند و درهمین دوره‌است که صنعت باوج ترقّي رسیده است ، ولي هر زمان که ایرانیان تن پروری و تنبلی وغرور را پیشه خود میساختند مغلوب و منکوب دیگران گردیده و درنتیجه صنایع خودرا نیز از دست میدادند وبهمین دلیل پس از سلسله هخامنشي چهارصد سال در تحت تسلّط پارتی ها که نیمه تمدّنی بیش نداشتند اسیر گردیده و در زمان ظهور اردشیر

بابکان باز روح صنعتی تازه در ایران درخشیدن گرفت .

٤ ــ زمان ساسانی که صنایع مستظرفه نیز رونقی تازه گرفت و پادشاهان این سلسله کارهای مهم بانجام رساندند ، طاق کسری که یکی ازشاهکارهای آنزمان‌است زبردستی استادان ایرانی را در آنموقع نشان میدهد ودرهمین دوره است که پارچه و گلدوزی های بسیار ظریف و ظروف اعلی نیز ساخته شده واستعداد غریب صنعتگران ایرانی را معلوم میدارد و این اجناس زیبا بقدری نفیس بوده که در بازار های آنزمان خریدار فراوان داشته است .

بیرق اوّلین امپراطور بزرگ روم ازروی یکی ازپارچه های ساسانی‌طرح گردید و چون شارلمانی (۱) پادشاه فرانك فوت کرد جامهٔ مرك او نیز از پارچه های ساسانی تهیه شده بود ، زمانی بزرگان روم بقدری پول صرف خرید این امتعه مینمودند که مردم بصدا آمده گفتند چرا بزرگان ماتمامی ثروت مملکت را حمل بایران کرده ازامتعهٔ آنجا خریداری‌میکنند ولی‌سلسلهٔ ساسانیان نیزچون هخامنشیان از بین رفته و ایرانیان دو باره متکبّر و خود پسند شده و هرکس خوشحالی و کامیابی خود را طالب بود ، روح دیانت سابق نیز برطرف گردید و در این هنگام ناگهان اسلام بوسیلهٔ اعراب بایران آمد و هرگونه‌آثاری از صنایع مستظرفه باقی بود از میان رفت .

٥ ــ درموقع سلطنت سلاجقه صنایع مستظرفه پیشرفت‌تازه‌ای نموده وگلدوزی و ابنیهٔ بسیارعالی و زیبا که نمونهٔ آنها فعلاً در اسپاهان موجود وانسان را مبهوت میکنند بوجود آمد . ولی زمانی نگذشت که حملهٔ مغول شروع وبا وحشیگری هرچه تمامتر این قوم خونخوار بایران هجوم آورده وهرجا رسیدند غیر از قتل وغارت چیزی باقی نگذاشته همه را کشته وهمه چیز را خراب نمودند .

٦ ــ در دورهٔ صفویه که باز صنایع مستظرفه رو بتکامل گذارده و آنچه در این زمان ساخته شده از حیث استحکام مشهور میباشد . درآثار این زمان فکر وابداع صنعتگران ایران چنان مشهود است که هنوز هم کسی بپایهٔ ایشان نرسیده ،

(۱) - *Charlemagne*

زیبا ترین قالیهای ایران در زمان صفویّه بافته شده ولی افسوس که از این قالیها باستثنای یکی که درمشهد موجود میباشد هیچ درایران نمانده وجمله بخارجه برده شده و وسیلهٔ زینت و زیور موزه های امریکا واروپا گردیده است ، کاشی هائی که در اسپاهان مشاهده کرده ام یقین دارم که در هیچ جای دنیا نظیر آنها را نمیتوان یافت لکن چه سود که ایرانیان قدر وقیمتی بدانها نمیدهند. برای آنکه بتوان ازاین قبیل صنایع لذّت روحی برد لازمست باکمال فکر وتعمّق آنها را مورد مطالعه و دقت نظر قرار داد.

اهمیّت صنایع مستظرفه از اینجاست که در عین حال دست و فکر بشر در آن سهیم وشریك بوده است ، عاملین این صنایع همواره درتکامل آن سعی و کوشش فراوان کرده اند و تکامل صنایع نیز از اهمّ کار های لازمه میباشد ، صنعتگران ایرانی برای رسیدن بتکامل حقیقی زحمت بسیار کشیده و رنج فراوان برده‌اند واین بدان علّت است که نقّاشان وعاملین حقیقی صنایع مستظرفه ابداً درفکر جمع آوری ثروت و جلال وحتّی سلامتی بدن خود نیستند وبلکه مقصودشان ازمشقت فراوانی که بخود هموار میکنند تنها رسیدن بتکامل است.

اگرقرصه نانی را بین دونفر تقسیم کنند بهریك نصفی ازآن تعلّق خواهد گرفت ولی اگر همان قرصه نان را بین صدنفر قسمت نمایند نصیب هریك بیش از ذرّه‌ای نخواهد بود ، امّا اشیاء زیبا را هرکس میتواند مورد لذّت و بهرهٔ روحی خود قرار دهد چه همیشه باقی و روز بروز بر قیمت آن افزوده میشود. صنعتگران حقیقی منتظرند که درآثار خود تکامل روحی‌را جلوه‌گر ساخته واجرومزدی نمی‌خواهند و نتیجهٔ زحمت خود را ازدنیای دیگری میخواهند. هرگاه ملّتی‌دارای روح زنده و جاوید باشد صنایع مستظرفهٔ آن ملّت رو بترقی وتعالی میگذارد.

برای عاملین صنایع مستظرفه چند چیز بسیار مهم میباشد:

۱ ــ صبروبردباری زیاد. ۲ ــ اخذ نتایج تجربیّات سایرین مثل اینکه نقاشان وصنعتگران ایرانی ازروی‌نقشه ها و آثار آشوری وروسی ویونان نیز کپیه‌برداشته وآنهارابتکامل حقیقی رسانیده‌اند. ۳ ــ آزادی فکر. ٤ ــ عشق بتکامل یعنی همانطور

که هرکس خود را مدیون میداند نسبت به بیرق وطن خود اطاعت و احترام نماید باید نسبت بصنعت نیز احترام فوق العاده بعمل آورد چه آثار زیبا و صنایع ظریفه لازمست مهم شمرده شود.

دویست سال تمام ایران بازحمات واغتشاشهای داخلی وخارجی سر میکرده است، امراض مختلفه، فقر و فاقه، بحرانهای سیاسی و اقتصادی، جنگهای داخلی و خارجی دل ایرانیان را شکسته آنها را از کار باز داشته بود ولی حال ده سال است که ایران قدم در جادهٔ ترقی گذاشته وبهمین نسبت باید صنایع مستظرفهٔ آن ترقی نموده وسیر ارتقائی خود را از دست ندهد، غیر ازچین شاید ایران قدیمترین مملکت روی زمین است، ایرانیان امروزی دارای میراث بزرگی هستند، صنعتگران ونقّاشان دوهزار سال پیش امروز از شما ایرانیان کنونی درخواست میکنندکه آثار آنها را نگاهداری ومحفوظ دارید، صد سال است که این آثارعتیقه ونفیسه روبخرابی نهاده، بنا های عالی قدیمی در ایران دیده ام که در ظرف دو دقیقه که مشغول مشاهدهٔ آنها بودم آجر یاخشتی ازآن برزمین میافتاد. این مثل قطرهٔ خونی است که از بدن انسان زنده برزمین میریزد، درایران بعضی اززیبا ترین ابنیهٔ تاریخی دنیا را مشاهده کردم، هرکس راجع باین ابنیه و آثار عتیقه اطّلاعات دارد و اگر این ابنیه و آثار از میان برود ننگ بزرگی در عالم ازبرای هرایرانی خواهد بود، تکلیف هر یك از افراد ایرانی است که با هر قیمتی نگذارند این آثار رو بانهدام گذارده واز بین برود، ساختمانهای ایرانیان گذشته امانتی است که بدست شما سپرده شده و نگاهداری ومواظبت کامل آنها بعهدهٔ نسلهای آتیه محوّل میباشد، فرزندان ونوادگان شما شما را لعنت خواهند نمود، ایران مملکتی ایست قابل ترقی ویکی ازاموریکه باعث جاویدانی او گردیده همان صنایع مستظرفه میباشد وتکلیف شماست که با کمال دلسوزی آنچه مانده نگاهداری کنید ومردمی را که دراین حرفهٔ مهم روزگار بسر میبرند تشویق و ترغیب نمائید، هیچ فردی از افراد بشر و هیچ مملکتی از ممالك دنیا و هیچ شهری از شهرهای عالم بدون صنعت کامل باقی نخواهد ماند و تنها صنایع مستظرفه است که روح و حیات مملکت را تازه نگاهداشته و ملّت را

بطرف تکامل و خدمت بخدا و انسان ارتقاء میدهد . »

صنعت منسوجات ابریشمی و غیره

بافتن پارچه هـای ابریشمی از دیر زمانی در ایران متداول ولی امروز رو بنقصان گذارده است وعلل اصلی آن یکی ناخوشی کرم ابریشم میباشد که درسال ۱۲۷۷ هجری محصولات ابریشم را تنزل بسیار داد ، دیگر صادر نمودن روزافزون پیله از ایران وواردات منسوجات ابریشمی خارجه است که عدّهٔ زیادی از دستگاه های نسّاجی ابریشم ایران را ازبین برد ، چنانکه دراوایل قرن سیزدهم هجری در مشهد هزار و دویست دستگاه ابریشم بافی بود و فعلا بیش از ۱۵۰ الی ۲۰۰ دستگاه باقی نمانده و یزد دارای ۱۸۰۰ دستگاه و ۹ هزارکارگر بود ، در یزد عمل آوردن پیله رواجی ندارد وابریشمی که در دستگاههای نسّاجی آنجا بکارمیرود ازشمال ایران برده میشود ، این صنعت ازچند سال باینطرف درخراسان وایالات مرکزی تا درجه ای مجدّداً ترقی نموده ولی چون پارچه های خارجه ارزانتر تمام میشود نمی توانند با آن رقابت نمایند . مخمل های ایران هم در قدیم دارای شهرت زیاد بوده و بخارجه صادر میگردیده ومخصوصاً بهترین مخملهای ایران درکاشان ویزد بافته میشده است ، در این دو شهر سابقاً یك نوع پارچهٔ دیگری میبافته اند موسوم به دارائی که بمناسبت نقش های مختلفه دارای مرغوبیت زیاد بوده وبعلاوه شالهای مختلفه نیز تهیه میکرده اند که دارای نقش های کوچك وظریف وازشش تاهفت رنگ مختلف ترکیب یافته وبنظر بسیار زیبا میآید . شالهای کاشان مشهور به شالهای حسینقلی خانی ومعروفترین شالهای ایران بوده و بر تمام منسوجاتی که درایران بافته میشده ازحیث صنعت برتری داشته وقناویزخراسان نیز مشهور بوده است ، صوف بوشهر و قُطن یزد که برای لباس بافته میشد ازپارچه های اعلای دنیا بشمار است ولی این منسوجات فعلاً بکلی از بین رفته و اگر در بعضی نقاط نمونه ای ازآنها یافت شود ناقص و بخوبی زمان سابق نیست .

صنعت گلدوزی

درایران چندین قسم گلدوزی معمول است که تادرجه ای مرغوب میباشد . دررشت گلدوزی زری ماهوت سیاه یا ملوّن اعم از آنکه گلها رنگارنگ یا یك رنگ وطلائی باشد معمول وازهرحیث این نوع گلدوزی

شایان تمجید است و این نوع پارچه های گلدوزی شده را سوزنی مینامند، گلدوزی دیگری که مشهور به خاتمی و سابقاً معمول بوده عبارت است از مقداری قطعات و پارچه های مختلف اللون و مختلف الشکل که با استادی و مهارت نزدیك یکدیگر دوخته شده و شباهت کاملی به شالهای کشمیر پیدا میکرده و بخیه دوزیها را با گلدوزی ابریشمین رنگارنگ میپوشانیده‌اند و یکقطعه پنج ذرعی آنرا بقیمت گزافی می فروختند.

در اسپاهان انواع گلدوزی و نقره دوزی و گلابتون دوزی و اقسام پارچه ها برای روی میز و توی سینی که بخارج هم صادر میشود میبافند. سابقاً معروف‌ترین صنعت ایران بافتن پارچه های زری بوده که با ابریشم و نخهای نازك طلا و نقره پارچه را تهیه میکردند، این زری ها با بهترین پارچه های اروپا برابری میکرد، امروز اگر تکه های کوچکی از این زریها که در اسپاهان و کاشان تهیه میشد بدست آید بقیمتهای گزاف خرید و فروش میشود، قلمکاریکی از صنایع مخصوص اسپاهان است که اگر بهمان ترتیب سابق بعمل میآوردند رو بانحطاط نمیرفت، متأسفانه فعلاً استادان قدیم قلمکار ساز از بین رفته و در قلمکارهای جدید اشکال انسان و وحوش بجای نقش و نگار و گل و بوته متناسب قدیم رسم گردیده و بهمین جهت جلوهٔ سابق را ازدست داده است.

صنعت قالی بافی مهم ترین صنایع ایران که از حیث صادرات ارقام مهمّی را تشکیل میدهد و بعلاوه همیشه اسباب شهرت ایران بوده قالی و قالیچه است، اغلب خانه داران ممالك خارجه مخصوصاً انگلستان و امریکا وجود چند پارچه فرش ایران را در منازل خود لازم و ضروری میدانند (کرزن درباب قالی ایران مینویسد که هر کس یك نظر فرشهای کهنهٔ اصلی ایران را ببیند در تمام عمر خود آن رنك های جاودانی و تغییر ناپذیری را که دست زمان نتوانسته بر آن مستولی گردد و آن نقش بندی های استادانه و دلربا را فراموش نخواهد کرد، و هر کس اندك معرفتی بفرشهای ایرانی داشته باشد بسهولت فرشهای اصلی را از فرشهائی که اسم ایرانی را غصب کرده است تشخیص میدهد.)

فرشهای ایرانی تماماً با دست بافته می شود و یکفرش زیبا در هر قدم مربع ده هزار تکمه و فرشهای اعلی تا چهل هزار تکمه دارد، اقسام فرش ایران خیلی زیاد و هرفرش در نقشه و زمینه و حاشیه وخرده کاریهای دیگر دارای علامات ممیّزه و مخصوصه است بطوریکه فرش هرشهر و قصبه را میتوان از فرشهای دیگر تمیز داد.

فرش های عهد صفویّه شهرت و مرغوبیت تامه دارد و بهترین آنها قالی های بزرگ ابریشمی است (کُرزن در بارهٔ آنها مینویسد که نظیف تر و ظریفتر از آنها منسوجی ازدست انسان بیرون نیامده است)، طرز بافت زمان صفویه طوری بوده که بکلی متروك گردیده است.

بطور کلّی میتوان گفت که تقریباً دراغلب نقاط ایران صنعت قالی بافی شیوع دارد و در نقاطی هم که ایّام سابق معمول نبود کم کم شروع میشود.

نقاط مهمهٔ قالی بافی ایران از قرار ذیل است

۱ ـ آذربایجان: تبریز ـ قرا داغ ـ سراب ـ خوی ـ افشار.

۲ ـ خراسان: مشهد ـ سمنان ـ شاهرود ـ بجنورد ـ قاین ـ ایلات ترکمن ـ

۳ ـ استراباد.

٤ ـ تهران: شهر تهران ـ ورامین.

٥ ـ خمسه: گرّوس ـ بیجار.

٦ ـ عراق: فراهان، ساروق، میقان، مشك آباد، جوزان، تفرش، مهاجران.

۷ ـ همدان: همدان و اطراف آن.

۸ ـ کرمانشاهان.

۹ ـ کردستان: ساوجبلاغ و سنندج.

۱۰ ـ اسپاهان و اطراف آن.

۱۱ ـ ایل بختیاری.

۱۲ ـ قشقائی و شیرازی.

۱۳ ـ کرمان.

۱۴ ـ کاشان.

۱۵ ـ ایلات عرب فارس.

۱۶ ـ یزد.

در بعضی نقاط قالی بافی جدیداً تاسیس گردیده است از قبیل شاهرود، سمنان، ملایر، تهران، قزوین و غیره.

موادّ اوّلیهٔ قالی عبارت است از: ابریشم، نخ، پشم، موادّ رنگی، نقشه و دستگاه.

۱ ـ ابریشم: قالی ابریشمی بواسطهٔ آنکه سرمایهٔ زیادی لازم دارد وبعلاوه بافتن آن وقت زیاد میخواهد لهذا چندان متداول نگردیده و در چند نقطه فقط باین صنعت مبادرت نموده‌اند، محلّی که درآنجا بیشتر قالی و قالیچهٔ ابریشمین بافته میشود کاشان است، این قسمت قالی بافی اخیراً رونقی یافته ولی این نکته را باید دانست که قالی ابریشمی کاملاً جزء اشیاء تجمّلی محسوب وآنرا صنعت مخصوص میتوان نامید، ابریشمی که درقالیهای ایران بکارمیرود از ابریشم خود مملکت و بر دو قسم است: اوّل ابریشم تابیده که برای تار و پود است، دوّم ابریشم کم تاب که بمصرف ریشه زدن میرسد، مسلّم است ابریشم قالی باید بی عیب و یکدست و مخلوط نباشد.

۲ ـ پشم: مهمترین عامل فرش پشم است و پشمی که بکار قالی میخورد باید صفات ذیل را دارا باشد:

استحکام، شفافی، نرمی، نداشتن مو، بلندی الیاف، کمی جعد و پیچیدگی و ظرافت الیاف.

نژادهای گوسفندی که این قسم پشم ازآنها بدست میاید تقریباً منحصر بایران ولی نبایستی تصوّر نمود که پشم گوسفندان این مملکت بهترین پشم میباشد چه اقسام مختلفهٔ دیگر پشم در دنیا یافت میشود که فوق العاده از پشمهای ایران بهتر و مرغوب‌تر است، مثلاً پشم گوسفند مرینوس(۱) اسپانیولی و استرالی و کاپ و غیره مسلّم است که بر پشم های ایران رجحان دارد ولی این قسم پشمها برای مصرف قالی بافی خوب نیست زیرا جعد آنها زیاد تر و بهمین جهة مناسب با این صنعت نمیباشد و یکی

(۱) - *Mérinos*

از جهات برتری ورجحان فرشهای ایران بواسطهٔ پشم های گوسفند ایران است. بهترین اقسام آنها پشم ورامین، کرمانشاهان، خوی، قاین وکرمان میباشد و باید دانست که محصول عمدهٔ پشم ازایالت خراسان بدست میآید واگر دقتی درپرورش و نگاهداری گوسفند های این ناحیه بشود مسلّماً بهترین پشم ها را دارا خواهد شد، پشمی که در قالی بکار برده میشود باید مطابق قسمتهای مختلفهٔ بدن گوسفند تجزیه و قسمت شود، مثل پشم پشت و پهلو، پشم بالای ران، پشم گردن و زیر سینه، پشم زیر شکم، پشم ساق پا ها و بالای سر وپشم اطراف دنبه. این اقسام مختلفه را نباید باهم مخلوط نمود زیرا هرکدام برای مصرف مخصوصی باید بکاربرده شود مثلاً پشم پشت و پهلو برای مصرف قالی، بالای ران برای پارچه‌های ضخیم‌پشم گردن وزیرشکم برای جوال وکیسه، پشم‌ساق‌پا وبالای سرو اطراف دنبه‌برای طناب‌وغیره.

اگر این اقسام مختلفه مخلوط شود باعث خرابی جنس فرش میگردد، بعلاوه پشمی که بمصرف فرش میرسد باید حتماً قبل از ذبح از گوسفند چیده شده باشد وپشم دبّاغی را که بواسطهٔ موادّ شیمیائی ازروی پوست گوسفند مذبوح بدست میاورند نباید درقالی بکاربرد زیرا که دشمن قالی پشم دبّاغی است، چه پشم دبّاغی بکلّی خواص اصلی خودرا ازدست داده و استحکام آن از بین رفته رنگ را خوب بخود جذب نمینماید بهمین دلیل این قسم پشم را پشم مرده مینامند.

۳ ـ نخ و پنبه: تارو پود قالی پشمی اغلب نخ است ومسلّم است هرقدر نخ تابیده تر باشد قالی آن محکم تر وظریف تر میشود همیشه مطابق نقشه‌ای که درنظر دارند نخ آنرا تهیّه مینمایند.

۴ ـ رنگ: بهترین اقسام رنگ برای قالی رنگ های طبیعی حیوانی ونباتی میباشد، مهمترین آنها عبارت است از:

روناس، قرمزدانه، اسپرك، کندل، نیل، برگ مو، پوست بادام، گیاه های مختلفه، پوست گردو، پوست انار، پوست پسته و غیره. این موادّ ملوّنه دارای رنگی است که قابل تقلید نمیباشد وطول مدّت زمان وشستشو جلای مخصوص بآنها میدهد و علّت شهرت قالی های قدیم ایران نیز بهمین جهت بوده است.

رنگهای ثابت مصنوعی را نیز میتوان در قالی بکار برد مشروط برآنکه مطابق دستور رنگرزی باشد وچنانچه تصرّفاتی در آن نمایند باعث خرابی و بی ثباتی رنگ خواهد شد .

رنگهای جوهری غیر ثابت بزرگترین دشمن قالی وباعث تنزّل آن در بازارهای دنیا میگردد .

۵ ـ نقشه : بزرگترین عامل مؤثّر قالی ایران نقشه است که دارای اهمیّت بسیار وخریدار را جلب مینماید، علّت بزرگ شهرت قالیهای قدیمی ایران مخصوصاً قالیهای زمان صفویّه بواسطهٔ نقشه های مخصوص آن است که اثر فکر و ذوق استادان ماهر وزبردست ایرانی بوده واخیراً که نقشه های اروپا وامریکا متداول گردیده هرچند درجنس قالی و لطافت آن دقّت شود باز بواسطهٔ عدم تناسب نقشه مانند قالی های سابق مطلوب نیست .

٦ ـ دستگاه : بطور کلّی میتوان بافت قالی را بدوقسمت منقسم نمود : بافت فارسی ، بافت ترکی . بافت فارسی عبارت از این است که ریشه قالی یکدفعه بدور دو تار از چلّه پیچیده شده و گره میخورد ، بافت ترکي آنست که ریشهٔ قالی بدور یك تار از چلّه پیچیده شده وبعد بدور تار دیگر پیچیده گشته و تواماً گره میخورد و بهمین مناسبت دستگاه های آنها نیز مختلف و بقرار ذیل میباشد :

دستگاه کرمانی ، دستگاه کاشی ، دستگاه ترکی و دستگاه زمینی . در دستگاه کرمانی هرقدر که کار بافته شود بدور نورد پائین پیچیده میشود . در دستگاه کاشی هر قدر که از کار بافته شود کارگر مجبور است بهمان اندازه بالا برود . در دستگاه ترکی هرقدر کار بافته شود ازجلو دستگاه بعقب میرود ودرموقع خاتمه کار ، فرش دور نورد بالا و پائین پیچیده شده است . در دستگاه زمینی تقریباً مثل دستگاه حصیربافی و چلّه را روی زمین پهن میکنند و این ترتیب بین ایلات وچادرنشینها معمول میباشد .

درسنوات اخیره نکث تجارت قالی ایران صرف‌نظر ازاستعمال رنگهای جوهری بواسطهٔ رقابت ممالك صادر کنندهٔ قالي است مثلاً مملکت چین که در ۱۹۰۷ فقط

۱۳۲۹ یارد مربع (۱) قالی بامریکا فروخته بود در ۱۹۲۵ یعنی درکمتر از بیست سال ۶۸۱,۰۰۰ یارد مربع فروخته است در صورتیکه ایران که در ۱۹۰۷ قریب ۵۵۰۰۰ یارد مربع قالی بامریکا فرستاده بود در ۱۹۲۵ فقط توانسته است ۶۵۱,۰۰۰ یارد مربع بامریکا بفروشد یعنی سی هزار یارد کمتر از چین.

احصائیهٔ ذیل صادرات قالی ایران و سایر ممالك را (به یارد مربع) در هر پنجسال یکمرتبه از بیست سال باینطرف نشان میدهد.

سال	چین	ایران	ترکیه	هندوستان
۱۹۰۷	۱,۳۲۹	۵٤,۸۳۰	۶۷۰,٤۹۷	۳۹,۶۹۵
۱۹۱۲	۲,۸۰٤	۲۵۲,۸۱۷	۳۲۷,۲۷۸	۸۲,۳۳۷
۱۹۱۷	۱۳۰,۵۸۱	۲۶۱,۵۱۶	«	۸۳,۳٤۸
۱۹۲۲	٤۶۸,۷۳۲	۵٤۱,۲۱۳	۲۵۶,۲۹۲	۱۰۲,۶۳۰
۱۹۲۵	۶۸۱,۰۰۸	۶۵۱,۷۷۶	۱۱۲,۲۸۵	۱۱۸,۸۳۲

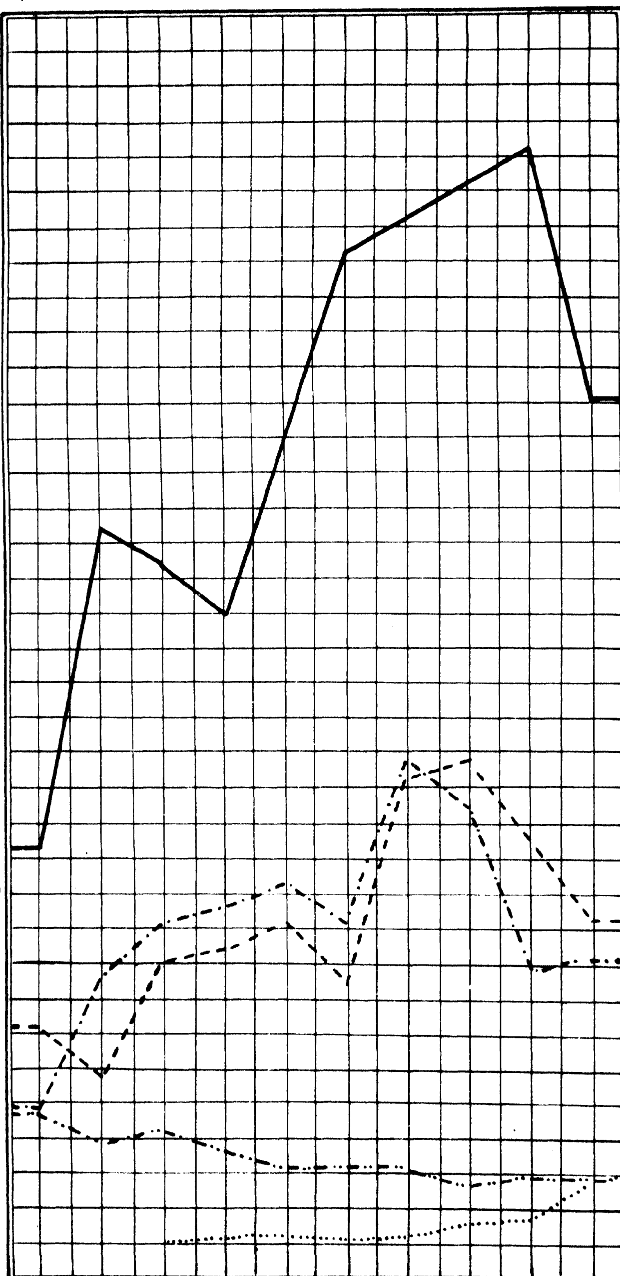
از روی احصائیهٔ فوق بخوبی معلوم میشود که دولت ترکیه که رتبهٔ اوّل را در ۱۹۰۷ حائز بوده شش برابر تنزّل کرده و هندوستان که مرتبهٔ چهارم را داشته ترقی نموده و برتبهٔ سوّم رسیده، ایران که مرتبهٔ دوّم را دارا بوده با وجود اینکه یازده مرتبه هم ترقی کرده باز در مقابل تجارت قالی چین بهمان مرتبهٔ دوّم باقی مانده ومملکت چین که مرتبه چهارم را دارا بوده پانصد ودوازده مرتبه ترقی کرده ورتبهٔ اوّل را حائز گردیده است. بنا براین اگر توجّهٔ مخصوصی راجع باساس این صنعت نشود صنعت قالی ایران هم مانند سایر صنایع از بین خواهد رفت، برای جلوگیری از این پیش آمد اصلاحات فوری ذیل را باید شروع نمود:

تربیت جنس گوسفند برای بهبودی پشم، تغذیهٔ کافی گلّه های گوسفند، بنای آغل های جدید و تمیز، توجّه کامل در حفظ الصحهٔ گوسفند ها بوسیله تأسیس بیطاریهای متعدّد درمراکز گلّه داری، شستشوی پشم وتمیز نمودن قبل از انبار کردن، دقّت در تابیدن ریسمان، دقّت در ترتیب رنگ آمیزی پشم مطابق اصول

(۱) - هریارد معادل با ۱٤ گره است.

قالی و قالیچه های پشمی از هر قبیل

صادرات در مدت ده سال اخیر

علمی، ترویج رنگ های ثابت اعم از نباتی یا غیر نباتی ، تبدیل دکاکین رنگ رزی بکارخانه و استفاده از اطّلاع استادان قدیمی ایران راجع بعمل آوردن رنگهای ثابت نباتی ، دقّت و توجّه در رفع نواقص کار نواحی قالی بافی نسوان و ترتیب تشکیلات منظّمی برای عموم کارگران قالی ، تأسیس مدارس قالی بافی در مراکز مهمّهٔ مملکت و بکار انداختن شاگردانی که ازاین مدارس خارج میشوند ، تشویق صنعتگران ازطرف دولت بوسائل مختلفه ، تحدید حدود کار فرما و کارگر بموجب نظامات مخصوصه ، درنظر داشتن مواد قرارداد سفارش دهندگان وکارگران بطوری که معاملات آنها از صورت یکطرفی خارج شده و باعث اطمینان کارگر باشد ، از همه مهمتر تغییر طرز ساختمان وکارخانه‌های قالی بافی و ترتیب کار کردن کارگران است چه اغلب کارگران بواسطهٔ عدم حفظ الصحه رطوبت و تاریکی کارخانه مبتلا به رماتیسم و امراض دیگر گشته بعد از مدّت قلیلی ازکار میافتند ، جمع آوری نقشه های قدیمی ایران از موزه های اروپا وترویج و احیای نقشه های قالی قدیم ، ترتیب و تدوین لوایح مخصوص برای توسعه و تسهیل تجارت قالی با مطالعهٔ وضعیّات محلّی مراکز قالی بافی ، عرضه قالی خوب ایران در بازارهای خارجه برای پیدا کردن مشتری ، تشخیص بازارهای مختلفه که برای انواع قالی ازحیث قطع ونقشه ورنگ دراروپا وامریکا وجود دارد واعلان آن درمراکز مهمّه قالی بافی، تأسیس شرکتهای تجارتی برای رقابت ومبارزه باممالك خارجه که قالی صادرمیکنند وایجاد تسهیلات برای اجرای مرام فوق .

جدوال ذیل صادرات قالیهای پشمی رنگ ثابت وغیر ثابت را بحسب قیمت نشان میدهد :

صادرات قالیهای پشمی رنك ثابت بحسب قیمت

اسامی ممالك	۱۲۹۹ هزارقران	۱۳۰۰ هزارقران	۱۳۰۱ هزار قران	۱۳۰۲ هزارقران	۱۳۰۳ هزارقران	۱۳۰۴ هزار قران	۱۳۰۵ هزار قران	۱۳۰۶ هزار قران	۱۳۰۷ هزار قران	۱۳۰۸ هزار قران	۱۳۰۹ هزارقران
افغانستان	۲۱	۱۱	—	۲	—	۱۷	۱۰	۱	۷	۷	۵/۹۰۰
آلمان	—	۳۲	۸	۲۰	۱۴۹	۱۸۵	۶۳	۴۲۸	۱۲۱۸	۱۴۲۰	۴۱۶۹/۳۸۹
اطریش	—	—	—	—	۱۸۳	۲۶۱	۱۲۴	۴۰۱	۱۵۲۷	۲۷۹۶	۳۴۰۳/۳۲۰
بلژیك	۱۴	۶۲	۱	۴	۷	۱۱۸	۶۳	۱۴	۷۰	۱۴۲	۱۰۹/۹۴۲
مصر	۹۵	۱۱۴۳	۱۵۳۱	۲۱۷۳	۳۱۶۲	۲۵۷۸	۲۱۳۳	۱۷۰۱	۳۳۶۳	۳۱۵۶	۲۴۴۳/۴۲۸
انگلیس وتوابع	۴۷۹۸	۳۰۵۱	۲۴۸۰	۳۶۲۱	۳۹۱۸	۱۱۲۳۳	۱۰۰۰۵	۱۴۲۳۶	۲۱۱۰۷	۲۰۹۰۶	۱۷۳۶۲/۸۹۶
هندوستان	۳۳۵۶	۸۴۸۲	۷۱۴۵	۱۳۴۷۷	۱۳۹۲۳	۷۳۸۴	۴۷۴۳	۹۳۷۷	۷۲۵۶	۲۹۶۵	۲۳۶۱/۵۱۲
دول متحده آمریکا	۱۷۱۴۵	۲۵۱۶۵	۴۷۷۶۳	۴۴۲۴۹	۳۹۸۶۵	۵۱۰۴۱	۶۲۶۰۲	۶۱۷۶۱	۶۱۳۱۵	۶۴۴۹۲	۵۳۳۳۴/۲۵۹
فرانسه	۶۲۴	۲۰۵	۱۳۰	۱۰۷۰	۶۲۲	۱۲۷۳	۶۲۲	۱۴۰۶	۳۱۵۷	۲۵۰۷	۱۶۵۴/۷۹۹
یونان	—	—	—	—	—	—	۸	—	۲۱	۱۶۱	۲۰۷/۷۳۵
عراق	۳۱۳۰	۷۵۸۳	۶۱۷۷	۵۸۸۳	۳۹۵۱	۳۵۴۸	۳۹۵۰	۳۴۴۱	۲۴۰۵	۲۶۹۷	۳۴۵۲/۶۴۲
ایطالیا	۱۸	—	۱	۲۵۰	۲۹	۹۸	۱۵۶	۳۶۹	۲۶۱	۱۷۸	۵۰۶/۷۱۲

صادرات قالیهای پشمی رنك ثابت بحسب قیمت (بقیه)

اسامی ممالك	۱۲۹۹	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۴	۱۳۰۵	۱۳۰۶	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹
	هزارقران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزارقران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزارقران
ژاپن	۱۰	۵	۵	۲	—	—	—	۹	۱۰	۲۴	—
مسقط	۳	۱۳	۷	۵	۸	—	—	۱	۷	—	—
عمان	۱۰۰	۱۰۱	۵۷	۳۲	۳۳	۱۴	۷	۸۸	۱۸۹	۲۲۹	۱۰۸/۳۷۰
هلند	—	۳۱	۱۱	—	۱۶	—	—	۳	۱	۲	۷۹/۶۵۳
لهستان	—	—	—	—	—	—	۳	۵	۳	۲۲	۱۱/۶۰۱
سوئد	—	۱	—	۲	—	۷	—	—	۶	۱۱	۲/۱۲۶
سویس	۵۵۴	۱۰۹	۶۳	۵۳	۴۲	۱۵	۹۷	۴۵	۱۵۶	۴۸۷	۳۲۱/۰۱۸
ترکیه	۳۶۰۸	۵۱۸۴	۱۰۵۳۱	۱۶۳۰۸	۱۶۴۹۱	۱۹۴۳۴	۱۸۴۴۲	۲۸۳۴۵	۲۷۹۲۰	۱۶۴۷۷	۱۷۶۷۶/۲۵۱
چك اسلاواکی	—	—	—	—	—	—	—	—	۲	۱۰	۹/۵۰۰
جماهیر شوروی	۶۱	۵	۲	۶۲	۱۲۷	۱۱۶	۱۶۳	۴۲۲	۲۳	۵۵	۳۷/۹۷۰
چین	—	—	—	۷	—	۱	—	۲۲	—	۱۶	۰/۳۶۰
سایر ممالك	۷	۱۲۰	۵۰	۵۴	۱	۴۶	۱۳۹	۵۹۵	۳۶۲	۶۳۹	۱۵۵۰/۷۵۸
جمع	۳۳۵۴۴	۵۱۳۰۳	۷۵۹۶۷	۸۷۲۷۴	۸۲۵۲۷	۹۷۲۶۹	۱۰۳۸۳۰	۱۲۲۶۷۰	۱۳۰۳۸۶	۱۱۹۳۹۹	۱۰۸۳۰۹/۹۴۶

صادرات قالی و قالیچه‌های پشمی جوهری بحسب قیمت

اسامی ممالك	۱۲۹۶ هزار قران	۱۲۹۷ هزار قران	۱۲۹۸ هزار قران	۱۲۹۹ هزار قران	۱۳۰۰ هزار قران	۱۳۰۱ هزار قران	۱۳۰۲ هزار قران	۱۳۰۳ هزار قران	۱۳۰۴ هزار قران	۱۳۰۵ هزار قران	۱۳۰۶ هزار قران	۱۳۰۷ هزار قران	۱۳۰۸ هزار قران	۱۳۰۹ هزار قران
آلمان	—	—	—	—	—	۱	٤	٤٥	٤٥	۳	٥٥	۲۷۱	۲۱۲	٦٩٩,۱۱۳
اطریش	—	—	—	—	۲	—	—	۷٥	۲۳۲	۱٦۳	۲٥۱	٤۳۸	٥٥٥	٥۲۹,۳۲۰
بلژیك	—	—	—	—	۲	٦	—	—	٥۹	٥٥	۱٦	٤٥	٥۷	٥۲,۲۱۷
مصر	٥۲	—	۹۳	۷۸	۹۷۰	۱۰۹۰	٥۹۲	۹۱٤	۸۹۹	۸۷٦	۱٤۲۷	۱۱۸۹	۱۷۹٦	۸٥۸,۹۰۰
انگلیس	٤٦	۱۱	۱۱٤۰	۳۱۰۱	۱۳۸۲	۱۰۲۱	۱٤٦۱	۱٦۳۲	۳۱٦٥	۲۸٤۰	٦٤۸۱	٤۹٤٦	٤٤٤۱	۲۹۱۹,۸۲۸
هندوستان	۲٤٥	۳۱۸	۱۹۷٥	۱٥۳۰	۲٦۹۳	۱٥۲۰	۱٤۳٥	۱٤۷٦	۹۲۱	۷٦۷	۳۰۲٦	۱۱۲٥	٥٤۲	٤۹۹,٤۷٦
امریکا	۱٦٥۱	۸۸۲	٤۸٥۲	٤۸٦۸	۳۰۰۳	۳٤٦٥	٤٦۸٤	٥۰۱٥	٦۰۷۳	۸۱۲۹	۱۱۲۲۰	۱٤۱۰۷	۱٤۱٤۷	٦٦۷۲,۹۹۰
فرانسه	—	—	۳۸۳	٦۰۱	۲٤۰	۱۰۱	۷٦۰	۲٦۰	٦۰٤	۲۳۹	٥۳۱	۱۰۰٤	۳۲۳	۲۲۰,٦۷٤
عراق	۱۱۲	—	—	۱۷٥٥	۱٦۰۸	۱۲۲۰	۲۰۸۱	۲٥۰۰	۱٤۷٥	۱۱۹۱	۱٦۱٤	۱٥۱۸	۱۷۹۳	۱۰۳٥,۰۸٥
ایطالیا	—	—	۱۹	—	—	—	۳	۱۰	۲۰	٤۳	۱٦۲	۸۳	٥٤	۱۸,٤۷۳
ژاپن	—	—	—	۱	٦	٤	۱۲	—	—	—	۱۸	۱٦	۷	۱,۲۰۰
مسقط	۹	—	۳	۳	۷	۸	۱	۱	—	—	—	٤	—	—
عمان	—	۳۱	٤۲	٥۸	۱۳۳	٥٤	۱۹	۳٤	۱	—	۱۹	۲۱	۳۲	۱۲,۱۸۰

صادرات قالی و قالیچه های پشمی جوهری بحسب قیمت (بقیه)

اسامی ممالک	۱۲۹۶ هزار قران	۱۲۹۷ هزار قران	۱۲۹۸ هزار قران	۱۲۹۹ هزار قران	۱۳۰۰ هزار قران	۱۳۰۱ هزار قران	۱۳۰۲ هزار قران	۱۳۰۳ هزار قران	۱۳۰۴ هزار قران	۱۳۰۵ هزار قران	۱۳۰۶ هزار قران	۱۳۰۷ هزار قران	۱۳۰۸ هزار قران	۱۳۰۹ هزار قران
لهستان	—	—	—	—	—	—	—	—	—	٤	١	٣	١	٥,٢٢٠
سوئد	—	—	—	—	—	—	—	—	٩	—	—	٤	٩	١,٩١٥
سویس	—	—	٥	١٨٠	٢٨	٣٤	—	٥	٩	١	١٣	٦	٣٠	٣٤,٣٤٥
چك اسلواكي	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	١	—	٠,٤٠٠
ترکیه	٧٧	٤٣٧	٢٥٢٦	٤٠٨٢	٤٤٧٨	٨٢٧٨	٦٣٤٣	٧٣١٩	٦٥٢٩	٤١٨٣	٥٩٧٧	٣٧٨٤	٢٧٥٩	٢٤٨٥,٩٢٤
جماهیر شوروی	٨٢	٢٩	٨٥٢	٥٧	٢٨	١٥	٤٨	٥٩	٤٥	١٧	١٥	٥	٨	٩,٦٥٠
چین	—	—	—	—	—	—	—	١	١	—	٢٦	—	٤	٥
هلاند	—	—	—	—	١٥	٩	—	٥	—	—	١	—	—	١,٦٠٠
افغانستان	٢	١٠	٢	١٠٢	٣	—	٢	١	٩	—	—	—	١	١,٦٣٠
عربستان	—	—	—	—	١٩٤	٧١	٢٠	—	—	—	—	—	—	—
یونان	—	—	٦٩	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	٤,٥٠٠
سایر ممالک	—	—	—	٦	٥	١	٧	١	١١٥	٢٢٢	٥٣٩	٣٩٥	٢٦٢	٣٢٥,٤٩٣
جمع	٢٢٦٧	١٧١٨	١١٩٦١	١٦٤٢	١٤٧٩٧	١٦٨٩٨	١٧٤٨٢	١٩٣٥٣	٢٠٢١١	١٨٧٣٢	٣١٣٩٢	٢٨٩٦٥	٢٧٠٣٣	١٦٤٠٥,١٣٣

مصنوعات متفرقه اغلب شهرها وقصبات ایران دارای صنایع مخصوصی است : دررشت گلدوزی ، قلاب دوزی ، منسوجات ابریشمی وپشمی وکونی و چادرهای زنانه اهمیتی بسزا دارد ، در استراباد کارخانه های الیجه بافی ، نمدمالی ، صابون پزی ودرشوشتر فرشهای مخصوص شوشتری ودردزفول حصیرهای ممتاز خوب می بافند .

در محمّره هنوز صنعت کشتی سازی متروك نگردیده و در بندر دیلم کشتی های شراعی خوب ساخته میشود ، در بروجرد کار های زرگری و مخصوصاً ورشوسازی معروف است ، در شیراز زرگری ، خاتم سازی ، منبّت کاری روی چوب و یك نوع گیوهٔ مخصوص هم باسم ملکی میبافند ، نقره های قلم زده فارس معروف و اخیراً اسبابهای ظریفی ازآن تهیّه مینمایند ، شراب خلّر وآب لیموی آنجا نیز معروف است ، خاتم سازی قریب یکصد و پنجاه سال قبل از ایران بهندوستان رفته است ، آباده منبّت کاری روی چوب باقسام مختلفه وگیوه بافی . اسپاهان ، نقره های قلم زده ، ورشو سازی از قبیل سماور وظروف وغیره ، کاشی سازی ، اشیاء خرّازی ، ازقبیل چاقو ، قفل وتیغ رواج دارد (چون تجارت خارجی اسپاهان بواسطهٔ بعد مسافت زیاد نفوذ نکرده و اهالی هم اساساً مردمان صنعتی و با ذوق هستند لهذا تقریباً کلیّهٔ حوائج خودشان را تهیّه مینمایند) . در زنجان مشروبات ، ملیله سازی ، چاقو سازی ، اسباب نقره آلات . درهمدان دبّاغی ، نمد مالی . قم حلویات و کوزه گری ، صابون پزی و شیشه گری . درسلطان آباد عراق منبّت کاری ، قاشق سازی . خونسار وگلپایگان درقسمت قاشق سازی و منبّت کاری معروف هستند . درکاشان کاشی پزی ، زرگری ، مسگری ، خاتم سازی ، رنگ رزی ، زری بافی ، مخمل و حریر بافی . در یزد کار خانه های متعدّد نخ ریسی و شعر بافی ، پارچه های حریر و قماشهای متنوعه مخصوصاً دستمال گردن و دستمال وجورابهای اعلای ابریشمی میبافند و حقیقةً بابهترین اجناس اروپا رقابت مینماید ، حلویات ومخصوصاً پشمك وباقلوا ؛ قندسازی هم داشته که اخیراً متروك شده است . تفت دارای کار خانجات نمد مالی می باشد ونائین دارای عباهای خوب بوده که اینك ازبین رفته وظروف آنجا نیز مشهوراست .

در کرمان سلسله دوزی و پارچه بافی متداول و اغلب شال آنجا درامتیاز تالی شال کشمیری است . در مشهد کارخانجات حریر بافي و پارچه های ابریشمی آغری که حالا معمول نیست و برك های ممتاز مانند برك های سجستان و هزاره دایر و اقسام تسبیح ، سنگ علي مرادی وشاه مقصودی وروغن چراغ وغیره موجوداست ، سجستان کارخانجات حدّادی وشعربافی دارد ، اهالی کرند درحدّادی مهارت تام دارند و بادست تفنگهائی میسازند که شبیه به تفنگهای جدید اروپا است . درحوالی کاشان (فین) وخصوصاً درمیمه گلاب فراوان تهیّه مینمایند ومقدار زیادی بهند وجاوه فرستاده میشود واقداماتی بعمل آمده که باسرمایهٔ مهمّی کارخانه گلاب گیری بسازند ولي تا کنون موفّق نشده‌اند ، در تبریز الیجه و پارچهای قطنی و عبا وجاجمهای ابریشمی خوب میبافند ، اخیراً صنعت سیاه قلم روی نقره در تبریز ترقّی شایانی کرده است ، در ارومیّه نجّاری و منبّت کاریهای زیبا میکنند ، جعبه وشطرنج و نرد ارومیّه معروف است بعلاوه گلاب و مشروبات ممتاز نیز بعمل میآورند . در ساوجبلاغ منسوجات ابریشمی کردی وقناویز اعلی میبافند. شهر خوی منسوجات پشمی خوب دارد . در کردستان منبّت کاری ظریف واعلی عمل میآورند .

صنعت فولادسازی قدیم ایران معروف وازفولاد آلات وادوات مختلفه ظریف میساختند واند ومعلوم نیست فولادرا بچه ترتیب اینطور عمل میآوردهاند ، حالا هم دراسپاهان فولادسازی مختصری هست ولی بخوبی وظرافت سابق نمیباشد .

صنعت نقاشی این صنعت ازقدیم درایران رواج کاملی داشته ونقّاشان معروف در این مملکت بوجود آمده اند . مهارت عمدهٔ نقاشان ایران در رنگ آمیزی و تجسّم افکار شعرا بوده است ، نمونهٔ نقاشیهای بی نظیر ایران در کتبی یافت میشود که در موزه های اروپا موجود و اغلب صفحات این کتب را فقط برای فروش نقاشی پاره کرده اند . بیشتر نقاشیهای ایران در کتب مختلفه و پرده سازی کمترمتداول بوده است ، سبك نقاشی ایران تا قبل ازهجوم مغول ترقی فوق العاده داشته و بعد از تاخت و تاز این جماعت اغلب استادان معروف ایران باماکن مختلفه پراکنده وصنعت نقاشی نیز مانند سایرصنایع از بین رفت ، درزمان

تیموریان مجدّداً نقاشی ایران بااقتباساتی ازسبك نقاشی چینی واویغوری وهندی دوباره رونق گرفت ودرعهد صفویه باعلی درجهٔ ترقی رسید وبواسطهٔ تشویق سلاطین صفوی نقاشان ماهری درایران پیدا شدند که نمونهٔ کارهای آنها دربعضی عمارات آن عهد نیز موجود میباشد ، نکتهٔ مهمّی که در نقاشی ایران قابل ملاحظه است آنکه بعد از ظهور اسلام صنعت تذهیب درایران رواج وباعلی درجهٔ ترقی رسید . در اسپاهان مخصوصاً مذهب‌کاران ماهر بودند ، اغلب حواشی قرآن وسرسوره ها وکتب خطّی دیگر طوری تذهیب شده است که آن رنگ آمیزی وطرز خطوط کوچك متوازی امروزه باعث زیبائی است .

بین نقاشهای ایران ازهمه معروفتر مانی ، بهزاد ، رضای عباسی و شفیع که در هندوستان بوده و اغلب نقاشیهای آن مملکت کار او است ، میر یوسف و غیره و از نقاشهای معاصر معروف ایران کمال الملك میباشد .

صنعتگران وکارگران ایرانی اساساً قانع وکم خرج و صبور و بردبار هستند ، دررشته های مختلفهٔ صنعت کارگر بااسباب وآلات مختصر ومزد نسبةً قلیلی کار خود را انجام میدهد و بواسطهٔ عدم تشویق قوّهٔ ابداع که مخصوص ایرانی است ترقّی نکرده و رفته رفته از بین میرود .

صنایع کارخانه

درایران تقریباً ازپنجاه سال‌باینطرف چه دولت وچه اشخاص متفرقه بفکر تأسیس و ایجاد کارخانه افتاده واقداماتی کرده‌اند ولی هیچوقت این اقدامات موفقیّت مطلوبه را حاصل ننموده ودلیل‌آن این است که اوّلاً ترتیب حقوق گمرکی طوری نبوده که از امتعهٔ داخلی حمایت نماید و از رقابت امتعه خارجی جلوگیری کند . ثانیاً عدم بصیرت اقدام کنندگان که بدون مراجعه بمتخصصین از روی میل شخصی اقدام بعملیاتی کرده اند . ثالثاً فقدان اشخاص کارآگاه برای اداره‌کردن کارخانجات . رابعاً عدم شرکت‌های مهمّه که بتواند مخارج عمدهٔ سالهای اوّلیه را تحمّل نماید و اغلب اشخاص به تنهائی با سرمایه های کم یك کارخانه وارد کرده اند و پس از اندك مدّتی متحمّل خسارت شده ومجبوراً آنرا تعطیل نموده اند . خامساً عدم مطالعه درکیفیّت ووضعیّت محلّ

مناسب برای کارخانه از حیث نزدیك بودن بمواد لازمه و سوخت وبازار فروش محصول کارخانه وبالاخره چون تمام ترقیات مملکت باید توأماً پیشرفت نماید فقط تأسیس کارخانه بدون داشتن سرمایهٔ علمی کافی نیست و بهمین جهة این خیال در ایران تا کنون پیشرفت نکرده است .

کارخانه هائی که در ایران تأسیس شده بقرار ذیل میباشد :

کارخانهٔ ریسمان بافی در سال ۱۲۷۵ هجری با تمام لوازم بمبلغ نود و پنج هزار تومان وارد و در شمال تهران بکار انداخته شد و پس از چندی تعطیل و متروك ماند و اخیراً بکار افتاده است .

کارخانهٔ تفنگ سازی در سال ۱۲۷۶ هجری تأسیس وبعد تعطیل شد .

کارخانهٔ کاغذ سازی ، کارخانهٔ شکر ریزی در مازندران ، کارخانهٔ چلوار بافی در تهران ، کارخانهٔ بلور سازی درحدود ۱۲۸۵ بتهران وارد شد ودیگر دو کارخانهٔ بلور سازی در سنوات ۱۳۰۵ هجری و ۱۳۰۹ هجری تأسیس شد و بواسطهٔ نداشتن مواد اوّلیه تعطیل گردید .

کارخانهٔ چینی‌سازی در تهران ودوکارخانهٔ دیگرچینی سازی درتبریز که پس ازچندی متروك شد .

کارخانه شماعی در تهران ، کارخانه کاغذ سازی در تهران و اسپاهان ، کارخانه مهمات‌جنگی درتهران واسپاهان ، کارخانه نساجی کتان که برای قشون دراسپاهان تأسیس شده بود .

کارخانهٔ ابریشم بافي در رشت وفعلاً دائراست . کارخانهٔ باروط کوبی ، کار خانهٔ چاشنی سازی ، کارخانهٔ گاز که در سال ۱۲۹۷ باسی هزار لیره مخارج در تهران تأسیس گردید ، کارخانهٔ قندسازی کهریزك که آنهم بسعی دولت حاضره دائر گردید ، کارخانهٔ کبریت سازي در الهیّه ، کارخانهٔ ریسمان بافی قزوین ، کارخانهٔ روغن گیری قزوین ، کارخانهٔ ریسمان بافی که در سال ۱۳۱۲ بتوسط صنیع‌الدوله تأسیس وپس از آنکه مدّتی متروك بود مجدداً بکار افتاده ، کارخانهٔ ریسمان بافی تبریز که در سنهٔ ۱۳۲۶ تأسیس وفعلاً هم دائر است ، کارخانهٔ پنبه پاك کنی درسبزوار ونیشابور ،

کارخانهٔ چراغ برق درتهران که فعلاً دائر وبرعدهٔ شعبات آن در نواحی مختلفه‌شهر افزوده شده است، کارخانهٔ چراق برق مشهد، کارخانه های چراق برق درعراق، قم، تبریز، کرمانشاهان، بوشهر و اسپاهان و در اغلب شهرهای ایران، کارخانهٔ آجرپزی و کارخانهٔ صابون پزی در تهران وکارخانه آجرپزی در ارومیه، کارخانهٔ آبجوسازی در تهران، کارخانه کبریت سازی تبریز، کارخانهٔ کبریت سازی همدان، کارخانهٔ تهیه خشکه بار در تبریز و مشهد، کارخانهٔ پنبه پاك کنی در فیلستان ورامین تهران و در سواحل بحر خزر (مازندران گیلان) بالاخره مهم ترین کارخانه های فعلی ایران یکی کارخانه نساجی بزرگی است که در اسپاهان تأسیس گردیده و پارچه های خوب از هر قم تهیّه مینماید. دیگر مؤسسات دولتی است در ضرابخانه وقورخانه.

علاوه برکارخانه های فوق کارخانه های دیگری هم بایران وارد نموده اند که امروزه اثری از آنها باقی نیست واگر درست دقّت شود برای خرید و حمل‌ونقل و بکار انداختن این کارخانه ها میلیونها ثروت مصرف شده و اغلب آنها یا بکار نیفتاده یا پس از مدّت قلیلی تعطیل گردیده و علل آن هم علاوه برآنچه در فوق ذکرشد این است که صرف نظر ازاینکه ایران نمیتواند باصنایع کارخانهٔ اروپا رقابت نماید اساساً کارگری که آشنا بکارخانه و کارکردن باین طرز باشد هنوز تربیت نشده واگرچندنفر کارفرما یامهندس تربیت شده‌اند به‌تنهائی برای دائرنگاهداشتن کارخانه کافی نیستند، از این نکته هم که بگذریم مسئله‌مهم تر این است که خود کارخانه کارخانجات دیگری لازم دارد که آلات و ادوات آن را در صورتیکه عیب کند یا از بین برود تهیه نماید، در ایران کارخانه هائی از این قبیل وجود ندارد واگریکی ازادوات هریك ازکارخانه‌ها معیوب یاناقص‌باشد طبعاً ازکارخواهدافتاد.

بنا بر ملاحظات فوق تا وقتی که ایران بتواند کارخانه های صحیحی بمعنای حقیقی آن ایجاد نماید باید صنایع یدی داخلی خود را با مختصر تغییراتی تشویق و ترغیب نموده باب بازار های خارجه نماید، زیرا صنایع دستی ایران در خارجه رقیب کمتر ویا ابداً ندارد و باین واسطه از رقابت تجارتی محفوظ مانده و فوائد

حاصله ازآنها بیشتر ازکارخانه خواهد بود . کارخانجاتی که فعلاً درایران دائراست از اینقرارند :

کارخانجاتی که فعلا در ایران دایر است

محل	نوع کارخانه	مؤسسین
تهران	قورخانه	دولت
«	باروت سازی پارچین	«
«	باروت سازی شمیران	«
«	ضرابخانه	«
«	مطبعهٔ مجلس	«
«	رنگرزی	«
«	کارخانهٔ تعمیرات	شرکت تراموای و راه آهن
«	نخ تابی	مرحوم صنیع الدوله وشرکاء
«	چراغ برق	حاج امین الضرب (مهدوی)
«	آجر پزی	« « «
«	آجر پزی	شیبانی
«	چرم سازی باغ شاه	امیر منظّم و شرکاء
«	چرم سازی	مستر کنت جنس
«	« «	ارباب شهریار جمشیدی
«	کفش دوزی	راغبیان وکازرونی و شرکاء
«	پارچه بافی دستی	حاج محتشم السلطنه
«	« «	آقا محمد کاشی
«	جوراب بافی	شرکت قدس جوراْبچی
«	«	مشکوة جورابچی
«	«	میرزا علی اکبر امیدوار
«	«	سهیلی

کارخانجاتی که فعلا در ایران دایر است

مؤسسین	نوع کارخانه	محل
حاج ربیع آقا	صابون پزی	تهران
غلامرضا داروگر	«	«
شرکت دلی	«	«
حاج مهدی زجاجی	شیشه گری	«
حاج محمد علی عرب	شیشه گری چاله حصار	«
میرزا علی خان	مکانیکی وفلز تراشی	«
محمد آقا خرّم	تراش فلز	«
کریمخان امیر خسروی و نه نفر دیگر	آسیای گچ و گندم	«
اسمعیل خان	آسیای دودی	«
حاج محمد رحیم آقا و حاج محمد باقر خوئی	کبریت سازی	تبریز
حاج محمد رحیم آقا و حاج محمد باقر خوئی	چراغ برق	«
حاج یوسف آقا قزوینی	ریسمان ریسی	«
حاج تقی جورابچی	پشم ریسی	«
حاج علی محمد و حاج محمد باقر	«	«
حاج عباسقلی حنیفه زاده	«	«
عبدالله زاده	حلاجی و آسیای بخار	«
مشهدی علی آقا جورابچی	«	«
کربلائی حسین آقا تبریزی	پارچه بافی	«
حاج رضا طوبی	زه تابی	«
میرزا عبدالرحیم ورحیم آقا	جوراب بافی	«
علی آقا ماشین چی شمس و برادران	جوراب بافی شمس	«
رمضانی وقلی پور و شرکاء	چرم سازی ایران	«
حاج حسین غاجی	آسیای بخاری	«

کارخانجاتی که فعلاً در ایران دایر است

محل	نوع کارخانه	مؤسسین
تبریز	صابون وسیگار میر	شاهکلدیان ولیون ومهران
»	کاغذ سیگار	حاج علی اصغر
»	روغن بادام وکرچك	جبرئیل سهاکیان سلماسی
رشت	فیلاتور ابریشم	حاج معین التجار بشرکت روسها
»	» »	روسها
»	چراغ برق	معین الممالك وشرکاء
»	برنج پاك کنی	مشهدی محمد حسین میخ چی
»	جوراب بافی	حسین آقا استقامت
»	»	عباس جورابچی ومحمد ابراهیم
»	صابون پزی	علی بنده قلی پور
»	»	ابراهیم غفار زاده وشرکاء
»	یخ سازی	حاج رستم بادکوبه ای وسید حسن حمزوی
»	»	یوسف گوش فیل
رشت	»	موسیو دارکوپیك یس
»	لیموناد سازی	حسن آقا وشرکاء
لاهیجان	کارخانه چای	دولت
»	۵ کارخانهٔ چای دیگر	»
»	برنج پاك کنی	دراکوب بیلیریس
»	۹ کارخانهٔ پیله خشك کنی	—
»	چراغ برق	ارباب کیخسرو
پهلوی	» »	—
»	یخ سازی	طاطاوس و شرکاء
»	آسیای گندم	شرکت ابریشمی

کارخانجاتی که فعلا در ایران دایر است

محل	نوع کارخانه	مؤسسین
پهلوی	تخته بری	طاطاوس و شرکاء
لنگرود	۸ کارخانهٔ پنبه خشك کنی	—
بابل	چراغ برق	قناد و بلدیه
«	«	« «
«	٦ کارخانهٔ پنبه پاك کنی	—
«	روغن کشی از پنبه دانه	قناد و میرزا غلامحسین چیت ساز و شرکاء
«	صابون پزی	« « «
اشرف	پنبه پاك کنی	برادران رستم کلائی
مشهد سر	پنبه پاك کنی	آقای قناد
«	چراغ برق	کمپانی شیلات
علی آباد	کارخانهٔ پیله	قناد و بلدیه
ساری	چراغ برق	«
استراباد	پنبه پاك کنی ابی	حاج سید کاظم قیسی
«	چراغ برق	باگراد مارتاینانس
بندرجز	تمیز کردن وتاچه بندی پنبه	کربلائی محمد حسین
«	صابون پزی وروغن تخم پنبه و تخته بری	اخوین
«	تمیز کردن پنبه وتاچه بندی	دولت شوروی
«	تمیز کردن پنبه وبرق	عبدالله قاسمیان
«	کارخانهٔ تخته بری	سیمون
گمش تپه	٤ آسیای موتوری	—
مشهد	چراغ برق	آستانهٔ مقدّسهٔ حضرت رضا ع
«	سیگار پیچی	کوزه کنانی
نیشابور	پنبه پاك کنی	علی اف

کارخانجاتی که فعلا درایران دایر است

محل	نوع کارخانه	مؤسسین
نیشابور	پنبه پاک کنی	هامبارسوم و شرکاء
»	»	حق نظریان
»	»	حاج عبدالله برادران
»	الکتریک	بلدیه
»	کارخانهٔ الکتریک	ملک قاسم میرزائی
تربت	کارخانهٔ برق وپنبه پاک کنی	آقای فرشی
قوچان	چراغ برق	بلدیه ومسیوهارطونیان
»	الکل کشی	حسن آقا کاشانسکی وشرکاء
شاهرود	پنبه پاک کنی	آقایان اخیانی
»	پنبه پاک کنی دربلوک جاجرم	»
»	ماشین برق برای آسیاوسینماولیمونادسازي	حاج علی اکبر صدیق وشرکاء
اسپاهان	ریسندگی و بافندگی	حاج محمد حسین کازرونی
»	چراغ برق	میرزا فضل الله خان دهدشتی
»	ماشین توتون برای سیگار پیچی	میرزا حسن خطیبی
»	ماشین سیگار پرکنی موتوری	آقا محمدقاسم راستی
»	سیگار پیچی	شرکت شمس
»	»	سید محمد جواد کسائی وشرکاء
»	»	خاجیک
قزوین	نخ تابی وجوراب بافی وقالی بافی وصباغی	شرکت اعتماد ـ کورس وشرکاء
»	چراغ برق و آهن سازی	حاج رحیم آقا قزوینی
»	آسیای موتوری	طاسو اندریونی یونانی
»	روغن کشی	برادران غفاری
»	پشم شوئی وپشم ریسی	

کارخانجاتیکه فعلا در ایران دایر است

محل	نوع کارخانه	مؤسسین
قم	چراغ برق	آستانه .
«	چراغ برق بزرگ	دولت
«	پنبه پاك کنی	شرکت پنبهٔ شوروی
کاشان	کارخانهٔ برق	کیخسرو جم پوربارس و شرکاء
«	پنبه پاك کنی	حاج تقی آقا تقوی
یزد	جوراب والبسه کش باف	اخوان گرجی
«	نساجی پشمی	استاد غلام صنعتی
«	جوراب وهج پیچ بافی	حاج ابوالقاسم گرجی وعلی اکبر رسولی
«	برنج کوبی	—
سلطان آباد	رنگرزی وریشتن پشم وصباغی	طاوتانجیان
«	چراغ برق	سهام السلطان بیات وشرکاء
همدان	کبریت سازی	حاج حسن پرتوی (تعطیل)
«	چراغ برق	حاج ناصرالممالك شریفی وشرکاء
شیراز	آهنگری	دولت
«	نجاری	«
«	رنگرزی	«
«	چراغ برق	شرکت سهامی
بوشهر	برق و یخ سازی	«
«	یخ سازی	هایکی مکزاد
«	گندم خرد کنی	آقا حسن
«	« «	حاج غلامرضا
«	« «	حسین و حبیب دهدشتی
«	« «	سید علی

کارخانجاتی که فعلا در ایران دایر است

محل	نوع کارخانه	مؤسسین
بوشهر	گندم خردکنی	کربلائی احمد
«	«	کربلائی علی
«	«	کربلائی ابول خباز
«	«	سید کاظم دهدشتی
محمره	یخ سازی	حاج جاسم بحرانی
«	«	داود مارك واسدالله بدیع
«	آسیای موتوری	حاج جاسم بحرانی
«	«	میرزا جلال الدین موقروشرکاء
«	«	عبود ملااحمد وحاجسعد معمار
«	برق	حاج رستم بحرانی
بندرعباس	کارخانهٔ برق و یخ	حاج شیخ احمد گله داری
بندر جاسك	برق	تلگراف بی سیم
«	کارخانهٔ برق	تلگرافخانه
بندر لنگه	ارد سازی بخاری	استاد محمد کازرونی
«	« «	حاج عباسقلی مقیم لنگه
«	لیموناد سازی	سینا آذری
«	« «	حاج محمد عبدالله بلوکی
«	آب کشی بخاری	آقا سید محمد کامل
ناصری	روغن کشی وصابون پزی	حاج آقا ماشاء الله دزفولی
«	کارخانهٔ برق	میرزا حسینخان موقر
«	پنج کارخانهٔ یخ سازی	آقااحمدحجیم. کمپانی اسپرس. حاج سید محمد میرزا مجید موقر ـ یوسف
«	دوازده آسیای بخاری	

کارخانجاتیکه فعلا در ایران دایر است

محل	نوع کارخانه	مؤسسین
دزفول	شلتوك وبرنج پاك کنی	سید محمّدخان وصال وشرکاء
آبادان	چراغ برق	میرزا حسین خان موقر
«	یخ سازی	استاد داود وبدیع
«	آسیای بخاری	حاج حسن وخلف
«	«	حاج مصطفی
«	«	حاج ابول
فلاحیه	«	حاج مجید
لرستان	کارخانهٔ تراش آهن	سید مجتبی
«	کارخانهٔ برق	حاج عبدالکریم امینی
«	برق	سلطان حسام الدین راغبیان

مبادلات

تجارت واصول علمی آن

عوامل جغرافیائی که در تجارت مؤثر است عبارتند از: موقعیّت جغرافیائی، آب و هوا، پستی و بلندی زمین حاصل خیزی زمین، تشکیلات طبقات الارضی وبالاخره وسائل ارتباطیه.

هیچ مملکتی هرقدر هم حاصل خیز باشد به تنهائی نمیتواند تمام احتیاجات خود را رفع نماید بنابراین اصول مبادلات تجارتی از احتیاجات مختلفهٔ ممالك تولید گردیده واین قاعده درتمام ازمنهٔ تاریخی تواماً با تمدّن اقوام مختلفه وجود داشته است. هرقدر دائرهٔ تجارت و مبادلات وسیع تر گردد همان اندازه احتیاجات ممالك مختلفه به یکدیگر بیشتر میشود، تاجائیکه هیچ مملکتی به تنهائی بدون مبادلات تجارتی نمیتواندزندگانی نماید واگر احیاناً چنین مملکتی دریکی ازپنج قطعهٔ زمین وجود داشته باشد بالاخره محکوم بزوال خواهد بود.

تجارت بر دو قسم است: تجارت داخلی و تجارت خارجی.

تجارت داخلی عبارت از مبادله و فروش اجناس داخلهٔ مملکت است که در شهرهای مختلفهٔ همان مملکت رواج دارد، مانند فروش و حمل برنج و مرکبات و ماهی وغیرهٔ گیلان ومازندران بولایات مرکزی وحمل اجناس ازولایات مرکزی بولایات ساحلی. در تجارت داخلی دوعامل مؤثر عبارتند از وسائل حمل و نقل و کرایه وطرز فروش وقیمت اجناس، بدین معنی که محصول خراسان با کرایهٔ حمل ونقل وقیمت اصلی آن طوری بتهران وارد شود که یا در مبادله با اجناس تهران ویا در فروش صاحبان آنها متضرر نشوند.

تجارت خارجی عبارت ازصادر نمودن اجناس داخلی بخارج و وارد نمودن اجناس خارجی بمملکت است. این شعبه تجارت مهمتر از اولی و میتوان گفت امروزه اساس سیاست دنیااست دراین‌شعبه ازتجارت عوامل مؤثره عبارتست از:

اولاً طرز عمل آوردن محصول و مقدار آن ـ ثانیاً طریقهٔ حمل و نقل کرایه ثالثاً پیدا کردن بازارفروش ـ رابعاً مبادلهٔ پول ـ خامساً سیاست گمرکی مملکت.

ازنقطهٔ‌نظر تجارت مملکت ایران ازقدیم موردتوجه وبواسطهٔ‌موقعیت‌جغرافیائی در ازمنهٔ گذشته همیشه واسطهٔ تجارت بین ممالك شرق و غرب بوده، شاید قبل از آنکه ایران مملکت زراعتی گردد حقیقةً مملکت تجارتی بوده است منتها بواسطهٔ پیش آمد های مختلفهٔ تجارت متروك و بعد ها در اثر فقدان راه های آهن وشوسه تجارت سابق طبعاً براه های آهن شمالی که در روسیه ایجاد شده و راه های دریای جنوب منتقل گردیده است زیرا مبادلات تجارتی از این طرق سهلتر و ارزان تر وسریع تر انجام میگردد و درنتیجه مراکز تجارتی دردوناحیهٔ شمال غربی وشرقی بواسطه مجاورت باراه آهن ترکستان وقفقاز تشکیل و ناحیهٔ دیگر درجنوب یعنی در بنادر خلیج فارس (محمره، بوشهر، عباسی) دائر وبالاخره محصول نفت خوزستان اهمیت مخصوصی ازحیث تجارت به‌آبادان‌داده درصورتیکه این‌نقطه قبل‌ازاستخراج نفت بهیچوجه قابل توجه نبوده است.

تجارت خارجی‌ایران باممالك‌خارجه درظرف مدت سه‌سال برطبق‌احصائیه های

دقیقی که ازطرف ادارهٔ احصائیه و اطلاعات تجارتی تنظیم گردیده بقراریست که ذیلاً درج میگردد و از روی این احصائیه میتوان درجهٔ اهمیّت معاملات مملکت را با هریك ازممالك خارجه تحت سنجش ومعاینه قرار داده بعلاوه تفاوت واردات و صادرات هر مملکت را ملاحظه نمود.

در ارقام ستون تفاوت (−) علامت کسر صادرات (+) علامت افزایش و اضافه صادرات مملکتی است ولی درظرف سه سال مزبور با هیچ مملکتی اضافه صادرات نداشته ایم.

واردات کل ۱۰۰٪
صادرات کل ۱۰۰٪

خلاصه معاملات ایران بامالك خارجه در سنوات ۱۳۰۷ـ۱۳۰۸ـ۱۳۰۹ و پورسانتاژ نسبت بواردات و صادرات کل

اسامی ممالك	سال	واردات به ریال	پورسانتاژ	صادرات به ریال	پورسانتاژ	تفاوت
اتحاد جماهیر شوروی	۱۳۰۷	۲۹۱,۰۶۱,۳۴۰	۳۴ر۸	۱۶۶,۲۸۸,۴۳۰	۲۱ر۳	— ۱۲۴,۷۷۲,۹۱۰
»	۱۳۰۸	۲۷۴,۷۱۶,۰۰۰	۲۹ر۸	۱۳۵,۸۸۳,۶۰۰	۲۶ر۶	— ۱۳۸,۸۳۲,۴۰۰
»	۱۳۰۹	۲۳۴,۲۴۲,۵۸۰	۲۸ر۶	۱۵۰,۴۳۲,۰۷۰	۳۳ر۹	— ۸۳,۸۱۰,۵۱۰
جمع		۸۰۰,۰۱۹,۹۲۰		۴۵۲,۶۰۴,۱۰۰		— ۳۴۷,۴۱۰,۸۲۰
معدل سه ساله		۲۶۶,۶۷۳,۳۱۰		۱۵۰,۸۶۸,۰۳۰		— ۱۱۵,۸۰۵,۲۷۰
اسپانی	۱۳۰۷	۵۴,۱۳۰	۰ر۰۰۷	—	—	— ۵۴,۱۳۰
»	۱۳۰۸	۲۳۰,۱۰۰	۰ر۰۴	—	—	— ۲۳۰,۱۰۰
»	۱۳۰۹	۱۲۳,۵۹۰	۰ر۰۳	—	—	— ۱۲۳,۵۹۰
جمع		۴۰۷,۸۲۰		—	—	— ۴۰۷,۸۲۰
معدل سه ساله		۱۳۵,۹۴۰		—		— ۱۳۵,۹۴۰

(بقیه)

اسامی ممالک	سال	واردات به ریال	پورسانتاژ	صادرات به ریال	پورسانتاژ	تفاوت
اطریش	۱۳۰۷	۱۴,۵۴۰,۵۵۰	۸ر۱	۲۳,۹۸۹,۳۳۰	۶ر۴	+ ۹,۴۴۸,۷۸۰
»	۱۳۰۸	۱,۱۸۵,۱۳۰	۱ر۰	۳,۹۲۶,۷۸۰	۸ر۰	+ ۲,۷۴۱,۶۵۰
»	۱۳۰۹	۸۱۷,۱۲۰	۰۹ر۰	۴,۷۲۷,۵۲۰	۰۵ر۱	+ ۳,۹۱۰,۴۰۰
جمع		۱۶,۵۴۲,۸۰۰		۳۲,۶۴۳,۶۳۰		+ ۱۶,۱۰۰,۸۳۰
معدل سه ساله		۵,۵۱۴,۲۶۰		۱۰,۸۸۱,۲۱۰		+ ۵,۳۶۶,۹۴۰
افغانستان	۱۳۰۷	۳۷۹,۸۶۰	۵ر۰	۳۲۸,۶۱۰	۰۸ر۰	— ۳,۴۶۸,۲۵۰
»	۱۳۰۸	۶,۸۸۴,۲۱۰	۷ر۰	۵,۳۲۸,۵۰۰	۰۵ر۱	— ۱,۵۵۵,۷۱۰
»	۱۳۰۹	۳,۴۳۶,۲۲۰	۵ر۰	۳,۱۷۷,۰۶۰	۷ر۰	— ۲۵۹,۱۶۰
جمع		۱۴,۱۱۷,۲۹۰		۸,۸۳۴,۱۷۰		— ۵,۲۸۳,۱۲۰
معدل سه ساله		۴,۷۰۵,۷۶۰		۲,۹۴۴,۷۲۰		— ۱,۷۵۷,۷۰۰
آلمان	۱۳۰۷	۴۷,۲۳۶,۱۹۰	۶ر۵	۴۱,۶۲۸,۴۴۰	۹ر۷	— ۵,۶۰۷,۷۵۰
»	۱۳۰۸	۶۰,۰۸۶,۶۷۰	۵ر۶	۶۰,۱۸۱,۴۱۰	۸ر۱۱	+ ۹۴,۷۴۰
»	۱۳۰۹	۵۶,۷۸۲,۰۶۰	۱ر۷	۳۰,۰۹۶,۲۵۰	۸ر۶	— ۲۶,۶۸۵,۸۱۰
جمع		۱۶۴,۱۰۴,۹۲۰		۱۳۱,۹۰۶,۱۰۰		— ۳۲,۱۹۸,۸۲۰
معدل سه ساله		۵۴,۷۰۱,۶۴۰		۴۳,۹۶۸,۷۰۰		— ۱۰,۷۳۲,۹۴۰

۳ بقیه

اسامی ممالک	سال	واردات به ریال	پورسانتاژ	صادرات به ریال	پورسانتاژ	تفاوت
آمریکا	۱۳۰۷	۳۹,۲۱۲,۶۹۰	۴ر۷	۸۰,۶۸۶,۶۰۰	۱۵ر۳	+ ۴۱,۴۷۳,۹۱۰
«	۱۳۰۸	۷۲,۶۹۲,۷۵۰	۷ر۹	۸۶,۵۳۴,۲۱۰	۱۶ر۹	+ ۱۳,۸۴۱,۴۶۰
«	۱۳۰۹	۲۵,۰۷۲,۴۸۰	۳ر۰۵	۶۶,۲۶۵,۵۱۰	۱۴ر۹	+ ۴۱,۱۹۳,۰۳۰
جمع		۱۳۶,۹۷۷,۹۲۰		۲۳۳,۴۸۶,۳۲۰		+ ۹۶,۵۰۸,۴۰۰
معدل سه ساله		۴۵,۶۵۹,۳۱۰		۷۷,۸۲۸,۷۷۰		+ ۳۲,۱۶۹,۴۷۰
انگلستان	۱۳۰۷	۱۵۷,۰۵۵,۹۲۰	۱۸ر۸	۶۱,۶۷۹,۴۸۰	۱۱ر۶	— ۹۵,۳۷۶,۴۴۰
«	۱۳۰۸	۲۰۸,۴۷۵,۲۲۰	۲۲ر۸	۶۲,۴۴۳,۲۶۰	۱۲ر۲	— ۱۴۶,۰۳۱,۹۶۰
«	۱۳۰۹	۲۴۶,۴۰۴,۴۸۰	۳۰	۴۴,۷۶۰,۱۵۰	۱۰ر۹	— ۲۰۱,۶۴۴,۳۳۰
جمع		۶۱۱,۹۳۵,۶۲۰		۱۶۸,۸۸۲,۸۹۰		— ۴۴۳,۰۵۲,۷۳۰
معدل سه ساله		۲۰۳,۹۷۸,۵۴۰		۵۶,۲۹۴,۲۹۰		— ۱۴۷,۶۸۴,۲۴۰
ایطالیا	۱۳۰۷	۲۰,۸۴۳,۵۹۰	۲ر۴	۷,۲۹۳,۳۹۰	۱ر۴	— ۱۳,۵۵۰,۲۰۰
«	۱۳۰۸	۲۱,۱۲۹,۴۶۰	۲ر۳	۱۰,۴۷۸,۴۵۰	۲ر۰۷	— ۱۰,۶۶۱,۰۱۰
«	۱۳۰۹	۲۲,۴۱۰,۴۵۰	۲ر۸	۴,۰۴۲,۰۰۰	۰ر۹	— ۱۸,۳۶۸,۴۵۰
جمع		۶۴,۳۹۳,۵۰۰		۲۱,۸۱۳,۸۴۰		— ۴۲,۵۷۹,۶۶۰
معدل سه ساله		۲۱,۴۶۴,۵۰۰		۷,۲۷۱,۲۸۰		— ۱۴,۱۹۳,۲۲۰

۴ بقیه

اسامی ممالک	سال	واردات به ریال	پورسانتاژ	صادرات به ریال	پورسانتاژ	تفاوت
بلژیك	۱۳۰۷	۲۸,۹۳۸,۲۰۰	۳ر۴	۳,۴۰۰,۰۰۰	۰ر۹	۲۵,۵۳۸,۲۰۰ —
»	۱۳۰۸	۳۱,۰۹۹,۷۷۰	۳ر۵	۲۴۲,۳۲۰	۰ر۰۶	۳۰,۸۵۷,۴۵۰ —
»	۱۳۰۹	۳۳,۳۱۷,۸۵۰	۳ر۲	۳۵۸,۹۴۰	۰ر۰۷	۳۲,۹۵۸,۹۱۰ —
جمع		۹۳,۳۵۵,۸۲۰		۴,۰۰۱,۲۶۰		۸۹,۳۵۴,۵۶۰ —
معدل سه ساله		۳۱,۱۱۸,۶۷۰		۱,۳۳۳,۷۵۰		۲۹,۷۸۴,۸۵۰ —
ترکیه	۱۳۰۷	۷۰۲,۹۳۰	۰ر۱	۳۹,۳۰۰,۵۶۰	۷ر۴	۳۸,۵۹۷,۶۳۰ +
»	۱۳۰۸	۵۲۷,۳۶۰	۰ر۰۷	۲۸,۲۷۸,۸۹۰	۵ر۰	۲۷,۷۵۱,۵۳۰ +
»	۱۳۰۹	۱,۳۹۳,۲۴۰	۰ر۳	۲۲,۴۶۵,۸۲۰	۵ر۰۷	۲۱,۰۷۲,۵۸۰ +
جمع		۲,۶۲۳,۵۳۰		۹۰,۰۴۵,۲۷۰		۸۷,۴۲۱,۷۴۰ +
معدل سه ساله		۸۷۴,۵۱۰		۳۰,۰۱۵,۰۹۰		۲۹,۱۴۰,۵۸۰ +
جاوه	۱۳۰۷	۶,۲۸۴,۹۶۰	۰ر۸	—	—	۶,۲۸۴,۹۶۰ —
»	۱۳۰۸	۷,۲۰۷,۴۵۰	۰ر۸	—	—	۷,۲۰۷,۴۵۰ —
»	۱۳۰۹	۱۷,۳۱۹,۲۱۰	۲ر۲	—	—	۱۷,۳۱۹,۲۱۰ —
جمع		۳۰,۸۱۱,۶۲۰		—	—	۳۰,۸۱۱,۶۲۰ —
معدل سه ساله		۱۰,۲۷۰,۵۴۰		—		۱۰,۲۷۰,۵۴۰ —

۵ بقیه

اسامی ممالک	سال	واردات به ریال	پورسانتاژ	صادرات به ریال	پورسانتاژ	تفاوت
چکواسلوکی	۱۳۰۷	۳,۳۳۲,۷۹۰	۰ر۴	۱۲,۹۱۰	۰ر۰۰۴	— ۳,۳۱۹,۸۸۰
«	۱۳۰۸	۳,۵۰۲,۷۷۰	۰ر۳	۲۹,۰۸۰	۰ر۰۰۵	— ۳,۴۷۳,۶۹۰
«	۱۳۰۹	۶,۵۴۱,۸۶۰	۰ر۸	۱۵,۸۷۰	۰ر۰۰۲	— ۶,۵۲۵,۹۹۰
جمع		۱۳,۳۷۷,۴۲۰		۵۷,۸۶۰		— ۱۳,۳۱۹,۵۶۰
معدل سه ساله		۴,۴۵۹,۱۴۰		۱۹,۲۸۰		— ۴,۴۳۹,۸۵۰
چین	۱۳۰۷	۲۲۶,۰۰۰	۰ر۱	۱۱,۱۳۲,۹۸۰	۲ر۱	+ ۱۰,۹۰۶,۹۸۰
«	۱۳۰۸	۹۵۹,۹۵۰	۰ر۱	۲۵,۲۳۲,۴۸۰	۴ر۹	+ ۲۴,۲۷۲,۵۳۰
«	۱۳۰۹	۹۳۹,۷۶۰	۰ر۲	۷,۸۴۱,۰۶۰	۱ر۷	+ ۶,۹۰۱,۳۰۰
جمع		۲,۱۲۵,۷۱۰		۴۴,۲۰۶,۵۲۰		+ ۴۲,۰۸۰,۸۱۰
معدل سه ساله		۷۰۸,۵۷۰		۱۴,۷۳۵,۰۰۰		+ ۱۴,۰۲۶,۹۳۰
ژاپن	۱۳۰۷	۴,۰۰۱,۴۵۰	۰ر۵	۱۷,۹۷۳,۳۵۰	۳ر۳	+ ۱۳,۹۷۱,۹۰۰
«	۱۳۰۸	۶,۶۹۹,۳۱۰	۰ر۷	۴,۸۶۱,۹۵۰	۰ر۹	— ۱,۸۳۷,۳۶۰
«	۱۳۰۹	۹,۲۶۲,۳۳۰	۱ر۲	۳۱,۷۳۵,۸۲۰	۷ر۱	+ ۲۲,۴۷۳,۴۹۰
جمع		۱۹,۹۶۳,۰۹۰		۵۴,۵۷۱,۱۲۰		+ ۳۴,۶۰۸,۰۳۰
معدل سه ساله		۶۶۵,۳۶۰		۱۸,۱۹۰,۳۷۰		+ ۱۱,۵۳۶,۰۱۰

۶ بقیه

اسامی ممالک	سال	واردات به ریال	پورسانتاژ	صادرات به ریال	پورسانتاژ	تفاوت
سوئد	۱۳۰۷	۱,۵۹۸,۰۹۰	۰ر۲	۱۰,۱۳۰	۰ر۰۰۳	— ۱,۵۸۷,۹۶۰
»	۱۳۰۸	۱,۱۸۱,۴۸۰	۰ر۱	۱۹,۸۵۰	۰ر۰۰۳	— ۱,۱۶۱,۶۳۰
»	۱۳۰۹	۱,۱۵۲,۴۰۰	۰ر۲	۵,۲۶۰	۰ر۰۰۱	— ۱,۱۴۷,۱۴۰
جمع		۳,۹۳۱,۹۷۰		۳۵,۲۴۰		— ۳,۸۹۶,۷۳۰
معدل سه ساله		۱,۳۱۰,۶۵۰		۱۱,۷۴۰		— ۱,۲۹۸,۹۱۰
سویس	۱۳۰۷	۱,۸۸۰,۳۹۰	۰ر۳	۲۱۱,۱۰۰	۰ر۰۶	— ۱,۶۶۹,۲۹۰
»	۱۳۰۸	۱,۶۳۹,۲۲۰	۰ر۱	۵۴۶,۸۴۰	۰ر۲	— ۱,۰۹۲,۳۸۰
»	۱۳۰۹	۱,۴۰۳,۴۹۰	۰ر۲	۴۲۸,۲۲۰	۰ر۰۹	— ۹۷۵,۲۷۰
جمع		۴,۹۲۲,۱۰۰		۱,۱۸۶,۱۶۰		— ۳,۷۳۶,۹۴۰
معدل سه ساله		۱,۶۴۰,۷۰۰		۳۹۵,۳۹۰		— ۱,۲۴۵,۶۵۰
عراق	۱۳۰۷	۶,۷۸۸,۱۹۰	۰ر۹	۱۹,۶۵۹,۷۲۰	۳ر۵	+ ۱۲,۸۷۱,۵۳۰
»	۱۳۰۸	۶,۵۱۷,۰۸۰	۰ر۷	۲۱,۱۴۳,۱۱۰	۴ر۲	+ ۱۴,۶۲۶,۰۳۰
»	۱۳۰۹	۳,۸۸۵,۲۸۰	۰ر۴	۲۱,۸۴۰,۳۳۰	۴ر۸	+ ۱۷,۹۵۵,۰۵۰
جمع		۱۷,۱۹۰,۵۵۰		۶۲,۶۴۳,۱۶۰		+ ۴۵,۴۵۲,۶۶۰
معدل سه ساله		۵,۷۳۰,۱۸۰		۲۰,۸۸۱,۰۵۰		+ ۱۵,۱۵۰,۸۷۰

۷ بقیه

اسامی ممالک	سال	واردات به ریال	پورسانتاژ	صادرات به ریال	پورسانتاژ	تفاوت
عمان	١٣٠٧	٣٢١,٨٦٠	٠ر٠٤	٢,٠٨٥,٦٣٠	٠ر٣	+ ١,٧٦٣,٧٧٠
«	١٣٠٨	٤١٤,٦٤٠	٠ر٠٦	٤,٤٨٥,٢٣٠	٠ر٨	+ ٤,٠٧٠,٥٩٠
«	١٣٠٩	٤١١,٤٢٠	٠ر٠٥	٢,٥٣٠,٥٢٠	٠ر٤	+ ٢,١١٩,١٠٠
جمع		١,١٤٧,٩٢٠		٩,١٠١,٣٨٠		+ ٧,٩٥٣,٤٦٠
معدل سه ساله		٣٨٢,٦٤٠		٣,٠٣٣,٧٩٠		+ ٢,٦٥١,١٥٠
فرانسه	١٣٠٧	٣٩,٨٥٦,٠٩٠	٤ر٧	٥,٨٢٢,٩٣٠	١ر١	— ٣٤,٠٣٣,١٦٠
«	١٣٠٨	٦١,٣٥٩,٦١٠	٦ر٧	١٣,٤٩٠,٠٧٠	٢ر٦	— ٤٧,٨٦٩,٥٤٠
«	١٣٠٩	٢٧,١٨٥,٨٧٠	٣ر٤	٦,٧٨٢,٥٤٠	١ر٥	— ٢٠,٤٠٣,٣٣٠
جمع		١٢٨,٤٠١,٥٧٠		٢٦,٠٩٥,٥٤٠		— ١٠٢,٣٠٦,٠٣٠
معدل سه ساله		٤٢,٨٠٠,٥٢٠		٨,٦٩٨,٥١٠		— ٣٤,١٠٢,٠١٠
لهستان	١٣٠٧	١,٩٦٦,٩٣٠	٠ر٢	٩١,٠٠٠	٠ر٠٣	— ١,٨٧٥,٩٣٠
«	١٣٠٨	١,٤٨٧,٢٩٠	٠ر٢	٤٨,٦٢٠	٠ر٠٠٩	— ١,٤٣٨,٦٧٠
«	١٣٠٩	٢,٥٤٥,٧٠٠	٠ر٤	٣٨,٩٥٠	٠ر٠٠٥	— ٢,٥٠٦,٧٥٠
جمع		٥,٩٩٩,٩٢٠		١٧٨,٥٧٠		— ٥,٨٢١,٣٥٠
معدل سه ساله		١,٩٩٩,٩٧٠		٥٩,٥٢٠		— ١,٩٤٠,٤٥٠

۸ بقیه

اسامی ممالک	سال	واردات به ریال	پورسانتاژ	صادرات به ریال	پورسانتاژ	تفاوت
مسقط	۱۳۰۷	۱۶,۷۷۰	۰ر۰۰۲	۴۵,۰۶۰	۰ر۰۰۹	+ ۲۸,۲۹۰
»	۱۳۰۸	۷۵۰	—	۱۸,۵۳۰	۰ر۰۰۳	+ ۱۷,۷۸۰
»	۱۳۰۹	۱۰۳,۶۲۰	۰ر۰۱	۲۳,۸۴۰	۰ر۰۰۲	— ۷۹,۸۷۰
جمع		۱۲۱,۱۴۰		۸۷,۴۳۰		— ۳۳,۷۱۰
معدل سه ساله		۴۰,۳۸۰		۲۹,۱۴۰		— ۱۱,۲۴۰
مصر	۱۳۰۷	۹,۱۳۰	۰ر۰۰۱	۶,۹۷۳,۵۸۰	۱ر۲	+ ۶,۹۶۴,۴۵۰
»	۱۳۰۸	۴۴,۵۸۰	۰ر۰۲	۷,۷۹۵,۹۵۰	۱ر۵	+ ۷,۷۵۱,۳۷۰
»	۱۳۰۹	۹۳,۰۶۰	۰ر۰۱	۵,۷۳۲,۱۷۰	۱ر۳	+ ۵,۶۳۹,۱۱۰
جمع		۱۴۶,۷۷۰		۲۰,۵۰۱,۷۰۰		+ ۲۰,۳۵۴,۹۳۰
معدل سه ساله		۴۸,۹۲۰		۶,۸۳۳,۹۰۰		+ ۶,۷۸۴,۹۷۰
هندوستان	۱۳۰۷	۱۵۸,۱۴۰,۹۲۰	۱۸ر۹	۴۲,۱۸۰,۰۸۰	۷ر۹	— ۱۱۵,۹۶۰,۸۴۰
»	۱۳۰۸	۱۴۷,۹۵۴,۹۵۰	۱۶ر۲	۳۹,۸۷۷,۵۶۰	۷ر۸	— ۱۰۸,۰۷۷,۳۹۰
»	۱۳۰۹	۱۲۲,۲۱۷,۱۶۰	۱۴ر۹	۳۸,۵۷۹,۱۴۰	۸ر۷	— ۸۳,۶۳۸,۰۲۰
جمع		۴۲۸,۳۱۳,۰۳۰		۱۲۰,۶۳۶,۷۸۰		— ۳۰۷,۶۷۶,۲۵۰
معدل سه ساله		۱۴۲,۷۷۱,۰۱۰		۴۰,۲۱۲,۲۶۰		— ۱۰۲,۵۵۸,۷۵۰

۹ بقیه

اسامی ممالک	سال	واردات به ریال	پورسانتاژ	صادرات به ریال	پورسانتاژ	تفاوت
هلاند	۱۳۰۷	۷,۱۴۹,۹۶۰	۰ر۸	۴۶,۰۰۰	۰ر۰۰۹	— ۷,۱۰۳,۹۶۰
»	۱۳۰۸	۱,۹۸۲,۹۱۰	۰ر۳	۱۰۱,۳۶۰	۰ر۰۴	— ۱,۸۸۱,۵۵۰
»	۱۳۰۹	۱,۸۷۳,۹۶۰	۰ر۳	۳۵۶,۲۶۰	۰ر۰۷	— ۱,۵۱۷,۷۰۰
جمع		۱۱,۰۰۶,۸۳۰		۵۰۳,۶۲۰		— ۱۰,۵۰۳,۲۱۰
معدل سه ساله		۳,۶۶۸,۹۴۰		۱۶۷,۸۷۰		— ۳,۵۰۱,۰۷۰
یونان	۱۳۰۷	۳۴۳,۷۹۰	۰ر۰۵	۲۱,۱۴۰	۰ر۰۰۵	— ۳۲۲,۶۵۰
»	۱۳۰۸	۳۱۲,۷۱۰	۰ر۰۱	۱۷۱,۷۷۰	۰ر۰۶	— ۱۴۰,۹۴۰
»	۱۳۰۹	۵۴۵,۵۱۰	۰ر۰۶	۲۱۷,۸۴۰	۰ر۰۶	— ۳۲۷,۶۷۰
جمع		۱,۲۰۲,۰۱۰		۴۱۰,۷۵۰		— ۷۹۱,۲۶۰
معدل سه ساله		۴۰۰,۶۷۰		۱۳۶,۹۱۰		— ۲۶۳,۷۶۰
جمع کل	۱۳۰۷	۸۳۵,۳۵۹,۷۲۰	٪۱۰۰	۵۳۰,۸۶۰,۴۵۰	٪۱۰۰	— ۳۰۴,۴۹۹,۲۷۰
»	۱۳۰۸	۹۱۸,۳۰۱,۴۷۰	٪۱۰۰	۵۱۱,۱۱۹,۸۲۰	٪۱۰۰	— ۴۰۷,۱۸۱,۵۵۰
»	۱۳۰۹	۸۱۹,۴۸۰,۷۰۰	٪۱۰۰	۴۴۲,۴۵۳,۱۴۰	٪۱۰۰	— ۳۷۷,۰۲۷,۵۶۰

اخیراً دولت برای موازنهٔ صادرات و واردات بموجب قانون مخصوصی تجارت خارجی را بخود انحصار داده وما عین نظریهٔ اداره کل تجارت را بااحصائیهٔ مقایسهٔ صادرات وواردات ۱۰ ماهه و ۱۱ ماههٔ ۱۲۰۹ را نسبت بسال ۱۳۱۰ ذیلاً درج مینمائیم.

بیلان تجارتی یا فوائد حاصله از اجرای قانون انحصار تجارت

برای اینکه خرابی اوضاع تجارتی قبل از وضع قانون انحصار تجارت خارجی مصوبهٔ ۶ اسفند ۱۳۰۹ را بتوان بطور محسوس مجسّم و ضمناً نیز فوائدیکه از اجرای آن درظرف این ده ماهه بدست آمده وبهبودی که دراوضاع تجارتی حاصل شده است مبرهن و مدّلل نمود لازم است که بشرح مختصر ذیل مبادرت شود.

هرگاه یك نظر اجمالی بوضعیّت تجارت خارجی ایران قبل از جنگ بین‌المللی الی ابتدای اجرای قانون انداخته شود بطور وضوح روشن خواهد شدکه ملّت ایران مدّتهای مدیدی دوچار یك وضعیّت اسفناك تجارتی بوده یابعبارت دیگر واردات بیش از صادرات بوده است و بدین طریق هر ساله مبلغ هنگفتی از سرمایه ملی از این سرزمین خارج شده و در نتیجه حیات اقتصادی مملکت متزلزل شده بود.

این وضعیّت که در سنهٔ ۱۳۰۸ بمنتها اوج خود رسیده یعنی تجارت ایران قریب ۴۳۲ میلیون قران کسر صادرات داشته است تا ده ماه قبل ادامه داشت و دراین دوسالهٔ اخیر علاوه برعدم تعادل تجارت جنسی وضعیّت ناگوار دیگری پیش آمدکه بیش از پیش باعث تزلزل افکار عمومی شده و آن تزلزل وسقوط فاحش پول ایران بود.

از یکطرف وضعیّت منفی صادرات و از طرف دیگر شدّت بحران پول که در اثر تنزل قیمت نقره که واحد پول ایران را تشکیل میدهد و عوامل استثنائی دیگر از قبیل احتیاجات روز افزون باسعار خارجه و غیره دولت ایران با جدّیت هرچه تمامتر برای مبارزه با اوضاع متزلزل اقتصادی کمر همت بسته اقدامات مؤثری نمود.

اوّلین اقدامی که بعمل آمد و در درجه اوّل اهمیّت قرار داشت نگاهداری و حفظ پول مملکت از سقوط قطعی بود؟ برای اینکه تعیین مظنّهٔ اسعار در داخله

تحت تنظم درآید و ازنفوذ بازار بورس وصرّافی خارج شود . درتاریخ ۱۵ اسفند ۱۳۰۸ بنا به پیشنهاد دولت قانونی از مجلس گذشت که بموجب آن معاملهٔ خرید و فروش اسعار خارجی بدولت اختصاص یافت و کمیسیونی بعنوان کمیسیون تفتیش اسعار خارجی دربانك ملی تشکیل گردید که خریداران اسعار مجبور بودند بآن کمیسیون مراجعه نموده و برای کسب اسعار اجازه تحصیل کنند .

بعد از آنکه مدّتی از اجرای قانون مزبور گذشت دولت در تجربه و عمل قانون مزبور را کافی برای انجام مقاصد و منویات خود ندانسته لایحه دیگری به مجلس تقدیم نمود و در نتیجه در تاریخ ۳۱ تیر ۱۳۰۹ قانون متمّم قانون اسعار خارجی وضع گردید . بموجب این قانون ورود قسمتی از اجناس تجملی محتاج بداشتن اجازهٔ مخصوص گردید و ضمناً نیز کلیهٔ صادر کنندگان محصولات واجناس داخلی برای آنکه اسعار حاصله از فروش اجناس خود را در خارجه نگاه ندارند موظف باشند که ۹۰ ٪ از اسعار حاصله از فروش اجناس خود را بهمان نرخی که دولت برای اسعار خارجه درداخله تعیین مینماید بفروش برسانند ولی هرگاه تعهّد کنندکه ۵۰ ٪ اسعار حاصله از فروش اجناس خود را مال التجاره ای که ورود آن محتاج بکسب اجازهٔ قبلی از کمیسیون تفتیش اسعار نبوده وارد کنند از فروش ۵۰ ٪ اسعار مزبور معاف باشند .

به این ترتیب تا این اواخر موازنهٔ پول تا اندازه‌ای محفوظ مانده وازسقوط کلی آن وایجاد انفلواسیون جلوگیری بعمل آمد ولی برای اینکه با بودن قانون انحصار تجارت که شرح آن ذیلاً نیز داده می‌شود و نتایجی که از اجرای آن حاصل گردیده دیگر مانعی برای آزاد بودن اسعار دیده نمیشد وازطرف دیگر برای اینکه بجریانات و معاملات غیر رسمی محرمانه که در بازار تحت عنوان بورس سیاه بعمل میآمد خاتمه داده شود در تاریخ ۵ر۱۲ر۱۰ لایحهٔ جدیدی بتصویب مجلس شورای ملی رسیده که از تاریخ اجرای آن معامله و نرخ اسعار خارجی آزاد گردیده است ولی درعین حال دولت این حق را برای خود محفوظ داشته که درصورت لزوم مقررات لازمه راجع به تفتیش و کنترل نرخ اسعار را بمجلس پیشنهاد نماید . پس از تصویب لایحهٔ

مزبور بازار مختصر زمانی بحالت عادی خود برگشته و بانکها هم روی همان جریان معاملات بازار نرخ داده ومطابق آن خرید وفروش می‌نمودند تا آنکه دوباره چند روزی است که جریان عادی بازار تغییر نموده و تفاوتی بین نرخ معاملات بازار و نرخ ابلاغی بانك دیده میشود که بر طبق اطلاعات موثق ترقّی فوق‌العادهٔ اسعار در این چند روزه بیشتر مربوط به افزایش تقاضا وعدم کفایت اسعار در بانکها است زیرا بهیچوجه دراین چند روزه درقیمت نقود خارجه تغییری حاصل نشده است که باعث ایجاد بحران اسعار گردد وشك نیست که پس از رفع احتیاجات مزبور دوباره اسعار بقیمت عادی خود عودت خواهد کرد .

در ظرف این یکی دو سال که انقلاب وبحران اقتصادی شدیدی در عالم پیداشد برای اینکه از این حیث لطمهٔ بیشتری باوضاع تجارتی ما وارد نیاید و قانون متمم اسعار برای این منظور کاملاکافی نبود قدم برجستهٔ دیگری برداشته شد که عبارت از وضع قانون انحصار تجارت خارجی‌در تاریخ ٦ اسفند ۱۳۰۹ باشد .

مقصود از وضع این قانون انست که بیش از این اجازه ندهند که برهمخوردگی وعدم تعادل واردات و صادرات مملکت ادامه یافته و گریبان مملکت را ازوضعیت نا مساعد صادرات رهائی داده وضمناً نیز ازورود امتعهٔ تجمّلی واشیاء غیرضروری جلوگیری بعمل آید که بیش از این سرمایهٔ ملی بیهوده خارج نشود .

قانون انحصار تجارت از یکطرف واردات را محدود ساخته و با تشکیل سهمیّه هریك ازاقلام اجناسی را که ورود آن مجازمانده تحت تنظیم در آورده وازطرف دیگر باتسهیلات وآزادی که‌نسبت بقسمت‌صادرات منظورشده باعث تشویق‌صادرات محصولات و مصنوعات ایران گردیده است .

اینك با آنکه بیش‌از ۱۰ ماه ازسال اقتصادی حقیقی نمیگذرد میتوان باچهره گشاده نتایجی که دراین مدّت مختصر حاصل شده است برطبق صورت بیلان تجارتی ذیل ارائه داد .

بیلان تجارتی

برطبق تقسیمات پنجگانه که در ۹ سپتامبر ۱۹۱۰ از طرف مجمع بین‌المللی احصائیهٔ تجارتی بروکسل تنظیم یافته است

کلیهٔ ارقام این جدول به میلیون قران خوانده شود	واردات							صادرات							نسبت صادرات به واردات
	نوع جنس							نوع جنس							
	حیوانات زنده	مشروبات و مأکولات	مواد خام یا عمل آمده	مواد ساخته شده	فلزات قیمتی و مسکوکات	معدل ماهیانه واردات	جمع کل واردات	حیوانات زنده	مشروبات و مأکولات	مواد خام یا عمل آمده	مواد ساخته شده	فلزات قیمتی و مسکوکات	معدل ماهیانه صادرات	جمع کل صادرات	
معدل ماهیانه قبل از جنگ ۱۲۹۲	۱,۵	۲۱	٤	۲۷	۱	۵۳	٦٤۷	۱	۱۰	۱۸	۷	۱	۳۷	٤۵۵	-۱۹۲
بعد از « ۱۲۹۹	۱	۱۷	۳	۱۹	۱,۲	٤۰	٤۸۲	۱,۲۰	۲	٤	۵	۱,۳	۱۱	۱۳۷	-۳٤۵
۱۳۰۰	۱,۲	۱۸	٤	۲۷	۱	۵۰	٦۰۹	۱,۵	۳	٤	۷	۱,۲	۱٤	۱۷۹	-٤۳۰
۱۳۰۱	۱,۲	۱۷	٤	۲۹	۱	۵۱	٦۱۹	۱,۱۰	۵	۹	۱۰	۱	۲۵	۳۰۵	-۳۱٤
۱۳۰۲	۱,۲	۱۹	٦	۳۱	۱	۵۷	٦۹٤	۱,۵۰	٦	۱٤	۱۱	۱	۳۲	۳۸۵	-۳۰۹
۱۳۰۳	۱,۳	۲۱	٤	۳۷	۲	٦٤	۷۷۱	۱,۲۰	۱۰	۱۸	۱۱	۱	٤۰	٤۸۵	-۲۸٦
۱۳۰٤	۱,۳	۲٤	۵	٤۰	٤	۷۳	۸۸۱	۱,۲۰	۱۱	۱۸	۱۲	۱	٤۲	۵۱٤	-۳٦۷
۱۳۰۵	۱,۳	۱۹	٦	۳۹	۱	٦٤	۷۸۷	۱,۱۰	۵	۲۰	۱۱	۱	۳۷	٤٤۹	-۳۳۸
۱۳۰٦	۱,۵	۱۵	٦	٤۳	۳	٦۷	۸۰۷	۱,۵	۸	۱۵	۱۵	۱,۱۰	۳۸	٤٦۳	۳٤٤
۱۳۰۷	۱,۵	۱٦	٦	٤۱	۵	٦۸	۸۱۹	۱,۱۰	۷	۱۸	۱۵	۱,۵	٤۰	٤۸۰	۳۳۹
۱۳۰۸	۱,۱۰	۱۸	۹	٤٦	۳	۷٦	۹۱۹	۱,۵	۸	۱۸	۱٤	۱,۳	٤۰	٤۸۷	٤۳۲
۱۳۰۹	۱,۵	۱٦	۹	٤۲	۱,۵۰	٦۷	۸۱۰	۱,۲	۹	۱٦	۱۲	۱	۳۸	٤۵۸	۳۵۲
۱۰ ماهه ۱۳۱۰	—	—	—	—	—	٤۱	٤۱۵	—	—	—	—	—	٤۹	٤۹٤	+۷۹

۱ ـ توضیح آنکه صادرات نفت مشمول ارقام صادراتی فوق نیست

۲ ـ اجناس معافی واردات در ۱۳۰۹ و ۱۳۱۰ منظور نشده

۳ ـ صادرات شیلات در سنوات ۱۳۰۹ و ۱۳۱۰ منظور نشده است

از ملاحظات بیلان تجارتی مزبور بطور محسوس مشاهده میشود که صادرات ایران ازسنوات قبل ازجنگ بین‌المللی الی بدو اجرای قانون انحصار تجارت همواره کمتر از واردات بوده است و فقط در این ۱۰ ماهی که ازعمر این قانون میگذرد نه‌فقط تعادل تجارتی حاصل شده بلکه صادرات‌ما رو بازدیاد گذارده و معادل ۷۹ میلیون قران نسبت بواردات اضافه است . بهتر ازاین دیگر دلیلی نمیتوان برای فوائد وحسن نتیجهٔ این قانون قائل‌شد . برای اینکه وضعیّت صادرات ۱۰ ماهه‌اجرای این قانون را بیش از آنچه که از بیلان فوق ملاحظه میشود روشن تر سازیم بهتر آنست بصورت مقایسه ای که از واردات و صادرات ۱۰ ماهه ۱۳۱۰ نسبت به ۱۰ ماههٔ ۱۳۰۹ تنظیم یافته است مراجعه شود .

صورت مقایسهٔ

صادرات و واردات ۱۱ ماههٔ ۱۳۱۰ نسبت به ۱۱ ماههٔ ۱۳۰۹

ماهها	صادرات		اضافه و کسر صادرات نسبت ۱۳۰۹		واردات		اضافه و کسر واردات نسبت ۱۳۰۹	
	۱۳۱۰	۱۳۰۹	اضافه	کسر	۱۳۱۰	۱۳۰۹	اضافه	کسر
	تومان	تومان	تومان	تومان	تومان	تومان	تومان	تومان
فروردین	۱,۹۱۱,۴۸۳	۲,۴۴۸,۰۵۵		۵۳۶,۵۷۲	۲,۶۶۵,۴۸۰	۶,۲۴۴,۵۱۶		۳,۵۷۹,۰۳۶
اردیبهشت	۲,۰۴۳,۳۸۵	۵,۲۱۵,۴۶۰		۲,۶۷۲,۰۷۵	۲,۵۳۱,۸۹۴	۵,۷۲۰,۵۱۲		۲,۱۸۸,۶۱۸
خرداد	۴,۳۹۴,۶۸۵	۲,۷۴۴,۰۸۴	۱,۶۵۰,۱۰۱		۳,۳۶۹,۷۵۴	۴,۶۴۲,۱۹۰		۱,۲۷۲,۴۳۷
تیر	۵,۴۰۷,۱۰۱	۲,۲۷۸,۶۹۹	۳,۱۲۸,۴۵۲		۳,۷۰۴,۹۵۳	۴,۵۹۷,۷۱۵		۸۹۲,۷۶۲
مرداد	۵,۹۲۷,۳۰۱	۱,۲۷۵,۳۷۵	۴,۶۵۱,۹۷۶		۴,۲۳۳,۱۹۱	۴,۲۱۱,۹۴۵	۲۱,۲۴۶	
شهریور	۵,۰۸۴,۴۷۴	۳,۵۹۷,۴۴۱	۱,۹۸۷,۰۳۳		۴,۵۸۰,۹۴۸	۴,۲۱۶,۵۵۸	۳۶۴,۳۹۰	
مهر	۴,۷۰۳,۵۶۷	۳,۷۱۰,۰۸۱	۹۹۲,۴۸۶		۵,۴۳۶,۰۰۶	۴,۶۶۳,۸۹۳	۷۷۲,۱۱۳	
ابان	۶,۶۷۳,۰۸۲	۴,۴۹۶,۲۰۷	۲,۱۷۶,۷۷۵		۴,۹۰۲,۰۵۹	۵,۰۰۶,۳۲۵		۱۰۴,۲۶۶
آذر	۶,۷۹۱,۴۲۲	۵,۷۷۷,۲۲۴	۱,۰۱۴,۱۹۸		۴,۲۲۴,۶۸۹	۵,۴۷۴,۷۰۱		۱,۲۵۰,۰۱۲
دی	۵,۴۸۲,۸۸۷	۵,۱۶۵,۶۰۸	۳۱۷,۲۷۹		۵,۸۵۱,۴۲۰	۶,۱۱۷,۰۲۲		۲۶۵,۱۰۲
بهمن	۴,۱۴۵,۰۳۴	۴,۸۴۹,۵۸۵		۷۰۴,۵۵۱	۴,۳۲۴,۸۹۵	۴,۷۳۱,۳۳۴		۴۰۶,۴۳۹
جمع ۱۱ ماهه	۵۳,۵۶۴,۵۲۱	۴۱,۵۵۸,۴۱۹	۱۲,۰۰۶,۱۰۲		۴۵,۸۲۵,۲۸۸	۵۵,۶۲۶,۷۱۱		۹۸۰۱,۴۲۳

جمع صادرات ۱۱ ماههٔ ۱۳۱۰ — ۵۳,۵۶۴,۵۲۱

« **واردات** « « — ۴۵,۸۲۵,۲۸۸

اضافهٔ صادرات در ۱۱ ماههٔ ۱۲۱۰ — ۷,۷۳۹,۲۳۳

از جدول فوق مشاهده میشود که بعد از اجرای قانون انحصار از ماه سوّم صادرات روبترقی رفته وتا آخر بهمن نسبت بواردات مبلغ ۷,۷۳۹,۲۳۳ قران اضافه شده است ، ازاین لحاظ تاآخر ماه دوازدهم مبلغ دیگری نسبت بواردات اضافه خواهیم داشت و ازطرف دیگر واردات ۱۱ ماههٔ هذه السنه مبلغ ۹٬۸۰۱٬۴۲۳ قران نسبت بواردات ۱۱ ماههٔ سنه ماضیه کسر بوده درحالتیکه صادرات ۱۱ ماههٔ هذه السنه نسبت به ۱۱ ماههٔ سال گذشته مبلغ ۱۲,۰۰۶,۱۰۲ قران اضافه بوده است .

برای مزید استحضار احصائیه هائیکه مربوط به اداره جواز واردات است نیز ذیلاً درج میگردد .

در سه ماهه اول سال ١٣١٠

صورت جوازهای صادره و میزان اعتبار و موازنهٔ تجارت سه ماهه

تعرفه گمرکی	شرح	تعداد جواز	اصل اعتبار	مبلغ جواز صادر شده	موجودی فعلی
٣	الکل خالص	٣	٤٠٠٠	٣٢٥٨	٧٤٢
٤٥,٤٦	شرابهاي طبی و آب معدنی	٦	١٦٥٠٠	١٢٩٤٠	٣٥٦٠
٥٠	شمع	١٨	٥٠٠٠٠	٤٠٠٠٠	—
٦٥,٥٢	کائوچو و مواد رزینی	٤١	٢٨٩٩٩٠	٢٤٧٣٦	٢٦٥٢٥٤
٦١,٦٠	سمنت	٣٨	٢٠٧٠٠٠	٢٠٦٨١٤	١٨٦
٧٠٦٩	قهوه	٤٥	٤٠٠٠٠	٤٠٠٠٠	—
١٢٠,١٢١	قند و شکر	٢٥٣	٨٢٥٠٠٠٠	٨٢٣٢٥٠٨	١٧٤٩٢
١٢٣,١٢٤	چای	٣٦٤	٥٧٥٠٠٠٠	٥٦٤٩٨٤٤	١٠٠١٥٦
١٣٠,١٣١	دواجات معمولی	٢٠٨	٥٠٠٠٠٠	٤٦٤٣١	٣٤٥٦٩
١٤٢,١٤٤	ادویه‌جات	١٨٦	٣٢٥٠٠٠	٣١٢٧٨٩	٢٢١١
١٤٧	اقسام کلاه	٢٣	٨٢٥٠	٨٢٥٠	—
١٥٢	اقسام چتر	١٣	١٦٤٦٠	١٦١٧٠	٢٩٠
١٧١,١٥٦	دهنیات معدنی و نباتی	٤٥	٣٣٢٥٠٠٠	٩٩٢٩٧	٣٢٢٥٧٠٣
١٧٤,١٧٢	آلات موسیقی	١٠	٢٥٠٠٠	١١٥٣٠	١٣٤٧٠
١٨٤,١٧٥	آلات‌وادوات علمی‌ماشین آلات	٢٩١	١٤٠٠٠٠٠	١٠٦٦٣٦١	٣٣٣٦٣٩
١٨٥	تخم نوغان	—	٦٥٠٠٠	—	٦٥٠٠٠
١٩٠,١٩١	مواد معدنی	١	٤٠٠٠	١٢٠	٣٨٨٠
٢٠٢	نخ خیاطی	٤٣	١٩٠٠٠٠	١٦١٧٦٦	٢٨٢٣٤
٢٠٣	نخ پنبه کلاف	٢١٠	١٤١٥٢٢٠	١٣٩٧٣٥٢	١٧٨٦٨
٢٠٤	نخ پشمی	١٦	١٢٤٩٧٠	٦٣١٢٨	٦١٨٤٢
٢٠٧	نخ ابریشم طبیعی	٤	٣٢٥٠	٢١٧٠	١٠٨٠
٢١٤	طناب و ریسمان نخ بافته	٢٥	٦٥٠٠٠	٥٩٦٧٠	٥٣٣٠
٢٣٦	چلوار	٩٧	١٢٥٠٠٠٠	١٢١٠٥٢٥	٣٩٤٧٥

(بقیه)

تعرفه گمرکی	شرح	تعداد جواز	اصل اعتبار	مبلغ جواز صادر شده	موجودی فعلی
۲۳۷	چیت ملون باسمه	۳۳۳	۸۳۲۶۰۰۰	۸۲۸۴۰۷۰	۴۱۹۳۰
۲۳۸	پارچه پنبه	۱۲۲	۱۴۹۹۰۰۰	۱۳۸۸۳۶۹	۱۱۰۶۳۱
۲۵۳	پارچه لفاف و کیسه	۴۵	۲۰۷۵۰۰	۱۷۹۵۸۲	۲۷۹۱۸
۲۶۲	نخ و پشم مخلوط	۴۷	۳۲۵۰۰۰	۳۲۴۶۸۰	۳۲۰
۲۷۶	انواع مشمع	۲۰	۴۰۰۰۰	۳۶۰۰۰	۴۰۰۰
۲۷۷	دستگاه وابزار تلفن و تلگراف	۱۳	۸۲۵۰۰	۶۶۴۴۴	۱۶۰۵۶
۲۷۸	ماشین تحریر وقطعات آنها	۷	۳۲۵۰۰	۱۲۵۵۴	۱۹۹۴۶
۲۷۹	دوربین عکاسی وسیناتوگراف	۳۵	۶۵۰۰۰	۶۴۵۷۰	۴۳۰
۲۸۰	لاك	۶	۲۵۰۰	۱۷۸۱	۷۱۹
۲۸۱	عینك و دوربین	۱۸	۲۰۰۰۰	۱۴۶۸۹	۵۳۱۱
۲۸۲	چوب پنبه	۸	۳۹۰۰	۳۹۰۰	—
۲۸۳	لامپ الکتریك	۲۹	۲۵۰۰۰	۲۵۰۰۰	—
۲۸۴	قزن قفلی ـ سوزن ، سنجاق	۶۳	۶۵۰۰۰	۶۴۹۶۰	۴۰
۲۸۵	اسباب بازی برای تعلیم	۸	۳۹۹۰	۳۹۹۰	—
۲۸۶	صندوق و جعبه چوبی فلزی	۱۳	۱۱۰۰۰	۱۱۰۰۰	—
۲۸۷	واکس	۱۰	۱۲۵۰۰	۱۱۴۸۵	۱۰۱۵
۲۸۸	لوازم دفتر	۵۳	۸۲۴۰۰	۵۴۰۹۳	۲۸۳۰۷
۲۸۹	لوازم توالت	۴۴	۴۰۰۰۰	۳۱۰۰	۸۹۹۹
۲۹۰	لوازم سفر	۸	۱۲۴۸۵	۳۷۹۶	۸۶۸۹
۲۹۱	انواع فانوس و لانترن	۱۸	۳۹۱۶۰	۲۲۰۰۰	۱۷۱۶۰
۲۹۲	فونوگراف و گرامافون	۴۲	۱۲۴۸۶۵	۹۴۵۵۴	۳۰۳۱۱
۲۹۳	اشیاء فلزی و لعابی و غیره	۱۳۰	۲۰۵۴۷۵	۱۸۶۵۷۴	۱۸۹۰۱
۳۰۳	لامپهای متعارفی وشیشه	۳۶	۵۴۰۰۰	۴۹۵۷۵	۴۴۲۵
۳۰۵	آهن و چدن و فولاد	۱۲	۸۱۵۶۱	۴۶۳۹۱	۳۵۱۷۰
۳۰۶	لوازم فولاد بشکل صفحه	۵۲	۳۹۹۴۰۰	۳۸۴۴۵۶	۱۴۹۴۴
۳۰۷	جهت ساختمان	۱	۶۴۹۸۰	۱۶۲	۶۴۸۱۸
۳۰۸	ورقه آهن سفید	۵	۱۲۳۷۵۰	۱۲۲۱۷۵	۱۵۷۵
۳۰۹	ورقه حلبی سفید	۱	۱۴۹۰۰	۲۰۰۰	۱۲۹۰۰

(۳ بقیه)

تعرفه گمرکی	شرح	تعداد جواز	اصل اعتبار	مبلغ جواز صادر شده	موجودی فعلی
۳۱۱,۳۱۱	میخ و پیچ و مهره خارهای آهنی	۱۰۰	۲۵۰۰۰۰	۲۱٦۷۳۱	۳۳۲۷۹
۳۱۲	پیت و چلیکهای آهنی		۷۵۰۰	—	۷۵۰۰
۳۱۳	قلع و سرب و روی	٤۱	۸۲۵۰۰	۷۹۸٦۰	۲٦٤۰
۳۱۹	حروف و کلیشه طبع	۸	۱۲۵۰۰	۱۰۵۰۰	۲۰۰۰
۳٤۰,۳٤٦	ساعت قاب وکارخانه ساعت	٥۱	۸۲٥٤۰	٦٥٤۱۹	۱۷۱۲۲
۳۵۵	کاغذهای تحریر پاکتهای متعارفی	٦۵	۲۵۰۰۰۰	۲٤۲٦۵۰	۷۳۵۰
۳۵۷	سیگار ورق بزرگ	۳	۱۲۵۰۰۰	۲۸۲۲۲	۹٦۷۷۸
۳۵٦,۳٦۵	کاغذ دیوار مقوا و اشیاء	۷٤	۱٦۵۰۰۰	۱۵۲۱۵۹	۱۲۸٤۱
۳۸۱,۲۷۵	چرمهای ساخته‌شده و اشیاء چرمی	۹۲	٤۰۰۰۰۰	۳٦۹٤۹۵	۲۹۵۰۵
۳۹۰	چینی آلات	٤۹	۱۲٥٤۳۲	۱۲۱۷۵۸	۳٦۷٤
۳۹٤,۳۹۱	باروت و فشنگ شکاری	۲	٤٤۰۰۰	٦٦۹	۳۹۲۳۱
٤۰۱,٤۰۰	محصولات شیمیائی	۱۰۵	۱۲۵۰۰۰	۱۲٤۷۰۳	۲۹۷
٤۰۳,٤۰۲	مطبوعات باسمهٔ وچاپ سنگی	۲۹	٦۵۰۰۰	۱۲۲٦۷	۵۲۷۳۳
٤۰٦	سقز و قیر خام	—	۸۲۵۰	--	۸۲۵۰
٤۰۷	صابونهای عطری	۱٤	۲۰۰۰۰	۲۰۰۰۰	—
٤۱٦	سیگارهای برگی	۱	۲۰۰۰	٤۰۰	۱٦۰۰
٤۱۸	قرمزدانه صنعتی	۲۰	۸۰۰۰۰	٦۹٤۷۹	۱۰۵۲۱
٤۱۹	مازوج	۲	۸۰۰۰۰	۲۲۹۳	۷۷۷۰۷
٤۲۱	نیل طبیعی	۵	۲۰۰۰۰	۱٤۰۰۰	٦۰۰۰
٤۲۲	نیل ترکیبی	۲۱	۱۲۰۰۰۰	۱۲۹۹۰٤	۹٦
٤۲۳	اقسام رنگهای معدنی	۲۵	۸۰۰۰۰	۷۹۳٤٤	٦۵٦
٤۲۵,٤۲۳	رنگهای روغنی	۱۳	۳۲۵۰۰	۳۲۵۰۰	—
٤۳۱,٤۲۷	تخم پنبه و کتان	٤	۲٤۵۰۰	۱٦۵٦۰	۲۲۸٤٤
٤۳۸,٤۳۲	جامهای شیشه	۱۱۱	۲۵۰۰۰۰	۲۵۰۰۰۰	—
٤۳٦,٤۳۷	بطری ـ غرابه ـ شیشه	۵	٦٦۷۰	٦۰٦۳	٦۰۷
٤٤٤,٤٤۰	اتومبیلهای متعارفی	۳	۸۲۵۰۰	۱۹٦۲۸	٦۲۸۷۲
٤۵۱,٤٤٦	اتومبیلهای باری کامیون	۳۱۲	۳۳۲۵۰۰۰	۳۳۱٤۳۲۰	۱۰٦۸۰
	جمع کل مورخه ۱۰/۸/۲۵	٤۲۷٤	٤۱۱٤۰۸۹۸	۳۵۹۳۸۵۲۹	۵۲۰۲۳٦۹

صورت درخواستها و جوازهای صادره در دوششماهه سال اقتصادی تا تاریخ ۱۰ اسفند ماه ۱۳۱۰ برطبق دفاتر گمرکی ایالات

تعرفه گمرکی	نوع جنس	آذربایجان	بنادر شمال	خراسان	بنادر جنوب	خوزستان	تهران	جمع کل
		ریال	ریال	ریال	ریال	ریال	ریال	ریال
۳	الکل خالص	—	—	۹۲۴	—	—	—	۹۲۴
۴۶,۴۵	شرابها و آبهای معدنی	۹,۱۰۰	۱۶,۰۳۷	—	۲,۹۳۰	۵,۲۵۰	—	۳۳,۳۱۷
۵۰	شمع گچی	۱,۵۵۷	۳۸,۰۸۸	۱,۲۰۰	۲,۵۱۶	۲۷,۴۰۱	—	۷۰,۷۶۱
۵۲تا۵۶	کائوچو و مواد رزینی	۸۸,۰۵۹	۱۹۶,۲۸۷	۳,۲۴۵	۳۰,۴۷۹	۳۲,۸۴۹	۳۰,۱۹۹	۳۸۱,۱۱۸
۵۳	گالش	۶۵,۰۰۰	۴۸۸,۶۳۹	۴۰,۸۶۱	۴,۰۰۰	—	۱,۵۰۰	۶۰۰,۰۰۰
۶۱,۶۰	سیمان و مصالح سیمانی	۵۳,۵۷۸	۳۹۱,۶۱۷	۱۱,۷۰۷	۳۱,۱۱۴	۱۶,۲۷۶	—	۵۰۴,۲۹۲
۷۰,۶۹	قهوه	۳,۲۶۰	—	۱۴,۵۶۰	۵۲,۷۴۵	۴۳,۷۸۴	—	۱۱۴,۴۴۹
۱۳۱,۱۳۰,۷۸	دواجات	۱۷۱,۱۴۰	۱۵۶,۰۴۵	۹۰,۳۰۰	۲۳۲,۹۶۶	۲۷۳,۳۰۰	۷۱,۵۰۴	۹۹۵,۲۵۵
۱۴۴,۱۴۲	ادویه‌جات	۲۷,۲۶۹	—	۲۲۶,۰۶۹	۵۱۱,۱۳۷	۳۶۴,۱۶۲	—	۱,۱۲۸,۶۳۷
۱۴۶	زیر پیراهنی پشمی	۶,۳۴۵	۲۰۱	۱,۲۴۰	۱۰۰	۱,۸۷۷	۱۰۱	۹,۸۶۴
۱۴۷	اقسام کلاه اروپائی	۱,۷۲۵	۲,۷۱۸	۵۲۰	۵,۷۷۵	۱۰,۲۱۲	۱۰,۱۷۲	۳۱,۱۲۲
۱۴۸	بند جوراب و شلوار	۴,۲۷۹	۶۴۴	۱۱۰	۲,۸۱۷	۱۶,۸۸۳	۳,۲۸۰	۲۸,۰۱۳
۱۵۲	اقسام چترهای معمولی	۸,۰۶۶	۵۷۶	—	۱,۷۳۳	۲,۶۹۳	—	۱۳,۰۶۸
۱۵۶تا۱۷۱	دهنیات نباتی و معدنی	۴۲,۵۲۵	۲,۵۰۱,۶۳۱	۵۵۴,۶۴۲	۳۸,۷۰۵	۱۳۷,۲۷۱	—	۳,۲۷۴,۷۷۴
۱۷۲تا۱۷۴	الات موسیقی	۵,۷۰۰	۱۵,۳۱۷	—	۱,۰۰۰	۲,۶۴۸	۱,۸۲۰	۲۶,۴۸۵
۱۷۵تا۱۸۴	الات وادوات وماشین‌آلات	۱۴۶,۰۶۹	۹۸۰,۵۵۵	۱۱۹,۵۱۴	۹۲,۳۸۵	۲۷۷,۲۰۲	۵,۹۴۰	۱,۶۲۱,۶۶۵
۱۹۱,۱۹۰	مواد معدنی	۸۰	—	—	۳۱۵	۴,۴۱۹	—	۴,۸۱۴

(بقیه)

تعرفه گمرکی	نوع جنس	آذربایجان	بنادر شمال	خراسان	بنادر جنوب	خوزستان	تهران	جمع کل
۲۰۲	انواع نخ خرده فروشی	۷۴,۷۶۱	۷۸,۴۶۶	۲۷,۲۸۳	۱۸۲,۹۷۱	۱۰۵,۳۳۸	۶,۴۹۱	۴۸۵,۳۱۰
۲۰۳	نخ پنبه کلاف	۱۰۳,۵۵۵	۱,۹۴۵	۱,۱۱۵,۴۰۵	۴,۲۵۲,۶۳۹	۱,۴۵۶,۶۳۱	۳,۲۵۰	۶,۹۳۳,۰۲۵
۲۰۴	« پشمی	۳,۰۲۶	—	۶۰۰	۴۶,۱۲۸	۳,۳۳۴	۱,۳۵۷	۵۴,۴۴۵
۲۰۷	« ابریشم طبیعي	—	—	—	۳۲۳	۱۵۰	—	۴۷۳
۲۱۴	طناب و نخ قند	۱۶,۳۰۶	۱,۵۱۱	۱,۰۰۰	۴۳,۲۷۰	۱۹,۶۸۵	—	۸۱,۷۸۲
۲۴۰,۲۳۶	چلوار و ململ	۳۲۶,۷۲۷	۵۶۴,۹۰۵	۹۱۵,۸۳۲	۲,۴۴۱,۱۳۴	۱,۰۶۷,۷۴۱	۵۰۰	۵,۳۱۶,۸۳۹
۲۳۷	چیت ملون و باسمهٔ	۴,۰۷۰,۰۸۲	۵,۹۳۲,۱۲۹	۲,۶۴۶,۹۱۸	۴,۶۸۶,۴۷۹	۹,۱۵۶,۳۵۴	—	۲۶,۴۹۱,۹۶۲
۲۳۸	پارچه پنبه بافته بانخ الوان	۱,۴۹۰,۹۵۶	۴۶۱,۴۵۲	۱,۲۵۰,۳۴۷	۲,۹۳۴,۹۴۳	۲,۷۲۶,۶۶۴	—	۸,۸۶۴,۳۶۲
۲۵۳	« لفاف و کیسه	۳۰,۱۷۶	۲۶,۰۳۴	۲۲۹,۱۷۵	۱۸۰,۸۰۷	۱۹۲,۰۹۱	۵۱	۶۵۸,۳۳۴
۲۴۴ تا ۲۶۲	پارچه نخ و پشم مخلوط	۱,۲۰۵,۵۴۵	۴۹,۷۹۴	۱۰۵,۱۶۸	۶۵۷,۷۲۳	۱,۴۴۴,۳۹۱	۲۱,۳۱۴	۳,۴۸۳,۹۳۵
۲۷۶	انواع مشمع	۹,۳۳۰	۱۷,۱۳۸	۱۲,۸۶۳	۱۹,۰۹۰	۵۱,۷۵۹	—	۱۱۰,۱۸۰
۲۷۷	دستگاه تلفن و تلگراف	۲۰,۱۴۵	۶۵,۳۹۹	۵,۲۰۰	۳,۵۶۴	۲۲۸	۷۴,۶۹۴	۱۶۹,۲۲۵
۲۷۸	ماشین تحریر و قطعات	۲۶۷	—	—	۶۷	۹۰۹	۱۲۰	۱,۳۶۳
۲۷۹	دوربین عکاسي و سینما	۲۹,۹۳۶	۳۹,۲۷۰	۳,۵۱۹	۴۴,۴۳۱	۳۲,۹۶۰	۲۷,۲۵۷	۱۷۷,۴۷۳
۲۸۰	لاك	—	—	۵,۳۷۲	۲,۰۸۹	۱,۷۱۰	—	۹,۱۷۱
۲۸۱	عینك و دوربین	۸,۸۸۹	۶۰۰	۱,۱۰۰	۲۵۰	۶,۰۵۹	۶,۲۳۵	۲۳,۱۳۳
۲۸۲	چوب پنبه	۴,۶۰۸	۹,۶۰۳	۱,۰۸۳	۴,۵۷۷	۷,۱۸۶	—	۲۷,۰۵۷
۲۸۳	لامپ الکتریك	۲۳,۹۵۸	۵۲,۸۱۱	۳,۶۹۷	۱۶,۲۲۷	۱۲۴,۲۹۵	۴,۰۳۴	۲۲۵,۰۲۲
۲۸۴	قزن قفلی و خرازی	۷۱,۳۷۷	۷,۶۸۵	۱۰,۳۲۶	۲۵,۱۷۵	۳۸,۹۴۲	۶,۲۲۷	۱۵۹,۷۳۲
۲۸۵	اسباب بازی برای تعلیم	—	۵۴	۶۰۴	۶۰۵	۶,۳۵۹	۳۲۵	۷,۹۴۷

(بقیه)

تعرفه گمرکی	نوع جنس	آذربایجان	بنادر شمال	خراسان	بنادر جنوب	خوزستان	تهران	جمع کل
۲۸۶	جعبه و صندوق فلزی	—	۴۸۰	۲۳۷	۱,۶۵۰	۶,۲۴۰	—	۸,۵۰۷
۲۸۷	واکس	۱۸,۸۰۴	۲,۰۰۰	۸,۶۹۴	۱۲,۷۳۲	۳۸,۷۰۴	—	۸۰,۹۳۴
۲۸۸	لوازم دفتر و زنك اخبار	۵۴,۱۷۷	۳۸,۴۸۲	۹,۵۰۹	۵۷,۷۴۸	۴۶,۹۰۷	۴,۹۱۰	۲۱۱,۷۳۳
۲۸۹	« توالت	۵۳,۰۴۴	۷,۳۱۷	۲,۹۰۴	۱۸,۸۹۳	۴۰,۰۷۳	۵۶,۲۶۰	۱۷۸,۴۹۱
۲۹۱	انواع فانوس ولانترن	۲,۳۶۸	—	۳۱,۱۶۴	۱۸,۳۵۶	۳۰,۶۵۹	۲,۳۵۰	۸۴,۸۹۷
۲۹۲	فونوگراف وگرامافون وصفحه	۵۲۸	۴,۰۰۰	۲,۰۰۰	۶,۷۰۶	۶۸,۲۳۲	۱,۴۴۲	۸۲,۹۰۸
۲۹۴,۲۹۳	اشیاء فلزی و لوازم خانه	۶۰,۵۶۱	۱۳۸,۴۴۸	۴۹,۱۳۵	۲۲,۹۴۵	۱۴۵,۷۵۷	۱,۰۰۵	۴۱۸,۳۵۱
۳۰۲	لامپهای فلزی و شیشه	۱۳,۸۷۶	—	۲۲,۸۲۸	۵,۸۳۲	۵۰,۸۶۲	—	۹۳,۳۹۸
۳۰۵	آهن ـ چدن ـ فولاد شمش	۲۱,۵۰۰	۱۹,۳۶۲	۱۵,۸۸۹	۶,۰۷۳	۱,۸۹۱	—	۶۴,۷۱۵
۳۰۶	« و فولاد بشکل میله	۳۰,۳۹۹	۶۶۱,۷۲۴	۳۵,۶۴۸	۲۸,۹۴۴	۸۲,۰۲۴	—	۸۲۸,۷۳۹
۳۰۷	« « ساختمانی	—	۲,۵۰۰	۸۱۵	۷۸۷	۱۰,۸۹۹	—	۱۵,۰۰۱
۳۰۸	ورقه آهن سفید	۹۸,۲۲۶	۱۹۴,۷۱۰	۳,۴۲۰	۲۲,۲۵۰	—	—	۳۱۸,۶۰۶
۳۰۹	« حلبی «	—	۶,۰۰۰	۳۶۰	۸,۸۲۷	—	—	۱۵,۱۸۷
۳۱۱,۳۱۰	میخ ـ پیچ ـ مهره ـ خار	۳۰,۰۲۴	۱۰۷,۴۷۹	۲۳,۹۹۹	۳۲,۲۸۲	۱۰۲,۵۳۸	—	۲۹۷,۳۲۲
۳۱۲	پیت و چلیك آهنی	—	—	—	۳۰۰	—	—	۳۰۰
۳۱۵,۳۱۳	قلع ونیکل وبرنج والومینیوم	۱۹,۳۹۷	۱۱,۶۳۰	۳۶,۴۷۸	۲۴۵,۰۷۰	۱۰۳,۱۵۴	—	۴۱۵,۷۳۸
۳۱۹	حروف و کلیشه طبع	۱۱,۰۰۰	۳,۳۰۰	۱,۴۲۰	۱,۲۲۲	۶,۸۷۵	۵۰	۲۳,۸۶۷
۳۳۵	یراق ـ قفل ـ ولولای درب	۸۳,۰۸۰	۱۴,۰۳۵	۱۸,۴۲۱	۳۲,۵۰۴	۱۲۷,۷۱۳	۲۴۴	۲۷۶,۰۴۷
۳۴۰تا۳۴۶	ساعت قاب وکارخانه ساعت	۱۲,۳۸۶	۲,۲۰۴	۵۰۰	۵۵۰	۶,۸۲۸	۵۷,۱۴۴	۷۹,۶۱۲
۳۵۵	کاغذ تحریر و پاکت	۱۷۳,۶۸۵	۲۷۶,۰۲۰	۵۱,۴۶۹	۱۸۵,۹۱۸	۵۶,۲۹۲	۲۳۶	۷۴۳,۶۲۰

(بقیه)

تعرفه گمرکی	نوع جنس	آذربایجان	بنادر شمال	خراسان	بنادر جنوب	خوزستان	تهران	جمع کل
٣٥٧	کاغذ سیگار	١,٧٧٨	—	—	—	٧,٣٠٠	—	٩,٠٧٨
٣٥٦ تا ٣٦٠	کاغذ دیوار و مقوا	٥٨,٠٣١	٢٢١,٤٠٧	١٢,٦٤٥	٣٥,٢٩٨	٦٤,٤٢١	١١٤	٣٩٢,٤١٦
٢٧٥ تا ٣٨١	چرم ساخته شده واشیاء چرمی	١٢٤,١٥٠	٩٨,٣٦٧	١٩٩,١٩٠	١٠٣,٠٦٥	٤٩٠,٨٩٥	٤٩,٩٣٠	١,٠٧٥,٥٩٧
٣٩٠	چینی الات	٥٦,٠٣٧	١٥٨,٠٠٧	٢٢,٨٢٨	١٦,٨٥٢	٥٣,٨٢٠	٢,٤١١	٣٠٩,٩٥٥
٣٩١ تا ٣٩٤	باروت و فشنك شكاري	—	—	—	٣٠٠	٣,٠٨٤	—	٣,٣٨٤
٤٠٠ تا ٤٠١	مواد شیمیائی	٦٥,٨٢٠	١٤١,٤٠٣	٣٧,٣٧٥	٧٨,٩٢٦	١٧١,١٥٥	١,٣٨٣	٤٩٦,٠٦٢
٤٠٣,٤٠٢	مطبوعات و چاپ سنگي	—	٩١٠	٢,١٦٠	٨,٣٨٦	١٦,١٦١	٢,٣٣٣	٢٩,٩٤٩
٤٠٦	سقز و قیر خام	—	—	٢٦٠	٦٠	٤,٣٢٦	—	٤,٦٤٦
٤٠٧	صابون عطری	٥,٤٧٣	٢٦,٣٤٩	١,٧٩٩	١,٣٤٦	٢,٧٩٠	٣٠	٣٧,٧٨٧
٤١٦	سیگارهای برگی	—	—	—	—	٤٥٠	—	٤٥٠
٤١٨	قرمز دانه صنعتی	١٥,١٦٠	—	٦١,٤٤٣	١٠,٤٤٠	٢٢,٠٥٦	—	١٠٩,٠٩٩
٤١٩	مازوج	٣٠,٥٢٠	—	٥٤١	٩٠٠	٩,٤٣٦	—	٤١,٣٩٧
٤٢١	نیل طبیعي	—	—	٣,٤٥٩	٩,٢٨٨	٦,٩٦١	—	١٩,٧٠٨
٤٢٢	« ترکیبی	٢٢٧,٣٠١	—	٣٢٣,٤٣٠	٢٥٦,٠٤٠	٤١٩,٦٧٥	—	١,٢١٦,٤٤٦
٤٢٣	سایر اقسام رنگهای معدنی	٦٦,٠٩٣	٣٧,٢٠٤	٤,٥٠٠	٥٢,٣٣١	١٣٥,٢٧١	—	٢٩٥,٩٩٩
٤٢٥,٤٢٤	رنگهای روغنی	٩,٩٦٣	٢٩,٤٧٣	١٦,٢٠٣	٢٦,٥٩٦	٢١٤,٤٤٤	١٠٠	١٠٣,٧٧٩
٤٢٧ تا ٤٣١	نباتات و مواد نباتی	—	—	٥,١٨٤	٦٤٢	٢,١٦٧	١,١٠٠	٩,٠٩٣

(بقیه)

...فه گمرکی	نوع جنس	آذربایجان	بنادر شمال	خراسان	بنادر جنوب	خوزستان	تهران	جمع کل
۴۳۸,۴۳	شیشه آلات و شیشه رنگین	۱۰۴,۰۷۷	۵۲۸,۴۲۱	۵۵,۰۶۵	۹۳,۶۸۲	۱۲۳,۹۶۰	۳۳۰	۹۵۶,۰۳۵
۴۴۵,۴۴	اتومبیل سواری	۹,۵۰۰	۱۸,۴۰۰	۹,۰۰۰	۳۴,۰۵۳	۲۷۹,۷۱۹	۱۷,۱۴۰	۳۶۷,۸۱۲
۴۵۱.۴۴	سایر وسائط نقلیه	۲۲,۷۳۶	۲۱۱,۰۷۱	۳۰۴,۸۲۰	۸۵۶,۰۶۵	۵,۳۷۱,۶۰۶	۱۰,۲۳۳	۶,۷۷۷,۰۳۱
۱۲۴,۱۲	چای	۱,۳۸۳,۹۲۷	۸۴,۶۶۷	۷۷۷,۶۲۱	۷۴۴,۵۲۳	۲,۶۱۲,۲۰۱	—	۵,۶۰۲,۹۴۹
۱۸	تخم نوغان	—	۵۷۸,۸۶۴	—	—	—	—	۵۷۸,۸۶۴
								۸۴,۸۰۶,۰۴۸

صورت خلاصه جوازهای صادره مشمول بند (الف) و (ه) از ماده (۴) قانون متمم انحصار تجارت خارجي و ماده (۱۸) نظامنامه از بدو تأسیس ادارهٔ جواز واردات (۱۰/۱/۱۵) الی ۱۵ بهمن ماه ۱۳۱۰ :

بابت احتیاجات دولتی	۲۶۷۲۴۳۵,۵ ریال
بابت ماشین آلات	۵۵۲۴۴۲۳
بابت ماده ۱۸ نظامنامه	۱۷۰۰۰۳
جمع کل	۸۳۶۶۸۶۱,۵ ریال
صادرات دولتی بابت صدی هشتاد تریاك	۳۷۶۹۷۰۰ »
تفاوت	۴۵۹۷۱۶۱,۵ ریال

تفاوت بالغ چهار میلیون و پانصد و نود هفت هزار و یکصد و شصت و یك ریال و نیم میباشد

قانون انحصار تجارت نه فقط از نظر محدود ساختن اجناس وارداتی بیهوده مفید بوده بلکه از طرف دیگر مشوق صدور محصولاتی شده است که تابحال سابقه نداشته و اینك بانظریاتیکه دولت از لحاظ طبقه‌بندی اجناس و محصولات ایران مطابق اجناس سایر ممالك راقیه دارد و ترقیاتی که خیال دارد جهت جلوگیری از خرابی محصول صادراتی و تقلّباتی که تا بحال در اجناس صادراتی بعمل میآمده و باعث بی رونقی اجناس ایران درخارجه میشدها تخاذ کنند امید میرود که روز بروز دائرهٔ صادرات توسعه یافته محصول ومصنوع ساخت ایران درکلیهٔ اقطار عالم بخوبی و ممتازی جنس معروف‌شده وبتواند باسایرین رقابت نماید وضمناً باترتیبات خاصی که اتخاذ شده تسهیلات و معافیت هائي که نسبت بورود بعضی ماشین آلات عام المنفعه بعمل آمده است طوری ازطرف تجّار حسّاس وطن پرست ایرانی‌حسن استقبال شده است که بزودی ملّت ایران از حیث بعضی از مصنوعات خارجه بی نیاز خواهد شد و بلا تردید با این قدمهای سریعی که برای صنعتی کردن ایران برداشته میشود درآتیهٔ نزدیکی‌مملکت ایران قادر خواهد بود که قسمت اعظم احتیاجات خودرا درداخله مرتفع سازد و در این موقع بحرانی که سرتاسر عالم را فرا گرفته بزرگترین ملل عالم برای اصلاح وضعیّت نامساعد اقتصادی خود مجاهدت می‌کنند وبر خلاف بدبینی های عده ای که نسبت باین قانون داشته اند بعضی از دول دیگر چون پی بمحسنات این قانون برده رو به ما را سرمشق خود قرار داده و قوانین شبیه قوانین کنترل اسعار ومحدودیت واردات برای خود وضع نموده اند .

بر طبق تصویب هیئت دولت صورت مفصّل کنتنژان واردات سال اقتصادی ۱۳۱۱ باتقسیم آنها بدفاتر گمرکی و همچنین صورت مفصّل اجناسی‌که درکنتنژان مزبور مذکور نشده و ورود آنها ممنوع است ذیلاً درج مینمائیم .

صورت مفصّل کنتنژان درسال اقتصادی ۱۳۱۱

نمره کنتنژان	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیه آزاد ریال
۱	آب معدنی و شراب طبی.	تبریز ، جلفا ، آستارا	۳۰۰۰۰	۱۳۲۰۰
		پهلوی ، مشهد سر ، بندر شاه ، بندر جز	۱۴۰۰۰۰	٦١٦٠٠
		مشهد ، زاهدان	۵۰۰۰	۲۲۰۰
		بوشهر ، بندر عباس	۱۳۰۰۰	۵۷۲۰
		محمره . اهواز . بندر شهپور . آبادان	۷۰۰۰	۳۰۸۰
		کرمانشاه . قصر شیرین	۵۰۰۰	۲۲۰۰
		جمع	۲۰۰۰۰۰	۸۸۰۰۰
۲	**اتومبیلهای باری :** کامیون های موتور دار بزرك و کوچك - اتوبوسهای بزرك و کوچك ، اتومبیلهای اطفائیه وآب پاش . برف پاك کن و جاده کوب ، عرابه‌های بیموتور ، اسباب یدکی و قطعات منفصله وسائط نقلیه مذکور غیراز لاستیك ورزین.	تبریز . جلفا . آستارا	٦٠٠٠٠٠	٦٠٠٠٠٠
		پهلوی . مشهد سر . بندر جز . بندر شاه	۱۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰
		مشهد . باجگیران . زاهدان	۲۰۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰۰
		بوشهر . بندر عباس . بندر لنگه	٦٠۰۰۰۰۰	٦٠۰۰۰۰۰
		محمره . اهواز . آبادان . بندر شاهپور	۱۵۳۴۰۰۰۰	۱۵۳۴۰۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین	۱۵۰۰۰۰۰۰	۱۵۰۰۰۰۰۰
		تهران	٦٠۰۰۰	٦٠۰۰۰
			۴۰۰۰۰۰۰۰	۴۰۰۰۰۰۰۰

نمره کنتنژان	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیه آزاد ریال
۳	اتومبیلهای سواری و اسباب یدکی و قطعات منفصلهٔ اتومبیلهای مزبور (غیراز رزین ولاستیك) بانضمام اشیاء یدکی و قطعات منفصله درشگه و کالسگه.	تبریز . جلفا . آستارا	۶۰۰۰۰	۶۰۰۰۰
		پهلوی . مشهد سر . بندر جز . بندر شاه	۱۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰
		مشهد . باجگیران . زاهدان	۲۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰
		بوشهر . بندر عباس . بندر لنگه	۳۶۰۰۰۰	۳۶۰۰۰۰
		محمره . بندر شاهپور . اهواز . آبادان	۱۲۰۰۰۰۰	۱۲۰۰۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین	۵۰۰۰۰۰	۵۰۰۰۰۰
		تهران	۸۰۰۰۰	۸۰۰۰۰
		جمع	۲۵۰۰۰۰۰	۲۵۰۰۰۰۰
٤	ادویه جات: تمرهندی خشك ، خردل نساخته ، دارچین ، ریشه جوز ، زردچوبه نکوبیده ، زنجبیل ، فلفل سیاه نکوبیده ، لیمو عمانی خشك ، میخك ، هل ، وانیل.	تبریز جلفا . خوی . آستارا	۳۰۰۰۰۰	۳۰۰۰۰۰
		پهلوی مشهد سر . بندر جز . بندر شاه	۳۰۰۰۰	۳۰۰۰۰
		مشهد . زاهدان	۱۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰
		بوشهر . بندر عباس . بندر لنگه . چاه بهار	۱۲۷۰۰۰۰	۱۳۷۰۰۰۰
		محمره . اهواز . بندر شاپور . آبادان	۱۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین	۳۰۰۰۰۰	۳۰۰۰۰۰
		جمع	٤۰۰۰۰۰۰	٤۰۰۰۰۰۰

نمره کنتژان	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیه آزاد ریال
۵	**آلات موسیقی :** پیانو ، ارك ، آرمونیوم ، ویلون و قطعات مجزای آن ، فلوت ،طبل ، دائرهٔ زنگی ، ماندولین ، طنبور ، عود ، قانون ، چنك . آلات موسیقی بچگانه .	تبریز . جلفا	۳۷۰۰۰	۱۶۶۵۰
		پهلوی . مشهد سر . بندر جز . بندر شاه	۷۷۰۰۰	۳۴۶۵۰
		مشهد . باجگیران . زاهدان	۱۸۰۰۰	۸۱۰۰
		بوشهر . بندر عباس	۱۰۰۰۰	۴۵۰۰
		محمره . بندر شاهپور . اهواز . آبادان	۱۰۰۰۰	۴۵۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین	۸۰۰۰	۳۶۰۰
		تهران	۱۲۰۰۰	۵۴۰۰
		جمع	۱۷۲۰۰۰	۷۷۴۰۰
۶	**آهن و فولاد و چدن :** بشکل شمش ، صفحه ، تنکه ، ورق ، میله ، ترکه ، تسمه ،کنده ، تیر - حلبی سفید وپیت وحلیك .	تبریز . جلفا . آستارا	۸۰۰۰۰۰	۲۸۰۰۰۰
		پهلوی . مشهد سر . بندر جز . بندر شاه	۵۰۰۰۰۰۰	۱۷۵۰۰۰۰
		مشهد . باجگیران . لطف آباد . زاهدان	۴۰۰۰۰۰	۱۴۰۰۰۰
		بوشهر . بندر عباس . بندر لنگه . چاه بهار	۴۰۰۰۰۰	۱۴۰۰۰۰
		محمره . شاهپور . اهواز - آبادان	۵۰۰۰۰۰	۱۷۵۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین	۴۰۰۰۰۰	۱۴۰۰۰۰
		جمع	۷۵۰۰۰۰۰	۲۶۲۵۰۰۰

نمره کنتنژان	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۷	**باروت و مواد قابل احتراق و تفنگ شکاری** (با اجازهٔ مخصوص دولت): باروت برای شکار وفشنك خالی وچاشنی شکاری . دینامیت و موشك برای انفجار معادن . تفنك شکاری .	بوشهر ، بندر عباس .	۱۰۰۰۰	۱۰۰۰۰
		محمره ، بندر شاهپور	۷۰۰۰۰	۷۰۰۰۰
		کرمانشاه ، قصر شیرین	۲۰۰۰۰	۲۰۰۰۰
		جمع	۱۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰
۸	**بند جوراب وبندشلوار وقطعات منفصله ونوارهای کشدار آنها و بند کفش وکش مخصوص کفش یقه . پاپیون . عرق گیر زیر بغل .**	تبریز ، جلفا ، خوی ، آستارا .	۲۵۰۰۰	۲۵۰۰۰
		پهلوی ، مشهدسر ، بندرجز ، بندر شاه	۵۰۰۰	۵۰۰۰
		مشهد ، باجگیران ، لطف آباد ، زاهدان	۷۵۰۰	۷۵۰۰
		بوشهر . بندر عباس ، بندر لنگه .	۱۵۰۰۰	۱۵۰۰۰
		محمره . اهواز . شاهپور . آبادان .	۱۵۰۰۰	۱۵۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین .	۱۲۵۰۰	۱۲۵۰۰
		تهران .	۲۰۰۰۰	۲۰۰۰۰
		جمع	۱۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰
۹	**بنزین .**	تبریز . جلفا . آستارا .	۱۹۲۰۰۰۰	—
		پهلوی . چمخاله . مشهد سر . بندر جز . بندرشاه .	۲۰۹۳۸۸۵۰	—
		مشهد . باجگیران . لطف آباد	۳۷۵۱۱۵۰	—
		بوشهر . بندر عباس .	۱۷۴۰۰۰۰	—
		جمع	۲۸۳۵۰۰۰۰	—

نمره کنتنژان	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیه آزاد ریال
۱۰	پارچه های پنبه بافته شده بانخ رنگین اعم از مرسریزه یا فاسونه ویا کرك دار وغیره و پارچه‌های معروف به « برزنت » .	تبریز . جلفا . خوي . آستارا .	۲۵۰۰۰۰۰	۱۱۲۵۰۰۰
		پهلوی . مشهدسر . بندرجز . بندر شاه	۲۵۰۰۰۰۰	۱۱۲۵۰۰۰
		مشهد . باجگیران . لطف آباد . زاهدان	۳۰۰۰۰۰۰	۱۳۵۰۰۰۰
		بوشهر . بندر عباس . بندر لنگه . چاه بهار	۶۵۰۰۰۰۰	۲۹۲۵۰۰۰
		محمره . اهواز . آبادان . شاهپور .	۳۵۰۰۰۰۰	۱۵۷۵۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین	۲۰۰۰۰۰۰	۹۰۰۰۰۰
		جمع	۲۰۰۰۰۰۰۰	۹۰۰۰۰۰۰
۱۱	پارچه‌های پشم خالص ونخ و پشم که کمتر از پنجاه در صد پشم نداشته باشد و پارچه های موئی معروف به « آلپاکا » و پارچه‌های موئی برای لائی لباس .	جلفا . تبریز . خوی .	۲۶۰۰۰۰۰	۲۶۰۰۰۰۰
		پهلوی .	۱۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰
		مشهد . زاهدان .	۵۰۰۰۰۰	۵۰۰۰۰۰
		بوشهر . بندر عباس . بندرلنگه .	۱۷۵۰۰۰۰	۱۷۵۰۰۰۰
		محمره . شاهپور . آبادان . اهواز .	۱۵۰۰۰۰۰	۱۵۰۰۰۰۰
		قصر شیرین . کرمانشاه .	۱۵۰۰۰۰۰	۱۵۰۰۰۰۰
		تهران .	۵۰۰۰۰	۵۰۰۰۰
		جمع	۸۰۰۰۰۰۰	۸۰۰۰۰۰۰

نمره کنتنژان	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۱۲	پارچه های پنبه پیراهنی اعم از مرسریزه یافاسونه از قبیل پوپلین ، زفیر ، کنتواری ، پیکه ـ حوله و قطیفه و پارچه های آن ها .	تبریز . جلفا . خوی . آستارا	۱۰۰۰۰۰۰	٦۸۰۰۰۰
		پهلوی . مشهد سر . بندر جز . بندرشاه	۵۰۰۰۰۰	۳٤۰۰۰۰
		مشهد . باجگیران . لطف‌آباد . زاهدان	۱۰۰۰۰۰۰	٦۸۰۰۰۰
		بوشهر . بندرعباس . بندر لنگه . چاه بهار	۳۰۰۰۰۰۰	۲۰٤۰۰۰۰
		محمره . اهواز . بندر شاهپور . آبادان	۲۵۰۰۰۰۰	۱۷۰۰۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین	۲۰۰۰۰۰۰	۱۳٦۰۰۰۰
		جمع	۱۰۰۰۰۰۰۰	٦۸۰۰۰۰۰
۱۳	تخم نوغان (بارعایت نظامات مربوطه به آن).	پهلوی	۳۰۰۰۰۰۰	۱۸۰۰۰۰۰
۱٤	تلفن و رادیو و اشیاء یدکی و متعلقات آنها :	تبریز ، جلفا ، آستارا	۹۰۰۰۰	۹۰۰۰۰
		پهلوی ، مشهد سر ، بندر جز ، بندر شاه	۲۵۰۰۰۰	۲۵۰۰۰۰
		مشهد ، باجگیران ، زاهدان	٦۰۰۰۰	٦۰۰۰۰
		بوشهر ، بندر عباس	۵۵۰۰۰	۵۵۰۰۰
		محمره ، بندر شاهپور ، اهواز ، آبادان	۳۰۰۰۰	۳۰۰۰۰
		کرمانشاه ، قصر شیرین	۲۰۰۰۰	۲۰۰۰۰
		تهران	۳۹۵۰۰۰	۳۹۵۰۰۰
		جمع	۱۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰

نمره کنتنژان	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیه آزاد ریال
۱۵	تزیب و وال نخی و کمرك و پارچهٔ نخی آهاردار موسوم به کانوا برای گلدوزی اعم از بی نقشه یانقشه دار .	جلفا ، تبریز ، آستارا ،	۷۰۰۰۰۰	۶۹۷۲۰۰
		پهلوی ، مشهد سر ، بندر جز ، بندر شاه	۱۰۰۰۰۰	۹۹۶۰۰
		مشهد ، باجگیران ، زاهدان	۳۰۰۰۰۰	۲۹۸۸۰۰
		بوشهر ، بندرعباس ، بندر لنگه	۸۵۰۰۰۰	۸۴۶۶۰۰
		محمره ، شاهپور ، اهواز ، آبادان	۸۰۰۰۰۰	۷۹۶۸۰۰
		کرمانشاه ، قصر شیرین	۷۵۰۰۰۰	۷۴۷۰۰۰
		جمع	۳۵۰۰۰۰۰	۳۴۸۶۰۰۰
۱۶	چای .	تبریز ، جلفا ، آستارا	۱۰۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰۰
		پهلوی ، مشهد سر ، بندرجز ، بندر شاه	۱۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰
		مشهد ، باجگیران ، زاهدان	۶۰۰۰۰۰۰	۶۰۰۰۰۰۰
		بوشهر ، بندر عباس ، بندر لنگه ، چاه بهار	۸۰۰۰۰۰۰	۸۰۰۰۰۰۰
		محمره ، بندر شاهپور ، اهواز ، آبادان	۲۰۰۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰۰۰
		جمع	۴۵۰۰۰۰۰۰	۴۵۰۰۰۰۰۰

نمره کنتنوان	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیه آزاد ریال
۱۷	**چتر و پالتو و شنل بارانی و پارچه وچسب مخصوص آن.**	تبریز ، جلفا ، خوي ، آستارا ،	۳۰۰۰۰	۳۰۰۰۰
		پهلوی ، مشهد سر ، بندرجز ، بندرشاه	۶۰۰۰	۶۰۰۰
		مشهد ، باجگیران ، لطف آباد ، زاهدان	۹۰۰۰	۹۰۰۰
		بوشهر ، بندر عباس ، بندر لنگه	۱۸۰۰۰	۱۸۰۰۰
		محمره ، اهواز ، بندر شاهپور ، آبادان	۱۸۰۰۰	۱۸۰۰۰
		کرمانشاه ، قصر شیرین	۱۵۰۰۰	۱۵۰۰۰
		تهران .	۲۴۰۰۰	۲۴۰۰۰
		جمع	۱۲۰۰۰۰	۱۲۰۰۰۰
۱۸	**چراغ و متعلقات آن :** چراغهای متعارفی چینی یا شیشهٔ ، چراغهاي متعارفی فلزی یا بلوری روی میز بدون زینت ، فانوس دریائی متعارفي ، لاله ، چراغ‌های تلمبهٔ وبدون فتیله ، لنترهای ساده گردسوز . فتیله و توری چراغ و بخاري و اجاق نفتی . سرپیچ و سایر متعلقات چراغ‌های فوق بغیر ازلوله وحباب .	تبریز ، جلفا ، آستارا	۱۵۰۰۰۰	۱۵۰۰۰۰
		پهلوي ، مشهدسر ، بندرجز ، بندر شاه	۲۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰
		مشهد ، باجگیران ، زاهدان	۳۰۰۰۰۰	۳۰۰۰۰۰
		بوشهر ، بندرعباس ، بندر لنگه ، چاه بهار	۱۸۰۰۰۰	۱۸۰۰۰۰
		محمره ، شاهپور ، اهواز ، آبادان	۴۰۰۰۰۰	۴۰۰۰۰۰
		کرمانشاه ، قصر شیرین	۲۶۰۰۰۰	۲۶۰۰۰۰
		تهران	۱۰۰۰۰	۱۰۰۰۰
		جمع	۱۵۰۰۰۰۰	۱۵۰۰۰۰۰

نمره کنتژان	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
١٩	**چرم واشیاء چرمی ومتعلقات آن:** چرمهای طبیعی متعارفی یا برقی، کفش و پوتین و چکمه. پاشنه وتخت لاستیکی برای کفش. کیف پول وکیف های بغلی و دستی و کیفهای دستی زنانه. چمدان. تسمه برای کارخانجات. جیر برای پاك کردن اتومبیل و درشکه و غیره. زین و برك. کمربند.	پهلوی، مشهدسر، بندر جز، بندرشاه	٥٠٠٠٠٠	٤٠٠٠٠٠
		بوشهر، بندر عباس، بندرلنگه	٥٠٠٠٠٠	٤٠٠٠٠٠
		محمره، اهواز، بندر شاهپور	١٠٠٠٠٠٠	٨٠٠٠٠٠
		کرمانشاه، قصر شیرین	١٠٠٠٠٠٠	٨٠٠٠٠٠
		جمع	٣٠٠٠٠٠٠	٢٤٠٠٠٠٠
٢٠	**چلوار وململ وپارچه‌های پنبهٔ سفید معروف به کتانی.**	تبریز، جلفا، خوی، آستارا	١٠٠٠٠٠٠	٤٥٠٠٠٠
		پهلوي، مشهدسر، بندرجز، بندرشاه	٢٨٠٠٠٠٠	١٢٦٠٠٠٠
		مشهد، باجگیران، لطف آباد، زاهدان	٣٠٠٠٠٠٠	١٣٥٠٠٠٠
		بوشهر، بندر عباس، لنگه، چاه بهار	٥٨٥٠٠٠٠	٢٦٣٢٥٠٠
		محمره، اهواز، آبادان، بندر شاهپور	٢٠٠٠٠٠٠	٩٠٠٠٠٠
		کرمانشاه، قصر شیرین	١٨٥٠٠٠٠	٨٣٢٥٠٠
		جمع	١٦٥٠٠٠٠٠	٧٤٢٥٠٠٠

نمره کنتنژان	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیه آزاد ریال
۲۱	چوب پنبه .	تبریز ، جلفا ، آستارا	۲۴۰۰۰	۲۴۰۰۰
		پهلوی ، مشهد سر	۵۰۰۰۰	۵۰۰۰۰
		مشهد ، باجگیران ، لطف آباد ، زاهدان	۱۰۰۰۰	۱۰۰۰۰
		بوشهر ، بندر عباس ، بندر لنگه	۲۶۰۰۰	۲۶۰۰۰
		محمره ، اهواز ، بندر شاهپور ، آبادان	۲۰۰۰۰	۲۰۰۰۰
		کرمانشاه ، قصرشیرین ،	۲۰۰۰۰	۲۰۰۰۰
		جمع	۱۵۰۰۰۰	۱۵۰۰۰۰
۲۲	چیت های باسمهٔ و ملون .	تبریز . جلفا ، خوي . آستارا .	۱۵۰۰۰۰۰۰	۶۷۵۰۰۰۰
		پهلوی . مشهدسر . بندر جز ، بندر شاه	۳۵۰۰۰۰۰۰	۱۵۷۵۰۰۰۰
		مشهد . باجگیران . لطف آباد . زاهدان	۱۲۰۰۰۰۰۰	۵۴۰۰۰۰۰
		بوشهر . بندر عباس ، لنگه ، چاه بهار	۲۱۰۰۰۰۰۰	۹۴۵۰۰۰۰
		محمره ، اهواز ، شاهپور ، آبادان	۲۰۰۰۰۰۰۰	۹۰۰۰۰۰۰
		کرمانشاه ، قصر شیرین	۱۷۰۰۰۰۰۰	۷۶۵۰۰۰۰
		جمع	۱۲۰۰۰۰۰۰۰	۵۴۰۰۰۰۰۰

نمره کنتنژان	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
٢٣	**چینی آلات :** ظروف چینی وبدل‌چینی برای غذاخوری از هرقبیل . فنجان ، نعلبکی وآبخوری و شیرخوری و قوری وقنددان وحقه چینی.	تبریز ، جلفا ، آستارا ،	٤٥٠٠٠٠	١٠٨٠٠٠
		پهلوی ، مشهدسر ، بندرجز ، بندرشاه	١٠٠٠٠٠٠	٢٤٠٠٠٠
		مشهد ، باجگیران ، لطف‌آباد ، زاهدان	١٥٠٠٠٠	٣٦٠٠٠
		بوشهر ، بندر عباس . بندر لنگه ، چاه بهار	١٠٠٠٠٠	٢٤٠٠٠
		محمره ، شاهپور ، آبادان ، اهواز	١٨٠٠٠٠	٤٣٢٠٠
		کرمانشاه ، قصرشیرین	١٢٠٠٠٠	٢٨٨٠٠
		جمع	٢٠٠٠٠٠٠	٤٨٠٠٠٠
٢٤	**حروف وکلیشه طبع وآنتیمون.**	تبریز ، جلفا ، آستارا .	٥٥٠٠٠	١٩٢٥٠
		پهلوی ، مشهد سر ، بندرجز ، بندرشاه	٤٠٠٠٠	١٤٠٠٠
		مشهد ، زاهدان	١٥٠٠٠	٥٢٥٠
		بوشهر ، بندر عباس ، بندر لنگه	١٠٠٠٠	٣٥٠٠
		محمره ، بندر شاهپور ، اهواز	٥٠٠٠٠	١٧٥٠٠
		کرمانشاه ، قصر شیرین	٢٠٠٠٠	٧٠٠٠
		تهران .	١٠٠٠٠	٣٥٠٠
		جمع	٢٠٠٠٠٠	٧٠٠٠٠

شمارهٔ کنترل	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیه آزاد ریال
۲۰	**خرازی و لوازم خانه :** انو. ادوات ورزش. اجاق و بخاری‌های نفتی و بخاریهای چدنی و آهنی. اکلیل و زرورق و ورقه های نازك فلزی وگردهای مخصوص برای مطلا و مفضض کردن و پاك کردن الك موئی و پارچه آن. پاشنه کش. فلزات. پیچ برای باز کردن در بطری، تختخواب سفری. اقسام تکمه، سنگك قزنقفلی و حلقه. یراق کیف و چمدان ازهر قبیل، ترمس. تکمه سر دستویقه، تلق بشکل صفحه و ورق، پنبه‌نسوز توپ‌بازی لاستیکی. توپ وچوب بیلیارد، توپ و چوب تنیس. توپ‌فوتبال، ترازو از هر قبیل بانضمام ترازوی کاغذ کشی. جاروب فرنگی. چاقو و کارد. چپق (پیپ)، چرخ بستنی سازی. چرخ کره‌زنی کوچك. چرخ گوشت وسبزی خرد کنی. چوب هوکي. چوگان. حمام چدنی وسماور حمام‌فرنگي. دوش ولوازم‌آن. زه چوگان. سوزن. سنجاق. انگشتانه و قیچی. شلاق. شیر روشوئی و شیر حمام فرنگی، صندوق و صندوقچه آهنی. ظروف لعابی. ظروف آلومینیوم، عینك، دوربین، ذره بین ولوازم آنها. فشنك سیفون، فشنك ومواد ضدحریق وادوات آنها. فندك واشیاء یدکی وفتیله و سنك‌آن. قبله نما. قلاب‌جالباس، قاشق وکارد چنگال فلزی ازهر قبیل. قلاب سادهٔ کمربند. قلاب‌ماهیگیري. قوطي سیگارفلزی وچرمی. قهوه جوش الکلی و برقی. قیطان و سنبله ازهرقبیل. چشم و دندان و ناخن مصنوعی حیوانات. کارتهاي‌بازی، کف کفش. کفش پاکن علفی یاموئی (گل‌گیر). کفشهای بازی، مکانو واسباب سینماي اطفال، لوازم‌جلب شکار، گیرهٔ کراوات. مهمیز ورکاب وهویزه ودهنه نمك‌دان ونمکپاش. پیش‌بندچرمي ولاستیکی.	تبریز. جلفا. آستارا.	۸۰۰۰۰۰	۸۰۰۰۰۰
		پهلوی. مشهدسر. بندرجز. بندر شاه.	۱۳۰۰۰۰۰	۱۳۰۰۰۰۰
		مشهد. باجگیران. لطف‌آباد. زاهدان.	٤۰۰۰۰۰	٤۰۰۰۰۰
		بوشهر. بندرعباس. بندرلنگه. چاه‌بهار	٤۰۰۰۰۰	٤۰۰۰۰۰
		محمره. شاهپور. اهواز. آبادان.	۵۰۰۰۰۰	۵۰۰۰۰۰
		قصرشیرین. کرمانشاه	۵۰۰۰۰۰	۵۰۰۰۰۰
		تهران.	۱۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰
		جمع	٤۰۰۰۰۰۰	٤۰۰۰۰۰۰

نمره کنتنژان	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیه آزاد ریال
۲۶	دواجات معمولی و اختصاصی (اسپسیالیته) و مایحتاج پانسمان .	تبریز . جلفا . خوی. آستارا .	۱۲۰۰۰۰۰	۹۶۰۰۰۰
		پهلوی . مشهد سر . بندر جز . بندر شاه .	۱۵۰۰۰۰۰	۱۲۰۰۰۰۰
		مشهد . باجگیریان . لطف آباد . زاهدان .	۱۲۰۰۰۰۰	۹۶۰۰۰۰
		بوشهر ، بندر عباس ، بندر لنگه . چاه بهار .	۲۲۵۰۰۰۰	۱۸۰۰۰۰۰
		محمره . شاهپور . اهواز . آبادان .	۱۰۰۰۰۰۰	۸۰۰۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین .	۱۱۰۰۰۰۰	۸۸۰۰۰۰
		تهران ،	۷۵۰۰۰۰	۶۰۰۰۰۰
		جمع	۹۰۰۰۰۰۰	۷۲۰۰۰۰۰
۲۷	دو چرخه و سه چرخهٔ پائی و موتوسیکلت و درشگه بچگانه واشیاء یدکی آنها .	تبریز . جلفا	۱۲۰۰۰	۱۲۰۰۰
		پهلوی . مشهد سر . بندر جز . بندر شاه	۲۰۰۰۰	۲۰۰۰۰
		مشهد . باجگیران . زاهدان .	۴۰۰۰۰	۴۰۰۰۰
		بوشهر . بندر عباس . بندر لنگه	۷۲۰۰۰	۷۲۰۰۰
		محمره . بندر شاهپور . اهواز . آبادان .	۲۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین .	۱۴۰۰۰۰	۱۴۰۰۰۰
		تهران	۱۶۰۰۰	۱۶۰۰۰
		جمع	۵۰۰۰۰۰	۵۰۰۰۰۰

نمره کنتراول	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۲۸	**رزین و لاستیك اتومبیل .**	تبریز . جلفا . آستارا .	٤۰۰۰۰۰	۳۰۸۰۰۰
		پهلوی . مشهد سر . بندر جز . بندر شاه .	۳۵۰۰۰۰	۲٦۹۵۰۰
		مشهد . باجگیران . زاهدان .	٦۸۰۰۰۰	۵۲۳٦۰۰
		بوشهر . بندر عباس . بندر لنگه .	۲۸۰۰۰۰۰	۲۱۵٦۰۰۰
		محمره . بندر شاهپور . اهواز .	۷۰۰۰۰۰۰	۵۳۹۰۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین .	۳۷۷۰۰۰۰	۲۹۰۲۹۰۰
		جمع	۱۵۰۰۰۰۰۰	۱۱۵۵۰۰۰۰
۲۹	**رنگهای ترکیبی باستثنای نیل ترکیبی** (مطابق مقررات مخصوص ورود رنگها) .	تبریز . جلفا ، آستارا	۳۰۰۰۰۰	۲٦٤۰۰۰
		پهلوی ، مشهد سر ، بندر جز ، بندر شاه	۱۲۰۰۰۰	۱۰۵٦۰۰
		مشهد . باجگیران ، زاهدان .	٦۰۰۰۰	۵۲۸۰۰
		بوشهر . بندر عباس ، بندر لنگه	۳۲۰۰۰۰	۲۸۱٦۰۰
		محمره ، بندر شاهپور . اهواز .	٤۰۰۰۰۰	۳۵۲۰۰۰
		کرمانشاه ، قصر شیرین .	۳۰۰۰۰۰	۲٦٤۰۰۰
		جمع	۱۵۰۰۰۰۰	۱۳۲۰۰۰۰

نمره کنتژان	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
٣٠	رنگهای روغنی ورنك مایع بدون الکل ورنك لاك و روغن سیکاتیف و آلیف وجلا برای نقاشی .	تبریز . جلفا . آستارا .	٣٠٠٠٠	٢٦٤٠٠
		پهلوی . مشهد سر ، بندر جز ، بندر شاه .	١٢٠٠٠٠	١٠٥٦٠٠
		مشهد . باجگیران . زاهدان	٥٠٠٠٠	٤٤٠٠٠
		بوشهر . بندر عباس . بندر لنگه .	٨٠٠٠٠	٧٠٤٠٠
		محمره ، بندر شاهپور . اهواز . آبادان .	٧٠٠٠٠	٦١٦٠٠
		کرمانشاه ، قصر شیرین .	٥٠٠٠٠	٤٤٠٠٠
		جمع	٤٠٠٠٠٠	٣٥٢٠٠٠
٣١	**روغنهای نباتی و حیوانی غیر مأکول :** روغنهای نباتی برای روان کردن و چرب کردن موتور و ماشین . روغن نارگیل برای صابون . روغن معروف به سالاماس برای صابون سازی . روغن کاج (کلوفونیوم) ، کلوفان . پیه مخصوص بدنهٔ کشتی .	تبریز ، جلفا . آستارا .	١٥٠٠٠	١٥٠٠٠
		پهلوی ، مشهد سر . بندر جز ، بندر شاه .	٢٠٠٠٠	٢٠٠٠٠
		مشهد ، باجگیران ، زاهدان .	٢٠٠٠٠	٢٠٠٠٠
		بوشهر . بندرعباس . بندر لنگه . قشم .	٢٠٠٠٠	٢٠٠٠٠
		محمره ، شاهپور . اهواز ، آبادان .	١٥٠٠٠	١٥٠٠٠
		کرمانشاه . قصر شیرین .	١٠٠٠٠	١٠٠٠٠
		جمع	١٠٠٠٠٠	١٠٠٠٠٠

نمره کنتژان	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۴۲	زیر پیراهن و زیر شلوار پشمی .	تبریز . جلفا . خوي. آستارا .	۲۲۵۰۰	۲۲۵۰۰
		پهلوی ، مشهد سر ، بندر جز . بندر شاه .	۴۵۰۰	۴۵۰۰
		مشهد . باجگیران . لطف آباد ، زاهدان.	۶۸۰۰	۶۸۰۰
		بوشهر ، بندر عباس ، بندر لنگه .	۱۳۵۰۰	۱۳۵۰۰
		محمره ، اهواز ، بندر شاهپور ، آبادان	۱۴۰۰۰	۱۴۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین .	۱۰۷۰۰	۱۰۷۰۰
		تهران .	۱۸۰۰۰	۱۸۰۰۰
		جمع	۹۰۰۰۰	۹۰۰۰۰
۴۳	**ساعت :** ساعتهای جیبی یامچی طلا یانقره یاطلای سفید یاسایر فلزات . ساعتهای شماته دار متعارفی فلزی و ساعتهای دیواری و اشیاء یدکی و کارخانه و متعلقات وقطعات مجزای ساعتهای فوق.	تبریز ، جلفا .	۸۰۰۰۰	۷۷۶۰۰
		پهلوی .	۱۰۰۰۰	۹۷۰۰
		مشهد . زاهدان	۵۰۰۰	۴۸۵۰
		بوشهر ، بندر عباس .	۵۰۰۰	۴۸۵۰
		محمره . بندر شاهپور ، اهواز	۲۰۰۰۰	۱۹۴۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین .	۳۰۰۰۰	۲۹۱۰۰
		تهران .	۳۵۰۰۰۰	۳۳۹۵۰۰
		جمع	۵۰۰۰۰۰	۴۸۵۰۰۰

نمره کنتتوان	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۲٤	سقز و قیر خام.	مشهد . زاهدان .	۸۰۰۰	۸۰۰۰
		بوشهر . بندر عباس ،	۲۰۰۰	۲۰۰۰
		محمره ، شاهپور ، اهواز ، آبادان ،	۱۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰
		کرمانشاه ، قصر شیرین ،	٤۰۰۰۰	٤۰۰۰۰
		جمع	۱۵۰۰۰۰	۱۵۰۰۰۰
۳۵	سمنت .	تبریز ، جلفا ، آستارا ،	۳۲۰۰۰۰	۸۸٦٤۰
		پهلوی . لنگرود ، مشهد سر ، بندرجز . بندر شاه	۲۰۰۰۰۰۰	۵۵٤۰۰۰
		مشهد ، باجگیران ،	۳۰۰۰۰۰	۸۳۱۰۰
		بوشهر ، بندرعباس ،	۱۵۰۰۰۰	٤۱۵۵۰
		محمره ، اهواز ، شاهپور ، آبادان ،	۵۰۰۰۰۰	۱۳۸۵۰۰
		کرمانشاه ، قصر شیرین ،	۲۱۰۰۰۰	۵۸۱۷۰
		جمع	۳٤۸۰۰۰۰	۹٦۳۹٦۰

نمره کنتراک	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
٣٦	**سینماتوگرافی و لوازم عکاسی :** دوربین و آلات سینماتوگرافی و فیلم و متعلقات آن . دوربین و آلات عکاسی و متعلقات آن . انواع اشیاء و ادوات و مواد مربوطه به‌سینماتوگرافی وعکاسی .	تبریز ، جلفا .	١٦٠٠٠٠٠	١٣٦٠٠٠٠
		پهلوی ، مشهدسر ، بندرجز ، بندرشاه .	٢٠٠٠٠٠٠	١٧٠٠٠٠٠
		مشهد ، باجگیران ، زاهدان .	٤٠٠٠٠٠	٣٤٠٠٠٠
		بوشهر ، بندرعباس .	٢٠٠٠٠٠٠	١٧٠٠٠٠٠
		محمره ، اهواز ، شاهپور ، آبادان .	٧٥٠٠٠٠	٦٣٧٥٠٠
		کرمانشاه ، قصرشیرین .	١٢٥٠٠٠٠	١٠٦٢٥٠٠
		تهران .	٢٠٠٠٠٠٠	١٧٠٠٠٠٠
		جمع	١٠٠٠٠٠٠٠	٨٥٠٠٠٠٠
٣٧	**شکر** (بیستهزارتن متری) .	تبریز ، جلفا ،	٢٨١٧٥٠٠	—
		پهلوی ، بندر جز ، بندر شاه ،	٥٦٩٢٥٠٠	—
		باجگیران .	٣١٦٢٥٠٠	—
		بوشهر ، بندر عباس ،	٦٢٦٧٥٠٠	—
		محمره ، شاهپور ،	٥٠٦٠٠٠٠	—
		جمع	٢٣٠٠٠٠٠٠	—

نمره کنتنژان	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۲۸	**شمع گچی وکافوری .**	تبریز . جلفا . آستارا .	۳۰۰۰۰	۲٤۰۰۰
		پهلوی ، مشهد سر ، بندر جز ، بندر شاه .	۲۰۰۰۰	۱٦۰۰۰
		مشهد ، زاهدان .	۹۰۰۰۰	۷۲۰۰۰
		بوشهر ، بندر عباس .	۱۲۰۰۰۰	۹٦۰۰۰
		محمره ، بندر شاهپور .	۹۰۰۰۰	۷۲۰۰۰
		کرمانشاه ، قصر شیرین .	۵۰۰۰۰	٤۰۰۰۰
		جمع	٤۰۰۰۰۰	۳۲۰۰۰۰
۲۹	**شیشه آلات :** شیشهٔ جام ساده یا رنگین . شیشهٔ اتومبیل ، استکان ولیوان آبخوری ، لولهٔ لامپا و لولهٔ فانوس و حباب ، تنگ وگیلاس ساده ، کوزهٔ قلیان بلور ، پالوده خوری و بستنی خوری ساده ، اقسام بطریها و شیشه های لیمونادی و غیره سفید یارنگین ، آئینه‌های بی‌قاب تا ۵۰ دسیمتر مربع ، شیرینی خوری و میوه خوری ساده بدون ضمائم فلزی .	تبریز . جلفا . آستارا .	۸۰۰۰۰۰	۱۹۲۰۰۰
		پهلوی . مشهد سر . بندر جز . بندر شاه .	۲۵۰۰۰۰۰	٦۰۰۰۰۰
		مشهد . باجگیران . لطف آباد . زاهدان .	۵۰۰۰۰۰	۱۲۰۰۰۰
		بوشهر . بندر عباس . بندرلنگه . چاه‌بهار .	۵۰۰۰۰۰	۱۲۰۰۰۰
		محمره . اهواز . آبادان . شاهپور .	٤۰۰۰۰۰	۹٦۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین .	۳۰۰۰۰۰	۷۲۰۰۰
		جمع	۵۰۰۰۰۰۰	۱۲۰۰۰۰۰

نمره کنتراد	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
٤۰	طناب و ریسمان و نخ قند و ریسمان صیادی .	تبریز . جلفا . خوی . عرب . خدا آفرین. آستارا .	۳٤۰۰۰	۱٤۲۸۰
		پهلوی . لنگرود . مشهدسر . شهسوار . بندرجز ، بندرشاه .	۵۰۰۰۰	۲۱۰۰۰
		مشهد . باجگیران . لطف آباد . کاریز . میرجاوه . زاهدان .	۸٤۰۰۰	۳۵۲۸۰
		بوشهر . بندر عباس . لنگه . جاسك . قشم . چاه‌بهار .	۸۲۰۰۰	۳٤٤٤۰
		محمره . شاهپور . اهواز . آبادان .	۲۰۰۰۰۰	۸٤۰۰۰
		کرمانشاه . قصرشیرین .	۵۰۰۰۰	۲۱۰۰۰
		جمع	۵۰۰۰۰۰	۲۱۰۰۰۰
٤۱	قالب کفش و چکمه .	تبریز . جلفا .	۵۰۰۰	۵۰۰۰
		پهلوی .	۵۰۰۰	۵۰۰۰
		مشهد . زاهدان .	۸۰۰۰	۸۰۰۰
		بوشهر . بندر عباس .	۱۲۰۰۰	۱۲۰۰۰
		محمره . بندر شاهپور .	۱۲۰۰۰	۱۲۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین .	۸۰۰۰	۸۰۰۰
		جمع	۵۰۰۰۰	۵۰۰۰۰

نمره کنتنژان	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۴۲	قرمزدانهٔ صنعتی و حیوانی و اقسام رنگهای طبیعی بجز نیل طبیعی .	تبریز . جلفا . آستارا .	۱۱۰۰۰۰	۹۶۸۰۰
		پهلوی . مشهد سر . بندرجز . بندر شاه .	۲۰۰۰۰	۱۷۶۰۰
		مشهد . باجگیران . زاهدان .	۱۷۰۰۰۰	۱۴۹۶۰۰
		بوشهر . بندرعباس . بندر لنگه .	۱۴۰۰۰۰	۱۲۳۲۰۰
		محمره . بندرشاهپور . اهواز .	۸۰۰۰۰	۷۰۴۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین .	۸۰۰۰۰	۷۰۴۰۰
		جمع	۶۰۰۰۰۰	۵۲۸۰۰۰
۴۳	قطران و سایر مشتقات و فضلات نفت .	تبریز . جلفا . آستارا	۲۲۰۰۰	—
		پهلوی . چمخاله . مشهد سر . بندرجز ، بندرشاه	۱۱۶۶۰۰۰	—
		مشهد . باجگیران . لطف آباد	۲۲۲۰۰۰	—
		جمع	۱۴۱۰۰۰۰	—

نمره کنترل	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
٤٤	قلع و برنج و روی و نیکل و آلومینیوم بشکل صفحه . ورق وسیم .	تبریز . جلفا . آستارا	۱۰۰۰۰۰	۲٤۵۰۰
		پهلوی . مشهدسر . بندر جز . بندر شاه	۵۰۰۰۰	۱۷۵۰۰
		مشهد . زاهدان	۱۸۰۰۰۰	٦۳۰۰۰
		بوشهر . بندر عباس . لنگه . چاه بهار	۱۰۰۰۰۰۰	۳۵۰۰۰۰
		محمره . شاهپور . اهواز . آبادان	۳۰۰۰۰۰	۱۰۵۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین	۲۰۰۰۰۰	۷۰۰۰۰
		جمع	۱۸۰۰۰۰۰	٦۳۰۰۰۰
٤۵	قند (پنجاه وپنجهزار تن متری).	تبریز . جلفا	۱۰۳۵۰۰۰۰	—
		پهلوی . بندر جز . بندر شاه	۲۵۸۰٦۰۰۰	—
		باجگیران	۹۲٤٦۰۰۰	—
		بوشهر . بندر عباس	۱۷۱۱۲۰۰۰	—
		محمره . بندر شاهپور	۱۲۲۸٦۰۰۰	—
		جمع	۷۵۹۰۰۰۰۰	—

نمره کنتنژان	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
٤٦	قهوهٔ بونداده .	جلفا . تبریز	۲۰۰۰۰	۲۰۰۰۰
		مشهد . زاهدان	۸۰۰۰۰	۸۰۰۰۰
		بوشهر . بندر عباس . لنکه . جاسك . چاه بهار	۲۵۰۰۰۰	۲۵۰۰۰۰
		محمره . شاهپور . اهواز . آبادان	۲۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین	۵۰۰۰۰	۵۰۰۰۰
		جمع	٦۰۰۰۰۰	٦۰۰۰۰۰
٤۷	کائوچو و مواد رزینی خام یا ساختهٔ بشکل صفحه، لوله ، ورق ـ رزین درشکه ورزین دوچرخه ورزین موتو سیکات ـ لینولئوم ازهر قبیل .	تبریز ، جلفا ، آستارا	۲۲۰۰۰۰	۱٦۹٤۰۰
		پهلوی . مشهد سر ، بندرجز ، بندرشاه	۵۰۰۰۰۰	۳۸۵۰۰۰
		مشهد ، باجگیران . زاهدان	۳۰۰۰۰	۲۳۱۰۰
		بوشهر ، بندر عباس ، بندر لنکه	۷۰۰۰۰	۵۳۹۰۰
		محمره ، بندر شاهپور ، اهواز	۸۰۰۰۰	٦۱٦۰۰
		کرمانشاه ، قصر شیرین	۵۰۰۰۰	۳۸۵۰۰
		تهران	۵۰۰۰۰	۳۸۵۰۰
		جمع	۱۰۰۰۰۰۰	۷۷۰۰۰۰

نمره کتتوان	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۴۸	**کاغذ طبع و کاغذ تحریر و کاغذ و پاکت متعارفی و آستردار .**	تبریز ، جلفا ، آستارا .	۱۰۰۰۰۰۰	۳۳۷۰۰۰
		پهلوی . مشهد سر . بندرجز . بندر شاه	۲۴۲۰۰۰۰	۸۱۵۵۴۰
		مشهد . باجگیران . لطف آباد . زاهدان	۴۰۰۰۰۰	۱۳۴۸۰۰
		بوشهر . بندرعباس ، بندرلنگه . چاه بهار	۹۵۰۰۰۰	۳۲۰۱۵۰
		محمره . بندر شاهپور . اهواز . آبادان	۴۵۰۰۰۰	۱۵۱۶۵۰
		کرمانشاه . قصر شیرین	۲۳۰۰۰۰	۷۷۵۱۰
		تهران	۵۰۰۰۰	۱۶۸۵۰
		جمع	۵۵۰۰۰۰۰	۱۸۵۳۵۰۰
۴۹	**کاغذهای دیواری ومقوا و سایر اقسام کاغذ :** اقسام مقواهای سفید و الوان . کاغذ خطدار برای محاسبه وغیره . کاغذ خشك کن . کاغذ نقاشی و گرافیك . کاغذ ورق بزرك پارشمینه برای اسناد . کاغذ نازك کپیه ، اقسام کاغذهای الوان بدون نقش . کاغذ کاربن . کاغذ صافی ، کاغذهای دیواری ، کاغذهای نازك برای لفاف اعم از ساده یا گل دار ، کاغذ و مقواهای لفاف و باربیچ کاغذ کهنه مطبوعه برای لفاف ، قوطی‌های مقوائی . کاغذ ابری برای جلد کتاب .	تبریز . جلفا . آستارا	۱۲۰۰۰۰	۴۳۸۱۰
		پهلوی ، مشهد سر ، بندر جز ، بندر شاه	۸۷۰۰۰۰	۲۹۳۱۹۰
		مشهد . باجگیران . لطف آباد . زاهدان	۸۰۰۰۰	۲۶۹۶۰
		بوشهر . بندر عباس . لنگه . چاه بهار	۱۴۰۰۰۰	۴۷۱۸۰
		محمره . بندر شاپور . اهواز . آبادان	۲۰۰۰۰۰	۶۷۴۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین	۸۰۰۰۰	۲۶۹۶۰
		جمع	۱۵۰۰۰۰۰	۵۰۵۵۰۰

نمره کنتنژان	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
٥٠	**کاغذ سیگار و گلز و مشتوك .** (با اجازه کتبی مؤسسهٔ دخانیات) .	تبریز	١٥٠٠٠٠	١٥٠٠٠٠
		اهواز . محمره . شاهپور	٢٠٩٠٠٠٠	٢٠٩٠٠٠٠
		کرمانشاه	١٠٠٠٠	١٠٠٠٠
		جمع	٢٢٥٠٠٠٠	٢٢٥٠٠٠٠
٥١	**کبریت** (صدو بیست ملیون قوطی)	جلفا .	٩٤١٨٥	—
		پهلوی . بندر جز . بندر شاه .	١٧١٩٩٩٨	—
		باجگیران .	٩٧١٠٠٢	—
		بوشهر . بندر عباس .	١٠٢٧٠٦٥	—
		محمره . بندر شاهپور	٦٧٢٧٥٠	—
		جمع	٤٤٨٥٠٠٠	—
٥٢	**کتاب وسایر مطبوعات :** کتب ونقشجات ، تصاویر وگراورهای علمی مورد احتیاج مدارس نوت موزیك ، تقویم و اعلانات و اقسام کاتالوك ، کارت پستالهای مناظر طبیعی و ابنیهٔ تاریخی ورجال معروف و نباتات وحیوانات وکپیه تابلوهای معروف ، دفاتر محاسبهٔ تجارتی که تهیهٔ آن در ایران میسر نباشد.	تبریز ، جلفا ،	٢٠٠٠٠	٢٠٠٠٠
		پهلوی ، مشهد سر ، بندر جز ، بندر شاه	٥٠٠٠٠	٥٠٠٠٠
		مشهد . باجگیران ، زاهدان	٢٠٠٠٠	٢٠٠٠٠
		بوشهر . بندر عباس	٧٠٠٠٠	٧٠٠٠٠
		محمره . بندر شاهپور . اهواز	٧٠٠٠٠	٧٠٠٠٠
		کرمانشاه . قصر شیرین .	٨٠٠٠٠	٨٠٠٠٠
		تهران	١٠٠٠٠٠	١٠٠٠٠٠
		جمع	٤١٠٠٠٠	٤١٠٠٠٠

نمره کنتنوان	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
٥٣	کشتی وقایق اعم از موتوردار یا بی موتور . و قطعات آنها .	پهلوی ، مشهد سر ، بندرجز ، بندر شاه	٥٧٥٠٠٠	٥٧٥٠٠٠
		بوشهر ، بندر عباس ، بندر لنگه .	٣٢٥٠٠٠	٣٢٥٠٠٠
		محمره . بندرشاهپور . اهواز	٢٥٠٠٠٠	٢٥٠٠٠٠
		جمع	١١٥٠٠٠٠	١١٥٠٠٠٠
٥٤	کلاههای اروپائی و پارچه موئی و حصیری که برای ساختن آنها بکار میرود .	تبریز ، جلفا .	١٨٥٠٠	١٨٥٠٠
		پهلوی ، مشهد سر ، بندر جز ، بندر شاه	٤٥٠٠	٤٥٠٠
		مشهد ، زاهدان .	٦٨٠٠	٦٨٠٠
		بوشهر ، بندر عباس .	١٣٥٠٠	١٣٥٠٠
		محمره . بندر شاهپور ، اهواز ، آبادان	١٣٥٠٠	١٣٥٠٠
		کرمانشاه ، قصرشیرین ،	١١٢٠٠	١١٢٠٠
		تهران ،	٢٢٠٠٠	٢٢٠٠٠
		جمع	٩٠٠٠٠	٩٠٠٠٠

نمره کنتنژان	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
٥٥	گالوش .	تبریز ، جلفا ، آستارا .	٣٠٠٠٠٠	٢٤٠٠٠
		پهلوی ، مشهد سهر ، بندر جز ، بندرشاه	٢٢٠٠٠٠٠	١٧٦٠٠٠
		مشهد ، باجگیران ،	٢٠٠٠٠٠	١٦٠٠٠
		بوشهر ، بندر عباس ، بندر لنگه	٢٠٠٠٠	١٦٠٠
		محمره ، اهواز ، بندر شاهپور ، آبادان ،	١٢٠٠٠	٩٦٠
		کرمانشاهان ، قصر شیرین .	٨٠٠٠	٦٤٠
		تهران .	١٠٠٠٠	٨٠٠
		جمع	٢٧٥٠٠٠٠	٢٢٠٠٠٠
٥٦	گرامافون و صفحه و سایر متعلقات آن .	تبریز . جلفا	١١٠٠٠٠	١١٠٠٠٠
		پهلوی . مشهد سر . بندر جز . بندر شاه	١١٠٠٠٠	١١٠٠٠٠
		مشهد . باجگیران . زاهدان .	٢٥٠٠٠	٢٥٠٠٠
		بوشهر ، بندر عباس .	١١٠٠٠٠	١١٠٠٠٠
		محمره . بندر شاهپور . اهواز . آبادان ،	٥٠٠٠٠٠	٥٠٠٠٠٠
		کرمانشاه . قصر شیرین	١٢٠٠٠٠	١٢٠٠٠٠
		تهران ،	٢٥٠٠٠	٢٥٠٠٠
		جمع	١٠٠٠٠٠٠	١٠٠٠٠٠٠

نمره کنتتوان	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
٥٧	**گریس ، موبیل اویل وسایر روغنهای ماشین و موتور .**	تبریز . جلفا . آستارا . عرب . خدا آفرین	٦٠٠٠٠٠	٣٠٠٠٠٠
		پهلوی . مشهد سر . بندرجز . بندر شاه	١٢٠٠٠٠٠	٦٠٠٠٠٠
		مشهد . باجگیران . لطف آباد . زاهدان	٦٠٠٠٠٠	٣٠٠٠٠٠
		بوشهر . بندر عباس . لنگه . چاه بهار .	١٠٠٠٠٠٠	٥٠٠٠٠٠
		محمره ، اهواز ، شاهپور . آبادان	٨٠٠٠٠٠	٤٠٠٠٠٠
		کرمانشاه . قصر شیرین .	٣٠٠٠٠٠	١٥٠٠٠٠
		جمع	٤٥٠٠٠٠٠	٢٢٥٠٠٠٠
٥٨	**گیاه و نهال و تخم نباتات :** تخم پنبه . تخم کتان . تخم گل ، پیاز گل و نهال و قلمهٔ درخت ، الیاف کنف برای تهیه اوازم صیادی و غیره	پهلوی . مشهد سر . بندر جز . بندر شاه .	٢٨٠٠٠	٩٨٠٠
		مشهد . باجگیران .	٣٠٠٠٠	١٠٥٠٠
		بوشهر . بندر عباس . بندر لنگه	١٠٠٠٠	٣٥٠٠
		محمره ، اهواز .	١٨٠٠٠	٦٣٠٠
		کرمانشاه ، قصر شیرین .	٨٠٠٠	٢٨٠٠
		تهران .	٦٠٠٠	٢١٠٠
		جمع	١٠٠٠٠٠	٣٥٠٠٠

نمره کتابچه	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۵۹	**لفاف ولوازم بسته بندی :**	تبریز . جلفا . آستارا . خوی، عرب. خدا آفرین	۲۵۰۰۰۰	۲۵۰۰۰۰
	جوال و کیسه [illegible]	پهلوی. انگرود- شهسوار، مشهدسر، بندرجز- بندرشاه	۵۷۵۰۰۰	۵۷۵۰۰۰
	علفی . تلیس [illegible]	مشهد. باجگیران، لطف‌آباد. کاریز. زاهدان. میرجاوه	۱۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰
	هـای علفی مخصوص لفاف .	بوشهر . بندرعباس . لنگه . جاسك ، چاه بهار	۹۷۵۰۰۰	۹۷۵۰۰۰
		محمره . اهواز . آبادان ، شاهپور .	۲۰۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰۰
		کرمانشاه . قصرشیرین .	۶۰۰۰۰۰	۶۰۰۰۰۰
		جمـع	۵۵۰۰۰۰۰	۵۵۰۰۰۰۰
۶۰	**لوازم آرایشی :**	تبریز . جلفا	۲۳۰۰۰۰	۲۳۰۰۰۰
	تیغ دسته‌دار وخود تراش و تیغه و متعلقات	پهلوی . مشهدسر. بندرجز. بندرشاه	۵۵۰۰۰	۵۵۰۰۰
	آن . ماشین اصلاح [illegible] و متعلقات	مشهد ـ باجگیران . زاهدان .	۱۷۰۰۰	۱۷۰۰۰
	آن . فرچه [illegible]	بوشهر . بندرعباس . بندرلنگه .	۸۳۰۰۰	۸۳۰۰۰
	اقسام شانه و [illegible]	محمره . اهواز . بندرشاهپور . آبادان .	۱۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰
	آئینه کوچك [illegible]	کرمانشاه . قصرشیرین	۸۰۰۰۰	۸۰۰۰۰
	وسنگ [illegible]	تهران .	۲۳۵۰۰۰	۲۳۵۰۰۰
	مسواك وخلال [illegible] دندان			
	فر و سنجاق سر . کیف آرایش [illegible]			
	و اشیاء مربوطه به (لوازم مانیکور)	جمـع	۸۰۰۰۰۰	۸۰۰۰۰۰

نمره کنتنوان	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
٦١	**لوازم الکتریک:** لامپ متعارفی الکتریك اعم از سفید یا رنگین و جباب وسرپوش آن. چراغ جیبی ودستی الکتریك و قوه ولامپ آن. زنك اخبار وقوه وسایر متعلقات آن، اتو، جاروب و منقل و بخاری و بادبزن الکتریکی و متعلقات آنها. مقره. کلید، سرپیچ. کنتور، آکومولاتور و سایر ادوات و متعلقات سیم کشی الکتریك ـ پایه رومیزی متعارفی و بدون تزیین برای چراغهای الکتریك. چارهای الکتریکی که بیش از ده لامپ نداشته باشد، انواع دیوار کوب الکتریکی. نور افکن (پروژکتور).	تبریز ـ جلفا. آستارا.	۲۰۰۰۰۰	۹۲۸۰۰
		پهلوی ـ مشهد سر. بندرجز. بندرشاه	۷۰۰۰۰۰	۳۲٤۸۰۰
		مشهد. باجگیران، زاهدان.	۱۵۰۰۰۰	٦۹٦۰۰
		بوشهر. بندرعباس.	۱۵۰۰۰۰	٦۹٦۰۰
		محمره، اهواز. شاهپور ـ آبادان.	۳۵۰۰۰۰	۱٦۲٤۰۰
		کرمانشاه. قصرشیرین	۳۰۰۰۰۰	۱۳۹۲۰۰
		تهران	۱۵۰۰۰۰	٦۹٦۰۰
		جمع	۲۰۰۰۰۰۰	۹۲۸۰۰۰

نمره کنتنژان	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیه آزاد ریال
٦٢	**لوازم تحریر و دفتر :** قلم . سرقلم . قلم خود نویس واشیاء یدکی آن . دواتهاي فلزی‌وشیشه وبلوری‌وچینی ساده ، اقسام مداد . مرکب تحریر الوان وژلاتین و چاپ ، دواتهاي جیبی خط‌کش ، تامین فلزی ، استامپ ، مهرتاریخ . منگنهٔ کیپه برای تجار . ماشین تحریر و ماشین حساب و نوار و قطعات یدکی و متعلقات آنها ، ماشین نمره‌زنی ، زنك روی میز و زنك اخبار . لاك ، چسب ، اقسام گیرهٔ کاغذ وپونز . مداد تراش و منگنهٔ کاغذ ، چاقوی روی‌میز ، دوسیهٔ گیره دار وکارتن فنردار . مداد و مرکب پاککن ، قلم موی نقاشی دقیق . جعبه رنك و پرکار و لوحهٔ سنگی برای مدارس .	تبریز ـ جلفا ـ خوی . آستارا .	۳٤۰۰۰۰	۲۷۲۰۰۰
		پهلوی ـ مشهد سر . بندرجز . بندرشاه	۲۳۰۰۰۰	۱۸٤۰۰۰
		مشهد . باجگیران . زاهدان .	۱۰۰۰۰۰	۸۰۰۰۰
		بوشهر ، بندر عباس ، بندر لنگه	۳٤۰۰۰۰	۲۷۲۰۰۰
		محمره ، اهواز ، آبادان . شاهپور	۱۲۵۰۰۰	۱۰۰۰۰۰
		کرمانشاه ، قصرشیرین .	۱۲۵۰۰۰	۱۰۰۰۰۰
		تهران	۷۰۰۰۰	٥٦۰۰۰
		جمع	۱۳۳۰۰۰۰	۱۰٦٤۰۰۰

نمره کنتنژان	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
٦٣	مازوت .	تبریز ، جلفا ، آ ستارا ،	١٦٤٠٠٠٠	—
		پهلوی . چمخاله . مشهد سر ، بندر جز - بندر شاه	٣٢٧٥٠٠	—
		مشهد - باجگیران - لطف آباد ،	٥٧٥٠٠	—
		جمع	٢٠٢٥٠٠٠	—
٦٤	**ماشین آلات و ادوات علمی و ابزار کار :** انواع مختلفه ماشین آلات فلاحتی ، صنعتی ، طبی وغیره . اقسام موتور (دیزل وغیره) و دیك بخار ، قطعات مجزا و اشیاء یدکی ومتعلقات ماشینهای فوق ، انواع آلات و ادوات وابزارکار اعم ازیدي ومکانیکی ، آلات وادوات علمی وطبی ازهرقبیل بانضمام اشیاء یدکی وقطعات منفصله ومتعلقات آنها ، ماشین توتون بری و سیگار پیچی (بااجازه کتبی مؤسسه انحصار دخانیات) .	تبریز ، جلفا آ ستارا ،	٢٠٠٠٠٠٠	٩٢٨٠٠٠
		پهلوی ، مشهد سر ، بندر جز ، بندر شاه	٧٠٠٠٠٠٠	٣٢٤٨٠٠٠
		مشهد ، باجگیران ، لطف آباد ، زاهدان	٢٠٠٠٠٠٠	٩٢٨٠٠٠
		بوشهر . بندر عباس ، لنکه ، چاه بهار .	١٠٠٠٠٠٠	٤٦٤٠٠٠
		محمره ، شاهپور . اهواز ، آبادان ،	٤٠٠٠٠٠٠	١٨٥٦٠٠٠
		کرمانشاه ، قصر شیرین ،	١٠٠٠٠٠٠	٤٦٤٠٠٠
		تهران ،	٥٠٠٠٠٠	٢٣٢٠٠٠
		جمع	١٧٥٠٠٠٠٠	٨١٢٠٠٠٠

نمره کنتنژان	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۶۵	**مشمع .**	تبریز ، جلفا ، آستارا ، خوی	۶۵۰۰۰	۴۵۵۰۰
		پهلوی ، مشهد سر ، بندرجز . بندر شاه .	۱۰۵۰۰۰	۷۳۵۰۰
		مشهد ، باجگیران ، زاهدان	۴۵۰۰۰	۳۱۵۰۰
		بوشهر ، بندرعباس ،	۱۰۰۰۰۰	۷۰۰۰۰
		محمره ، شاهپور ، اهواز . آبادان ،	۱۰۰۰۰۰	۷۰۰۰۰
		کرمانشاه ، قصر شیرین ،	۸۵۰۰۰	۵۹۵۰۰
		جمع	۵۰۰۰۰۰	۳۵۰۰۰۰
۶۶	**مواد شیمیائی :** مواد شیمیائی از هر قبیل باستثنای آنچه که در قسمت ممنوعات مذکور شده است ، اسانسهای مخصوص صابون سازی	تبریز . جلفا . آستارا ،	۴۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰
		پهلوی . مشهد سر . بندر جز ، بندر شاه ،	۹۰۰۰۰۰	۴۵۰۰۰۰
		مشهد . باجگیران . لطف آباد . زاهدان	۲۴۰۰۰۰	۱۲۰۰۰۰
		بوشهر ، بندر عباس • بندر لنگه .	۴۵۰۰۰۰	۲۲۵۰۰۰
		محمره . بندر شاهپور . اهواز . آبادان	۶۰۰۰۰۰	۳۰۰۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین	۴۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰
		تهران	۱۰۰۰۰	۵۰۰۰
		جمع	۳۰۰۰۰۰۰	۱۵۰۰۰۰۰

نمره کنتنوان	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
٦٧	**نخ ابریشم طبیعی و گلابتون های اصل .**	تبریز . جلفا . آستارا	٤٠٠٠	٤٠٠٠
		پهلوی . مشهد سر ، بندر جز . بندر شاه	١٥٠٠٠	١٥٠٠٠
		مشهد . باجگیران . زاهدان	٥٠٠٠	٥٠٠٠
		بوشهر . بندر عباس	١٥٠٠٠	١٥٠٠٠
		محمره . شاهپور . اهواز	٤٠٠٠	٤٠٠٠
		کرمانشاه . قصر شیرین	٤٠٠٠	٤٠٠٠
		تهران	٣٠٠٠	٣٠٠٠
		جمع	٥٠٠٠٠	٥٠٠٠٠
٦٨	**نخ پشم و کرك از نمرهٔ ٤٠ ببالا .**	تبریز . خوی	٢٠٠٠٠	٢٠٠٠٠
		مشهد . زاهدان	١٠٠٠٠	١٠٠٠٠
		بوشهر . بندر عباس . لنگه	٦٤٠٠٠٠	٦٤٠٠٠٠
		محمره . شاهپور . اهواز	٨٠٠٠٠	٨٠٠٠٠
		کرمانشاه . قصر شیرین	٤٤٠٠٠	٤٤٠٠٠
		تهران	٦٠٠٠	٦٠٠٠
		جمع	٨٠٠٠٠٠	٨٠٠٠٠٠

نمره کنتراتن	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۶۹	نخ پنبهٔ کلاف .	تبریز ـ جلفا ـ خوی	۵۰۰۰۰۰	۵۰۰۰۰۰
		مشهد ـ زاهدان	۶۰۰۰۰۰۰	۶۰۰۰۰۰۰
		بوشهر ـ بندر عباس . لنگه ـ چاه بهار . جاسك	۱۸۵۰۰۰۰۰	۱۸۵۰۰۰۰۰
		محمره ـ اهواز ـ شاهپور . آبادان	۳۰۰۰۰۰۰	۳۰۰۰۰۰۰
		کرمانشاه. قصر شیرین	۲۰۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰۰
		جمع	۳۰۰۰۰۰۰۰	۳۰۰۰۰۰۰۰
۷۰	نخ خیاطی از هر قبیل بشکل قرقره. گلوله. کلاف ـ روی مقوا وغیره نخ موسوم به کانوا برای گلدوزی و کارهای دستی .	تبریز . جلفا . خوی . آستارا	۵۶۰۰۰۰	۲۴۶۴۰۰
		پهلوی . مشهد سر ، بندر جز ، بندر شاه	۹۰۰۰۰۰	۳۹۶۰۰۰
		مشهد ، باجگیران . لطف آباد ، زاهدان	۳۰۰۰۰۰	۱۳۲۰۰۰
		بوشهر ، بندر عباس ، لنگه ، چاه بهار ، جاسك	۹۰۰۰۰۰	۳۹۶۰۰۰
		محمره . اهواز . شاهپور . آبادان	۵۰۰۰۰۰	۲۲۰۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین	۳۰۰۰۰۰	۱۳۲۰۰۰
		تهران	۴۰۰۰۰	۱۷۶۰۰
		جمع	۳۵۰۰۰۰۰	۱۵۴۰۰۰۰

نمره کنتنژان	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۷۱	نفت سفید (کروزین)	تبریز . جلفا . آستارا	٦١٨٧٥٠٠	—
		پهلوی. چمخاله . مشهدسر ، بندرجز . بندر شاه	١٥٩١١٠٠٠	—
		مشهد . باجگیران . لطف آباد	٤٣٣٩٠٠٠	—
		بوشهر . بندر عباس	٨٤٠٠٠٠	—
		جمع	٢٧٢٧٧٥٠٠	—
۷۲	نفت سیاه .	تبریز . جلفا . آستارا	١٧٨٥٠٠	—
		پهلوی ، چمخاله ، بندرجز ، بندر شاه	٦٣١٥٠٠	—
		مشهد ، باجگیران ، لطف آباد	٢٠٢٥٠٠	—
		جمع	١٠١٢٥٠٠	—
۷۳	نیل ترکیبی .	تبریز . جلفا . آستارا	٨٠٠٠٠٠	٧٠٤٠٠٠
		مشهد . زاهدان	١٢٠٠٠٠٠	١٠٥٦٠٠٠
		بوشهر . بندر عباس . لنگه	١٠٠٠٠٠٠	٨٨٠٠٠٠
		محمره . بندر شاهپور ، اهواز	٨٠٠٠٠٠	٧٠٤٠٠٠
		کرمانشاه ، قصر شیرین	٧٠٠٠٠٠	٦١٦٠٠٠
		جمع	٤٥٠٠٠٠٠	٣٩٦٠٠٠٠

نمره کنتئوان	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۷۴	نیل طبیعی .	تبریز . جلفا . آستارا	۲۰۰۰۰	۱۷۶۰۰
		مشهد ، زاهدان	۲۰۰۰۰	۱۷۶۰۰
		بوشهر ، بندرعباس . بندر لنگه	۷۰۰۰۰	۶۱۶۰۰
		محمره ، شاهپور ، اهواز	۵۰۰۰۰	۴۴۰۰۰
		کرمانشاه ، قصرشیرین	۴۰۰۰۰	۳۵۲۰۰
		جمع	۲۰۰۰۰۰	۱۷۶۰۰۰
۷۵	واکس ولاك وموم کفاشی.	تبریز ، جلفا . آستارا	۷۰۰۰۰	۷۰۰۰۰
		پهلوی ، مشهدسر ، بندرجز ، بندرشاه	۵۰۰۰۰	۵۰۰۰۰
		مشهد ، باجگیران ، زاهدان	۵۰۰۰۰	۵۰۰۰۰
		بوشهر ، بندرعباس	۵۰۰۰۰	۵۰۰۰۰
		محمره ـ شاهپور ـ اهواز ـ آبادان	۵۰۰۰۰	۵۰۰۰۰
		کرمانشاه ، قصرشیرین	۳۰۰۰۰	۳۰۰۰۰
			۳۰۰۰۰۰	۳۰۰۰۰۰

نمره کنتوان	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
٧٦	یراق و لولا واقسام قفل و لوله و انواع سیم ساده ، خار دار یا غلافدار وتور سیمی وپیچ ومهره واقسام فنر وانواع میخ ومیخ پیچ.	تبریز . جلفا . آستارا	٧٠٠٠٠٠	٢٤٥٠٠٠
		پهلوی . هشهدسر ، بندرجز ، بندرشاه	١٠٠٠٠٠٠	٣٥٠٠٠٠
		مشهد ، باجگیران ، زاهدان	١٥٠٠٠٠	٥٢٥٠٠
		بوشهر . بندر عباس . بندر لنگه ، چاه بهار	٢٥٠٠٠٠	٨٧٥٠٠
		محمره . شاهپور ، اهواز . آبادان	٥٠٠٠٠٠	١٧٥٠٠٠
		کرمانشاه ، قصر شیرین	٤٠٠٠٠٠	١٤٠٠٠٠
		جمع	٣٠٠٠٠٠٠	١٠٥٠٠٠٠
		جمع کل	٥٨٩٩٠٢٠٠٠	٢٨٨٤٦٨٣٦٠

طلا ـ بشکل شمش ومسکوک (بدون جواز) .
جواهرات اصل .
نقره بشکل شمش .

صورت اجناسیکه در کنتنژان واردات سال اقتصادی ۱۳۱۱ منظور نشده و ورود آنها ممنوع است

ادویه جات جوز ـ خردل ساخته ـ دنبلان ـ زعفران وگلرنگ ـ زیره سیاه دانه ـ فلفل فرنگی ـ فلفل سیاه کوبیده ـ زنجبیل پرورده

اسلحه و مواد محترقه اسلحهٔ گرم و سرد و مهمّات جنگی از هر قبیل ـ آتش بازی فشنگ و مهمّات برای توپ و تفنگ و نارنجك و رولور و و طپانچه و غیره.

اشیاء دوخته و مهیا یقه وسر دستهای زنانه اعم از پوستی ویا اجناس شبیه به پوست یاغیرآن ـ کیفهای دستی زنانه غیرچرمی ازقبیل کیفهای منجوقی پارچهٔ ، پولکی، مشمعی ، فیبری وغیره ـ کیف پول ، کیف بغلی ، کیف کاغذ واشیاء شبیه بآنها که ازچرم ساخته نشده باشد ـ گلهای مصنوعی ـ کراوات ـ آستر وزقره کلاه ، انواع پرده ، پیراهن ، زیر شلوار ، شب کلاه و کلیهٔ البسه و اشیاء دوخته و مهیّا اعم از کش، باب ، پارچهٔ متعارفی ، چرمی ، مشمعی و غیره ، اقسام جوراب و دستکش ، رومیزی و روپوش تخت خواب وسفره وملافه وچادرشب و نظایر آنها بشکل توپ یاقطعه ، کفش راحتی (پانتوفل) وکفش های پارچهٔ کتانی وغیره ، کلاه پهلوی انواع شال وعبا وشنل غیربارانی ، رختخواب پیچ وکیسه سفری ونئوی تاب وپشه بند ، نمد و زیلو و قالی وقالیچه و گلیم وحصیر از هر قبیل ، لحاف وتوشك وبالش ونظایر آنها ، دستمال ازهرقبیل، شال گردن ازهرقبیل، لنگ وسر خشك کن از هر قبیل ـ کتر و مچ پیچ ، پتوهای نخی ، پشمی و ابریشمی از هر قبیل بشکل قطعه یا توپ ، کرست ، پردهٔ بیرق ، نردبان طنابی ، عرقگیر اسب ، پالان ، چادر وتجیر و متعلقات آنها.

آلات موسیقی تار، کمانچه ، سنطور ، ضرب ، دایره معمولی ، تنبك ، نی ، نقاره ، ادوات موزیك نظامی.

چراغ و متعلقات آن نوربخش کن (آباژور) اعم از پارچه یا کاغذی وغیرآن ، انواع فانوسهای کاغذی یا پارچهٔ ، چراغهای درشکه وکالسکه ، شمعدان از هر قبیل ، اقسام چراغهای پایه بلند یا مجسّمه دار و هر قسم چراغی که مبل محسوب میشود .

چرم آلات میشن وتیماج ، چرمهای مصنوعی وفیبر واشیاء ساخته شده از آنها ، زنگال .

چوب آلات هیزم وزغال چوب ، چوب برای عصا ، چوب برای ساختمان ، چوبهای صنعتی وتخته های سه لا ، اقسام چوبهای رنده شده یا غیر آن ، اقسام مبلهای چوبی ار قبیل میز و صندلی و نیمکت و کمد و تخت خواب وقطعات مجزّای آنها ، سبد واشیاء سبدی ، چوب آلات تزیین شده ازقبیل خاتم‌کاری و منبّت کاری و امثال آن ، تراورس چوبی ، خاك ارّه و خردهٔ نجّاری ، قو (آتش گیرانه) ، اقسام نی و اشیاء ساخته شده از آن ، جاروب و پاروب ، درب و پنجرهٔ چوبی از هر قبیل ، نردبان چوبی وپاروان وآلاچیق و سایر اشیاء ساخته شده از چوب که جزء اجناس مجاز منظور نشده باشد .

چینی و بدل چینی اقسام گلدان و مبلهای بارفتن و چینی یا بدل چینی یا گچی ویا ساخته‌شده ازسنگهای مصنوعی وطبیعی ویا مواد دیگر ، شیرینی خوری وآجیل خوری و میوه خوری ، روشوئی ، سرقلیان ، کوزه قلیان ، کوزه و خمره و تغار و تمبوشه و سایر اجناس سفالین و گلی ، مبال چینی ، سایر اقسام اشیاء چینی یا بارفتن یا بدل چینی و یا گلی وسفالین که درکنتنژان مذکور نشده باشد .

حیوانات گاو نر و ماده ، گاو و گوساله ، گاومیش ، گوسفند وبره و میش ، بز وبزغاله ، شتر ، اسب ، مادیان ، الاغ ، قاطر ، میمون سك ، خوك ، وسایر حیوانات اهلی و وحشی ، مرغ ، خروس ، بوقلمون ، اردك ، غاز ، قو ، طوطی ، طاوس ، قناری ، بلبل و سایر انواع طیور اهلی و وحشی .

خرازی و اسباب بازی و لوازم خانه

اسباب روی بخاری و اقسام مبلهای فلزّی و یا سنگی و یا غیر آن، اقسام النگو و انگشتری و گوشواره و دستبند و زنجیر و مدال و مدبر ، جواهر آلات و زینت آلات بدل از هر قبیل بادزنها و گرد گیر های پری و کاغذ و کائو چوئی و غیر آن از هر قبیل ، تخته نرد وشطرنج و سایر آلات قمار، اسباب بازی ازهر قبیل بانضمام اقسام عروسك باستثنای آنچه که در قسمت مجاز ذکر شده است ، چوب سیگار ، چوب پرده و گل میخ پرده چمدانها و کیفهای غیر چرمی از هر قبیل ، دوربین جهان نما ، کلاه گیس و سبیل وریش مصنوعی وماسك ، عکس بر گردان، اقسام مجسّمه اعم ازفلزّی گچی ، سلولوئید گلی کاغذی ، چوبی ، مومی وغیره وقطعات منفصلهٔ آنها ، منجوق و پولك و شب نما ومروارید بدل ومنجوق بلند معروف به منجوق ملیله ، جای سیگار وجای خاکستر سیگار ، نقده وگلابتون بدل ، سینی و ظروف مقوائی وغیره ازهر قبیل، تابلو های نقّاشی قابدار یا بی قاب ، شمشه های گچی یا چوبی مطلاّ یا اکلیل زده برای قاب ، اشیاء عتیقه وکلکسیون ازهر قبیل، اقسام چوب رخت ، هر نوع اشیاء ساخته شده ازپر طبیعی یا مصنوعی، انواع مهره ها وتسبیح های شیشه ، سنگی، چینی، سلولوئید وغیره، اشیاء و پایه های بلوری وغیره برای نمایش کفش وسایر اجناس در مغازه ها اقسام کمربند های غیرچرمی اعم ازفلزّی ومشمعی وکائوچوئی وغیره ، نشان وستارهٔ فلزّی و یراق ، تکمه شیرو خورشید، اقسام قوطی سیگارغیر ازچرمی وفلزی ، قاب عکس و غیره ، قندگیر و چای صاف کن ، قفس و تله ، اجناس ساخته شده ازصدف واشیاء شبیه بآنها ، رنده های آشپزخانه وهاون سنگی وفلزی، انواع عصا وتعلیمی از هر قبیل ، قاشق و چنگال چوبی ، غربال .

دواجات

اقسام الکل، اتر، روغنهای نباتی مانند روغن کرچك ، خشخاش بزرك ، زیتون ، بادام تلخ وشیرین ، تخم پنبه ، کنجد ، روغن پسته زمینی ، روغن تخم آفتاب گردان، روغن منداب .

تعفین های (تنطور) ذیل : افسنتین، انیسون، انقوزه ارنیکا، بادیان ، بنژوئن(۱)

(۱) - *Benioin*

بلدو (۱) کاشو (۲) دارچین، کاپسیکوم (۳)، هل (٤) قرمز دانه (٥) کلمبو، کندورانکو (٦) کوکا، کلا، اکالیپتوس، کایاك، جنتیانا، زنجبیل، میخك، گرین دلیا (۷) اپیکا، ید، مارس تاتاریزه، مشك، میر (۸)، تریاك، پوست نارنج، پولیکالا، پیرتر (۹) کاسیا، پوست کنه کنه، ریوند، زعفران، صابون، تلو (۱۰)، سنبل الطیب، وانیل.

عصاره مایع (۱۱) ادویهٔ مذکوره فوق، لودانم، اودوکلنی، صابونهای طبّی از هر قبیل، کربنات دومنیزی، نمك میوه.

رادیو وتلگراف دستگاه تلگراف با سیم و بی سیم و متعلّقات آن.

رنگها حنا، رنك، روناس، اسپرك، کندل، پوست انار، دوده، ترشك جفت، پوست گردو، رنگهای ورنی الکلی، مازوج، رنگهای ترکیبی که ورود آنها بر طبق نظامات مربوطه بورود رنگ ممنوع است.

ساعت ساعتهای رو بخاری و رومیزی و مبلی از هر قبیل.

شمع وصابون شمع پیهی و فتیله های پیه اندود و کبریت شمعچه، اقسام صابونهای حمّام و رخت شوئی و عطری و غیره.

شیشه آلات آئینه های بی قاب یا قاب دار بزرگتر از ۵۰ دسیمتر مربع، جار و چلچراغ، اقسام شیرینی خوری، آجیلخوری، میوه خوری، فالوده خوری وسرویسهای بلور تجمّلی و ظروف بلور که دارای پایه ها و دستگیره ها یا تزئینات فلزّی است، اقسام شیشه های جام گلدار یا منقوش، کپ سبد دار یا بدون سبد، تخته های شیشهٔ برای فرش زمین، گلدان های بلوری و شیشهٔ از هر قبیل، مجسّمه های بلوری و شیشه از هر قبیل.

غلات وحبوبات گندم، جو، دوسر، چاودار، زرّت، برنج، ارزن و آرد آنها عدس، ماش، لوبیا، نخود، باقلا، لپه، سنگنك، کفشك، منداب خلر، نخود چی، سایر اقسام حبوبات، بلغور و جو و گندم مقشر و اقسام آرد و

---

(۱) - *Boldo* (۲) - *Cachou* (۳) - *Capsicum*
(٤) - *Cardamome* (٥) - *Cochenille* (٦) - *Condurango*
(۷) - *Grindelia* (۸) - *Myrrhe* (۹) - *Pyrethre*
(۱۰) - *Tolu* (۱۱) - *Extrait fluide*

نشاسته های ماکول و رشته فرنگی .

فلزات ومصنوعات فلزی اقسام آهن وفلزات قراضهٔ و مستعمل ، مصنوعات طلا و نقره اعم ازظروف و اشیاء زرگری شده و غیره سرب بشکل شمش ، صفحه ، ورق وغیره ، مس بشکل شمش ، صفحه ، ورق وظروف مس ، سینی وظروف ساخته شده از سرب و قلع و نیکل و روی و آهن و برنج و غیر آن ، ورشو و فلز مغز سفید بشکل شمش ، صفحه ، ورق وظروف و اشیاء ساخته شده ازآن ، سفیداب شیخ ، سبد سیمی و اشیاء سیمی نظیر آن سطل و ظروف فلزی نظیر آن ، مجسّمه ، مبل ، تخت خواب وگهواره فلزی از هر قبیل سوار شده یا قطعات مجزّای آنها ، ریل وتراورس فلزی - درو پنجره فلزی ازهرقبیل اعم ازسوار شده یاقطعات مجزای آنها ، قمقمه ، سایر فلزات واشیاء فلزی که جزء اجناس مجاز منظور نشده باشد .

کائوچو و مصنوعات آن بازیچه‌ها وانواع مصنوعات کائوچوئی که جزء اجناس منظور مجاز نشده باشد .

کاغذ و مصنوعات آن کاغذ و پاکت گلدار ، دسته های یاد داشت سفید یا چاپدار ، دفتر ودفتر چه‌های سفید اقسام البوم کارت پستال وتمبر و غیره ، فانوسهای کاغذی و باد زن و هر قبیل بازیچهٔ کاغذی و کاغذ خرده برای هتل ها کاغذ وپاکت های با ارقام ، حروف یا علامت ، کاغذ های تحریر چیتی ومشبك و منگنه دار یا منقش .

لوازم آرایش ماتیك لب وابرو ، پودر و پر مخصوص وجای پودر ، قوطیهای پودر جیبی وپرآن ، سرخاب وسفیداب ، آینه‌های توالت جیبی انواع کرمها وروغنهای معطّر ، ادوکلنی ، عطریات واسانس‌های طبیعی یا مصنوعی با الکل یا بی الکل ، لوسیون ، موبند ، ماشین ماساژصورت ، روغنها واقسام مایعات و گرد های مو و صورت .

لوازم الکتریك اقسام چراغ های آویز و جار الکتریك که بیش از ده لامپ داشته باشد اعم از برنز یا غیر آن و همچنین قطعات منفصلهٔ آنها ، ظروف الکتریك ، تکمه و سنجاق و سر عصا های الکتریك .

لوازم تحریر و دفتر جا قلم و دوات وسرویس‌های تحریر رومیزی ، تامپون های چوبی وشاخی وسلولوئید و نظایر آن ، زیردستیهای روی‌میز تحریر ، مهره های بلوری و غیره برای روی میز ، جا پاکت و جا کاغذ چوبی و فلزی و مقوائی وغیره ، قلمهای پر و قلمهای شیشهٔ ، چرتکه .

ماکولات حیوانی تخم مرغ و تخم طیور اهلی و وحشی اعم از تازه یا خشك ، اقسام گوشت اعم از تازه ، خشك یا منجمد وعصارهٔ گوشت ماهی و میگو ونظایر آنها اعم ازتازه ، نمك زده ، دودزده ، خشك یا منجمد ، تخم ماهی «خاویار» کنسروهای گوشتی ، پیه واقسام روغنهای‌حیوانی‌طبیعی یا مصنوعی تازه یا نمك‌زده ، عسل ، لبنیات ازقبیل شیر « تازه یاخشك » ، سرشیر ، کره ، ماست دوغ ، کشك ، قره قروت ، پنیر .

ماکولات نباتی میوه جات : سیب ، گلابی ، انار ، زردالو ، گوجه ، هلو ، آلو ، قیصی ، به ، انگور ، هندوانه ، خربزه ، گرمك ، طالبی ، انجیر ازگیل ، زالزالك ، آلوبالو ، گیلاس ، توت ، شاه توت ، توت فرنگی ، تمشك ، زرشك ، سماق ، موز ، اناناس ، زیتون ، انبه ، رطب ، نارگیل ، زغال اخته ، خرمالو ، و سایر میوه جات .

مرکبات : پرتغال ، نارنگی ، نارنج ، لیموی شیرین و ترش ، توسرخ ، توسبز ، بالنگ ، بادرنج ، دارابی ، بتاوی و سایر اقسام مرکبات .

سبزیجات ، و بقولات : تره ، جعفری ، شبت ، نعناع ، پونه ، ترخون ، پیازچه ، ترتیزك ، گشنیز ، شنبلیله ، کرفس ، بابونه ، اسفناج ، مارچوبه ، مرزه ، کاسنی شیرین وتلخ ، هویج ، چغندر ، شلغم ، ترب ، تربچه ، کدو ، گوجه فرنگی ، خیار ، بادنجان ، سیب زمینی معمولی وترشی ، پیاز وسیر و موسیر ، کلم وگل کلم ، کاهو ، گل پر چانلانقوش ، گل کبر ، کنگر ، ریواس ، قارچ ، دنبلان ، والك ، سبزیجات دوائی که در ایران یافت میشود وسایر اقسام سبزیجات وبقولات بوستانی یا صحرائی‌اعم از تازه یا خشك ، بقولات تازه از قبیل نخود ، لوبیا ، باقلا ، خلر و غیره .

اقسام خشکبار ازقبیل کشمش ، مویز ، خرما ، آلوبالو ، قیصی ، گوجه ، انجیر ،

آلو ، هلو ، زرد آلو و اقسام برگه و لواشهٔ میوه جات .

شیرینی جات و دهنیات : اقسام نانها و نانهای قندی و کلوچه و بیسکوئیت شکولا و اقسام شیرینی‌های ساخته‌شده از کاکائو ، اقسام شیرینی‌های مختلفه ، لاکتوز گلوکوز ، ساخارین و سایر مواد قندی ، نبات و آب نبات قرص پونه و نعناع از قبیل اقسام مرباجات و ترشیجات و خوشابها و ربها و اقسام کنسروهای میوه جات وسبزیجات ، شیرهٔ ، اقسام روغنهای نباتی یا مصنوعی ما کول .

آجیل : فندق ، پسته ، بادام و مغز بادام و هستهٔ زرد آلو ، بلوط ، گردو و مغز گردو ، تخمهٔ هندوانه ، تخمهٔ کدو ، تخمهٔ خربزه و آفتابگردان ، شاهدانه ، کنجد سنجد ، خشخاش و دانهٔ خشخاش ، پستهٔ کوهی اعم از تازه ، خشك خام یا بو داده .

کاکائو ، قهوهٔ نکوبیده .

مسکوکات اقسام مسکوکات نقره باستثنای روپیه ، مسکوکات نیکلی ، مسی ، برنزی و سایر فلزات باستثنای مسکوکات طلا .

مشروبات اقسام مشروبات الکلی یا غیر آن از قبیل ، آب جو ، برندی ، بندیکتین ، بورژون ، پرتو ، جین ، رم ، ساماس شامپانی ، شرابهای تخمیری ، شرابهای دسر ، شرابهای کف‌دار یا بی کف ، شراب سیب وسایر میوه‌جات شری ، شیدان ، اقسام عرق ، کنیاك ، کوردیو ، کیرش ، اقسام لیکور ، مادر ، مالاکا مالورس ، ودکا ، ورموت ، ویتل ، ویسکی ، هیدرومل ، و غیره ، لیموناد ، سودا ، آب نارنج ، اقسام سرکه ، آب غوره ، آب لیمو ، ونظایر آنها اقسام مشروباب ، منجمد ویخ ، اقسام شربتها و خوشابها .

مصالح ساختمان آجر سمنت ، هر نوع اشیاء ساخته شده از سمنت ، اقسام آجر اعم از لعاب دار یا بی لعاب ، آهك ، گچ ، خاك احجار مختلفه ، سنگ گچ ، سنگ آهك ، ماسه و شن ، گل سفید .

مطبوعات و تصاویر باسمهٔ و نقاشی تمبرهای پستی ، کارت پستال و تابلو های منافی اخلاق اعم از باسمهٔ یا غیر آن ، کارت پستال های معمولی ساده ، اتیکت .

منسوجات پارچه های پردهٔ ومبلی از هرقبیل اعم از اینکه ازنوع چیت باسمهٔ یاپارچه های بافته‌شده بانخ الوان ویاسایرانواع پارچه‌های مجاز یا غیر مجاز باشند ، پارچه های نمدی و لائیهای پنبهٔ یا غیر پنبهٔ آلوده بصمغ یا غیر آن و پارچه های لائی دار پارچه هائی که برای فرش یا رومیزی و نظایر آن بکارمیرود بشکل‌قطعه یا توپ انواع تور وتوری و پارچه های توری بافت وگـارس (گـاز) ، پارچه های پنبه معروف بفاسونی نخی برای لباس رو اعم ازساده یاغیر آن ، پارچه های پشم و نخ کـه کمتر از پنجاه در صد پشم داشته باشد ، پارچه های قلابدوزی یاگلدوزی‌شده یا برودری‌دوزی ویا زردوزی شده ، پارچه های پولـکدار وشبنما یادارای سایرتزئینات‌تجملی ، پارچه‌های کش‌باف (بافت جوراب ، تریکو(۱)) از هر قبیل ، پارچه هائی که از مو بافته شده باشد باستثنای پارچهٔ موئی معروف به آلپا کا ، متقال وناشور وپارچه های بافته شده بانخ خام ، قلمکار ، پارچه معروف به کرکر و هر نوع پارچه مبلی ، مخمل از هر قبیل ، اعم از پنبهٔ ، پشمی یا ابریشمی ساده یا گلدارو منگنه شده ، پارچه های کرکدار شبیه به خز و پوست (پلوش) از هر قبیل ، اقسام شالها ، منسوجات کتان یا سایر الیاف نباتی خالص یا مخلوط با سایر مواد نسجی ، منسوجات ابریشم مصنوعی خالص یامخلوط با سایر مواد نسجی از هر قبیل ، حریر ، اطلس ، فاق ، تافته ، کرپدوشین ، قای دوشین ، کریساتین ، کرپ ژرژه ، وال ابریشمی چوچونچه وسایر انواع پارچه‌های ابریشم طبیعی یا مصنوعی خالص یا مخلوط با سایر مواد نسجی ، کهنه و کهنه های کاغذسازی ازهر قبیل .

مواد حیوانی روده و کپون ، پوست حیوانات ازهرقبیل اعم ازدباغی شده ، نمك زده یا غیرآن ، شاخ ، پر ، استخوان وسایر مواد حیوانی که در کنتنژان مذکور نشده باشد ، پوستهای نرم مانند خزوسنجاب وروباه وغیره پوستهای آماده برای لباس ، کودهای حیوانی از هر قبیل ، موم ، سریشم .

مواد شیمیائی اسید سولفوریك ، اسید ازوتیك ، الکل ، کودهای شیمیائی ، اسانسهای میوه جات و هر نوع اسانسهای مصنوعی الکل دار

(۱) - *Tricot*

و بی الکل ، اسانس لیموناد سازی ، اسانس برای مشروبات سازی .

مواد معدنی (غیراز فلزات) زغال سنگ ، تورب ، کوك ، انتراسیت ، گوگرد ، باشکال مختلفه زاج سفید وسیاه ، زرنیخ ، گل سرخ (اکسید دوفر) ، نمك اعم ازمعدنی ، دریائی تصفیه شده یا نشده ، شوره ، پنبه کوهی خام ، اقسام فیروزه ، سنك مرمر و سماق وسایر احجار ، سنگهای طبیعی ، یا مصنوعی ساخته شده برای پایه چراغ و غیره .

مواد نسجی ابریشم خام ولاس و کج و فضلات ابریشم ، پیلهٔ ابریشم ، پشم و کرك ، پنبه ، اقسام مو ، الیاف کتان ، ابریشم مصنوعی ، گلابتون هان بدل ونخهای پوشیده ازگلابتون های بدل ، نخ پشمی تا نمرهٔ (۴۰)

نباتات ومواد نباتی غیر ماکول تخم کرچك ، تخم یونجه ، گنجیده ، بهدانه ، انقوزه ، کتیرا زدو و اقسام صمغ ، مومهای نباتی از هر قبیل سریش ، تریاك بشکل لوله ، چونه ، شیره وغیره ، حشیش و چرس وبنك ، تنباکو وتوتون وانفیه و سیگار و سیگارت از هر قبیل ، زرغرچه ، اقسام نشاسته های غیر ماکول علوفه ازقبیل یونجه و قصیل اعم از تازه و خشك ، کاه ، اقسام گل درگلدان یاغیر آن .

وسایط نقلیه انواع درشگه وکالسکه و دلیجان و عرابه و گاری و نظایرآن لکموتیف و واگون راه آهن و ترامموای ، اقسام طیارات .

میزان محصولات مملکتی

اقسام و انواع محصولات ایران در فصل سابق یعنی در قسمت فلاحتی ذکر شد ولی راجع بمیزان محصولات مزبوره احصائیه دقیق وصحیحی در دست نیست فقط اخیراً ادارهٔ فلاحت احصائیه تهیّه نموده است که درمبحث راجع بفلاحت بدرج آن مبادرت رفت (*) .

عایدات مملکتی

عایدات مملکتی بر دوقسم است : مالیاتهای مستقیم ، مالیاتهای غیر مستقیم .

(*) ـ رجوع شود بصفحهٔ ۱۵۰ تا صفحهٔ ۲۰۸ ازهمین کتاب .

مالیاتهای مستقیم عبارتست از مالیات اراضی که دولت از عوائد دهات نقداً و جنساً دریافت میدارد.

مالیاتهای غیرمستقیم عبارتست ازمالیاتهائیکه مستقیماً ازاهالی دریافت نمیشود ولی عوارضی براجناس وضع مینماید که بطورغیر مستقیم تحمیل برافراد میگردد مانندگمرك، دخانیات، قند و شکر وغیره.

درسنهٔ ۱۳۰۹ نیزلوایحی برای وضع مالیاتهای جدید ازقبیل اضافه حق الثبت اتومبیل و سایر وسائل نقلیّه و مالیات بر شرکت ها بمجلس شورای ملّی پیشنهاد و بتصویب رسیده است و برای نمونهٔ عایدات سال ۱۳۰۵ و ۱۳۱۱ را ذیلاً درج مینمائیم:

عایدات سال ۱۳۰۵

شرح	قران
مالیات مستقیم	
نقد	۲۳,۵۰۰,۰۰۰
جنس از قراری خرواری هفت تومان	۱۲,۲۰۰,۰۰۰
خالصجات نقدی	۷,۰۰۰,۰۰۰
« جنسی	۵,۳۰۰,۰۰۰
صدی نیم معارف	۱,۶۰۰,۰۰۰
مالیات غیر مستقیم	
تریاك	۱٤,۰۰۰,۰۰۰
دخانیات	۱۱,۵۰۰,۰۰۰
رسومات	٤,۵۰۰,۰۰۰
سایر مالیاتهای غیر مستقیم	۸۰۰,۰۰۰
باج راه و گمرکات	۹۵,۲۰۰,۰۰۰
جمع عایدات داخلی و گمرکات	۱۸۵,۶۰۰,۰۰۰
نفط جنوب	٤٤,۰۰۰,۰۰۰
بانك شاهنشاهی	۲۰۰,۰۰۰

شرح	قران
خاك سرخ	٢٠٠,٠٠٠
تلفن	٢٠,٠٠٠
جمع امتیازات	٤٤,٤٢٠,٠٠٠
مطبعهٔ مجلس	٤٦٠,٠٠٠
ضرابخانه	٢,٠٠٠,٠٠٠
متفرّقه	١٠٠,٠٠٠
جمع	٢,٥٦٠,٠٠٠
تذکره وشانسلری	٢,٠٠٠,٠٠٠
نظمیّه	١٢٠,٠٠٠
محاکمات و ثبت اسناد	١,٠٠٠,٠٠٠
پست	٦,٦٠٠,٠٠٠
حمل و نقل	٥٠٠,٠٠٠
تلگراف	٨,٩٠٠,٠٠٠
جمع	١٦,٠٠٠,٠٠٠

شرح	قران
وزارت معارف	١,٣٠٠,٠٠٠
مؤسسات رهنی	٢٥,٠٠٠
راه آهن و کشتی رانی آذربایجان	٤,١١٣,٨٧٠
معادن	٨٠٠,٠٠٠
جنگل ها	٣٠٠,٠٠٠
شیلات	٣٠٠,٠٠٠
مدرسهٔ رنگرزی	٥,٠٠٠
متفرّقه	٥,٠٠٠
جمع	٥,٥٤٨,٨٧٠

شرح	قران
انحصار قند و شکر	٦٠,٠٠٠,٠٠٠
عایدات طرق	٣٤,١٥٧,٢٤٦
جمع کل	٣٥٢,٧٠٦,١١٦

عایدات سال ١٣١١ (*)

شرح	قران	لیره
مالیات مستقیم		
مالیات املاك مزروعی	٥٠,٠٠٠,٠٠٠	
بقایای مالیات فوق	٥,٠٠٠,٠٠٠	
بازخرید منال خالصجات انتقالی	٥٠٠,٠٠٠	
مالیات برشرکتها وتجارت و غیره	١٠,٠٠٠,٠٠٠	٢٠٠,٠٠٠
حقّ الثبت اتومبیل و غیره	٦,٠٠٠,٠٠٠	
متفرّقه مستقیم	٥٠٠,٠٠٠	
جمع	٧٢,٠٠٠,٠٠٠	٢٠٠,٠٠٠
مالیات غیر مستقیم		
ذبایح	٦,٠٠٠,٠٠٠	
رسومات	١٠,٠٠٠,٠٠٠	
متفرّقهٔ غیر مستقیم	٣٥٠,٠٠٠	
جمع	١٦,٣٥٠,٠٠٠	
حقوق گمرکی		
عوائد انحصاری		
عوائد تجارتی قند و شکر	٧٤,٧١٣,٥٣٠	

(*) باستثنای عواید حق‌الامتیاز نفت جنوب از بابت سال ١٩٣١ میلادی که در سال ١٣١١ وصول وپس ازوضع معادل هفت هزارپهلوی ازآن بقیه بحساب ذخیرهٔ مملکتی منظورخواهد شد

شرح	قران	لیره
عوائد تجارتی کبریت	۲٬٥٤۰٬۰٤۰	
انحصار تریاك	۳۰٬۰۰۰,۰۰۰	٥۰۰٬۰۰۰
انحصار دخانیات	٤۱٬٤۰۰٬۰۰۰	
عوائد تنباکوی اسپاهان (بابت صادرات)		٦۰٬۰۰۰
جمع	۱٤۸٬٦٥۳٬٥۷۰	٥٦۰٬۰۰۰
عوائد امتیازات		
حق الامتیاز تلفن	۱۰۰٬۰۰۰	
« « خاك سرخ	٤۰۰,۰۰۰	
« « وعایدات دولت ازکمپانی شیلات	٤,٥۰۰,۰۰۰	
منافع سهام دولتی ازنفط جنوب		۱٥,۰۰۰
حقوق کمیسر نفت جنوب		۲,۰۰۰
قسمتی ازعوائد حقّ الامتیاز نفت جنوب		
که بعایدات عمومی منتقل میشود		۷٬۰۰۰
جمع	٥٬۰۰۰٬۰۰۰	۲٤٬۰۰۰
سهام و منافع دولتی		
منافع سهام دولتی از بانك ملّی	٦۰۰,۰۰۰	
منافع وجوه دولتی درحساب ها	۳۰,۰۰۰	
عایدات قند کرج	٤٬۰۰۰٬۰۰۰	
جمع	٤٬٦۳۰٬۰۰۰	
خالصجات و معادن و غیره		
خالصجات	۱۹٬۰۰۰٬۰۰۰	
معادن	۱٬۷۰۰٬۰۰۰	
جنگلها	٦٥۰٬۰۰۰	

شرح	قران	لیره
شیلات داخلی	٤۰۰٬۰۰۰	
عایدات شمشك	۵۰۰٬۰۰۰	
عایدات تذکره	۱٬۵۸۵٬۰۰۰	
جمع	۲۳٬۸۳۵٬۰۰۰	
عوائد انتقالي از وجوه مخصوصه		
صدی سه مخارج وصول مالیات		
راه و انحصار قند و چای	۲٬۸۰۰٬۰۰۰	
سهم معارف از مالیات راه	۲٬٦۰٦٬٦۰۰	
سهم صحیه از مالیات راه	۷۲٤٬۱۳۰	
سهم صحیه از عایدات بندری	۱۵۰٬۰۰۰	
عایدات پوست برّه	۸۰۰٬۰۰۰	
جمع	۷٬۰۸۰٬۷۳۰	
مطالبات دولت		
کارخانهٔ پارچه بافی اسپاهان	۳۵۹٬۳۰۰	
کارخانهٔ نخ ریسی مرحوم صنیع الدوله	۳۰٬۰۰۰	
بدهی ارزاق	۲٬۵۰۰٬۰۰۰	
مطالبات متفرّقهٔ دولت	۳۰۰٬۰۰۰	
جمع	۳٬۱۸۹٬۳۰۰	
مجلس شورای ملّی		
عوائد مطبعه و باغ نگارستان	۵۰۰,۰۰۰	
وزارت عدلیه		
عوائد محاکم	٤,۰۰۰,۰۰۰	
عوائد مأمورین صلح وغایندگی پارکه‌ها	۹۰,۰۰۰	
عوائد ثبت اسناد و املاك	۱۱٬۰۰۰,۰۰۰	

شرح	قران	ليره
عوائد متفرّقه	۱٬۰۰۰	
جمع	۱۵٬۰۹۱٬۰۰۰	
وزارت ماليه		
عوائد شانسلرى گمرك	۱٬٤۰۰٬۰۰۰	
عوائد سرب و مهر گمرك	۸۰۰,۰۰۰	
عوائد انبار دارى گمرك	۳,۹۰۰,۰۰۰	
عوائد متفرّقه گمرك	۲,۰۰۰,۰۰۰	
عوائد متفرّقهٔ وزارت ماليه	۱,۰۰۰	
جمع	۸,۱۰۱,۰۰۰	
وزارت داخله		
عوائد متفرّقهٔ نظميه	۳۰,۰۰۰	
عايدات تذكرهٔ اقامت اتباع خارجه	۱۰۰,۰۰۰	
صحيّه	۸۰,۰۰۰	
سجل احوال	۲۰,۰۰۰	
متفرقهٔ وزارت داخله	۵۰۰	
جمع	۲۳۰,۵۰۰	
وزارت امور خارجه		
عوائد متفرّقه	۵۰۰	
وزارت پست وتلگراف		
پست	٦,۳۳۰,۰۰۰	
تلگراف وتلگراف بی سیم	۸,۵۹۰,۰۰۰	

شرح	قران	لیره
وزارت معارف		
عوائد مدارس	۲۰۰,۰۰۰	
عوائد متفرّقه	۱,۰۰۰	
جمع	۲۰۱,۰۰۰	
وزارت طرق		
عوائد متفرّقه	۲۵۰	
ادارهٔ کلّ تجارت		
عوائد تمبر	۲,۵۰۰	
عوائد حاصله ازاجراء قانون اوزان ومقادیر	۱,۰۰۰,۰۰۰	
عوائد متفرّقه	۲۰۰	
اطاق تجارت (صدی یك وغیره)	۱۰۰,۰۰۰	
جمع	۱,۱۰۲,۷۰۰	
اداره کل فلاحت		
عوائد مؤسسات	۲۳,۲۰۰	
ادارهٔ کل صناعت		
عایدات مدارس صنعتی	۲۵۰,۰۰۰	
عایدات مؤسسات صنعتی که ازطرف ادارهٔ کل صناعت اداره میشوند	۲۴۰,۰۰۰	
عایدات متفرّقه	۲۵۰	
جمع	۴۹۰,۲۵۰	
جمع کل عایدات سال ۱۳۱۱	۴۲۱,۴۰۰,۰۰۰	۷۸۴,۰۰۰

اوزان و مقادیر

اوزان ومقادیر تا کنون درایران تحت قاعده واصول مرتبی نبوده ومیتوان گفت در هرشهر یاولایت بلکه کوچکترین قصبه‌ای یك قسم وزن مخصوص‌داشته و دارند. مضار این رسم واضح و اخیراً دولت در صدد توحید اوزان و مقادیر برآمده وبموجب قانون اوزان ومقیاس‌ها مصوبه دهم خرداد ۱۳۰۷ درتمام‌مملکت اوزان و مقادیر ومقایسه آنها بترتیب جداول ذیل خواهد بود:

مقایسهٔ مقیاسهای وزن

مقیاس مصوبه	مقیاس متداوله	سیستم متریك	اوزان انگلیسی	اوزان روسی
یك درم	٠ر٢١٥٥ مثقال	**یك گرم**	١٥ر٤٣٢٣ گرن	٠ر٢٣٤٤ زلتن
یك نخود	٠ر٠٢١٥ مثقال	٠ر٠١ گرم	١ر٥٤٣ گرن	٠ر٠٢٣٤ زلتن
یك ارزن	٠ر٠٠٢١ مثقال	٠ر٠٠١ گرم	٠ر١٥٤٣ گرن	٠ر٠٠٢٣ زلتن
یك خردل	٠ر٠٠٠٢ مثقال	٠ر٠٠٠١ گرم	٠ر٠١٥٤ گرن	٠ر٠٠٠٢ زلتن
یك مثقال	٢ر١٥٥ مثقال	١٠ گرم	١٥٤ر٣٢ گرن	٢٣ر٣٤٤ زلتن
یك سیر	٢١ر٥٥ مثقال	١٠٠ گرم	١٥٤٣ر٠ گرن	٢٣ر٤٤ زلتن
یك سنك	٢١٥ر٥ مثقال	١٠٠٠ گرم	١٥٤٣٢ر٠ گرن	٢٣٤ر٤ زلتن
٢ر٩٧٠٠ سنك	**یك من**	٢ر٩٧٠ كیلو	٦ر٥٤٧٧ پوند	٧ر٢٥٢٢ فونت
٠ر٧٤٢٥ سنك	**یك چهاریك**	٠ر٧٤٢٥ كیلو	١ر٦٣٦٩ پوند	١ر٨١٣٠ فونت
٤ر٦٤٠٠ درم	**یك مثقال**	٤ر٦٤٠٠ گرم	٧١ر٦٠٥٩ گرن	١ر٠٨٧٦ زلتن
٢٩٧ سنك	**یك خروار**	٢٩٧ كیلو	٦٥٤ر٧٧ پوند	١٨ر١٣٠٥ پود
یك سنك	٠ر٣٣٦٧ من	**یك كیلوگرم**	٢ر٢٠٤٦ پوند	٢ر٤٤١٨ فونت
٠ر٤٠٩٥ سنك	٠ر١٣٧٩ من	٠ر٤٠٩٥ كیلو	٠ر٩٠٢٨ پوند	**یك فونت**
٤ر٢٦٥٩ درم	٠ر٩١٩٤ مثقال	٤ر٢٦٥٩ گرم	٦٥ر٨٣٢ گرن	**یك زلتنیك**
٠ر٤٥٣٦ درم	٠ر١٥٢٧ من	٠ر٤٥٣٦ كیلو	**یك پوند**	١ر١٠٧٦ فونت
١ر٧٧١٩ درم	٠ر٣٠١٧ مثقال	١ر٧٧١٩ گرم	**یك درم**	٠ر٤١٥٢ زلتن
١٦ر٨٣ سنك	٥ر٥١٥٥ من	١٦ر٣٨ كیلو	٣٦ر١١٣٧ پوند	**یك پود**
٩٠٧ر١٨٨ سنك	٣ر٠٥٤٥ خروار	٩٠٧ر١٨ كیلو	**یك شورت تن**	٥٥ر٢٨ پود
١٠١٦ سنك	٣ر٤٢١٠ خروار	١٠١٦ كیلو	**یك لونگ تون**	٦٢ر٠٢ پود

مقایسهٔ مقیاسهای طول

مقیاس مصوبه قانونی	مقیاس متداوله فعلی	سیستم متریک	انگلیسی	روسی
یک گز	۰ر۹۶۱۵ ذرع	**یک متر**	۱ر۰۹۳۶ یارد	۰ر۴۶۸۷ ساژن
۱ر۰۴۰۰ گز	**یک ذرع**	۱ر۰۴۰۰ متر	۱ر۱۳۷۳ یارد	۰ر۴۸۷۴ ساژن
۰ر۹۱۴۴ گز	۰ر۸۷۹۲ ذرع	۰ر۹۱۴۴ متر	**یک یارد**	۰ر۴۲۸۶ ساژن
۲ر۱۳۳۶ گز	۲ر۰۵۱۶ ذرع	۲ر۱۳۳۶ متر	۲ر۳۳۳۳ یارد	**یک ساژن**
یک گره	۰ر۰۹۶۱ ذرع	**یک دسیمتر**	۰ر۱۰۹۳ یارد	۰ر۰۴۶۸ ساژن
یک بهر	۰ر۰۰۹۶ ذرع	**یک سانتیمتر**	۰ر۰۱۰۹ یارد	۰ر۰۰۴۲ ساژن
یک مو	۰ر۰۰۰۹ ذرع	**یک میلیمتر**	۰ر۰۰۱ یارد	۰ر۰۰۰۴ ساژن
یک میل	۹۶۱ر۵ ذرع	**یک کیلومتر**	۱۰۹۳ یارد	۴۶۸ر۷۰ ساژن
یک فرسنک	۹۶۱۵ر۰ ذرع	**یک میریامتر**	۱۰۹۳۰ یارد	۴۶۸۷ ساژن
۰ر۳۰۴۸ گز	۰ر۲۹۳۰ ذرع	۰ر۳۰۴۸ متر	**یک فوت**	**یک فوت**
۰ر۰۲۵۴ گز	۰ر۰۲۴۴ ذرع	۰ر۰۲۵۴ متر	**یک اینچ**	**یک دویم**
۱ر۶۰۹۳ میل	۰ر۲۵۸۰ فرسنک	۱ر۶۰۹۳ کیلومتر	**یک میل**	۱ر۵۰۸۶ ورست
۰ر۷۱۱۲ گز	۰ر۶۸۳۸ ذرع	۰ر۷۱۱۲ متر	۰ر۷۷۷۸ یارد	**یک ارشین**
۱ر۰۶۶۸ میل	۰ر۱۷۱۰ فرسنک	۱ر۰۶۶۸ کیلومتر	۰ر۶۶۲۹ میل	**یک ورست**

ملاحظات

گره مساویست به ده یک گز — فرسنک مساویست به ده‌هزار گز

میل مساویست به هزار گز — یک یارد مساویست به سه فوت

یک ذرع مساویست به شانزده گره — یک میل مساویست به ۵۲۸۰ فوت

یک فوت روسی مساویست به دوازده دویم . مو مساویست بهزار یک گز

یک ورست مساویست به ۵۰۰ ساژن — یک ساژن مساویست به سه آرشین

بهر مساویست به صد یک گز

اجزاء سطح	اضعاف سطح
گره مربع مساوی یك دسی‌متر مربع	قفیز صد گز مربع یك دكامتر مربع
بهر مربع « « سانتی‌متر مربع	جریب ده هزار گز مربع یك هكتار
موی مربع « « میلی متر مربع	میل مربع یك میلیون گز مربع یك كیلومتر مربع

اجزاء حجم	اضعاف حجم
گره مكعب مساوی یك دسی‌متر مربع	
بهر مكعب « « سانتی‌متر مكعب	پیمانه مساوی یك لیتر
موی مكعب « « میلی‌متر مكعب	

فعلاً دولت درصدد تهیه وسائل اجرای قانون مزبور است وهروقت وزنه‌های لازم برای این عمل حاضر شد بموقع اجراء میگذارد.

ضرابخانه و مسكوكات

تاریخ ایجاد ورواج پول مسكوك بسیارقدیم ودرازمنهٔ تاریخی متداول بوده‌است، علّت آنهم اینستكه چون اصولاً در مبادلات غالباً قیمت اجناس متفاوت است و نمیشود یك مقدار جنس را با همان مقدار جنس دیگر مبادله نمود لهذا برای رفع این اشكال پول مسكوك ایجاد گردیده كه واسطهٔ مبادلات اجناس میباشد و برای تسهیل بیشتری انواع پول مانند نقره و طلاو مس یا نیكل درست كرده اند. درقدیم ضرب سكّه معمول نبوده و با دست انواع پولها را تهیه و تدارك میكردند وقیمت پول و عكس سلاطین را روی آنها نقش مینمودند، در ایران هم تازمانی كه ضرابخانهٔ دولتی تأسیس نشده بود همین ترتیب معمول و در ولایات مختلفه پول نقره متداول و درهمان نقاط بدرست كردن آن میپرداختند، اكنون هم قران كهنه همدان یا مشهد و تبریز وغیره كم و بیش یافت میشود.

پس از تأسیس ضرابخانهٔ دولتی ضرب سكّه بترتیب اروپا معمول وكم كم قران های كهنه سابق منسوخ گردید.

اصولاً پول رایج هرمملكتی مخصوص همان مملكت و رواج آن در خارج بسته باعتبار مملكت‌رایج دهنده آنست: مثلاً لیره انگلیسی یا دولارامریكائی درتمام ممالك

دنیا رایج میباشد، زیرا اعتبار دولت انگلیس یا امریکا در دنیا بواسطه ذخیره های طلا و داشتن اسعار زیاد خارجی و داخلی زیاد است. پول فرانسه در یونان و بعکس پول یونان در فرانسه رواج دارد زیرا اتحاد پولی دارند.

واحد پول در تمام دنیا معمولاً طلا و مطابق اصول علم ثروت ممکنست دو ترتیب اتخاذ شود:

یکی بی متالیسم(۱) و دیگری مونو متالیسم(۲).

در طرز اوّلی دو فلز را دولت برای رواج معین و نسبتی بین هر دو قائل شده. رواج آنرا برای مردم اجباری مینماید: مثل نقره و طلا و میگوید بیست عدد سکّهٔ یك قرانی معادل یك اشرفی دو تومانی طلا است.

در ترتیب دوّمی فقط یك فلزّ رایج و فلزّات دیگر از قبیل نقره و مس یا نیکل برای اجزاء آن پول وضع میشود.

در ایران تا کنون هیچ یك از این اصول عملاً وجود نداشته است، واحد پول این مملکت نقره و در مقابل آن از مس یا نیکل اجزائی قائل شده بودند، پول طلا اگر وجود داشته و کم و بیش دیده شده رواج قانونی پیدا نکرده و بهمین واسطه اعتبار پول ایران بسیار کم و از نقطهٔ نظر تجارت از این حیث ضرر های عمده متوجه مملکت گردیده است تا اینکه اخیراً مطابق قانون مصوبه اسفند ماه ۱۳۱۰ واحد پول ایران طلا و بترتیب ذیل خواهد بود:

مسکوك طلا

سکّه طلای صد ریالی بنام پهلوی دارای ۷,۳۲۲,۳۸۲ گرم طلای خالص
سکه طلای پنجاه ریالی بنام نیم پهلوی « ۳,٦٦۱,۱۹۱ « « « «
(هر ریال معادل است با ۰,۰۷۳۲۲۳۸۲ گرم طلای خالص)

مسکوك نقره

نیم ریالی نقره (نماینده نیم ریال طلا) دارای ۲,۷ گرم نقره خالص
یك ریالی نقره (نماینده یك ریال طلا) « ٤و۱٤ گرم « «

---

(۱) - *Bimétallisme* (۲) - *Monométallisme*

دو ریالی نقره (نماینده دو ریال طلا) دارای ۸٫۲۸ گرم نقره خالص
پنج ریالی نقره (نماینده ۵ ریال طلا) « ۲۰٫۷۰ گرم « «
(میزان عیار مسکوکات طلا عبارتست از ۹۰۰ در هزار طلای خالص و یکصد در هزار مس و میزان عیار مسکوکات نقره عبارت از ۸۲۸ در هزار نقره خالص و ۱۷۲ در هزار مس میباشد) .

مسکوك نیکل

۵ دیناری ، ۱۰ دیناری ، ۲۵ دیناری .

اسکناس

پنج ریالی ، ده ریالی ، ۲۰ ریالی ، ۵۰ ریالی ، ۱۰۰ ریالی و ۵۰۰ ریالی (بتوسط کمپانی اسکناس امریکائی درنیو یورك بطبع رسیده و انتشار انحصاری آن ببانك ملی اعطا شده است) .

تعداد اسکناس های مزبوره بقرار ذیل است :

۵ ریالی	٤ میلیون ورقه
ده ریالی	۲ « «
۲۰ ریالی	یك « «
۵۰ ریالی	۲۰۰ هزار ورقه
۱۰۰ ریالی	۱۰۰ « «
۵۰۰ ریالی	۲۰ « «
جمع	۷,۳۲۰,۰۰۰ ورقه

یکی از لوازم کار تغییر پول در ایران تجدید ماشینهای ضرابخانه وتوسعه آن بود که قسمتی در سال ۱۲۹۳ قمری یعنی ۵۷ سال قبل و قسمتی دیگر در بیست وشش سال قبل از این تدارك شده ودر اینمدت متمادی دررفع نواقص آنها اقدام مؤثری بعمل نیامده بود وقطع نظر ازقدیمی بودن سیستم ونداشتن سرعت مطلوبه بواسطه کهنگی و مندرس شدن و احتیاج بتعمیرات پی در پی مطلقاً برای تجدید

ضرب پول رایج مملکت کفایت نمی نمود و بعلاوه بواسطه سائیدگی بعضی آلات و ادوات ماشین های ضرب برای وزن سکه ها میبایستی دقت بسیار مرعی شود تا سکه ها دروزن متفاوت نباشد و این نقص‌ها موجب شده بود که ضرب پول رایج مملکت بممالك خارجه سفارش داده میشد بالاخره درنتیجه مطالعاتی که بعمل آمد معلوم شد که صرف هرگونه مخارج و بذل اهتمام برای تعمیر ماشین های مذکور بی حاصل وصلاح در آن خواهد بود که اساساً ماشین‌های جدیدی تهیه شود تاضرب پول در مملکت از حیث صحت وزن وسرعت در ضرب مسکوك کاملاً تامین گردد. بنابراین تمام ماشین‌هائی که برای این منظور ضرورت داشت بتوسط کارخانه زیس جدیداً تهیّه گردید و بنا برآنچه مهندسین ضرابخانه تشخیص داده اند از بهترین وآخرین سیستمی است که برای ضرب مسکوك تعبیه شده ؛ قطع نظر از تمام‌مزایا حدّاکثرسرعت‌کاراین ماشین‌ها چنانست که یکصدوده سکّه درهر دقیقه ضرب مینماید (حدّ اکثر سرعت ماشین های سابق بیش از ۶۰ سکه دردقیقه نبوده است).

ترتیب ساختمان ضرابخانه فعلی بقرار ذیل است.

اطاق تجزیه خانه ، خزانه ، گداز خانه ، منگنه (بینوار) دوره کردن و میزان کردن ، سکه خانه ، سر سکّه سازی ، اطاق شماره و کیسه بندی ، ساعت کنترل قراول ، آهنگرخانه ، دیزل. ماشین آلات وارده ازاروپا نیز از اینقرارند:

۱ ــ ضرابخانه جدید تماماً توسط قوه برق میگردد وهر ماشین آن موتور برق مخصوصی دارد. کارخانه بزرك تولید برق‌آن دارای یك موتور دیزل (۱۵۰) تا (۱۸۰) قوه اسب است. موتور مزبور سه سیلندری و تولید (۳۸۰) ولت الکتریسیته میکند.

۲ ــ درگداز خانه سه کوره ذوب نقره از جدید ترین سیستم موجود است که جمعاً ظرفیت ۶۰۰ کیلوگرم را داشته و روزانه دوهزار الي دو هزار و پانصد کیلوگرم نقره وغیره را ذوب میکند.

۳ ــ دوکوره نقره تابی که جمعاً چهار متر مربع سطح آنها میباشد اختصاص بتاباندن شمشها دارد ودرهشت ساعت (۲٫۵۰۰ تا ۵٫۰۰۰) کیلو شمش می تابد.

٤ ـ پنج عدد منگنه موجود است که نوردهای آنها بقطر ۱۸,۲۰,۲۸,۲۸,۳۰ سانتیمتر میباشد. نوردهای آن بواسطه فشار زیاد توسط آب دائماً خنك میشوند. شمش نقره در دو کوره مخصوص تابیده میشود و حرارت این کوره توسط یك آلت برق همیشه بیك درجه معین نگاهداشته میشود.

٥ ـ سه دستگاه ماشین قطاعی و سه دستگاه قیچی برای بریدن شمشها اختصاص یافته است.

ماشین قطاعی هر دفعه که کار میکند از پولکهای کوچك ٤ عدد و از پولکهای بزرك دو عدد میبرد، بعد از بریدن این پولکها در کار خانه پرداخت سفید شده و بماشین تفریق گذاشته و بدین وسیله پولکها از حیث وزن امتحان و تمیز داده میشود، این ماشین‌های تفریق میتواند روزانه ۲۰۰ هزار پولك را تفریق نماید. در اینجا پولکهای سبك ذوب شده و پولکهای سنگین در یك ماشین مخصوص رنده میشوند. پولکهائی که وزن معین و صحیح دارند از ماشین دوره گذشته بماشین سکه میرسند.

٦ ـ چهار دستگاه ترازو جهت تجزیه اوزان با دو دستگاه ماشین دوره جهت صاف کردن دور پول و یکدستگاه رنده پول موجود است.

٧ ـ یك کوره جهت پول تابی و چهار دستگاه دیگر جهت پول و یکدستگاه جهت خشگاندن آن موجود است.

٨ ـ از ماشین سکه ٥ عدد موجود است: یك دستگاه ماشین سکه پنج ریالی، یکدستگاه دو ریالی، سه دستگاه یك ریالی که با آنها کسور پول و پولهای طلا را میتوان سکّه زد. بزرگترین این ماشین‌ها ۲۵۰ هزار کیلوگرم و کوچکترین آنها صد هزار کیلوگرم قوّت ضرب سکّه دارد.

٩ ـ یکدستگاه ماشین فشار و درست کردن سر سکّه که ۲۲۰ هزار کیلوگرم فشار دارد، یك کوره جهت سرسکّه آب دادن باتمام لوازم آن.

١٠ ـ یکدستگاه آسیا بجهت نرم کردن خاك نقره‌های مخلوط با مواد خارجی.

۱۱ ـ سه دستگاه ماشین تراش سکّه و یك دستگاه ماشین تراش ودو دستگاه ماشین صفحه تراش بزرگ و کوچك .

۱۲ ـ یکدستگاه تلمبه جهت تهیّه آب کارخانه و یکدستگاه دیك آب گرم کن بجهت احتیاجات کارخانجات .

۱۳ ـ یکدستگاه ساعت تفتیش جهت ثبت و تصدیق ساعت گشت و کشیك امنیه ها .

۱۴ ـ یکدستگاه موتور کوچك بقوه ۸ اسب برای تهیّه روشنائی و کمك بماشین آلات در مواقع مقتضیه . کلیه ماشین آلات فوق توسط موتور الکتریك بحرکت درآمده مشغول کار میشوند .

درتمام کارخانه لوله کشیده شده که تلمبه آن اتوماتیك وبدون منبع کار میکند ونیز دیگ برق بزرگی موجود است که توسّط قوّه برق آب را همیشه بوسیله اتوماتیك بحرارت معین نگاه میدارد ، تمام ماشین آلات فوق ازجدید ترین سیستم میباشد .

ضرابخانه جدید روزی صدو چهل هزار عدد پول از دو ریالی و نیم ریالی و پهلوی و نیم پهلوی سکّه میزنند .

بانک

بطوریکه درقسمت مسکوکات اشاره شدمبادله اجناس مختلفه باعث ایجادورواج پول مسکوك گردید و واسطه مبادلات ابتدا فقط تجار بودندولی هرقدر برتوسعه تجارت وروابط بین ملل وتولید وازدیاد ثروت های مختلفه وسرمایه افزوده میشد وجود عامل دیگری برای بکار انداختن این سرمایه ها وتسهیل عمل مبادلات و نقل و انتقال وجوه لازم میگردید در نتیجه این احتیاج مؤسساتی ایجاد شد که موسوم ببانک گردید. عملیات آن بطور کلّی عبارت است از نقل وانتقال وجوه ، صدور بروات ، نگاهداری سرمایه اشخاص و بکار انداختن سرمایه های مزبوره برای توسعه تجارت بوسائل مختلفه .

درایران تاسنه ۱۲۶۷ شمسی موسسه‌ای بنام بانك وجود نداشت . درسال مزبور (بانك جدید شرقی) که مؤسسه انگلیسی بود و در سایر ممالك آسیا بانك داری میکرد شعبی در تهران و مشهد و اسپاهان و رشت و شیراز و بوشهر و تبریز باز کرد و چون حقوق و مزایای مخصوصی نداشت لهذا احتیاج بتحصیل امتیاز پیدا

نکرد، درمدّت کمی بانك مزبور موفق شدکه نرخ ربح را بدوازده در صد پائین آورد و در مقابل و دایعی که بآن سپرده میشد برای حساب جاری دو و نیم در صد و برای امانات ثابت شش ماهه چهار در صد و یکساله شش درصد ربح میپرداخت، محل بانك در همان محل فعلی بانك شاهنشاهی بود، شعبه بانك تهران حواله های پنجقرانی و بیشتر بعهده خزانه دار خود صادر کرده و درمیان مردم رواج داد که هروقت به بانك میبردند فوراً مسکوك نقره در مقابل آن تأدیه میگردید، بانك شاهنشاهی پس از تحصیل امتیاز خود از دولت وجه قابلی به (بانك جدید شرقی) داد وشعب آنرا در ایران خرید.

بانك شاهنشاهی ایران : در اسفند ۱۲۶۷ شمسی ناصر الدین شاه امتیاز ایجادبانك شاهنشاهی را بمدّت شصت سال به بارون ژولیوس دررویتر(۱) داد. درابان ماه ۱۲۶۸ شمسی سهام بانك درلندن بمعرض فروش گذاشته شد، سرمایه بانك یك میلیون لیره تعیین شده بود واعتماد مردم باندازه ای زیادبودکه درظرف چند ساعت درخواستهای داخله برای خرید سهام سرمایه بانك به پانزده برابر رسید. درسال اوّل تأسیس بانك شعبي چند در داخله و خارجه باز کرد و منافع خالص آن پس از پرداخت کلیّهٔ مخارج به ۶۸,۰۰۰ لیره رسید وهشت درصد نفع بصاحبان سهام خود پرداخت، در دیماه ۱۲۷۳ بانك سرمایه خود را به ۶۵۰,۰۰۰ لیره تقلیل داد.

بانك شاهنشاهی در مدّتی که درایران کار کرده است توسعه فوق العاده درکارش پیدا شده واسکناسهای رایج آن که درسال اوّل تأسیس ۲۸,۳۳۴ لیره (۹۰,۸۶۶ تومان آنوقت) بود امروز به ۲,۷۲۴,۴۰۷ لیره (۱۶,۳۴۶,۴۴۸ تومان) رسیده است، ودایع مردم نزد بانك که در سال اوّل تأسیس ۲۰۹،۰۶۰ لیره (۶۶۸،۹۹۲ تومان) بودامروز به ۴،۲۱۲،۰۵۶ لیره (۲۵،۲۷۲،۳۳۶ تومان) بالغ گردیده است، منافع خالص سالیانه بانك پس از وضع کلیّهٔ مخارج از بدوتأسیس تا اوّل فروردین ۱۳۰۹ قریب ۲،۸۰۰,۰۰۰ لیره بودکه ۶۵۰،۰۰۰ لیره آن بحساب ذخیره برده شده است.

مطابق مفاد امتیازنامه بانك شاهنشاهی گذشته از اعمال صرافي میتواند بخرج

(۱) - *Baron Julius de Reuter*

خود یا بخرج ثالثی اقدام در تمام کار های محاسبه و صنعتی و تجارتی بنماید بشرط آنکه قبلاً بدولت ایران اطلاع داده باشد. بانك حق ندارد در ایران اموال غیرمنقوله از قبیل املاك و اراضی و دهات و غیره خریداری نماید مگر برای یك بنادر تهران و شعبات در ایالات، بانك حقّ انحصاری نشر اسکناس بی اسمی را داراست که هرگز مقدار آن متجاوز از ۸۰۰٬۰۰۰ لیره انگلیسی نباید باشد مگر بااطلاع دولت. در ابتدا بانك حق نداشت اسکناس کمتر از دو تومانی انتشار دهد ولی درسال ۱۲۶۶ شمسی از دولت اجازه نشر اسکناس یك تومانی را هم بدست آورد.

در دوسال اول شروع به کار اقلاً نصف قیمت اسکناس ها را و پس از انقضای دوسال اقلاً ثلث قیمت آنها را بانك باید نقداً موجود داشته باشد، تفاوت بین وجه نقد موجودی و جمع اسکناسهای منتشره بتوسط اسناد منقولات و غیر منقولات متعلق به بانك که آنها را در ایران موجود خواهد داشت ضمانت میشود. امتیاز نامهٔ بانك مقرر میداشت که تمام عمال و مأمورین دولت اسکناسهای بانك را قبول کرده و در تمام معاملات بکار برند و هروقت بانك نتواند قیمة یکی از آنها را ادا نماید نشر بلیط های بانك در تمام مملکت ممنوع خواهد شد.

بانك و زمینهای شعبات آن از هر نوع مالیات معاف است ولی اگر در ایران مالیات تمبر برقرار شود بانك حق ندارد هیچ سند وبراتی را بدون تمبر قبول نماید.

بانك باید شش در صد منافع خالص سالیانه خود را بدولت ایران بدهد وحدّ اقلی که بانك از این بابت باید بدولت ایران بدهد ٤٠٠٠ لیره انگلیسی است، پس از تشکیل بانك باید ٤٠٬٠٠٠ لیره انگلیسی بمدّت ده سال از قرار تنزیل شش درصد بشاه قرض بدهد واصل وفرع این تنخواه بموجب میل شاه ازبابت شش در صدی که ازمنافع خالص بانك باید بدهد محسوب خواهد گردید. علاوه برمبلغ مذکور بانك بایستی تمام وجوه مساعده واستقراضاتی را که دولت ایران لازم داشته باشد بدهد و در خصوص هر فقره وجه قرارداد های لازمه بین دولت و بانك داده خواهد شد و دولت نیز باید وجوهات مذکوره را درسر وعده مقرره ادا نماید و مجموع تنزیل ها منظماً در آخر هرسال مالیاتی ایران باید پرداخته شود.

اوّلین وجوه مساعده که غیر از ۴۰،۰۰۰ لیرهٔ انگلیسی باشد تدریجاً تا ۲۰۰،۰۰۰ لیرهٔ انگلیسی باتنزیل هشت درصد خواهد بود، بانك در شصت سال مدّت امتیاز نامهٔ امتیاز انحصاری دارد که در تمام وسعت مملکت ایران معادن آهن و سرب ومس وزیبق وزغال سنك ونفت وغیره باستثنای فلزّات قیمتی و جواهرات را که متعلّق بدولت باشد وقبل از وقت بدیگران واگذار نشده باشد دائر نماید و هرگاه از تاریخ امتیاز تا مدّت نه ماه بانك دائر نشود ۴۰،۰۰۰ لیرهٔ انگلیسی که بابت وجه الضمانه بدولت ایران تسلیم شده بآن دولت منتقل خواهد گردید و خود امتیاز نامه هم از درجهٔ اعتبار ساقط است وچنانچه بانك در مدّت معیّن دائر گردید دولت ایران همان ۴۰،۰۰۰ لیره وجه الضمانه را از بابت قرض اوّلی که بانك باید بدولت ایران بدهد حساب خواهد نمود.

بعد ها بتدریج بعضی قرار دادهای دیگر نیز ضمیمهٔ امتیاز نامه گردید از جمله نشر اسکناسهای یك تومانی وغیره وغیره. چون مقدار اسکناس منتشره بانك کلیدی برای تعیین میزان مبادلات است ذیلاً صورتی از آن نوشته میشود.

سال میلادی از ۲۱ سپتامبر تا ۲۰ سپتامبر	مقدار اسکناسهای منتشره به لیره
۱۸۹۱	۲۸،۳۳۴
۱۸۹۲	۵۵،۴۵۰
۱۸۹۳	۵۹،۱۰۶
۱۸۹۴	۹۵،۵۱۴
۱۸۹۵	۷۲،۶۶۸
۱۸۹۶	۸۲،۲۰۳
۱۸۹۸	۷۲،۷۶۳
۱۸۹۹	۱۱۷،۴۹۱
۱۹۰۰	۲۰۶،۴۲۲
۱۹۰۱	۲۶۴،۳۳۳
۱۹۰۲	۳۳۰،۴۹۳

١٩٠٣		٣٤٦،٨٠٨
١٩٠٤		٤٨٠،٧٢١
١٩٠٥		٥٢٦،٤٧٩
١٩٠٦		٤٦٠،٩١١
١٩٠٧		٣٩٥،٠١١
١٩٠٨		٤٣٠،٤٣٥
١٩٠٩		٦٣٤،٦٤٩
١٩١٠		٤٨٣،٩٤٥
١٩١١		٨٠٥،١٣٣
١٩١٢		٨٥٩،٠٦٤
١٩١٣		٩٦٢،٤١٩
١٩١٤		٨٣٢،٠١١
١٩١٥		٢٠٧،٩٦٠
١٩١٧		٥٦٢،٠٠٨
١٩١٨		٦٦٧،١٥٣
١٩١٩		١،١٠٩،٢٠١
١٩٢٠		٦٧٠،٢٠٤
١٩٢١		٧٣٣،٣٢٧
١٩٢٢		٨١٥،٨٢٢
١٩٢٣		٩٣٠،٤٩٨
١٩٢٤	(از ٢١ مارس تا ٢٠ مارس)	١،٠٦٠،١٠٨
١٩٢٥		١،٣٠١،١٤٦
١٩٢٦		١،٨٤١،٤٢٠
١٩٢٧		٢،١٥٤،٩٠٢
١٩٢٨		٢،٥٢٧،٤٧١

١٩٢٩	٣،٠٢١،٨٨٣
١٩٣٠	٢،٧٢٤،٤٠٧

این صورت مقدار اسکناسهای منتشره را به لیره میرساند والبته نباید فراموش کرد که در بعضی سالها نرخ لیره بقران بالا و پائین رفته و اسکناسهای منتشره برحسب نرخ روز بایدتبدیل بقران شود .

در اردی بهشت ۱۳۰۹ بموجب قرار دادی که بین دولت وبانك منعقد گردید حقّ صدور اسکناس از طرف بانك ملغی و قرار شد وجه کلیّهٔ اسکناسهای صادره تا آخر خرداد ۱۳۱۰ از طرف بانك تأدیه شود ، دولت ایران بموجب قرارداد مزبور بانك را از پرداخت حق الامتیاز معاف نمود و دویست هزار لیره هم برای جبران الغای حقّ صدور اسکناس بآن عطا کرد و اجازه داد در آتیه در معاملات خود املاك و اموال غیر منقول را بوثیقه قبول کند این قرار داد در آتیه بانك شاهنشاهی را بشکل یك بانك تجارتی خارجي که در ایران کار میکند در آورده و حقّ صدور اسکناس را از آن سلب میکند .

نظر باینکه قسمت اعظم مواد امتیازنامهٔ بانك تغییر یافته ومانند حقّ استخراج معادن و صدور اسکناس و غیره ملغی شده است بانك مزبور از صورت سابق خود خارج ومانند سایر مؤسسات تجارتی دیگر میباشد. آخرین بیلان بانك شاهنشاهی ایران مورخهٔ ۲۹ اسفند ۱۳۰۸ که اینك نقل میشود روش معاملات وعملیّات بانك مزبور را روشن میکند .

دارائی	پنس	شلینك	لیره
موجودی نقد ووجوهیکه نزد بانکها است وپولی که در ترانزیت است و پولیکه در مدّت مختصر وصول خواهد شد و شمش	٣	١٢	٥،٠٠٥،٩٣٧
وجوهیکه بمصرف خریداسنادقرضهٔدولت انگلیس و سایر سهام رسیده	١٠	١٠	٢،٣٤٧،٠١٨

	پنس	شلینگ	لیره
براتهای تنزیل شده وقروض و مساعده ها وبراتهائی که موعدش گذشته و تفاوت فرع ووجوهیکه از سایر بانکها طلب کاریم	٥	١٥	١٬٦٠٦٬٧٩٤
براتهای وصولی	٥	١٦	١٬١٤٢٬٨٢٩
ذمۀ مشتریها که قبولی نوشته اند وغیره	٥	١	١٢٧٬٨٨٩
ابنیه و اثاثیه و ملزومات	١١	٣	١٤٬٣٧٤
	٣	٠	١٠٬٢٤٤٬٨٤٤

قروض

سرمایه :

	پنس	شلینگ	لیره
٩٩٬٨٠٠ سهم معمولی از قرار شش لیره وده شلینگ و ٢٠٠ سهم مؤسس از قرار شش لیره وده شلینگ	—	—	٦٥٠٬٠٠٠
حساب ذخیره	—	—	٦٥٠٬٠٠٠
اسکناسهائی که در جریان است	٢	١٨	٢٬٧٢٤٬٤٠٧
ودایع	٥	٥	٤٬٢١٢٬٠٥٦
براتهائیکه باید پرداخته شود وبراتهائیکه ظهرنویسی شده وتفاوت فرع ومبلغی که بسایر بانکها باید پرداخته شود	١١	٢	١٬٧٩٠٬٦١٠
براتهائیکه ازطرف مشتریهاقبولی نوشته شده وغیره	٥	١	١٢٧٬٨٨٩
حساب نفع وضرر	٤	١٢	٨٩٬٨٨٠
	٣	٠	١٠٬٢٤٤٬٨٤٤

اگر این بیلان را تجزیه کنیم خواهیم دید که درقسمت قروض بانك اضافه بر سرمایه و حساب ذخیره اش که دین بصاحبان سهام است قریب هفت میلیون لیره ودایع دارد که دومیلیون و هفتصد هزار و کسری لیرۀ آن پول مردم است که داده و درعوض اسکناس گرفته اند و بقیه اماناتی است که نزد بانك دارند، بعلاوه بانك تقریباً یك میلیون و هفتصد هزارو کسری لیره هم بابت براتهائی که معامله

کرده بده کار است .

اکنون ببینیم مجموع این پول را بچه کار انداخته و بچه نحو عایدی از آن برده است :

قلم اوّل دارائی نا مفهوم و گنگ است زیرا معلوم نیست چه مقدار از این پنج میلیون نقد است وچه مقدار آن وجوهی است که نزد بانکها میباشد ودرمدّت مختصری وصول خواهد شد ، عبارت (وجوهی که در مدّت مختصر وصول خواهد شد) اصطلاحی است که در بیلان بانکهای انگلستان معمول میباشد و مقصود از آن قرضهای کم مدّتی است که داده شده و عایدی میدهد ، وجوهی هم که نزد بانکها است ممکن است عایدی آور باشد ، روی همرفته میتوان گفت که قلم اوّل حال وجه نقد را دارد و بانك در مقابل اسکناسهای خود وجه کافی و حتّی بیشتر هم دارد وقسمتی ازآن هم عایدی آور است . وجوهی که درمدّت مختصر وصول خواهد شد البته در انگلستان بکار افتاده زیرا در ایران وسائلی برای بکار انداختن وجه باین ترتیب موجود نیست وباید فرض کرد که قسمت نقد وشمش آن درایران وبقیّه در انگلستان میباشد .

قلم دوّم هم واضح است که درانگلستان بکارافتاده وبرای بانك عایدی میآورد .

قلمسوّمی قروضی است که بانك بمردم داده وشاید قسمت مهمّ آن درایرانباشد .

قلم چهارم برات هائی است که باید وصول کنند .

نظر باینکه بیلان مذکور عملیّات بانك را در ایران و خارجه تفکیك نمیکند نمیتوان گفت چه مقدار از ده میلیون لیره ای که جمع طرفین حساب میباشد در ایران و چه مقدار در خارج بکار افتاده است . آنچه واضح میباشد این است که ایرانیان قریب هفت میلیون لیره نزد بانك دارند که یك قسمتش در خارج و یك قسمت درایران بکار افتاده است .

مسئلهٔ دیگری که قدری مهم بنظر میآید آنست که مقداری از اسکناسها از ابتدای صدور تا کنون از بین رفته و معلوم نیست که منافع حاصله در بابت قیمهٔ آن متوجه دولت یا بانك شده است . در هر حال حلّ این نوع حسابها مستلزم

وجود اشخاص متخصّص و بصیری است که بمحاسبهٔ بانك رسیدگی نموده و ازحقوق دولت دفاع نمایند.

بانك استقراضی روس : در ۱۲۶۸ شمسی روسها برای اینکه از انگلیسها عقب نمانند امتیازی برای تأسیس بانك استقراضی از ناصر الدّین شاه گرفتند. امتیاز مزبور به یکنفر ازاتباع روس موسوم به ژاك دوپولیا کف داده شدکه بانك استقراضی تأسیس کنند و حقّ انحصار برای حراج عمومی داشته باشد. شرکتی برای اینکار ایجادگردید و چند سال هم درایران اشیاء ذیقیمت را از مردم برهن میگرفت ودرمقابل قرض میداد، وقتی که دولت ایران بنای قرض نمودن ازروسها را گذارد روسها داشتن بانکی را در ایران لازم دیدند و بانك دولتی روس بانك استقراضی مذکور را در حمایت خود قرار داد و بقصد توسعهٔ نفوذ سیاسی اداره کردن امورآنرا بعهده گرفت، درسنوات اوّل بانك استقراضی‌وجوه زیادی صرف کرد ومبالغ کلی بدرباریان واعیان وعلما ومتنفّذین قرض‌داد، اغلب اتفاق میافتاد که مبلغ قرض چند برابر از اعتبار قرض کننده زیاد تر بود.

در ۱۲۸۳ شمسی که وزارت مالیهٔ روس اعتبارات سیاسی بانك مزبوررا محدودکرد معلوم‌گردیدکه ازسی‌میلیون منات سرمایهٔ اوّلی بانك فقط سه میلیون منات‌درصندوق‌موجوداست وبقیه درمحل‌های بی‌اعتبار بمردم قرض‌داده‌شده‌است. در شهر تهران تنها طلب بانك از مردم شانزده میلیون منات بود، چندی بعد که شعب‌بانك استقراضی دراغلب نقاط شمالی ایران باز شد وامور بانك توسعه یافت، از طرف وزارت مالیهٔ روسیه مأموری بایران آمدکه مدیر کل بانك استقراضی‌در تهران و مدیر شعب آن در ولایات و ایالات در تحت امر او بودند.

بانك استقراضی روس یك مؤسسهٔ بانکی نبود بلکه اداره ای بود که مرام و مقصودش سلطه باموومالی ایران بوده است.

بر طبق عهد نامهٔ ایران وروس مورّخهٔ بهمن ۱۲۹۹ بانك استقراضی روس بدولت ایران واگذار گردید وفعلاً چند سال است‌که وزارت مالیه مشغول تصفیه امور آن است، بموجب آخرین صورت محاسبه منتشره در اوّل فروردین ۱۳۰۸

جمع دارائی بانك مزبور که حالا موسوم به بانك ایران است (٤٢،٦١٠،٨٨٧) قران و بدهی آن ٥،٩٠٥،٥٥٦ قران بوده است .

بانك عثمانی : قریب هشت سال است که بانك عثمانی شعبی درتهران و همدان و کرمانشاه باز کرده وبیشتر کار این شعب کمك مالی بتجارت بین ایران وعراق است ومساعدتهائی ازاین راه میکنند ، کارهای عمومی بانکی را شعب مزبور انجام میدهند و وجوه پس اندازی مردم را نیز قبول میکنند .

بانك ایران وروس : یکی از مؤسسات دولت شوروی روسیه میباشد که شعبی درشهرهای مهمّ شمال ایران دارد و قریب پنجسال است که درایران کارهای مالی مربوط بمؤسسات شوروی و تجارت بین ایران و روسیه را عهده دار است .

بانك ملّی : در چهارم اردیبهشت ١٣٠٦ مجلس شورای ملّی قانون اجازهٔ تأسیس بانك ملی ایران را تصویب کرد و درسال بعد بانك مزبور تأسیس گردید .

سرمایهٔ اوّلیّه بانك دومیلیون تومان است که به ٢٠،٠٠٠ سهم یکصدتومانی تقسیم گردید و ١٣،٥٠٠ قطعه آن با اسم و ٦،٥٠٠ بقیه بی اسم میباشد ، دولت پرداخت تمام سهام را تعهّدکرده وصدی چهل قیمة اسمی هرسهم را نقداً پرداخته بنحویکه سرمایهٔ پرداخته شده بانك فعلاً ٨٠٠،٠٠٠ تومان است .

مادهٔ ششم اساسنامهٔ بانك وظائف بانك را مفصّلاً بیان میکند و ضمناً مقرّر میدارد که برای توسعهٔ فلاحت وصناعت بانك میتواند در حدود شرایط مخصوصی که مقرّرخواهد شد اعتباری که حتماً باید بواسطهٔ وثائق معتبری تضمین شود بمدّت معین اعطا نماید .

چنانکه سابقاً گذشت حق صدور اسکناسهای جدید ببانك ملّی واگذار شده است ، بانك ملّی ایران اوّلین بانکی است که بطرز امروز تشکیل شده و درحقیقت پایه و اساسی است که با آن وبوسیلهٔ آن باید بانکداری درایران رواج گیرد ومساعدتهای بزرگی باقتصادیات مملکت نماید ، جا دارد که عموم مردم با این مؤسسهٔ نوزاد مساعدت کنند وآنرا قادر سازند که در آتیه بخودشان کمك نماید ، برای نمونه عملیّات بانك بیلان سال ١٣٠٩ آن ذیلاً درج میگردد :

بیلان مورخهٔ ۳۰ اسفند ماه ۱۳۰۹ (مطابق ۲۱ مارس ۱۹۳۱)

	قران	قران
سرمایه تأدیه نشده		١٢٠٠٠٠٠٠_٠٠
موجودی صندوق وفلزّات قیمتی		
و اسکناسهای خارجه		١٢١٤٥٢٢٢٢_٠٥
برات تجارتی تنزیل شده		٨٥٦١٢١٢٠_٦٥
موجودی در بانکها		٩٤٩٣٦٣٦٧_٠٤
مدیونین		١٠٥٩٩٨٩٤٦_٧٥
بدون وثیقه ٥١٤١٢٤٨_٠٥		
شرکت (شعبه فلاحتی)		٥٠٠٠٠٠٠_٠٠
غیرمنقول	١٠١١٤٦٣_٢٥	
استهلاك ١٥ ٪	١٥١٧١٩_٥٠	٨٥٩٧٤٣_٧٥
اثاثه	٦٥٠١٨٣_٨٥	
استهلاك	٦٥٠١٨٢_٨٥	١_١٠٠
مخارج تأسیس	١٢٦٣٧٠_٦٥	
استهلاك	١٢٦٣٧٠_٦٥	_٠_
سرمایه		٢٠٠٠٠٠٠٠_٠٠
ودایع صندوق صرفه جوئی و امانات ثابت		١١٣٢٧٠٩١٢_٠٥
امانت ثابت دولتی بابت شعبهٔ فلاحتی		٥٠٠٠٠٠٠_٠٠
دائنین		٦٨٦٧٦٥٢٤٤-٧٥
منافع خالص		٨٢٣٢٤٤_٨٠
		٤٢٥٨٥٩٤٠١-٦٠

	قران	قران
استهلاك غير منقول		١٥١٧١٩_٥٠
استهلاك اثاثه		٦٥٠١٨٢_٨٥
استهلاك مخارج تأسيس		١٢٦٣٧٠_٦٥
منافع خالص كه بطريق ذيل توزيع ميگردد		٨٢٣٢٤٤_٨٠
شش درصد منافع سرمايه تأديه‌شده		
بمبلغ ٨٠٠٠٠٠ قران	٤٨٠٠٠٠_٠٠	
١٠ ٪ منافع خالص كه بوجوه ذخيره نقل ميشود	٨٢٣٢٤_٥٠	
نقل بسنهٔ ١٣١٠	٢٦٠٩٢٠_٣٠	
	٨٢٣٢٤٤_٨٠	
		١٧٥١٥١٧_٨٠

	قران
نقل منافع سنهٔ ١٣٠٨	٥٧٥١٥١٧_٢٠
منافع پس از وضع كل	١٥٧٣٩٧٨_٦٠
	٥٧٥١٥١٧_٨٠

مؤسسهٔ رهنی: بموجب قانون مصّوبه دهم آبان ۱۳۰۵ مؤسسهٔ رهنی تأسیس شده که فعلاً مربوط به بانك ملّی ایران است وسرمایهٔ آنرا از وجوه تقاعد مستخدمین کشوری قرض کرده اند، مؤسسهٔ مزبور قرض هائی که حدّ اکثر آن از چهارصد تومان تجاوز نمی کند بوثیقهٔ اشیاء منقول قابل فروش قرض میدهد ومبلغ قرضه هم از دو ثلث قیمهٔ حقیقی آن اشیاء تجاوز نمیکند، فرع قرض های مزبور هم صدی نه در سال معیّن شده است، علاوه بر این مؤسسهٔ رهنی امانات نقدی که مدّت آنها کمتر از یکسال نیست قبول میکند و دو ثلث حقّ الحفاظه که مؤسسه از بابت مراهنهٔ مذکور میگیرد بصاحب امانت میدهد.

مقصود ازتأسیس این مؤسسه این بود که دولت ازاجحافات مؤسسات خصوصی شبیه آن جلوگیری کند و در ضمن وجوه تقاعد را بکار اندازد و وسیله ای برای مردم فراهم کند و در ضمن وجوه خود را در چنین مؤسسه ای امانت گذارند و عایدی از آن ببرند.

بانك فلاحتی: بموجب قانون مصوّبه ۹ شهریور ۱۳۰۹ وزارت مالیه از سال جاری تا ده سال هر سال مبلغی که کمتر از پانصد هزارتومان نخواهد بود برای تشکیل سرمایهٔ بانك فلاحتی به بانك ملّی خواهد داد، اهمیّت بانك فلاحتی شاید ازایجاد بانك ملّی کمتر نباشد وبرای یك مملکت فلاحتی جزء واجبات شمرده میشود، در مادهٔ سوّم قانون مزبور پیش بینی شده است که هر گاه دامنهٔ معاملات بانك فلاحتی توسعه یابد مؤسسهٔ مزبور تبدیل ببانك مستقلی خواهد شد؛ مادهٔ چهارم قانون مزبور اعتبارات فلاحتی را فقط برای مقاصد معیّنی مقرّر داشته است.

بانك پهلوی: مؤسسه ایست که سرمایهٔ آنرا ازوجوه تقاعد مستخدمین لشکری قرض کرده اند و در نظر است که او را تبدیل به یك شرکت سهامی نمایند که افراد هم بتوانند در سرمایه آن شرکت کنند، بموجب موازنه اخیر بانك سرمایهٔ فعلی آن متجاوز ازیك میلیون تومان وعوائد خالص سال گذشته آن ۱٤۸،۸٤۳ تومان و کسری بوده است که تقریباً ۱٤ درصد میباشد.

بانك‌های رهنی: قریب پانزده سال است که مؤسساتی چند دربعضی ولایات

و مخصوصاً در تهران تأسیس شده که در مقابل اموال منقول پول بمردم قرض میدهند . این مؤسسات بیشتربرای استفادهٔ مؤسسین آن است وقبل ازآنکه دولت خود بتأسیس مؤسسه ای نظیر آن بپردازد و بدین وسیله نرخ ربح را پائین آورد مؤسسات رهنی ربح زیادی از مردم میگرفتند و گاهی هم شرایط سختی بمردم تحمیل میکردند ، بنابر تخمینی که شده سرمایه بانکهای رهنی درتهران قریب یك کرور تومان است .

سایر بانك‌ها و تجارتخانه ها : در پنجاه سال اخیر مؤسسات دیگری از قبیل : تومانیانس و جمشیدیان و جهانیان و غیره در ایران تأسیس گردید .

تومانیانس بواسطهٔ اینکه یك قسمت مهمّ ازاموال او را درروسیه ضبط کردند در ایران کار آنها دوچار وقفه شد .

جمشیدیان و جهانیان هم بواسطهٔ سوء اداره و توسّل بمعاملاتی که متناسب با سرمایه های آنها نبود متوقف گردیدند .

نظیر این مؤسسات در شهرهای دیگر هم تأسیس شد و دائرهٔ عملیّات بعضی از آنها محدود بهمان شهر بود : از قبیل شرکت اتحادیه در تبریز ، کمپانی منصوریه در یزد ، کمپانی فارس در شیراز ، شرکت مسعودیه واسلامیه در اسپاهان ، شرکت عمومی ایران که هر کدام مدّتی دوام کردند و بعضی با موفقیّت و بعضی دیگر با عدم موفقیت کار خود را تعطیل نمودند . غفلت در مراعات اصول بانك داری و نداشتن مآل اندیشی وسوء اداره قسمتی ازمؤسسات مزبوره را دوچار ورشکستگی نمود و گذشته از ضررهای عادی که برای مردم داشت اعتماد و اطمینان مردم را هم بمؤسسات داخلی از میان برد .

گمرك

کلمهٔ گمرك از کمرسیوم (۱) لاتینی است . بنظر میآید که استعمال کلمهٔ گمرك در ایران اززمان صفویه بوده است و درضمن معاهدات نادرشاه باسلطان محمود خان اوّل پادشاه عثمانی (۱۱۵۹) کلمهٔ گمرك ذکر گردیده است . قبل از این تاریخ در

(۱) - *Commercium.*

بنادر خلیج فارس از کشتی ها حقوقی بعنوان فضه گرفته میشده.

تعرفهٔ گمرکی عبارت ازصورتی است که درآن انواع واجناس مال‌التجاره تعیین و حقوق گمرکی هریك ازآنها درمقابل ذکرشده است، حقوق معیّنه دراین تعرفه بشکل واحد نبوده و نسبت باشیاء و اجناس فرق میکند، بطوریکه بعضی از امتعه حقوق را ازروی واحد اوزان میپردازند وبرخی ازروی قیمت ویابرطبق اندازه و غیره.

تعرفهٔ گمرکی بچند نوع تقسیم میشود:

اوّلاً تعرفهٔ مستقل یا آزادکه عبارت از تعرفه ایست که بطورحدّ اقل و اکثر ترتیت داده شده، دولی که عهد نامهٔ تجارتی دارند برطبق شرایطی‌که درعهد نامه ذکر میشود ازحدّ اقل حقوق‌گمرکی استفاده مینمایند و امتعهٔ دولی که عهدنامهٔ تجارتی ندارند تابع حدّ اکثر حقوق گمرکی خواهد بود.

ثانیاًتعرفهٔ مختلف: این تعرفه عبارت ازتعرفه‌های‌مختلفی‌است که درسرحدّات مملکت اجرا میشود.

چنانکه ازسال ۱۳۰۰ شمسی تا اوّل ۱۳۰۷ درتمام حدود شمالی ایران تعرفهٔ ۱۹۰۳ مجری بود و در سایر سرحدّات تعرفه‌ای موسوم به ۱۹۰۲.

ثالثاً تعرفه قراردادی: عبارت از تعرفه ایست که برطبق‌قرار داد منعقده بین دودولت معیّن میشود مثل تعرفه های گمرکی‌ایران و روس در ۱۹۰۲ و ایران و انگلیس در ۱۹۰۳.

حقوق گمرکی‌عبارت از وجوهی‌است که از اجناس و اشیاء تجارتی در حین ورود و خروج از طرف عمّال دولت اخذ میگردد و دارای دو جنبه است: یکی حمایت از صنایع و تجارت ومحصولات داخلی مملکت و دیگری فقط ازلحاظ مالی و تزیید عوائد مملکت میباشد.

درقرن اخیر سیاست گمرکی دول مخصوصاً بر اساس حمایت ازصنایع وامتعهٔ داخلی و جلوگیری از رقابت محصولات خارجی در مقابل محصولات داخلی است و اگر از حیث عایدات برای تعقیب این سیاست ضررهائی بآنان وارد شده معهذا جبران این خسارت را بواسطهٔ ازدیاد صادرات مملکتی و پیشرفت و ترقی صنایع

داخلی نموده اند . بعضی از ممالك دیگر سیاست گمرکی آزاد دارند وعلّت آن این است که تهیّهٔ اجناس ومحصولات درآن ممالك بقدری ارزان است که مال التجاره یامحصولات خارجی نمیتواند با آن محصولات رقابت نماید ، دربرخی ازممالك هم هر دوجنبه وجود دارد یعنی دریك قسمتهائی گمرك آزاد ودرقسمت های دیگرسیاست حمایت امتعهٔ داخلی را تعقیب میکنند .

درایران از زمان قدیم اخذعوارض از مال التجاره ها معمول ولی اخذ این عوارض بیشتربعنوان خراج بوده ونمیتوان گفت که سیاست گمرکی بمعنای امروزه وجود داشته است . گمرك را از قدیم الایّام دراروپا بمزایده اجاره میدادند ولی در ایران همیشه ادارهٔ اموران در دست مأمورین شاه بوده تا اینکه در هفت سال اوّل سلطنت شاه سلیمان صفوی عایدات گمرك روی به نقصان گذارده وبالاخره در سال ۱۰۸۵ هجری پیشنهاد اجارهٔ گمرکات ازطرف پادشاه قبول و این رسم اجاره دادن از آن تاریخ در ایران معمول گردید و متجاوز از دوقرن باقی بود ، درسنهٔ ۱۳۱۵ اجارهٔ گمرك منسوخ شد وعلّت اصلی الغاء اجاره این بودکه دولت ایران درزمان سلطنت مظفرالدّین‌شاه دوچارتنگدستی وچون نمیتوانست مالیات جدیدی وضع و بر مردم تحمیل نماید تنها منبعی که بنظررسید عوائد گمرکی بود باین جهة در سال ۱۳۱۵ هجری در زمان صدارت امین الدوله سه نفر مستشار بلژیکی برای ترتیب ادارهٔ گمرك و پست و اصلاح ادارهٔ ضرابخانه استخدام نمودند و از آن تاریخ رسم اجاره منسوخ وعایدات گمرك در تحت ترتیب منظّمی بخزانهٔ دولت واصل گردید وامروز یکی ازمنابع مهمّ عایدات مملکتی را تشکیل میدهد ، بعد از نسخ اجارهٔ گمرکات اساس تعرفهٔ گمرکی ایران بر روی قرار داد ۱۹۰۲ باروس و۱۹۰۳ باانگلیسی قرارگرفت ، روح این دوتعرفه ازدیاد عایدات دولت وترویج امتعهٔ خارجی درمملکت بود و درحقیقت آزادی و استقلال گمرکی از ایران سلب شده بود .

بعد از جنگ بین المللی و تغییر اوضاع روسیه قرار داد ۱۹۰۲ نیز با سایر قرار داد های با روسیه از بین رفت ولی در قرار داد های جدید و تعرفه هائی که

بعداً منظّم شده باز استقلال تام برای ایران قائل نشده اند و اگرچه در تعرفه های جدید دولت ایران ترتیب حدّ اقل و اکثری برای اخذ حقوق گمرکی قائل شده است امّا برای پیشرفت سیاست حمایت امتعه و محصولات داخلی لازم است دولت در این مسئله دقت نموده و وسائلی فراهم نمایند که ایران دارای استقلال گمرکی بمعنای حقیقی آن بشود زیرا این مسئله ازحیث استقلال سیاسی واستقلال اقتصادی هر دو مهمّ و هر دولتی که از این حق محروم باشد استقلال سیاسی او ناقص و از استقلال اقتصادی هم بالطبع محروم میگردد و بدیهی است محرومیّت از استقلال اقتصادی باعث زوال مملکت خواهد بود .

ایران درنتیجهٔ فقدان استقلال گمرکی سابق صنایع داخلی را از دست داده وصنایع جدیده هم بوجود نیامده ، دائره تولید ثروت تقلیل یافته و بالنتیجه بر تکثیر عدّهٔ بیکاران افزوده وبسا مسائل اقتصادی دیگر که در نتیجه آنها مملکت فقیر و افراد اهالی دوچار پریشانی گردیده اند . ولی چنانکه سابقاً ذکرشد دولت درصدد گذراندن قانون انحصار تجارت ازمجلس شورای ملی برآمده وبدانوسیله ازورود اشیاء تجملی که بحال مملکت ایران مضر بود جلوگیری کرده وبالنتیجه حمایت کاملی هم از امتعه داخلی نموده است .

صورت ادارات ودفاتر عمدهٔ پستها و شعبات گمرکی فعلی ایران از اینقرار است

۱ ــ تشکیلات ادارهٔ گمرکات عبارت است از ادارهٔ مرکزی ــ هشت ایالت ــ دو ولایت ــ دفتر گمرك کلی پست تهران و دو دفتر مخصوص گمرك نمودن قالیهای صادره در کرمان و سلطان آباد .

۲ ــ ادارهٔ گمرکات درتهران دارای دارالتجزیه ایست که بتوسط یکنفر مهندس شیمیست اداره میشود و مشار الیه مخصوصاً مأمور امتحان انواع رنك است برای اینکه مجاز یا غیر مجاز بودن آنها را در ورود بمملکت مشخّص و تعیین نماید و تربیت و تعلیم مقوّمین برای فرش .

۳ ـ بعلاوه اخذ حقوق گمرکی ادارهٔ گمرکات عهده دار دریافت عواید دیگری است که عمدهٔ آنها ارقرار ذیل میباشند:

عوارض انحصار قند و شکر و چای ، تاکس راه ، عوارض انحصار دخانیات وارده ، تاکس صدور تذکرهٔ سرحدّی و تفتیش تذکره ، تاکس بندر ، عوارض صحیّه ، عوارض جنگل ها و غیره.

فقط دفاتریکه در فهرست ذیل علامت ستاره (*) در مقابل آنها است مطابق صورت سهمیّه که دراجرای قانون انحصار تجارت خارجی تنظیم وتعیین شده برای وارد کردن مال التجاره مجاز اند.

وضعیّت دفاتر گمرکی	پستهای گمرکی	دفاتر جزء	دفاتر عمده	ادارات	نمرهٔ ترتیب
دفتر داخلی		تهران☆ برای واردکردن امانت پستی و نمونه‌جات تجارتی	تهران		۱
«		ایستگاه تبریز☆	ایستگاه تبریز	آذربایجان ادارهٔ ایالتی	۲
«		شهر تبریز☆			۳
«		ساوجبلاغ	ساوجبلاغ		٤
«		بکان			٥
«		سردشت			٦
سرحدّ عراق		لاهیجان			۷
دفتر داخلی		رضائیه	رضائیه (ارومیه)		۸
سرحدّ عراق		اشنو			۹
سرحدّ ترکیه	مرگور				۱۰
«	برادوست				۱۱
دفتر داخلی		خوی☆	خوی		۱۲
«		شاهپور (سلماس)			۱۳
سرحدّ ترکیه		قتور			۱٤
«		قرائینی			۱٥
«		صوفی علی			۱٦
سرحد اتحاد جماهیر شوروی		ماکو			۱۷
«	قراقولوق				۱۸
«		شاتلو	جلفا		۱۹
«		قزل‌قشلاق			۲۰
«	قنبر کندی				۲۱
«		عرب☆			۲۲

نمرهٔ ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	پستهای گمرکی	وضعیّت دفاتر گمرکی
۲۳	آذربایجان ادارهٔ ایالتی	جلفا	جلفا ☆		سرحدّ اتحاد جماهیر شوروی
۲۴			احمد آباد		«
۲۵			سیاه رود		«
۲۶				دوزل	«
۲۷			هراس		«
۲۸			عاشقلو		«
۲۹			خدا آفرین *		«
۳۰			لاریجان		«
۳۱	پهلوی ادارهٔ ایالتی	پیله سوار	حسن خانلو		«
۳۲			پیله سوار		«
۳۳				باباش کندی	«
۳۴				عادل لو	«
۳۵			هادی بیگلو		«
۳۶			آزادلو		«
۳۷				گرمی	«
۳۸				وان	«
۳۹		اردبیل	کلوز		«
۴۰			مینور		«
۴۱				نمین	«
۴۲			اردبیل		دفتر داخلی
۴۳		آستارا	آستارا ☆		سرحد جماهیر شوروی و بحر خزر
۴۴		کرکانرود	هویق		بحر خزر
۴۵			لیسار		«
۴۶			کرکانرود		«

نمرهٔ ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	پستهای گمرکی	وضعیّت دفاتر گمرکی
٤٧	پهلوی ادارهٔ ایالتی		طوله رود		بحر خزر
٤٨			آلالان		«
٤٩			شفا رود		«
٥٠		پهلوی	پهلوی خروجي		«
٥١			پهلوی ورودی*		«
٥٢			چونچنان		«
٥٣				موسی چای	«
٥٤				دهگا	«
٥٥			لنگرود☆		«
٥٦				لاله رود	«
٥٧			رودسر		«
٥٨				چابجان	«
٥٩				چابك سر	«
٦٠	مازندران دفتر ولایتی	شاهسوار		شیرود	«
٦١	«		شاهسوار		«
٦٢	«			نشتارود	«
٦٣	«			حبیب آباد	«
٦٤	«			صلاح الدین کلاه	«
٦٥	«	مشهد سر	سولده		«
٦٦	«			محمود آباد	«
٦٧	«		فریکنار		«
٦٨	«		مشهد سر ☆		«
٦٩	«		فرح آباد		«
٧٠	بندر جز دفتر ولایتی		قره تپه		«

نمرهٔ ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	پستهای گمرکی	وضعیّت دفاتر گمرکی
٧١	بندر جز دفتر ولایتی	مشهد سر	شاه کیله	محمود آباد	بحر خزر
٧٢		بندر جز	بندر جز ☆		«
٧٣			باغو		«
٧٤				قره سو	«
٧٥			بندر شاه ☆		«
٧٦			خواجه نفس		«
٧٧			گمش تپه		«
٧٨				داش برون	سرحدّ روس و ایران
٧٩			گنبد قابوس		دفتر داخلی
٨٠			استراباد		«
٨١	ادارهٔ ایالتی خراسان	مشهد	مشهد ☆		«
٨٢		حصارچه	داتلی غزمین		سرحد اتحاد جماهیر شوروی
٨٣			حصارچه		«
٨٤			اشرف در		«
٨٥		کیفان	راستقان		«
٨٦				میان زو	«
٨٧			کیفان		«
٨٨				جعفرآباد	«
٨٩			رباط		«
٩٠			خیرآباد		«
٩١			سرانی		«
٩٢			بجنورد		«
٩٣					«
٩٤		باجگیران	جیرستان	شیروان	«

نمرهٔ ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	پستهای گمرکی	وضعیّت دفاتر گمرکی
٩٥	ادارهٔ ایالتی خراسان	باجگیران	بردر		سرحد اتحاد جماهیر شوروی
٩٦			باجگیران ☆		«
٩٧				دربندان	«
٩٨				قوچان	دفتر داخلی
٩٩		لطف آباد	کلته چنار		سرحد اتحاد جماهیر شوروی
١٠٠			سنگ سوراخ		«
١٠١			لطف آباد ☆		«
١٠٢			حصار		«
١٠٣				محمد آباد	«
١٠٤		خاکستر	گرماوه		«
١٠٥			سنك دیوار		«
١٠٦			ارچنگان		«
١٠٧			خاکستر		«
١٠٨		بلان	نفطه		«
١٠٩			بلان ☆		«
١١٠			قره تکان		«
١١١			چهچهه		«
١١٢		سرخس	سرخس		«
١١٣			نوروز آباد		«
١١٤			پل خاتون		«
١١٥			زورآباد		سرحد افغانستان
١١٦		کاریز	کاریز ☆		«
١١٧			طیبات		«
١١٨			ریزه (کرات)		«

نمرهٔ ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	بستهای گمرکي	وضعیّت دفاتر گمرکی
١١٩	ادارهٔ ایالتی خراسان	کاریز	سنگان		سرحد افغانستان
١٢٠			تربت جام		دفتر داخلی
١٢١		آواز	آهنگران		سرحد افغانستان
١٢٢			آواز		«
١٢٣			دروح		«
١٢٤	زاهدان ادارهٔ ایالتی	زابل	زابل		«
١٢٥			لب برنك		«
١٢٦			خامك		«
١٢٧			ده‌دوست محمدخان		«
١٢٨			میلك		«
١٢٩			خواجه احمد		«
١٣٠			لوتك		«
١٣١			ناور چاه		«
١٣٢				کوه ملك سیاه	«
١٣٣		زاهدان	زاهدان ☆		دفتر داخلی
١٣٤			میرجاوه ☆		سرحد بلوچستان
١٣٥			خاش		«
١٣٦		داورپناه سراوان	داور پناه		«
١٣٧			چالك		«
١٣٨			کوهك		«
١٣٩	بندر عباس ادارهٔ ایالتی	چاه بهار	باهوکلات		بحر عمان
١٤٠			ریمدن		«
١٤١				دشت یاری	«

نمرهٔ ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	پستهای گمرکی	وضعیّت دفاتر گمرکی
١٤٢	بندرعباس ادارهٔ ایالتی	چاه بهار	گواتر	دشت یاری	بحر عمان
١٤٣			چاه بهار ☆		«
١٤٤				گردین	«
١٤٥			تنك		«
١٤٦			کلاك		«
١٤٧		جاسك	سدیش		«
١٤٨			جاسك		«
١٤٩				جاسك کهنه	«
١٥٠				بهمدی	«
١٥١				قنان	«
١٥٢				کوه مبارك	«
١٥٣			بنجی		«
١٥٤				بریسك	«
١٥٥				قرطان	«
١٥٦		تی آب	سریك		خلیج فارس
١٥٧			کوهستك		«
١٥٨			کرکان		«
١٥٩			تی آب		«
١٦٠			هرمز		«
١٦١		بندر عباس	بندرعباس *		«
١٦٢				خانه سرخ	«
١٦٣		خمیر	بستانو		«
١٦٤			پل		«
١٦٥			خمیر		«

نمرهٔ ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	پستهای گمرکی	وضعیت دفاتر گمرکی
١٦٦	بندرعباس ادارهٔ ایالتی	قشم	لارك	خانه سرخ	خلیج فارس
١٦٧			قشم		«
١٦٨			سوزا		«
١٦٩			دیرستان		«
١٧٠			هنجام نو		«
١٧١				هنجام کهنه	«
١٧٢			سلاخ		«
١٧٣			لافت		«
١٧٤			درکهان		«
١٧٥	بوشهر ادارهٔ ایالتی	لنگه	نمکدان		«
١٧٦			با سعیدو		«
١٧٧			مهتابی		«
١٧٨				برکه سفلین	«
١٧٩			بند معلم		«
١٨٠			گنك		«
١٨١			لنگه ☆		«
١٨٢				جزیرهٔ فورور	«
١٨٣				جزیرهٔ سوری	«
١٨٤				شناس	«
١٨٥				گچه	«
١٨٦			بستانه		«
١٨٧			مقو		«
١٨٨				کافرخون	«
١٨٩			حسینه		«

وضعيّت دفاتر گمرکی	پستهاي گمرکی	دفاتر جزء	دفاتر عمده	ادارات	نمرهٔ ترتیب
خليج فارس	كافرخون	چارك	لنگه	بوشهر ادارهٔ ايالتی	١٩٠
«	طاحونه				١٩١
«		قيس			١٩٢
«	سفيل				١٩٣
«		كلات			١٩٤
«	گزبه				١٩٥
«		چيرو			١٩٦
«		مغان			١٩٧
«	شيخ شعيب				١٩٨
«	جزه				١٩٩
«	مچيل				٢٠٠
«		شيو			٢٠١
«	بستانو				٢٠٢
«	توبن		دشتی كنگون		٢٠٣
«		حله			٢٠٤
«		عسلو			٢٠٥
«	نخل تقی				٢٠٦
«		طاهری			٢٠٧
«	پرك				٢٠٨
«		تمبك			٢٠٩
«	ميانلو				٢١٠
«	اختر				٢١١
«		كنكان			٢١٢
«		دير			٢١٣

نمرهٔ ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	پستهای گمرکی	وضعیّت دفاتر گمرکی
٢١٤	بوشهر ادارهٔ ایالتی	دشتی کنگون	دیر	الی	خلیج فارس
٢١٥				بطونه	«
٢١٦				دمی کنز	«
٢١٧		تنکستان لاور	لاور		«
٢١٨				خورخان	«
٢١٩				خورزیارت	«
٢٢٠				هدکو	«
٢٢١			کاری		«
٢٢٢				کلات	«
٢٢٣			بوالخیر		«
٢٢٤				عامری	«
٢٢٥				خورشهابی	«
٢٢٦				رستمی	«
٢٢٧			دلوار		«
٢٢٨		بوشهر	بوشهر ☆		«
٢٢٩				برج مغان	پست داخلی
٢٣٠				برازجان	«
٢٣١				تنگه ترکان	«
٢٣٢				کازرون	«
٢٣٣				چنار رهدار	«
٢٣٤				شیراز	«
٢٣٥				جعفرآباد	«
٢٣٦				حلیله	خلیج فارس
٢٣٧				شیف	«

نمرهٔ ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	پستهای گمرکی	وضعیّت دفاتر گمرکی
٢٣٨	بوشهر ادارهٔ ایالتی	بوشهر	رود حله	شیف	خلیج فارس
٢٣٩			بندر ریك		«
٢٤٠			خارك		«
٢٤١			گناوه		«
٢٤٢			دیلم		«
٢٤٣				بانك حصار	«
٢٤٤	محمره ادارهٔ ایالتی			شاه عبدالله	«
٢٤٥			کبپرها ☆		«
٢٤٦			معشور		«
٢٤٧		بندر شاهپور	بندر شاهپور☆		«
٢٤٨			بوزی ☆		«
٢٤٩			بهمن شیر		«
٢٥٠				نهر ابتر	سرحدّ عراق
٢٥١				سعدونی	کنار شط العرب
٢٥٢			گسبه		«
٢٥٣			خزعل آباد		«
٢٥٤				شالحه حاجی حسین	«
٢٥٥				شطیط	«
٢٥٦				باوارده	«
٢٥٧				علوه	«
٢٥٨		آبادان	آبادان ☆		«
٢٥٩				مرغابی جتی	«
٢٦٠				بریم	«
٢١٦				بدشنال	«

نمرهٔ ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	پستهای گمرکی	وضعیّت دفاتر گمرکی
۲۶۲	محمره ادارهٔ ایالتی	آبادان	آبادان ☆	جزیرهٔ نمرهٔ ۱	کنار شط العرب
۲۶۳				جزیرهٔ نمرهٔ ۲	«
۲۶۴				حارثه	«
۲۶۵				چوئبل	«
۲۶۶		محمره	محمره *		«
۲۶۷				کوت شیخ	«
۲۶۸				محمره بازار	«
۲۶۹				شاسبیه	«
۲۷۰			فیلیه		«
۲۷۱			پل نو		سرحد عراق
۲۷۲				قصر شیخ	«
۲۷۳		اهواز	اهواز ☆		دفتر داخلی
۲۷۴			خفاجیه		«
۲۷۵				جفیر	سرحد عراق
۲۷۶			هویزه		«
۲۷۷				شوایب	«
۲۷۸				رفائیه	«
۲۷۹				مچریه	«
۲۸۰				خرابه	«
۲۸۱			بساتین		«
۲۸۲				رشیده	«
۲۸۳				بجیله رابوت	«
۲۸۴			دوبرج		«
۲۸۵				موسیان	«

نمرهٔ ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	پستهای گمرکی	وضعیت دفاتر گمرکی
۲۸۶	کرمانشاه ادارهٔ ایالتی		چنگوله	موسیان	سرحد عراق
۲۸۷		منصورآباد	منصورآباد		»
۲۸۸			حسینیه		»
۲۸۹			سرنی		»
۲۹۰			تلخاب		»
۲۹۱				میان تنگ	»
۲۹۲			سومار		»
۲۹۳			کنگاوکش		»
۲۹٤				تنگاب کهنه	»
۲۹۵			تنگاب		»
۲۹٦			خسروی		»
۲۹۷		قصرشیرین	قصرشیرین ☆		»
۲۹۸				شاه گدار	»
۲۹۹				قورتو	»
۳۰۰			بیشکان		»
۳۰۱				تیله کوه	»
۳۰۲				چشمه سفید	پست داخلی
۳۰۳				سراب	»
۳۰٤		کرمانشاه	کرمانشاه ☆		دفتر داخلی
۳۰۵				قره سو	پست داخلی
۳۰٦				روان سر	»
۳۰۷			اورامان		سرحد عراق
۳۰۸				دزاور	»
۳۰۹				سرپل سیروان	»

نمرهٔ ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	پستهای گمرکي	وضعیّت دفاتر گمرکی
۳۱۰	کرمانشاه ادارهٔ ایالتی	کرمانشاه	سنندج ☆	سرپل سیروان	دفتر داخلي
۳۱۱			مریوان☆		سرحدّ عراق
۳۱۲				ویسه	»
۳۱۳			سقز		»
۳۱۴			بانه		»
۳۱۵		کرمان (برای خروج فرش تأسیس شده)			دفتر داخلی
۳۱۶		سلطان آباد (برای خروج فرش تأسیس شده)			دفتر داخلی

مراکز تجارت

مقصود از مراکز تجارت مناطقی است که اجناس و محصولات داخلی برای صدور بخارجه و همچنین ورود وتوزیع مال التجارهٔ خارجی بداخلهٔ مملکت درآن نقاط تمرکز می یابد و چنین نقاطی اگر برای جمع آوری محصول داخلی باشد طبعاً باید در مرکز و نزدیك بمحل هائی ایجاد گردد که در دسترس حاصل کنندگان محصولات داخلی باشد تا بواسطهٔ بعد مسافت یا صعب العبور بودن راهها دوچار زحمت برای حمل مال التجارهٔ خود نباشند واگر برای وصول وتوزیع مال التجارهٔ خارجي است در محل هائی ایجاد میشود که بندر مهمی موجود و یا نقاطی است که بوسیلهٔ جادهٔ شوسه بممالك خارجه مربوط میباشد.

مراکز مهمّ تجارتی ایران از اینقرار اند:

اسم محل	واردات	صادرات
مشهد	۱۸,۹٤٥,۰۹۲ قران	۲۹,۳۹۳,۹۸۸ قران
مشهدسر	۱۰,٦۸٤,۱۲۲ »	۱٦,٥٥۷,۳۳٦ »
پهلوي	۱۱۹,۹٤۰,۲٤۷ »	٦۸,۲۸۲,۷٥۲ »
آستارا	۷,۱۱۸,۲۷۹ »	٥,۲۸۳,۷٦۹ »
جلفا	۱۲,۹۲٦,۱٤٦ »	۱۹,٥۲٤,۹٤۳ »
تبریز	۷۳,٤۰۰,۳٤۱ »	۳۸,٤۷٦,۰۷۲ »
قصر شیرین	۹,۹۸۰,٦٦۳ »	۲٤۱,۱۱۰ »
کرمانشاهان	۲۹٤,۲۱۰,۱٤۹ »	٦۱,٤٤٥,۳۷۲ »
اهواز	۲۷,۸۹٥,۹۱۲ »	۳٥٤,۳۱۰ »
محمره	٥۱,۱۳٤,٥٥۲ »	۱٦,۰٦۳,۱۰٦ »
آبادان	٥۲,۰۹۳,۸۸۷ »	٥٤٥,٥٦٥,۹۹٦ » (۱)
بوشهر	۹۹,٥۰٤,۸۸۳ »	۹۰,۰٤٥,٤۳٤ »
لنگه	۸,۰۷۷,۷۳۱ »	۳,۱۳٦,۲۱۳ »
بندر عباس	٤۸,٥۳۲,۹۰٥ »	۱٦,۰۱۸,۷۷۸ »
دزداب	٥۹,۸۰۷,۳۰۲ »	۳۰,٥۱٤,۰۹۲ »

(۱) ـ محصول نفت کمپانی ایران و انگلیس نیز جزء صادرات محسوب شده است

مقدار محمولاتیکه وارد بنادر ایران گردیده در سنهٔ ۱۳۰۵ - ۱۳۰۴ عبارت است از :

اسم بندر	واردات	صادارت	جمع
بحر خزر	(تن)	(تن)	(تن)
پهلوی	۷۹,۰۰۰	۵۵,۰۰۰	۱۳٤,۰۰۰
مشهد سر	۱۰,۰۰۰	۹,۰۰۰	۱۹,۰۰۰
آستارا	۷,۰۰۰	۹,۰۰۰	۱٦,۰۰۰
بندرگز	۹,۰۰۰	۷,۰۰۰	۱٦,۰۰۰
سایر بنادر	۸,۰۰۰	۲۸,۰۰۰	۳٦,۰۰۰
جمع	۱۱۳,۰۰۰	۱۰۸,۰۰۰	۲۲۱,۰۰۰
خلیج فارس			
آبادان	٦٤,۰۰۰	۳,۷۷۰,۰۰۰	۳,۸۳٤,۰۰۰
محمره	٤٤,۰۰۰	۲۲,۰۰۰	٦٦,۰۰۰
بوشهر	٤٤,۰۰۰	۸,۰۰۰	۵۲,۰۰۰
بندر عباس	۱٤,۰۰۰	۵,۰۰۰	۱۹,۰۰۰
لنگه	۱۰,۰۰۰	۵,۰۰۰	۱۵,۰۰۰
سایر بنادر	۱۰,۰۰۰	۲٤,۰۰۰	۳٤,۰۰۰
جمع	۱۸٦,۰۰۰	۳,۸۳٤,۰۰۰	٤,۰۲۰,۰۰۰
جمع کل	۲۹۹,۰۰۰	۳,۹٤۲,۰۰۰	٤,۲٤۱,۰۰۰

راهها

بطوریکه میدانیم انسان ابتدا در حالت انفراد زیست مینموده و بعد تدریجاً تشکیل خانواده و طایفه و قبیله و شهر و مملکت را داده و بهر اندازه که دائرهٔ اجتماعات انسانی زیاد شده بهمان میزان نیز احتیاجات وی بیشتر گشته وچون رفع احتیاجات جمعیّت راخود آنها به تنهائی نمیتوانستند بکنند باب مراودات را باسایر همسایه ها باز واز این راه ارتباطات تجارتی ایجاد و متدرجاً توسعه یافته و بجائی رسیده است که امروز کرهٔ زمین با اینکه بقطعات مختلفه تقسیم وهر قطعه دارای چندین مملکت است معهذا تمام این قطعات از حیث ارتباط بمنزلهٔ یك قطعه و هر اتفاقی که دریکی از آنها روی دهد در قطعات دیگر نیز مؤثر واقع میگردد.

پس تمدّن از موقعی شروع میشود که ملل مختلفه شروع بمبادله محصولات با یکدیگر نموده و این مبادله چون مستلزم ایجاد راه است تاریخ شروع بتأسیس راههای طبیعی و شوسه از این موقع است.

روابط اقتصادی بین ملل مختلفه عالم بوسائل مختلفه که متوازیاً با تمدّن دنیا پیشرفت و ترقی نموده انجام میگیرد.

۱ ــ راه های طبیعی و شوسه.

۲ ــ طرق دریائی و رود خانه ها و دریاچه ها یا بعبارة اخری کشتی رانی.

۳ ــ راه آهن و کامیون و اتومبیل.

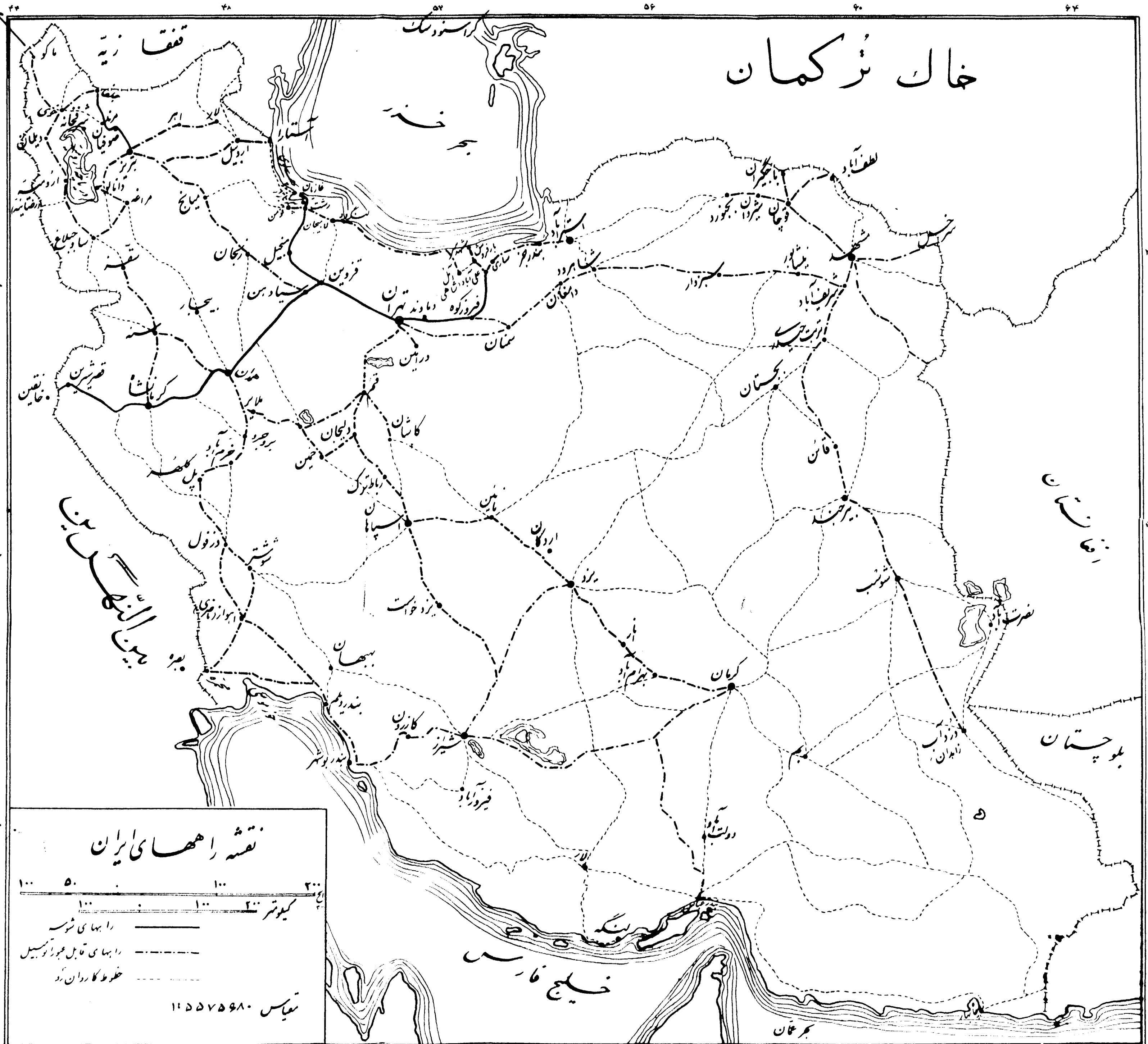
٤ ــ خطوط تلگرافی.

٥ ــ خطوط هوا پیمائی.

۱ ــ جاده وراهها همیشه در هرجا تابع اوضاع جغرافیائی واقتصادی است بهمین دلیل اغلب جاده ها در طول دره های سهل العبور و نزدیك جریان آبها بالاخره مراکز اجتماع انسان واقع و طبعاً ازصحرا ها و مرداب ها و جنگل نقاط بی سکنه دور میباشد.

جاده یا طبیعی است یعنی بر اثر عبور و مرور کاروان ایجاد شده و این قسم ده ها را کاروان رو میگویند و یا مصنوعی است که برای حمل و نقل مال التجاره

وتسهیل عبور ومرور ساخته شده وبنام جاده های شاهی یا شوسه معروف است .
قدیمترین راهها جاده هائی است که مهاجرتهای تاریخی بوسیله آنها صورت گرفته ، پس از آن راههائیستکه فاتحین بزرگ دنیا برای احتیاجات نظامی تأسیس نموده اند وبطوریکه در تاریخ خوانده ایم اوّلین پادشاهی که باهمیّت راه و وسائل ارتباطیه پی برده و اقدام دربسط جاده های شوسه نمود داریوش کبیر پادشاه ایران بوده و راه معروف سارد به شوش را که ۲٤۰۰ کیلومتر طول آن میشد احداث کرد و در فواصل معیّن مسافرخانه ها بنا نمود ودر گردنه ها و مواقع مرتفعه قلاع نظامی برای حفاظت کاروانان ساخت .
درفلات ایران بواسطهٔ کوه های مرتفعه که اطراف آنرا احاطه نموده جاده های طبیعی نسبةً کم یافت میشود وتنها راه هائی که ازوسط این کوه ها عبور مینماید جاده های مهمّ ایران را تشکیل میدهد : مثلاً درشمال شرقی مجرای تجن درسلسلهٔ جبال شرقی راه بین سمرقند و افغانستان را احداث نموده ، همین راه جاده حرکت مهاجمین شرق بفلات ایران بوده وبعد هاهم جادهٔ معروف بابریشم ازچین به هرات و آذربایجان امتداد می یافته است .
درشمال درسلسلهٔ جبال البرزمجرای سفیدرود راه فلات را به بحرخزر ایجاد کرده ، در مغرب تنها راهی که از سلسلهٔ جبال زاگرس عبور مینماید و ایران را به عراق مربوط میسازد تنگهٔ پاطاق است که همان راه شاهی داریوش کبیر وهمیشه مهمترین راه ارتباط ایران با ممالك همسایه بوده است ، راههای دیگری که ازجنوب بمرکز امتداد یافته اغلب از کوههای صعب العبور میگذرد .
ازدورهٔ هخامنشی واشکانیان وساسانیان و دوره های بعد ازاسلام که بگذریم درتاریخ معاصر ایران تنها پادشاهی که براه های شوسه و ایجاد طرق برای تسهیل مسافرت و حمل و نقل مال التجاوه اهمیّت داده شاه عباس کبیر بوده که در تحت اوامراین پادشاه دراغلب نقاط ایران طرق متعدّده احداث شد مثل راه فیروزکوه به علی آباد در مازندران و راه ساوه بقزوین و غیره که هنوز هم آثار این راهها و کاروانسرا ها وآب انبارهائی که درکنارجاده ساخته شده کم وبیش موجود است .
از زمان شاه عباس تا سنهٔ ۱۲۷۰ شمسی هیچ اقدامی برای احداث طرق جدید

نقشه راههای ایران
کیلومتر
راههای شوسه
راههای قابل عبور اتومبیل
خطوط کاروان رو
مقیاس ۱:۵۵۷۵۶۸۰
خاک ترکمان
بحر خزر
قفقازیه
افغانستان
بلوچستان
خلیج فارس
بحر عمان
تهران
قزوین
همدان
کرمانشاه
قصر شیرین
خانقین
تبریز
اردبیل
آستارا
رشت
زنجان
سمنان
دامغان
شاهرود
سبزوار
نیشابور
مشهد
قم
کاشان
اصفهان
یزد
کرمان
شیراز
کازرون
بندر بوشهر
بهبهان
شوشتر
دزفول
بروجرد
ملایر
قائن
بیرجند
بم
لنگه
ح. گرینیلی

بعمل نیامد تا اینکه در سنهٔ مزبوره امتیاز ساختمان راه شوسهٔ تهران بعراق (٢٨٤) کیلومتر ازطرف دولت ایران بکمپانی لنج اعطا گردید و چندی بعد امتیاز احداث خطوط شوسه از بندرپهلوی بقزوین (٢٣٨) کیلومتر و ازقزوین بهمدان (٢١٠) کیلومتر وازجلفا به تبریز (١٢٠) کیلومتر به روسها داده شد، ساختمان طرق مزبوره بطوریستکه برای عبور و مرور اتومبیل مناسب باشد و علاوه بر امتیازات فوق امتیاز ساختمان راه مشهد بقوچان و باجگیران (٢١٠) کیلومتر و راه آستارا باردبیل (٦٠) کیلومتر وسایر طرق فرعیه باتباع داخله داده شد.

درموقع جنگ بین‌المللی چندین رشته ازراههای ایران توسط قشونهای داخلی و خارجی ساخته شد: چنانکه قسمت عمدهٔ خطّ همدان به قصرشیرین که طول آن (٤١٠) کیلومتر است توسط قشون روس وعثمانی و ایران ساخته شد و بعد قشون انگلیس ساختمان این راه را باتمام رسانید ونیز انگلیس‌ها دراین موقع راه شیراز ببوشهر (٢٦٨) کیلومتر وراه مشهد به بیرجند، دزداب (زاهدان) (٥٩١) کیلومتر را تسطیح وعرابه رو نمودند ودرایالت آذربایجان قبل ازجنگ و درجنگ بین‌المللی طرق ذیل را روسها احداث کردند:

راه آهن جلفا، تبریز به شرفخانه (١٦٨) کیلومتر، عرب لو بماکو (٦٠) کیلومتر و راه شوسهٔ جلفا بخوی (٧٠) کیلومتر و بعضی طرق فرعیه.

بعد از جنگ بین‌المللی در سنهٔ ١٣٠٠ شمسی بموجب معاهده با دولت روس و قرارداد با انگلیس ها کلیهٔ خطوطی کـه دولتین مذکوره در ایران دائر کرده بودند بدولت ایران واگذارنمودند و نظر باینکه چندسال بود درنتیجهٔ غفلت وعدم مواظبت طرق مزبوره رو بخرابی گذارده وضمناً دولت دراین موقع از نقطه نظر اقتصادی اهمیّت زیادی بطرق و شوارع میداد در سنهٔ ١٣٠٢ اقدام جدّی برای تعمیر و مرمت راه ها نموده ومتدرجاً سایر خطوط را که بموجب امتیاز توسط کمپانی‌ها و اشخاص متفرقه اداره میشد و یا باجاره داده شده بود تحت سرپرستی خود گرفت.

صورت طرق عمدهٔ مخصوص حمل و نقل مال التجاره ومسافرین با تعیین میزان

کرایه و مدّت مسافرت از اینقرار میباشد .

۱ ـ جاده طرابوزان به تبریز

تقریباً بطول ۹۶۰ کیلومتر که ۲۵ کیلومتر آن از شهر تبریز تاسرحدّ است و اژوقتیکه راه خوی ـ ماکو وبازرگان شوسه شده این جاده درتمام طول کالسکه رو میباشد . ولی چون ورود مال‌التجاره ازطرف دولت ترکیه ازاین راه قدغن است کاروانها مجبورند ازدیادین تاخوی ازراه منحرف شده وازجاده طبیعی قدیم که در ترکیه از قزل دیزه ودر خاك ایران از صوفی علی (آواجیق) وقرائیننی و خوی میگذرد عبور و در آن نقطه بجاده اولیه ملحق شوند .

معذلك این جاده طبیعی بین کلیسا کندی ومحلي که قریب ۵ فرسخ اینطرف خوی است تبدیل به راه صحیحی گردیده و اما جادهٔ خوی ـ ماکو و بازرگان فقط مورد استفاده محلی است .

در ایران دفاتر سرحدی که تشریفات گمرکی مال‌التجاره و مسافرین در آنجا صورت میگیرد صوفی علی (آواجیق) و بازرگان است ، دفتر اولی از کنار جاده کاروان رو و ثانی در سرراه کالسکه رو واقع است .

در خاك ترکیه ادارات گمرکی مقابل دفاتر فوق الذکر یکی در قزل دیزه و دیگری درگرجی بلاغ است .

مدت مسافت با کاروان از تبریز به طرابوزان از راه قرائیننی ـ آواجیق و قزل دیزه در زمستان تقریباً ۳۵ روز ودر تابستان ۶۵ روز است .

مدت حمل و نقل توسط عرابه ودرشکه از ۱۸ الی ۲۰ روز است ودرصورتیکه خط بین ارز روم و طرابوزان با اتومبیل طی شود مدت فوق بچهار الی پنج روز تقلیل میابد لیکن باید درنظر گرفت که عبور و مرور مسافرین از جاده طرابوزان بیش ازپیش متروك گردیده زیرا ازطریق روسیه و یا از راه کرمانشاهان ـ بغداد و بیروت ایاب و ذهاب میشود .

خط سیر کاروان از تبریز بطرابوزان ذیلاً تعیین میشود.

تبریز (پ ـ ت ـ ك ـ ا)		صوفیان	٦ فرسخ
کوشك سرای	٦ فرسخ	خوی (پ ـ ت ـ ك ـ ا)	٨ «
پیره	٣ «	ظهر آباد	٥ «
قرائینی	٦ «	شاه بندلی	٤ «
صوفی علی (آواجیق) (ك ـ ا)	٤ «	قازلی گول	١ «
قزل دیزه (ك ـ ت)	٣ «	دیادین	٥ «
داشلی چای	٤ «	قره کلیسا	٦ «
چالی	٣ «	زدیخان	٥ «
طاهر	٦ «	دلال	٤ «
بالی کی	٥ «	حسن قلعه	٤ «
ارز روم (ك ـ ت ـ پ ـ ت)	٦ «	ایلیجا	٣ «
ینی خان	٤ «	آش قلعه	٤ «
پیرینه کبان	٤ «	مشاورك	٥ «
بایهورت	٥ «	بالاخور	٥ «
کچی قلعه	٦ «	گوموش خانه	٧ «
زیگانه	٦ «	پل کرپی	٦ «
ماتراتچی	٧ «	طرابوزان (ك ـ ت ـ پ ـ ت)	٤ «

جمع کل ١٦٠ فرسخ

توضیح
پ ـ ت در مقابل اسم هرشهری علامت دفتر پست و تلگراف است
ك ـ ا دفاتر گمرکی ایران است، ك ـ ت دفاتر گمرکی ترکیه است

کرایه حمل ونقل
الف ـ حمل و نقل مال التجاره بوسیله شتر .
ب ـ مسافر . . . .

از طرابوزان به تبریز : خرواری ٤٠٠ الی ٤٢٠ قران .

از تبریز به طرابوزان : خرواری ١٢٠ الی ١٤٠ قران .

بادرشکه سه نفره : ۱۱۰۰ الی ۱۲۰۰ قران.

با کالسکه چهار نفره : ۱۲۰۰ الی ۱۳۰۰ قران.

مسافر بطرف طرابوزان با کالسکه رفت و آمد نمینماید.

بدیهی است ارقام فوق مطابق فصول و بر حسب قیمت علوفه و زیاد و کمی مال التجاره و مسافر قابل تغییرات محسوس است، چون مال التجاره صادره کمتر از وارده است مخارج حمل و نقل از تبریز بطرابوزان عموماً کمتر از طرابوزان به تبریز است.

۲ ـ جادهٔ جلفا به تبریز

این جاده بطول ۱۳۲ کیلو متر فقط مورد استفادهٔ اتومبیل هائی است که مسافر بمقصد روسیه و خوی حمل مینمایند. مدّت مسافرت تقریباً پنج ساعت و کرایه هر اتومبیل دویست قران است.

۳ ـ جادهٔ جلفا به خوی

طول جاده ۶۰ کیلومتر وکاملاً کالسکه رواست. مال التجاره هائیکه درجلفا گمرك شده و راجع بخوی میباشد ازاینطریق حمل میگردد، مسافرین نیز ازتبریز بخوی با اتومبیل از این راه عبور میکنند. مدّت مسافرت هفت ساعت تقریباً و کرایه یك اتومبیل برای مسافرت یکسره تقریباً ۲۸۰ قران و برای مسافرت دو سره ۴۵۰ قران است، کرایهٔ حمل مال‌التجاره ازجلفا به خوی بوسیلهٔ اتومبیلهای بارکش و از هر پنج من نیم بار یکقران اخذ میشود.

٤ ـ جادهٔ جلفا برضائیه (ارومیه) از طریق خوی
(راه کالسکه رو است)

الف ـ از جلفا بخوی : مدّت متوسط با کاروان دو روز.

ب ـ از جلفا بسلماس : مدّت متوسط با کاروان پنج روز.

ج ـ از جلفا برضائیه از راه صوفیان.

حمل ونقل با گاری بمقصد رضائیه از راه شوسه بین تبریز وصوفیان که بیك

راه کالسکه رو بشرفخانه منتهی میشود صورت میگیرد .

٥ ـ جادهٔ کلمانخانه برضائیه

کلمانخانه بندر بارانداز مال التجاره و مسافرینی است که از شرفخانه که انتهای خط آهن تبریز بدریاچه شاهی است حمل میشود و یك جاده کالسکه رو کلمانخانه را برضائیه متّصل میکند ، مسافرین تبریز برضائیه میتوانند با اتومبیل ازراه جلفا خوی ، سلماس بروند و یا از طریق دریاچهٔ شاهی و خطّ آهن از تبریز بشرفخانه عزیمت نموده و از آنجا با کشتی تا کلمانخانه و از نقطهٔ اخیر هم با کالسکه در یك ساعت و نیم بمقصد میرسند . کرایه یك اتومبیل از تبریز برضائیه یکسره ٤٠٠ قران و دوسره ٦٥٠ قران است . مدّت مسافرت ١٣ الی ١٤ ساعت ومعمولاً در موقع رفتن و برگشتن مسافرین شب را در خوی توقف مینمایند .

٦ ـ جادهٔ حیدرآباد به رواندوز ـ موصل

این راه که فعلاً در حال ساختمان است از حیدرآباد (بندر ساحل جنوبی دریاچه رضائیه) از طریق خانه که دهکده ایست در ناحیهٔ سرحدّی لاهیجان بسمت رواندوز عبور مینماید و قسمتی که بطول ١٢ فرسنگ در خاك ایران واقع شده ساختمان آن عملاً خاتمه یافته وعجالتاً مال التجاره های کمی که ازخاك عراق وارد ویا بدانجا صادرمیشود بوسیلهٔ راه آهن بغداد و کرکوك حمل وپس از کرکوك بوسیلهٔ اتومبیلهای باری واز آنجا بتوسط مکاری ازطریق رواندوزورایت (عراق) و خانه (لاهیجان) و ساوجبلاغ به تبریز ارسال میشود .

٧ ـ جادهٔ آستارا ـ اردبیل ـ تبریز

آستارا دارای بندر داخلی نیست باینجهت کشتی ها و حتی جهازات شراعی ترکمنها مجبورند بفاصله ٢٠٠ الی ٣٠٠ متر از ساحل دور تر لنگر بیندازند ، بارگیری و بار اندازی بتوسط کرجی هائیکه تا ساحل نزدیك گمرك ایاب و ذهاب مینماید صورت میگیرد .

آستارا دفتر ورودی مخصوصی است برای مال التجارههائیکه بمقصد اردبیل

و یکقسمت عمده ناحیهٔ طالش، سراب، مشکین، خلخال، میانج و تبریز وارد میشود.

جادهٔ آستارا باردبیل بطول ۱۱ فرسخ و کاملاً کالسکه رو است معذلك در زمستان این راه چندان قابل عبور ومرور اتومبیل نیست.

الف ـ مسافر	۱ ـ بااتومبیل دربست مدت مسافرت ۳ الی ٤ ساعت، کرایه ۱۵۰ الی ۲۰۰ قران. ۲ بادرشکه دربست مدت مسافرت ۱۰ الی ۱۲ ساعت، کرایه ۱۲۰ قران. ۳ ـ با اسب مدت مسافرت ۲ روز، کرایه ۲۰ الی ۲۵ قران.
ب ـ مال التجاره	باعرّابه یا کاروان دوروز، مخارج حمل ونقل خرواری ۲۰ الی ٤۰ قران.

جادهٔ اردبیل بتبریز نیز بطول تقریباً ۳۰ فرسخ کالسکه رو است ولی در زمستان اتومبیل بصعوبت حرکت مینماید.

الف ـ مسافر	۱ ـ با اتومبیل در یك روز	کرایه ۲۵۰ الی ۳۰۰ قران
	۲ ـ با درشکه ۳ الی ٤ روز	« ۲۰۰ الی ۲۵۰ »
	۳ ـ با اسب ۵ الی ٦ روز	« ٤۰ الی ٤۵ »
ب ـ مال التجاره	با عرابه یا کاروان شش یاهفت روز، کرایه خرواری ۷۰ الی ۸۰ قران.	

۸ ـ جادهٔ اردبیل به پیله سوار

راه کالسکه رو از طریق برزان بطول تقریباً ۲۳ فرسخ ولی اتومبیل بسختی عبور میکند.

الف ـ مسافر	۱ ـ با اتومبیل دریکروز	کرایه ۲۰۰ الی ۲۵۰ قران.
	۲ ـ با درشکه ۳ روز	« ۲۰۰ قران.
	۳ ـ با عرابه ۳ یا ٤ روز	« ۱۲۰ قران.
	٤ ـ با اسب ۳ یا ٤ روز	« ٤۰ الی ۵۰ قران.
ب ـ مال التجاره	با عرابه یا کاروان ۳ الی ۵ روز مخارج حمل و نقل خرواری ٦۵ الی ۷۵ قران.	

٩ ـ جادهٔ پیله سوار به حسن خانلو

(راه طبیعی هفت فرسخ قابل عبور و مرور اتومبیل و درشکه)

کرایهٔ مسافر با اتومبیل پنجاه الی ۸۰ قران، با اسب پنج الی ده قران، مال التجاره خرواری ۳۰ قران.

۱۰ ـ جادهٔ پیله سوار به تبریز

(از مشکین ـ خیلو ـ اهر)

تمام طول این راه ۳۸ فرسخ و کالسکه رو است.

۱۱ ـ جادهٔ اردبیل به خلخال

راه طبیعی بطول تقریباً ۹ فرسخ، مسافت دو یا سه روز، کرایه خرواری ۵۰ الی ۶۰ قران.

۱۲ ـ جادهٔ اردبیل به میانج

راه طبیعی کالسکه رو بطول ۳۰ فرسخ که ازسراب میگذرد، مدّت مسافرت ۵ یا ۶ روز، کرایه حمل و نقل خرواری ۱۰۰ الی ۱۲۰ قران.

۱۳ ـ جادهٔ آستارا به پهلوی از طالش

راه طبیعی غیر کالسکه رو تقریباً بطول ۲۴ فرسخ که از هویق، لیسار، کرکان رود، آلالان، شفا رود و کپورچال میگذرد، مدت مسافرت با اسب ٤ یا ۵ روز، کرایهٔ یك اسب ٤۰ الی ٤۵ قران.

١٤ ـ جادهٔ پهلوی به تهران

پست بوسیلهٔ اتومبیل های بارکش حمل میشود.

جهت حمل و نقل مسافرین سرویس منظم بین پهلوی، رشت و تهران موجود نیست ولی در هر موقع در رشت و پهلوی اتومبیل های زیادی متعلّق باشخاص مختلف برای مسافرت حاضر است.

کرایهٔ هر مسافر ۵۰ الی ۱۰۰ قران است.

عجالةً « بیور و پرس » تنها مؤسسه ایست که مرتباً متصدّی حمل و نقل مال التجاره است .

کرایه حمل و نقل مال التجاره	از پهلوی به قزوین خرواری (صد من) ۸۰ قران .				
	از پهلوی به همدان خرواری (صد من) ۱۱۵ قران .				
	« «	به قم	«	«	۱۳۵ «
	« «	به تهران	«	«	۱۳۰ «
	« «	به کرمانشاه	«	«	۱٤٥ «
	« «	به اسپاهان	«	«	۱۹٥ «

نظر بارزانی کرایهٔ اتومبیل های باری حمل و نقل مال التجاره با گاری و مکاری عملاً موقوف گردیده است .

۱٥ ـ جادهٔ پهلوی ـ مازندران

اخیراً یك جادهٔ اتومبیل رو جدیدی توسط دولت بین رشت ، لاهیجان ، لنگرود ، رودسر ، شهسوار ، مشهدسر و بندر جز ساخته شده و طول این راه تا مشهدسر ۳۷۰ کیلومتر است . کرایهٔ هرمسافر با اتومبیل تا مشهدسر ۸۰ الی ۱۰۰ قران وطیّ مسافت ۱۰ الی ۱۲ ساعت طول میکشد ، ساختمان پل سفید رود باتمام رسیده و اتومبیل ها حالیه از روی پل مزبور عبور مینمایند .

۱٦ ـ جادهٔ مشهدسر به تهران

نظر بفقدان بندر داخلي در مشهدسر کشتی ها مجبورند بفاصلهٔ ۱٥۰۰ متر از ساحل لنگر انداخته و محمولات خود را بوسیلهٔ کرجیهای کوچك باسکلهٔ گمرك برسانند . جادهٔ شوسه بین مازندران و تهران باتمام رسیده است ، فاصله بین مشهدسر و تهران از طریق علی آباد ، فیروز کوه چهل و شش فرسخ است ، مدّت مسافرت با اتومبیل از مشهدسر ببار فروش نیم ساعت و کرایه هرمسافری ٥ قران است ، مدّت مسافرت با اتومبیل از بار فروش به تهران ۸ الی ۱۰ ساعت و کرایه هرمسافری ۷۰ الی ۹۰ قران است ، کرایهٔ حمل مال التجاره با کامیون

خرواری ۷۰ الی ۹۰ قران از بارفروش الی تهران و خرواری ٤ الی ٦ قران از مشهد تا بار فروش میباشد ولی ادارهٔ حمل ونقل منظّمی بین مازندران وتهران موجود نیست و با وجودیکه کامیونهای متعدّدی در اینراه آمد و رفت مینمایند معذلك قسمت عمدهٔ حمل و نقل هنوز بوسیلهٔ چهار پایان انجام میگیرد .

۱۷ ـ جادهٔ بندر جز به تهران

الف ـ بندرجز در منتهای خلیج استراباد واقع ونظر بمرمّت و تنقیه‌ای که اخیراً در آن بعمل‌آمده است قایقها میتوانند باسهولت به پل گمرك نزدیك شوند.

سندیکای راه آهن ساختمان پرت بندر شاه را که در ۲۲ کیلومتری شمال بندر جز واقع و منتهای راه آهن شاهپور ، اهواز ، همدان ، تهران و بندر شاه خواهد بود باتمام رسانیده وسرویس راه آهن منظّماً کار میکند و مسافر و مال التجاره بقیمت های موقتی ذیل قبول مینماید :

از بندر جز بنقاط ذیل	مسافر درجهٔ اوّل	مسافر درجهٔ دوّم	مسافر درجهٔسوّم	مال التجاره ازقرار خرواری	مال التجاره ازقرارهرواکون تمام
بندر شاه	۸ قران	۵	۳	۲,۵۰ قران	۱۲۵ قران
تیرتاش	۸,٤۰ »	۵,۲۵	۳,۱۵	۲,٦۵ »	۱۳۱,۲۵ »
اشرف	۱۵,۲۰ »	۹,۵۰	۵,۷۵	٤,۷۵ »	۲۳۷,۵۰ »
نیکا	۲٤,۸۰ »	۱۵,۵۰	۹,۳۰	۷,۷۵ »	۳۸۷,۵۰ »
ساری	۳٤,۸۰ »	۲۱,۷۵	۱۳,۰۵	۱۰,۸۸ »	۵٤۳,۷۵ »

ب ـ کاروانان میتوانند از ساری ببعد یا از راه قاطر رو قدیمی بار فروش به آمل یا از راه شوسهٔ جدید ساری ، علی آباد و فیروز کوه عازم تهران گردند ، در فصول مساعد اتومبیلها از تهران به بندر جز آمد ورفت مینمایند و مسافت مذکور را در ۹ یا ۱۰ ساعت طی میکنند و کرایهٔ هر مسافری صد قران است .

ج ـ کاروانها نیز میتوانند در شاهرود و یا دامغان بخطّ بزرك مشهد بهتهران ملحق گردند ، مدّت مسافرت ازشاهرود ۱٤ روز و از دامغان ۱۲ روز است .

۱۸ ـ جادهٔ مشهد به عشق آباد از قوچان و باجگیران

(طول این راه ٤۲ فرسخ و کالسکه رو است)

مسافرت بوسیلهٔ اتومبیل صورت گرفته وکرایه نفری ٦۰ الی ۷۰ قران است وکرایهٔ یك اتومبیل دربست ٤٥۰ الی ٥٥۰ قران ومدّت مسافرت یك الی یکروز و نیم است ، حمل و نقل مال التجاره از مشهد بباجگیران توسط کامیون خرواری صد قران ، مدّت مسافرت ۲ الی ۳ روز است و توسط گاری یا شتر خرواری ٤۰ قران ومدّت مسافت ٦ الی ۸ روز است وبوسیلهٔ قاطر خرواری ٥۰ قران ، مدّت مسافرت ٦ روز است .

(بواسطهٔ زیادی تاکس ویزا ندرتاً درشکه یااتومبیل مستقیماً تاعشق آباد طیّ مسافت میکنند لدی الاقتضا کرایهٔ یك درشکه ۸۰۰ قران ویك اتومبیل ۱۲۰۰ قران میباشد) .

۱۹ ـ جادهٔ مشهد به قوچان

ساختمان راه جدیدی بین چناران (واقعه در ده فرسخی مشهد) و قوچان باتمام رسیده است ، این راه جدید درمغرب جادهٔ قدیم که اتومبیل و درشکه همیشه عبور و مرور مینمایند واقع است .

۲۰ ـ جادهٔ مشهد به گناباد

تعمیرات لازمه و پلهای کوچك متعدّدی در این راه ساخته شده و عبور از گردنه ها سهل گردیده است ، این راه اتومبیل رو و طول آن ٤۰ فرسخ است .

۲۱ ـ جادهٔ گناباد به بیرجند و کلاته مود

اینراه حالیه قابل عبور و مرور درشکه و اتومبیل است .

۲۲ ـ جادهٔ مشهد به دوشاخ

راه طبیعی غیر کالسکه رو بطول ۲۸ فرسخ ، مدّت متوسّط مسافرت با شتر هشت الی ده روز ، با قاطر و اسب ٦ الی ۱۰ روز وکرایهٔ هرخرواری پنجاه الی شصت قران است .

۲۳ ـ جادهٔ مشهد به خاکستر

راه طبیعی غیرکالسکه‌رو ، مدّت متوسط مسافرت ۳ یا ٤ روز ، کرایه خرواری ٦۰ الی ۷۰ قران است .

۲٤ ـ جادهٔ مشهد به آرتق و دره جز از طریق قوچان و لطف آباد

راه طبیعی غیرکالسکه رو ازقوچان بآرتق .

الف ـ جادهٔ مشهد به قوچان (رجوع شود به راه مشهد به عشق آباد) .

ب ـ قوچان بدره‌جز ۱۵ فرسخ و نیم است .

مدت متوسط مسافرت از مشهد بدره جز ٦ روز ، کرایه خرواری صد قران است .

۲۵ ـ جادهٔ مشهد به قهقهه

راه غیرکالسکه رو بطول ۲۹ فرسخ ، مدت حمل ونقل ٦ الی ۸ روز است .

۲٦ ـ جادهٔ مشهد به سرخس

راه طبیعی کالسکه رو بطول ۹ فرسخ ، حمل ونقل مال‌التجاره توسط کاروان خرواری ۷۰ قران و کرایهٔ مسافر توسط چهار پایان ۳۰ قران ، درشکه دو نفره ۳۰۰ قران ، مدت مسافرت با کاروان ٦ الی ۸ روز و با درشکه ٤ روز است . کرایهٔ مسافر با اتومبیل ۱۵۰ قران ومدت مسافرت دو تاسه روز است .

۲۷ ـ جادهٔ قوچان به سبزوار

راه طبیعی کالسکه‌رو بطول ۲۲ فرسخ ، مسافت بادرشکه ۳ روز و با کاروان ٤ روز است ، حمل مال التجاره با عرابه وکالسکه چهار یا پنج روز و با کاروان ٦ روز است .

۲۸ ـ جادهٔ قوچان به بجنورد

این راه بطول تقریباً ۲۰ فرسخ ، مدت مسافرت با اسب یاعرّابه ٤ الی ٦ روز بادرشکه ۲ یا ۳ روز و با اتومبیل ۸ الی ۱۰ ساعت ، کرایه مسافر بادرشکه ۳ یا ٤ نفره ۳۰۰ قران وبااتومبیل ۵۰۰ قران و مخارج حمل مال‌التجاره باکامیون

خرواری ۷۰ قران وباکاروان تقریباً خرواری ٤٥ الی ٥۰ قران است ، ساختمان یك راه شوسه بین قوچان وبجنورد درجریان وعملیات مقدّماتی آن ختم شده است .

۲۹ ـ جادهٔ هرات (افغانستان) به مشهد از طریق کاریز و تربت شیخ جام

راه طبیعی کالسکه رو تا سرحد بطول ۳۸ فرسخ ، مدت متوسط مسافرت از سرحد ایران تامشهد باکاروان برحسب فصول ۸ الی ۲۰ روزاست و با اتومبیل دو یاسه روز ، با کامیون ٤ الی ٦ روز است ، مسافرت از مشهد به کاریز بوسیلهٔ اتومبیل یا کامیون در یك یا دو روز انجام میگیرد و کرایهٔ حمل مال التجاره در تابستان خرواری شصت قران و در زمستان صد قران است .

۳۰ ـ جادهٔ مشهد به تهران

(راه طبیعی کالسکه رو تقریباً ۱٤۸ فرسخ)

حمل ونقل مال التجاره یامسافر دراین راه بوسیلهٔ پست و یا اشخاص مختلف بعمل میآید .

راه جدید شوسه بین تهران وشاهرود ، شاهرود به نیشابور چندین سال است باتمام رسیده و درطول راه از مشهد به تهران اتومبیل ایاب وذهاب مینماید .

۳۱ ـ جادهٔ بجنورد ـ گنبد قابوس ببندر شاه

راه بجنورد به گنبد قابوس درسال ۱۳۰۹ تسطیح گردید ودرفصل تابستان قابل عبور و مرور اتومبیل میباشد ، این راه جدید مشهد را از طریق قوچان ، بجنورد ، گنبد قابوس ، بندر شاه ، بندرجز ، ساری و فیروزکوه به تهران متصل مینماید وطول آن ۱۷٤ فرسخ است .

۳۲ ـ جادهٔ زاهدان (دزداب) منتهاالیه خطّ آهن هندوستان به نصیرآباد (سیستان) بیرجند و مشهد

فعلاً زاهدان (دزداب) منتها نقطهٔ راه آهن نوشکی بطرف سیستان است .

الف ـ راه زاهدان به میر جاوه کالسکه رو و طول آن ۱٤ فرسخ است که جدیداً ساخته شده و در طول راه کویتا به میرجاوه از طریق نوشکی، احمدوال، دال بندین، نك کندی واقع است.

ب ـ راه میرجاوه به خاش ـ کالسکه رو ۱۹ فرسخ است.

ج ـ راه خاش به بخشان (دیزك) طول آن ۲٥ فرسخ و کالسکه رو است.

د ـ راه خاش به بمپور، راه طبیعی کالسکه رو و طول آن ٤۸ فرسخ است ولی غالباً بواسطهٔ کثرت شن و ریك غیر قابل عبور میباشد.

هـ ـ راه زاهدان به نصیر آباد (سیستان) از طریق کوه ملك سیاه، هرمك، کردی، لوتك راه طبیعی کالسکه رو تقریباً ۳٥ فرسخ است، در فصول بارانی از راه کوه ملك سیاه، هرمك، سفیدآبه، لب برنك نصیر آباد عبور ومرور می شود، مدت مسافرت با کاروان پنج روز است.

و ـ راه زابل (نصیر آباد) به بیرجند قریب شصت فرسخ کالسکه رو است، طول مسافرت با کاروان ۱٤ الی ۱٥ روز است.

ز ـ جادهٔ زاهدان به بیرجند (ازراه هرمك، سفیدابه و شوسب قریب ۷٦ فرسخ است) نظر بفقدان آب وبیابان لم یزرعی که بین هرمك وسفیدآبه موجود است نقاطی برای تدارك آب احداث شده وحالیه گاری های ٤ اسبه و درشکه واتومبیل وکامیون در این راه سیر میکنند، این جاده امن و اقصر راه هندوستان به بیرجند ومشهد است، کلیه مال التجاره هائیکه بقصد این دو محل حمل میشود ازاینرا ه عبور مینمایند، مدت مسافرت با کاروان از زاهدان به بیرجند ۱٤ الی ۱٦ روز است، قسمتی ازمال التجاره های محموله از زاهدان بمشهد بوسیلهٔ کامیون انجام میگیرد، کرایه خرواری ۱۸۰ قران است.

ح ـ راه بیرجند بمشهد (ازتربت حیدری) طبیعی وکالسکه رو وقریب ۷٦ فرسخ است، مدّت مسافرت با کاروان ۱٤ الی ۱٦ روز است.

مدّت مسافرت اززاهدان بمشهد باعرابه و درشکه قریب ۲۰ روز، بااتومبیل سواری ۳ یا ٤ روز، با کامیون ٥ یا ٦ روز است.

پست حالیه زاهدان بمشهد بوسیلهٔ اتومبیل حمل میشود .

۴۳ ـ جادهٔ زاهدان به کرمان

اینراه که ازصحرا میگذرد بطول ۱۰۹ فرسخ کالسکه رو وطبیعی است ولی اتومبیل یاکالسکه باصعوبت عبور مینماید ، بطور متوسط کاروان این جاده را در ۲۵ الی ۳۰ روز طی مینماید ، صدور قسمتی از قالیهای کرمان از اینراه است .

یك پست هفتگی برای حمل نوشتجات و بسته های پستی بین زاهدان و کرمان دائر است .

مسافرینیکه بااتومبیل ازراه زاهدان بکرمان میروند باید قبل‌ازحرکت‌مقدار کافی آب وبنزین همراه بردارند زیرا جاده ازبیابانهای بی‌آب وبدون‌سکنه میگذرد .

۴٤ ـ جادهٔ بندر عباس بکرمان ویزد

چهار جاده بندر عباس را بکرمان متصل مینماید ، اوّلی از راه تنگهٔ زندان ، دوّمی ازتنگهٔ نوردان ، سوّمی از تنگهٔ رودان وچهارمی ازتنگه زاغ .

جادهٔ اوّلي یعنی جادهٔ تنگهٔ زندان از باغو ، و کاله قاضی ، کشکوه ، احمدی ، دولت آباد عبور نموده به کرمان منتهی میشود ، دوّمی یعنی جادهٔ تنگه نوردان از باغو چلبی ، شمیل ، مظفر آباد ، خاله خان و ده بکری‌ناحیه بم میگذرد ، سوّمی یعنی راه تنگه رودان‌که نزدیکی‌زندان است ابتداء از تنگهٔ نوردان‌عبورو از باغو چلبی ، شمیل و تنگه رودان بطرف کولاسکرد واز آنجا بسمت دولت آباد منحرف شده داخل جادهٔ تنگه زندان میگردد ، جاده چهارمی (تنگه زاغ) از ایسین عبور ودورهٔ کوه گنو را طی نموده بطرف سعادت آباد قاقم (نزدیك‌طارم) حاجی‌آباد و سعید آباد جلو آمده و از آنجا بکرمان میرسد .

اینراه تقریباً بطول ۷۵ فرسخ و برای عبور اتومبیل مرمّت شده است .

مدّت‌متوسّط مسافرت برای مسافردوروز ، برای مال‌التجاره چهار روزاست .

کرایهٔ حمل ونقل مال‌التجاره بوسیلهٔ اتومبیل : ازبندرعبّاس به کرمان‌خرواری ۲۳۰ قران ، از بندرعبّاس به‌سیرجان ۱۸۰ قران .

از بندر عبّاس بـه رفسنجان ۲۲۰ قران، از بندر عبّاس به یزد ۲۷۰ قران، ازسیرجان به کرمان ۶۰ قران، از رفسنجان به کرمان ۳۰ قران، از رفسنجان به یزد ۵۵ قران.

کرایه مسافر با اتومبیل از بندرعبّاس به سیرجان ۷۰ قران، به کرمان ۱۰۰ قران، به رفسنجان ۹۰ قران، به یزد ۱۴۰ قران، به اسپاهان ۲۰۰ قران وبه تهران ۲۸۰ قران.

کرایهٔ حمل مال التجاره با کاروان

از بندر عباس برفسنجان	۱۶۰	قران	هرصدمن	باشتر	۴۵	روز	باالاغ	۳۰	روز
« « بهسیرجان	۱۱۰	«	«	«	۳۰	«	«	۲۱	«
« « به کرمان	۱۵۵	«	«	«	۴۵	«	«	۳۰	«
« « به یزد	۱۷۵	«	«	«	۵۵/۶۰	«	«	۴۵	«
از سیرجان بکرمان	۴۰	«	«	«	۱۲	«	«	۸	«
از رفسنجان به یزد	۶۰	«	«	«	۱۵/۲۱	«	«	۱۰/۱۵	«
سیرجان به یزد	۶۵	«	«	«	۱۵/۲۱	«	«	۱۰/۱۵	«
رفسنجان بکرمان	۷۰	«	«	«	۶	«	«	۴	«
بندر عباس به لارستان	۹۰	«	«	«	۱۸	«	«	۱۰/۱۲	«

کرایهٔ مسافرت با الاغ تا یزد ۹۰ قران، تا کرمان ۹۰ قران، تا رفسنجان ۶۵ قران، تا سیرجان ۶۰ قران، تا لارستان ۳۶ قران است.

۳۵ ـ جادهٔ یزد به تربت حیدری

راه طبیعی غیر کالسکه رو بطول ۱۳۲ فرسخ، مدّت متوسط مسافرت با شتر یا الاغ اقلاً یکماه است.

۳۶ ـ جادهٔ لنگه به لار از بستك

این راه را فقط با شتر و الاغ میتوان طی نمود و طول آن ۳۸ فرسخ است. مدّت مسافرت با الاغ ۱۱ الی ۱۸ روز، باشتر ۱۵ الی ۳۲ روز، کرایهٔ حمل ونقل باالاغ خرواری صد الی صدو بیست قران، باشتر ۸۰ الی صدقران، مسافرت باالاغ تا لار ۴۰ قران است.

۳۷ ـ جادهٔ لنگه به بوستانه ـ مغو ـ حسینه و چارك

با وجود خرابی راه اتومبیل باین نقاط آمد و رفت میکنند ومسافت بین آنها بقرار ذیل است : از لنگه به بوستانه چهار فرسخ و نیم ، بوستانه به مغو ۳ فرسخ ، مغو به حسینه ۳ فرسخ ، حسینه به چارك یك و سه ربع فرسخ .

۳۸ ـ لنگه ـ کنك و بند معلم

جادهٔ اتومبیل رو بطول ۳ فرسخ و مدّت مسافرت ۲ ساعت و نیم .

۳۹ ـ جادهٔ بندر عباس به لار

راه نسبتاً خوب است، مسافرت وحمل ونقل مال التجاره بوسیلهٔ شتر و الاغ صورت میگیرد ، کرایه خرواری ۷۰ قران ، مدّت مسافرت باشتر ده روز وباالاغ ۱۰ الی ۱۲ روز ، کرایهٔ یك الاغ چهل قران است .

٤۰ ـ جادهٔ بندر عباس به سیستان وبندرعباس بمشهد

ازبندرعباس بسیستان ومشهدکاروان مستقیماً نمیرود، سابقاً کاروان مال‌التجاره بمقصد خارجه را از این دو نقطه به بندر عباس حمل مینمود ولی فعلاً این قبیل مال التجاره ها از راه سیستان و نوشکی حمل میشود .

٤۱ ـ جادهٔ بوشهر به شیراز ـ اسپاهان و تهران

در بوشهر دو لنگر گاه موجود است : یکی لنگر گاه خارجی که در آنجا چراغ بحری سفید نصب و دریك فرسخ و ربع شهر واقع و دیگری تقریباً در نیم فرسخی گمرك در داخل بندر واقع و دارای چراغ بحری‌قرمز میباشد .

لنگر گاه اخیر بواسطه بر آمد گی طبیعی از خلیج کوچك بوشهر جدا شده و فقط کشتیهائیکه آبخور آنها هفت پا است ازآن عبور میکنند لیکن خود خلیج خیلی عمیق است، کلیهٔ کشتیهای شراعی که میتوانند ازآن بر آمدگی عبور کنند در لنگر گاه ثانی بارگیری و بار اندازی میکنند .

برای ارسال مال التجاره بین بوشهر و شیراز فرستنده میتواند یکی از طرق ذیل را انتخاب نماید.

الف ـ بوشهر ـ احمدی ـ برازجان ـ کازرون وشیراز   این راه عرّابه‌رو و بیشترقابل استفاده است   ب ـ بوشهر ازدریا بشیف ـ برازجان کازرون وشیراز ج ـ بوشهر از تنگستان بفیروز آباد وشیراز   د ـ بوشهر ـ براز جان ـ جراح وشیراز   هـ ـ بوشهر ـ شیف ـ شبان کاره ـ دالکی ـ کازرون وشیراز .

نرخ کرایه دائماً درتغییر واز بوشهر بشیراز بطورمتوسط کرایه حمل بوسیلهٔ مال خرواری ۱۰۰ الی ۱۲۰ قران است ، مدّت مسافرت بوشهر بشیراز بوسیله کاروان ۱۰ الی ۱۸ روز برحسب فصول سال حمل ونقل ازشیراز باسپاهان باکاروان خرواری ۱۶۰ الی ۱۷۰ قران است ، درصورتیکه بین اسپاهان وشیراز ۵۰ الی ۸۰ قران ومدت مسافرت ۱۶ روز میباشد ، ازاسپاهان به‌تهران خرواری صد و بیست الی ۱۳۰ قران ، مدّت مسافرت ۱۲ روز .

مدّت مسافرت با اتومبیل از بوشهر بشیراز در تابستان یکروز و در زمستان دوروز است ، ازشیراز باسپاهان یك یا دو روز واز نقطه اخیر به‌تهران یك روز .

مسافرینیکه مشترکاً بااتومبیل یاکامیون مسافرت میکنند با پنج من اسباب سفر ازبوشهربشیراز نفری ۶۰ قران ، ازبوشهر باسپاهان ۱۱۰ قران وازبوشهر به تهران ۱۵۰ قران میپردازند .

کرایه مسافر با اتومبیل متفرقه و برای هرمسافری از بوشهر بشیراز ۱۰۰ الی ۱۲۰ قران ، از بوشهر باسپاهان ۲۰۰ الي ۲۴۰ قران واز بوشهر به‌تهران ۲۵۰ الي ۳۰۰ قران است .

کرایه حمل مال التجاره باکامیون ازبوشهر بشیراز خرواری ۱٤۰ الی ۱۷۰ قران ، از بوشهر باسپاهان ۳۰۰ قران ، از بوشهر به تهران ٤۰۰ قران میباشد .

بین بوشهر ـ شیراز و اسپاهان حمل و نقل با اتومبیل باری بتوسط شرکت متحدهٔ عراق وایران انجام میگیرد وهمچنین عدّهٔ زیادی اتومبیل های باری متعلق باشخاص متفرقه مشغول حمل و نقل میباشند ، تجارتخانهٔ کازرونی نیز سرویس مرتب یومیّه بین بوشهر و شیراز و بالا تر را عهده دار است .

٤۲ ـ جادهٔ محمره به آبادان

مسافت این راه دو فرسخ و مسافرت بوسیله اتومبیلهائی انجام میگیرد که

باشخاص متفرقه تعلق دارد ، کرایه هرنفر ۲ یا ۳ قران است ، کرایهٔ اتومبیل دربست ۸ قران ، مدّت مسافرت ۲۰ دقیقه .

٤٣ ـ جادهٔ آبادان به قصبه از خزعل آباد

جاده عبارت از یك ردی است درصحرا بطول تقریباً ده فرسخ واتومبیلهای اشخاص متفرّقه دراین راه کار میکنند ، مدت مسافرت یکساعت ونیم و کرایه یك اتومبیل چهل قران است .

٤٤ ـ جادهٔ آبادان به بندر شاهپور

یك راه کاروان رو مستقیمی بین این دو نقطه موجود است که میتوان آنرا دریکساعت ونیم الی دوساعت با اتومبیل طی نمود .

٤٥ ـ جادهٔ محمره به بصره

یك سرویس اتومبیل رانی مرتبی متعلق باشخاص متفرقه موجود است که از محمره به بصره از روی پل نو وبالعکس با دریافت ده قران از هر مسافر حرکت مینمایند ، کرایهٔ یك اتومبیل چهل قران است .

٤٦ ـ جادهٔ محمره به اهواز (با اتومبیل)

اتومبیلهای کرایه ای منظماً راه بین محمره (حفار) واهواز را در ٤ ساعت طی مینمایند ، کرایه اتومبیل (فرد) هرمسافری ۱۵ قران ، شورلت ۲۰ قران واتومبیل دربست ٦۰ الی ۸۰ قران است ، راه خوبی درطرفین رودخانهٔ کارون برای ایاب و ذهاب موجود است .

٤٧ ـ جادهٔ اهواز به خلف آباد

با انشعابات معشور و بندرشاهپور ورامهرمز و هندیجان و بوشهر

این راه نسبتاً خوب و مسافرت بااتومبیل دوساعت و نیم طول میکشد ، برای رفتن از خلف آباد به معشور و هندیجان باید از رود خانه از روی پل متحرك عبور نمود ، مسافرت با اتومبیل از خلف آباد بمعشور و از آنجا به بندر شاهپور یکساعت و نیم وراه صعب العبور است ، از خلف آباد به هندیجان دوساعت و نیم

طول میکشد و راه خوب است ، از خلف آباد به رامهرمز مسافرت با اتومبیل قریب دوساعت .

٤٨ ـ جادهٔ اهواز به هویزه

راه اتومبیل رو خوبی موجود است ، مدت مسافرت سه ساعت ، کرایه با فرد ۸ الی ۱٤ قران هر مسافر ، کرایه یك اتومبیل دربست ٦۰ قران است .

٤۹ ـ از هندیجان به بوشهر یا تهران

راه طبیعی عرابه رو ، رود خانه های هندیجان و رود حله را با قایق گذشته و از هندیجان که در یك فرسخی شمال دیلم (عامری) واقع است عبور و بگناوه میرسند و از رود حله گذشته بعد بجاده بزرك تهران و بوشهر در احمـدی (٥ فرسخی بوشهر) ملحق میشوند .

مسافرت ازبوشهر بهندیجان ممکن است در ده الی دوازده ساعت انجام گیرد واز بوشهر باهواز هم ۱٥ الي ۱٦ ساعت ، این راه قابل عبور اتومبیلهای شخصی وکامیونهای کوچك است .

٥۰ ـ جادهٔ اهواز به تهران (ازخلف آباد ـ دیلم ـ براز جان)

اتومبیل هائی که عازم تهران هستند از خلف آباد ، هندیجان ، دیلم ، گناوه ، برازجان ، شیراز و اسپاهان عبور نموده به تهران میرسند ، مسافرت از این راه ٤ الی ٦ روز طول میکشد ولی درفصل بارندگی قابل عبور نیست .

٥۱ ـ جادهٔ مستقیم اهواز باسپاهان (ازراه بختیاری)

کرایه حمل و نقل بطور متوسط ازهرمن تبریز با قاطر ۲٫٥۰ قران ، باشتر ۲ قران ، وزن هرصندوق از ۲٥ من وحجم آن از ۲ × ۲ × ۳ پا نباید تجاوز نماید ولی وزن عدل ممکن است سی من باشد .

کرایه مسافرت از اهواز باسپاهان باقاطر ۱۳۰ قران و ازاسپاهان باهواز صدقران ، مدّت مسافرت ۱٦ روز درتابستان و ۲٤ روز در زمستان است .

کمپانی محدودهٔ عراق و ایران که متصدّی حمل و نقل است مال التجاره ها را

از هر خطری بیمه میکنند .

۵۲ ــ جادهٔ مستقیم محمره به‌تهران

(از اهواز ــ دزفول ــ خرّم آباد ــ بروجرد ــ ملایر ــ سلطان آباد و قم)

مسافت بین تهران ومحمره ازاین راه ۱۱٤۵ کیلومتر (تقریباً ۱۸۳فرسخ) وبشرح ذیل است : تهران بقم ۱٤۹ کیلو متر ، قم بسلطان آباد ۱۳۵ ، سلطان آباد بملایر ۸۳ ، ملایر ببروجرد ۸۷ ، بروجرد بخرم آباد ۱۱۸ ، خرم آباد ــ دزفول ۲٦۵ ــ دزفول‌باهواز ۱۸۰، اهواز ــ محمره ۱۲۸ ، جمع ۱۱٤۵ کیلومتر .

کامیونهای‌سنگین‌میتوانند بدون اشکال ازاین‌جاده که حقیقتاً اقصروسریعترین راه بین پایتخت و خلیج فارس است آمد و شد نمایند .

باضافه این راه کم خرج تروسهلتر ازجاده بصره ببغداد ــ خانقین ــ کرمانشاه و همدان بتهران است بدلیل آنکه کلیه عملیات گمرکی درمحمره و اهواز صورت میگیرد بدون تأدیه عوارض ترانزیتی وحقّ السعی هائی که در عراق بوسائل‌مختلفه از مال التجاره اخذ میشود .

کرایه مسافرت از اهواز به‌تهران نفری ۱۰۰ الی ۲۰۰ قران و کرایهٔ حمل و نقل مال التجاره خرواری ۳۰۰ الی ٤۰۰ قران ، از تهران باهواز خرواری ۲۰۰ الی ۳۰۰ قران .

۵۳ ــ جادهٔ اهواز بخفاجیه ــ بساتین ــ دویرج ــ عماره ــ بغداد

یك سرویس مرتب اتومبیل رانی بین اهواز بخفاجیه موجود است . کرایه هرمسافری از ۷ الی ۱۲ قران است ، مدّت مسافرت دوساعت ونیم طول میکشد ، چون پل‌روی رودکارخانهٔ کارون ساخته شده حالیه ممکن است مستقیماً ازاهواز به بغداد دو روز مسافرت نمود .

قبل ازایجاد طرق عرابه‌روتنها وسائل‌حمل و نقل در ایران دواب بوده است مانند : قاطر ، شتر ، اسب ، گاو ، الاغ . بعد در بعضی از راهها عرابه وگاری وکالسکه ودلیجان حمل ونقل مسافر ومال التجاره وپست را انجام میداد وهنوز

هم دربعضی قسمتهای فرعی وسائل مزبوره را بکار میبرند. پس از احداث راه‌های شوسهٔ جدید بیشتر ارتباطات وحمل ونقل مال التجاره بوسیلهٔ اتومبیل وکامیونهای بزرگ وکوچك انجام میگیرد وباینواسطه مسافرت وحمل ونقل مال‌التجاره تقریباً در کلیهٔ نقاط ایران خیلی سهل و سریع شده است.

باید دانست که ایجاد راه های شوسه اگر از طرفی وسائل تسهیل و تسریع مسافرت و حمل ونقل مال التجاره را فراهم ساخته از طرف دیگر بواسطهٔ ورود روز افزون اتومبیل وکامیون بمملکت ضرر های دیگری متوجه نموده است:

اوّلا هر قدر برعدهٔ اتومبیل افزوده شده ازعدّهٔ کاروانهائی‌که سابقاً درداخلهٔ مملکت کار میکردند کاسته شده و طبعاً آبادی هائی که در بین شهر ها برای منازل مسافرین یا تهیه آذوقه دواب دائر بود بر اثر عدم مراوده و فروش نرفتن علوفه و جو وسایر محصولات کم‌کم بایرشده و ازبین میرود والبته چون درمقابل مصرف نشدن کاه و جوفکردیگری برای رعایا نشده لهذا خسارت زیادی بآنها وارد شده.

ثانیاً احصائیه واردات اتومبیل وسایر وسائل نقلیه و اسبابهای فرعی آن از قبیل‌لاستیك‌وغیره درشش‌سال آخر ازسال ۱۳۰۱ الی ۱۳۰۶ از ۲،۲۶۶،۰۰۰ قران در ۱۳۰۱ به ۳۵،۷۸۷،۰۰۰ قران در ۱۳۰۶ رسیده و درواقع پانزده برابر ترقی نموده وبه تناسب سایر اقلام عمده واردات ایران از سی و یکمین قلم واردات‌عمده به چهارمین قلم رسیده‌است ازمجموع واردات اتومبیل ایرانی‌نصف کلیه واردات از امریکا و بقیه از سایر دول وارد شده است علّت کثرت واردات اتومبیل چند چیز است.

۱ــ اشخاصی بدون احتیاج زیاد وسرمایهٔ مکفی اتومبیل‌میخرند وهمه روزه در صدد تبدیل و تعویض آن میباشند.

۲ــ اتومبیلهای وارده چون غالباً از سیستم های مختلف است بزودی ازکار میافتند و بواسطهٔ عدم استحکام پس ازمدّت کمی معیوب میشود وکارخانجاتی هم برای تعمیر آنها خصوصاً در ولایات وجود ندارد که درموقع لزوم اصلاح شود.

۳ ــ ناشی گری شوفرها و خرابی راه اتومبیل‌ها را درایران زودتر ازموقع

مقرره خراب نموده و موجب عوض شدن آنها میگردد .

٤ ــ کمی کار وحرف آزاد موجب شده است که افراد بقرض یا بطورنسیه یك اتومبیل خریده بواسطهٔ رقابت شدیدی که دراین رشته وجود دارد پس ازچندی با تحمّل خسارت در مقابل سرمایهٔ اوّلیه فقط یك ماشین شکسته دردست اوباقی میماند و اگر بدین منوال پیش رود طولی نخواهد کشید کـه قسمت عمدهٔ ثروت مملکت تبدیل بهاتومبیلهای معیوب وازکار افتادهشده وبحران اقتصادی را شدیدتر خواهدکرد مخصوصاً با اقدامات اخیری که دولت امریکا برای ازدیاد گمرك قالی ایران نموده بیم آن میرود که بکلی تعادل تجارت خارجه ما ازدست رفته و بر کسر صادرات بیفزاید .

فعلاً قدغن ورود اتومبیل بکلی غیرمقدور و در حقیقت برای مملکت یك سیر قهقرائی است ولی جلوگیری ازضررهای وارده تااندازهای ممکن است : مثلاً اگر دولت بایکی از کمپانیهای معتبر و مهمّ اتومبیل سازی داخل مذاکره شده واتومبیلهائی که مورد احتیاج مملکت است منحصراً ازآن کمپانی خریداری نماید اولاً ممکن است باشرایط مساعدی قضیه بنفع مملکت تمام شده وقیمت آنرا فوق‌العاده تنزل دهد .

ثانیا آلات و ادوات یك سیستم اتومبیل که در مملکت رواج است درهمه جا یافت میشود .

ثالثاً یك قسمت کارخانجاتی درمملکت تأسیس نمایند که بعضی‌ازاشیاء اتومبیل را که در داخله تهیه کرده و برای هر جزئی اسباب احتیاج بخارج نداشته باشیم وچه بسا ممکن است همان کمپانی اتومبیل‌سازی که منحصراً بایران اتومبیل‌میفروشد حاضرشوند این نوع کارخانه‌ها راهم واردنموده وازاین‌حیث مملکت‌را بی‌نیاز نمایند .

۲ ــ کشتی رانی مملکت ایران از طریق دریا ازسمت شمال وجنوب وسائل ارتباطیه را با خارج داراست .

در سمت جنوب بوسیلهٔ خلیج فارس بدریای ازاد مربوط است ودر قسمت شمال بوسیلهٔ بحر خزر . اهمیّت راه اخیر بواسطهٔ عدم ارتباط با دریای آزاد نسبت باولی خیلی کمتر و فقط از اینطریق با سواحل روسیه تجارت میشود .

صورت سرویس کشتیهای بخار که به بنادر ایران در بحر خزر و خلیج فارس رفت و آمد مینمایند

الف ـ بحر خزر

کشتیهای شوروی بحر خزر توسط کمپانی (کاسپار) یا شرکت بحر خزر اداره میشوند و دو خط منظم جهة حمل و نقل پست ومسافر و مال‌التجاره دائر است.

خط اوّلی بین بادکوبه و بندر پهلوی و دوّمی بین بادکوبه، آستارا، پهلوی، شهسوار، مشهد سر، بندرجز و بالعکس برقرار است ساعات حرکت:

الف ـ بادکوبه به پهلوی و بالعکس (خط مستقیم پستی هفته دومرتبه).

۱ ـ حرکت از بادکوبه چهار شنبه چهار بعد از ظهر، ـ ورود به بندر پهلوی ۵ شنبه سه ساعت قبل از ظهر.

حرکت از بندر پهلوی ۵ شنبه چهارساعت بعد ازظهر، ورود به‌بادکوبه جمعه سه ساعت قبل ازظهر.

۲ ـ حرکت از بادکوبه شنبه چهار ساعت بعد از ظهر، ورود به بندر پهلوی یکشنبه ۳ ساعت قبل از ظهر.

حرکت از بندر پهلوی دوشنبه چهارساعت بعد ازظهر، ورود به بادکوبه ۳ شنبه چهار ساعت قبل از ظهر.

ب ـ بادکوبه به استارا، پهلوی، شهسوار، مشهد سر، بندر جز و بالعکس.

حرکت از باد کوبه پنجشنبه چهار ساعت بعد از ظهر، ورود به آستارا جمعه دو ساعت قبل ازظهر.

حرکت از آستارا جمعه ده ساعت بعد ازظهر، ورود به بندرپهلوی شنبه شش ساعت قبل از ظهر.

حرکت ازبندر پهلوی یك شنبه ٤ ساعت بعد ازظهر، ورود بچمخاله دو شنبه شش ساعت قبل ازظهر.

حرکت از چمخاله دو شنبه یکساعت قبل از ظهر، ورود به شهسوار دوشنبه چهار ساعت بعد از ظهر.

حرکت از شهسوار دوشنبه هشت ساعت بعد ازظهر ، ورود بمشهدسر ۳ شنبه شش ساعت قبل ازظهر .

حرکت ازمشهدسر ۳ شنبه ساعت یازده بعد ازظهر ، ورود به بندرجز ٤ شنبه چهار ساعت قبل از ظهر .

حرکت از بندر جز پنجشنبه شش ساعت بعد ازظهر ، ورود به مشهدسر جمعه پنج ساعت قبل از ظهر .

حرکت از مشهد سر جمعه هشت ساعت بعد از ظهر ، ورود به شهسوار شنبه شش ساعت قبل از ظهر .

حرکت از شهسوار شنبه یکساعت قبل از ظهر ، ورود بچمخاله شنبه ٤ ساعت بعد از ظهر .

حرکت ازچمخاله شنبه هشت ساعت بعد از ظهر ، ورود ببندر پهلوی یکشنبه هفت ساعت قبل از ظهر .

حرکت ازبندر پهلوی یکشنبه پنجساعت بعد ازظهر ، ورود به آستارا دوشنبه شش ساعت قبل از ظهر .

حرکت ازآستارا دوشنبه ٤ ساعت بعد ازظهر ، ورود ببادکوبه ۳ شنبه ۳ ساعت قبل از ظهر .

کرایه مسافرت بقرار ذیل است

۱ ـ ازآستارا ببادکوبه وبالعکس	درجه اوّل ٦۰ ـ ۱۸۰ قران درجه دوّم ٤٥ ـ ۱٤٤ » درجه سوّم ۹٥ ـ ۹۳ » سطحه ۲٥ ـ ۷۲ »	کرایه باگاژ (اسباب سفر برای هر ده کیلو : ٤ قران و دوازده شاهی
۲ ـ از پهلوی ببادکوبه و بالعکس	درجهٔ اوّل ۳۰ ـ ۳٤۳ قران درجهٔ دوّم ۳٥ ـ ۲۷٤ » درجهٔ سوّم ٦۰ ـ ۱۷۸ » درجهٔ چهارم ۱۰ ـ ۱۳۷ »	ایضاً : ٦ قران ۳ شاهی

۳ ـ ازپهلوی به آستارا و بالعکس	درجهٔ اوّل ۸۵ ـ ۱۰۲ قران درجهٔ دوّم ۲۵ ـ ۸۲ « سطحه ۱۵ ـ ٤۱ «	ایضاً : ٤ قران ۱۲ شاهی
۴ ـ ازپهلوی به شهسوار و بالعکس	درجهٔ اوّل ۸۵ ـ ۱۲٤ قران درجهٔ دوّم ۹۵ ـ ۹۹ « سطحه ۲۵ ـ ۵۸ «	ایضاً : ٤ قران ۱٤ شاهی
۵ ـ ازپهلوی به مشهدسر و بالعکس	درجهٔ اوّل ۷۵ ـ ۲۱٤ قران درجهٔ دوّم ۲۵ ـ ۱۷۲ « سطحه ۱۰ ـ ۸٦ «	ایضاً : ۵ قران ۱۷ شاهی
٦ ـ ازپهلوی به بندرجز و بالعکس	درجهٔ اوّل ۲۵ ـ ۲۹۱ قران درجهٔ دوّم ۹۰ ـ ۲۳۲ « درجهٔ سوّم ۷۰ ـ ۱۱٦ «	ایضاً : ٦ قران ۱۲ شاهی

۱ ـ قیمتهای فوق در ایران بقران تأدیه میشود ، برای هر مسافر یك تخفیفی منظور شده که تا میزان ۳۳ کیلوگرام (۲ پوط) اسباب سفر بدون اخذ کرایهٔ فوق العاده قبول میشود .

۲ ـ یك سرویس مخصوص برای غذای مسافرین در کشتیها دائر است ، سرویس مزبور متعلق بهکمپانی بحرپیمائی نیست ، قیمت غذا دوخوراك ۱۰ قران ۳ خوراك ۱۲ قران .

۳ ـ چنانچه مسافر تقاضا نماید رختخواب نیز داده میشود و ۲۵ قران کرایهٔ آن اخذ میگردد .

ب ـ خلیج فارس

جهازات کمپانی هائیکه درخلیج فارس به بنادر ایران آمد و رفت مینمایند :

۱ ـ شرکت محدودهٔ کشتیرانی بخاری انگلیس وهند(۱) دارای بیرق انگلیس ، سرویس مرتب هفتگی کشتیهای بطیءالسیر که در موقع ذهاب متناوباً از بنادرذیل

(۱) - *British India Stéam Navigation Co Ltd.*

عبور مینمایند·

الف ــ هند ، چاه بهار ، مسقط ، بندر عباس ، هنگام ، لنگه ، بحرین ، بوشهر ، کویت ، محمّره و بصره .

ب ــ هند ، گوادر ، مسقط ، جاسك ، بندرعباس ، هنگام ، لنگه ، دوبی ، بحرین ، بوشهر ، کویت ، محمره ، بصره متناوباً درموقع مراجعت الف ــ بصره ، محمره ، بوشهر ، دوبی ، هنگام ، بندرعباس ، جاسك ، مسقط ، چاه بهار ، گوادر وهند .

ب ــ بصره ، محمره ، کویت ، بوشهر ، بحرین ، لنگه ، هنگام ، بندرعباس ، مسقط و هند .

کشتی های پستی سریع السیر به بنادر بوشهر ، محمره وبصره آمد ورفت مینمایند . عامل کمپانی مزبور در بنادر ایران شرکت محدودهٔ عراق و ایران است(۱) . کشتیهای سریع السیر که حامل پست هند میباشند مخصوصاً بین خلیج فارس وخارجه مسافر میبرند ومرتباً روزهای جمعه هرهفته ازبمبئی حرکت و پس از مختصرتوقف درکراچی چهارشنبه بعد ببوشهر وارد واز آنجا به محمره وبصره میروند ، روزهای یکشنبه صبح زود بطرف بوشهر حرکت کرده وجمعه بعد به بمبئی وارد میشوند تا با کشتیهای کمپانی (۲) که همان روز بطرف اروپا میروند مبادله پستی نمایند .

کشتیهای سریع السیر فوق چه درموقع رفتن و چه درمراجعت درخارج بندر بوشهر لنگر انداخته وعموماً بیش ازمدّتی که برای تحویل گرفتن وتحویل دادن پست و پیاده کردن مسافر لازم است توقف نمی نمایند .

یك کشتی کوچك بخاری متعلّق به کمپانی بحر پیمائی مسافرین را از گربی گمرك به کشتی و بالعکس میبرد ، قیمت این حمل و نقل درموقع ورود و خروج از بوشهر جزو کرایه های ذیل منظور است :

---

(۱) - *Mesopotamia Persia Corporation Ltd* (۲) - *P. A. O. S. N. C.*

کشتیهای پستی سریع السیر

بنادر	با غذا درجه اوّل	با غذا درجه دوّم	با غذا سطحه کشتی	بدون غذا درجه اوّل	بدون غذا درجه دوّم	بدون غذا سطحه کشتی
بمبئی	۲۸۳ روپیه	۱۸۹ روپیه	۴۱ روپیه	۲۱۹ روپیه	۱۵۷ روپیه	۳۳ روپیه
کراچی	۲۵۵ »	۱۶۸ »	۳۳ »	۲۰۱ »	۱۴۱ »	۲۸ »
محمّره	۴۸ »	۳۲ »	۱۵ »	۲۶ »	۲۱ »	۱۲ »
بصره	۴۸ »	۳۲ »	۱۵ »	۲۶ »	۲۱ »	۱۲ »

کشتیهای پستی بطی السیر

بنادر	با غذا درجه اوّل روپیه	با غذا درجه دوّم روپیه	با غذا سطحه کشتی روپیه	بدون غذا درجه اوّل روپیه	بدون غذا درجه دوّم روپیه	بدون غذا سطحه کشتی روپیه
بحرین	۶۰	۴۰	۸,۸	۴۸	۳۴	۶,۸
دوبی	۹۰	۶۰	۱۹	۶۶	۴۸	۱۳
لنگه	۹۰	۶۰	۱۹	۶۶	۴۸	۱۳
هنگام	۹۰	۶۰	۱۹	۶۶	۴۸	۱۳
بندرعباس	۱۰۶	۷۰	۲۲	۸۰	۵۷	۱۴
جاسك	۱۳۵	۹۰	۲۴	۱۰۷	۷۶	۱۵
مسقط	۱۵۰	۱۰۰	۲۶	۱۲۲	۸۶	۱۵
چاه بهار	۱۹۵	۱۳۰	۳۰	۱۶۳	۱۱۴	۱۸
گوادر	۱۹۵	۱۳۰	۳۰	۱۶۳	۱۱۴	۱۸
پاسنی	۱۹۵	۱۳۰	۳۰	۱۶۳	۱۱۴	۱۸
کراچی	۲۵۵	۱۶۸	۴۱	۲۰۱	۱۴۱	۲۸
بمبئی	۲۸۳	۱۸۹	۵۳	۲۱۹	۱۵۷	۳۳
کویت	۴۲	۲۸	۱۰,۸	۲۵	۲۰	۸,۸
فائو	۴۵	۳۰	۱۵	۲۵	۲۰	۱۱
محمّره	۴۸	۳۲	۱۵	۲۶	۲۱	۱۲
بصره	۴۸	۳۲	۱۵	۲۶	۲۱	۱۲

يك كشتى بطى السير كه هفته يكمرتبه از بمبئى و كراچى ميآيد از بندرلنگه عبور مينمايد .
يك كشتى بطي السير كه هر پانزده روز يكمرتبه از بصره مى آيد از بندرلنگه عبور ميكند .

کرایه مسافرت با کشتیهای سریع السیر از محمره به بنادر مختلفه بقرار ذیل است :

بنادر	باغذا درجه اول روپیه	باغذا درجه دوم روپیه	باغذا درجه سوم روپیه	بدون غذا درجه اول روپیه	بدون غذا درجه دوم روپیه	بدون غذا درجه سوم روپیه
بصره	٢٧	١٨	٧,٨	١٧	١٣	٥
بوشهر	٤٨	٣٢	١٥	٢٦	٢١	١١
کراچی	٢٨٤	١٨٩	٣٩	٢٢٠	١٥٧	٣٢
بمبئی	٣١٥	٢١٠	٤٩	٢٣٩	١٧٢	٣٧

کرایه با کشتی های بطی السیر از محمّره به بنادر مختلفه :

بنادر	باغذا درجه اول	باغذا درجه دوم	باغذا درجه سوم	بدون غذا درجه اول	بدون غذا درجه دوم	بدون غذا درجه سوم
بصره	٢٧	١٨	٧,٨	١٧	١٣	٥,٨
فائو	٤٤	٣٠	٨,٨	٢٦	٢١	٦,٨
کویت	٤٤	٣٠	١٠,٨	٢٦	٢١	٦,٨
بوشهر	٤٨	٣٢	١٥	٢٦	٢١	١٢
بحرین	٩٠	٦٠	٢٢	٦٦	٤٨	١٦
دوبی	١٢٠	٨٠	٢٨	٩٠	٦٥	١٨
لنگه	١٢٠	٨٠	٢٨	٩٠	٦٥	١٨
هنگام	١٢٠	٨٠	٢٨	٩٠	٦٥	١٨
بندر عباس	١٣٥	٩٠	٣٢	١٠١	٧٣	٢١
جاسك	١٥٠	١٠٠	٣٦	١١٤	٨٢	٢٣
مسقط	١٨١	١٢٠	٣٦	١٤٥	١٠٢	٢٣
چاه بهار	٢٢٥	١٥٠	٤٠	١٨٥	١٣٠	٢٨
گوادر	٢٢٥	١٥٠	٤٠	١٨٥	١٣٠	٢٨
پاسنی	٢٢٥	١٥٠	٤٠	١٨٥	١٣٠	٢٨
کراچی	٢٨٤	١٨٩	٥٠	٢٢٠	١٥٧	٣٣
بمبئی	٣١٥	٢١٠	٦٢	٢٣٩	١٧٢	٣٩

(کرایه های فوق به روپیه تعیین ولی بمظنهٔ روز بقران تأدیه میشوند) .
سوای موتور کوچك کمپانی متّحدهٔ عراق و ایران چهار لتکای موتوردار دیگر که متعلّق به اشخاص متفرقه است در بوشهر موجود و مسافر را بساحل کشتی ها میرسانند ، میزان کرایهٔ آنها منوط به رضایت طرفین است .

۲ ــ سرویس کشتی رانی آلمان هانسالاین (۱) بیرق آلمانی ، در هر ماه یك سفر ، عزیمت از برم ، بطرف هامبورك و آنورس ، پرت سعید ، عدن ، کراچی یا بمبئی ، بندرعباس ، لنگه ، دوبی ، بحرین ، بوشهر ، کویت ، محمره و بصره . این کشتیها هرموقع محمولاتی برای دولت داشته باشند ببندر شاهپور رفته و پیاده مینمایند ، غالباً نیز ازپرت سعید مستقیماً به خلیج فارس بدون عبور ازعدن یا کراچی میآیند ، این کشتیها عموماً دارای دو یا سه اطاق درجهٔ اوّل میباشندکه کرایه آنها ازقرار ذیل است : ازبوشهر به هامبورك ۶۰ لیره ، به آنورس ۵۵ لیره ، به پرت سعید ۳۶ لیره ، سوئز ۳۶ ، جدّه ۲۸ ، عدن ۲۰ ، بمبئی ۱۰ ، کراچی ۸ وبرم ۶۰ لیره .

عامل یا نماینده : در بوشهر حاجی سید رضا کازرونی و پسران ، در محمره و بصره : شرکت محدود افریقا و شرق (۲) .

درلنگه حاجی عباس بن حاجی علی اکبر حاجی رضا ، در بندرعباس حاجی شیخ احمد گله داری ، در آنورس دفتر بحر پیمائی (۳) .

۳ ــ شرکت محدود کشتی های بخار اللرمن بوکنال (٤) .

بیرق انگلیسی که بطور غیرمرتب بین لندن ، مارسی ، بوشهر وبصره سیرمیکند .
نماینده در بوشهر : لنگه و بندر عباس شرکت محدود عراق و ایران (٥) .

نماینده درمحمره : فرانك . س . استریك وکمپانی محدود (٦) این کشتیها مسافر قبول نمی کنند .

٤ ــ خط مرتب و مستقیم کشتیهای بخار ببحر احمر و خلیج فارس (۷) .

(۱) - *Deutshe Dampsfschiffaharts-Gesellschaft, Hansaline*
(۲) - *African and Eastern Trade Corporation, Ltd.*
(۳) - *Bureau maritime H. D. Ahlers Marché au lin 16.*
(٤) - *Ellerman-Buchnal Steam Ship Co Ltd.*
(٥) - *Mesopotamia Persia Corporation Ltd.*
(٦) - *Mrs. Franck C. Strik et Co. Ltd.*
(۷) - *Regular and direct Line of steamers to the Red Sea and Persian Gulf.*

بیرق انگلیسی ، خط سیر بین لندن ، آنورس ، بندرعباس ، بوشهر ، محمره و بصره است . بعضی از این کشتیها مسافر درجهٔ اوّل قبول مینمایند .

نمایندگان در بندر عباس : کمپانی س . دارابجی (۱)

در محمره و درلندن : فرانك . س . استریك وکمپانی محدود ـ ۱۱۷ ـ ۱۲۱ لیدن هال استریت لندن ا ـ س . ۳ (۲) .

در آنورس : وست کت و کمپانی ـ کانال دبراسر (۳) .

۵ ـ شرکت محدوده کشتی رانی بخاری ماوراء اقیانوس اطلس (٤)

بیرق نروژی که بطور غیرمنظم بین کوتامبرك ، لندن ، محمره ، بصره و بالعکس آمد و رفت مینمایند و مسافر قبول نمیکنند ، عامل در بوشهر : آقا سید محمد رضا کازرونی وپسران (کشتیهای کمپانی فوق در ۱۳۰۹ هیچ مسافرتی به خلیج فارس نکرده اند) .

٦ ـ فرانك . س . استریك وکمپانی محدود (٥) .

کشتیهای این کمپانی بطور مرتب تقریباً درهرسال ۳۰ مرتبه مسافرت مینمایند .

عامل ـ در بندرعباس : شرکت س . دارابجی ودر بوشهرمالکلم (٦) .

در آبادان ، محمره ، اهواز و بصره ، فرانك استریك کمپانی .

۷ ـ کشتیهای تجارتی اتحاد جماهیر شوروی .

بیرق جماهیرشوروی ، سرویس غیرمرتب ونمایندگی آن با « شرکت شرق » است که در بندرعباس ، بوشهر ، آبادان ، محمره واهواز آژانس دارد ، کشتیهای مزبور عموماً ماهی یکمرتبه مسافرت میکنند .

کرایه میزان ثابتی ندارد ولی نرخ آن همیشه کمتر ازسایر کمپانیها است ، برای مسافرین فقط یك درجه موجود است .

۸ ـ سیلورلین لیمتد (۷) .

---

(۱) - *S. Dorabjee.* (۲) - *Messre Frank C. Strick and Co. 117-121. Leaden Hall Street London E. C. 3.*

(۳) - *Messrs Westcott et Co. Canal des Brasseurs.*

(٤) - *Transatlantic Steanship Co. Ltd.* (٥) - *Frank. C. Strick. Co. Ltd.*

(٦) - *Nessrs Malcolom.* (۷) - *Silver line Ltd.*

خط جدید بحر پیمائی که درآتیه بین امریکا وخلیج فارس تأسیس خواهد شد.
• نماینده در بوشهر ـ آ. ت. ژ ـ مالکلم.

۹ ـ شرکت کشتی رانی حاجی محمد حسن نمازی در هونک کنک بین شرق اقصی، بمبئی، لنگه، بوشهر، محمره و بصره.

تبصره: ۱ ـ نرخ کرایه حمل ونقل مال التجاره برای تمام شرکت های بحری یکی است و برای عموم مال التجاره هائیکه بین بوشهر و یکی از بنادر ذیل حمل میشوند کرایه هر تن متر یك به لیرهٔ انگلیس بقرار ذیل است.

لندن ـ مارسی و پرت سعید: برای فرش ۵ لیره (یك تن فرش ۱۷ هند رویت یا تقریباً ۲۵۹ من محسوب میشود) برای کتیرا در کیسه ۳ لیره و ۲ شیلینگ و ٦ پنس، درصندوق ـ ۳ لیره ۵ شیلینگ، اسباب شخصی مسافر وسایر مال التجاره‌ها عموماً ٤ لیره و ۵ شیلینگ، روده ٦ لیره و ۷ شیلنیگ و ٦ پنس، ازبوشهر به نیویورك برای فرش ـ ۳ لیره و ١٤ شیلینگ، برای کتیرا درکیسه ـ ۳ لیره و ۵ شیلینگ.

۲ ـ کرایه حمل مال التجاره بطور عموم بین محمره و یکی از بنادر ذیل: نیویرك، لندن، مارسی، پرت سعید و آنورس بدون تمایز برای هرتن متریك بطور متوسط ۳ لیره و ۵ شیلینگ انگلیسی است و ٦ پنس، درصندوق ـ ۳ لیره و ۵ شیلینگ انگلیسی است، برای فرش وپوست روباه و پوست بره پنج لیره و ٤ شیلینگ است، برای پوست بزکرایه کشتی مثل عموم مال التجاره ها است.

۳ ـ حمل و نقل مسافر و مال التجاره بین بوشهر و جزایر عمدهٔ ایران در خلیج فارس بوسیله کشتی‌های بادی داخله صورت میگیرد که مسافرین باید ماهیانه تقریباً به سیصد قران بدون مخارج غذای عمله جات کشتی کرایه و یا برای هریك دفعه مسافرت اجاره نمایند، مدّت مسافرت بسته بهوای دریا است.

کرایه تخمینی کشتیها از بوشهر بجزایر عمدهٔ خلیج فارس بقرار ذیل است:

خارك ۱۰۰ قران، بحرین ۲۵۰ قران، شیخ شعیب ۳۰۰ قران، هند رابی ٤۰۰ قران، قیس ٤۰۰ قران، هنگام ۵۰۰ قران، قشم ۷۰۰ قران، هرمز ۷۰۰ قران، لارك ۷۰۰ قران.

٤ ـ مسافرت بین محمره وبصره بوسیلهٔ قایق های موتوردار ویا بوسیلهٔ کشتی کوچك شرکت متّحدهٔ ایران وعراق(١) صورت میگیرد ، قیمت بلیط یکسره یك رو پیه چهار الی پنج قران و مدّت مسافرت سه ساعت است ، کرایه یك قایق موتور دار از محمره ببصره و بالعکس ده روپیه و از محمره به آبادان پنج روپیه است .

کشتی رانی دریاچهٔ شاهی (رضائیه)

کشتی رانی این دریاچه وسیلهٔ ارتباط حمل و نقل و اتصال آباد ترین نقاط آذربایجان است ، صرف نظر از منافع نظامی وسیاسی ازلحاظ تجارتی وثروت داخلی و خارجی بی نهایت مهم میباشد زیرا محصول آباد ترین نقاط آذربایجان (رضائیه ، مراغه ، ساوجبلاغ ، سلماس و کردستان) بوسیلهٔ دریاچه بشرفخانه و از آنجا با راه آهن تبریز بداخلهٔ ایران وجلفا حمل میگردد وهمچنین احتیاجات این نقاط از خارجه و تبریز بوسیلهٔ دریاچه رفع میشود وبعلاوه بواسطهٔ اتصال با راه رواندوز موصل ، طرابوزان اهمیّت بین المللی را هم داراست .

سابقاً امتیاز کشتی رانی دریاچه بموجب فرمانی بشاهزاده امامقلی میرزا واگذار شده بود ولی صاحب امتیاز مزبور برای دائر کردن کشتی رانی مرتبی نتوانست اقدام اساسی نماید تادر سنهٔ ١٣٢٠ با یکنفر ازاتباع روس شرکت نموده دو کشتی موتوری و دو کشتی چوبی بارکش بدون موتور که در کنار دریاچه ساخته شده بود بآب انداختند وتا سنهٔ ١٣٠٣ ادارهٔ کشتی رانی بدست بوداغیانس بود ، درسنهٔ مزبور بموجب قانون مصوبه مجلس کلیه دارائی بوداغیانس را دولت بمبلغ ٣٢٠ هزار تومان خریداری کرد و کشتیهای دریاچه را تحویل گرفته ادارهٔ کشتی رانی درتحت اختیار وزارت فوائد عامه درآمد . فعلاً کشتی رانی دریاچه شاهی بعهدهٔ ادارهٔ راه آهن تبریز وجلفا است . این سرویس کلیةً دارای هفت جهاز موتوردار با قوهٔ ٢٠ الی ١٦٠ اسب است و فقط چهار فروند از این جهازات برای کشیدن پانزده قایق باری (بارج) کار میکنند .

---

(١) - *Mespers.*

اوقات حرکت جهازات

اولاً ــ خطّ شرفخانه ، گلمانخانه ، حیدر آباد ، دانالو و بالعکس .

در عزیمت : حرکت از شرفخانه چهارساعت قبل از ظهر شنبه ، ورود بگلمانخانه دوساعت بعد ازظهر همان روز ، حرکت از گلمانخانه ظهر یکشنبه ، ورود به حیدرآباد شش ساعت بعد ازظهر همان روز ، حرکت ازحیدرآباد دوساعت قبل ازظهر دوشنبه ، ورود بدانالو پنج ساعت بعد از ظهر همان روز .

در مراجعت : حرکت ازدانالو ظهر سه‌شنبه ، ورود به حیدر آباد هفت ساعت بعد از ظهر همان روز ، حرکت از حیدر آباد دو ساعت قبل از ظهر چهارشنبه ، ورود بگلمانخانه چهار ساعت بعد ازظهر همان روز ، حرکت ازگلمانخانه دو ساعت بعد از ظهر پنجشنبه ، ورود بشرفخانه هشت ساعت بعد از ظهر همان روز .

ثانیاً ــ خط شرفخانه ، آق گنبد ، گلمانخانه ، دانالو و بالعکس .

در عزیمت : حرکت از شرفخانه چهار ساعت قبل از ظهر سه‌شنبه ، ورود به آق گنبد یك ساعت بعد ازظهر همان روز ، حرکت از آق گنبد دو ساعت بعد از ظهر همان روز ، ورود بگلمانخانه چهار ساعت بعد از ظهر همان روز ، حرکت از گلمانخانه چهار ساعت قبل از ظهر چهارشنبه ورود بدانالو ظهر همان روز .

در مراجعت : حرکت از دانالو شش ساعت قبل از ظهر پنج شنبه ، ورود بگلمانخانه دوساعت قبل ازظهر همان روز ، حرکت ازگلمانخانه دو ساعت بعد از ظهر همان روز ، ورود بشرفخانه هشت ساعت بعد از ظهر همان روز .

ثالثاً ــ خطّ گلمانخانه ، آق گنبد ، شرفخانه .

حرکت ازگلمانخانه سه‌ساعت قبل ازظهر یکشنبه ، ورود به آق‌گنبد یکساعت قبل از ظهر همان روز ، حرکت از آق گنبد ظهر همان روز ، ورود بشرفخانه پنجساعت بعد از ظهر همان روز .

کشتی رانی کارون سفلی

محمره دارای لنگرگاه آرام و مطمئنی است و کلیه کشتیها میتوانند بدانجا آمد ورفت نمایند ، طول رودخانه کارون بین محمره واهواز تقریباً ۱۸۰ کیلومتر

وعمق متوسط آب چهار پا است بطوری که عبور کشتیهای ته‌صاف همیشه ممکن است .
یك سرویس هفتگی بین محمره و اهواز بتوسط کمپانی محدود عراق و ایران دائر است .

چندین نفر از تجار محمره دارای بلمهای بزرگ موتور دار هستند و همه روزه بین محمره و اهواز سیر و مال التجاره ومسافر حمل و نقل مینمایند .

۳ ـ راه آهن توسعهٔ روابط تجارتی بین المللی همیشه مستلزم پیدا کردن وسائلی بوده است که روابط تجارتی را سهلتر و مراکز آنرا بهم نزدیکتر نماید .
ایجاد راه آهن برای حصول این مقصود بوده است که در مدّت کم مال التجاره زیاد تر با کرایه ارزان تر از محلّی بمحل دیگر منتقل شود .
اوّلین راه‌آهنی که در دنیا تأسیس و دائر گشته درسنهٔ ۱۸۲۵ مسیحی بوده است ، در تأسیس راه آهن نکات ذیل باید در نظر گرفته شود :
اوّلاً ـ مسائل اقتصادی مملکتی قبلاً معلوم و تخمیناً معیّن شود که ایجاد راه آهن بچه ترتیب و در چه نقاطی برای ازدیاد صادرات و واردات و مسافرت با صرفه و مفید است .
ثانیاً ـ احتراز از رودخانه وکوه ها واراضی پست و بلند برای اینکه مخارج ساختمان زیاد تر از منظور اقتصادی نباشد و بنا بر این انتخاب اقصر فاصله و مطالعات فنی و غیره لازم است .
ثالثاً ـ آبادی نقاطی که حاصلخیز و معبر راه آهن است ، برای اینکه محصول آن محل ها را بمحل های دیگر انتقال دهد .
رابعاً ـ ملاحظات نظامی وسوق الجیشی.
خامساً ـ مسافرت و مراودات بین محل هائی که باید معبر راه آهن باشد .
قدیمی ترین راه آهن ایران خطی است بطول ۸۷۰۰ متر بین تهران و حضرت عبدالعظیم که بتوسط شرکت بلژیکی راه‌آهن وتراموای احداث شده است و هنوز هم بهمان سیستم دائر میباشد .
راه آهن جلفا ، تبریز با خط فرعی از صوفیان بشرفخانه (بندر بارگیری در

در کنار دریاچهٔ شاهی) که درسنهٔ ۱۳۳۱ هجری امتیاز آن بروسها داده شد و تا موقع انقلاب روسیه در دست آنها بود. بعد از انقلاب روسیه در نتیجه قرارداد با دولت ایران این راه آهن بدولت ایران وا گذار شد و اکنون بوسیلهٔ وزارت طرق و شوارع اداره میشود ولی قسمت عمدهٔ واگونها ولوکوموتیو و اثاثه ای که درحین جنگ برای تعمیر بروسیه برده بودند بعد ازقرارداد دیگربایران نفرستادند و دولت برای دائر نگاهداشتن وقابل استفاده بودن این خط مبالغی صرف نمود.

این راه آهن بآبادی آذربایجان و توسعهٔ تجارت ان ناحیه کمك بسیار کرده و و ابتدای خطی است که بعد ها باید بقزوین و تهران امتداد یابد، فعلا حرکت ترنهای مسافری و باری و میزان کرایهٔ آنها بقرار ذیل است:

۱ ـ خط تبریز بجلفا

الف ـ ترن های مسافری

حرکت از تبریز روز های شنبه و پنجشنبه سه ساعت قبل ازظهر است.

ورود بجلفا پنج ساعت بعد از ظهر همانروز.

ب ـ ترنهای مختلط (باری ومسافری).

حرکت ازتبریز روز های سه شنبه چهارساعت ونیم قبل از ظهر، ورود بجلفا هشت‌ساعت و پنجاه دقیقه بعد ازظهر همانروز.

در مراجعت: الف ـ ترنهای مسافری.

حرکت ازجلفا یکشنبه ها وجمعه ها یك ساعت قبل ازظهر، ورود به تبریز ۷ ساعت بعد از ظهر همانروز.

ب ـ ترنهای مختلط.

حرکت ازجلفا جمعه ها چهارساعت بظهر، ورود به‌تبریز ده ساعت و نیم بعد از ظهر همانروز.

کرایه	الف ـ مسافر درجه دوّم ۲۵ قران ودرجه سوّم ۱۶ قران. ب ـ باکاژ مسافرتا ۱۵ کیلوگرم معاف است ولی برای مقدار علاوه بر ۱۵ کیلو از قرار هر کیلو ۱٤٤ دینار اخذ میشود.

۲ ـ خط تبریز ، صوفیان و شرفخانه

درعزیمت : حرکت از تبریز روزهای دوشنبه و جمعه سه ساعت و نیم قبل از ظهر ، ورود به شرفخانه ظهر همانروز .

در مراجعت : حرکت از شرفخانه روز های دوشنبه و جمعه دو ساعت و نیم بعد ازظهر ، ورود به تبریز در ساعت شش بعد از ظهر همانروز .

کرایه ـ مسافر درجه دوّم ۱۶ قران ، درجه سوّم ۱ قران .

راه آهن ماکو ـ این راه آهن فعلاً متروك وغیرقابل استفاده است وراهی است که روسها در موقع جنك بین المللی ساخته و بعد بموجب عهد نامه بدولت ایران واگذار گردید . این خط از ایستگاه شاه تختی (قفقاز) منشعب شده برود ارس رسیده و از پل چوبی عبور نموده داخل خاك ایران میشود و پس از آن از حدود خاك ماکو وشهر ماکو گذشته از سرحد ایران خارج و به بایزید میرود ، از بایزید مجدداً برگشته و در جهة دریاچه از قسمتی از خاك ایران میگذرد ، طول راه آهن مزبور درخاك ایران قریب ۱٤۰ ورست است (۷ ورست یك فرسخ) . این راه فقط جنبهٔ نظامی داشته واز نقطه نظر سوق الجیشی احداث شده است .

راه آهن سیاه وزان ـ خطی است که از کنار مرداب درخاك وزان شروع شده وپس ازطی دوفرسخ ازجنکل بخاك طالش دولاب میرسد ، فقط استفاده ای که ازاین راه میشده حمل سنك از کوه به بندر پهلوی وگاهی هم حمل زغال سنك و هیزم وبرنج بوده ، فعلاً این راه متروك ودائر کردن آن مستلزم مخارج زیادی است .

راه آهن رشت ، پیره بازار ـ راهی است بطول ۹ کیلومتر وبعرض ۷۵ سانتیمتر که درسنه ۱۹۱۵ مسیحی ایجاد گشته و فعلا دراجاره و دائراست .

راه آهن دزداب (زاهدان) ـ درسرحد بلوچستان وسیستان که درخاك ایران تقریباً پانزده فرسخ ممتد است ، این رشته محتمل است در آتیه از بیرجند به مشهد امتداد یابد .

راه آهن سرتاسر ایران که بحرخزر را بخلیج فارس وصل مینماید ـ

تاسیس راه آهن در سراسر ایران از دیر زمانی مطمح نظر دولت ایران وموضوع آمال مردم درادوار مختلفه بوده است واولین قدمی که مستقیماً ازطرف اولیاء دولت برای عملی نمودن این مقصود برداشته شده عبارت از وضع قانون انحصار قند و شکر بود که در تاریخ نهم خرداد ۱۳۰٤ از تصویب مجلس گذشت و بموجب آن عوائد انحصار مزبور منحصراً برای ساختن راه آهن در موقع حوائج مربوطه بآن اختصاص داده شد، قدم دوّم تصویب قانون ۲۰ بهمن ۱۳۰٤ بود که بموجب آن مجلس شورای ملی ساختن خطوط آهن اصلی و مهمّهٔ مملکت را بدولت اجازه داد ومقرر گشت یکنفر متخصص امریکائی برای تهیّهٔ نقشهٔ مقدّماتی راه ویکنفر متخصص آلمانی برای ترتیب استخراج آهن و تأسیس کارخانهٔ ذوب آهن استخدام شود.

دراثر قانون اخیرمستر و. ب. پولند تبعه امریکا برای امور راه آهن استخدام شده و در تاریخ ۲۰ آذر ۱۳۰۵ شروع بتشکیل ادارهٔ راه آهن نمود، یازده نفر مهندس ویکنفر منشی امریکائی دیگر هم که استخدام آنها بموجب قانون ۲٤ آبان ۱۳۰٤ تصویب شده بود پس از دو سه ماه وارد ایران شدند، ضمناً در تاریخ چهارم اسفند ماه ۱۳۰۵ قانون اجازه ساختمان راه آهن خورموسی به بندرجز بتصویب مجلس رسیده و بنا برآن خط اصلی معیّنی را دولت در نظر گرفته بود که مهندسین مشغول مطالعهٔ آن شده و نقشه های لازمه را تهیه نمایند.

ادارهٔ راه آهن ازبدو تأسیس تاموقع انحلال آن درتاریخ ۲۳ خرداد ۱۳۰۷ درتحت ریاست مسترپولند قسمت عمده ازعملیات نقشه برداری وجزئی ازکارهای ساختمانی را (تسطیح راه) انجام داده و در تاریخ ۲۳ مهرماه ۱۳۰٦ مراسم افتتاح ساختمان راه آهن بعمل آمده وبلافاصله ازسه نقطه شروع به تسطیح راه شد:

یکدسته ساختمانی از بندرجز بسمت جنوب.

یکدسته ساختمانی از مرکز بسمت شمال.

یکدسته ساختمانی از اهواز بسمت شمال.

دسته های ساختمانی فوق تا تاریخ ۲۳ خرداد ۱۳۰۷ که ادارهٔ راه آهن

منحل و عملیات نقشه برداری و غیره واگذار بسندیکای راه آهن شد معادل ۱۵۱,۲۵ کیلومتررا کاملاً و ۱۳۰ کیلومتر را جزاً تسطیح نمودند . مجموع مقدار خاکریزی و خاك برداری معادل ۱,۱۲۱,۰۶۰ متر مکعب بوده است .

اعلانهای مناقصه که در ادارهٔ مرکزی راه آهن تهیه میشد بالاخره در تاریخ ۲۱ مرداد ۱۳۰۶ طبع و منتشر و بین کمپانیهای خارجه هم توسط نمایندگان مقیم خارجه توزیع گشت ، عدهٔ زیادی از مؤسسات و تجارت خانه های خارجه پیشنهادهای مختلفه راجع بفروش اشیاء ولوازم راه آهن ارسال داشته چندتجارتخانه مهم هم نمایندگانی اعزام داشتند که در خصوص فروش اشیاء و کنترات کردن عملیات مربوط براه آهن داخل مذاکره شوند ، هیئت دولت پس از مطالعات لازمه اینطور تصمیم گرفت که نقشه برداری راه آهن واگذار به کمپانیهای خارجه شود .

مجلس شورای ملی در تاریخ ۳۰ فروردین ۱۳۰۷ قانونی تصویب نمود و بموجب آن بدولت اجازه داد که بقیه نقشه برداری راه آهن وساختمان قسمتی ازراه را بعنوان خطوط امتحانی بسندیکای متشکله از کمپانی یولن امریکائی و کمپانیهای فیلیپ هولتزمن دیولیوس برگر وسیمنس باونیون بطور مقاطعه واگذار نمایند ، بنا براین پس ازعقد کنتراتی که در تاریخ ۱۶ اردیبهشت ۱۳۰۷ بین دولت ایران وسندیکای مذکور درفوق بسته شده وبموجب آن تکمیل مطالعهٔ راه وساختمان ۳۰۰ کیلومتر خطوط امتحانی بسندیکا واگذار شده و قرار داد های دیگری در تاریخ ۱۸ تیرماه ۱۳۰۷ راجع بمطالعه بنادر وسدوپل اهواز واحداث بنادر موقتی باهمان سندیکا منعقد گردید ، بنابراین وجود اداره راه آهن لازم نبوده وعلیهذا اداره مزبوره در تاریخ ۲۳ خرداد ۱۳۰۷ رسماً منحل گشت .

برای اعمال نظارت درعملیات سندیکا هیئتی مرکب ازاعضاء فنی ودفتری تشکیل اداره نظارت و تفتیش را داد که کلیّه عملیات سندیکا را تفتیش نموده ونظارت فنی داشته باشند ، اگرچه شرکت هائی که تشکیل سندیکای راه آهن میدهند جمعاً متعهد ومشترکاً مسئول صحت اجرای عملیات مطالعه وساختمان میباشند معهذاقسمت شمال از حدود همدان تا بندرجز را آلمانها وقسمت جنوب یعنی از حدود همدان

تاخورموسی (بندر شاهپور) را امریکائی ها بعهده گرفته مطالعه و نقشه برداری خطوط راه آهن بطور مقاطعه مقطوع از قرار کیلومتری ۳۶۸ تومان به سندیکا واگذار شده وسندیکا ملزم بود درظرف هیجده ماه از تاریخ ۶ اردیبهشت ۱۳۰۷ نقشه های کامل و نتیجه مطالعات خود را تسلیم دولت نماید ، اگرچه ساختمان خط آهن بطور کلی بسندیکا واگذار نشده بود ولی امتحاناً برای اینکه مأخذ مقایسه برای مناقصه درآتیه بدست آید دولت باتصویب مجلس بسندیکا اجازهٔ ساختمان سیصد کیلومتر خط آزمایشی وتکمیل ساختمان ۱۴۳ کیلومتر را که اداره راه آهن سابق شروع کرده داده بود که در تحت نظارت دولت عین مخارج آن باضافه صدی ده ازبابت حق الزحمه بسندیکا پرداخته شود ، بنابراین بطور خلاصه مطالعات و ساختمان قسمتهای ذیل بسندیکا واگذار شد :

۱ ــ مطالعه و نقشه برداری کامل خط راه آهن باستثنای قسمتهائی که اداره راه آهن سابق انجام داده است بطور مقاطعهٔ مقطوع از قرار کیلو متری ۳۶۸ تومان .

۲ ــ تکمیل ساختمان ۱۴۳ کیلومتر که خاك ریزی انرا اداره راه آهن سابق شروع و تقریباً تمام نموده بود که عین مخارج بعلاوه صدی ده حق العمل باید بسندیکا تأدیه گردد .

۳ ــ ساختمان ۳۰۰ کیلومتر خط راه آهن برای آزمایشی که عین مخارج آن بعلاوه صدی ده از بابت حق العمل باید بسندیکا تأدیه گردد .

٤ ــ مطالعه وتهیه نقشه برای ساختمان بندرشاه وبندرشاهپور و سدّ اهواز .

٥ ــ ساختمان اسکله های موقتی در بندر شاه و بندر شاهپور و پل موقتی در اهواز .

سندیکا بر حسب قرار داد موظف بود تا اوایل سال ۱۹۳۰ میلادی عملیات فوق را انجام داده باشد .

برطبق قرار داد های منعقده با سندیکا از تاریخ دوّم ابان ۱۳۰۷ اجازهٔ ساختمان ۱۳۱ کیلو متر راه آهن در شمال (از بندر شاه الی علی آباد) و ۲۵۱

کیلومتر در جنوب (از بندر شاهپور الی دزفول) وساختمان یك پل دائمی بطول ۱۰۵۰ متر در روی رود خانه کارون و دو بندر موقتی دربنادر شاه و شاهپور از طرف دولت بسندیکا داده شده و مطابق صورتهای برآوردی مخارج ساختمان های فوق بالغ ۰۶۶۰ر۱۱۱ر۱۶ تومان که تقریباً مخارج یك کیلومتر راه‌آهن ۴۲٫۱۷۷ تومان میشود ، بدیهی است مخارج حقیقی یك کیلومتر راه آهن در این خط وقتی معین خواهد شد که میزان مخارج قسمتهای کوهستانی نیز معلوم گردد زیرا قسمت هائی که فعلاً در تحت ساختمان است عموماً مجاور دریا و مسطح میباشد .

تاریخ اتمام امور محوله بسندیکا :

۱ ـ نقشه برداری ۱۳۰۰ کیلومتر ، مهرماه ۱۳۰۸ .

۲ ـ ساختمان ۵۱ کیلومتر راه آهن شمال ، خرداد ماه ۱۳۰۸ .

۳ ـ ساختمان ۱۶۰ کیلومتر راه‌آهن جنوب ، مهرماه ۱۳۰۸ .

٤ ـ ساختمان ۸۰ کیلومتر راه آهن شمال ، بهمن ماه ۱۳۰۸ .

۵ ـ ساختمان ۹۱ کیلومتر راه‌آهن جنوب ، آذرماه ۱۳۰۸ .

٦ ـ ساختمان پل دائمی روی رود خانه کارون ، آذر ماه ۱۳۰۸ .

۷ ـ مطالعات برای ساختن بنادر شاه و شاهپور ، مرداد ۱۳۰۸ .

۸ ـ مطالعات برای ساختن سد اهواز ، مرداد ماه ۱۳۰۸ .

این بود معاملات دولت با سندیکا ولی بعد اختلافاتی بین دولت و سندیکا ایجاد گردید و دولت قرارداد هائی را که باسندیکا منعقد کرده بود نظر باینکه سندیکا مطابق آنها رفتار ننمود فسخ کرد و دولت مستقیماً امور راه آهن این خط را آنچه ایجاد شده تحت تنظیم آورده و برای بقیه خط مطالعات کاملتری کرده است .

۴ ـ خطوط پستی و تلگرافی

۱ ـ پست خطوط پستی تقریباً عبارتست از ۲۱۸۰۰ کیلومتر مسافت و مشتمل است بر :

الف ـ راههای شوسه و درشکه‌رو .
ب ـ جاده های قابل عبور درشکه و عرابه های فنردار و بی فنر .
ج ـ راههای قاطر رو و جاده های پیاده رو ومعبر های کوچك .
د ـ رود خانه ها .
هـ ـ خطوط هوائی .

کیسه های پستی بوسائل ذیل حمل میشود :
اولاً ـ بوسیله اتومبیل .
ثانیاً ـ با قاطر و اسب وشتر در جاده های غیرکالسکه رو .
ثالثاً ـ با قاصد بین نقاط غیر مهم .
رابعاً ـ بوسیله طیاره های کمپانی یونکرس(۱) که علیحده مفصلاً شرح داده خواهد شد .

طرقی که حمل ونقل در آنها منظماً با اتومبیل انجام میگیرد بمسافت ٨٤٤ فرسخ است ، طریقه قاصدرو ٨٦٥ فرسخ .

طرقی که باقایق های موتوردار وزورقها حمل ونقل انجام میگیرد ۹۳ فرسخ میباشد .

اداره پست ایران در اسفند ماه ۱۳۰۹ (۲۱ مارس ۱۹۳۱) دارای ۲۳۸ دفتر و ٤٥ شعبه و ۱۲۰ صندوق مراسلات و ۱۱۱ چاپار و ۵۰ سوار و۹۸ قاصد بوده است وحال آنکه در ۱۲٦۵ (۱۸۸٦ میلادی) بیش از ۷۳ دفتر پست در این مملکت وجود نداشته‌است .

۲ ـ تلگراف اداره تلگراف ایران دارای ۲٤۳۷ فرسخ یا تقریباً ۱۵۲۰۰ کیلومتر خطوط تلگرافی است که نزدیك ٤۱٤۱ فرسخ یا ۲۵۸٤۱ کیلومتر رشته سیم است و همچنین دولت ایران در تهران ، پهلوی ، تبریز ، مشهد ، کرمانشاه ، شیراز ، محمره وکرمان دارای دستگاه های تلگراف بی سیم میباشد .

چون امتیاز کمپانی تلگراف هند واروپا و نیز اداره تلگراف هند و اروپا خاتمه یافته خطوطی را که موسسات مزبوره اداره میکردند در تاریخ دهم اسفند ۱۳۰۹ تسلیم اداره تلگراف ایران گردید .

(۱) ـ بصفحهٔ ٤۹۰ رجوع شود .

اسامی مراکز ونقاط پستی و تلگرافی ایران باتعیین درجات بقرارذیل است :

درجات پنج گانه

درجه اوّل :	تهران ، آذربایجان ، خراسان ، بنادر جنوب . خوزستان ، گیلان ، فارس .
درجه دوّم :	اسپاهان ، همدان ، کرمانشاهان ، کرمان ، مازندران .
درجه سوّم :	قم ، عراق ، قزوین ، دزداب .
درجه چهارم :	استراباد ، تربت حیدری ، شاهرود ، یزد ، اردبیل . سبزوار ، بیرجند ، کردستان ، زنجان ، ملایر .
درجه پنجم :	سمنان ، کاشان ، بروجرد .

قفقازيه
خاك تركمن
بحر خزر
افغانستان
بلوچستان انگليس
خاك عثمانى
خليج فارس
بحر عمان
خطوط پستى و تلگرافى ايران
تلگرافخانه ها
پستخانه ها
ايستگاه تلگراف بى سيم
تفتيشگاه جهة امتحان سيم
سيم تلگراف
خطوط تلگرافى كه بعد كشيده خواهد شد
خط كابل
سيم خارج از سرحد
خطوطى كه پست با اتوموبيل حمل ميشود
خطوط اتوموبيل رو متروكه
خطوطى كه پست با غلام سواره حمل ميشود
خطوطى كه پست بوسيلهٔ قاصد پياده حمل ميشود
خطوط سرحدى
٥ ١٠ ١٥ ٢٠ ٢٥ ٣٠ ٣٥
مقياس ١ فرسخ

ح. ل

اسامی مراکز و نقاط پستی و تلگرافی باتعیین درجات

درجه اوّل	دفتر تلگراف	دفتر پست
تهران		
تهران	تلگراف	پست وکلی پستال
مجلس	»	پست
قصر سلطنتی	»	»
ارکانحرب	»	»
بازار	»	»
سنگلج		»
امین حضور		»
چالمیدان		»
حسن آباد		»
محمدیه		»
شهرنو		»
حضرت عبدالعظیم		»
خار	»	»
دماوند	»	»
ایوانکی	»	»
ینگی امام	»	»
فیروزکوه	»	»
آسیابک	»	»
کرج		پست
طالقان		»
اشتهارد		»
ورامین		»
آذربایجان		
تبریز	تلگراف	پست
بازار تبریز		»
مهاد مهین		»
جلفا	»	»
رضائیه	»	»
خوی	»	»
بازرگان	»	»
مراغه	»	»
ساوجبلاغ	»	»
سلماس	»	»
مرند	»	»
بناب	»	»

اسامی مراکز و نقاط پستی و تلگرافی با تعیین درجات

درجه اوّل	دفتر تلگراف	دفتر پست
دهخوارقان		پست
میاندواب	تلگراف	»
شربیان	»	»
اهر	»	»
شرفخانه	»	»
صاین قلعه	»	»
ماکو	»	»
شبستر	»	»
کوکان	»	
عجب شیر	»	
اشنویه	»	
سولدوز	»	
غلمانخانه	»	
قره عینی	»	
عرب	»	

درجه اوّل	دفتر تلگراف	دفتر پست
خراسان		
مشهد	تلگراف	پست
بالاخیابان		»
باجگیران	»	»
قوچان ✡	»	»
درجز	»	»
کاریز		»
سرخس	»	»
بجنورد	»	»
شیروان	»	»
تربت جام		»
اسفراین		»
چناران	»	»
لطف آباد	»	»
کلات	»	
خاکستر	»	

* قوچان موقتاً جزو حوزه خراسان است تا بعد قرار قطعی آن داده شود

اسامی مراکز ونقاط پستی و تلگراف با تعیین درجات

درجه اوّل	دفتر تلگراف	دفتر پست
بنادر جنوب		
بوشهر	تلگراف	پست
بندرعباس	»	»
بهبهان	»	»
برازجان	»	»
بندر لنگه		»
جاسك		»
چاه بهار		»
هنگام		»
بندر ریك	»	
بندر دیلم	»	
گناوه		»
قشم		»
کنار تخته		»
بستك		»
میناب		»
دالکی		»

درجه اوّل	دفتر تلگراف	دفتر پست
خوزستان		
محمّره	تلگراف	پست
اهواز	»	»
آبادان	»	»
مسجد سلیمان		»
دزفول	»	»
شوشتر	»	»
رامهرمز	»	»
گیلان		
رشت	تلگراف	پست
بازار رشت		»
بندر پهلوی	»	»
لاهیجان	»	»
لنگرود	»	»
شهسوار	»	»
شفا رود	»	»
رودبار	»	»
رودسر	»	»

اسامی مراکز و نقاط پستی و تلگرافی با تعیین درجات

درجه اوّل	دفتر تلگراف	دفتر پست
کرکانرود	تلگراف	پست
حبیب آباد	»	»
فومن		»
فارس		
شیراز	تلگراف	پست
آباده	»	»
لار		»
کازرون	»	»
سروستان		»
اصطهبانات		»
فسا		»
جهرم		»
نیریز		»
داراب		»
ابرقو		»

درجه دوّم	دفتر تلگراف	دفتر پست
اسپاهان		
اسپاهان	تلگراف	پست
بازار اسپاهان		»
شهرضا (قمشه)	»	»
جلفا		»
نجف آباد		»
دهکرد		»
دنبنه		»
همدان		
همدان	تلگراف	پست
اسد آباد	»	»
سنقر	»	»
نوبران	»	»
زرقان	»	»
خنداب		»
درجزین		»

اسامی مراکز و نقاط پستی و تلگرافی باتعیین درجات

درجه دوّم	دفتر تلگراف	دفتر پست
کرمانشاه		
کرمانشاه	تلگراف	پست
کنگاور	»	»
شاه‌آبادغرب	»	»
کرند	»	»
سرپل	»	»
قصرشیرین	»	»
خانقین		»
صحنه	»	»
هرسین		»
کرمان		
کرمان	تلگراف	پست
رفسنجان	»	»
سیرجان	»	»
بم	»	»
بافت	»	»
دولت آباد		
مازندران		
بارفروش	تلگراف	پست
ساری	»	»
مشهدسر	»	»
آمل	»	»
اشرف	»	»
زیرآب	»	»

اسامي مراكز و نقاط پستی و تلگرافی با تعیین درجات

درجه سوّم	دفتر تلگراف	دفتر پست
قم		
قم	تلگراف	پست
بازار قم		»
ساوه		»
گرگان		»
تفرش		»
آشتیان		»
جهرود		»
نراق	»	»
دلیجان	»	»
محلات	»	»
گلپایگان	»	»
خمین	»	»
خونسار	»	»
عراق		
عراق	تلگراف	پست
بازار عراق		»
ساروق		»
قزوین		
قزوین	تلگراف	پست
خرم دره	»	»
منجیل		»
خرقان		»
ابهر		»
بوئین (بلوك زهرا)		»
آوج	»	
دزداب		
دزداب	تلگراف	پست
سیستان	»	»
میرجاوه	»	

اسامی مراکز و نقاط پستی و تلگرافی با تعیین درجات

درجه چهارم	دفتر تلگراف	دفتر پست
استراباد		
استراباد	تلگراف	پست
بندرجز	»	»
کمش تپه	»	
کردمحله	»	
تربت حیدری		
تربت حیدری	تلگراف	پست
گن آباد	»	»
رشخوار	»	
خواف	»	»
ترشیز		»
طبس		»
فردوسی (تون)		»
بجستان		»
بشرویه		»
شاهرود		
شاهرود	تلگراف	پست
میامی	»	»
عباس آباد	»	
یزد		
یزد	تلگراف	پست
انار	»	»
نائین	»	»
اردکان	»	»
شهر بابک		»
تفت		»
اردبیل		
اردبیل	تلگراف	پست
سراب	»	»
استارا	»	»
خلخال	»	»
نمین		»
خیاو	»	»

اسامی مراکز و نقاط پستی و تلگرافی با تعیین درجات

درجهٔ چهارم	دفتر تلگراف	دفتر پست
سبزوار		
سبزوار	تلگراف	پست
نیشابور	»	»
مزینان	»	»
بیرجند		
بیرجند	تلگراف	پست
قاین	»	»
سربیشه	»	»
کردستان		
کردستان	تلگراف	پست
بیجار گروس	»	»
قروه	»	»
سقز	»	»
تیکان تپه	»	
زنجان		
زنجان	تلگراف	پست
میانج	»	»

درجه چهارم	دفتر تلگراف	دفتر پست
ملایر		
ملایر	تلگراف	پست
تویسرکان	»	»
نهاوند	»	»

اسامی مراکز و نقاط پستی و تلگرافی با تعیین درجات

درجه پنجم	دفتر تلگراف	دفتر پست	درجه پنجم	دفتر تلگراف	دفتر پست
سمنان					
سمنان	تلگراف	پست			
دامغان	»	»			
سنگسر	»	»			
جندق	»	»			
بیابانك		»			
کاشان					
کاشان	تلگراف	پست			
نطنز		»			
اردستان	»	»			
میمه		»			
بروجرد					
بروجرد	تلگراف	پست			
خرم آباد	»	»			
الیگودرز		»			

۳ ـ تلفن تأسیس ادارهٔ تلفن تقریباً در تمام نقاط ایران بشرکت «کل تلفن ایران» واگذار گردیده و یك سرویس در شهرهای ذیل دائر است

شهرها	تعداد مشترکین	شهرها	تعداد مشترکین	شهرها	تعداد مشترکین	شهرها	تعداد مشترکین
آبادان	٤	جویبار	١	شوشتر	٤	کرمانشاه	٢٣٢
آرادان	٣	خرم آباد	١١	شیراز	٣٧٣	کرند	٣
اردبیل	٢	خرمن	٨	صحنه	١	گلپایگان	٢
اردکان	٥	خونسار	١	تهران وحومه	٢١٤٦	گلوگاه	١
استراباد	٤٥	خوی	٤	علی آباد	١	لار (شیراز)	١
اشرف	٨	دامغان	٩	علی گودرز	١	مأمونیه	١
اسپاهان	٣٩٨	دزفول	١٢	فریکنار	٣	محمره	٣٩
آمل	٦	زنجان	٦٦	فسا	١	مشهدسر	٨
امامزاده جعفر	١	ساوجبلاغ	١	قزوین	٦٧	مراغه	١
اهواز	٧٣	ساری	٤٥	قشلاق	٣	ملایر	٢١
بارفروش	٨٩	سبزوار	٣٣	قصرشیرین	٢٥	نهاوند	١
بروجرد	٥٨	سقز	١	قم	٤٨	نیشابور	٨
بندرجز	٤٦	سمنان	١١	قوچان	٤	ورامین	١
بندرعباس	٣٢	سنندج	٣٨	کازرون	١٢	همدان	٢٨٣
بوشهر	١٠٦	سلطان آباد	١٧٢	کاشان	١٣	یزد	٧١
تویسرکان	٦	سولده	١	کرمان	٧٩		
جهرم	١١	شاهرود	١٠			جمع	٤٧٨٩

صورت سیمهای «شرکت کل تلفن ایران» بین شهرها و قصبات مختلفه

از آبادان به محمّره	۳	فرسخ
» آباده ـ اقلید	۶	»
» ابرقو ـ نیر	۲۲	»
» اردبیل ـ آستارا	۱۱½	»
» استرآباد ـ شاهرود	۱۸	»
» » ـ غنچه علی	۵	»
» اصغرآباد ـ ساوه	۸	»
» اسپاهان ـ قمشه (شهرضا)	۱۵	»
» آمل ـ محمودآباد	۴	»
» بارفروش ـ علی‌آباد ساری ـ جویبار	۸½	»
» بندر جز ـ قره سو	۲½	»
» برازجان ـ کنارتخته	۱۰	»
» بیجار ـ تبریز	۶۳	»
» بیستون ـ هرسین	۳	»
» پل دختر ـ مأمولان	۱۰	»
» تبریز ـ شبستر	۱۲	»
» تویسرکان ـ ملایر و عراق	۲۰	»
» جویم ـ لار	۱۳	»
حاج آقا ـ دزدوزان	۶	»
خرّم‌آباد ـ بروجرد	۱۷	»
خرّم درّه ـ قزوین	۱۳	»
خوی ـ سلماس	۷	»
دامغان ـ دملا	۶	»
از آباده ـ ابرقو	۱۳	فرسخ
» آباده ـ ده بید	۱۷	»
» اشرف ـ کلوگاه	۴	»
» اسدآباد ـ کنگاور	۵	»
» استرآباد ـ بندر جز	۷	»
» اصطهبانات ـ نیریز	۶	»
» اسپاهان ـ خونسار گلپایگان ـ و عراق	۴۷½	»
» اسپاهان ـ دهکرد	۱۹½	»
» ایوانکی ـ امامزاده جعفر	۶	»
» بارفروش ـ مشهد سر ـ آمل	۹½	»
» بندر عبّاس ـ میناب	۲۰	»
» بوشهر ـ برازجان	۱۳	»
» بیجار ـ زنجان	۲۰	»
» پل زال ـ پل اختر	۱۱	»
» تازه کند ـ میانج	۱۰	»
» تیکان تپه ـ سقّز	۱۴	»
» جابن ـ فیروز کوه	۹	»
» جهرم ـ جویم	۹	»
حاج آقا ـ تبریز	۱۰	»
خرّم درّه ـ ابهر	۱	»
خمین ـ الیگودرز	۸	»
دامغان ـ سمنان	۱۸	»
دزدوزان ـ سراب	۶	»

دزفول ـ شوشتر	۱۲	فرسخ
» ـ پل زال	۱۱	»
دهخوارقان ـ گوگان	۱	»
رفسنجان ـ یزد	۵۱	»
زنجان ـ نیک پی	۶	»
ساری ـ اشرف	۸	»
سراب ـ نیر (تبریز)	۷	»
سمنان ـ قشلاق	۲۰	»
سیوند ـ ده بید	۱۹	»
شبستر ـ مرند	۶	»
شوشتر ـ ناصری	۱۷	»
شیراز ـ فسا	۲۴ ۱/۲	»
تهران ـ دماوندوجابن	۱۴	»
» تجریش	۲	»
» علی‌شاه‌عوض	۶ ۱/۲	»
» قم	۲۵	»
» ورامین‌وامامزاده جعفر	۸	»
علی‌آباد ـ رامیان	۶	»
غنچه‌علی ـ گمش تپّه	۲	»
فسا ـ جهرم	۱۱	»
فیروز کوه ـ علی‌آباد	۱۲	»
قزوین ـ همدان	۳۶	»
قروه ـ سنندج	۱۳	»
قره چمن ـ حاج آقا	۸	»
قمشه (شه رضا) ـ آباده	۲۳	»

دزفول ـ صالح آباد	۳	فرسخ
دهانه ـ نیشابور	۹	»
رامیان ـ گنبد قابوس	۴	»
زنجان ـ خرّم درّه	۱۴	»
زیراب ـ علی‌آباد وسه راه	۸	»
سبزوار ـ دهنه	۹	»
سلماس ـ رضائیه	۱۴	»
سنقر ـ قروه	۶	»
شاهرود ـ دملا	۵	»
شریف آباد ـ مشهد	۶	»
شیراز ـ سیوند	۱۵	»
طرق ـ مورچه خورت	۴	»
تهران ـ سعد آباد ـ قصر اعلیحضرت شاهنشاهی	۲ ۱/۲	»
تهران ـ قلهک	۱ ۱/۲	»
» ـ عراق	۴۳	»
» ـ قزوین	۲۴	»
علی‌آباد ـ بارفروش	۴	»
» ـ ساری	۳	»
فسا ـ اصطهبانات	۱۲	»
» ـ داراب	۱۲	»
فریکنار ـ آمل	۴	»
قزوین ـ منجیل	۱۷ ۱/۲	»
قروه ـ بیجار گرّوس	۱۳	»
قشلاق ـ ایوانکی	۴	»
قم ـ عراق	۲۴	»

قوچان ـ باجگیران ۱۲ »
کاشان ـ قم ۱۶ »
کرمانشاه ـ قصرخسروی ۳۲ »
کنار تخته ـ کازرون ۱۰½ »
گلوگاه ـ بندر جز ۲½ »
مبارکه (خط دهکرد) ـ بروجن ۱۹½ »
محمود آباد ـ تبرآباد ½ »
مشهد ـ قوچان ۲۲ »
مرند ـ خوی ۱۳ »
ملایر ـ نهاوند ۷½ »
میانج ـ قره چمن ۱۳ »
مورچه خورت ـ اسپاهان ۲۲ »
نقاب ـ سبزوار ۱۱ »
نطنز ـ طرق ۵ »
همدان ـ گل تپه و اسدآباد ۷ »
همدان ـ کرمانشاه ۲۳ »
یزد ـ مهدی آباد و منشاد ۱۱½ »
کازرون ـ شیراز ۲۰½ »
کاشان ـ نطنز ۱۲ »
کرمان ـ رفسنجان وسیرجان ۴۳½ »
گل تپه ـ بیجار ۱۱ »
مامولان ـ خرّم آباد ۱۱ »
محمود آباد ـ سولده ۵ »
مشهد سر ـ فریکنار ۲ »
مراغه ـ بناب ۲ »
ملایر ـ بروجرد ۷ »
میناب ـ تیاب ۳ »
میاندواب ـ ساوجبلاغ ۸ »
ناصری ـ آبادان ۱۸ »
نیشابور ـ شریف آباد ۱۲ »
نیر ـ اردبیل ۷ »
همدان ـ سنقر ـ کرمانشاه ۲۸ »
یزد ـ اردکان ۹½ »

بعلاوه سرویسهای تلفن مستقل که متعلّق بشرکت کل تلفن نیست درشهرهای ذیل دایر و موجود است :

پهلوی و رشت ۷۰۰ مشترك ، وجه اشتراك ماهی ۲۰ الی ۵۰ قران، تبریز ۲۷۵ مشترك ، وجه اشتراك ماهی ۳۵ قران که ده قران آن مربوط بکرایهٔ دستگاه است ، رضائیه ۱۵ ، آبونه ماهی ۳۵ قران ، مشهد شصت مشترك ، وجه اشتراك سالی پانصد قران .

« شرکت ایران و روس » (برای استفاده از جنگلها) دارای یك خطّ تلفن خصوصی است در طول ساحل دریا بین پهلوی و گرگان رود ، در گیلان سیمهای

خصوصی دیگر رشت را بحسن کیاده ، پیره‌بازار ، خمام ، پهلوی ، چمخاله ، لاهیجان ، لنگرود و رود سر متّصل میسازد ، نرخ مکالمات برای هر ده دقیقه چهار قران و قیمت مخابرات تلفن هر ٥٠ کلمه چهار قران است .

یك رشته سیم خصوصی بطول ٢٤٠ کیلومتر توسّط (کمپانی نفط ایران و انگلیس) بین مسجد سلیمان (محلّ استخراج نفط) و ابادان در ساحل شطّ العرب (محلّ کارخانجات تصفیهٔ نفط) دائر است .

یك سیم خصوصی که رضائیه‌را بساحل دریاچه شاهی مرتبط مینماید جدیداً تأسیس و تحت اختیار عامّه قرار داده شده ، حق المکالمه هر نوبت دوقران است .

« شرکت مختلط شیلات » نیز دارای یك رشته سیم تلفن است که در طول ساحل بین آستارا و پهلوی واقع و از یسار گرگان رود و آلالان و شفا رود (طالش) عبور مینماید .

٥ـ خطوط هوا پیمائی امتیاز خطوط هوا پیمائی مطابق کنترات مخصوص و امتیاز پارلمانی بمسافت ٢٧٦٧ کیلومتر هوائی که ٥٧٨ کیلومتر بین تهران ، همدان ، کرمانشاه و قصر شیرین و ٣٠٩ کیلومتر بین تهران ، بندر پهلوی و ١٠٠٠ کیلومتر بین تهران ، اسپاهان ، شیراز و بوشهر و ٨٨٠ کیلومتر بین تهران میامی ومشهد بکمپانی یونکرس آلمانی برای مدّت پنج سال داده شده بود که پستهای دولتی را حمل نماید و سابقاً سرویس مزبور در خطوط ذیل دائر گشته مسافر و مقدار معیّن مال‌التّجاره حمل مینمود ولی اکنون این سرویس متروك گردیده است .

صورت خطوط هواپیمائی

کمپانی « یونکرس » منظّماً هواپیمائی خطوط ذیل را عهده دار بوده است :

الف ـ تهران ، پهلوی ، باکو .

ب ـ تهران ، همدان ، کرمانشاه ، بغداد .

ج ـ تهران اسپاهان ، شیراز ، بوشهر .

د ـ تهران ، مشهد .

طیاره های کمپانی مزبور نیز پروازهای غیرمنظّمی بین (تهران ، کرمان) (تهران ، تبریز) (تهران ، بندرشاه) (بوشهر ، اهواز ، محمره) (بوشهر ، لنگه ، بندرعباس) و غیره مینموده اند .

الف ـ خط تهران ، پهلوی ، باکو .

طیاره های مذکور در پهلوی با طیاره های خط باکو ، پهلوی مرتبط میشده وخط اخیر نیز باستثنای فصل زمستان باخط هوائی باکو ، مسکو متّصل میگردیده است بطوریکه مسافت بین تهران و برلن در پنج روز طی میشده ، بعلاوه در باکو با خطوط آهن مستقیم به مسکو ، برلن ، پاریس ، لندن ، و غیره و با طیاره های کمپانی (۱) ارتباط داشته اند .

ب ـ خط تهران ، همدان ، کرمانشاه ، بغداد .

این خط دربغداد با سرویس خطوط هوائی امپراطوری کمپانی هوائی شرق(۲) و اتومبیل های (کمپانی نیرن) ونیز باترن(۳) ارتباط داشته است .

ج ـ خط تهران ، اسپاهان ، شیراز ، بوشهر .

این خط دربوشهر با کشتیهای سریع السیری که به بصره ، کراچی و بمبئی میروند وهمچنین با سرویس (خطوط هوائی امپراطوری) و کمپانی (هوائی شرق) و (ك . ل . م .) مربوط میگشته است .

د ـ تهران ، مشهد .

---

(۱) - *W. O. G. W. F.* (۲) - *K. L. M. Air orient Imperial Airways.*
(۳) - *Taurus orient express.*

طیاره های خطوط هوائی امپراطوری(۱) خطّ لندن به کراچی را طی مینمایند و در ایران منظماً در فرودگاههای بوشهر ، لنگه و جاسك پائین میآیند ،

خطّ سیر طیاره‌های مذکور

وقیمت مسافرت بقرارذیل است

اوقات حرکت	فرودگاه	کرایه	
		مسافر	مال التجاره
	غیر ثابت	لیره انگلیسی	کرایه هر کیلو به شلینگ
لندن			
کلنی		۶،۰	۱،۰
نورمبرك		۱۰،۰	۱،۶
وینه		۱۵،۱۰	۲،۱
بوداپست		۱۹،۰	۲،۵
بلگراد		۲۳،۰	۲،۱۰
اسکپ		۲۷،۰	۳،۰
سالونیك		۳۰،۱۰	۳،۰
آتن		۳۵،۰	۳،۴
میرابلا		۳۹،۰	۳،۹
اسکندریه		۴۹،۰	۴،۹
کازا		۵۵،۰	۵،۴
بغداد		۸۱،۰	۷،۹
بصره		۸۳،۰	۸،۴
بوشهر		۹۴،۰	۸،۱۱
لنگه		۱۰۱،۰	۹،۷
جاسك		۱۰۷،۰	۱۰،۱
گوادر		۱۱۴،۰	۱۰،۹
کراچی		۱۲۱،۰	۱۱،۵

(۱) - *Imperial Airways.*

طیارات هلندی کمپانی سلطنتی (۱) که درخطّ امستردام ، هند شرقی آمد و رفت دارند درمیدان های بوشهر وجاسك نیز فرود میآیند

تبصره ـ وزن مسافرین را نیز مانند مال التجاره تعیین میکنند ، زیرا قیمت بلیط مسافر منوط بوزن آنها است ، خط سیر وکرایه از قرار ذیل است

فرودگاه	اوقات حرکت	کرایه به فلورن (پول هلند)	
		مسافر	مال التجاره
آمستردام			
بوداپست			
آتن		۳۹٦،۰	۲،۰
میرزاموترك		٥١٦،۰	۲،۷٥
قاهره		٥٤۰،۰	۲،٥٨
بغداد		۷۸۰،۰	٤،٦٥
بوشهر		۹۰۰،	٥،۳٥
جاسك		۱۰٤٤،	٦،۰٥
کراچی		۱۱۷٦،	٦،٨٥
جودهپور	[illegible]	۱۲٤٨،	۷،٦٥
الله آباد		۱۳۳۲،	٨،٨۰
کلکته		۱٤۱٦،	۹,٨۰
اکیاب		۱٤۷٦،	۱۰،٥٥
رنگون		۱٥۳٦،	۱۱,۲۰
بانلك		۱۷۷٦،	۱۳،۱۰
آلور استار		۱٨۹٦،	۱٤،۳۰
مدان		۱۹٤۱,٥۰	۱٥,٥۰
پالمپانك		۲۱۰٦،٥۰	۱۷,
باطاویا		۲۰۰،	۱۷,٥۰
باندوئینك		۲۲۱۷،٥۰	۱۷,٥۰

(۱) - *The Royal Deutch aire service*

خط پستی هوائی بغداد ـ دمشق

یك سرویس پستی هوائی هفتگی بین بغداد و دمشق تأسیس شده است

	اوقات حرکت پست سفارشی		پست غیر سفارشی
بغداد	٦ ساعت بعد از ظهر	سه شنبه	٧ ساعت بعد از ظهر
بصره	ظهر	یکشنبه	٧ ساعت بعد از ظهر
موصل	٣ ساعت و نیم قبل از ظهر	یکشنبه	٣ ساعت و یك ربع قبل از ظهر

کمپانی هوائی شرق(١) فرانسه، شام، عراق، ایران، هندوستان و هندوچین. یك خط هوائی هفتگی فرانسوی پاریس را (از راه مارسی، ناپل، کرفو، آتن، کاستل رس، بیروت، بغداد، بوشهر، جاسك، کراچی، بانگکوك) به سائیکون مرتبط میسازد.

کرایه مسافرت برای دمشق مثل کرایه بیروت است و کرایه عزیمت از دمشق یا از بیروت یکی است و بین این دو شهر مسافرین مجاناً با اتومبیل کمپانی حمل و نقل میشوند.

کرایهٔ مارسیّ الی بغداد ٩,٧٥ فرانك فرانسه است، برای سایر کرایه‌ها رجوع شود بنمایندگان کمپانی.

قسمت بغداد ـ سائیکون

مسافرین در این قسمت فقط بین بغداد، بوشهر، جاسك، کراچی از یکطرف و بین بانگکوك، سائیکون از طرف دیگر قبول و کرایه بقرار ذیل است:

		بغداد		
بوشهر	لیره	١٣	بوشهر	
جاسك	«	٢٦	١٣	جاسك
کراچی	«	٤٠	٢٧	١٤

(١) - *Air Orient C.*

بانگکوك ، سائیکون : ۲۵۰۰ فرانك فرانسه یا ۲۰ لیره .

خط بین کراچی و بانگکوك مخصوص حمل پست و مال‌التّجاره است و مسافر قبول نمیشود مگر بطور استثناء و یا موافقت اداره مرکزی کمپانی هوائی شرق . Air Orient C. 2 Rue Mrbeuf Paris 8 نمره (۲) کوچه ماربوف پاریس (۸) .

پست دولت ایران از طیّارات کمپانی مزبور برای ارسال پست بتمام نقاط استفاده و علاوه بر نرخ معمولی سور تاکس پست هوائی را نیز دریافت میدارد .

مراسلات بمقصد چین و ژاپون وغیره را از سائیکون ببعد از راه معمولی ارسال میدارند .

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

این علامت = بمعنی رجوع شود است .

آئین محله) ٨.

آبادان) ١٠٧،١٦٤،٢٥١،٢٥٣،٣٠٨، ٣٠٩،٤٣١،٤٣٢،٤٥١،٤٥٢،٤٦٤،٤٨٧، ٤٩٠.

آذربایجان) ٦،٨،١٢،٢٠،٤٠،٤١،٤٢،٤٣، ٤٤،٨٤،٨٦،٩٢،٩٣،١٠٦،١١٠،١١٩، ١٥٠،١٥٢،١٥٣،١٥٤،١٥٦،١٥٧،٢١٢، ٢٢٩،٢٣٨،٢٤١،٢٦١،٢٨٦،٤٣٤،٤٣٥، ٤٦٦،٤٦٩،٤٧٦.

آرتق) ٦٤٥.

آستارا) ٣٢،٣٥،٤٠،١٥٦،١٥٧،٢٢٩، ٤٣١،٤٣٢،٤٣٥،٤٣٩،٤٤٠،٤٤١،٤٥٧، ٤٥٨،٤٥٩،٤٩٠.

آستارا : رود) ٣٣.

آستانه : قریه) ٢٣٥.

آقا علی : معدن) ٢٥٧.

آلالان) ٤١١،٤٩٠.

آلالان : رود) ٣٢،

آلمان) ٤٩،٩٥،٩٧،١٠٤،١٠٥،١١٧،١١٨، ١٢١،١٢٢،١٢٣،١٢٤،١٢٧،١٢٩،١٣٩، ١٤١،١٤٥،١٤٦،٢٢٠،٢٢١،٢٢٣،٢٢٤، ٢٩٢،٢٩٤،٣١٢،٤٦٣،٤٧٧.

آلوراستار) ٤٩٣.

آمالفیها *Amalfis*) ٣.

آمستردام) ٥٧،٧٢،٤٩٣.

آمل) ٨،١٧٩،١٨٥،١٩٨،٢٧٥،٤٤٣.

آنورس) ٤٦٣،٤٦٤،٤٦٥.

ابراهیم شاهزادهٔ شروان) ٢١٢.

ابرقو) ١٨٥،٢٠٦.

ابهر) ٤٠.

اتابك سعدبن زنگی) ٢٧٧.

اترك : رود) ٣٣،٣٥.

آتن) ٤٩٢،٤٩٣،٤٩٤.

احمد وال) ٤٤٧.

احمدی) ٤٤٨،٤٥١،٤٥٣.

احمر [دریا - بحر]) ٤٦٣.

ارامنه) ١٠٦،١٠٨.

اردبیل) ٨،٤٢،٤٣،٢٣٨،٢٧٣،٢٧٥،٤٣٥، ٤٣٩،٤٤٠،٤٤١،٤٧٦.

اردستان) ٨.

اردشیر بابکان) ٢٧٦،٢٨٠.

اردکان) ١٨٥،٢٠٥.

ارزروم) ٣،٤٣٦،٤٣٧.

ارزویه) ١٠٧.

ارس : رود) ٣٢،٦٤،٢٥٧،٤٧٠،

اروپا) ٣،٤،٥،٢٠،٢٦،٢٧،٣٨،١١٩،١٢٥، ١٢٦،١٣٥،٢١١،٢١٣،٢١٨،٢٨٢،٢٨٩، ٢٩١،٢٩٦،٢٩٧،٣٩٦،٤١٢،٤٦٠.

ارومیه = رضائیه .

اسپانی) ١٢٦،٢٦٤،٣١١.

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

اسپاهان) ٨، ١٩، ٢٣، ٢٤، ٤٠، ٤٢، ٤٣، ٤٨، ٥٠، ٥٨، ٦٤، ٨٤، ٨٩، ٩٢، ٩٣، ٩٩، ١٠٦، ١١٩، ١٢٠، ١٢٥، ١٣٢، ١٥٠، ١٥١، ١٥٢، ١٥٣، ١٥٤، ١٧٣، ٢١٨، ٢٢٩، ٢٣٥، ٢٧٣، ٢٧٤، ٢٧٥، ٢٧٩، ٢٨١، ٢٨٢، ٢٨٥، ٢٨٦، ٢٩٦، ٢٩٧، ٢٩٨، ٢٩٩، ٣٠٠، ٣٠٥، ٣٩٨، ٤١١، ٤٤٢، ٤٤٩، ٤٥٠، ٤٥١، ٤٥٣، ٤٧٦، ٤٩٠، ٤٩١.

اسپند : رود) ٣٢.

استخری) ٢١٢.

استراباد) ٨، ١٢، ١٩، ٣٣، ٣٤، ٤١، ٤٢، ٤٨، ٨٦، ٩٣، ١٢٥، ١٥٠، ١٥١، ١٥٢، ١٥٣، ١٥٤، ١٧٨، ١٨٥، ١٩٦، ٢١٢، ٢٢٩، ٢٣٨، ٢٤١، ٢٧٥، ٢٨٦، ٢٩٦، ٣٠٤، ٤٤٣، ٤٧٦،

استرالیا) ٦٣، ٢٢٦، ٢٨٧.

اسفندقه) ٤٠، ٤٢.

اسکب) ٤٩٢.

اسکنان) ٢٣١، ٢٣٢، ٢٣٣.

اسکندر مقدونی) ٣.

اسکندریّه) ٤٩٢.

اسلام) ٥٢، ٢٧٣، ٢٨١، ٢٩٨.

اسماری) ٢٤١.

اسود [بحر ــ دریای سیاه ــ دریای] ٣، ٤، ٦.

آسیا) ٣، ٤، ٦، ٢١٢، ٣٩٨.

آشتیان) ٢١٨.

اشرف) ٨، ١٧٩، ١٨٥، ١٩٩، ٢٧٤، ٣٠٤، ٤٤٣.

آش قلعه) ٤٣٧.

اشکانیان) ٢٧٧، ٤٣٤.

اشنو) ١١٩.

آشور بانیپال) ٦٥.

آشوری) ٢٨٢.

اطریش) ١٠٤، ١٠٥، ٢٢٠، ٢٢١، ٢٩٢، ٢٩٤، ٣١٢.

اعراب) ٢٦٤، ٢٧٣، ٢٨١.

افریقا) ٥، ٦، ١٢٦، ٢٢٦.

افریقا : صحرای) ٦٢، ٦٣.

افشار) ١٥٦، ١٥٧، ١٨٤، ٢٨٦.

افشاریه) ١٦٥، ١٦٦.

افغانستان) ١٩، ٢١، ٩٥، ٩٦، ٩٧، ٩٨، ١١٧، ١١٨، ١٢٧، ١٢٨، ١٢٩، ١٣٠، ١٤٥، ١٤٦، ٩، ٢١٦، ٢٢٣، ٢٢٤، ٢٩٢، ٢٩٥، ٣١٢، ٤٣٤، ٤٤٦.

اقبال و بشاریات) ١٦٥، ١٦٦.

اقطاع) ١٦٠، ١٦١.

آق گنبد) ٤٦٧.

اقیانوس اطلس) ٤، ٤٦٤.

اکیاب) ٤٩٣.

آلاف) ٢٣٩.

البرز : کوه) ٢٢، ٢٨، ٢٩، ٤٨، ٥١، ١٠٨، ٢٢٩، ٢٣٦، ٢٥٨، ٢٥٩، ٢٦٠، ٤٣٤.

الشتر) ٨.

الکام : رود) ٣٢،

الله آباد) ٤٩٣.

فهرست اسامی امکنه و اشخاص وطوایف

المنصور) ٢٧٥.
الموت) ١٦٥،١٦٦.
الوند) ٢٢٩،٢٣٥.
الهوردی خان) ٢٧٧.
امامزاده ابراهیم : در آمل) ٢٧٥.
امامزاده جعفر : در دامغان) ٢٧٦.
امامزاده محمد طاهر : در بارفروش) ٢٧٥.
امامقلی میرزا) ٤٦٦.
امریکا) ٢٦،٢٧،١٠٤،١٠٥،١١٧،١١٨،
١١٩،١٢١،١٢٢،١٢٣،١٢٤،١٢٥،١٢٦،
١٣٥،١٣٨،١٣٩،١٤٠،١٤١،٢٢٠،٢٢١،
٢٧٩،٢٨٢،٢٨٥،٢٨٩،٢٩٠،٢٩٢،٢٩٤،
٣١٣،٣٩٤،٤٥٥،٤٥٦،٤٧١.
امید : دماغه) ٥.
امین الدوله) ٤١٣.
انارك) ٤١،٤٢،٥٠،٥١،٥٢،٥٣،٢٦١،
٢٦٢،٢٦٣،
انجیر کوه) ٥٠.
انزلی = پهلوی .
انگلیس) ٣،٥،٦،٢١،٦٣،٩٥،٩٦،٩٧،٩٨،
١٠٤،١٠٥،١١٧،١١٨،١٢١،١٢٢،١٢٣
١٢٤،١٢٧،١٢٨،١٢٩،١٣٠،١٣٥،١٣٨
١٣٩،١٤٠،١٤١،١٤٥،١٤٦،٢٢٠،٢٢١،
٢٢٣،٢٢٤،٢٥٣،٢٨٥،٢٩٢،٢٩٤،٣١٣،
٣٩٤،٤٠٣،٤٠٥،٤٠٦،٤١٢،٤٣١،٤٣٥،
٤٥٩،٤٩٠.
اورشلیم) ٢٧٩.
اهر) ٤٠،٢٥٧،٤٤١.
اهواز) ٥٧،٥٩،٦٠،٦١،٦٧،٦٨،٦٩،٧٠،
٧١،٧٢،٧٤،٧٦،٤٣١،٤٤٣،٤٥٢،٤٥٣،
٤٥٤،٤٦٧،٤٦٨،٤٧١،٤٧٢،٤٧٣،٤٧٤،
٤٩١.
ایجرود) ٢٢.
ایسین) ٤٤٨.
ایطالیا) ١٢١،١٢٢،١٢٣:١٢٤،٢١٦،
٢١٧،٢٢٠،٢٢١،٢٩٢،٢٩٤،٣١٣.
ایطالیائیها) ٣.
ایلالان آستارا) ٨
ایلیجا) ٤٣٧.

ب

بابل : [بارفروش]) ١٧٩،١٨٥،١٨٧،
٢٣٨،٢٧٥،٣٠٤،٤٤٢.
باجگیران) ٤٣٥،٤٤٤.
باخرز) ١٥٨،١٥٩.
بادامان : کوه) ٤٠.
بادکوبه) ٤٨،٤٥٧،٤٥٨:٤٩١.
بارفروش = بابل .
بارون ژولیوس دُرویتر
Baron Julius de Reuter ٣٩٩.
بازرگان) ٤٠،٢٣٧،٤٢٦.
باطاویا) ٤٩٣.
باطوم : بندر) ٦.
باغ شوران) ٤٠ .

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

باغو) ٤٤٨.
بافق) ٤٠، ٤٩، ١٨٥، ٢٠٧، ٢٣٦، ٢٦٣.
بالاخور) ٤٣٧.
بالکان) ١٣٥.
بام وصفی آباد) ١٥٨، ١٥٩.
بالي کي) ٤٣٧.
بانت : قریه) ٤١.
باندوئینك) ٤٩٣.
بانگکوك) ٤٩٤، ٤٩٥.
بانلك) ٤٩٣.
بانه) ١٠٨، ١١٩، ١٨٤.
بایهورت) ٤٣٧.
بجنورد) ٢٧، ١٥٨، ٢٥٩، ٢٨٦، ٤٤٥، ٤٤٦.
بحرین : جزیره) ٣٧، ٣٨، ٤٦٠، ٤٦١، ٤٦٢، ٤٦٣، ٤٦٥.
بختیاري : ایل) ٥٩، ٢٨٦.
بختیاری : کوه) ٥٨، ٦٠.
بختیاری : ناحیه) ٨٤، ١٨٣، ١٩٣، ٢٤٠، ٢٤٩، ٤٥٣.
بخشان [دیزك]) ٤٤٧.
برازجان) ٤٥١، ٤٥٣.
بردسیر) ١٦٠، ١٦١.
برلن) ٤٩١.
برم) ٤٦٣.
بروجرد) ٢٣، ٨٦، ١٣٢، ١٦٨، ١٨٥، ١٩٣، ٢٠٩، ٢٣٦، ٢٩٦، ٤٥٤، ٤٧٦.
بروکسل) ٣٢٣.
بساتین) ٤٥٤.
بستانو : بندر) ٣٧.
بستانه) ٣٧، ٤٥٠.
بستك) ٢٣٠، ٤٤٩.
بصره) ٤٥٢، ٤٥٤، ٤٦٠، ٤٦١، ٤٦٢، ٤٦٣، ٤٦٤، ٤٦٥، ٤٦٦، ٤٩١، ٤٩٢،
بغداد) ٣، ٤٣٦، ٤٣٩، ٤٥٤، ٤٩١، ٤٩٢، ٤٩٣، ٤٩٤.
بقعهٔ حضرت معصومه سلام الله علیها ٢٧٧.
بقعهٔ سه سید) ٢٧٥.
بقعهٔ شمس تبریزی) ٢٧٥.
بلا کوه) ٥٣.
بلژیك) ١٠٤، ١٠٥، ١٣٨، ١٤٠، ٢٩٢، ٢٩٤، ٣١٤.
بلکور : رودخانه) ٣٢.
بلگراد) ٤٩٢.
بلوچستان) ٢٣، ٢٥، ٤٠، ٤٢، ٤٣، ٤٤، ٨٤، ٩٣، ١٠٧، ١٢٦، ١٤٧، ٢٠٩، ٢٢٩، ٢٣٦، ٤٧٠.
بُلیه : قصبه) ٦٧.
بم) ١٩، ٤٢، ١٠٧، ١٢٦، ١٤٨، ٤٤٨،
بمبئی) ٤٦٠، ٤٦١، ٤٦٢، ٤٦٣، ٤٦٥، ٤٩١.
بمپور) ٤٤٧.
بم و نرماشیر) ١٦٠، ١٦١.
بنان : کوه) ٤٠، ٥١، ٢٣٧، ٢٦٣.
بند امیر) ٦١، ٦٧، ٢٤١، ٢٧٤.
بندر شاه) ٤٤٣، ٤٤٦، ٤٧٣، ٤٧٤، ٤٩١.

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

بندرگز) ۱۸۵،۱۸۶،۲۲۸،۲۷۶،۳۰۴،
۴۳۲،۴۴۲،۴۴۳،۴۴۶،۴۵۷،۴۵۸،۴۵۹،
۴۷۱،۴۷۲.
بند قیر = بند امیر.
بند معلم) ۴۵۰.
بنگاله) ۲۷.
بنه) ۴۸.
بودایست) ۴۹۲،۴۹۳.
بوداغیانس) ۴۶۶.
بورق) ۲۲۹.
بوشهر) ۴۸،۱۸۵،۱۸۹،۲۰۹،۲۴۶،۲۸۴،
۳۰۰،۳۰۶،۳۰۷،۳۰۹،۳۹۸،۴۳۱،۴۳۲،
۴۳۵،۴۵۰،۴۵۱،۴۵۲،۴۵۳،۴۶۰،۴۶۳،
۴۶۴،۴۶۵،۴۹۰،۴۹۱،۴۹۲،۴۹۳،۴۹۴،
بهبهان) ۱۰۷،۱۶۴.
بهر آسمان) ۵۰،۲۶۱.
بهزاد) ۲۹۸.
بهیر : رود) ۳۲.
بیارجمند) ۱۷۷،۲۶۱.
بی بی شهربانو : کوه) ۴۱.
بیجار) ۲۸۶.
بیجار خاله : رود) ۳۲.
بیرجند) ۲۳،۴۱،۴۲،۴۳،۴۳۵،۴۴۴،۴۴۷،
۴۷۰،۴۷۶.
بیروت) ۴۳۶،۴۹۴.
بیستون) ۶۶،۲۷۵،۲۷۷.
بین النهرین) ۵،۱۹.
بیورویرس) ۴۴۲.
بیدهند) ۴۲.

پ

پارتها) ۲۷۶،۲۸۰.
پاریزه : دکتر *Pariset*) ۲۱۲.
پاریس) ۴۹۱،۴۹۴.
پازارگاد) ۶۶.
پازی تیگریس) ۵۸.
پاسنی) ۴۶۱،۴۶۲.
پاطاق : تنگه) ۴۳۴.
پالمیانك) ۴۹۳.
پای پل) ۵۹،۷۲.
پراچینه) ۴۱.
پرت سعید) ۴۶۳،۴۶۵.
پرتغالیها) ۵.
پرس پلیس) ۲۶۴.
پرسخان) ۴۰.
پروان) ۴۱.
پروفسور پوپ) ۲۷۹.
پریشان : دریاچه) ۳۱،۳۷.
پس قلعه) ۴۱،۵۱.
پشت بسطام) ۱۷۷.
پشتکوه) ۲۳،۴۰،۴۲،۵۸،۵۹،۲۴۰۰.
پطر کبیر) ۵.
پل الهوردیخان) ۲۷۴،۲۷۵.
پل خواجو) ۲۷۴.

پل دختر) ۲۷۵.
پل رود) ۳۲.
پل کربی) ۴۳۷.
پونه زار) ۳۹، ۲۳۰.
پهلوی [انزلی] : بندر) ۸، ۳۲، ۱۰۸، ۲۳۸، ۳۰۳، ۳۰۴، ۴۳۱، ۴۳۲، ۴۳۵، ۴۴۱، ۴۴۲، ۴۵۷، ۴۵۸، ۴۵۹، ۴۷۰، ۴۷۵، ۴۸۹، ۴۹۰، ۴۹۱.
پیره) ۴۳۷.
پیره بازار) ۴۷۰، ۴۹۰.
پیربازار : رودخانه) ۳۲.
پیرینه کبان) ۴۳۷.
پیش کدکان) ۴۱.
پیغمبران : کوه) ۴۲، ۲۳۴.
پیله سوار) ۴۴۰، ۴۴۱.

ت

تاشی) ۴۰.
تاونه) ۳۷.
تبریز) ۱۱۱، ۱۲۵، ۲۱۸، ۲۷۵، ۲۸۶، ۲۹۷، ۲۹۹، ۳۰۰، ۳۰۲، ۳۰۳، ۳۹۳، ۳۹۸، ۴۱۱، ۴۳۱، ۴۳۵، ۴۳۶، ۴۳۷، ۴۳۸، ۴۳۹، ۴۴۰، ۴۴۱، ۴۶۶، ۴۶۸، ۴۶۹، ۴۷۰، ۴۷۵، ۴۸۹، ۴۹۱.
تجن) ۴۳۴.
تخت جمشید) ۲۸۰.
تخت سلیمان) ۴۴.
تخت مادر سلیمان) ۲۷۷.
تخت مغان) ۴۲.
تربت) ۳۰۵.
تربت حیدری) ۸، ۴۱، ۱۵۸، ۱۵۹، ۲۷۶، ۴۴۷، ۴۴۹، ۴۷۶.
تربت شیخ جام) ۲۷۵، ۴۴۶.
توشك چال) ۳۹.
ترشیز) ۱۲۵، ۱۵۸. ۱۵۹.
ترکستان) ۲۱۲، ۳۰۹.
ترکمانچای) ۵.
ترکمن : خاك) ۱۸۲.
ترکیه) ۲۱، ۹۵، ۹۶، ۹۷، ۹۸، ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۱۷، ۱۱۸، ۱۱۹، ۱۲۱، ۱۲۲، ۱۲۳، ۱۲۴، ۱۲۷، ۱۲۸، ۱۲۹، ۱۳۰، ۱۳۵، ۱۳۸، ۱۳۹، ۱۴۰، ۱۴۱، ۱۴۵، ۱۴۶، ۲۱۶، ۲۲۰، ۲۲۱، ۲۲۳، ۲۲۴، ۲۹۰، ۲۹۳، ۲۹۵، ۳۱۴، ۴۳۵، ۴۳۶، ۴۳۷.
ترهان) ۸.
تفت) ۲۹۶.
تفرش) ۲۸۶،
تنکابن) ۸، ۱۳، ۱۴۲، ۱۴۷.
تنگ تیر) ۲۳۶.
تنگستان) ۴۵۱.
توداران) ۴۱.
توران : جزایر) ۲۲۹.
تورانك تپه) ۲۷۵.

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

تورنیگ *Thurnige*) ٤٩.

تولول) ٤١.

توله رود) ٣٢.

تون = فردوس.

توهه) ٤٠، ٤٢، ٥٣، ٢٥٨، ٢٥٩.

تویسرکان) ١١٩، ١٢٠، ١٣٢.

تهران) ٣٤، ٣٥، ٣٧، ٣٩، ٤١، ٤٣، ٥٠، ٥١، ٥٢، ٦٢، ٨٤، ٨٦، ٩٢، ١٠٦، ١٢٠، ١٢٥، ١٣٢، ١٥٠، ١٥١، ١٥٢، ١٥٣، ١٥٤، ١٥٥، ١٨٥، ١٨٦، ٢١١، ٢١٨، ٢١٩، ٢٢٨، ٢٣١، ٢٣٢، ٢٣٤، ٢٣٩، ٢٤٠، ٢٤٨، ٢٨٦، ٢٨٧، ٢٩٩، ٣٠٠، ٣٠١، ٣٠٢، ٣٠٩، ٣٩٨، ٣٩٩، ٤٠٠، ٤٠٧، ٤١١، ٤٣٥، ٤٤١، ٤٤٢، ٤٤٣، ٤٤٦، ٤٤٩، ٤٥٠، ٤٥١، ٤٥٣، ٤٥٤، ٤٦٨، ٤٦٩، ٤٧٥، ٤٧٦، ٤٩٠، ٤٩١.

تیرتاش) ٤٤٣.

تیز رود) ٣٢.

تیسفون) ٢٦٤.

تیمورلنگ) ٢١٢.

تیموریان) ٢٩٨.

ج

جادرکه) ٤٢.

جاسك) ٣٠٧، ٤٦٠، ٤٦١، ٤٦٢، ٤٩٢، ٤٩٣، ٤٩٤.

جاموس : مرداب) ٦٥.

جاوه) ٢٩٧، ٣١٤.

جراح) ٤٥١.

جراحی) ٥٨.

جغتای) ٢٦١.

جکیر ویر : رود) ٣٢.

جلال آباد) ٢٣٧.

جلفا : در آذربایجان) ٤٣١، ٤٣٥، ٤٣٨، ٤٣٩، ٤٦٦، ٤٦٨، ٤٦٩.

جلفا : در اسپاهان) ٢٧٦.

جندق) ٢٣٩.

جو دهپور) ٤٩٣.

جودی : خاك) ٨.

جوزان) ٢٨٦.

جوزانك) ٣٩.

جوشقان) ٤٠.

جهرم) ١٠٧.

جهرود) ٤٠.

جیرفت) ٤٤، ١٠٧.

چ

چاپلق) ١٦٨، ١٩٣.

چارك) ٣٧، ٤٥٠.

چالوس : رود) ٣٢.

چالی) ٤٣٧.

چاه بهار) ٤٦٠، ٤٦١، ٤٦٢.

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

چك واسلوا کی) ١٠١، ١٠٤، ١٠٥، ١٠٣، ٢٩٣، ٢٩٥، ٣١٥.
چکور : رودخانه) ٣٢.
چگینی) ٨.
چمخاله) ٤٥٧، ٤٥٨، ٤٩٠.
چمنستان) ٨.
چناران) ٢٣٥، ٤٤٤.
چنی جان : رودخانه) ٣٢.
چوبار : رودخانه) ٣٢.
چوب سرخ) ٤٠.
چومثقال : رودخانه) ٣٢.
چهارباغ) ٢٧٥.
چهل ستون) ٢٧٥.
چهارمحال) ٤٠، ٤٢.
چیرو : بندر) ٣٧.
چین) ٤، ٩٦، ١٢٧، ١٢٩، ١٣٨، ١٣٩، ١٤٠، ١٤١، ١٤٥، ١٤٦، ١٤٧، ٢١٢، ٢٨٣، ٢٨٩، ٢٩٠، ٢٩٣، ٢٩٥، ٣١٥، ٤٣٤، ٤٩٥.

ح

حاجی آباد : در سمنان) ٤٢، ٢٣٩، ٢٤٠.
حاجی آباد) ٤٤٨.
حاجی داغ) ٤٠، ٢٢٩.
حاجی شیخ احمد) ٤٦٣.
حاجي طرخان) ٣٤.
حاجی عباس بن حاجی علی اکبرحاجی رضا) ٤٦٣.
حاجی محمد حسن غازی) ٤٦٥.
حاجی میرزاحسینخان مشیرالدوله سپهسالار) ٣٣، ٢٤٩.
حجیران بستکه) ٤٣.
حریق : رودخانه) ٣٢.
حسن آباد : در گیلان) ٨.
حسن رود) ٣٢.
حسن کیاده) ٣٢، ٤٩٠.
حسنیه : بندر) ٣٧، ٤٥٠.
حشمت رود) ٧٦، ٧٧.
حضرت عبدالعظیم) ٤٦٨.
حلب) ٣.
حسن خانلو) ٤٤١.
حسن قلعه) ٤٣٧.
حیدرآباد) ٤٣٩، ٤٦٧.

خ

خاتون بارگاه) ٣٩، ٢٢٠، ٢٣٣.
خارك) ٣٧، ٤٦٥.
خارگرد) ٢٧٦.
خاکستر) ٤٤٥.
خاش) ٤٤٧.

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

خالاسرا : رود) ۳۲.
خالکانی ؛ رود) ۳۲.
خاله خان) ۲۴۸.
خان سالار) ۴۱.
خانقین) ۴۵۴.
خانه دودی) ۲۶۱.
خاوه) ۸.
خبیص) ۲۰.
خراسان) ۸،۲۲،۲۷،۴۰،۴۱،۴۲،۴۳،۴۴،
۸۴،۸۶،۹۲،۹۹،۱۰۶،۱۰۷،۱۱۹،۱۳۲،
۱۵۰،۱۵۱،۱۵۲،۱۵۳،۱۵۴،۱۵۸،۱۵۹،
۱۸۴،۲۰۹،۲۱۳،۲۲۹،۲۳۵،۲۴۱،۲۶۱،
۲۷۶،۲۸۴،۲۸۶،۲۸۸،۳۰۹،۴۷۶.
خرقان) ۱۶۵،۱۶۶.
خرم آباد) ۸،۲۳،۱۶۸،۱۸۵،۱۹۴،۴۵۴.
خزر [بحر : دریای]) ۶،۸،۲۵،۲۸،۲۹،
۳۱،۳۲،۳۳،۳۵،۳۶،۶۵،۷۲،۸۷،۱۰۸،
۱۰۹،۱۳۱،۱۳۲،۱۴۲،۱۴۷،۱۸۴،۲۱۱،
۲۱۴،۲۲۹،۲۳۸،۲۴۰،۴۳۲،۴۳۴،۴۵۶،
۴۵۷،۴۷۰.
خزعل آباد) ۴۵۲.
خسروگرد) ۲۷۶.
خشایارشا) ۲۸۰.
خطبه سرا ؛ رود) ۳۲.
خفاجیه) ۱۶۴،۴۵۴.
خلجستان) ۴۲.
خلخال) ۴۰،۴۱،۴۲،۱۵۶،۱۵۷،۲۲۹،
۴۴۰،۴۴۱.
خلف آباد) ۴۵۲،۴۵۳.
خلیج استراباد) ۳۲.
خلیج حسینقلی) ۲۳۸.
خلیج فارس) ۳،۶،۲۵،۲۸،۳۱،۳۷،۴۳،
۵۷،۵۸،۶۰،۷۲،۸۷،۲۰۹،۲۴۳،۳۰۹،
۴۵۶،۴۵۹،۴۶۰،۴۶۳،۴۶۴،۴۶۵،۴۷۰.
خلیج فارس؛ بنادر) ۱۵۰،۱۵۱،۱۵۲،۱۵۳،
۱۵۴،۱۸۱،۲۰۹،۴۱۲،۴۳۲،۴۵۷.
خمار) ۴۱.
خمام) ۷۶،۱۸۰،۴۹۰.
خمسه) ۴۰،۴۲،۴۳،۸۶،۹۲،۱۸۳،۲۸۶.
خوار) ۱۲۵،۱۵۵.
خواجه نفس) ۳۲.
خور) ۲۳۱،۲۳۲.
خورموسی) ۴۷۱،۴۷۲.
خورنمو) ۴۱.
خوریان) ۲۳۸،۲۳۹،۲۴۰.
خوزستان) ۱۹،۲۲،۲۵،۴۳،۵۷،۵۸،۶۰،
۶۱،۶۲،۶۳،۶۴،۶۵،۶۹،۷۱،۷۲،۷۳،۷۴،
۸۴،۸۶،۸۷،۸۹،۹۳،۱۰۷،۱۲۶،۱۳۲،
۱۴۷،۱۵۰،۱۵۱،۱۵۲،۱۵۳،۱۵۴،۱۶۴،
۱۸۴،۲۱۲،۲۴۰،۲۴۱،۳۰۹،۴۷۶.
خونسار) ۲۲،۱۱۹،۱۷۲،۲۹۶،
خوی) ۴۳،۱۵۶،۱۵۷،۲۸۸،۲۹۷،۴۳۵،
۴۳۶،۴۳۷،۴۳۸،۴۳۹.
خیلو) ۴۴۱.

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

د

داراب) ۱۰۷.

دارابچی) ٤٦٤.

داروان) ٦٦.

داریوش) ۵۷،٦۵،٦۷،۲۸۰،٤۳٤.

داشلی چای) ٤۳۷.

داغلان) ٤۳.

دالاهو) ۲۳.

دال بندین) ٤٤۷.

دالکی) ٤۳،۲٤٦،٤۵۱.

دامغان) ٤۳،۵۰،۵۳،۱۲۵،۱۵۰،۱۵۱،

۱۵۲،۱۵۳،۱۵٤،۱۷٦،۲۳٤،۲۳۵،۲۷٦،

٤٤۳.

دامنه زهرا) ۱٦۵،۱٦٦.

دانالو) ٤٦۷.

دانقه) ٤۱.

دجله) ۵۸.

دراق دربند) ۲۳۵.

دربار) ٤۰،٤۲.

در بند سر) ۳۹،۲۲۰،۲۳۳.

دردار : قریه) ۲۳۵،۲۵۸.

در دیزمار) ٤۱.

درکن : قریه) ٤۲.

دروازهٔ درب کوخ) ۲۷۵.

دره گز) ٤٤۵،۸.

دزداب = زاهدان .

دزفول) ۱۹،۵۹،٦۲،٦۵،٦٦،٦۷،٦۸،٦۹،

۷۲،۱٦٤،۲۷٦،۲۹٦،۳۰۸،٤۵٤،٤۷٤.

دشتابی) ۱٦۵،۱٦٦.

دشتستان) ۱۰۷،۱۸۱.

دشت هزار) ۳۹.

دشتی) ۱۰۷،۱۸۱.

دلال) ٤۳۷.

دلفین) ٤۳.

دلیجان) ۱۲۵،

دماوند) ۳۹،٤۳،۱۵۵.

دمشق) ٤۹٤.

دنا : کوه) ۲۳٦.

دنبلی : قریه) ٤۱.

دوان) ۳۷.

دوانرود) ۸.

دوبی) ٤٦۰،٤٦۱،٤٦۲،٤٦۳.

دورمانو) ۲۳٦.

دوشاخ) ٤٤٤.

دوشان تپه) ٤۱.

دولت آباد) ٤٤۸.

دوبرج) ٤۵٤.

ده اعظم) ۲۳۸.

ده بکری) ٤٤۸.

دهخوارقان) ۱۱۹،۱۵٦،۱۵۷.

ده نمك) ۲۳۹.

دیادین) ٤۳٦،٤۳۷.

فهرست اسامی امکنه واشخاص وطوایف

دیار بکر) ٣.
دیلم : بندر) ٢٩٦، ٤٥٣.
دیناچال : رود) ٣٢.
دیو آسما) ٣٩، ٢٣٠.
دیه کری : رود) ٣٢.

ذ

ذهاب) ٢٣، ٩٣

ر

راجا : رودخانه) ٣٢.
رادکان) ٢٧٦.
رازیان) ٨.
راست خاله : رودخانه) ٣٢.
رام کرد : سد) ٢٧٤
رامهرمز) ٥٨، ١٦٤، ٢٤٠، ٢٤٩، ٤٥٢،
٤٥٣.
رشت) ٨، ٣٢، ١٠٨، ٢٨٤، ٢٩٦، ٢٩٩،
٣٠٣، ٣٩٨، ٤٤١، ٤٤٢، ٤٧٠، ٤٨٩، ٤٩٠.
رضائیه : دریاچه) ٩٣، ٤٦٦، ٤٩٠.
رضائیه : شهر) ١٥٦، ١٥٧، ٢٩٧، ٤٣٨،
٤٣٩.
رضای عباسی) ٢٩٨.
رفسنجان) ٤١، ١٢٥، ١٢٦، ١٦٠، ١٦١،
٤٤٩.
رنگون) ٤٩٣.
رواندوز) ٤٣٩، ٤٦٦.
روانسر) ٨.
روته) ٣٩، ٢٣٠، ٢٣٣.
رودان : تنگه) ٤٤٨.
رودبار) ١٠٧، ١٠٨، ٢٣٠.
رودبار قزوین) ٤٠، ١٦٥، ١٦٦.
رودبار قصران) ٣٩.
رودسر) ٨، ٣٢، ١٤٢، ٤٤٢، ٤٩٠.
روس) ٥، ٤٠٦، ٤١٢، ٤١٣، ٤٢٥، ٤٨٩.
روسیه) ٤، ٥، ٦، ٢١، ٣٣، ٣٤، ٣٥، ٣٦، ٣٧،
٩٥، ٩٦، ٩٧، ٩٨، ١٠٤، ١٠٥، ١١٠، ١١٢،
١١٣، ١١٤، ١١٧، ١٢١، ١٢٢، ١٢٣، ١٢٤،
١٢٦، ١٢٧، ١٢٨، ١٢٩، ١٣٠، ١٣١، ١٣٨،
١٣٩، ١٤٠، ١٤١، ١٤٥، ١٤٦، ٢١١، ٢١٦،
٢٢٠، ٢٢١، ٢٢٣، ٢٢٤، ٢٩٣، ٢٩٥، ٣١١،
٤٠٧، ٤١١، ٤١٣، ٤٣٦، ٤٣٨، ٤٥٦، ٤٦٩
روم) ٢، ٣، ١٥، ٢٧٩، ٢٨١.
رومنها *Romains*) ٣، ٦٧.
رومی) ٢٨٢.
ری) ٢٧٦.

ز

زات خاله : رودخانه) ٣٢.
زاغ : تنگه) ٤٤٨.
زاگرس) ٢٢٩،٢٣٦،٢٣٩،٢٤٣.
زاهدان) ٤٣١،٤٣٥،٤٤٦،٤٤٧،٤٤٨،
٤٧٠،٤٧٦.
زاینده رود) ٦٤،٢٧٤.
زدیخان) ٤٣٧.
زرتشت) ٢٨٠.
زر : کوه) ٤٣.
زرکه) ٢٣٠،٢٦٠.
زرند) ١٢٥،١٦٠،١٦١.
زلوی : دره) ٢٤٠.
زنجان) ٢٢،٢٧٥،٢٩٦،٤٧٦.
زنجان رود) ٤٠.
زندان) ٤١.
زندان : تنگه) ٤٤٨.
زنور) ٤٠،٢٢٩.
زیاران) ٤١،٢٣١،٢٦١.
زیرکوه) ٤١.
زیس : کارخانه) ٣٩٦.
زیگانه)٤٣٧.

ژ

ژاك دوپولیا) ٤٠٦.
ژاپن) ١٠٤،١٠٥،١٣٩،١٤٠،١٤١،١٤٥،
١٤٦،٢٩٣،٢٩٤،٣١٥،٤٩٥.
ژن *Gène* : بندر) ٤.
ژنوا *Genois*) ٣.
ژیوزا فابارباز(*Giosafat Barbaro*)٢١٣.

س

سائیکون) ٤٩٤،٤٩٥.
سادات : چاه) ٥٢.
سادات : معدن) ٢٦٢.
سارد) ٤٣٤.
سارو) ٤٠،٢٣٤.
ساروق) ٢٨٦.
ساري) ٢٠٨،١٨٥،١٩٩،٢٣٨،٢٧٥،
٣٠٤،٤٤٣،٤٤٦.
ساری داغ) ٤٠،٢٢٩.
ساسانی) ٢٨١.
ساسانیان) ٦٦،٦٩،٢٦٤،٢٧٦،٢٧٧،٢٧٨
٤٣٤.

فهرست اسامی امکنه واشخاص و طوایف

ساوجبلاغ) ۳۹، ۴۱، ۴۲، ۱۵۵.

ساوجبلاغ : در آذربایجان) ۸، ۱۱۹، ۱۵۶، ۱۵۷، ۲۸۶، ۲۹۷، ۴۳۹، ۴۶۶.

ساوه) ۱۲۵، ۱۵۵، ۲۶۳، ۲۷۶، ۴۳۴.

ساوه : سد) ۲۷۴.

سبزوار) ۸، ۴۱، ۵۰، ۱۲۵، ۱۵۹، ۲۶۱، ۲۷۶، ۲۹۹، ۴۴۵، ۴۷۶.

سجستان) ۲۹۷.

سخت سر) ۲۳۸.

سراب) ۱۵۶، ۱۵۷، ۲۸۶، ۴۴۰، ۴۴۱.

سرانديب) ۱۴۷.

سرپل) ۲۳۶، ۲۷۶.

سرخس) ۸، ۱۵۸، ۱۵۹، ۲۷۶، ۴۴۵.

سرخك) ۳۹.

سرخك آباد) ۴۱.

سرخه) ۴۱، ۱۷۶.

سرخه ديزه) ۸.

سردام) ۸.

سعادت آباد) ۴۴۸.

سعيد آباد) ۲۳۷، ۴۴۸.

سعيد خان مؤتمن الملك) ۳۴.

سفيدابه) ۴۴۷.

سفيدرك) ۲۳۰، ۲۳۲.

سفيد رود) ۳۲، ۷۶، ۱۰۸، ۴۳۴، ۴۴۲.

سقز) ۸، ۱۱۹، ۱۶۸، ۱۸۴.

سلاجقه) ۲۸۱.

سلجوقيان) ۲۷۷، ۲۷۸.

سلطان آباد) ۱۸۵، ۱۹۲، ۲۹۶، ۳۰۶، ۴۱۴، ۴۵۴.

سلطان ابوسعيد بهادرخان) ۲۷۸.

سلطان شاهرخ) ۲۷۷.

سلطان عبدالمجيد ميرزا عين‌الدوله) ۳۴.

سلطان محمود خان اول عثمانى) ۴۱۱.

سلطانيه) ۲۵۷، ۲۷۶.

سلماس = شاهپور .

سلوانه) ۱۱۹.

سلوكيها) ۲۶۴.

سمرقند) ۴۳۴.

سمنان) ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۲۵، ۱۵۰، ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۳، ۱۵۴، ۱۷۶، ۲۳۰، ۲۳۴، ۲۳۸، ۲۳۹، ۲۵۸، ۲۵۹، ۲۷۷، ۲۸۶، ۲۸۷، ۴۷۶.

سمنان و دامغان) ۸۶.

سن سوور : كليسا) ۲۷۶.

سنگ بست) ۲۷۷.

سنگ زغالك) ۳۹.

سنگسر) ۱۷۶، ۱۸۳، ۲۳۹.

سنگين تپه) ۴۰، ۲۵۷.

سنندج) ۱۱۹، ۱۶۸، ۲۸۶.

سو : قصبه) ۴۰، ۲۳۶.

سوئد) ۲۹۳، ۲۹۵، ۳۱۶.

سوئز) ۳، ۴۶.

سواد كوه) ۸، ۴۲.

سونجين) ۵۰.

سوريه) ۳.

سونگين) ۲۶۲.

سويس) ۱۳۵، ۱۳۸، ۱۴۰، ۲۱۶، ۲۲۰، ۲۲۱، ۲۹۳، ۲۹۴، ۳۱۶.

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

سهند) ٤٤،٢٦١.
سیاري : رودخانه) ٣٢.
سیاه بلاغي) ٣٩.
سیاه چال) ٤٠.
سیاه درویشان : رودخانه) ٣٢.
سیاه رود) ٤٢.
سیاه کوه) ٤١،٢٦٣.
سیاه وزان) ٤٧٠.
سیبري) ٢٦.
سید محمد رضا کازرونی) ٤٦٤.
سیرجان) ٢٣،١٦٠،١٦١،٤٤٨،٤٤٩.
سیستان) ٨،١٩،٤٣،٨٤،٨٦،٨٩،٩٢،١٠٠،١٥١،١٥٢،١٥٣،١٥٤،١٦٢،١٨٤،٢٠٩،٢١١،٤٤٦،٤٤٧،٤٥٠،٤٧٠.
سیمره: رود) ٨.

ش

شبانکاره) ٤٥١.
شبستر) ٤٤.
شرف‌الدین مورخ) ٢١٢.
شرفخانه) ٤٣٥،٤٣٩،٤٦٦،٤٦٧،٤٦٨،٤٧٠.
شرور : رودخانه) ٣٢.
شط‌العرب) ٨،٥٠،٦٩،٧١،١٠٧،٢٥٠،٤٩٠،
شفارود) ٣٢،٤٤١،٤٩٠.
شفیع) ٢٩٨.
شلمان‌رود) ٣٢.
شمس‌آباد) ٢٣٧.
شمس‌الدین جوین) ٢٧٤.
شمشک) ٣٩،٢٣٠،٢٣٢،٢٣٣،٢٣٤.
شمیل) ٤٤٨.
شوراب : رودخانه) ٣٢.
شوردار) ٢٦١.
شوردره) ٢٣٨.
شوش) ٥٧،٦٩،٧٤،٢٦٤،٤٣٤.
شوشتر) ٤٣،٤٨،٥٩،٦٠،٦٣،٦٥،٦٦،٦٧،٦٨،٦٩،٧٢،١٠٧،١٨٥،٢٠٢،٢٤١،٢٤٦،٢٧٧،٢٩٦.
شهر بابك) ٤٢.
شهرستانك) ٤١.
شهرضا [قمشه])١٧٣،٢٧٨.
شهرود : رودخانه) ٤٠.
شهسوار) ١٨٥،٢٠١،٢٣٠،٤٤٢،٤٥٧،٤٥٨.
شهندان) ٤٢.
شیبکویه) ٣٨.
شیخ شعیب) ٣٧،٤٦٥.
شیرآباد) ٣٢،
شیراز) ٢٤،١٨٥،١٨٧،٢٣٦،٢٧٧،٣٠٦،٣٩٨،٤٣٥،٤٥٠،٤٥١،٤٥٣،٤٧٥،٤٩٠،٤٩١.
شیروان) ١٥٨،١٥٩.
شیف) ٤٥١.

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

شیوه) ۳۷.
شاپور اول) ٦٦،۲۷٦،۲۷۷.
شاپور : رود) ۳۷.
شاردن Chardin) ۲۱۳.
شارلمانی) ۲۸۱.
شام) ٤٩٤.
شاه اسمعیل) ۲۷۸.
شاه بلاغی) ۳۹.
شاه بندلي) ٤۳۷.
شاهپور : بندر) ٤٤۳،٤٥۲،٤۷۳،٤۷٤.
شاهپور [سلماس]) ۱٥٦،۱٥۷،۲۷٦،٤۳۸، ٤۳۹،٤٦٦.
شاه تختی) ٤۷۰.
شاهرك) ۲۳۳.
شاهرود) ٤۰،٤۱،٤۳،٤۸،٥۰،٦٥،۸٦،۱۲٥، ۱٥۰،۱٥۱،۱٥۲،۱٥۳،۱٥٤،۱۷۷،۱۸٥، ۱۹٥،۲۳٤،۲۸٦،۲۸٦،۳۰٥،٤۳۰،٤٤٦، ٤۷٦.
شاه سید علی اکبر) ٤۰.
شاه سلیمان صفوی) ٤۱۳.
شاه صفی) ۲۷٥.
شاه عباس کبیر) ۲۱۱،۲۱۳،۲۷٤،۲۷٥، ٤۳٤.
شاه علی : قریه) ٤۲.
شاه کوه) ٤۱،٤۲،۲۲۹،۲۳۰،۲۳۸.
شاه کوه [نزدیك قصر شیرین]) ۲٤۰.
شاه نگاه : مزرعه) ٤۲.
شاهی : دریاچه) ٤۲۹،٤٦۹،٤۹۰.

ص

صحرا) ۱۷۸.
صحنه) ۲۷۷.
صفویه) ٥۸،۲٦٤،۲۷۳،۲۷٤،۲۸۱،۲۸٦، ۲۸۹،۲۹۸،٤۱۱.
صنیع‌الدوله) ۲۹۹.
صور) ۳.
صوفیان) ٤۳۷،٤۳۸،٤٦۸،٤۷۰.
صوفی علی) ٤۳٦،٤۳۷.
صیدا) ۳.

ط

طارم) ۲۷،٤۲،۳٤،٥۰،۲۳۰.
طارم سفلی) ۱٦٥.
طاق بستان) ۲٦٤،۲۷۷،۲۸۰.
طاق کسرا) ۲۷۷،۲۸۱.
طالش) ۱۲،٤٤۰،٤٤۱.
طالش : رود) ۳۲.
طالش دولاب) ۸،۲۳۸،٤۷۰.
طالقان) ۳۹،٤۱.
طاهر) ٤۳۷.

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

طاهري : بندر) ٣٧.
طبس = گلشن .
طرابوزان) ٤٣٦،٤٣٧،٤٣٨،٤٦٦.
طرقه) ٤٠.
طوس) ٢٧٧،
طومانیانس) ٢٥.

ظ

ظهر آباد) ٤٣٧ .

ع

عباس : بندر) ١٨١،٣٠٧،٤٣١،٤٣٢،٤٤٨،
٤٤٩،٤٥٠،٤٦٠،٤٦١،٤٦٢،٤٦٣،٤٦٤،
٤٩١.
عباس آباد) ٥٠.
عباس آباد : قراجه داغ) ٢٦١.
عباسی) ٣٠٩.
عدن) ٤٦٣.
عراق) ٤٣،٤٤،٨٤،٩٢،١٥٠،١٥١،١٥٢،
١٥٣،١٥٤،١٧١،٢٨٦،٣٠٠،٤٣٥،٤٧٦.
عراق عرب) ٢١،٧٣،٩٦،٩٨،١١٠،١١٢،
١١٧،١١٨،١٢٢،١٢٤،١٢٨،١٣٠،١٣٩،
١٤١،١٤٥،١٤٦،٢١٦،٢٢٠،٢١١،٢٢٣،
٢٢٤،٢٩٢،٢٩٤،٣١٦،٤٠٧،٤٣٤،٤٣٩،
٤٥١،٤٥٣،٤٦٠،٤٦٣،٤٦٦،٤٦٧،٤٩٤.
عربستان) ٥٩،٦٢،٨٤،١٢٢،١٢٨،١٣٠،
عربلو) ٤٣٥.
عسلویه : بندر) ٣٧ .
عشق آباد) ٤٤٤،٤٤٥.
عضدالدوله دیلمی) ٢٧٤ .
علی آباد : درخمسه) ٤٠،٤١،٤٢.
علی آباد : مازندران) ٣٠٤،٤٣٤،٤٤٢،
٤٤٣،٤٧٣.
علی اصغر خان اتابك اعظم) ٢٤٩.
علی اعظم) ٢٣٣.
علی میرزائی : کوه) ٢٦٣.
عمان) ٢١،٩٥،٩٦،٩٧،٩٨،١١٢،١١٧،
١١٨،١٢١،١٢٢،١٢٣،١٢٤،١٢٧،١٢٨،
١٢٩،١٣٠،١٤٥،١٤٦،٢٢٣،٢٢٤،٢٩٢،
٢٩٤،٣١٧.
عمان [بحر : دریای]) ٢٨.
عماره) ٤٥٤.
عمر بن لیث صفاری) ٢٧٧.
عین‌لو) ٥٠.

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

غ

غار و پشاپویه) ١٥٥.

غزنوی) ٢٧٧.

غش) ٤١.

ف

فائو) ٤٦١، ٤٦٢.

فارس) ٨، ٤١، ٤٢، ٤٣، ٨٤، ٨٦، ٩٢، ٩٣، ٩٩، ١٠٧، ١٠٩، ١١٩، ١٢٠، ١٣٢، ١٥٠، ١٥١، ١٥٢، ١٥٣، ١٥٤، ١٦٣، ٢٨٧، ٢٩٦، ٤٧٦.

فرات) ٣، ٥٨.

فراش‌آباد) ٢٧٧.

فراعنه) ٦٤.

فرانسه) ١٤، ٢١، ٣٤، ٩٥، ١٠٤، ١٠٥، ١١٧، ١٢١، ١٢٢، ١٢٣، ١٢٤، ١٣٥، ٢٠٩، ٢١٦، ٢١٧، ٢٢٠، ٢٢١، ٢٤١، ٢٤٩، ٢٩٢، ٢٩٤، ٣١٧، ٣٩٤، ٤٩٤، ٤٩٥.

فراهان) ٢٨٦.

فردوس) ١٥٨، ١٥٩.

فرور : جزیره) ٣٧.

فریدن) ٢٢، ١٧٣.

فسا) ٤١، ٤٢، ١٠٧، ١٨٨.

فشند) ٣٩.

فلات ایران ٤، ٤٨، ٥٨، ٦٣، ٨٨، ٢٢٩، ٢٣٨، ٤٣٤.

فلاحیّه) ٩٣، ١٠٧، ١٦٤، ٣٠٨.

فیلستان) ٣٠٠.

فندرسك) ٨.

فولاد محله) ٤٠.

فومنات) ١٨٠.

فیروز آباد) ٢٦٤، ٤٥١.

فیروزآباد خراسان) ٢٧٧.

فیروزکوه) ٢٣٩، ٤٣٤، ٤٤٢، ٤٤٣، ٤٤٦.

فین) ٢٩٧.

فنیقیها) ٣، ٥٤.

ق

قاروج) ١٥٨، ١٥٩.

قازلی کول) ٤٣٧.

قاسم آباد) ٤٢.

قاقزان) ١٦٥.

قاقم) ٤٤٨.

قاهره) ٤٩٣.

قاین) ٢٨٨.
قاینات) ٨، ١٩، ٤١، ٤٢، ٤٣.
قرائینی) ٤٣٦، ٤٣٧.
قراچه داغ) ٨، ٤١، ٥٠، ٥٦، ١٥٧، ٢٦١،
٢٦٢.
قراداغ) ٢٢٩، ٢٥٧، ٢٨٦ .
قره سو : در استرآباد) ٨، ٣٢.
قره کلیسا) ٤٣٧.
قریه بورق) ٤٠.
قریه حصار) ٤١.
قریهٔ ملا) ٤٢.
قزل اوزن) ٢٧٥.
قزل دیزه) ٤٣٦، ٤٣٧.
قزوین) ٢٢، ٤٠، ٤١، ٤٢، ٤٣، ٤٨، ٨٦، ٩٢،
١٠٦، ١٠٨، ١٢٥، ١٥٠، ١٥١، ١٥٢، ١٥٣،
١٥٤، ١٦٥، ١٦٦، ١٨٥، ١٩٠، ٢٣٢، ٢٥٧،
٢٧٣، ٢٧٧، ٢٨٧، ٢٩٩، ٣٠٥، ٤٣٤، ٤٣٥،
٤٤٢، ٤٦٩،
قشقائی) ٢٨٦.
قشم : جزیره) ٣٧، ٤٦٥.
قصرالحمراء) ٢٦٤
قصر شیرین) ٤٣، ٢٤٠، ٢٤٦، ٢٤٩، ٤٣١،
٤٣٥، ٤٩٠.
قفقازیه) ٤، ٣٠٩، ٤٧٠.
قل ممکلو) ٤٠.
قم) ٤١، ٤٢، ٤٣، ٨٦، ١٢٥، ١٥٠، ١٥١،
١٥٢، ١٥٣، ١٥٤، ١٧٤، ٢١٨، ٢٧٧، ٢٩٦،
٣٠٠، ٣٠٦، ٤٤٢، ٤٥٤، ٤٧٦.
قمشه = شهرضا
قوچان) ١٥٨، ١٥٩، ٢٣٥، ٢٧٦، ٣٠٥،
٤٣٥، ٤٤٤، ٤٤٥، ٤٤٦،

قهپایه) ١٦٥.
قهقهه) ٤٤٥.
قیس) ٤٦٥.

ك

کاپ) ٢٨٧.
کاجره) ٣٩، ٢٣٠.
کارون) ٥٧، ٥٨، ٥٩، ٦٠، ٦١، ٦٣، ٦٤،
٦٥، ٦٦، ٦٧، ٦٨، ٦٩، ٧٠، ٧١، ٧٤، ٧٦،
١٠٧، ٢٥١، ٤٥٢، ٤٥٤، ٤٦٧، ٤٧٤.
کاریز) ٤٤٦.
کازا) ٤٩٢.
کازرون) ٢٢، ١٨٥، ١٨٨، ٤٥١.
کاسپار) ٤٥٧.
کاستل‌رس) ٤٩٤.
کاشان) ٤٠، ٤١، ٤٢، ٤٤، ٥٠، ٨٠، ٨٦،
١١٩، ١٢٥، ١٥٠، ١٥١، ١٥٢، ١٥٣، ١٥٤،
١٧٥، ٢١٢، ٢٢٩، ٢٣٥، ٢٣٦، ٢٦١، ٢٧٣،
٢٧٨، ٢٨٥، ٢٨٧، ٢٩٦، ٢٩٧، ٣٠٦، ٤٧٦.
کاشانك) ٣٩، ٢٣٠.
کاظم‌آباد سیستان) ٢٧٨.
کاله قاضی) ٤٤٨.
کالیفرنی) ٧١، ١١١.
کامران میرزا) ٣٤،
کانادا) ٢٦.

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

کاتنال) ٢٥٧.

کبود : کوه) ٤٢.

کبیر کوه) ٢٤٨.

کپورچال) ٤٤١.

کته ده) ٣٩، ٤١.

کجور) ٨.

کچلك : رود) ٣٢.

کچی قلعه) ٤٣٧.

کچین) ٤٣.

کرات) ٢٧٨.

کراجال) ٤٠،

کراچی) ٤٦٠، ٤٦١، ٤٦٢، ٤٦٣، ٤٩١، ٤٩٢، ٤٩٣، ٤٩٤، ٤٩٥.

کربلا) ٢٧٩.

کرج) ١٠١، ١٠٢.

کرخه) ٥٧، ٥٨، ٥٩، ٦٥، ٦٦.

کردستان) ٨، ١١، ٢٢، ٢٣، ٨٤، ٩٢، ١٥٠، ١٥١، ١٥٢، ١٥٣، ١٥٤، ١٦٨، ١٨٣، ١٨٤، ٢٨٦، ٢٩٧، ٤٦٦، ٤٧٦.

کرد محله) ٢٣٨.

کرزن) ٢٨٥، ٢٨٦.

کرفو) ٤٩٤.

کرکرسیستان) ٢٧٨.

کرکوك) ٤٣٩.

کرگان‌رود) ٣٢، ٤٤١.

کرمان) ٨، ١٩، ٢٠، ٢٣، ٤٠، ٤٢، ٤٣، ٤٤، ٤٨، ٥٠، ٥١، ٨٤، ٨٦، ٩٢، ٩٣، ١٠٧، ١١٩، ١٢٠، ١٢٥، ١٢٦، ١٣٢، ١٥٠، ١٥١، ١٥٢، ١٥٣، ١٥٤، ١٦٠، ١٦١، ٢٠٩، ٢٢٩، ٢٣٦، ٢٣٧، ٢٦١، ٢٦٣، ٢٧٨، ٢٨٦، ٢٨٨، ٢٩٧، ٤١٤، ٤٤٨، ٤٤٩، ٤٧٥، ٤٧٦، ٤٩١.

کرمانشاه) ٨٤، ٤٤٢، ٤٥٤، ٤٧٥، ٤٩٠.

کرمانشاهان) ٨، ٢٣، ٨٦، ٩٢، ٩٣، ١١٩، ١٢٠، ١٣٢، ٢٢٩، ٢٣٥، ٢٨٦، ٢٨٨، ٣٠٠، ٤٠٧، ٤٣١، ٤٣٦، ٤٧٦.

کرند) ٢٩٧.

کریم خان) ٢٧٧.

کشکان) ٨.

کشکوه) ٤٤٨.

کشمیر) ٢٨٥،

کلات) ٨.

کلات عبدل) ٤٠.

کلاته : قصبه) ٢٥٩، ٤٤٤.

کلادان) ٢٧٥.

کلایه سرگل) ٤١.

کلده) ٢٦٤.

کلرم) ٣٩.

کلکته) ٤٩٣.

کلمانخانه) ٤٣٩.

کلنی) ٤٩٢.

کلمه‌دار : رود) ٣٢.

کلهر رود) ٤٠.

کلهر : کوه) ٢٣٦.

کمال الملک) ٢٩٨.

کمرود) ٣٩.

کمره) ١٢٥، ١٧٢.

کنار رودخانه) ١٧٤.

کنت رانی *Contrani*) ٢١٣.

کندزار) ٤٣.

فهرست اسامي امكنه و اشخاص و طوايف

كنك) ٤٥٠.
كنگاور) ٢٧٧.
كوتيا) ٤٤٧.
كوچار) ٢٦٣.
كورش) ٢٨٠.
كوسار) ٤٠.
كوشك) ٥١.
كوشك سراى) ٤٣٧.
كوه اروميه) ٤٠.
كوه بمو ج) ٤٢.
كوه دشت) ٨.
كوه سيدى) ٤٠.
كوه شاه) ٤٣.
كوه گنو) ٤٤٨.
كوه گيلويه) ٨،٢٥.
كوه ملك سياه) ٤٣،٤٤٧.
كوه منال) ٤١.
كوه نمال) ٤٠.
كويت) ٤٦٠،٤٦١،٤٦٢.
كوير) ٤٨،٢٢٦،٢٣٦.
كليسا كندى) ٤٣٦.
كه رود) ٣٩.
كهريزك) ١٠٠،٢٩٩.
كهو : مزرعه) ٤١.
كهنوبالا) ٤٢.
كياجوى) ٧٦،٧٧.
كيارود) ٣٢.
كيش : جزيره) ٣٨.
كيشمار) ٢٧٨.
كيگا) ٤١.
كيلاخاله) ٣٢.

گ

گرات وُن رُژن
(D. L. Gratt von Reggen
٥٧،٦٧،٦٩،٧٠،٧٦.
گرتهف *A. Groothof*) ٥٧،٧٢.
گرجى بلاغ) ٤٣٦.
گرگان) ٢٧٦.
گرگان رود) ٤٨٩،٤٩٠.
گرمابدر) ٣٩،٢٣٠،٢٣٣.
گرمرود) ١٥٦،١٥٧،١٨٥،٢٠٨.
گرّوس) ١٥٠،١٥١،١٥٢،١٥٣،١٥٤،
١٦٩،١٨٣،٢٨٦.
گريگور پطرويچ و انيتسف
(*Grigor Petrovitch vanitsoff*) ٢٥.
گزاف رود) ٣٢.
گل يارود) ٣٢.
گلپايگان) ١١٩،١٢٠،١٥٠،١٥١،١٥٢،
١٥٣،١٥٤،١٧٢،٢٩٦.
گل زرد) ٣٩.
گلستان) ٥.
گلستان كوه) ٢٢.
گلشن [طس]) ٢٣،٤١،٤٢.

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

گل فشاه) ۸.
گلمانخانه) ۴۶۷.
گلوگاه) ۴۰، ۲۲۹.
گلوگچ) ۳۹.
گمش تپه) ۳۲، ۳۰۴.
گناباد) ۱۵۸، ۱۵۹، ۴۴۴.
گناوه) ۴۵۳.
گنبد خدابنده) ۴۱، ۴۲.
گنبد سبز کرمان) ۲۷۸.
گنبد قابوس) ۴۴۶.
گنبدکوه) ۴۰، ۲۲۹.
گنبد ناصرالحق) ۲۷۵.
گنبد هارونیه) ۲۷۷.
گوادر) ۴۶۰، ۴۶۱، ۴۶۲، ۴۹۲.
گورخان دستگرد : تپه) ۲۶۱.
گوموش خانه) ۴۳۷.
گیلارود) ۴۰، ۲۳۶.
گیلان) ۸، ۱۲، ۲۷، ۳۲، ۳۴، ۴۱، ۴۳، ۴۴،
۷۶، ۸۴، ۸۶، ۱۰۸، ۱۰۹، ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۴۲
۱۴۳، ۱۴۷، ۱۵۰، ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۳، ۱۵۴،
۱۸۰، ۲۱۱، ۲۱۲، ۲۱۳، ۲۱۴، ۲۱۷، ۲۲۹،
۲۳۸، ۲۴۱، ۳۰۰، ۴۷۶، ۴۸۹.

ل

لار) ۳۹، ۲۳۳.
لار : در فارس) ۴۴۹، ۴۵۰.
لارستان) ۸، ۴۳، ۱۸۵، ۱۸۸، ۴۴۹.
لارك ۴۳، ۴۶۵.
لاکار : رودخانه) ۳۲.
لاون) ۳۹، ۲۳۰، ۲۳۳.
لار مرغان) ۴۱.
لاهیجان) ۴۳۹.
لاهیجان : در گیلان) ۸، ۳۲، ۴۳، ۹۴، ۱۴۲،
۱۸۰، ۲۳۸، ۳۰۳، ۴۴۲، ۴۹۰.
لاریج) ۲۶۰.
لاریجان) ۴۴.
لپار : رود) ۳۲.
لرستان) ۸، ۱۱، ۱۹، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۷،
۴۳، ۴۴، ۷۹، ۱۵۰، ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۳، ۱۵۴
۱۶۸، ۱۸۳، ۲۳۶، ۳۰۸.
لطف آباد) ۱۵۸، ۱۵۹، ۴۴۵.
لله کا : رودخانه) ۳۲.
لنجان) ۴۲، ۹۳.
لندل : کوه) ۴۰.
لندن) ۲۱۳، ۲۴۲، ۳۹۹، ۴۶۳، ۴۶۴،
۴۶۵، ۴۹۱، ۴۹۲.
لنگرود) ۱۴۲، ۱۸۰، ۳۰۴، ۴۴۲، ۴۹۰.

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

لنکرود : زودخانه) ٣٢.
لنکه) ٣٧، ٣٨، ١٨١، ٣٠٧، ٤٣١، ٤٣٢، ٤٤٩، ٤٥٠، ٤٦٠، ٤٦١، ٤٦٢، ٤٦٣، ٤٦٥، ٤٩١، ٤٩٢.
لواسان) ٣٩، ٢٣٢.
لوئی ١٤) ٢٠٩.
لوت : صحراي : دشت) ٤، ٢٣٩.
لوتک) ٤٤٧،
لومین زرده) ٤١.
لهستان) ٩٦، ٩٨، ٢٩٣، ٢٩٥، ٣١٧.
لیانازوف *Lianozoff*) ٣٣، ٣٤، ٣٥، ٣٦.
لیسار) ٤٤١.

م

مابلفنور) ٤٠.
ماتراتچی) ٤٣٧.
ماربوف پاریس : کوچه) ٤٩٥.
ماربین) ٢٧٥.
مارسی) ٤٦٣، ٤٦٥، ٤٩٤.
مارکوپولو) ٢١٢.
مازندران) ٨، ١٢، ١٧، ١٩، ٢٧، ٣٢، ٣٤، ٤٠، ٤١، ٤٢، ٤٣، ٤٤، ٥٢، ٥٣، ٨٤، ٨٦، ٩٣، ١٠٨، ١٠٩، ١٢٠، ١٢٥، ١٤٢، ١٤٧، ١٥٠، ١٥١، ١٥٢، ١٥٣، ١٥٤، ١٧٩، ١٨٣، ٢١١، ٢١٢، ٢٢٩، ٢٣٨، ٢٤١، ٢٥٩، ٢٧٣، ٢٩٩، ٣٠٠، ٣٤٣، ٤٤٢، ٤٤٣، ٤٧٦.
ماسوله) ٤١.
ماکو) ١٥٦، ١٥٧، ٤٢٥، ٤٣٦، ٤٧٠.
مالکلم) ٤٦٤، ٤٦٥.
مال‌میر) ٢٧٨.
مانی) ٢٩٨.
ماهان) ٢٣٠، ٢٧٨.
مبارک‌آباد : رود) ٣٢.
مبرابلا) ٤٩٢.
مجارستان) ٤.
مجهن : قریه) ٤٣.
محلات) ٨٦، ١٢٥، ١٧٤، ٢٧٨.
محل زمین) ٣٩.
محمدآباد) ٤٠.
محمره) ٥٧، ٥٨، ٥٩، ٦٠٠، ٧١، ١٦٤، ٢٩٦، ٣٠٩، ٤٣١، ٤٣٢، ٤٥١، ٤٥٢، ٤٦٠، ٤٦١، ٤٦٣، ٤٦٤، ٤٦٥، ٤٦٦، ٤٦٧، ٤٦٨، ٤٧٠، ٤٨٧، ٤٩١.
محولات) ٩٩.
مدرسه امامیه اسپاهان) ٢٧٥.
مدرسه امریکائی) ٦٢.
مدرسه چینی خانه) ٢٧٥.
مدرسه خان) ٢٧٧.
مدرسه فلاحت کرج) ٩٠، ١٠١.
مدیترانه) ٦.
مرادبیک : دره) ٤٠.
مراغه) ٤٠، ١٥٦، ١٥٧، ٢٧٨.
مرجانه) ٤١.

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

مرتم پیازک) ٣٩.

مرغ‌سر) ٣٩.

مرنجان) ٤١.

مرند) ١٥٦، ١٥٧، ٢٧٨، ٤٥٤.

مرینوس *Mérinos*) ٢٨٧.

مریوان) ٨، ١٨٤.

مسجدالعتیق) ٢٧٧.

مسجد جمعه اسپاهان) ٢٧٥.

مسجد جامی) ٢٧٥.

مسجد چهار باغ اسپاهان) ٢٧٣.

مسجد سلتاخی) ٢٧٥.

مسجد سلیمان) ٤٣، ٢٤٠، ٢٤٩، ٢٥٠، ٢٥٣، ٤٩٠.

مسجد شاه اسپاهان) ٢٧٣، ٢٧٥.

مسجد شایا) ٢٧٥.

مسجد شیخ بسطامی) ٢٧٥.

مسجد شیخ لطف‌الله) ٢٧٣، ٢٧٥.

مسجد علی : در اسپاهان) ٢٧٥.

مسجد کبود) ٢٧٥.

مسجد مادرشاه اسپاهان) ٢٧٣، ٢٧٥.

مسجد وزیر علیشاه) ٢٧٥.

مسقط) ٩٥، ١١٧، ١١٨، ١٢٢، ١٢٧، ١٢٩، ٢٩٣، ٢٩٤، ٣١٨، ٤٦٠، ٤٦١، ٤٦٢.

مسگران ، کوه) ٤١.

مسیو دُیاریس) ٧٤.

مسیو مارتین) ٢٥٣، ٢٥٤، ٢٥٥.

مشاورک) ٤٣٧.

مشک‌آباد) ٢٨٦.

مشکین) ٤١، ٩٣، ٤٤٠، ٤٤١.

مشهد) ٨، ٤٢، ١٢٥، ١٥٨، ١٥٩، ٢٣٥، ٢٧٨، ٢٨٢، ٢٨٤، ٢٨٦، ٢٩٧، ٣٠٠، ٣٩٣، ٣٩٨، ٤٣١، ٤٣٥، ٤٤٣، ٤٤٤، ٤٤٥، ٤٤٦، ٤٤٧، ٤٤٨، ٤٥٠، ٤٧٠، ٤٩٠، ٤٩١.

مشهدسر) ٣٢، ١٧٩، ١٨٥، ٢٠٠، ٣٠٤، ٤٣١، ٤٣٢، ٤٤٢، ٤٥٧، ٤٥٨، ٤٥٩، ٤٧٥.

مشهد میر بزرگ) ٢٧٥.

مصر) ٥٩، ١٠٤، ١٠٥، ١١٧، ١١٩، ١٢١، ١٢٢، ١٢٣، ١٢٤، ١٢٦، ١٣١، ١٣٨، ١٣٩، ١٤٠، ١٤١، ٢٢٠، ٢٢١، ٢٦٤، ٢٧٩، ٢٩٢، ٢٩٤، ٣١٨.

مصلی) ٢٧٨.

مظفرآباد) ٤٤٨،

مظفرالدین شاه) ٤١٣.

معشور) ٤٥٢.

مغول) ٤، ٢٦٤، ٢٧٣، ٢٨١، ٢٩٧.

مغو : بندر) ٣٧، ٤٥٠.

مقام ، بندر) ٣٧.

مقبره بابا قاسم) ٢٧٥.

مقبره پیر بکرام) ٢٧٥.

مقبره پیر علمدار) ٢٧٦.

مقبره جعفریه) ٢٧٨.

مقبره چهل دختران) ٢٧٦.

مقبره خواجه نظام‌الملک) ٢٧٦.

مقبره دختر اتابک) ٢٧٧.

مقبره سلطان سنجر) ٢٧٥.

مقبره سلطان محمد خدابنده) ٢٧٦.

فهرست اسامی امکنه واشخاص وطوایف

مقبره شاه نعمت‌الله) ٢٧٨.
مقبره شیخ جام) ٢٧٥.
مقبره شیخ جبرائیل) ٢٧٥.
مقبره علاءالدین) ٢٧٨.
مقبره ملا چلبی اوغلو) ٢٧٦.
مقبره ملا حسن شیرازی) ٢٧٧.
مکه) ٢٧٩.
ملاآباد) ٢٣٩.
ملارود) ٣٢.
ملان) ٤٩٣.
ملایر) ١١٩، ١٢٠، ١٣٢، ٢٨٧، ٤٥٤،
٤٧٦.
ملکشاه سلجوقی) ٢٧٥.
ملیك‌آزاریانس *Melik Azariants*) ٢٣.
ملیك بیلکف *Melik Bilkoff*) ٢٣.
ممقان) ٤٠.
منارهٔ خواجه علم) ٢٧٥.
منارجنبان) ٢٧٥.
مناره در دشت) ٢٧٥.
منجیل) ٤٢.
موصل) ٢٤٠، ٤٣٩، ٤٦٦.
مومج) ٣٩.
مهاجران) ٢٨٦.
مهرك) ٣٩.
میامی) ٤١، ١٧٧، ٤٩٠.
میانج) ٢٧٥، ٤٤٠، ٤٤١.
میان دشت) ٢٦١.
میرجاوه) ٤٤٧.
میرزا هیاسخان قوام‌الدوله) ٣٤.
میرزا علی‌اصغر خان صدر اعظم) ٣٤.
میرزا موترك) ٤٩٣.
میدان شاه) ٢٧٥.
میر یوسف) ٢٩٨.
میقان) ٢٨٦.
میلیسپو) ١٣٦.
میلو) ٣٩.
میمه) ٤٢، ٢٩٧.
میناب) ١٠٧، ١٨١.

ن

نائین) ٤٣، ١٨٥، ٢٠٤، ٢٦٢، ٢٧٨، ٢٩٦.
نایل) ٤٩٤.
نادرشاه افشار) ٨٥، ٢٧٤، ٤١١.
نارمندان : رود) ٣٢.
ناریگان) ٤٠، ٥١.
ناصر الدین شاه) ٣٩٩، ٤٠٦.
ناصری) ٣٠٧.
ناورود) ٣٢.
نخلك) ٥٢، ٥٣، ٢٦٣.
نرماشیر) ٢٧٨.
نصیرآباد) ٤٤٦، ٤٤٧.
نطنز) ٤٠، ٤١، ٤٢، ١٧٥، ٢٢٩، ٢٣٥، ٢٣٦
نظام آباد) ٤٠، ٢٣٦.

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

نظام الدین) ۲٤۹.
نفتون) ۲٤۳،۲٤۹،۲۵۰،۲۵۱.
نقش رستم) ۲۸۰.
نقندر) ٤۰.
نور) ۸.
نورجان : رود) ۳۲.
نوردان : تنگه) ٤٤۸.
نورمبرك) ٤۹۲.
نورود) ۷٦،۷۷.
نوشکی) ٤٤۷،٤۵۰.
نوکند : رود) ۳۲.
نهاوند) ۲۳،۸٦،۱۱۹،۱۲۰،۱۵۰،۱۵۱،
۱۵۲،۱۵۳،۱۵٤،۱۷۰.
نهبندان) ٤۳.
نیشابور) ٤۲،۱۲۵،۱۵۸،۱۵۹،۲٦۳،
۲۹۹،۳۰٤،۳۰۵،٤٤٦.
نیکا) ٤٤۳.
نیل : درة) ٦٤،٦۵.
نیل : رود) ۷۳.
نمك کوثر) ۳۹.
نیویورك) ۳۹۵،٤٦۵.

و

واسکودگاما (Vasco de Gama) ۵.
والرین) ٦٦.
ورامین) ۱۹،۱۵۵،۲۷۸،۲۸٦.
وزنه : رود) ۳۲.
وکر : رودخانه) ۳۲.
ونیزیها Venise) ۵۰۲.
ویلیام دارسی (William Knox D'arcy
۲٤۱،۲٤۲،۲٤۹.
وینه) ٤۹۲.

هارون الرشید) ۷٤.
هامبورك) ٤٦۳.
هخامنشی) ٦۰،۲٦٤.
هخامنشیان) ۲۸۱.
هرات) ٤۳٤.
هرمز : جزیره) ٤۲،٤٦۵.
هرمك) ٤٤۷.
هزارجریب) ٤۰،۱٤۱،۲۲۹.
هزار : کوه) ٤۳.
هزاره) ۲۹۷.
هسیو) ۳۹،۲۲۰.
هشترود) ۱۵٦،۱۵۷.
هفت تن : باغ) ۲۷۷.
هفت گل) ۲۵۰،۲۵۱.
هلند) ۷۲،۹۵،۹۷،۱۰٤،۱۰۵،۱۳۸،۱۳۹،
۱٤۰،۱٤۱،۱٤۵،۱٤٦،۲۹۳،۲۹۵،۳۱۹.
هلهلان) ٤۱.
همایونك افشاری) ٤۰،۱٤۰.

فهرست اسامي امكنه واشخاص و طوايف

همدان) ٤٠، ٤٣، ١٠٦، ١١٩، ١٢٠، ١٥٠، ١٥١، ١٥٢، ١٥٣، ١٥٤، ١٦٧، ١٨٥، ١٩١، ٢١٩، ٢٢٩، ٢٣٥، ٢٨٦، ٢٩٦، ٣٠٠، ٣٩٣، ٤٠٧، ٤٣٥، ٤٤٢، ٤٤٣، ٤٥٤، ٤٧٣، ٤٧٦،
هندرابی : جزیره) ٣٧، ٤٦٥.
هند و اروپا : کمپانی) ٤٧٥.
هندوچین) ١٢٦، ٤٩٤.
هندو خاله : رود) ٣٢.
هندوستان) ٤، ٥، ١٩، ٢١، ٢٣، ٣٨، ٨٤، ٩٥، ٩٦، ٩٧، ١١٢، ١١٣، ١١٤، ١١٧، ١١٨، ١٢١، ١٢٢، ١٢٣، ١٢٤، ١٢٧، ١٢٨، ١٢٩. ١٣٠، ١٣١، ١٣٥، ١٣٨، ١٣٩، ١٤٠، ١٤١، ١٤٥، ١٤٦، ١٤٧، ٢١٢، ٢٢٣، ٢٢٤، ٢٩٠. ٢٩٢، ٢٩٤، ٢٩٦، ٢٩٧، ٣١٨، ٤٤٦، ٤٥٩، ٤٦٠، ٤٦١، ٤٦٢. ٤٩٤.
هنده کران : رود) ٣٢.
هندوکش) ٤.
هندیجان) ٤٥٢، ٤٥٣.
هنگام : جزیره) ٣٧، ٤٦٠.
هوفمان) ٢٣٩.
هونگ کنگ) ٤٦٥.
هویزه) ١٠٧، ٤٥٣.
هویق) ٤٤١.
هیرمند : سد) ٢٧٤.

ی

یارگانرود) ٨.
یخ آباد : کوه) ٤١.
یزد) ٢٠، ٢٣، ٤٠، ٤١، ٤٢، ٤٣، ٤٤، ٦٢، ٨٠، ٨٦، ١٢٥، ١٨٥، ٢٠٣، ٢١٢، ٢٢٩، ٢٣٥، ٢٨٤، ٢٨٧، ٢٩٦، ٤١١، ٤٤٨، ٤٤٩، ٤٧٦.
ینی خان) ٤٣٧.
یونان) ٢، ١٢١، ١٢٣، ١٣٥، ٢٦٤، ٢٧٩، ٢٨٢، ٢٩٢، ٢٩٥، ٣١٩، ٣٩٤.
یونکرس : کمپانی) ٤٧٥، ٤٩٠، ٤٩١.
یهودیها) ١٠٦.

اسامی شهرها وقراء وکنتنژان واردات و شعبات گمرکی و مراکز پستی و تلگرافی وتلفنی که بصورت جداول درمتن کتاب آمده از ذکر آنها درفهرست صرف نظر شده است.

مصحح طبع کتاب ـ مهدی اِکباتانی

غلطنامه

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۳	۲۳	از روم	ارزروم
۸	٦	یارکارود	یارکانرود
۳۲	۱۰	کلیرویر	جکیر ویر
۳٤	۱٦	صد اعظم	صدراعظم
۱۳٤	۱۰	فراون	فراوان
۱٤۸	۱۰	روغن وماست	زیادی است
۱۸۵	۱۸	نافق	بافق
۲۳۰	۱۱	یونه زار	یونه زار
۲۳۸	۱۵	گود محله	گرد محله
۲٤۰	۱	ممتدد	ممتد
۲۷٤	۱۱	صفریه	صفویه
۲۸۰	۷	خشیاریا	خشایارشا
۲۹۱	۱۹	جدوال	جداول
۳۸۳	۷	شرکت ما	شرکتها

م - ح   ۹۱۱۶۹۵۵

آخری درج شدہ تاریخ پر یہ کتاب مستعار جلد ۳
لی گئی تھی مقررہ مدت سے زیادہ رکھنے کی
صورت میں ایک آنہ یومیہ دیرانہ لیا جائیگا ۔

کتب خانہ
جامعہ عثمانیہ

۱- اراکین مجلس اعلیٰ، مجلس تعلیمات، مجلس انتظامی
مجالس شعبہ جات و نصاب پانچ کتابیں ایک ماہ تک اپنے پاس رکھ سکینگے
۲- اساتذہ جامعہ عثمانیہ و کلیہ جات ملحقہ و گزیٹیڈ عہدہ داران جامعہ
اور اراکین دارالترجمہ دس کتابیں ایک ماہ تک اپنے پاس رکھ سکینگے
اور انٹرمیڈیٹ
۳- طلبائے ایم اے، ایل ایل بی تین کتابیں اور طلبائے بی اے و انٹرمیڈیٹ کی جماعتوں کے
طلبہ دو کتابیں ایک ہفتہ تک اپنے پاس رکھ سکینگے
۴- طلبہ تین کتابیں ایم اے کے ایک ہفتہ تک اپنے پاس ہوں تو طلبہ کے حساب
سے طلبہ تین کتابیں دو ہفتہ تک واپس نہ ہوں تو طلبہ کے حساب
طلبہ پانچ کتابیں دو ہفتہ میں واپس نہ ہوں تو
۴- مدت مقررہ پر کتابیں واپس لیا جائیگا۔
ایک آنہ یومیہ فی کتاب جرمانہ کیا جائیگا بالکلیہ کی گرانی غرض
۵- بشرط موقع کتابیں کرایہ پر دی جاسکتی ہیں کتاب کا لانا لازم ہے۔
یہ کتب خانہ میں کتاب گم یا خراب ہو جائیں تو مستعیر پر ذمہ داری
۶- کتابیں گم یا خراب ہو جائیں تو قیمت کا تاوان دینا ہوگا یا ادا کرنی ہوگی۔
عائد ہوگی۔
۷- کتابوں پر کسی قسم کا نشان لگایا جائے۔
۸- قلمی نسخے اور حوالے کی کتابیں
جاری نہ کی جا سکینگی۔ فقط